

CORPUS INSCRIPTIONUM POLONIAE

Tom X

Zeszyt 8

Inskrypcje województwa lubuskiego
pod redakcją Joachima Zdrenki

POWIAT KROSNO ODRZAŃSKIE *(do 1815 roku)*

Zebrał i opracował

Joachim Zdrenka

CORPUS INSCRIPTIONUM POLONIAE

Tom X

Inskrypcje województwa lubuskiego
pod redakcją Joachima Zdrenki

Zeszyt 8

POWIAT KROSNO ODRZAŃSKIE
(do 1815 roku)

Zebrał i opracował
Joachim Zdrenka

RECENZENT

prof. dr hab. Krzysztof Maciej Kowalski

REDAKTOR PROWADZĄCY

Paweł Jaroniak

REDAKTOR TECHNICZNY

Mirosław Głodkowski

KOREKTA

Joanna Jagodzińska

OKŁADKA

Krzysztof Galus

Na okładce z przodu tablica pamiątkowa Adolfa Maksymiliana von Löben z wsi Rybaki (1682),
obecnie w Märkisches Museum w Berlinie, z tyłu ambona kościoła w Gęstowicach (po 1703)

Praca naukowa finansowana ze środków
Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego – Projekt Badawczy nr 0008/NPRH2/H11/81/2013

© Copyright by Uniwersytet Zielonogórski

© Copyright by Wydawnictwo Adam Marszałek

Wszystkie prawa zastrzeżone. Książka, którą nabyłeś, jest dziełem twórcy i wydawcy. Żadna jej część nie może być
reprodukowana jakimkolwiek sposobem – mechanicznie, elektronicznie, drogą fotokopii itp. – bez pisemnego
zezwolenia wydawcy. Jeśli cytujesz fragmenty tej książki, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło

Toruń 2016

ISBN 978-83-8019-407-6

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet Zielonogórski

Wydawnictwo prowadzi sprzedaż wysyłkową:
tel./fax 56 648 50 70, e-mail: marketing@marszalek.com.pl

Wydawnictwo Adam Marszałek

ul. Lubicka 44, 87–100 Toruń, tel. 56 664 22 35, 56 660 81 60
e-mail: info@marszalek.com.pl, www.marszalek.com.pl

Drukarnia nr 2, ul. Warszawska 52, 87–148 Łysomice, tel. 56 678 34 78

SPIS TREŚCI

SŁOWO OD AUTORA	5
WPROWADZENIE	7
1. Uwagi wstępne i wskazówki dotyczące sposobu korzystania	7
2. Rys historyczny	9
2.1. Opis i historia najważniejszych lokalizacji	15
3. Źródła przekazów nieoryginalnego	17
4. Nośniki inskrypcji	18
4.1. Inskrypcje upamiętniające zmarłych	18
4.2. Przedmioty liturgiczne i wyposażenie kościołów	19
4.3. Dzwony	20
5. Formy języka i pisma	20
6. Inskrypcje nieuwzględnione	21
INSKRYPCJE	23
ŹRÓDŁA I LITERATURA	294
Źródła niedrukowane	294
Źródła drukowane i literatura	294
Kazania pogrzebowe	305
Dokumentacja obiektów i ilustracji	307
INDEKSY	308
1. Miejsca z inskrypcjami	308
2. Indeks osobowy	310
3. Artyści, mistrzowie i warsztaty	322
4. Inicjały i monogramy	323
5. Indeks geograficzny	323
6. Herby	327
7. Cytaty z Biblii i teksty liturgiczne	328
8. Nośniki inskrypcji	330

9. Język i rodzaje pisma	331
10. Indeks rzeczowy	333
11. Święci, postacie biblijne, alegorie, mitologia, ikonografia	334
Niemiecko-polski i polsko-niemiecki spis nazw miejscowości	335
Wykaz opublikowanych tomów Corpus Inscriptionum Poloniae z serii Inskrypcje województwa lubuskiego	340
Spis ilustracji	341
Dokumentacja fotograficzna wybranych inskrypcji	347

SŁOWO OD AUTORA

Kolejny, ósmy zeszyt X tomu serii *Corpus Inscriptionum Poloniae* jest owocem badań prowadzonych w latach 2012–2016 przez Pracownię Epigraficzną Instytutu Historii Uniwersytetu Zielonogórskiego, która w 2013 roku obchodziła dziesięciolecie istnienia. Pracownia ta jest jedyną w Polsce placówką naukową realizującą kompleksowe badania epigraficzne. Również niniejsze badania zostały umożliwione przez kolejne sfinansowanie ze strony Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego projektu badawczego pt. *Inskrypcje na terenach Polski Zachodniej do 1815 roku (t. X: województwo lubuskie)*. Za to poparcie i zrozumienie znaczenia naukowo-kulturowego projektu jako jego kierownik i autor niniejszego zeszytu dziękuję serdecznie.

Zebrany, opracowany i obecnie publikowany materiał epigraficzny to wynik kilkuletnich badań terenowych i archiwalno-bibliotecznych. Dążeniem autorów biorących udział w projekcie jest możliwie jak najpełniejsze ujęcie wszystkich obiektów epigraficznych, zarówno zachowanych, jak i zaginionych, które przetrwały do naszych czasów jedynie w formie zdjęć lub opisów. W ten sposób mimo „swego nieistnienia” wprowadzane są one w obieg naukowy. Skala strat w materiale zabytkowym badanego terenu po 1945 roku jest przeogromna, sięga co najmniej 95 procent. Stąd każdy zachowany artefakt zasługuje na pełne udokumentowanie i uratowanie dla przyszłych pokoleń. Przy tym nie należy zapominać, że obiekty wolno stojące nadal są poddawane niszczycielskim wpływom atmosfery i nie tylko. To, co dzisiaj jest zachowane i jeszcze czytelne, za parę lat stanie się niemym zabytkowym pomnikiem. Jeżeli więc brak środków na konserwację i zachowanie zabytków, to nie powinno ich zabraknąć na badania dokumentacyjne, które będzie można później wykorzystać przy odbudowie określonych obiektów w lepszych czasach. Dlatego zebrany tutaj materiał ma wysoką rangę dokumentacyjną. W przyszłości będą z niego korzystać nie tylko historycy, muzealnicy, historycy sztuki, heraldycy, genealogi, ale również socjologowie, religioznawcy czy filologowie. Pełna ocena materiału epigraficznego i wyciągnięcie daleko idących wniosków będzie możliwe dopiero po zakończeniu całego projektu w 2018 roku, kiedy to ukażą się wszystkie zaplanowane zeszyty lubuskie w liczbie 13.

Nawet jeśli tego rodzaju badania są znacznie opóźnione, ponieważ powinny się odbyć zaraz po przejęciu tych terenów przez państwo polskie w 1945 roku, to obecnie stanowią najlepsze świadectwo dobrej woli strony polskiej w dokumentowaniu tego, co na tych terenach jeszcze pozostało z niemieckiej kultury materialnej. Największe przecież zmiany i straty notujemy w zakresie budowli i wyposażenia sakralnego. Katolicyzacja tych prawie wyłącznie terenów ewangelickich dopełniła dzieła strat w wyposażeniu wnętrza dawnych kościołów ewangelickich, które przetrwało ucieczkę ludności niemieckiej i działania wojenne w 1945 roku. Stąd w naszych poczynaniach liczymy zawsze na zrozumienie tego problemu zarówno przez osoby cywilne, jak i duchowne.

Niniejsze badania byłyby niemożliwe, gdyby nie szerokie poparcie Kurii Biskupiej w Zielonej Górze, w osobie jej ordynariusza. Także przychylność proboszczów poszczególnych parafii była niezbędnym warunkiem sukcesu badawczego. Wszystkim za to dziękuję z serdecznym Bóg zapłać! Na podkreślenie zasługuje również dobra współpraca z panem Uwe Winklerem z Märkisches Museum w Berlinie, z Centrum Artystyczno-Kulturalnym „Zamek” w Krośnie Odrzańskim oraz z Stadt- und Industriemuseum w Guben. Szczególne słowa podziękowania należą się dr. Marcelemu Tureczkowi, towarzyszeni badań terenowych, który z sukcesem wyręczał mnie we wchodzeniu na wieże kościelne i docieraniu do „niedostępnych” dzwonów, oraz panu Ryszardowi Patorskiemu z Międzyrzecza, który wspierał nas w tych wyprawach terenowych. Pozostałym współpracownikom projektu dr. Adamowi Górskiemu i dr. Pawłowi Karpowi dziękuję za stale okazywaną pomoc i wyręczanie mnie w wielu kwestiach biurowych. Dziękuję także profesorowi dr. Klausowi Neitmannowi, dyrektorowi Brandenburgisches Landeshauptarchiv w Poczdamie, za wykazywane zrozumienie dla badań niemieckiego dziedzictwa pisanego na byłym brandenburskim terytorium „za Odrą” oraz za owocną polsko-niemiecką współpracę. Za konstruktywne konsultacje językowe dziękuję serdecznie mgr Katarzynie Trychoń-Cieślak (język niemiecki) i mgr. Romanowi Dzięgielewskiemu (język łaciński).

Wszelkie uwagi dotyczące zarówno tego zeszytu, jak i całego projektu prosimy kierować na adres: Pracownia Epigraficzna, Instytut Historii, Uniwersytet Zielonogórski, al. Wojska Polskiego 69, 65-762 Zielona Góra.

Joachim Zdrenka
Zielona Góra–Złotów, czerwiec 2016

WPROWADZENIE

1. Uwagi wstępne i wskazówki dotyczące sposobu korzystania

Niniejszy tom zawiera inskrypcje średniowieczne i nowożytne z terenów dzisiejszego powiatu Krosno Odrzańskie do roku 1815. Uwzględnia on również obiekty z miejscowości położonych poza powiatem, których proveniencja z terenu będącego przedmiotem niniejszego opracowania jest dowiedziona. Uwzględnione zostały tutaj zarówno inskrypcje przekazane w oryginale, jak i w kopii. Starano się uwzględnić w miarę możliwości kompletną ilość inskrypcji, przy czym nie można wykluczyć, że nieznane inskrypcje oryginalne bądź też ich kopie wypłyną kiedyś na światło dzienne. Zapis i układ inskrypcji, jak również budowa artykułów są wzorowane na wytycznych Międzyakademickiej Komisji ds. wydania niemieckich inskrypcji (*Deutsche Inschriften*) i polskiego przedsięwzięcia *Corpus Inscriptionum Poloniae*. Nieuwzględnione zostały tutaj inskrypcje będące przedmiotem innych dyscyplin, jak sfragistyka i numizmatyka¹.

W części katalogowej inskrypcje uporządkowane są w sposób chronologiczny i według jednolitego schematu.

Budowa artykułów katalogowych

- I. NAGŁÓWEK zawiera po lewej stronie bieżący numer inskrypcji. Znak † za numerem bieżącym oznacza inskrypcje, których oryginał zaginął; znak †? sygnalizuje, że miejsce nośnika inskrypcji jest niewyjaśnione; znak (†) oznacza, że część inskrypcji zachowana jest jeszcze w oryginale. Pośrodku wiersza nagłówkowego podano lokalizację obecną lub ostatnią, którą można było wskazać.

Po prawej stronie nagłówka podana jest data inskrypcji. W przypadku inskrypcji niedatowanych podjęto próbę zawężenia czasu ich powstania; każdorazowo są one umieszczone na końcu ustalonego okresu. Datowania niepewne opatrzone znakiem zapytania. W sytuacji, gdy na jednym nośniku podane są różne lata pochodzenia inskrypcji, miejsce w układzie katalogowym określa datowanie najwcześniejsze.

- II. W CZĘŚCI OPISOWEJ znajduje się określenie nośnika inskrypcji, osoby wymienione w inskrypcji, dane dotyczące lokalizacji i krótki opis nośnika inskrypcji. Opisu dokonano z punktu widzenia obserwatora; herby opisano według zasad heraldyki. W przypadku większej ilości inskrypcji na jednym nośniku zaznaczono literami A, B, C itd. W numerach zbiorowych poszczególne nośniki inskrypcji ponumerowane są cyframi rzymskimi.

¹ Zob. rozdz. 6.

Przy inskrypcjach zachowanych w oryginale podane są wymiary nośników inskrypcji (w cm), wysokość liter (znaczące różnice zaznaczono wartościami skrajnymi) i rodzaj pisma; w przypadku inskrypcji zachowanych w kopii podane jest źródło wykorzystania w edycji.

Odpowiednia ilustracja jest zintegrowana z tekstem.

III. **TEKST INSKRYPCJI** zamieszczono, przedstawiając go najczęściej w formie ciągłej, natomiast inskrypcję metryczną wersami.

/ ukośnik oznacza koniec linijki na nośniku inskrypcji, zaś w przypadku wstęgi z napisem jej zagięcie, a w przypadku kielichów – segment stopy itp.

// podwójny ukośnik oznacza zmianę pola inskrypcji w obrębie jednego wersu i zaznacza przerwanie pisma np. jakimś przedstawieniem.

= znak równości odzwierciedla znaki rozdzielające słowa na końcu i początku wersu.

[...] nawiasy kwadratowe oznaczają tekst uzupełniony bądź utracony. Długość utraconego tekstu zaznaczona jest szacunkowo jedną kropką za każdą brakującą literę.

[---] trzy myślniki w nawiasie kwadratowym oznaczają duże braki w tekście.

() w nawiasach okrągłych rozwiązane są skróty z pominięciem znaku skrótu.

<...> w nawiasach ostrych podane jest późniejsze uzupełnienie inskrypcji, np. data śmierci.

AE podkreślenie dwóch liter oznacza ligaturę.

A • B znaki dzielenia wyrazów zaznaczone są kropkami w środku linijki. Znaki interpunkcji zostały zachowane.

Do tekstów inskrypcji dołączono tłumaczenie tekstu z języków obcych, dane dotyczące wielkości strofy i rymu, wykaz wszystkich herbów występujących na nośniku inskrypcji oraz rozwiązanie datowania według kalendarza rzymskiego bądź kalendarza liturgicznego. Herby nieznane, jak też herby, których przedstawienie odbiega od ogólnie znanych, są blazonowane. W przypadku wywodu genealogicznego obraz drukowany odzwierciedla układ herbów na nośniku inskrypcji.

IV. **KOMENTARZ** zawiera uwagi dotyczące formularza, kwestii datowania, związków ikonograficznych oraz tła prozopograficznego i historycznego.

V. **APARAT NAUKOWY** dzieli się na przypisy literowe i cyfrowe. Przypisy literowe odnoszą się do uwag krytycznych dotyczących tekstu inskrypcji (warianty tekstu, odczyty problematyczne, osobliwości ortograficzne i paleograficzne, zawierające błędy w tekście). W przypisach cyfrowych zawarte są cytaty, wykazy literatury oraz różne objaśnienia dotyczące opisu i komentarz.

VI. **W PODSTAWIE ŹRÓDŁOWEJ** wymienione są najważniejsze źródłowe przekazy niepublikowane i drukowane oraz ilustracje inskrypcji w układzie chronologicznym.

2. Rys historyczny

Tereny położone na wschód od Odry i na północ od dolnej Warty zostały podbite przez Brandenburgię około roku 1250. Od roku 1266 określane były jako *terra trans Oderam*, od 1290 roku jako *nova terra ultra Oderam*, a od roku około 1400 jako *nova marca*. W roku 1402 Nowa Marchia została sprzedana przez króla Zygmunta jako margrabiego Brandenburgii Zakonowi Krzyżackiemu (Zakonowi Szpitala NMP Domu Niemieckiego w Jerozolimie). Ówczesna historyczna Nowa Marchia składała się z okręgów urzędowych: Chojna (Königsberg), Gorzów Wielkopolski (Landsberg an der Warthe), Myślibórz (Soldin), Strzelce Krajeńskie (Friedeberg), Drezdenko (Driesen), Santok (Zantoch), Choszczno (Arnswalde), Kalisz Pomorski (Kallies), Drawsko Pomorskie (Dramburg), Świdwin (Schivelbein) i Stare Drawsko (Alt Draheim). W czasie wojny 13-letniej między Zakonem Krzyżackim a Polską margrabia brandenburski Fryderyk II odzyskał te ziemie w roku 1455. W następstwie głogowskiego sporu o sukcesję, mającego miejsce w roku 1482, margrabiowie brandenburscy zdobyli duże części księstwa krośnieńskiego na południe od Warty, włączając je do Nowej Marchii: Krosno Odrzańskie (Crossen an der Oder), Sulechów (Züllichau), Lubsko (Sommerfeld) i Bobrowice (Bobersberg).

Po kolejnym podziale Brandenburgii Nowa Marchia stanowiła w latach 1535–1571, za panowania margrabiego brandenburskiego Jana I kostrzyńskiego, samodzielne władztwo. Nowa Marchia o obszarze 220 mil kwadratowych składała się wówczas z właściwej Nowej Marchii na północ od Warty wraz z powiatami (okręgami urzędowymi): Myślibórz (Soldin), Chojna (Königsberg), Gorzów (Landsberg an der Warthe), Strzelce Krajeńskie (Friedeberg), Choszczno (Arnswalde), Drawsko (Dramburg), Świdwin (Schivelbein), z księstwa krośnieńskiego obejmującego 30 mil kwadratowych z Krosnem i Torzymiem (Sternberg) oraz posiadłościami Cottbus i Peitz. W roku 1696 dokupiona została ziemia świebodzińska (Land Schwiebus).

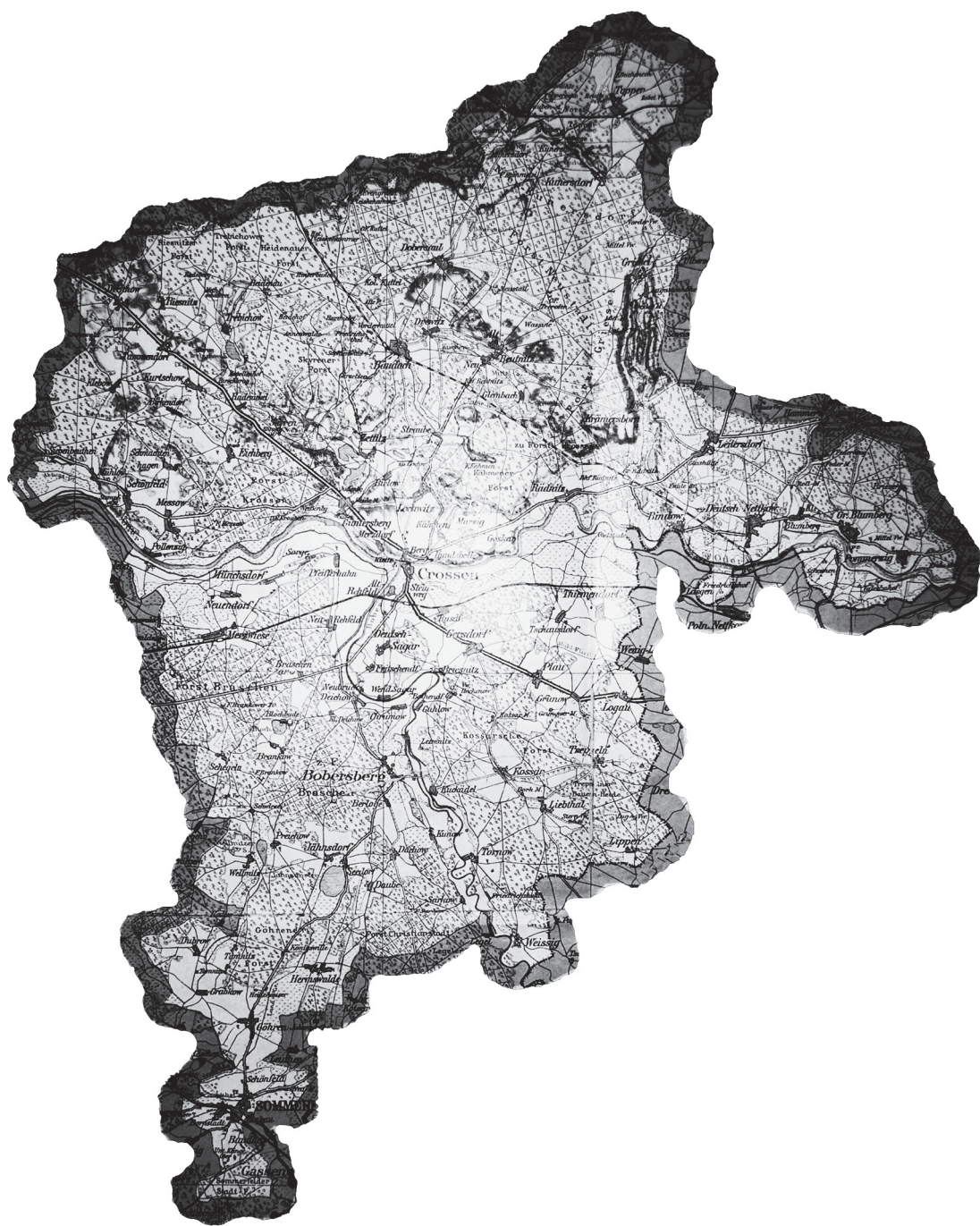
W roku 1815 obszar ten bez Drawska, Świdwina i części Starego Drawska, które to przeszły do Pomorza, stał się częścią pruskiej prowincji Brandenburg (Provinz Brandenburg). Powiaty Międzyrzecz (Meseritz) i Skwierzyna (Schwerin an der Warthe) zostały od roku 1887 przyporządkowane prowincji poznańskiej (Provinz Posen)².

Po traktacie wersalskim z dnia 28 czerwca 1919 roku wschodnie części powiatów granicznych prowincji poznańskiej: Wschowa (Fraustadt) i Międzyrzecz (Meseritz) przypadły nowo utworzonemu państwu polskiemu. Pozostałe części zostały włączone do prowincji dolnośląskiej ze stolicą we Wrocławiu i do nowo utworzonej prowincji Marchii Granicznej Poznań-Prusy Zachodnie (Grenzmark Posen-Westpreußen), w tym miasta Wschowa i Międzyrzecz. Po nowym podziale Marchii Granicznej Poznań-Prusy Zachodnie i jej ukonstytuowaniu się jako okręg rządowy w prowincji pomorskiej (Provinz Pommern) z dniem 1 października 1938 roku, niemiecka część powiatu wschowskiego przeszła do

² Grundriß zur deutschen Verwaltungsgeschichte 1815–1845. Reihe A: Preußen, Bd. 2 Teil I Provinz (Großherzogtum) Posen, Teil II Provinz Grenzmark Posen-Westpreußen, Marburg 1975, S. 22–26.

provincji dolnośląskiej (Provinz Niederschlesien). Rozwiązany powiat Babimost z częścią południową stał się częścią składową powiatu Zielona Góra (Grünberg), a część północna przeszła do powiatu Sulechów-Świebodzin (Züllichau-Schwiebus) prowincji brandenburskiej. Również powiaty Międzyrzecz i Skwierzyna weszły w skład Brandenburgii.

Prowincja Brandenburg po drugiej stronie Odry do roku 1945 składała się z: jednego powiatu miejskiego Gorzów Wielkopolski i dziewięciu powiatów ziemskich: Krosno Odrzańskie (Crossen an der Oder), Chojna (Königsberg), Gorzów Wielkopolski (Landsberg

Powiat Krosno Odrzańskie do 1945 r.

an der Warthe), Międzyrzecz (Meseritz), Wschodni Torzym (Oststernberg) z siedzibą Sułężynie (Zielenzig), Skwierzyna (Schwerin an der Warthe), Myślibórz (Soldin), Zachodni Torzym (Weststernberg) z siedzibą w Rzepinie (Reppen) i Sulechów-Świebodzin (Züllichau-Schwiebus)³. Taki podział przetrwał do roku 1945.

Powiat Krosno Odrzańskie obejmował do 1945 r. trzy miasta: Bobrowice (niem. Bobersberg), Krosno Odrzańskie (niem. Crossen an der Oder) i Lubsko (niem. Sommerfeld / Łużyce Dolne), 92 gminy i dwa leśne okręgi gospodarcze. Obszar powiatu Krosno Odrzańskie liczył wówczas 1305 km². Zamieszkiwało w nim 59 158 mieszkańców, w tym 56 851 ewangelików, 1562 katolików, 161 pozostałych chrześcijan i 36 Żydów. Administracyjnie powiat należał do okręgu rządowego we Frankfurcie nad Odrą.

Gminy powiatu Krosno Odrzańskie do roku 1945		
Alt Rehfeld	Baudach	Berloge
Beutnitz	Bielow	Bindow
Birkendorf	Boberhöh (wcześniej Deutsch Sagar)	Bobersberg
Bobertal (wcześniej Wendisch Sagar)	Bothendorf	Brankow
Braschen	Braschen, leśny okręg gospodarczy	Briese
Briesnitz	Christianstadt, leśny okręg gospodarczy	Chrumow
Crossen/Oder	Dachow	Daube
Deichow	Deutsch Nettkow (od 1937 Straßburg/Oder)	Deutsch Sagar (od 1937 Boberhöh)
Dobersaul od 1937 Schönrode/Mark	Drehnow	Drewitz
Dubrow (od 1937 Eichenhagen)	Eichberg	Eichenhagen (wcześniej Dubrow)
Friedrichswalde	Fritschendorf	Gersdorf
Glembach	Göhren	Goskar
Grabkow	Griesel	Groß Blumberg
Grunow	Güntersberg	Guhlow

³ Amtliches Gemeindeverzeichnis für das Großdeutsche Reich auf Grund der Volkszählung 1939, 2. Auflage, Berlin 1944, s. 57–69.

Heidenau	Hermswalde	Hundsbelke
Jähnsdorf	Kähmen	Klebow
Klein Blumberg	Kossar	Krämersborn
Kuckädel	Kunersdorf	Kunow
Kurtschow	Kuttel	Leitersdorf
Liebthal	Lippen	Lochwitz
Logau	Merzdorf	Merzwiese
Messow	Mühlow	Münchsdorf
Neuendorf	Neumühl	Neu Rehfeld
Pfeifferhahn	Plau	Pleiskehammer
Pollenzig	Pommerzig	Preichow
Radenickel	Rädnitz	Riesnitz
Rusdorf	Sarkow	Schegeln
Schmachtenhagen	Schönfeld	Schönrode/Mark (wcześnieiej Dobersaul)
Seedorf	Siebenbeuthen	Skyren (od 1937 Teichwalde/Mark)
Sommerfeld (Niederlausitz)	Straßburg/Oder (wcześnieiej Deutsch Nettkow)	Straube
Tammendorf	Tamnitz	Thiemendorf
Topper	Tornow	Trebichow
Treppeln	Tschausdorf	Weißig
Wellmitz	Wendisch Sagar	Zettitz

Gminy powiatu Guben po prawej stronie Nysy do roku 1945		
Amtitz	Beesgen-Plesse	Beitzsch
Birkenberge	Buderosc	Dobern
Döbern	Germersdorf	Göttern
Grocho	Groß Bösitz	Groß Drenzig
Gubinchen	Haaso	Jaulitz

Jeßnitz	Kaaso	Kalke
Kanig	Klein Drenzig	Kummeltitz
Küppern	Kuschern	Laaso
Lahmo	Liebesitz	Markersdorf
Mehlen	Merke	Mückenberg
Neudörfel	Niemaschkleba	Niemitzsch
Ögeln	Ossig	Pohlo
Pohsen	Räschen	Reichersdorf
Sachsdorf	Sadersdorf	Saude
Schenkendorf	Schöneiche	Seebigau
Seitwann	Stargardt	Starzeddel
Strega	Tzschernowitz	Vettersfelde
Wald	Wallwitz	Weltho
Wirchenblatt	Zschiegern	

Od roku 1945 ziemie te należą do Rzeczypospolitej Polskiej. Po 1945 r. dołączono do dzisiejszego powiatu Krosno Odrzańskie leżący po prawej stronie Nysy obszar byłego niemieckiego powiatu Guben. Z przedwojennego powiatu krośnieńskiego oddano powiatowi Zielona Góra: Błędów (Bindow), Nietkowice (Straßburg), Brody (Groß Blumberg), Sycowice (Leitersdorf), Lipno (Lippen), Pomorsko (Pommerzig) i Wysoka (Weißig); powiatowi Słubice: Drzeniów (Drehnow); powiatowi Świebodzin: Kosobudz (Kunersdorf) i Toporów (Topper) oraz powiatowi Żary: Górzyn (Göhren), Chocicz (Hermswalde), Lubsko (Sommerfeld) i Biecz (Beitzsch) z powiatu gubińskiego. Obecny powiat Krosno Odrzańskie liczy 1391 km² i 56 064 mieszkańców (2014), z tego ponad 90% jest wyznania katolickiego.

W dawnym powiecie krośnieńskim znajdowało się 31, a w powiecie gubińskim po prawej stronie Nysy 19, w sumie 50 miejscowości z kościołami i domami modlitwy; po roku 1945 jest to 58 miejscowości. Opracowany tutaj obszar odpowiada terytorium aktualnego polskiego powiatu Krosno Odrzańskie. Niniejszy tom obejmuje ujęte i opracowane obiekty z 45 miejscowości, w tym z 42 kościołów. W 13 miejscowościach kościelnych nie znaleziono żadnych inskrypcji sprzed roku 1815.

Kościół katolicki powiatu krośnieńskiego należał do roku 1945 do biskupstwa wrocławskiego, komisariatu głogowskiego i dekanatu Neuzelle. Natomiast Kościół ewangelicki do kościoła ewangelickiego unii staropruskiej prowincji kościelnej Berlin-Brandenburgia z generalnym superintendentem dla Nowej Marchii.

Miejscowości z kościołami lub domami modlitwy w powiecie Krosno Odrzańskie w granicach po 1945 roku		
Bieżyce (Groß Bösitze)	Bobrowice (Bobersberg)	Budachów (Baudach)
Bytnica (Beutnitz)	Chlebowo (Niemaschleba)	Ciemiernice (Thiemendorf)
Czarnowo (Neuendorf)	Czetowice (Zettitz)	Dąbie Lubuskie (Gersdorf)
Dobrosułów (Schönrode)	Dychow (Deichow)	Gębice (Amtitz)
Gęstowice (Tammendorf)	Gostchorze (Goskar)	Grabice (Reichersdorf)
Grabin (Krämersborn)	Gronów (Grunow)	Gryżyna (Griesel)
Gubin (Guben)	Janiszowice (Jähnsdorf)	Kaniów (Kanig)
Koperno (Küppern)	Korczyców (Kurtschow)	Kosarzyn (Kuschern)
Kosierz (Kossar)	Krosno Odrz. (Crossen)	Łagów (Logau)
Łochowice (Lochwitz)	Lubiatów (Liebthal)	Lubogosz (Eichberg)
Markosice (Markersdorf)	Maszewo (Messow)	Mielno (Mehlen)
Nowy Zagór (Boberhöf)	Osiecznica (Güntersberg)	Pław (Plau)
Polanowice (Niemtztzsch)	Połupin (Rusdorf)	Radnica (Rädnitz)
Rybaki (Schönfeld)	Rzeczyca (Riesnitz)	Sarbia (Münchsdorf)
Sękowice (Schenkendorf)	Stargard Gub. (Stargardt)	Starosiedle (Starzeddel)
Stary Radusze (Alt Rehfeld)	Strumienno (Pfeifferhahn)	Stryga (Straube)
Strzegów (Strega)	Szczawno (Tschausdorf)	Szklarka Radn. (Rädnitz Bhf.)
Tarnawa Kroś. (Tornow)	Trzebiechów (Trebbichow)	Trzebule (Treppeln)
Wałowice (Wallwitz)	Wężyska (Merzwiese)	Witaszkowo (Vettersfelde)
Żytowań (Seitwahn)		

Obecnie jest to obszar, na którym kościoły podporządkowane są diecezji gorzowsko-zielonogórskiej. Powiat krośnieński jest podzielony na dwa dekanaty z siedzibą w Krośnie Odrzańskim i Gubinie, do których należy 17 parafii⁴.

⁴ Na podstawie strony internetowej diecezji: www.diecezja.zgora.pl.

Powiat Krosno Odrzańskie po roku 1945.

2.1. Opis i historia najważniejszych lokalizacji

Geograficzne rozmieszczenie inskrypcji odpowiada głównym miejscowościom z ich kościołami. Do najważniejszych lokalizacji nie tylko pod względem liczby inskrypcji należą kościoły w Krośnie Odrzańskim i Gubinie.

Krosno Odrzańskie, kościół Najświętszej Marii Panny, obecnie św. Jadwigi Śląskiej

Dokładna data rozpoczęcia budowy krośnieńskiego kościoła Najświętszej Marii Panny nie jest znana. Przyjmuje się, że nastąpiło to w XIII wieku w stylu gotyckim. Pierwszym kościołem krośnieńskim był jednak kościół św. Andrzeja. Źródła pisane informują o fundacjach ołtarzy dla kościoła mariackiego w latach 1384, 1405 i 1412⁵. Z tego czasu pochodził, dzisiaj zaginiony, połączany kielich z roku 1417 (nr 8). Z biegiem czasu kościół był

⁵ Die Kunstdenkmäler des Kreises Crossen (Die Kunstdenkmäler der Provinz Brandenburg, Bd. VI Teil 6), Berlin 1921, S. 43–60; Garbacz, Przewodnik, t. 1, s. 213–214.

poddawany wielokrotnym naprawom, został pokryty nowym dachem i otrzymał nowe wyposażenie, co jednak w niewielkim stopniu miało zmienić jego początkową formę. W dniu 7 VII 1597 została zniszczona przez uderzenie pioruna wieża kościelna. Na jej miejsce zamontowano kopułę i powiększono stan dzwonów o jeden mały dzwon. W 1631 kościół podobnie jak miasto padł ofiarą pożaru i uległ całkowitemu spaleniowi za wyjątkiem zakrystii. Wówczas utracił on też dzwon z 1592 r., który odlał Jakob Stellmacher w Gorzowie Wlkp. Trwające wiele lat prace odbudowy i poprawy stanu budynku kościelnego zostały ponownie zniweczone podczas wielkiego pożaru w dniu 25 IV 1708 roku. Kolejne prace związane z odbudową kościoła postępowały tak szybko, że dostarczone dwa dzwony ludwisarza Johanna Jakoba Schultz z Prenzlau (nr 180) zastąpiły już w sierpniu 1710 r. dotychczasowe, m. in. trzy dzwony Jakoba Neuwert (sprzed 1669 r.) i jeden Martina Heintze z roku 1696 (nr 132). W 1714 r. został wyświęcony ołtarz (nr 198), a w trzy lata później ambona (nr 205), jak również emporia (nr 206). Organy z 1688 roku zostały w 1722 zastąpione nowymi, które wystawił Johann Röder z Berlina (nr 223). 15 IX 1722 r. król Fryderyk Wilhelm I podarował miastu duży dzwon, który pochodził z katedry w Berlinie i od 1951 r. pełni nadal swą służbę w Marienkirche w Berlinie (nr 13). W dniu 14 IX 1728 osadzono na wieży kościelnej nową iglicę wraz z wiatrowskazem (nr 236) i tym samym zakończono ostatecznie w 1729 roku przebudowę kościoła. W 1731 r. doszły dwa nowe dzwony (nr 239, 240), które się do dzisiaj nie zachowały. Po roku 1945 poza ośmioma płytami nagrobnymi, z których większość znajduje się w bardzo złym stanie (nr 45, 87, 98, 168, 170, 208, 246, 265), nic więcej nie zachowało się z pierwotnego wyposażenia świątyni. Pozostałe inskrypcje nagrobne pochodzą z płyt już wcześniej zaginionych (nr 27, 34, 70, 119, 212).

Guben, kościół parafialny pw. Św. Trójcy (Stadt- und Hauptkirche)

Gubiński kościół parafialny pw. Św. Trójcy (Stadt- und Hauptkirche) został po raz pierwszy źródłowo potwierdzony w 1324 roku. Badania archeologiczno-architektoniczne wykazały jednak, że stoi on na miejscu romańskiej świątyni z początku XIII wieku. Parokrotnie był on przebudowywany i na przełomie XV/XVI wieku znacznie powiększony. W czasie działań wojennych w 1945 r. został zburzony i spalony. Od tego czasu znajduje się on w stanie ruiny i stanowi pomnik przeciwko wojnie i zniszczeniu. Z okresu przedreformacyjnego pochodzą dwa kielichy (nr 11, 12) i prawdopodobnie dwa dalsze (nr 25, 26). Z jednego z dzwonów z 1450 roku przekazana jest nam tylko treść jego inskrypcji (nr 9). W XVI wieku kościół został powiększony (doszło jeszcze osiem filarów w kierunku zachodnim). Jednocześnie wybudowano także wieżę kościelną. Prace z tym związane trwały do 1554 r. Kolejne prace wewnętrzne z rozbudową sklepienia rozpoczęto w 1559 i zakończono w 1560 r., co zostało odnotowane na sklepieniu kościoła (nr 28)⁶. Znajdująca się po przeciwnej stronie data roczna 1719 informuje o kolejnej przebudowie (nr 217). W wieży kościelnej miały swoje miejsce dwa dzwony z 1636 roku (nr 67, 68), które w 1866 r. zostały przetopione. Podczas renowacji iglicy wieży z 1557 w maju 1642 roku

⁶ Peter, Die Stadt- und Hauptkirche in Guben, s. 14; Garbacz, Przewodnik, t. 1, s. 235–236.

włożono doń współczesny tekst wierszowy z chronogramem autorstwa Johanna Francka (Frank) (1618–1677) (nr 72). Ambona z lat 1581/1584 została w 1706 roku zastąpiona barokową (nr 175). Podobnie stało się też ze starym ołtarzem, który rozebrano w 1717 roku, a nowy poświęcono w 1720 r. (nr 221)⁷. W kościele znajdowało się wiele inskrypcji ściennych z chronogramami, które informowały o historycznych wydarzeniach w mieście (nr 218, 219) oraz obrazy nadproboszczy, o czym informuje tylko jedna zachowana inskrypcja (nr 75). Większość artefaktów stanowią płyty nagrobne, tablice pamiątkowe i epitafia, po których zachowały się jedynie fragmenty znalezione podczas ostatnich prac porządkowych (nr 31, 40, 50, 52, 55, 58, 65, 74, 78, 83, 129, 137, 155–160, 162, 197, 220, 247, 256, 322–326, 334).

3. Źródła przekazu nieoryginalnego

Dla okresu do roku 1815 włącznie w niniejszym tomie uwzględnione zostały 333 obiekty inskrypcyjne, z tego tylko 55 (16,5%) zachowało się w oryginale lub w oryginalnych fragmentach (37). W sumie możliwe było przebadanie tylko 92 obiektów inskrypcyjnych (27,6%) w całości lub we fragmentach. Przy tak znikomej ilości zachowanych obiektów inskrypcyjnych niemożliwe jest ustalenie dokładnej liczby po raz pierwszy tekstowo wydanych inskrypcji. Wynosi ona dużo ponad 50 inskrypcji (ponad 15%). Co najmniej 115 inskrypcji pochodzi z serii publikacji *Die Kunstdenkmäler*, z czego z dużym prawdopodobieństwem można powiedzieć, że co najmniej 50 zostało wydanych niekompletnie i nie oddają wiernie tekstu inskrypcji. Z dalszych co najmniej 25 obiektów inskrypcyjnych (7,5%) była do tej pory opublikowana tylko ich część. Wiele tekstów zostało odtworzonych w stopniu niewystarczającym i błędnie opublikowanych w różnych wydawnictwach. Z łącznej liczby 215 numerów katalogu, edytowanych krytycznie po raz pierwszy, 11 numerów (3,3%) pochodzi z nieoryginalnych przekazów rękopiśmiennych. Należy przy tym zauważyć, że inskrypcje przekazów nieoryginalnych oddają jedynie treść, a nie wierny tekst oraz wygląd inskrypcji i jej nośnika.

Najważniejsze źródło przekazów nieoryginalnych dla niniejszego obszaru badań stanowi manuskrypt Johanna Christiana Beckmanna (1641–1717): *Churmärkische Landesbeschreibung, Das VI. Buch: Von den Herrschaften und Stäten, so aus der Niederlausitz und Schlesien, der Mark einverleibet sein. Das 1. Capittel: Von dem Hertzogtum und stat Kroßen*, przechowywany w Brandenburgisches Landeshauptarchiv w Poczdamie oraz inne wyciągi z jego pracy wraz z uzupełnieniami, które znajdują się w Tajnym Archiwum Państwowym Pruskiego Dziedzictwa (Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz) w Berlinie (zob. źródła i wykaz literatury). Z manuskryptu Beckmanna pochodzi 7 inskrypcji. Wszystkie pozostałe teksty inskrypcji, które nie zachowały się w oryginale, pochodzą z kazań pogrzebowych oraz różnych innych publikacji XIX i XX wieku. Ze starych fotografii pochodzi 93 tekstów inskrypcji.

⁷ Peter, Die Stadt- und Hauptkirche in Guben, s. 25.

4. Nośniki inskrypcji

Największą grupę liczącą 292 numerów (87,4%) stanowią rozmaite przedmioty wyposażenia kościelnego. Standardowe wyposażenie kościoła (ołtarze, ambony, empory, skarbone, organy, tabernakulum, chrzcielnice z misami chrzcielnymi, dzwony, wiatrowskazy) w liczbie 105 numerów stanowią 31,4% wszystkich nośników inskrypcji opracowanego obszaru. Tu największą grupę stanowi 40 dzwonów (17,1%). Pozostałe przedmioty wyposażenia kościołów (kielichy, pateny, obrusy ołtarzowe, świeczniki, puszki do przechowywania hostii, dzbanki mszalne, butelki, talerze ofiarne, misy, woreczki z dzwonkiem, talerze, sprzęt kościelny, wazy, obrazy) z 79 numerami stanowią 23,6% wszystkich nośników inskrypcji. Największą grupę stanowią tutaj kielichy w liczbie 37 (11,1%). Inskrypcje upamiętniające zmarłych o łącznej liczbie 92 stanowią drugą co do wielkości grupę zbioru (27,5%), w tym 76 jest umieszczonych na pomnikach nagrobnych (22,7%), 7 na tablicach pamięci, 1 na trumnie, 5 na tablicach pośmiertnych, 2 na sztandarach pośmiertnych i 1 na epitafium. Wśród pozostałych 59 numerów (17,7%) największą grupę stanowią inskrypcje ściennie, budowlane na drzwiach i domach w liczbie 23 numerów (6,9%), a potem inskrypcje na pozostałych nośnikach.

Na dokładniejszą analizę obiektów inskrypcyjnych na badanym terenie w omawianym okresie czasu nie pozwala mocno ograniczona liczba zachowanych obiektów. Taka ocena, nawet jeśli tylko w ograniczonym stopniu, będzie możliwa dopiero po opracowaniu całego obszaru Nowej Marchii, względnie województwa lubuskiego. Dotychczas w ramach tego tomu możemy stwierdzić:

4.1. Inskrypcje upamiętniające zmarłych

1. Teksty śmierci przebiegające wzdłuż krawędzi płyty nagrobnej występują do roku 1658 (nr 87).
2. Łacińskie inskrypcje stosowane są dla osób duchownych, pochodzenia szlacheckiego i wykształconych. Od XVI wieku zmieniają się typy tekstów na pomnikach nagrobnych. Inskrypcje wierszowane umieszczone są na tym samym nośniku inskrypcji obok krótkich biografii, rozszerzonych adnotacji dotyczących śmierci pisanych prozą, prośby o wstawiennictwo lub cytaty z Biblii. Niemiecki cytat biblijny wystąpił po raz pierwszy na płycie nagrobnej Barbary Koesers? z domu Runge datowanej na lata 1580–1589 (nr 31). Z reguły są to cytaty z niemieckiego tłumaczenia Biblii przez Lutra, a okazjonalnie tekst jest parafrazowany lub wierszowany. Wybierane są głównie teksty wyrażające nadzieję na zmartwychwstanie i życie wieczne.
3. Sentencje niemieckie występują już przed rokiem 1450 (nr 8, 9). Teksty rymowane w formie dystychów elegijnych (nr 38, 67, 191, 218) można spotkać od roku 1590 do 1719. Niemieckie teksty rymowane występują od roku 1655 (nr 83, 87, 96, 99, 134, 231, 237, 255, 269, 281, 311, 331).
4. Tablica pamiątkowa dla Anny Marii Dommaschke z domu Boel, owdowiałej Schulitze, jest wyjątkową z powodu umieszczenia nań rymowanej historii rodzinnej i przeznaczenia jej dla wielu członków rodziny (nr 269).

5. Nazwisko zmarłego i data śmierci stanowią generalnie główne elementy inskrypcji śmierci, pisanej według schematu *Anno domini... obiit N.N.* Formularz ten zmieniał się jednak z biegiem czasu, jeśli chodzi o podawanie dat poprzez rozbudowanie istniejących elementów i dodanie nowych. Dane dotyczące roku podawane są według chrześcijańskiej rachuby czasu, która występuje również w niemieckich inskrypcjach w formie *anno domini*, *anno Christi*, bądź tylko *anno* (nr 27, 29, 31). Począwszy od roku 1559, dochodzi także niemiecka formuła *Montag nach Ursulae* (nr 27).
6. Dzień śmierci z reguły jest zawsze wymieniony, a do roku 1559 (nr 27) podawany on był według kalendarza kościelnego. Dziś zwyczajowo przyjęte bieżące liczenie dni miesiąca zostało zastosowane dopiero w roku 1559 (nr 27) i ten sposób liczenia szybko się utrwalił.
7. Specyficzne epitety dla stanu jak *der/die Edle* itp. pojawiają się po raz pierwszy od roku 1559 (nr 27).
8. Informacje biograficzne przyczyniły się do tego, że inskrypcje pośmiertne stawały się coraz bardziej rozbudowane, np. dodawano długość życia i czas trwania małżeństwa, miejsca studiów, liczbę dzieci i sprawowane urzędy. Tytuł akademicki i stopień naukowy spotykamy w inskrypcjach pośmiertnych ujętych w tym opracowaniu dopiero po roku 1591 (nr 40). Miejsce urodzenia i pochodzenia pojawia się po raz pierwszy od 1603 r. (nr 53).
9. Oprócz płyt nagrobnych od roku 1589 występuje epitafium (nr 34), które w odróżnieniu od płyty nagrobnej jest pomnikiem pamięci o zmarłym. Epitafium niekoniecznie jest związane z miejscem pochówku i stąd może przybierać dowolną formę i wielkość.
10. Do kategorii zachowania pamięci o zmarłych zaliczają się trumny z inskrypcjami oraz malowane portrety, jak i tablice pamięci wykonane po śmierci poszczególnych osób.

4.2. Przedmioty liturgiczne i wyposażenie kościołów

Ta grupa obiektów inskrypcyjnych doznała największych strat. W wyniku reformacji, pożarów, plądrowań i zmian po roku 1945 przedmioty z wyposażenia kościelnego, majątek ruchomy, paramenty i sprzęty zostały zdziesiątkowane. Również ograniczona odporność materiału (drewno, tekstylia) i możliwość ponownego zastosowania (miedź, metale szlachetne) były przyczyną, że zachowało się niewiele przedmiotów z wyposażenia sprzed roku 1815.

1. Najstarszy ołtarz ambonowy pochodzi z roku 1596 (nr 42), a najstarsza ambona z końca XVII wieku (nr 154). Większość ołtarzy ambonowych zostało przerobionych i dostosowanych do nowej funkcji w kościele rzymsko-katolickim (nr 48, 148, 152, 153, 161, 195, 248, 287, 306, 318, 320).
2. Abstrahując od kielichów (nr 8, 11, 12, 18, 19, 23), wszystkie naczynia liturgiczne wykazujące inskrypcje (dzbanki do wina, puszki do przechowania hostii, pateny i misy) pochodzą z czasów po reformacji. Większość kielichów wykonana jest z połączanego srebra (23), srebra (7), cyny (6), a jeden z połączanego mosiądzu.

4.3. Dzwony

1. 40 dzwonów stanowi po pomnikach nagrobnych drugą co do wielkości grupę nośników inskrypcji ujętych w tym opracowaniu. Z ujętych inskrypcji nadzwonnych 11 pochodzi z zachowanych obiektów, 29 przekazanych jest w formie odpisu. Zachowane dzwony są różnej wielkości.
2. Najstarsza inskrypcja nadzwonna ujęta w niniejszym opracowaniu pochodzi z roku 1407 (nr 6). Oprócz formuły dzwonnej na dzwonie widnieją daty roczne ich powstania. Wszystkie inskrypcje najstarszych dzwonów wykonane zostały w gotyckiej minuskule. Najstarszy zachowany dzwon na badanym terenie pochodzi z roku 1651 (nr 77). Obok adnotacji wykonania odlewu sformułowanej jako mowa dzwonu: *AVS DEM FEVWER BIN ICH GEFLOSSEN DIETRICH KESLER ZV CVSTRIN HAT MICH GEGOSSEN ANNO 1651*, wykazuje on ośmiowierszową inskrypcję fundacyjną. Wszystkie inskrypcje trzech najstarszych zachowanych dzwonów zostały wykonane w kapitale (nr 77, 93, 102).
3. W odróżnieniu od najstarszych dzwonów wykazujących jeszcze średniowieczną formułę dzwony, poczynwszy od roku 1598 (nr 43), otrzymały zupełnie inny formularz. Od tego czasu w inskrypcji nadzwonnej było wymieniane nazwisko ludwisarza i rok odlewu dzwonu. Dzwony te charakteryzują się również obszernymi inskrypcjami i bogatym ornamentem. Regularnie wymienione były nazwiska najważniejszych lokalnych osobistości pełniących funkcje urzędowe (władca, wójt, zarządca, podskarbi, kuratorzy kościoła, superintendent, proboszcz, prowizor kościelny, zakrystian, burmistrz, rajcy, kwatermistrz) i fundatorzy. Rzuca się w oczy sposób zapisu daty miesięcznej odlewu dzwonu (nr 122).
4. Cytat z Biblii występuje dopiero w roku 1661 (nr 91), antyfon gregoriański w 1636 (nr 67), tekst pieśni kościelnej w 1636 (nr 68) i sentencja w 1643 (nr 73). Ulubioną w XVI/XVII wieku sentencję dzwonną *durch das Feuer bin ich geflossen ...* – wykazuje po raz pierwszy niezachowany do dzisiaj dzwon z 1604 roku (nr 54) w formie *Aus dem Feir bin ich geflossen* i zachowany dzwon z 1651 r. *AVS DEM FEVWER BIN ICH GEFLOSSEN* (nr 77).

5. Formy języka i pisma

Również dokładniejsza analiza form języka i pisma na badanym terenie jest niemożliwa z powodu zbyt małej liczby zachowanych obiektów. Należy mieć nadzieję, że będzie to możliwe po opracowaniu całego obszaru Nowej Marchii bądź też województwa lubuskiego. Na podstawie dotychczas zebranego materiału oraz starych fotografii wykorzystanych w tym tomie można stwierdzić, co następuje:

1. Większość tekstów inskrypcji jest spisana w języku niemieckim, a następnie w języku łacińskim. Trzecią grupę stanowią teksty mieszane niemiecko-łacińskie. Sześć inskrypcji napisanych jest w języku hebrajskim (nr 117, 169, 214, 221, 287, 318), cztery w języku greckim (nr 117, 152, 214, 221) i dwie w języku francuskim (nr 312, 329).

2. Majuskuła romańska wystąpiła tylko jeden raz (nr 1).
3. Gotyckie majuskuły i minuskuły występują tylko 10 razy (nr 2, 4-6, 8, 9, 13, 15-17), a późnogotyckie siedem razy (nr 10, 11, 14, 18, 19, 20, 47).
4. Kapitała występuje po raz pierwszy w I połowie XVI wieku (nr 25, 26) i na jednej płycie nagrobnej z 1565 r. (nr 29). Kapitała wystąpiła również na obiektach wraz z minuskułą (nr 32, 82, 115, 124, 131, 138, 155, 168) i z frakturą (nr 104, 107, 168).
5. Minuskuła humanistyczna pojawia się po raz pierwszy w 1590 roku (nr 38), a w module pochyłym występuje od roku 1697 (nr 138, 173, 213, 333).
6. Frakturę po raz pierwszy można stwierdzić w 1589 (nr 33) i w 1590 (nr 38). Z wyrzuszonymi liniami od roku 1703 (nr 169, 204) i ornamentem kratkowym od 1714 r. (198, 206).

6. Inskrypcje nieuwzględnione

Nie wszystkie inskrypcje z opracowanego obszaru powstałe przed rokiem 1815 zostały w niniejszej pracy uwzględnione. Zgodnie z wytycznymi dla serii *Die deutschen Inschriften* i polskiego przedsięwzięcia *Corpus Inscriptionum Poloniae* nie uwzględniono kilka grup inskrypcji, m.in. na pieczęciach i monetach, które są przedmiotem specjalistycznych dyscyplin naukowych.

Nie zostały ujęte również obiekty, których pochodzenia z badanego terenu nie można było jednoznacznie ustalić.

INSKRYPCJE

Misa z brązu. Misa miała być znaleziona w latach 90. XIX wieku przy przygotowaniu gruntu pod budowę budynku przebiegającego od Rynku nr 33 do ul. Solnej 7, oddalonej nie więcej niż 12 m od niego i 13 m od tej ulicy, $\frac{3}{4}$ m od zachodniej, sąsiedniej parceli rodziny Zehe, 3 m pod powierzchnią¹⁾. Obecne miejsce przechowania nieznane. Na wewnętrznej stronie płaskiej powierzchni spodu o średnicy 20 cm wygrawerowane figury i ornamenty puncowane obok napisów. W środkowym polu wysoka na 94 mm postać siedząca na czterostopniowym tronie w długiej szacie. Oparcie tronu zakończone jest dwiema krótkimi pionowymi kolumnkami. Koliste napisy (A) i (B) częściowo są uszkodzone. Figurę z diademem otacza wijąca się linia o średnicy około 12 cm, z 11 zakrętami, składająca się z wici latorośli i ornamentu liściowego z podwiniętymi łukami. Pozostałe figury przedstawione są w obrazach rodzajowych jako ilustracje trzech przywar: bałwochwalstwa, pijaństwa i pojedynku zazdrości. Dalszy ciąg przedstawienia trudno określić z powodu uszkodzeń. Dalej przedstawiona jest scena kłótni, która służy zilustrowaniu Ebrietas z jej skutkami. Przy czworonożnym stole, na którym znajduje się kufel do picia, tygiel, chleb? i nóż, na skromnych krzesłach siedzą dwie postacie żywo wymachujące rękami. Postać z prawej grozi postaci po lewej stronie uderzeniem maczugą w głowę, postać siedząca naprzeciwko trzyma siekierę w uniesionej ręce, skrzyżowanej z naprężoną, wyciągniętą ręką przeciwnika. W dalszej scenie przedstawione są stojące naprzeciw siebie w walce postacie wyposażone w krótką kolczugę z długim rękawem, tarczę i miecz. Obie kolejne postacie są zmniejszonym powtórzeniem figury środkowej. Tron wykazuje pięć stopniowanych podestów, ale bez jakiegokolwiek poręczy oraz napis kolisty (C). Po lewej stronie wykonane jest kolejne uszkodzone powtórzenie obrazu środkowego z czterema stopniami tronu i napis kolisty (D). Misa była w bardzo złym stanie: część brzegu jest mocno uszkodzona, pęknięta, rozerwana i nadpalona.

Ø 31 cm; wys.: 5 cm; ciężar: 525 g. – Język łaciński, majuskuła romańska.

Opis i inskrypcje według Jentscha¹⁾:

- A INVI(DIA)
- B EI//B//RIAI^{a)}
- C IDO//L//A//(T)RIA
- D INV//I//(DIA)

Tłum.: Zazdrość (A); Pijaństwo (B); Bałwochwalstwo (C); Zazdrość (D).

Wyprowadzenie liter było opracowującemu nie znane. Według Jentscha są one wykonane w formach kapitały i odpowiadają majuskułom romańskim XI i XII wieku. To przemawia za tym, że misa powstała około roku 1200, ale najpóźniej – jak wszystkie porównywalne misy z brązu – przed rokiem 1300²⁾.

Ta misa z brązu, którą przyporządkowuje się tu miastu Gubin, należy do XI–XIII-wiecznych grawerowanych mis z przywarami ze starannie wykonanymi inskrypcjami. Występują one najczęściej w Europie środkowej, obok grupy mis z cnotami. Duża liczba zachowanych egzemplarzy pozwala wnioskować, że była to seryjna produkcja mis służących do celów sakralnych³⁾. Jednakże poszczególne egzemplarze wykazują duże różnice w wykonaniu i przedstawianych scenach.

a) Dla *EBRIETAS*.

- 1) Jentsch, *Gravierte Bronzeschale*, s. 1–16 i tabl. I–II (tu dokładny opis); tegoż, *Von der gravierten mittelalterlichen Schale*, s. 82.
- 2) Katalog wszystkich znanych mis u Weitzmann-Fiedler, *Bronzeschalen*; por. również Gremplar, *Mittelalterliche Bronzeschalen*, s. 169–178.
- 3) Zob. także Kaczmarek, *Brązowa misa romańska*, s. 67 i nast.

Jentsch, *Gravierte Bronzeschale*, s. 1–16.

2. †	Gubin, dawny cmentarz Fary (później Rynek)	ok. 1390?
------	---	------------------

Fragment kamienia nagrobnego Johanna (II.?) z Cottbus. W roku 1903 znaleziono krawędź wąskiego boku jego płyty nagrobnej. Wzdłuż obrzeża płyty nagrobnej przedstawiającej zmarłego umieszczona była inskrypcja wykonana „wąskimi literami na długość palca”. Ten fragment używany był jako podkładka przed zlewem domowej studni przy ulicy Królewskiej (Königstraße) 9, a który przy przebudowie budynku został wmurowany. Obecnie zaginiony.

Język łaciński, majuskuła gotycka.

Opis i inskrypcja według *Gubener Zeitung*¹⁾:

IOH(ANN)ES DE CHOTEBVZ

Johannes de Cottbus (Chotebuz) należał do niegdyś moźnej rodziny von Cottbus, która przez długi czas była w posiadaniu miasta o tej samej nazwie. Według *Europäische Stammtafeln* mogłoby tu chodzić o Johanna II. von Cottbus, który miał być synem Friedhelma von C. Urodził się w styczniu/lutym 1352 r. w Cottbus, od roku 1375 do 1389 był starostą Marchii, żonaty z Gerdrut von Torgau (1368), jedną z córek Dietricha von Zossen. Miał umrzeć w latach 1389/1390. Z tego małżeństwa pochodził Johann III. von C., który zmarł 19.08.1431 r. i pochowany został w klasztorze w Cottbus²⁾. Fakt pochowania Johanna II von Cottbus w Gubinie jest w dotychczasowej literaturze przedmiotu faktem nieznanym.

1) *Gubener Zeitung* z 17.07.1903.

2) *Europäische Stammtafeln*, t. XIX, tabl. 149.

Gubener Zeitung z 17.07.1903.

3. †	Gubin, kościół klasztoru benedyktynek	1399
------	---------------------------------------	------

Inskrypcja nagrobna Mathildy Diskau, przeoryszy klasztoru benedyktynek pod Gubinem. Marmur. Grobowiec znajdował się poza kościołem na jego stronie wschodniej; grób miał być przyozdobiony kamiennym pomnikiem na koszt rady miejskiej i posiadał inskrypcję, nad którą umieszczone były dwie dziobiące się turkawki. Około roku 1700 grobowiec został rozebrany.

Tłumaczenie niemieckie?

Opis i inskrypcja według Sausse¹⁾:

Ihr sind viele Sünden vergeben, denn sie hat viel geliebet

Tłum.: Wiele grzechów jest jej wybaczonych, bowiem ona dużo kochała.

Mathilde lub Mechtilde Diskau pochodziła z Hesji. Była córką rycerza Rulo lub Rulmana von Diskau (Dieskau), który będąc w podróży do Prus, zawiózł ją do Gubina, gdzie bogato wyposażoną powierzył klasztorowi na wychowanie. Ponieważ nigdy już nie wrócił, Mathilde wstąpiła do zakonu benedyktynek. Chwalona za swoją bogobożność, łagodność i uprzejmość, miała być bardzo lubiana wśród sióstr, rady miasta, mieszczan i ich poddanych. Mathilde sprawowała urząd przeoryszy od roku 1372 do 1399²⁾. Zmarła w styczniu 1399 r.³⁾ Na temat klasztoru zob. pracę *Brandenburgisches Klosterbuch*, która jej jednak jako przełożonej klasztoru nie zna⁴⁾. Około roku 1700, kiedy rada zmuszona była zlecić naprawę grożącej zawaleniem ściany wschodniej kościoła klasztorowego, marmurowy pomnik został usunięty i prawdopodobnie wtedy zniszczony⁵⁾.

1) Sausse, *Geschichte des Jungfrauenklosters und der Klosterkirche vor Guben*, s. 218.

2) Tamże, s. 214, 288–289.

3) Tamże, s. 290.

4) *Brandenburgisches Klosterbuch*, t. 1, s. 560–572 i Augustyniak, *Das Kloster vor Guben*, s. 49.

5) Sausse, *Geschichte des Jungfrauenklosters und der Klosterkirche vor Guben*, s. 218.

Sausse, *Geschichte des Jungfrauenklosters und der Klosterkirche vor Guben*, s. 218.

4. †	Gubin, miasto	ok. 1400
------	---------------	----------

Tłok pieczętny. Srebro. Z koroną herbu miasta Gubina i inskrypcją majuskułową.

Język łaciński, majuskuła gotycka.

Opis i inskrypcja według Bergau¹⁾:

SE. MI. I. GUBI.^{a)}

a) Możliwe rozwiązanie: *SE(CRETVM) MI(NISTERII) I(USTITIAE)*

GUBI(NENSIS) – tłum.: pieczęć mała gubińskiego urzędu sądowego.

1) Bergau, *Inventar der Bau- und Kunstdenkmäler in der Provinz Brandenburg*, s. 402.

Bergau R., *Inventar der Bau- und Kunstdenkmäler in der Provinz Brandenburg*, s. 402.

5. †	Budachów, kościół filialny	1405
------	----------------------------	------

Inskrypcja fundacji ołtarza. Pergamin?

Język łaciński, majuskuła i minuskuła gotycka.

Opis i inskrypcja według Saemanna¹⁾:

Anno Domini millesimo quadragesimo quinto Kalendris Novembris
Consecratum est hoc altare per Venerabilem in Christo patrem Dominum
Johannem episcopum Gauden^{a)} in honore Katharine Petri Pauli
Bartholomei Symonis Judä apostolorum agnatis undecim millia virginum
titulus vero Katharine virginis (...)

Tłum.: W roku Pańskim 1405, dnia 1 listopada ołtarz ten został poświęcony przez
czcigodnego ojca w Chrystusie Panu biskupa Johanna Gaudena, ku czci Katarzyny,
Piotra, Pawła, Bartłomieja, Szymona, Judy, Apostołów jako krewnych 11 000 dzie-
wic; ale pod wezwaniem dziewicy Katarzyny (...)

Pierwszy chrześcijański kościół w Budachowie wybudowany został w roku 1405. Fakt ten wynika z pisma sporządzonego pismem gotyckim, które znaleziono w ołtarzu tego kościoła, a następnie umieszczonego w wieży nowego kościoła wybudowanego w latach 1782–1785. W tamtym czasie biskupem lubuskim od roku 1397 do 1418 był Johann IV von Borsnitz.

a) *Bauden* = *Baudach*?

1) Saemann, Die Baudacher Kirche, s. 92.

Saemann, Die Baudacher Kirche, s. 92.

6. †	Krosno Odrzańskie, kościół pw. św. Andrzeja	1407
------	---	------

Dzwon. Brąz. Dzwon zachodni w wieży kościoła. Na płaszczu inskrypcja dzwonu. Inskrypcja odlana.

Ø 89 cm. – Język łaciński, minuskuła gotycka.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

○ anno [d]omini m° cccc vii° fvsa • est • h[a]ec • campana • in •
honore(m) • sancti • andre[a]e

Tłum.: W roku 1407 odlano ten dzwon ku czci świętego Andrzeja.

Dzwon skonfiskowano na cele wojenne w czasie II wojny światowej, jednak do stopienia już nie doszło²⁾. Po roku 1945 został przekazany do kościoła św. Michała (St. Michael-Kirche) w Woltersdorf koło Berlina (powiat Oder-Spree), a po pęknięciu został on w roku 1960 przetopiony³⁾. Na temat drugiego dzwonu zob. nr 13.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 42.

2) Glockenarchiv Nürnberg, sygn.: 7/28/38C.

3) Tureczek, Zabytkowe dzwony z Krosna Odrzańskiego, s. 118–119.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 42; Tureczek, Zabytkowe dzwony z Krosna Odrzańskiego, s. 118–119, 121–122.

7. †	Gubin, Wieża Bramy Ostrowskiej	1412
-------------	---------------------------------------	-------------

Inskrypcja budowlana w dolnej części wieży Bramy Ostrowskiej (Werdertorturm), data roczna wyryta w cegle muru.

Opis i inskrypcja według Gubener Tageblatt¹⁾:

1412^{a)}

Wieża została rozebrana w roku 1877. Na temat wieży zob. Jentsch²⁾.

a) Liczba 2 w postaci litery Z.

1) Gubener Tageblatt, 1908, nr 262 z 06.11.1908.

2) Jentsch, Das Werderthor zu Guben, s. 403–419.

Gubener Tageblatt, 1908, nr 262 z 06.11.1908.

8. †	Krosno Odrzańskie, kościół pw. Najświętszej Marii Panny	1417
-------------	--	-------------

Kielich. Srebro, pozłacane, blacha miedziana. Inskrypcja grawerowana.

Język niemiecki i łaciński, minuskuła i majuskuła gotycka.

Opis i inskrypcja według Matthias¹⁾:

Maria berot / Hunc calicem comparavit / Bernhardus Amptiz / MCCCCXVII

Tłum.: Maria poradź. Kielich ten podarował Bernhard Amptiz, 1417.

Bernhard Amptiz był kuchmistrem śląsko-głogowskiego księcia Wacława (* przed 1397, † 1430/1431), od roku 1417 pana Krosna i Świebodzina²⁾. Kielich ten miał on podarować krośnieńskiemu kościołowi pw. Najświętszej Marii Panny (Marienkirche). Kielich ten zaginął po roku 1853.

- 1) Matthias, Chronica der Stadt und des ehemal. Herzogthums Crossen, s. 102–103, 325.
 2) Jasiński, Rodowód Piastów śląskich, t. 2, s. 137–138.

Matthias, Chronica der Stadt und des ehemal. Herzogthums Crossen, s. 102–103, 325; Brandenburg, 8:1930, s. 192.

9. †	Gubin, kościół parafialny	1450
-------------	----------------------------------	-------------

Dzwon. Brąz. Dzwon alarmowy w wieży kościoła.

Język niemiecki, minuskuła gotycka?

Opis i inskrypcja według Bergau i Peter¹⁾:

Hilf * das * ein * gut * end * gewinn * alles * was * ich * beginn

Tłum.: Dopomóż uzyskać dobre zakończenie we wszystkim, co rozpocznę.

Według Bergau dzwon pochodził z XV wieku. Jednakże Peter podaje rok 1450 jako rok odlania dzwonu, a sam tekst nieco zmodernizowany²⁾.

- 1) Bergau R., Inventar der Bau- und Kunstdenkmäler in der Provinz Brandenburg, s. 401; Peter, Die Stadt- und Hauptkirche in Guben, s. 28.
 2) Peter, tamże, s. 28.

Bergau R., Inventar der Bau- und Kunstdenkmäler in der Provinz Brandenburg, s. 401; Peter, Die Stadt- und Hauptkirche in Guben, s. 28.

10. †	Sarbia, kościół filialny	2 poł. XV w.
--------------	---------------------------------	---------------------

Dzwon. Brąz. Dzwon północny w wieży kościoła. Na szyi dzwonu inskrypcja dzwonu.

Ø 68 cm. – Język łaciński, minuskuła późnogotycka.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

• maria • ih(e)s(v) • criste

Tłum.: Maria, Jezus, Chrystus

- 1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 136.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 136.

11. †	Gubin, kościół parafialny	2 poł. XV w.
-------	---------------------------	--------------

Kielich. Srebro złożone. Stopa sześciolistna nad szerokim brzegiem stopy i wysokim prostopadłym cokolikiem z ażurowym trójkątnym fryzem. Na stopie przylutowane dwie figury: po lewej postać świętego z modelem kościoła (święty Marek? jako patron kościoła?), a po prawej postać kobiety w koronie (św. Maria), pomiędzy nimi później wygrawerowane litery (A). Na sześciokątnym trzonie nad i pod nodusem grawerowane ornamenty maswerkowe. Na nodusie w kształcie rozety sześć rotułów w kształcie rombów z inskrypcją (B). Skromna czara w kształcie lejka. Inskrypcje grawerowane.

Język łaciński, minuskuła późnogotycka (B), majuskuła (A).

Opis i inskrypcja według starej fotografii¹⁾:

A UP^{a)}

B [. / . / . /] c / v / [.]^{b)}

Przyporządkowanie do kościoła niemożliwe do ustalenia. Na temat gubińskich kielichów zob. literaturę²⁾.

a) UPS?

b) m / a / r / c / v / s?

1) Landesamt für Denkmalpflege Dresden.

2) Bergau, Inventar der Bau- und Kunstdenkmäler in der Provinz Brandenburg, s. 400 i Peter, Die Stadt- und Hauptkirche in Guben, s. 42.

Landesamt für Denkmalpflege Dresden.

12. †	Gubin, kościół parafialny	2 poł. XV w.
-------	---------------------------	--------------

Kielich. Srebro złożone. Stopa sześciolistna nad szerokim brzegiem stopy i wysokim prostopadłym cokolikiem z grawerowanym ornamentem. Na wielokrotnie nitowanej stopie przylutowany krucyfiks i trudne do rozpoznania grawerowane przedstawienia. W czasie naprawy stopa została połączona z trzonem kilkoma nitami. W polach sześciokątnego profilowanego trzonu nad nodusem grawerowana inskrypcja (A), poniżej inskrypcja (B), wykonane na sztafirowanym podłożu; podobnie na szóstym polu umieszczony jest ornament kwiatowy. Na nodusie w kształcie rozety sześć rotułów w kształcie rombów z inskrypcją (C); na szóstym polu ornament kwiatowy. Skromna czara o stromym kształcie. Inskrypcje grawerowane.

Minuskuła późnogotycka.

Opis i inskrypcja według starej fotografii¹⁾:

A [mar]ia

B [mari]a

C [mar]ia

1) Landesamt für Denkmalpflege Dresden.

Landesamt für Denkmalpflege Dresden.

**13. Krosno Odrzańskie, kościół pw. Najświętszej Marii Panny (1475), 1705
Berlin, St. Marienkirche**

Dzwon. Brąz. W wieży kościoła. Na szyi dzwonu fryz z bogatych wici roślinnych, w których między półwałkami przebiega przejęta ze średniowiecza inskrypcja (A). Na początku i końcu tekstu dwie anielskie głowy. Poniżej na płaszczu duży królewski herb Prus. Po drugiej stronie fryz z wici akantu i owoców, poniżej na płaszczu inskrypcja fundacyjna (B). Poniżej na kryzie – powyżej krawędzi – dwa półwałki, a nad nimi sformułowana jako mowa dzwonu adnotacja fabryczna wytwórcy (C).

Ø 210 cm; wys.: 191 cm (bez korony), 33 cm (korona) – Język łaciński (A–B), niemiecki (C) – kopiowana minuskuła gotycka (A), kapitała (B–C), rozdzielniki międzywyrazowe w postaci punktów; litery: 6,5 cm (A, B), 2,5 cm (B, C).

A o • rex • glorie • christe^{a)} • veni • cum • pace • ave • gracia • plena¹⁾ •
anno • d(o)m(ini) m^o • cccc^o lxxv^{o b)}

B CAMPANAM HANC / ANNO D(O)M(INI) MCCCCLXXV. FVSAM /
INFELICI VERO CASV A(NN)O MDCCV / RVPTAM / FRIDERICVS
PRIMVS²⁾ / BORVSSORVM REX AVGVSTISSIMVS / ^c-PATRIARVM
ANTIQVITATVM RESTAVRATOR STRENVVS / FELICITER /
REFVNDI AC RESTITVI CVRAVIT^{-c} / MDCCV

C IOHANNES IACOBI GOSS MICH

Tłum.: O Królu godny czci, Chrystusie, przybądź z pokojem, bądź pozdrowiony pełen łaski, w roku Pańskim 1475 (A); Ten odlany w roku 1475, lecz przez nieszczęśliwy przypadek pęknięty dzwon Fryderyk I, wyniosły król Prus, zagorzały odnowiciel ojczystych starych zabytków, kazał w roku 1705 szczęśliwie przetopić i wzniesić w 1705 r. (B); Odlął mnie Johannes Jacobi (C).

Ludwisarz Johann Jakobi z Homburga w swoim warsztacie w Berlinie w latach 1697–1726 oprócz broni odlał również kilka dzwonów³⁾. Pierwotnie dzwon ten był przeznaczony dla miasta Bernau w Marchii Brandenburskiej, gdzie służył aż do roku 1536. Potem umieszczony został w wieży katedry w Berlinie i tam po pęknięciu w roku 1705 został przetopiony, ale starą inskrypcję przejął. 15.09.1722 r. król Fryderyk Wilhelm I.

podarował ten dzwon miastu Krosno, odbudowanemu po pożarze z 25.04.1708. W roku 1723 trafił on do Krosna⁴⁾. Dzwon w czasie II wojny światowej został skonfiskowany na cele wojenne i odtransportowany do Hamburga. Do przetopienia jednak nie doszło. Od roku 1951 służy w kościele Najświętszej Marii Panny (St. Marienkirche) w Berlinie.

- a) Oryg.: *xpe*
 b) Rzekoma sprzeczność w inskrypcjach (A) i (B) odnośnie roku wytworzenia można wyjaśnić tym, że w rzymskiej liczbie *v* przełamany dolny koniec lewego trzonu nie jest wystarczająco wybity, a prawy trzon otrzymał taką samą długość jak lewy. Przez to rzymska liczba *v* podobna jest do *ii*. Jeśli to przypuszczenie okazałoby się niesłuszne, to błąd tkwi w dacie roku 1475 zamiast 1472 w inskrypcji (B).

c–c) wysokość liter 2,5 cm.

- 1) Tekst liturgiczny według Łk 1,28.
- 2) Fryderyk I. (* 11.07.1657, † 25.02.1713) był od roku 1701 pierwszym królem w Prusach i margrabią Brandenburgii, arcyszambelanem i księciem elektorem Świętego Cesarstwa Rzymskiego.
- 3) Wolff, *Die Glocken der Provinz Brandenburg*, s. 105, 162–163; Schmidt, *Märkische Glockengießer*, cz. 2, s. 128.
- 4) Müller, *Die große Glocke auf dem Marienurme zu Crossen*, s. 75–76; Crossener Heimatgrüße, 1975, nr 6, s. 1.

Deutsches Glockenarchiv Nürnberg, Sygn. 7/28/81C (1472!); *Kunstdenkmäler des Kreises Crossen*, s. 59–60; Müller, *Die große Glocke auf dem Marienurme zu Crossen*, s. 75–76; Halicka, *Krosno Odrzańskie*, s. 144–147; Tureczek, *Zabytkowe dzwony*, s. 128; tamże, *Zabytkowe dzwony z Krosna Odrzańskiego*, s. 118, 120.

14. †	Nowy Zagór, kościół filialny	1494
-------	------------------------------	------

Dzwon. Brąz. Dzwon południowy w wieży kościoła. Na płaszczu inskrypcja dzwonu.

Ø 89 cm. – Język łaciński, minuskula późnogotycka.

Opis i inskrypcja według *Kunstdenkmäler*¹⁾:

+ anno + domme^{a)} + m cccc + lxxxx nn + m(aria)

Tłum.: w roku pańskim 1494 Maria.

Losy dzwonu są nieznane.

- a) Tak zamiast *domine*.

- 1) *Kunstdenkmäler des Kreises Crossen*, s. 148.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 148.

15. †	Grabin, kościół filialny	XV w.
-------	---------------------------------	--------------

Dzwon. Brąz. Południowy w wieży kościoła. Na szyi dzwonu inskrypcja.

Ø 42,5 cm. – Język łaciński, minuskuła gotycka.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

ave maria gracia plena²⁾

Tłum.: Bądź pozdrowiona Mario, pełna łaski.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 30.

2) Tekst liturgiczny wg Łk 1,28.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 30; Helling, 4 Dorfkirchen aus dem Kreise Crossen, s. 25; Crossener Kreiskalender, 1929, s. 102 Crossener Heimatgrüße, 1975, nr 6, s. 1.

16. †	Maszewo, kościół parafialny	XV w.
-------	------------------------------------	--------------

Dzwon. Brąz. Dzwon północny w wieży kościoła. Na szyi dzwonu inskrypcja, którą należy czytać od prawa do lewa.

Ø 84 cm. – Język niemiecki, minuskuła gotycka.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

+ nenniweg • edne • tvg • nie riv • sad • nnen • ige • riw • sew • tog
• fl(i)h
= + h(i)lf • got • wes • wir • begi • nenn • das • vir • ein • gvt • ende
• gewinnen

Tłum.: Boże pomóż, to, co zaczęliśmy, abyśmy wygrali dobre zakończenie.

Ta sentencja występuje również na innych przedmiotach, m.in. na naumburskim rogu do picia²⁾.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 134.

2) Vulpus, Curiositäten, t. 4, s. 181–182.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 134; Die Inschriften der Glocken des Kreises Crossen, s. 98.

17. †	Maszewo, kościół parafialny	XV w.
-------	------------------------------------	--------------

Dzwon. Brąz. Dzwon średni w wieży kościoła. Na szyi dzwonu uszkodzona inskrypcja.

Ø 29 cm. – Język niemiecki, minuskuła gotycka.

Opis i inskrypcja według *Kunstdenkmäler*¹⁾:

Ih(esu)s^{a)} – helf^{b)} + uns^{a)}

Tłum.: Jezu dopomóż nam.

Chodzi o wstawiennictwo Marii, która jako Matka Boża powinna wspierać parafię. Taka formuła prośby o błogosławieństwo jest znana od czasów średniowiecza i występuje często w formie rozszerzonej lub nieco zmienionej w wieku XIV–XVI, przede wszystkim na kielichach, dzwonach itp. (zob. niżej nr 18).

1) *Kunstdenkmäler des Stadt- und Landkreises Landsberg*, s. 124.

a) Oryg.: *Igs*.

b) Oryg.: *hlle*.

c) Oryg.: *ons*.

1) *Kunstdenkmäler des Kreises Crossen*, s. 134.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 134.

18. †

Witaszkowo, kościół filialny

koniec XV w.

Kielich. Srebro pozłacane. Okrągła stopa nad płytą stopy i obwódką z pionowo ryflowanym fryzem. W dolnej i górnej części gałki ozdobionej ornamentem rybiego pęcherza profilowany okrągły trzon, na którym powyżej gałki inskrypcja (B). Skromna, prosta czara o lejkowatym kształcie. Inskrypcje grawerowane.

Język niemiecki, minuskuła późnogotycka.

Opis i inskrypcje według dawnej fotografii¹⁾:

A [Barba]ra^{a)} / hi[lf]

B [hi]lf / g[ott]

Tłum.: Barbaro dopomóż (A); Boże dopomóż (B).

Chodzi o wstawiennictwo Marii, która jako Matka Boża powinna wspierać parafię. Taka formuła prośby o błogosławieństwo jest znana od czasów średniowiecza i występuje – często w formie rozszerzonej lub nieco zmienionej – w wieku XIV–XVI, przede wszystkim na kielichach, dzwonach itp. (zob. wyżej nr 17).

a) Literą przed *a* jest być może *v*? Ukośna kreska oznacza tutaj pionowy półwałek pełniący funkcję przerywnika wyrazów. W analogii do podobnych inskrypcji kielichowych należy przypuszczać, że także tutaj chodzi o wołanie: [...]*ra* / *hilf*. Na kielichach takie wołania Maryjne spotyka się często. Możliwa jest też pomyłka przy pisaniu *mara hilf* zamiast *maria hilf*.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Vetttersdorf, Kelch, nr 002148.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Vetttersdorf, Kelch, nr 002148.

19. †	Sękowice, kościół filialny	koniec XV w.
-------	----------------------------	--------------

Kielich. Srebro pozłacane. Sześciokątna stopa nad płytą stopy i krawędzią z X-fryzem. Na jednym segmencie stopy przylutowany odlany krucyfiks, powyżej wygrawerowany napis Titulusa (A). Na lewo od niego wygrawerowana twarz Chrystusa, powyżej inskrypcja (B), na prawo od niego dalszy wizerunek (świętego?). Na gałce zdobionej ażurowym ornamentem w kształcie rybiego pęcherza sześć rotułów w kształcie rombów z wypukłą inskrypcją (C). W dolnej i górnej części gałki profilowany okrągły trzon, na nim wykonana nad gałką inskrypcja (D), a poniżej inskrypcja (E). Prosta, skromna czara o lejko-watym kształcie. Inskrypcje grawerowane.

Język łaciński, majuskuła późnogotycka (A, B) i minuskuła (C–E).

Opis i inskrypcje według dawnej fotografii¹⁾:

- A I(ESVS) N(AZARENVS) R(EX) I(VDAEORVM)²⁾
 B CHRISTVS
 C [...]uv[.]^{a)}
 D e[l...]^{b)}
 E [...]as^{c)}

Tłum.: Jezus z Nazaretu, król żydowski (A).

Na temat formuł prośb o błogosławieństwo, zob. wyżej nr 18.

- a) Nie można ustalić początku słowa.
 b) Nie można ustalić długości słowa: *elisabeth*?
 c) Jak wyżej: *thomas*?

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Schenkendorf, Kelch, nr 002124.

2) Jo 19,19.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Schenkendorf, Kelch, nr 002124.

20. †	Tarnawa Krościeńska, kościół filialny	koniec XV w.
-------	---------------------------------------	--------------

Dzwon. Brąz. Przetopiony w roku 1900 przez firmę Schilling w Apoldzie. Inskrypcja odlana.

Ø 78 cm. – Język łaciński, późnogotycka minuskuła.

Opis i inskrypcja według *Kunstdenkmäler*¹⁾:

ave maria anna

Tłum.: Bądź pozdrowiona Mario, Anno.

Brak dalszych informacji.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 229.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 229.

21.	Grabin, kościół filialny	ok. 1500
-----	--------------------------	----------

Misa chrzcielna. Mosiądz, klepany i puncowany. Na dnie relief przedstawiający Zwiastowanie Marii Pannie, okolony dwiema wewnętrznymi pierścieniami i wypukłymi inskrypcjami z pięciokrotnie powtórzonymi ciągami liter. W pierwszym pierścieniu (o szer. 2,4 cm) wykonany jest ciąg liter (A), a w drugim pierścieniu (o szer. 1,2 cm) ciąg liter (B). Szata Archanioła Gabriela i suknia Panny Marii układają się, opadając ku ziemi w typowo późnogotyckiej draperii. Ponad głowami przedstawionych osób unosi się postać gołębia, Duch Święty, w tle widnieją kwiaty w naczyniu z napisem (C). Anioł trzyma w ręce berło z krzyżem. Poza obręczami na dnie w dwóch rzędach puncowane elementy ozdobne i kwiaty, a na podwyższonym brzegu o szerokości 2 cm liście (dębowe?). Przerwy między wyrazami w formie rozet ustawionych jedna nad drugą (A) i czworoboków w kształcie znaku paragrafu z haczykami ozdobnymi u góry i u dołu (B). Inskrypcje puncowane.

Ø 43,5 cm; wys.: 6,5 cm. – Majuskuła ozdobna, litery: 2 cm (A) i 1 cm (B).

A ⚡⚡⚡ AXVEHUF / AXVERHUF / EHAXVEHUF ⚡⚡⚡ AXVEHUF / AXVEHUF

B □ GHSEAL § REKOR § DE § EAL § REKOR § GHSEAL § REKOR § DE § □
 GHSEAL § REKOR § DE § □ GHSEAL § REKOR § DE § GHSEAL § REKOR
 § DE

C MARIA

Misa chrzcielna należy do typu mis kutych, które w produkcji seryjnej były wykonywane przy pomocy stempli, głównie dla celów sakralnych np. chrzcielnych, ale też dla użytku świeckiego i prywatnego. Należy zakładać, że misy wyposażone w motywy chrześcijańskie były przewidziane dla kościołów jako talerze bądź misy chrzcielne¹⁾. Według Egyeki-Szabó misy te produkowane były w warsztacie w Norymberdze między rokiem ok. 1460–1560²⁾. Wszystkie podejmowane od roku 1763 próby identyfikacji tekstu inskrypcyjnego nie dały dotychczas zadowalającego rozwiązania³⁾. Na ogół inskrypcje tych mis są postrzegane jako kaligrafia czysto ornamentalna. Według innej teorii chodzi o teksty wybijane przy użyciu modułów, które przez ich częste używanie lub też z uwagi na ograniczone miejsce zostały zniekształcone⁴⁾. Egyeki-Szabó datuje tę misę na okres około roku 1500.

1) Tylko w samej Polsce ustalono ponad 212 mis mosiężnych, por. Kuczyńska, Mosiężne misy, s. 203, i Bartkowiak, Mosiężne misy norymberskie, s. 337.

- 2) Lockner, autor obszernej rozprawy na temat mis kutych (Messing, s. 30 i nast.), nie zdołał ustalić miejsce produkcji tych mis. Kuczyńska (Mosiężne misy, s. 14–18, 21–24, 149–169), powołując się na Locknera, zakłada w swojej rozprawie habilitacyjnej, jakoby misy wytwarzane były przeważnie w Norymberdze. Egyeki-Szabó (Beckenschlägerschüsseln, s. 16–17) (misa nr 26) reprezentuje pogląd, że misy te pochodzą tylko z jednego warsztatu norymberskiego. Zob. także Chotzoglou, Die Beckenschlägerschüssel, s. 89 i nast.
- 3) W literaturze specjalistycznej wielokrotnie próbowano rozszyfrować inskrypcję, por. prace dotyczące materiału pomorskiego, w: Neue Pommersche Provinzialblätter, s. 373–384; Baltische Studien, Alte Folge 3, 1836, zesz. 2, s. 42–45, 154–156; 5, 1838, zesz. 2, s. 203–207; 17, 1852, zesz. 2, s. 50–51; 20, 1864, zesz. 1, s. 274–278; 27, 1877, s. 46–47; 28, 1878, s. 183–196; Neue Folge 3, 1899, s. 91; Archiv für kirchliche Baukunst, 5, s. 57–59, 66–68; BDK t. 1, zesz. 1, s. 45; cz. 2, zesz. 1, s. 58; cz. 2, zesz. 3, s. 333; cz. 2, zesz. 4, s. 367, 409, 415; Schmoll, Die Majuskelinschrift auf Nürnberger Beckenschlägerschüsseln, s. 295 i nast.; Jäger, Die als Taufschalen, s. 17–18, 36 i Bartkowiak, Mosiężne misy norymberskie, s. 343, nr 302, która zawiera podobną inskrypcję (B): *GHSEAL REKOR DEN*.
- 4) Lockner, Messing, s. 43–44; Kuczyńska, Mosiężne misy, s. 24–31, 95–102; Kowalski, Artefakty, s. 102–106; DI 9, nr 397–400; DI 10, nr 234; DI 16, nr 244 i 245; DI 33, nr 35, 36; DI 39, nr 85–89.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 30.

22. †	Koperno, kościół filialny	XV w.?
--------------	----------------------------------	---------------

Dzwon. Brąz. Wieża kościoła, jeden z trzech dzwonów.

Język łaciński.

Opis i inskrypcja według Jung¹⁾:

O rex gloriae veni cum pace

Tłum.: O Królu Chwały, przyjdź z pokojem.

Ta formuła dzwonu *o rex glorie veni cum pace* znana jest od początku XIII wieku. Szczególnie często występuje ona w XIV w. i – często rozszerzona i zmieniona – na dzwonach XV oraz początku XVI wieku²⁾.

Wybudowany w roku 1696 kościół w Kopernie (niem. Küppern) wzniesiony został jako budynek szachulcowy i w miejscu poprzedniego kościoła. Jego belkowanie urządzone było z przeznaczeniem dla trzech dzwonów. W roku 1891 kościół spłonął i jeszcze w tym samym roku zbudowano nowy z cegieł. W 1926 r. były tam jeszcze dwa dzwony, w tym również ten dzwon³⁾. Od roku 1945 zaginiony.

1) Jung, Die Reste der kirchlichen Kunst, s. 40.

2) Otte, Handbuch, t. 1, s. 44; Walter, Glockenkunde, s. 162–167.

3) Kesten, Küppern, s. 111–112.

Jung, Die Reste der kirchlichen Kunst, s. 40.

23. †	Kosarzyn, kościół filialny	XV/XVI w.
-------	----------------------------	-----------

Kielich. Srebro pozłacane. Stopa sześciolistna nad szerokim brzegiem stopy i wysokim pionowym cokolikiem z X-fryzem. Na jednym segmencie stopy przylutowany odlany krucyfiks, powyżej wygrawerowany napis. Na szyi stopy fryz z wici. Między dwoma profilowanymi sześciokątnymi pierścieniami nodus w kształcie rozety z sześcioma rotułami w kształcie rombów bez liter. Prosta w formie, stroma czara. Inskrypcja grawerowana.

Język łaciński, majuskuła.

Opis i inskrypcja według starej fotografii¹⁾:

I(ESUS) N(AZARENUS) R(EX) I(UDAEORUM)²⁾

Tłum.: Jezus Nazarejczyk, król żydowski.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Kuschern, Kelch, nr 00271.

2) Jo 19,19.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Kuschern, Kelch, nr 00271.

24. †	Gęstowice, kościół filialny (Märkisches Museum)	1515
-------	--	------

Szafa ołtarza. Drewno pozłacane i pomalowane. „Składa się z części środkowej, do której przymocowane są dwa skrzydła za pomocą zawiasów. (...) zarówno część środkowa jak i skrzydła zaopatrzone są w ozdobny brzeg z pozłacanych gotyckich drążków (Stabwerk), a w tle znajdują się wykonane z drewna, częściowo pozłacane, a częściowo pomalowane farbą białkową, rzeźby, wykonane zapewne przez artystę, a nie jak to często bywa ręką rzemieślnika, i pokolorowane. Część środkowa przedstawia rodzinę świętej Anny, matkę Marię, której prawdopodobnie poświęcony został ołtarz i kościół, z boku stoją nieco większe figury świętej Barbary i Katarzyny; w polu skrzydeł bocznych przedstawieni są: trzej królowie adorujący Dzieciątko Jezus, następnie Maria z matką św. Jana i scena Zwiastowania (...).” Na cokole środkowego obrazu odnotowano rok wykonania.

Opis i inskrypcja według Vossische Zeitung¹⁾:

1515

Szafa ołtarza została wywieziona w roku 1888 do Märkisches Museum w Berlinie i tam była przechowywana jako dziesiąty egzemplarz. Obiekt ten znajduje się tam do dzisiaj, niestety brakuje przy nim części z datacją.

1) Vossische Zeitung, 1888, nr 512 z 28.10.1888.

Vossische Zeitung, 1888, nr 512 z 28.10.1888.

Guben, kościół parafialny

1536

Zob. 1719, nr 218.

Gubin, kościół parafialny

1542

Zob. 1719, nr 218.

25. †

Gubin, kościół parafialny

1 poł. XVI w.

Kielich. Srebro złożone. Stopa sześciolistna nad szerokim brzegiem stopy i wysokim prostopadłym cokolikiem z grawerowanym ornamentem. W polach sześciokątnego trzonu nad i pod nodusem ornament maswerkowy. Na nodusie w kształcie rozety sześć rotułów w kształcie rombów z inskrypcją. Skromna czara w kształcie lejka. Inskrypcje grawerowane.

Język łaciński, kapitała.

Opis i inskrypcja według starej fotografii¹⁾:

I/[H/E/S/]V/S

1) Landesamt für Denkmalpflege Dresden.

Landesamt für Denkmalpflege Dresden.

26. †

Gubin, kościół parafialny

1 poł. XVI w.

Kielich. Srebro złożone. Po naprawie kielich otrzymał barokową sześciolistną stopę nad szerokim brzegiem stopy i wysokim prostopadłym profilowanym cokolikiem. W polach stopy grawerowany fryz roślinny. Między dwoma profilowanymi sześciokątnymi pierścieniami nodus w kształcie rozety z sześcioma rotułami w kształcie rombów, zawierającymi inskrypcję. Skromna czara o stromym kształcie. Inskrypcje grawerowane.

Język łaciński, kapitała.

Opis i inskrypcja według starej fotografii¹⁾:

I/H/E/[S/V/S]

1) Landesamt für Denkmalpflege Dresden.

Landesamt für Denkmalpflege Dresden.

Gubin, kościół parafialny

1552

Zob. 1719, nr 218.

Gubin, kościół parafialny

1555

Zob. 1719, nr 218.

27. Krosno Odrzańskie, kościół Najświętszej Marii Panny

1559

Inskrypcja nagrobna Barbary Reichnau z domu Neumann. Na zewnątrz przy wejściu na wieżę, obok inskrypcji nagrobnej jej siostry Katarzyny (Kathariny) (zob. nr 34).

Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Beckmanna:

„... na zewnątrz przy wejściu wieży ... na szczyt dla uczczenia pamięci córek sławnego pana mistrza rycerskiego zakonu joannitów Frantza Neumanna, Katarzyny i Barbary Neumann, (...). To drugie brzmi następująco”¹⁾:

A(nno) 1559 Montag nach Ursulae, welcher war der 23. Monats tag Octobris ist die Edle und tugendsame Barbara Naumans des Ehrenvesten und Erborn Thomas Reichnau des eltern Casthers allhier zu Croßen eheliche Haußfrau ihres Alters im 36. in der andern Gebuhrt in Gott seliglich entschlafen, leit vor diesem Stein begraben. Gott wolle ihrer Seelen gnedig sein.

Tłum. W roku 1559, w poniedziałek po Urszuli, który to był 23 dzień października, zasnęła w Bogu, rodząc się dla innego życia szlachetna i posiadająca wiele cnót Barbara Naumann, małżonka nieskazitelnego i czcigodnego Tomasza Reichnau, starszego stolarzy tutaj w Krośnie, w wieku 36 i leży pochowana przed tym kamieniem. Niech Bóg będzie łaskawy dla jej duszy.

Franz Neumann († w Pradze 24.08.1568), rektor w Kostrzynie, od roku 1518 pisarz miejski przy tamtejszej radzie, w latach 1526–1527, 1529, 1532–1533 burmistrz Kostrzyna, kanclerz Nowej Marchii, 1564–1568 mistrz zakonu joannitów w Słońsku²⁾, ożeniony z Anną Sack, która zmarła 13.04.1545 r. w Kostrzynie i tam została pochowana³⁾. Z tego małżeństwa znane są przynajmniej dwie córki: 1. Katarzyna (* 1518), małżonka radcy i sekretarza księstwa Brandenburgii, Hippolyta Hildesheima († 3.09.1576)⁴⁾, która zmarła 21.04.1589 w Kostrzynie i tam jest pochowana⁵⁾; 2. Barbara (* 1523), żona podskarbiego w Krośnie, Thomasa Reichnau. Zmarła w Krośnie 23.10.1559 r. i tu została pochowana.

- 1) Beckmann, s. 20.
- 2) BLHA Potsdam, Rep. 9 B, nr 99; Winterfeld, Geschichte des Ritterlichen Ordens St. Johannis, s. 715–722; Kupke, Franz Neumann, s. 93–94.
- 3) Zdrenka, Miasto i powiat Gorzów Wielkopolski (CIP X,7), nr 17.
- 4) Tamże, nr 40.
- 5) Tamże, nr 44.

BLHA Potsdam, Rep. 16: Nachlass Beckmann, nr 1, s. 20; GStA Berlin, VI. HA. Nl. nr 111, fol. 8^r.

28. †	Gubin, kościół parafialny	1560
--------------	----------------------------------	-------------

Inskrypcja budowlana. Sklepienie kościoła. Inskrypcja malowana?

Opis i inskrypcje według Gubener Wochenblatt¹⁾:

1560

Przy rozbudowie kościoła doszło jeszcze osiem filarów (w kierunku zachodnim). Jednocześnie rozpoczęto także budowę wieży. Prace te trwały do roku 1554. Rozbudowa wnętrza z przedłużeniem sklepienia rozpoczęła się w roku 1559, a zakończyła się w roku 1560, co zaznaczono na sklepieniu kościoła²⁾. Data 1719 znajdująca się po przeciwnej stronie informuje o kolejnej przebudowie (zob. nr 217).

- 1) Gubener Wochenblatt, 1842, nr 17 z 23.04.1842, s. 65–66; nr 22 z 28.05.1842, s. 85.
- 2) Tamże.

Gubener Wochenblatt, 1842, nr 17 z 23.04.1842, s. 65–66; nr 22 z 28.05.1842, s. 85; Peter, Die Stadt- und Hauptkirche in Guben, s. 14.

29. †	Czetowice, kościół filialny	1565
--------------	------------------------------------	-------------

Płyta nagrobna N. (von Grünberg?) z domu Kittlitz. Piaskowiec. Po stronie południowo-wschodniej przy drugim filarze w drugim przęśle od ołtarza. Na fotografii prawa i dolna część płyty nagrobnej z inskrypcją zasłonięta jest przez ścianę i ławki kościelne. Po środku wypukle wybita postać zmarłej w stroju współczesnym z przykrytymi ustami i nakryciem głowy, trzymająca w swoich rękach ułożonych na piersi modlitewnik. Z boku wywód szlachectwa w dwóch rzędach po cztery(?) pełne herby z nagłówkami (B–G). Tekst pośmiertny (A) umieszczony na wypukłej wstędze biegnie wokół płyty, a rozpoczyna się u góry po lewej stronie. Inskrypcja wykuta.

Język niemiecki, kapitała.

Opis i inskrypcje według starej fotografii¹⁾:

Herby: (po lewej) Kittlitz²⁾ Liebenthal³⁾ Löben⁴⁾ Schaffgotsch⁵⁾

- A SE[LI]GE^{a)} DATO DE[N] 8. IVL(I) ANNO (1)565 IST DIE WOL
GEBOHRNE [FRAW ... / --- / --- / ... VERL]EI IHR EINE FROLICHE
AVFERSTEHVNG AM JNGSTEN TAGK VND VNS ALLEN AMMEN
- B D(IE) H(ERREN) V(ON) // K(ITTLITZ)
- C D(IE) V(ON) // L(IEBENTHAL)^{b)}
- D D(IE) V(ON) // L(OEBEN)
- E D(IE) H(ERREN) V(ON) // [S(CHAFFGOTSCH)]
- F D(IE) V(ON) // [---]⁶⁾
- G D(IE) V(ON) // [---]

Tłum.: Świętego dnia 8 lipca roku 1565 szlachetnie urodzona pani (...), (Boże) daj jej
radosne zmartwychwstanie w dzień Sądu Ostatecznego i nam wszystkim amen (A).

Na podstawie fragmentarycznej fotografii przypisanie płyty nagrobnej konkretnej osobie jest bardzo trudne. Zmarła kobieta pochodziła z rodu baronów von Kittlitz i przypuszczalnie była żoną jednego z Grünbergów, do którego w tamtym czasie należał majątek Czetowice. W rachubę mogłaby wchodzić wdowa Hansa von G. (* 1465, † 1560) albo pierwsza żona Abrahama von Grünberg († 16.03.1580)⁷⁾. Kobieta ta zmarła 8.07.1565 r. i pochowana została w kościele w Czetowicach.

a) Odczyt niepewny.

b) Inne formy zapisu: *LIEBTHAL*, *LÖWENTHAL*.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Zettitz, Kircheninnere, nr 3090.

2) Siebmacher, tab. 29.

3) Tenże, tab. 57 (tutaj belka ukośna od lewa u góry do prawa na dole obłożona szachownicą; klejnot: pomiędzy ośmioma strusimi piórami kapelusz o wzorze szachownicy), por. Neues preussisches Adels-Lexicon, t. 3, s. 237.

4) Siebmacher, tab. 166.

5) Tenże, tab. 29.

6) Tutaj nazwisko rodowe i herb rodowy jej matki.

7) Jego druga żona, wdowa, Sabina z domu von Berge, zmarła 18.09.1582 r., zob. Jahrbuch des deutschen Adels, t. 2, s. 53.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Zettitz, Kircheninnere, nr 3090; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 257.

Płyta nagrobna mistrza zakonu joannitów Christofa von Arnsdorf. Na zachodnio-północnej ścianie wewnętrznej (dolna część płyty nagrobnej zastawiona jest przez ławkę dla ujęcia). Zmarły przedstawiony jest w pełnej zbroi, bez nakrycia głowy, z kryzą; w lewej wyciągniętej dłoni trzyma miecz, druga ręka lekko zgięta ułożona jest na biodrze,

jego hełm znajduje się na dole przy prawej nodze, a jego pełny herb przy lewej. Tekst pośmiertny przebiegający we wstędze wokół płyty zaczyna się od góry po lewej stronie i jest przerwany przez elementy przedstawienia. Inskrypcja wykuta.

Wys.: 171,5 cm, szer.: 75,5 cm. – Język niemiecki, kapitała; litery: 5 cm.

Herb: Arnsdorf¹⁾

1579 DEN · 14 · // OCTOB(RIS) / IST DER EDLE ERENVESTE //
CHRISTOPH VON ARNSDORF HAVPTMANN^{a)} / SCHENCK//
ENDORF / VNSCHVLDIG GESCHOSSEN^{b)} VND SELIGLICH
VERSCHIDEN DEM GOT / GNADE

Tłum.: 1579 (roku) 14 października został niewinnie zastrzelony szlachetny, nieskazitelny Christoph von Arnsdorf, mistrz (joannitów) w Sękowinach, i zmarł pobożnie, któremu Bóg niech będzie łaskawym.

Christoph von Arnsdorf, kapitan zakonu joannitów, był ofiarą wojny pomiędzy Gubinem a urzędem zakonu w Sękowicach (niem. Schenkendorf), prowadzonej między rokiem 1579 i 1581. Na temat jego osoby i czasu urzędowania nic nie wiadomo. Przypuszczalnie Friedrich von Hondorf był jego następcą (zob. nr 61). Literatura fachowa podaje na temat jego osoby mylne dane²⁾.

a) Brak miejsca dla *HAVPTMAN IN*

b) Tak w oryg.

1) Siebmacher, tab. 66.

2) Tschirch, Zeittafel der Stadt Guben, s. 37: † 1581! i Brandenburgisches Klosterbuch, t. 2, s. 1163: † 1539!

Rupnow, Schenkendorf und seine Johanniterkirche, s. 13 (błędnie).

Gubin, kościół parafialny

1580

Zob. 1719, nr 218.

31. (†)

Gubin, kościół parafialny

1580–1589

Płyta nagrobna Barbary Koesers? z domu Runge. Płyta prostokątna, wielokrotnie rozbita w czasie działań wojennych w 1945 roku. Zachowało się z niej parenaście fragmentów, które udało się zestawić. Tekst pośmiertny (A) zachował się częściowo i jest miejscami wytarty, natomiast tekst (B) przebiegający wzdłuż obrzeży płyty jest tylko w małych fragmentach zachowany (B). Inskrypcje wykuta.

Język niemiecki, kapitała.

Opis i inskrypcje według fotografii¹⁾:

- A ANNO CH(RIST)I 158[.]^{a)} DEN [1]6^{b)} / TAG [OC]TOBRIS VMB 6 [VH]R / AVFN ABENT IS[T SEELI-]/GLICH ENTSCHLA[FFEN] / DIE ERBAR VNDT[VGENSAME] / FRAV BARBARA RVN[GINDES]^{a)} / ERNVESTEN HANSEN KO/ESERS^{c)} BAVGEGENSCHR/EIBERS IM CLOSTER ALHIE / EHLICHE HAVSFRAV RVHET / ALHIE VND WARTET [DE]R / FRÖLICHEN OFFERSTEHV/NG ∞ [HIO]B 19 [VERS 25] ∞ / ICH WEIS DAS [ME]IN ERLOE/SER LEBET VND ER WIRT / MICH HERNACH AVS DER / ERDEN AVF[E]RWECKEN²⁾
- B WA[HRlich^{a)} --- / --- / --- H]ÖCHSTER TROST / HAT MICH DVRCH SEIN BLVTT ERLÖST. PSALM 73³⁾

Tłum.: W roku Chrystusa 158(.) 16 dnia października o 6 godzinie pod wieczór zasnęła w błogosławieństwie czcigodna i cnotliwa pani Barbara Runge, czcigodnego Hansa Koeser, budowlanego pisarza replik w tutejszym klasztorze, ślubna małżonka. Spoczywa tutaj i oczekuje radosnego zmartwychwstania. Hiob 19 wers 25: wiem, że mój wybawca żyje i on mnie potem z ziemi obudzi (A). Prawda (...) największe pocieszenie, (zostałam) wybawiona przez jego krew (B).

Oдноśnie osoby zmarłej brak bliższych danych.

- a) Lekcja niepewna.
b) Możliwe również 26.
c) Lekcja niepewna, *Boesers?*, *Roesers?*

- 1) Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcia 0137–0140, 0154–0157, 0159, 0690–0705.
2) Hi 19,25.
3) Ps 73.

Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcia 0137–0140, 0154–0157, 0159, 0690–0705.

32. †	Ciemnice, kościół filialny	1582
-------	----------------------------	------

Chrzcielnica. Drewno i cyna. Na czterostronnej stopie stojąca ośmiokątna misa chrzcielna, obejmująca cynowy, ośmiokątny talerz, na którego obrzeżu umieszczona była inskrypcja fundacji (A). Poza tym krośnieński znak rozpoznawczy miasta i znak mistrzowski (B) oraz dane dotyczące wagi (C). Inskrypcje grawerowane.

Język niemiecki, kapitała (A, B), kapitała z minuskułą (C).

Inskrypcje według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

- A IACOP · SCHIEBERLI · / HAT DISES · ZIENER / BECKEN · IN DIESEN / TAVFSTEIN · VERERET / A(NN)O DOM(INI) 1582
- B F. J.
- C VI – PFVND · IM XXIIIIII silber

Tłum.: Jakob Schieberli ofiarował tę misę cynową w tej chrzcielnicy w roku pańskim 1582 (A).

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Thiemendorf, Altar, nr 3068; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 219.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Thiemendorf, Altar, nr 3068; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 219.

33. †	Bytnica, kościół parafialny	1589
--------------	------------------------------------	-------------

Ołtarz. Drewno. Inskrypcja malowana złotymi literami.

Język niemiecki, fraktura?

Tekst inskrypcji według Crossener Kreiskalender¹⁾:

Mein Seel, wie kanstu doch also
Traurig seyn und nicht haben Rug.
Die Welt dir ja nicht schaden kann.
Große Sünd Tod noch der Satan.
Sieh, Gottes Sohn durch seinen Tod
Von Sünden dich erlöset hat
Erlegt hat er auch alle Feind
Durch sein tröstliches Auferstehn,
Seitz nun auf seinem hohen Thron
Weil auf dieser Welt nicht mehr ruht.

Tłum.: Duszo moja, jak możesz być tak smutna i nie mieć spokoju. Świat nie może już ci szkodzić, ani ciężki grzech, ani śmierć, ani szatan. Zobacz, Syn Boży przez swoją śmierć wybawił cię od grzechów, pokonał też wszystkich wrogów przez swoje dodające otuchy zmartwychwstanie, teraz siedzi na swoim wysokim tronie, bowiem na tym świecie już nie spoczywa.

Po wprowadzeniu reformacji w Bytnicy (niem. Beutnitz) latem 1540 r. gmina otrzymała swój pierwszy kościół ewangelicki, który miał być wybudowany przez książęcego radcę i namiestnika księstwa krośnieńskiego Christopha von Rottenburg (* 13.06.1540, † 01.01.1609). W roku 1561 przejął on dobra bytnickie. Ołtarz został wykonany dopiero w roku 1589. Dzisiejszy kościół wybudowano na nowo na miejscu spalonej świątyni i poświęcono go 27.10.1750 r. Na temat nowego ołtarza zob. nr 257.

- 1) Crossner Kreiskalender, 1936, s. 141.

Crossner Kreiskalender, 1936, s. 140–143.

34. Krosno Odrzańskie, kościół Najświętszej Marii Panny 1589

Epitafium Katarzyny Hildesheim z domu Neumann. Na zewnątrz przy wejściu na górę wieży, obok napisu nagrobnego jej siostry Barbary (zob. nr 27).

Język łaciński.

Opis i inskrypcja według Beckmanna:

„... na zewnątrz przy wejściu wieży ... na górę dla uczczenia pamięci córek sławnego pana mistrza zakonu joannitów Frantza Neumanna, Katarzyny i Barbary Neumann, (...), to pierwsze jest następujące¹⁾:

Si Pietas mundo hoc inquam ô Catharina fuisset / Digna mori, fueras
tu quoq(ue) digna mori. / Flos Matronarum, decus immortale Tuorum
/ Et nunc aetherei pura Corona Chori / Jam postquam moriens Coelo
Catharina recepta es / Ast Pietas tumulo sola relictâ tuo / D(eo)
O(ptimo) M(aximo) / Catharinae Matronae avita puritate et sanctitate
laudatissimae Francisci Naumanni Ordinis Mi-/litiae S(ancti) Johannis
Hierosolymitani Magistri Fi-/liae Hippoliti Hildesheim Illustrissimorum
Mar-/chionum Brandenburgicorum etc. Consilarii ac / Secretarii pia ac
laudatae memoriae Viri relictâ / viduae decem liberorum Matri, Nepotum
ac Neptum plurium Aviae, quae rerum humanarum / pertensa et vitae
Satura Spiritum, quem Naturae / debebat, reddidit Christo Domino suo,
Corporis / autem sui Exuvias hic deponi curavit anno no-/vissimorum
temporum 1589 aetatis 71. viduita-/tis 13. Haeredes acerbo in Officio
degentes / P(ropria) P(ecunia) P(osuerunt).

Tłum.: Katarzyno, jeśli pobożność na tym świecie miałaby oddać honor śmierci, to ty jesteś godna takiej śmierci. Kwiat wśród zamężnych kobiet, nieśmiertelny klejnot twojej rodziny, a teraz prawdziwa korona chóru niebiańskiego. Już w momencie śmierci, zostałaś wzięta, Katarzyno, do nieba, ale nadzwyczajna pobożność pozostała ku czci Najwyższego Boga w tym grobie. Dla Katarzyny, małżonki o wrodzonej czystości i pobożności, godnej córki Franza Naumanna, mistrza zakonu świętego Jana z Jerozolimy, wdowy śp. Hippolyta Hildesheima, radcy i sekretarza najdostojniejszych margrabiów brandenburskich itd., matki dziesięciorga dzieci i babki wielu wnuków i wnuczek. Wielce doświadczona ziemskim życiem, jak chciała tego natura, oddała swego ducha Chrystusowi, ale cielesne szczątki kazała złożyć tutaj, w roku 1589, w wieku 71 lat, w trzynastym roku jej wdowieństwa. Wykonanie tego smutnego obowiązku zlecili spadkobiercy na koszt własny.

Katarzyna Neumann (* 1518), córka Franza Neumanna († w Pradze 24.08.1568), rektora w Kostrzynie, od roku 1518 pisarza miejskiego przy tamtejszej radzie, w latach 1526–1527, 1529, 1532–1533 burmistrza Kostrzyna, kanclerza Nowej Marchii, w latach 1564–1568 mistrza zakonu joannitów w Słońsku (niem. Sonnenberg) i Anny Sack. Była ona żoną radcy i sekretarza księstwa Brandenburgii, Hippolyta Hildesheima († 3.09.1576)²⁾. Zmarła 21.04.1589 r. w Kostrzynie i tam została pochowana³⁾. W kościele Najświętszej Marii Panny w Krośnie znajdowało się jej epitafium.

- 1) Beckmann, s. 18–20.
- 2) Zdrenka, Miasto i powiat Gorzów Wielkopolski (CIP X,7), nr 40.
- 3) Tamże, nr 44. Zob. także Kupke, Franz Neumann, s. 93–94.

BLHA Potsdam, rep. 16: Nachlaß Beckmann, nr 1, s. 18–20; GStA Berlin, VI. HA. Nl. nr 111, fol. 8^v–8^r.

35. †	Pław, kościół parafialny	1589
--------------	---------------------------------	-------------

Misa chrzcielna. Cyna. Sześciokątna. Na obrzeżu liczba roku (A), znak mistrzowski (B) i krośnieński znak rozpoznawczy miasta. Inskrypcja grawerowana.

Inskrypcje według Kunstdenkmäler¹⁾:

A 1589

B I. B.

- 1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 137, 274.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 137, 274.

36.	Starosiedle, kościół parafialny	1589
------------	--	-------------

Płyta nagrobna Anny von der Heide z domu? Piaskowiec, teraz częściowo pobielony wapnem. W przedsionku trzecia po lewej stronie. Na środkowym polu stojąca postać zmarłej w płaszczu do kolan, z górną częścią narzuconą na ramiona i czepkiem na głowie, w jej dłoniach mały modlitewnik. W narożnikach wywód szlachectwa z pełnymi herbami po dwa z każdej strony. Tekst pośmiertny przebiega jako napis kolisty we wstędze (w pierwszym i trzecim urywku prawie całkowicie zniszczony), rozpoczyna się u góry po lewej, a kończy w piątym urywku po prawej od zmarłej. Inskrypcja wykuwana.

Wys.: 186 cm; szer.: 90 cm; litery: 2,5–4,5 cm. – Język niemiecki, kapitala.

Herby: Dallwitz?¹⁾ Troschke²⁾
 Doberschütz³⁾ Zobelitz⁴⁾

AN(N)O · (15)89 · DEN · 18 AVGVS(TI) /HEN^{a)} · IOV^{a)} · II ·
 V[ES.... IST · DIE · E]DLE · V(ND) · VIEL · TVGENDSAME · FRAW ·
 ANNA · / [GEB]ORNE · V(ON) [...]ITZ^{b)} · D(ES) EDLE[N H(ERRN)]
 / HENRICH · V(ON) · D(ER) · HEIDE EHLICHE HAVSFRAV IN GOTT
 SELIEGLICH ENSCHLAFE(N) / GOTT VORLEI IHR EIN(E) FRÖLICHE
AVFE[RST]/EVNG

Tłum.: W roku (15)89 dnia 18 sierpnia (...) zasnęła błogosławiona w Bogu szlachetna i wielce cnotliwa pani Anna von (...)itz, małżonka szlachetnego pana Henryka von der Heide, niech Bóg da jej radosne zmartwychwstanie.

Rodzina von der Heide na Starosiedlu (niem. Starzeddel) w XVI wieku udokumentowana jest źródłowo. Jedną z von der Heide ze Starosiedla była przed rokiem 1550 żoną Siegmunda von Glaubitz na Brzegu (niem. Brieg)⁵⁾. Z kolei rodzina von Dallwitz posiadała dziedzicznie Starosiedle od 1419 do 1798 r. Opublikowana genealogia rodziny von der Heide nie zna tej pary małżeńskiej⁶⁾. Z inskrypcji wynika, że Anna zmarła jako małżonka, a nie jako wdowa, tym samym zmarły (zob. nr 37) jako jej mąż nie wchodzi w rachubę albo był on dwukrotnie żonaty i zmarł po roku 1589.

a) Odczyt niepewny. DORITZ? DALWITZ?

b) DORITZ? DALWITZ?

1) Dallwitz: Trzy belki, ozdobny hełm; kroczący baranek z dzwonkiem u obroży; tutaj trzy belki ukośne, klejnot: dwa orle skrzydła. Zob. Dithmar, Geschichte Des Ritterlichen Johanniter-Orden, s. 25, nr 23 i GHdA 58:1974 Adelslexikon.

2) Siebmacher, tab. 74.

3) Tamże, tab. 68: Dobritsch (tu przedstawione odwrotnie).

4) Tamże, tab. 63

5) Sinapius, Schlesische Curiositäten, t. 1, s. 407; t. 2, s. 675.

6) Jahrbuch des deutschen Adels, t. 1, s. 793 i nast.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Starzeddel, Grabsteine, nr 002136.

37. †	Starosiedle, kościół parafialny	po roku 1589?
--------------	--	----------------------

Płyta nagrobna Heinricha von der Heide? Piaskowiec, już przed rokiem 1945 mocno zwietrzały. W przedsionku? na środkowym polu stojąca postać zmarłego w zbroi, u dołu przy prawej nodze jego hełm, u góry w narożnikach dwa pełne herby. Tekst pośmiertny (prawie całkowicie zniszczony) przebiega jako napis kolisty w jednej wstędze, u góry po lewej rozpoczyna się, a kończy w drugim urywku po lewej, na dole od zmarłego w dwóch dodatkowych urywkach. Inskrypcja wykuwana.

Wys.: ca 185 cm; szer.: ca 90 cm. – Język niemiecki, kapitała, litery: ca 3,5 cm.

Opis i inskrypcja według starej fotografii¹⁾:

Herby: von der Heide²⁾ nieznan³⁾

[--- / IST] GEST[ORBEN AM 13^{a)} FEBRUAR^{a)} --- / --- / ---] / VON
SEINER NACHGELASSENEN VRAV / VON..NDORFS ZV /
..... VORORDENET WORDEN

Tłum.: (...) zmarł 13 lutego (...) przez jego pozostawioną żonę (...) von..ndorfs na
(...) zlecono.

Rodzina von der Heide w Starosiedlu (niem. Starzeddel) udokumentowana jest w XVI wieku. Heinricha, ożenionego z niejaką Anna von? (zob. powyżej nr 36), którzy zmarli w Starosiedlu, nie zna jednak opublikowana genealogia rodziny von der Heide⁴⁾. Rodzina von Dallwitz posiadała dziedzicznie Starosiedle od 1419 do 1798 r. Ponieważ płyta

nagrobna została zlecona przez jego owdowiałą żonę, jego śmierć miała miejsce za jej życia?

a) Odczyt niepewny.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Starzeddel, Grabsteine, nr 002135.

2) Siebmacher, tab. 53.

3) Zwietrzały nie do rozpoznania.

4) Jahrbuch des deutschen Adels, t. 1, s. 793 i nast.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Starzeddel, Grabsteine, nr 002135.

38.

Starosiedle, kościół parafialny

1590

Płyta nagrobna pastora Christophera Cunat. Piaskowiec. W przedsionku druga po lewej stronie. Skromna obramowana płyta, która u góry zawiera niemiecki tekst pośmiertny (A), a poniżej rymowany tekst łaciński (B). Inskrypcje wykute.

Wys.: 188 cm; szer.: 99 cm. – Język niemiecki, fraktura (A) z pismem humanistycznym (B); litery: 4,5–8 cm.

A Jm 1590 Jar, die mittwoch vor Himmelfart / Christi¹⁾, Abandes Vmb 8 Vhr, ist in Gott sanfft / Vnt Sehlig endtschlaffen, der Ehrwürdige vnt / Wollgelarte Herr Christopherus Cunat gewesener / Seellsorger der Kirchen Zum Starzedel; hat nach / Augspurgischer Confession am wortte Gottes / gedinet vnt gelert 23 Jar, worauf ser er / sein Ende in Bestendigem glauben vnt / Bekentnus an Christum, diese arge welt se[i-]/nes alters im 57 Jar, Sehlig Beschloss / Vnt gesegnet, drumb blüht sein Lob noch / offenbar, Vnt Lebt nun bey der Engellscha[r] / hat Fried vnt Freud in Ewigkeit di[e] / Jhm durch Christum ist Bereit ~

B Ad portum Veni Nem[o] mea Funera Fleat / Condecoret Viuo laeticiaq(ue) Fruor / Ianus ab eloquio praestans praestantior os / Verbi Praeco DEI membra locauit humi / Hunc tumulum emeruit terris, sed nomina Cöelo / Scripta sub aeternis secla diebus agunt. / Johann Cunat / filius maerens / P(osuit)^{a)}.

Tłum.: W 1590 roku, w środę przed Wniebowstąpieniem Chrystusa¹⁾, wieczorem o godz. 8 zasnął w Bogu spokojnie i błogosławiony w Bogu czcigodny i dobrze wykształcony pan Christoph Cunat, był duszpasterz kościoła w Starosiedlu; 23 lata służył i nauczał słowa Bożego według wyznania augsburskiego, po czym trwając do końca w niezłomnej wierze i konfesji chrześcijańskiej, zakończył błogosławienie ten marny świat w wieku 57 lat, dlatego jego chwała niewątpliwie kwitnie i żyje nadal, a teraz w zastępie aniołów ma pokój i radość w wieczności, przygotowane mu przez Chrystusa (A). Dotarłem do mojego portu, nikt nie ma płakać na moim pogrzebie, nikt nie ma go ozdabiać, bowiem ja doznaję rozkoszy beztroskiego życia. Bóg Ianus nie troszczy się o słowa i przemowy, sługa słowa Bożego oddał swoje ciało ziemi. Na Ziemi zasłużył sobie na grobowiec, ale nazwiska zanotowane w niebie uczestniczą w życiu wiecznym. Ufundował Johann Cunat, zasmucony syn (B).

Na temat osoby Christopha Cunata (w literaturze: Kunert) istnieje niewiele danych. Urodził się w roku 1533, był pastorem w Starosiedlu (niem. Starzeddel) od roku 1567 aż do dnia swojej śmierci 30 maja 1590 r. Pochowany został w kościele w Starosiedlu. Żonaty, miał jednego syna Johana, który po nim sprawował urząd od roku 1590 do 1634 i jest fundatorem niniejszej płyty nagrobnej²⁾.

a) Inne możliwe rozwiązanie: *P(astor)*?

1) 30 maja 1590 r.

2) Evangelisches Pfarrerbuch, t. 1, s. 246; t. 2, s. 469.

Krumrey, Starzeddel, s. 42 (bez inskrypcji).

39. (†)	Markosice, kościół filialny	po 1590 r.?
----------------	------------------------------------	--------------------

Empora. Drewno. Po lewej stronie od ołtarza na ścianie północnej. Na czterech kwadratowych belkach spoczywa skrzynia empory, do której prowadzą wąskie schody przy murze wschodnim. Bogato rzeźbiona balustrada otwartej empory, podzielona jest na siedem pól: dwa boczne i pięć z przodu w kierunku ołtarza. Wzdłuż górnego brzegu namalowany ornament kwiatowy, wzdłuż dolnego ornament kwiatowy i owocowy. Poszczególne pola przedzielone są namalowanymi kolumnami jońskimi z ornamentem roślinnym z motywem wici. Pola 1, 2 i 5 zawierają sceny ze Starego Testamentu wraz z odpowiednimi tekstami (A, B, I), natomiast pola 3, 4, 6 i 7 po cztery pełne herby z należącymi do nich napisami w malowanych owalnych kartuszach, umieszczonych w górnej i dolnej części herbów. Na podstawie fotografii można było zidentyfikować 14 herbów, dwa kolejne i ich inskrypcje (P, R) przykryte są przez policzki boczne, których ściana przednia zdobiona jest w podobny sposób. Trzy pola zawierają sceny ze (Starego?) Testamentu, należące do nich napisy (S–U) są ze zdjęcia nieczytelne. Inskrypcje malowane, częściowo niefachowo odnowione?

Język niemiecki, kapitała.

Opis i inskrypcje według starych fotografii¹⁾:

Herby: Preus²⁾ Polenz³⁾
 Scholler⁴⁾ Gersdorf⁵⁾
 Pucher⁶⁾ Köckritz⁷⁾
 Schönfeld⁸⁾ Flug⁹⁾
 Kindler¹⁰⁾ Funck¹¹⁾
 Radstock¹²⁾ Preus²⁾
 Dielizsch¹³⁾ Unruh¹⁴⁾

Z boku:

A IACOB SPRACH ZV DEN HERREN / ICH LAS DICH NICHT DV
 SESENEST^{a)} / MICH DEN IM I BUCH MOSE AM XXXII: CAP(ITEL):.¹⁵⁾

B IM BVCH TOBIE^{b)} AM VI COP(ITEL)^{c)} ¹⁶⁾

Z przodu:

- A DER VON PREVS AVS / DEM HAVSE PLANCKE/NAUW:.¹⁷⁾
- B DER VON POLENZ / AUS DEM HAUSE / FRAVWENDORF.¹⁸⁾
- C DER VON SCHOLLER / VON PLANKA¹⁾ AVS / DEM HAVSE
SCHARFEN[ECK]¹⁹⁾
- D DER VON / GERSDORF AVS DEM / HAVSE HOEN BVCCA.²⁰⁾
- E DER VON P[VCHER]^{d)} AVS / DEM HAUSE SCHWE/[...CKE...]^{d)}
- F DER VON KÖCKERIZ / AVS DEM HAVSE / RACKA.²¹⁾
- G DER VON SCHÖN/FELT AVS DEM HAV/SE ROSSIN:^{d) 22)}
- H DER VON FLUG / AVS DEM HAUSE / FRAWENHAN.²³⁾
- I VND GOD DER HERR SPVACH^{e)} ZV IACOB DURCH / DICH VND
DEINEM SAMEN SOLLEN ALLE / GESCHLECHT AVFF ERDE
GESESNET^{e)} WERDEN / AM XXVIII CAP(ITEL):.²⁴⁾
- J DER VON KINDLER / VON ZACKENSTEIN^{d)} / AVS DEM HAVSE
HEIN-/ZENDORF.²⁵⁾
- K DER VON FUNCK^{f)} / AUS DEM HAUSE / STEN:²⁶⁾
- L DER VON RADSTOC / AVS DEM HAVSE / MARCKERSDORF
- M DER VON PREUS / AVS DEM HAUSE / PLANCKENAUW.¹⁷⁾
- N DER VON DIELIZSCH / AVS DEM HAUSE BE-/HSEN:^{d) 27)}
- O D[ER] VON VN RUH / AV[S DE]M HAVSE / [...]BORA:²⁸⁾
- P [DE]R VO[N ---]^{g)} / AVS [DEM HAVSE] / GE SE[...]²⁹⁾
- R †

Dolna ławka:

S – U †

Wieś Markosice (niem. Markersdorf) po raz pierwszy wymieniona była w dokumentach w roku 1293. Kościół markosicki pochodził z XV wieku i nie przetrwał drugiej wojny światowej. Niegdyś wieś należała do klasztoru pod Gubinem, a po sekularyzacji została w 1821 roku pozbawiona statusu posiadłości rycerskiej. Jej właścicielami były m.in. rodziny: v. Radstock, v. Preuß, v. Schönberg, v. Lüben, v. Mühlen, v. Schönaich, v. Bagge i v. Lubieniecky. Według Ledebura rodzina von Unruh nabyła wspomniany tu majątek

Borów dopiero w roku 1590 i tam założyła swoją siedzibę rodową. Stąd powstanie em-pory należałoby datować na okres po roku 1590³⁰⁾.

- a) Tak oryg.
 - b) Tak zamiast *TOBIAE*
 - c) Tak zamiast *CAP(ITEL)*
 - d) Tak oryg.
 - e) Tak oryg.
 - f) *K* wyprowadzone jako *R*
 - g) *MUSCHWITZ*?
-
- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Markersdorf, Kircheninnere, nr 00283; Em-pore, nr 00285, 00286.
 - 2) Preu, Preus, Preuß: u góry atakujący wilk, u dołu pole pionowo podzielone siedmiokrotnie, por. Neubecker, Großes Wappenbuch-Bilder-Lexikon, s. 817.
 - 3) Siebmacher, tabl. 163.
 - 4) Scholler, Schöller: pole pokratowane; klejnot: lew z dwoma ogonami.
 - 5) Siebmacher, tabl. 162.
 - 6) Pucher: trzy kwiaty ze skrzyżowanymi łodygami?; klejnot: lotka i?
 - 7) Siebmacher, tabl. 155.
 - 8) Tamże tabl. 66.
 - 9) Czterodzielny: 1/3 nie do zidentyfikowania, 2/4 ostrze strzały w prawo ku górze; klejnot?
 - 10) Nagi mężczyzna trzymający w prawej ręce koguta; klejnot: wyskakujący półjeleń, por. Sinapius, Der schlesische Adel, t. 2, s. 724.
 - 11) Po lewej harpuny skierowane w górę? klejnot: powtórzenie?
 - 12) Radstock, Rathstock, zob. Mülverstedt, Der abgestorbene Adel der Provinz und Mark Branden-burg, tabl. 42.
 - 13) Lew kroczący w prawo; klejnot: lew?
 - 14) Siebmacher, tabl. 166.
 - 15) Rdz 32,27.
 - 16) Tb 6,2–5.
 - 17) Plankenau, gmina na południu miejskiej gminy St. Johann w Pongau, Austria.
 - 18) Frauendorf (pol. Wesele, pow. Niemodlin).
 - 19) Scharfeneck (pol. Sarny, pow. Kłodzko).
 - 20) Hohenbucko, pow. Elbe-Elster, Brandenburgia.
 - 21) Racka = Rackau = Raakow koło Drebkau, pow. Spree-Neiße, Brandenburgia.
 - 22) Rossin = Kossin? pow. Jüterbog-Luckenwalde, Brandenburgia.
 - 23) Frauenhain (pol. Chwałów, pow. Świdnica).
 - 24) Rdz 28,14.
 - 25) Heinzendorf (pol. Wrociszów, pow. Kozuchów).
 - 26) Stenn pow Zwickau, Saksonia.
 - 27) Behsen = Rehsen = Rießen? pow. Guben, Brandenburgia
 - 28) Groß und Nieder Bohrau (pol. Borów, pow. Kozuchów).
 - 29) Geisendorf? pow. Calau, Brandenburgia
 - 30) Ledebur, Adelslexicon, t. 3, s. 45.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Markersdorf, Kircheninnere, nr 00283; Empore, nr 00285, 00286.

40.	Gubin, kościół parafialny	1591
-----	---------------------------	------

Płyta nagrobna syndyka Gubina Johanna Wolf. Płyta prostokątna, wielokrotnie rozbita w czasie działań wojennych w 1945 roku. Zachowało się z niej 18 fragmentów, które udało się zestawić. Inskrypcja wykuta.

Język łaciński, kapitała.

Opis i inskrypcja na podstawie zdjęć¹⁾:

CLARISSIMO ET DOCTISS[IMO] / VIRO SAPIENTIA POLITICA /
VIRTVTE AC HUMANITATE / SINGULARI MAXIMOQVE RE/VSV
PRAESTAN[TISSIM]O JOH(ANNI) / WOLFIO, I(VRIS) V(TRIUSQVE)
DOCTORI C[IVI]/TATIS GVBINENSIS SYND[I]/CO BENE MERITO
/ CONIVNX ET LIBERI [SV]/PERSTITES H[OC] M[ONVMENTUM]
P[ONI] C[VRAVIT] / WOLFIVS INGENIO PRAESTANS,
PRAESTANTIOR / HIC IACET OSSA SOLVM PESSA LABORE
TE[NET] / SPIRITVS AD SVPEROS ABIIT MONVMENTA SUP[PAR] /
CONIVGIS AC SOBOLIS QUAE STATVIT PIE / OBIIT ANNO CHRISTI
159[1] / DIE 16. MENSIS NOVEMB[RIS] / CVM VIXISSET ANNOS 6[.]

Tłum.: Sławnemu i uczonemu panu, wyróżniającemu się swoją polityczną roztropnością, odwagą i czarującym trybem życia, wyjątkowemu w myśleniu jak i w działaniu, wielce zasłużonemu Johannowi Wolf, doktorowi obojga praw, syndykowi miasta Gubin, małżonka i pozostawione dzieci dały ten pomnik postawić. Wolf ze znakomitą inteligencją leży tutaj, ziemia posiada zmęczone pracą kości, dusza uszła do przodków, wystawiając tym samym pomniki małżonce i potomkom. Zmarł w błogosławieństwie w roku Chrystusa 1591, w dniu 16 listopada, przeżywszy 6(.) lat.

Johann (Hans) Wolf, syn mieszczanina gubińskiego Hansa W., urodził się w Gubinie w latach 1522–1531. Według inskrypcji był żonaty i pozostawił dzieci. Zmarł w Gubinie 16.11.1591 i tam też został pochowany.

1) Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcia 0709–0713.

Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcia 0709–0713.

41.	Sękowice, kościół filialny	1595
-----	----------------------------	------

Płyta nagrobna Ewy von Hondorf z domu Horn i jej córki Marii. Na południowo-zachodniej ścianie wewnętrznej (dolna część płyty nagrobnej zastawiona jest dla ujęcia). W środkowym polu stojąca postać zmarłej w płaszczu do kolan, z górną częścią przerzucaną na ramionach i nakryciem głowy oraz częściowo zakrytą twarzą, jej dłonie złożone są jak do modlitwy. Po prawej stronie u dołu wizerunek zmarłej córki. W górnych narożnikach i na wysokości kolan wywód szlachectwa z pełnymi herbami po dwa z każdej

strony. Zamieszczony tekst pośmiertny przebiega jako napis kolisty w jednej wstędze (w pierwszym i drugim urywku podwójnie), rozpoczyna się u góry po lewej stronie, a kończy w drugim urywku na lewo od zmarłej. Inskrypcja wykuta i wypełniona ciemną masą (uzupełnioną podczas restauracji).

Wys.: 188 cm, szer.: 90,5 cm. – Język niemiecki, kapitała; litery: 2,4–3 cm.

Herby: Hondorf¹⁾ Horn²⁾
Löben³⁾ Stössel⁴⁾

ANNO 1595^{a)} DEN 20 FEBRVARY NACH DEM NEVN^{b)} [S(TYLO)]^{c)} / IST
DIE EDLE VND VIEL EHREN TVGENTSAME FRAW EVA VON HORNIN
FRIEDRICHV(ON) HONDORFFS/HAVPTMANNSZVSCHENCKENDORF
EHELICHE / HAVSFRAW IN GOTT DEM ALMECHTIGEN SELIG
ENTSCHLAFEN VND 14 TAGE DARNACH MARIA IHR / LI//BES
TÖCHTERLEIN^{d)} WELCH//ES / SIE DEN TAG ZV VOR AVF DIE WELT
GEBORN HAT

Tłum.: Roku 1595 dnia 20 lutego według nowego stylu zasnęła błogosławiona w Bogu wszechmogącym szlachetna, czcigodna i wielce cnotliwa pani Ewa von Horn, małżonka Friedricha von Hondorff, mistrza (joannitów) w Sękowicach, a 14 dni później Maria, jej kochana córeczka, którą wydała na świat dzień wcześniej.

Ewa von Hondorf, z domu von Horn, była pierwszą żoną Friedricha von Hondorfa, mistrza zakonu joannitów w Sękowicach (zob. nr 61) i matką Ewy (* 1592?, † 11.08.1599 (zob. nr 46) oraz Marii (* 19.02. 1595, † 6.03.1595). Zmarła 20.02.1595 r. w połogu. Została pochowana w sękowickim kościele. Po jej śmierci Friedrich von H. ożenił się po raz drugi z Kathariną Horn von Wandrin (krewną Ewy?), zob. nr 62.

- a) Uzupełnione podczas renowacji.
- b) Na podstawie zdjęcia sprzed renowacji możliwy jest również odczyt *NEVEN*.
- c) Brakuje S, brak też miejsca na wyprowadzenie całego wyrazu, stąd możliwe są odczyty *NEVEN* / [S(TYLO)] oder *NEVEN* / [S(TYLVS)].
- d) Przeglóska obecnie już niewidoczna.
- 1) Siebmacher, tab. 161 (tu klejnot: trzy pawie pióra).
- 2) Tamże, tab. 64 (tu leżący róg w tarczy; klejnot: trzy pawie pióra).
- 3) Tamże, tab. 166.
- 4) Tamże, tab. 72.

Zdjęcia: Tomasz Filar, konserwator.

42. (†)	Witaszkowo, kościół filialny (wcześniej Stargard Gubiński)	1596
---------	---	------

Ołtarz ambonowy. Drewno. Na predelli z obrazem Ostatniej Wieczerzy Jezusa Chrystusa, nad nim obramowana dwuszpaltowa łacińska inskrypcja (A). Nad predellą sześciokątny kosz ambony, a po bokach na konsolach prawa i lewa nadbudowa z kolumną,

hermy kobiece (na zewnątrz) i figury świętych (do wewnątrz). W polach balustrady kosza przedstawienia czterech Ewangelistów z inskrypcjami (B–E), poniżej w odpowiednich polach teksty (F–I). W polach baldachimu tekst (J), a na jego podniebieniu wyobrażenie Boga? z inskrypcją (K). Nad koroną pomiędzy dwiema hermami obraz Wniebowstąpienia Chrystusa; powyżej na belkowaniu inskrypcja (L). Ołtarz zakończony jest trójkątnym szczytem, w którym przedstawiony jest Bóg Ojciec z otwartymi ramionami. W polach gzymsu, podzielonego przez kosz ambony, data wykonania (M). Na obrzeżu lewej konsoli wokół maszkorona inskrypcja fundacji (N), a na prawej nazwisko fundatora (O).

Język łaciński (A, L) i niemiecki (B–O), kapitała (A) i fraktura (B–O).

Inskrypcje według starych fotografii¹⁾:

Herby: Polenz²⁾ Polenz²⁾

- A [HO]C EST CORPVS MEVM QVOD PRO VOBIS DATVR HIC EST CALIX NOVVM / [TES]TAMENTVM IN SANGVINE MEO QVI VOBIS OFVNDITVR LVCÆ XXII³⁾
- B †
- C Sihe das ist Gottes Lamb / welches der Welt sünde trägt⁴⁾
- D Ich bin der weg, die / warheit und das leben / Johan 14⁵⁾
- E Der hat grose Dinge an m[ir getan] / der da mechtig ist und [dessen] / Nahme Heilig ist. [Luc(as) 1.]⁶⁾
- F †
- G [Joh]an 3. Cap(itel) Also hat got die Welt / geliebt, daß er seinen Eingeborene(n) / son gab, wer an den son glaubet, der Hat das Ewige Leben.⁷⁾
- H Ihr seids n[icht,] die da reden / sond[ern Eures] Vaters geist / ist der d[ur]ch Euch redet. / Ma[t(täus)] 10.⁸⁾
- I Des Menschen Son is[t gekommen, zu] / suchen und selig zu [machen] / das verloren ist. / [Lu]c(as) 19.⁹⁾
- J Erhebe deine Stimme w/ie eine Posaune und verkündig/e meinem Volck ihr vbertret[en]¹⁰⁾
- K [--- / --- //].. v/on ... ein
- L Hic est Filius Meus dilectus ipsum auditte Matt(haeus) 3 Luc(as) 9¹¹⁾
- M 15//96

N An(n)a vo(n) tschesau Henrich vo(n) Polentz des Elter(en) seligen hinderlass(e)n wittwe.

O Alexander von Polentz auff tsch[ernow]itz¹²⁾

To jest ciało moje, które za was będzie wydane. Ten kielich to Nowe Przymierze we krwi mojej, która za was będzie wylana. Łk 22 (A); Oto Baranek Boży, który gładzi grzechy świata (C); Ja jestem drogą, prawdą i życiem / Jan 14 (D); Wielkie rzeczy uczynił mnie Wszechmocny, Święte jest Jego imię (E); Tak bowiem Bóg umiłował świat, że Syna swego jednorodzonego dał, aby każdy, kto w Niego wierzy, miał życie wieczne (G); Nie wy będziecie mówili, lecz Duch Ojca waszego będzie mówił przez was (H); Syn Człowieczy przyszedł szukać i zbawić to, co zginęło (I); Podność głos twój jak trąba i wytknij mojemu ludowi jego przestępstwa (J); To jest mój Syn umiłowany, w którym mam upodobanie (L); Anna von tschesau pozostawiona wdowa śp. Henricha von Polentz starszego (N); Alexander von Polentz na Czarnowicach (O).

Kantor o nazwisku Gattig ze Stargardu Gubińskiego pisał w roku 1832, że „kościół w Witaszkowie posiada ołtarz, na którym umieszczona jest data roczna 1596” i że „był on wcześniej w kościele w Stargardzie Gubińskim i nosi na sobie wyraźne ślady pochodzenia katolickiego”¹³⁾.

Majątek Czarnowice (niem. Tschernowitz / Schernewitz) posiadali von Polenz w latach 1554–1765. Heinrich von Polenz starszy znajduje potwierdzenie źródłowe w sprawach majątkowych w latach 1555–1558¹⁴⁾. Był on synem Hansa von P., pana Naundorf koło Budziszyna (niem. Bautzen), żonatego z Margarete von Köckritz (* 1496, † 14.08.1586, pochowaną w Ponickau), który zmarł 11.09.1555 r. Heinrich von P. starszy był żonaty z Anną von Zeschau z rodu Amtitz i zmarł 15.09.1576¹⁵⁾. Atrybut Heinricha *starszy* (niem. der Ältere) wskazuje na to, że mieli oni potomstwo i jeden syn nazywał się również Heinrich von P. młodszy (niem. der Jüngere). Prawdopodobnie byli oni również rodzicami Alexandra von Polenz, czego jednak nie udało się potwierdzić. Niejaki Alexander von P., pan na Czarnowicach, miał być podobno ożeniony z Kathariną von Rothenburg, córką Christopha v. R. i Gertrudy von Taubenheim. Po jego śmierci miała ona poślubić jeszcze Adolpha von Pannewitz¹⁶⁾.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Vetttersdorf, Altar, bez numeru.

2) Siebmacher, tab. 163.

3) Łk 22,19–20.

4) Jo 1,29.

5) Jo 14,6.

6) Łk 1,49.

7) Jo 3,16.

8) Mt 10,20.

9) Łk 19,10.

10) Iz 58,1.

11) Mt 3,17; Łk 9,35.

12) Tschernowitz = Schernewitz Krs. Guben, pol. Czarnowice pow. Krosno Odrzańskie.

13) Gattig, Die Schwedenschanze in Stargardt in der Niederlausitz, s.80. Zob. także Gubener Zeitung, 1902, nr 280 z 5.11.1902.

- 14) BLHA Potsdam, Rep. 17B nr 255.
 15) Europäische Stammtafeln. N. F. t. XX, tab. 155. Zob. także Zeschau von, Die Herren v. Zeschau auf Herrschaft Amtitz, s. 184 i następne.
 16) Neu-vermehrtes historisch- und geographisches Allgemeines Lexicon, cz. 5, s. 1245.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Vetttersdorf, Altar, bez numeru.

43. †	Żytowań, wcześniej kościół filialny	1598
-------	--	------

Dzwon. Średni. W wolnostojącej wieży.

Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Töplera¹⁾:

Herb: Blauen²⁾ Bomsdorf³⁾

Zur Predigt und Gebeth, in Noth die Nachbarschaft zu rufen, ist diese Glocke verfertigt von dem Edlen, Vesten Andreas von Blauen, verehelicht mitt einer Bombsdorffin Dorothee A(nn)o 1598

Tłum.: By wzywać na kazania i modlitwę, a w potrzebie sąsiadów, wykonał ten dwon szlachetny Andreas von Blauen, żonaty z Dorothą Bombsdorff w roku 1598.

Dr Andreas von Blauen, naczelnik prowincji Łużyce Dolne, syndyk stanów krajowych (ziemskich), cesarski radca i doktor obu praw był właścicielem Żytowania (niem. Seitwann) i Brzeziny (niem. Gross Breesen) od roku 1587 do 1602 (wzgl. 1611). Po jego śmierci spadek przejął jego syn Thimoteus von Blauen (zob. niżej nr 44, 57). W roku 1615 majątek przeszedł w posiadanie Joba von Bomsdorf⁴⁾.

1) Töpler, Der Streit um die Kirche zu Seitwann, s. 120.

2) Nieznany, por. Ledebur, Adelslexicon, t. 1, s. 71.

3) Siebmacher, tabl. 146.

4) Töpler, Der Streit um die Kirche zu Seitwann, s. 119–124.

Töpler, Der Streit um die Kirche zu Seitwann, s. 120.

44. †	Żytowań, wcześniej kościół filialny	1598
-------	--	------

Dzwon. Mały. W wolnostojącej wieży.

Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Töplera¹⁾:

Herb: Blauen²⁾ Bomsdorf³⁾

Andreas von Blauen / Soli Deo Gloria⁴⁾ 1598

Tłum.: Bogu jednemu chwała.

Oдноśnie osoby Andreasa von Blauen zob. wyżej nr 43.

1) Töpler, Der Streit um die Kirche zu Seitwann, s. 120.

2) Nieznany, por. Ledebur, Adelslexicon, t. 1, s. 71.

3) Siebmacher, tabl. 146.

4) 1 Tm 1,17.

Töpler, Der Streit um die Kirche zu Seitwann, s. 120.

45.	Krosno Odrzańskie, kościół Najświętszej Marii Panny	1599
------------	--	-------------

Płyta nagrobna Barbary von Knobelsdorff z domu Kalckreuth. Na murze zewnętrznym od strony południowej, czwarta od głównego wejścia. Piaskowiec. Wysoka prostokątna, prosto stojąca płyta, na w dwu trzecich wypukłej górnej części inskrypcja pośmiertna (A), poniżej sentencja (B). W dolnej zagłębionej części dwa pełne herby. Inskrypcja wykuta.

Wys.: 176 cm, szer.: 85 cm. – Język niemiecki, kapitała; litery: 4,5 cm.

Herby: Knobelsdorf¹⁾ Kalckreuth²⁾

A ANNO 1599 DIE 14 / APRILIS IST DIE EDLE / BARBARA GEBORNE
KAL-/CKREVTERIN DES EDLEN / ER^{a)} VN^{a)} VESTEN AVCH WOL /
BENAMBETEN HANS VON / KNOBELSDORF ELICHE / HAVS FRAW
STARB IHRES / ALTERS 65 IAR

B ALES WAS IST IN DIESE / WELDT ES SEI GOLDT / S[IL]BE[R O]
DE[R] GELDTREICH/TVMB VNDDT ZEITLICHES / GVTH DAS WEHRE
IN / EINE KLEINE ZEIT VNDDT / HILFT DOCH NICHT / ZVR
SELIGKEIT³⁾

Tłum.: Roku 1599, dnia 14 kwietnia zmarła szlachetna Barbara z domu Kalckreuth, małżonka szlachetnego, czcigodnego, jak również dobrze znanego Hansa von Knobelsdorf w wieku 65 lat (A). Wszystko, co na tym świecie jest złotem, srebrem albo bogactwem w pieniądzu i dobrem tymczasowym, trwa krótki czas i nie pomaga jednak w zbawieniu (B).

Barbara von Kalckreuth była żoną Hansa von Knobelsdorf, pana Nowego Zagórza (niem. Deutsch Sagar), Dąbek (niem. Fritschendorf) i Bobrowic (niem. Bobersberg), wymienianego w źródłach od roku 1549. Był on synem Christopha von K., pana Nowego Zagórza, zmarł, jak podaje inskrypcja po roku 1599. Z jego małżeństwa pochodził syn Zacharias, który zmarł w lutym 1632 r.⁴⁾

a) Tak oryg.

- 1) Siebmacher, tab. 57.
- 2) Siebmacher, tab. 64.
- 3) Paraphrase 1 Pet 1,18.
- 4) Genealogisches Taschenbuch der Ritter und Adelsgeschlechter, R. 4, Brünn 1879, s. 272.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 59.

46.	Sękowice, kościół filialny	1599
------------	-----------------------------------	-------------

Płyta nagrobna dziecka Ewy von Hondorf. Na ścianie wewnętrznej wschodniej. Zmarła przedstawiona jest w długiej sukni z podwójnie zwiniętą tkaniną na ramieniu, ze splecionymi do góry włosami, które przykrywa wąski wianuszek, a jej ręce złożone jak do modlitwy. W górnych narożnikach dwa pełne herby. Zamieszczony tekst pośmiertny biegnie jako napis kolisty, rozpoczynając się u góry po lewej stronie i kończy z położoną literą S. Inskrypcja wykuta i wypełniona ciemną masą (uzupełniona podczas restaurowania).

Wys.: 136,5 cm, szer.: 72,5 cm. – Język niemiecki, kapitała; litery: 3 cm.

Herby: Hondorf¹⁾ Horn²⁾

ANNO 1599 DEN II AVGVSTI IST DIE / EDLE VND ERENTVGENSAME
IVNCKFER EWA^{a)} VON HONDORFFS / IHRES ALTERS INS SIEBENDE
IAHR VM / 2 VHVR^{a)} NACH MITTAGE IN GOTT SELIGLICHEN
ENDTSCHLAFFEN

Tłum.: Roku 1599 dnia 2 sierpnia zasnęła błogosławiona w Bogu szlachetna i cnotliwa panna Ewa von Hondorf w siódmym roku życia o 2 godzinie po południu.

Ewa von Hondorf, urodzona w roku 1592?, była córką Friedricha von H., mistrza zakonu joannitów w Sękowicach (niem. Schenkendorf) (zob. nr. 61) i jego pierwszej żony Ewy von Horn (zob. nr 46), która zmarła w połogu 20.02.1595 r. Po jej śmierci Friedrich von H. ożenił się po raz drugi z Kathariną Horn von Wandrin (krewną Ewy?), zob. nr 62. Dziecko Ewy von H. zmarło 11.08.1599 r. i zostało pochowane w kościele w Sękowicach.

a) Tak oryg.

- 1) Siebmacher, tab. 161 (tu klejnot: dwa orle skrzydła).
- 2) Siebmacher, tab. 64 (tu leżący róg w tarczy; klejnot: trzy pawie pióra).

Zdjęcia: Tomasz Filar, konserwator.

47. †	Trzebiechów, kościół filialny	XVI w.
-------	-------------------------------	--------

Kielich. Srebro pozłacane. Stopa o wykroju sześciokolistym nad szerokim obrzeżem stopy i wysoką pionową krawędzią z ryflowanym fryzem. Okrągły ozdobny trzon. Gałka z sześcioma okrągłymi rotułami z wypukłą wygrawerowaną inskrypcją. Skromna szeroka czara. Należąca do kielicha patena z krzyżem wotywnym. Inskrypcja grawerowana.

Wys.: 15,5 cm. – Język łaciński, majuskuła późnogotycka.

Opis i inskrypcja według starych fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

I / H / E / S / V / S

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Trebichow, Kelch, nr 3079/1; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 234, 237.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Trebichow, Kelch, nr 3079/1; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 234, 237; Schmidt, Wanderung nach Trebichow, s. 148; Krämer, Trebichow im Crossener Odergau, s. 44.

48. (†)	Czetowice, kościół filialny	XVI w.
---------	-----------------------------	--------

Ołtarz. Piaskowiec i drewno. Drewniana ambona została później wbudowana w ołtarz w miejsce obramowanego reliefu z piaskowca, przedstawiającego triumfującego Chrystusa. Po bokach jedna nad drugą ułożone rzeźbione sceny adoracji i zmartwychwstania (po lewej), wniebowstąpienia i zesłanie Ducha świętego (po prawej). Powyżej jako nadbudowa postać Ukrzyżowanego ukoronowanego cierniem, z unoszącymi się nad nim anielskimi postaciami, a po obu jego bokach stojące dwie Marie. Na profilowanym belkowaniu nad Ukrzyżowanym wykonana była inskrypcja składająca się z dwóch miejsc biblijnych. Powyżej w dwóch piramidach przedstawione były dwie postacie kobiece. Po bokach stóp Ukrzyżowanego umieszczone są dwa herby: Löben (po lewej) i Salza (po prawej), podobnie jak na predelli: Grünberg (po lewej) i Berge (po prawej). Inskrypcja malowana.

Język niemiecki, kapitała.

Opis i inskrypcja według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

Herby: Löben²⁾ Salza³⁾ Grünberg⁴⁾ Berge⁵⁾

ICH WEIS DAS IESVS MEIN ERLÖSER LEBET⁶⁾ VND ER WIRD MICH
AVS DER / ERDEN WIEDER VMB AVFERWECKEN ZVM EWIGEN
LEBEN AMEN⁷⁾

Tłum.: Ja wiem, że Jezus Wybawca mój żyje i On mnie wskrzesi do życia wiecznego, amen.

Być może przebudowa ołtarza związana była z budową wieży kościoła w roku 1654?

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Zettitz, Altar, nr 3091; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 252, 255–256.
- 2) Siebmacher, tab. 166.
- 3) Tenże, tab. 180, tu: lilia odwrotnie stojąca.
- 4) Tenże, tab. 57.
- 5) Tenże, tab. 65
- 6) Hi 19,25.
- 7) 2 Mk 7,9.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Zettitz, Altar, nr 3091; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 252, 255–256; Schmidt, Zwei alte Crossener Adelsgeschlechter, s. 113.

49. †	Czetowice, kościół filialny	ok. 1600
--------------	------------------------------------	-----------------

Kielich. Miedź, połączana. Stopa o wykroju sześciokolistym nad szerokim brzegiem stopy i wysoką pionową obwódką z pionowym fryzem. Na stopie wygrawerowany krucyfiks i dwie litery. Na lekko wypukłym trzonie z wygrawerowanym maswerkiem ozdobna gałka. Prosta stroma czara. Na należącej do tego kielicha połączanej miedzianej patenie wygrawerowany Baranek Boży. Inskrypcja grawerowana.

Wys.: 22,7 cm. – Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

K(irche) Z(ettitz)

Tłum.: Kościół Czetowice.

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Zettitz, Kelch, nr 3095; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 257–258.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Zettitz, Kelch, nr 3095; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 257–258.

50. (†)	Gubin, kościół parafialny	ok. 1600
----------------	----------------------------------	-----------------

Nagrobek kobiety z d. von Gablenz? Piaskowiec. Płyta prostokątna, wielokrotnie rozbita w czasie działań wojennych w 1945 roku. Zachowana jest dolna połowa, która w środku powierzchni zawiera dolną część kobiecej szaty flankowanej z obu stron przez dwa pełne herby z każdej strony i prawy górny narożnik z kolejnym herbem. Tekst nagrobkowy, biegnący wzdłuż obrzeży płyty w bordiurze, jest całkowicie skutny, co świadczy o późniejszym obcym zastosowaniu tej płyty. Z wywodu szlachectwa ze strony ojca (na prawo z góry na dół) brak przypuszczalnie jednego herbu (pozycja pierwsza lub druga?), z trzeciego brak należącego do niego opisu (C), czwarty opatrzony jest tekstem (D). Z wywodu szlachectwa ze strony matki (po lewej z góry na dół) zachowany jest herb piąty

z zachowanym w znikomych częściach napisem (E), poniżej część napisu szóstego herbu (F) i herby siódmy i ósmy z należącymi do nich tekstami (G) i (H). Dalszy fragment z herbem Gablenz bez tekstu pochodzi prawdopodobnie też z tej płyty. Jego pozycja jest trudna do ustalenia (tu dowolnie przypisany do pozycji pierwszej).

Język niemiecki, kapitała. Liter: 3,1 cm.

Opis i inskrypcja według fotografii¹⁾:

Herb: Gablenz²⁾ Nostitz³⁾

nieznany [Knobelsdorf⁴⁾]

Grünberg⁵⁾ Necher⁶⁾

Popschütz⁷⁾ Nałęcz⁸⁾

A [D(ERER) V(ON) GABLENZ]^{a)}

B †

C [D(ERER) V(ON) GRV̇N//BERG]^{a)}

D D(ERER) V(ON) POP//SCH/[V̇T]ZEN

E [D(ERER) V(ON) // NOSTITZ / ZV SPROT^{a)}]TISCHEN//DORFF⁹⁾

F [D(ERER) V(ON) KNOB]ELSDOR/FF^{b)}

G [D(ERER) V(ON) SCHARFENECK^{a)}] AVS / POLE[N]¹⁰⁾

H D(ERER) V(ON) // NECHER / ZV KVNZEN/DORF[F]¹¹⁾

Niekompletność płyty nagrobnej uniemożliwia dokładne jej przyporządkowanie i datowanie. Wieś Henryków (niem. Sprottischdorf) w powiecie Żagań należała do jednej linii rodu von Nostitz do połowy XVII wieku¹²⁾. Anna von Necher była zamężna z Leonhardem von Popschütz¹³⁾. Dla porównania wywodu przodków ze strony matki porównaj płytę nagrobną Doroty von Stössel († 1590) w Żabinie (niem. Schabenu) w powiecie Góra Śląska¹⁴⁾. Być może chodzi tutaj o płytę nagrobną jednej z córek Hansa von Gablenz na Heidersdorf, który był żonaty z Katarzyną von Nostitz (* 1523, † 30.11.1584), córką Hieronima von N. na Nieder-Neuendorf, starosty Zgorzelca¹⁵⁾.

a) Wykonanie nieznane.

b) Zachowały się pozostałości po literach *ELS*.

1) Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcia 0080–0086, 0663–0668, 0680, 0681, 22a–24a.

2) Dwa w górę ustawione trzyzębne widelce, zob. Neues preußisches Adelslexicon, t. 5, s. 170.

3) Siebmacher, tabl. 71.

4) Tamże, tabl. 57.

5) Tamże.

6) Tamże; zob. Sinapius, Schlesische Curiositäten, t. 1, s. 662–663; t. 2, s. 832 i Kneschke, Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon, t. 6, s. 456.

7) Siebmacher, tabl. 54.

- 8) Wappen Nałęcz, zob. Kasper Niesiecki, Herbarz polski, t. 3. 1839–1846, s. 202; Lausitzisches Magazin, t. 25:1792, s. 116–117 i Kneschke, Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon, t. 8, s. 92.
- 9) Sprottischendorff = Sprottischdorf pow. Sprottau, dzisiaj Henryków pow. Żagań.
- 10) Zamek Scharfeneck (pol. Sarny) w Ścinawce Górnej (niem. Obersteine) w pow. Kłodzko.
- 11) Kunzendorf (pol. Sieroszewice, pow. Głogów).
- 12) Knauth, Von dem Ursprunge, Herkommen, Alterthum und Ausbreitung des Hochberühmten Geschlechts derer Herren von Nostitz, s. 54.
- 13) zob. przyp. 5.
- 14) www.dokumentyslaska.pl.
- 15) Uechtritz von, Diplomatische Nachrichten adelicher Familien, Vierter Theil, s. 50.

Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcia 0080–0086, 0663–0668, 0680, 0681, 22a–24a.

51. †	Krosno Odrzańskie	1602
--------------	--------------------------	-------------

Medalion, tak zwany „Pazem” margrabiego Christiana von Brandenburg. Złoto. W owalnym polu obraz margrabiego, zwróconego w lewą stronę. Na obrzeżu medalionu inskrypcja w formie napisu kolistego (A). W środkowym polu data roczna (B), rozdzielona wizerunkiem. Rewers przedstawia pełny herb brandenburski.

Język niemiecki, kapitała.

Opis, tekst inskrypcji i ilustracja według Crossener Kreiskalender¹⁾:

A CHRISTIAN MARKGRAFE V(ON) BRANDENBURG VON GOTTES
GNADEN

B 16//02

Tłum.: Christian margrabia Brandenburgii z Bożej łaski (A).

Christian von Brandenburg-Bayreuth (* 30.01.1581, † 30.05.1655), margrabia frankońskiego księstwa Bayreuth od 1603 do 1655 roku, był synem brandenburskiego księcia elektora Johanna Georga i jego trzeciej żony Elisabeth (1563–1607), córki księcia Joachima Ernsta von Anhalt. Po śmierci księcia elektora Johanna Georga w roku 1678, Elisabeth otrzymała miasto Krosno jako siedzibę wdowy. Przy okazji wizyty w Krośnie w roku 1602 margrabia Christian brał udział w strzelaniu o tytuł króla strzelców tamtejszego bractwa kurkowego i z tej okazji podarował bractwu medalion, tak zwany „Pazem”. Od roku 1945 uważany za zaginiony.

1) Crossener Kreiskalender, 1918, s. 60–61.

52. (†)	Gubin, kościół parafialny	1603
---------	---------------------------	------

Płyta nagrobna Antoniego i Elżbiety. Płyta prostokątna, rozbita w czasie działań wojennych w 1945 roku. Z prawej strony część odłamana; kompletność płyty nie do ustalenia.

Język łaciński (A), pismo humanistyczne.

Opis i inskrypcja według zdjęć¹⁾:

Obÿt placidiss[imi ... 1]603 / aetati[s] suae 70 a[nnis ...g]ius / Antonius
et^{a)} Elisab[etha ...p]erentes

Tłum.: Zmarł najbardziej spokojnie (...) 1603 w wieku 70 lat (...) Antoni i Elżbieta
(...) odchodząc na zawsze.

Z powodu fragmentarycznego zachowania płyty identyfikacja zmarłych jest niemożliwa.

a) Oryg.: &

1) Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcia 0079, 0720–0721.

Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcia 0079, 0720–0721.

53.	Starosiedle, kościół parafialny	1603
-----	---------------------------------	------

Płyta nagrobna Barbary von Loeben z domu von Stosch. Piaskowiec, teraz częściowo pobielony. W przedsionku pierwsza po lewej stronie. W środkowym polu stojąca postać zmarłej (ze zniszczoną twarzą) w płaszczu do kolan, z górną częścią przerzuconą przez ramię i czepkiem na głowie. Dłonie z przodu złożone razem. Po bokach zmarłej wywód szlachectwa z każdej strony po cztery pełne herby i należące do tego opisy (B–I). Tekst pośmiertny (A) biegnie jako napis kolisty we wklęsłej wstędze (w trzecim odcinku całkowicie zniszczony), a rozpoczyna się po lewej stronie u góry. Wszystkie inskrypcje wykute są w sposób wypukły.

Wys.: 188 cm; szer.: 101 cm. – Język niemiecki, kapitała; litery: 2,5 cm.

Herby: Loeben¹⁾ Stosch²⁾
 Rottenburg³⁾ Glaubitz⁴⁾
 Gersdorf⁵⁾ Schopp (Schkopp)⁶⁾
 Dohna⁷⁾ Kittlitz⁸⁾

A ANNO 1603 DEN 3. MARTII VMB 7 VHR DES MORGENDTS IST DIE
 EDLE VIEL EHR VN[D] / THVGENDTREICHE FRAW BARBARA
 GEBORNE STOSCHIN AVS DEM HAYSE MVTSCHIZ WEILANDT
 DES GESTRENGEN EDLEN VND EHRENVESTEN HERR[N / HERRN
 MELCHIOR] VON LOEBEN [CHURFÜRSTL(ICH) BRANDEN]/

BVRGISCHER / RAHT VND DER VESTUNGK PEIZE⁹⁾ HAVBTMAN
NACHGELASSENE WITTIB SEHLICH VON DIESER WELDT
ABGESCHIEDEN IHRES ALTERS 64. IAR.

- B D(ERER) V(ON) LOEBEN AVS DEM / HAVSE NICKERN¹⁰⁾
- C D(ERER) V(ON) STOSCHE AVS / DEM HAVSE MONSCHI(TZ)^{a) 11)}
- D D(ERER) V(ON) ROTTENBVRGK / AVS DEM HAVSE / GROS LESSEL^{b) 12)}
- E D(ERER) V(ON) GLAVBITZ AVS DEM / HAVSE OBERHER-/
ZOGKWALDE¹³⁾
- F D(ERER) V(ON) GERSCHDORF / AVS DEM HAVSE / BARVHT¹⁴⁾
- G D(ERER) V(ON) SCHOPPE / AVS DEM HAVSE / HENZENDORF¹⁵⁾
- H DER BVRGGRAFFEN VND / HERREN VON DON AVS / DEM HAVSE
KONIGKSBVRCK¹⁶⁾ / VND STRAVPIZ¹⁷⁾
- I DER HERREN VON / KITTLIZ AVS DEM HAVSE / MALLNIZ¹⁸⁾

Tłum.: 1603 roku dnia 3 marca o godzinie 7 rano pożegnała się z tym światem śp. szlachetna, czcigodna i wielce cnotliwa pani Barbara urodzona Stosch z domu Mutschiz, wdowa śp. czcigodnego, szlachetnego i nieskazitelnego pana, pana Melchiora von Loeben, radcy księstwa brandenburskiego i kapitana twierdzy Peitz, w wieku 64 lat (A).

Barbara von Stosch, córka Władysława (Ladislaus) von S. († 30.06.1550) i jego małżonki Barbary von Schkopp (Skoppe) (* ok. 1515, † 1542), urodziła się w 1530 r. Przed rokiem 1562 poślubiła radcę księstwa brandenburskiego i komendanta twierdzy Peitz, Melchiora von Loeben (* ok. 1530, † 22.02.1585 w Peitz). Z tego małżeństwa pochodzili m.in. Barbara Leonora (* ok. 1562), Maximilian, Ursula i Hans von Loeben. Barbara zmarła 03.03.1603 r. w Gębicach (niem. Amtitz) i została pochowana w kościele parafialnym w Starosiedlu (niem. Starzeddel)¹⁹⁾.

a) Nie wykonano z uwagi na brak miejsca?

b) Tak oryg.

1) Siebmacher, tab. 166.

2) Tamże, tab. 57 (tu dwie skrzyżowane wyrwane rośliny morskie, każda z jednym zgiętym liściem).

3) Tamże, tab. 54 (tu przedstawione odwrotnie).

4) Tamże, tab. 67.

5) Tamże, tab. 162.

6) Lew w habicie mniszym, trzymający w przednich łapach po jednej kuli w każdej, zob. Ledebur, *Adelslexicon*, t. 2, s. 369.

7) Siebmacher, tab. 19.

8) Tamże, tab. 29 (tu przedstawione odwrotnie).

9) Twierdza Peitz w Brandenburgii.

10) Nickern (pol. Niekarzyn w pow. Świebodzin).

- 11) Mondschtütz (pol. Mojęcice w pow. Wołów).
- 12) Groß Lessen (pol. Leśniów Wielki w pow. Zielona Góra).
- 13) Ober Herzogwaldau (pol. Mirocin Górny w pow. Kozuchów).
- 14) Baruthe (pol. Borucice w pow. Oleśnica).
- 15) Groß Heinzendorf (pol. Jędrzychów w pow. Lubin).
- 16) Königsbruch (pol. Ługi w pow. Góra Śląska).
- 17) Straupitz koło Lübben w Dolnych Łużycach.
- 18) Mallnitz (pol. Małomice w pow. Szprotawa).
- 19) von Stosch, Genealogia Des Hoch-Gräfllich-Freyherrlich- und Hoch-Adelichen Geschlechts Derer von Stosch, cz. 2, s. 266, tab. CXLVI.

Bergmann, Kirchen im Gubener Land, s. 84 (błędnie).

54. †	Lubiatów, kościół filialny	1604
--------------	-----------------------------------	-------------

Dzwon. Brąz. W wieży kościoła. Na szyi dzwonu między półwałkami inskrypcja fundacyjna (A), a na kryzie powyżej krawędzi sformułowana jako mowa dzwonu adnotacja wykonania (B). Inskrypcja odlana.

Ø 58 cm. – Język niemiecki.

Inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

A Maximilianus von Löben Erbsessen v(on) Liebthal Anno 1604

B Aus dem Feir bin ich geflossen Mertin Preger hat mich gegossen Anno 1604

Tłum.: Maksymilian von Löben, pan dziedziczny na Lubiakowie (A); Z ognia wypłynąłem. Mertin Preger odlał mnie w roku 1604.

Maximilian von Löben był synem Melchiora von L., pana Gębic (niem. Amtitz) i Barbary von Stosch († 3.03.1603) z domu Mondschtütz (pol. Mojęcice), córki Władysława (Ladislaus) von S. i Barbary von Skoppe²⁾. Z dwóch małżeństw: 1° z Kathariną von Burschwitz i 2° z Marią von Ponickau miał pozostawić przynajmniej troje dzieci: Elisabeth, Anselma i Floriana. Zmarł 9.01.1612³⁾. Ludwisarz Martin Preger w Frankfurcie/O. był synem ludwisarza Sebastiana P. Z jego ludwisarni znanych jest sześć dzwonów z okresu od 1603 r. do 1632⁴⁾.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 121.

2) von Stosch, Genealogia Des Hoch-Gräfllich-Freyherrlich- und Hoch-Adelichen Geschlechts Derer von Stosch, cz. 1, s. 101–102; cz. 2, s. 266, tab. CXLVI.

3) Strona internetowa: www.geneagraphie.com i Neu-vermehrtes Historisch- und Geographisches Allgemeines Lexicon, t. 3, Basel 1747, s. 198.

4) Wolff, Die Glocken der Provinz Brandenburg, s. 106, 170; Schmidt, Märkische Glockengießer, cz. 1, s. 84 und Nachträge, s. 88; Handbuch der deutschen Glockengießer und ihrer Werkstätten, s. 42.

55. (†)	Gubin, kościół parafialny	1606
---------	---------------------------	------

Płyta nagrobna Ewy Wolff, córki Hansa W. i żony Georga? Płyta prostokątna, wielokrotnie rozbita w czasie działań wojennych w 1945 roku. Zachowane fragmenty udało się ześtawić i częściowo odczytać napis. Inskrypcja wykuta.

Język niemiecki, kapitała.

Opis i inskrypcja według zdjęć¹⁾:

AN(N)O 1606 DEN [... IST] DIE T[V]/GENSAME FRAW EWA HANSEN
WOLFF[. --- EH]REN / VND WOLWEISEN [H]ERREN GEOR[G^a] ---
/ ---] ZV GVBEN HAVSFRAW VORSTORBEN VND // [ALH]IER [BE]
GRABE[N ---]

Tłum.: W roku 1606 (...) zmarła cnotliwa pani Ewa Hansa Wolffa (...) i żona czci-
godnego i mądrego pana Georga (...) w Gubinie i jest tutaj pochowana.

Z powodu fragmentarycznego zachowania płyty dokładna identyfikacja pochowanej oso-
by była niemożliwa. Ponieważ w inskrypcji nie jest ona określona jako wdowa, lecz jako
żona, należy przyjąć, że chodzi tutaj o zmarłą żonę burmistrza Gubina Hansa Wolff.

a) Odczyt niepewny.

1) Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcia 26a, 27a, 0088, 0089, 0094, 0141, 0151,
0152, 0674–0679, 0736, 0738, 0747, 0748, 0753–0756, 0762.

Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcia 26a, 27a, 0088, 0089, 0094, 0141, 0151, 0152,
0674–0679, 0736, 0738, 0747, 0748, 0753–0756, 0762.

56. †	Sarbia, kościół filialny	1606
-------	--------------------------	------

Kielich. Cyna. Okrągła stopniowana stopa nad płaską płytą stopy. Na krótkim trzonie
gruby profilowany nodus. Stroma czara wykazuje inskrypcję fundacyjną. Do kielicha na-
leży(?) patena z roku 1762 (zob. nr 280). Inskrypcja grawerowana.

Język niemiecki, kapitała.

Opis i inskrypcja według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

MICHEL SCHOLTZ / GIRGE ZACHERSCH / 1606

Oдноśnie pary fundatorów brak bliższych danych.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Münchsdorf, Kelch, nr 3019; Kunstdenk-
mäler des Kreises Crossen, s. 136.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Münchsdorf, Kelch, nr 3019; Brandenburg,
8:1930, s. 384; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 136.

57. †	Żytowań, kościół filialny	1607
-------	---------------------------	------

Kamień nagrobny. Wmurowany w zewnętrzną północną ścianę kościoła¹⁾.

Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Gandera¹⁾:

Anno 1607 den 16. Februar neuen Kalenders starb Fraw Gertrud geb(ohrne) v(on) Myhlen aus dem Hause Terpt²⁾ des Edlen Gestrengen Ehrenfesten Thim(otheus) v(on) Blawen ehliche Hausfraw zu Seidwan

Tłum.: W roku 1607 dnia 16 lutego nowego kalendarza zmarła Pani Gertruda z d. von Myhlen z domu Terpt, małżonka szlachetnego czcigodnego nieskazitelnego Tymoteusza von Blauen na Żytowaniu.

Tymoteusz von Blauen był synem dr. Andreasa von B. i Gertrudy von Myhlen (zob. nr 43). Wybudowany w roku 1600 kościół w Żytowaniu został w 1945 roku wysadzony przez żołnierzy niemieckich³⁾.

1) Gander, Geschichte der Stadt Guben, s. 115 według Blaue A. w: Niederlausitzer Mitteilungen, 5:1898, s. 223 (brak), por. Töpler, Der Streit um die Kirche zu Seitwann, s. 120.

2) Koło Calau, pow. Oberspreewald-Lausitz.

3) Traczyk, Ziemia Gubińska, s. 348 nast.

Gander, Geschichte der Stadt Guben, s. 115.

58. (†)	Gubin, kościół parafialny	po 1609
---------	---------------------------	---------

Płyta nagrobna Sabiny (...) Urszuli K(...), żony rajcy miasta Gubina. Płyta prostokątna, wielokrotnie rozbita w czasie działań wojennych w 1945 roku. Zachowane trzy fragmenty udało się zestawić i częściowo odczytać napis. Inskrypcja wykuta.

Niemiecki, fraktura; litery 3,5–5,5 cm.

Opis i inskrypcja według zdjęć¹⁾:

Anno 161[. de]n [---] / 10 vhr F[or]mittage [ist] / entschla[ffen] die Erba[re] / Sabine [....] Vrsula K[.....]^{a)} / Veste[n] Wohlweisen Herren [... K...] / Rath[sver]wandten Vielgel[iebte] / Ha[usf]raw Ihres Alters 2[. ...] / selig vorschie]den Lieget alhier begra[ben] / vnd er]wartet die fröliche auf[erste-/hung] von den Todten. / PSALM LXXIII.

W roku 161(.) (...) o godzinie 10 przed południem zmarła w błogosławieństwie czcigodna Sabina (...) Urszula K(...) czcigodnego, mądrego rajcy, wielce kochana żona w wieku 2(.) lat. Leży tutaj pochowana i oczekuje radosnego Zmartwychwstania. Psalm 73.

Z powodu fragmentarycznego zachowania płyty pełna identyfikacja zmarłej osoby była niemożliwa.

a) możliwe *Kühnas*?

1) Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, Fotos 0099–0103, 0142, 0158, 0626.

Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, Fotos 0099–0103, 0142, 0158, 0626.

59. †	Krosno Odrz., kościół Najświętszej Marii Panny	1610
-------	--	------

Tablica pamięci pastora miasta i superintendenta Huldenreicha Meißner.

Język łaciński, pismo humanistyczne i kapitała.

Tekst według Ehrhardta¹⁾:

Ego M(agister) Huldenrichus Meisnerus [---] evocor Iutrebocum ad
Pastoratum B(eate) Virginis Anno MDLXIX, inde excites Ann(o) LXXI
Illustrissimae D(omi)n(ae). D(omi)n(ae) Catharinae Marchioniss(ae)
Brandenb(urgensis) JOHANNIS Sapientis Viduae, HIEROLOGUS
GENERALIS ET CONSISTORIALIS constitutor &c.

Tłum.: Ja, Magister Huldenrich Meisner (---), zostałem powołany w roku 1569 na stanowisko pastora kościoła Najświętszej Marii Panny (Sankt Marien) w Jüterborgu i stamtąd zabrany z powrotem w 1571 r., a następnie mianowany na kaznodzieję generalnego i konsystorialnego Katarzyny, margrabiny Brandenburgii, wdowy po Janie „Mądrym” itd.

Ulrich Meißner urodził się 23.08.1539 r. w Weppersdorf w Górnym Palatynacie jako syn chłopca Ulricha M. i Anny Schnitter. Uczęszczał do szkoły w Norymberdze i studiował na Uniwersytecie w Wittenberdze. Dnia 9.10.1569 r. powołany został na urząd pastora przy kościele Najświętszej Marii Panny w Jüterborgu, w 1571 r. na superintendenta w Kostrzynie, a od 1574 r. do 1610 r. superintendenta w Krośnie Odrzańskim. Był trzykrotnie żonaty: 1° w 1563 r. z Barbarą Niendorf, córką kupca Tilemanna N. w Wittenberdze; 2° 11.06.1586 r. z Ursulą Schaffer, córką burmistrza Valentina S. w Kostrzynie; 3° z Anną Messerschmidt, córką pastora Simona M. w Krośnie Odrzańskim. Jeden z jego synów, Ulrich, był od roku 1611 do 1612 superintendentem w Fürstenwalde. Zmarł w Krośnie Odrz. 10.07.1610 r. i tam został pochowany²⁾. Johann I „Mądry” (* 3.8.1513, † 13.01.1571), margrabia brandenbursko-kostrzyński, był ożeniony z księżniczką Katarzyną von Braunschweig-Wolfenbüttel (* 1518, † 16.05.1574).

1) Ehrhardt, *Altes und Neues Küstrin*, s. 154 (tu jest również jego życiorys).

2) *Evangelisches Pfarrerbuch*, t. 1, s. 210, 255; t. 2, s. 543.

60. †	Ciemnice, kościół filialny	1610
-------	----------------------------	------

Empora patronacka. Drewno. Na murze południowym kościoła. Po stronie zachodniej emporę patronackiej rok wykonania. Wypełnienia balustrady były pierwotnie zdobione malowanymi na skórze herbami szlacheckimi, z których zachował się tylko herb rodzi-ny Stössel.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

Herb: Stössel²⁾

1610

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 219.

2) Siebmacher, tab. 72.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 219.

61.	Sękowice, kościół filialny	1615
-----	----------------------------	------

Płyta nagrobna Friedricha von Hohendorf, kapitana joannitów w Sękowicach. Na północno-zachodniej ścianie wewnętrznej (dolna część płyty nagrobnej jest zastawiona ławką dla wykonania całościowego zdjęcia). W środkowym polu zmarły przedstawiony jest w pełnej zbroi, bez nakrycia głowy, z kryzą; w lewej dłoni trzyma swoją szpadę, prawa ręka lekko zgięta spoczywa na biodrze, jego hełm znajduje się u dołu przy lewej nodze. W narożnikach cztery pełne herby. Tekst pośmiertny biegnie w bordiurze wzdłuż krawędzi płyty, zaczynając po lewej stronie u góry, i jest przerywany przez elementy przedstawień. Inskrypcja wykuta i wypełniona ciemną masą (przypuszczalnie podczas restaurowania).

Wys.: 192 cm, szer.: 95 cm. – Język niemiecki, kapitała; litery: 2,4–3,4 cm.

Herby: Hondorf¹⁾ Glaubitz²⁾

Wydenaw³⁾ unbekannt⁴⁾

ANNO 16<..^{a)}> DEN <...>^{b)} // IST DER^{c)} EDLE VND EREN/DTFESTE
FRIEDRICH VON HONDORF // ZV KRVMENSEE^{d)} 5) ERBSSESSEN
DIE^{e)} ZEIT HEVPTMAN ZV SCHENCK/DORFF IN GOTT SELIG^{f)}
ENDTSCHLAFFEN^{g)} / GOTT VORLEIHE^{h)} IH[M]ⁱ⁾ EINE FRÖLICHE^{j)}
AVFFERSTEHVNG ZVM EWIGEN LEBEN^{k)} AMEN

Tłum.: Roku 16[1]5 dnia (...) zasnął w Bogu śp. szlachetny, nieskazitelny i czcigodny Friedrich von Hondorf dziedzic Krumensee obecny starosta Sękowic. Niech Bóg da mu radosne zmartwychwstanie do życia wiecznego amen.

Zakon joannitów kupił wieś Sękowice (niem. Schenkendorf) w roku 1512 od właścicieli, panów von Köckeritz. Od roku 1523 znajdował się tam urząd zakonu i siedziba kapitana joannitów. W 1528 r. król Czech Ferdynand udzielił zakonowi pełnego prawa

własności⁶⁾. Friedrich von Hondorf przypuszczalnie był następcą Christopha von Arnsdorfa, sprawując urząd komendanta zakonu w Sękowicach, który w roku 1579 zastrzelony został podczas wojny z miastem Gubin (zob. nr 30). Po nim po 1615 roku urząd przejął Job von Bomsdorf na Żytowaniu (niem. Seitwann) und Polanowicach, starosta Sękowic i desygnowany komendant.

Na temat osoby Friedricha von Hondorfa wiadomo niewiele. Źródła gubińskie odnotowały go 18.05.1606 i 10.11.1609⁷⁾. 20.06.1609 r. brał on udział w Schwedt nad Odrą jako starosta Sękowic w pogrzebie mistrza boliwatu Brandenburg, hrabiego Martina von Hohensteina⁸⁾. Następnie źródło gubińskie odnotowało 10.08.1615 r., że w tym dniu starosta Sękowic został pochowany⁹⁾, co pozwala przyjąć, że zmarł w 1615 r. W dniu 11.03.1618 burmistrz i rajcy miasta Gubina oświadczyli, że zmarły Friedrich von Hondorf, niegdyś starosta w Sękowinach, przeznaczył testamentarnie sumę 400 talarów na fundację z postanowieniem, że kapitał ma być zdeponowany na ratuszu w Gubinie, a roczne odsetki w wysokości 24 talarów mają być przekazywane do urzędu w Sękowicach¹⁰⁾. Friedrich von Hondorf był dwukrotnie żonaty: 1° z Evą von Horn († 1595, zob. nr 41) i 2° z Kathariną Horn von Wandrin, która zmarła w którymś wrześniu po roku 1615. Z jego pierwszego małżeństwa znane są dwie córki: Maria († przy porodzie) i Eva, która zmarła w 1599 r. w wieku 7 lat (zob. nr 46). Friedrich von Hondorf zmarł na początku sierpnia 1615 roku i 10 tegoż miesiąca został pochowany w sękowickim kościele. Płyta nagrobna była wykonana jeszcze za życia, jednak po jego śmierci z niewiadomych powodów jej inskrypcja nie została uzupełniona.

- a) Po dacie pogrzebu miejsce to powinno być uzupełnione liczbą 15. Oceniając stan rzeczy, należy stwierdzić, że przemawia on więcej za późniejszym uszkodzeniem materiału aniżeli za podjętą próbą uzupełnienia zapisu.
- b) Miesiąc i dzień nie są wyprowadzone, przewidziane na to miejsce jest jednak bardzo skromnie wyliczone. Miejsce to można by było uzupełnić o miesiąc sierpień cyfrą 8. Dzień śmierci musiał mieć miejsce około 6 sierpnia.
Po odrestaurowaniu błędnie DEM!
- c) Po restauracji błędnie DEM!
- d) Tak zamiast Krumensee.
- e) Tak oryg.
- f) Po restauracji SFELIG!
- g) Podobnie FNDESCHLAFFEN!
- h) Podobnie VORLEIHEN!
- i) Brakuje po restauracji.
- j) Przeglós obecnie niewidoczny.
- k) Tak oryg.

- 1) Siebmacher, tab. 161 (tu klejnot: trzy pióra?).
- 2) Tamże, tab. 67 (tu odwrotnie).
- 3) Tamże, tab. 58.
- 4) W tarczy ryba do góry w prawo; klejnot: cały łabędź z rozpostartymi skrzydłami.
- 5) Krummensee powiat Teltow w Brandenburgii.
- 6) Beckmanns, Beschreibung Des Ritterlichen Johanniter-Orden, s. 166; Wedekind, Geschichte des ritterlichen St. Johanniter-Ordens, s. 96; Szlakiem atrakcyjnego krajobrazu, s. 185.
- 7) Werner, Alt-Gubenisches aus Schreibkalendern, s. 270, 271.
- 8) Geisheim, Beschreibung des am 20. Juni 1609 in der Pfarrkirche zu Schwedt, s. 92.

- 9) Werner, Alt-Gubenisches aus Schreibkalendern, s. 274.
10) BLHA Potsdam, Rep. 8 Guben, dokument 224; Regest Lehmann, Die Urkunden des Gubener Stadtarchivs, nr 224.

Zdjęcie: Tomasz Filar, Konserwator.

62.	Sękowice, kościół filialny	po 1615
-----	----------------------------	---------

Płyta nagrobna Kathariny von Hondorf z domu Horn linii von Wandrin? Na zachodniej ścianie wewnętrznej. W środkowym polu stojąca postać zmarłej w płaszczu do kolan, z górną częścią przerzuconą przez ramię i czepkiem na głowie, jej dłonie złożone są razem jak do modlitwy. W narożnikach wywód szlacheństwa z pełnymi herbami po dwa w każdym. Tekst pośmiertny (odrestaurowany niefachowo) przebiega wzdłuż krawędzi płyty w bordiurze, rozpoczynając się u góry po lewej stronie (brakuje początku i większej części czwartego urywka). Inskrypcja wykuta i wypełniona ciemną masą (uzupełniona podczas restaurowania).

Wys.: 190,5 cm, szer.: 95,5 cm. – Język niemiecki, kapitała; litery: 3 cm.

Herby: Horn¹⁾ Löben²⁾
Knobelsdorf³⁾ Brandt⁴⁾

[ANNO 16.. DEN..]^{a)} SEPTEMBER VMB 8 VHR AVF DEN / ABENDT
IST DIE EDLE VND VIEL EHREN TVGENTSAME FRAW CATHARINA
GEBORNE HORNIN VON WANDRIN⁵⁾ / DES EDLEN VND
ERENDTFESTEN FRIEDRICH VON HONDO/RFS HAVPTMANS
[ZV SCHENCKENDORF EHELICHE / HAVSFRAW IN GOTT SELIG
ENTSCHLAFEN]^{b)}

Tłum.: Roku 16(..) dnia (..) września o godz. 8 wieczór zasnęła w Bogu szlachetna, wielce czcigodna i cnotliwa pani Katharina z domu Horn z linii Wandrin, małżonka szlachetnego i czcigodnego Friedricha von Hondorf starosty Sękowic.

Katharina von Hondorf, z domu Horn z linii Wandrin?, była drugą żoną Friedricha von Hondorf, kapitana joannitów w Sękowicach (niem. Schenkendorf), który zmarł w sierpniu 1615 roku (zob. nr 61). Skoro Katharina nie zmarła jako wdowa, należy przyjąć, że zmarła w którymś wrześniu po roku 1615 i została pochowana w kościele w Sękowicach.

- a) Uzupełnienie.
b) Możliwe uzupełnienie tekstu według płyty nagrobnej Ewy von Hondorf, zob. nr 41.

- 1) Siebmacher, tab. 64 (tu klejnot: trzy pawie pióra).
2) Tamże, tab. 166.
3) Tamże, tab. 57.
4) Tamże, tab. 176 (tu odwrotnie).
5) Być może z Wędrzyna w pow. Sulęcín (niem. Wandern Krs. Oststernberg).

Zdjęcie: Tomasz Filar, Konserwator.

63. †	Czetowice, kościół filialny	1620
-------	-----------------------------	------

Dzwon. Brąz. Zachodni w wieży kościoła, obok dzwonu wschodniego, który miał pochodzić z XIII wieku. Inskrypcja odlana.

Ø 76 cm. – Język niemiecki, pismo humanistyczne.

Opis i inskrypcja według *Kunstdenkmäler i Vorhauer*¹⁾:

Der Wohlgeborne Herr Herr Georg v(on) Kitt[l]iz itzo Inhaber des guts
Zetiz A. N. G. W.^{a)} Der Wohlwirdige Herr Abraham v(on) Grynenberg
Comptor zu Loge I. W. G. W.^{b)} Der Edele Gestrenge Herr Adam Abraham
v(on) Grynenberg auf Zetiz T. G. V. S. W.^{c)} 1620

Tłum.: Wielmożny pan, pan Georg von Kittlitz, obecny właściciel majątku Czetowice A. N. G. W. Dostojny pan Abraham von Grynenberg komtur Łagowa I. W. G. W. Szlachetny, wielmożny pan Adam Abraham von Grynenberg, pan Czetowic T. G. V. S. W. 1620

Tegoż Georga von Kittlitz identyfikuje się z Georgiem von Kittlitz na Kolsku (niem. Koltzig) w pow. Zielona Góra. Urodził się on 1.01.1580 r. i był żonaty z Marią Kathariną wzgl. Sophią von Weißbach, córką saksońskiego kapitana Joachima von W.²⁾ Jego siostra? Sabine von Kittlitz, córka Balthasara von K., pana Świdnicy (niem. Schweinitz), wdowa po Schaffgotsch'u († 16.08.1610), była drugą żoną Abrahama von Grünberg. Fakt ten mógłby wyjaśniać stosunki własnościowe i prawa patronatu w Czetowicach (niem. Zettitz) (zob. także płytę nagrobną z roku 1565 (nr 29). Abraham von Grünberg był synem ojca o tym samym imieniu, panem Czetowic oraz Łazu (niem. Loos), oraz komturem zakonu joannitów w Łagowie (niem. Lagow). Zmarł 16.03.1580 r. Jego syn, Abraham von Grünberg młodszy, został również rycerzem zakonu joannitów i komturem w Łagowie, zmarł 1.05.1627 r. i został pochowany w kościele w Łazie³⁾. Pozostawił pięciu synów (zob. chorągiew żałobna z roku 1672 (nr 107). Adam Abraham von G., pan Czetowic, był jego bratankiem, synem jego młodszego brata Adama. Urodził się on w 1601 r. i jako pełnoletni przejął majątek Czetowice dopiero w roku 1624. Adam Abraham zmarł w roku 1640, zob. inskrypcję ścienną w kościele czetowickim po 1667 r. (nr. 104). Był on żonaty z Ursulą Benediktą von Rothenburg, która jako wdowa poślubiła w roku 1644 podchorążego Friedricha von Knobelsdorfa⁴⁾.

a) Według Vorhauera: *A(lles) N(ach) G(ottes) W(illen)* – tłum.: *Wszystko według woli Boga*

b) Jak wyżej: *I(ch) W(ill's) G(ott) W(alt's)* – tłum.: *Chcę tego, co Bóg chciał.*

c) Jak wyżej: *T(rau) G(ott) V(nd) S(einem) W(illen)* – tłum.: *Zaufaj Bogu i Jego woli.*

1) *Kunstdenkmäler des Kreises Crossen*, s. 258; Vorhauer, *Die Glocken von Zettitz*, s. 87.

2) Sinapius, *Schlesische Curiositäten*, t. 1, s. 199. Według von Stosch, *Genealogia Des Hoch-Gräfllich-Freyherrlich- und Hoch-Adelichen Geschlechts Derer von Stosch*, cz. 2, s. 167, 169 miała ona na imię Sophia!

3) Sinapius, *Schlesische Curiositäten*, t. 1, s. 415–417; Dithmar, *Genealogisch-Historische Nachricht Von denen Hochwürdigsten und Durchlauchtigsten Herren-Meistern Des Ritterlichen*

Johanniter-Ordens, s. 85, 95; Wohlbrück, Geschichte des ehemaligen Bisthums Lebus, t. 2, s. 498–499.

4) Pauli, Lebens grosser Helden des gegenwärtigen Krieges, s. 267.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 258; Vorhauer, Die Glocken von Zettitz, s. 87.

64. †	Trzebiechów, kościół filialny	1623
--------------	--------------------------------------	-------------

Fragment lufy armatniej. Żeliwo. W westybulu dworku. Inskrypcja odlana.

Język niemiecki, pismo humanistyczne.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

Hans Mechlin / 1623

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 239.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 239.

65. †	Gubin, kościół parafialny	1 ćw. XVII w.
--------------	----------------------------------	----------------------

Tablica pamięci Antona Hene. Gлина glazurowana w kolorze zielonym. Znaleziona w zwale ziemi żydowskiego przejścia koło kościoła parafialnego. Inskrypcja wyryta.

Wys.: 15 cm; szer.: 15 cm. – Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Gubener Zeitung¹⁾:

All hier ruhet Herren Anthonius Henen 2, ... wochen ... ihres Alt(ers) ...
gröste 3, ... G 2 ... Amen

Tłum.: Tu spoczywa pana Anthoniusa Henen 2, (...) tygodnie (...) jej wieku (...)
największa 3, (...)G 2 (...) Amen

Według autora doniesienia prasowego „ten mały pomnik (do którego druga połowa znaleziona została przed laty przy ul. Szkolnej w wykopie pod budowę zapewne warsztatu garncarskiego) dotyczy prawdopodobnie wcześniej zmarłej córki Antoniusa Höhne, wybranego 18 lipca 1607 r. na gubińskiego radnego, zmarłego w roku 1638¹⁾.

1) Gubener Zeitung, 1896, nr 170 z 22.07.1896, s. 1.

Gubener Zeitung, 1896, nr 170 z 22.07.1896, s. 1.

66. †	Łagów, kościół filialny	1635
-------	-------------------------	------

Kielich. Cyna. Należąca do kielicha patena wykazuje inskrypcję fundacyjną. Inskrypcja grawerowana.

Wys.: 15,5 cm. – Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według *Kunstdenkmäler*¹⁾:

Adam Saver Mitsman in Logaw verehret diesen Kelch in die Kirche nach
Logaw 1635

Tłum.: Adam Saver Mitsman w Łagowie ofiaruje ten kielich kościołowi w Łagowie
w roku 1635.

1) *Kunstdenkmäler des Kreises Crossen*, s. 132.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 132.

67. †	Gubin, kościół parafialny	1636
-------	---------------------------	------

Dzwon. Brąz. Duży w wieży kościoła. „Oprócz herbu miasta Gubin nosił on również herb panującego Johanna Georga I. von Sachsen (1611–1656) i tekst (A). Po nich następował wielokrotnie na dzwonach umieszczany cytat z Pisma Świętego Psalm 150¹⁾. Za nim umieszczone były wykazy urzędujących wówczas duchownych i zwierzchników gminy mieszczańskiej. Pomiędzy nimi znajdował się Chronodistichon (1636) (B). Inskrypcja kończy się adnotacją wykonania (C)”.

Ciężar: 2500 kg. – Język łaciński (A, B), niemiecki (C), kapitała.

Opis i inskrypcja według Peter²⁾:

Herb: miasto Gubin³⁾ Saksonia⁴⁾

A DA PACEM IN DIEBUS NOSTRIS / QUIA NON EST ALIUS / QUI
PUGNET PRO NOBIS NISI DEUS NOSTER⁵⁾

B IGNIBVS OCTOBRIS NOLA LATA HAEQ FVSA GVBENE INTIMETVT
CVNCTIS FVNERA FESTA PRECES

C MICH GOß JACOB NEIWERT VON BERLIN

Tłum.: Udziel nam pokoju za dni naszych, bowiem nie ma nikogo innego, który by
o nas walczył, niż nasz Bóg (A). Oto dzwon, który stworzył ludwisarz Gubina, on
powiadamia cię o świętach, nabożeństwach i śmierci (B). Odał mnie Jacob Neiwert
z Berlina (C).

Ten dzwon według Petera miał być wykonany 27.10.1636 w Gubinie⁶⁾. Ludwisarz Jakob Neuwert prowadził swoją odlewnię w Berlinie od roku 1636 do swojej śmierci w roku 1669⁷⁾. Dzwon w roku 1866 został przetopiony.

- 1) Ps 150,5–6.
- 2) Peter, Die Stadt- und Hauptkirche in Guben, s. 28.
- 3) Zamek z trzema wieżami i bramami, środkowa mocniejsza i wyższa z koroną.
- 4) Siebmacher, tabl. 3.
- 5) Antyfona gregoriańska „Da pacem, Domine” z IX w., zob. Liber usualis missae et officii pro dominicis et festis cum cantu Gregoriano ex editione Vaticana adamussim excerpto a Solesmensibus Monachis. Desclée, Solesmes 1961, s. 1867–1868.
- 6) Peter, Die Stadt- und Hauptkirche in Guben, s. 28.
- 7) Wolff, Die Glocken der Provinz Brandenburg, s. 106, 168–169; Schmidt, Märkische Glockengießer, cz. 2, s. 131–133; Handbuch der deutschen Glockengießer und ihrer Werkstätten, s. 47.

Peter, Die Stadt- und Hauptkirche in Guben, s. 28.

68. †	Gubin, kościół parafialny	1636
--------------	----------------------------------	-------------

Dzwon. Brąz. Mały w wieży kościoła, „określany jako Seiger-Schelle. Na nim umieszczona była inskrypcja”.

Ciężar: 550 kg. – Język niemiecki, kapitała.

Opis i inskrypcja według Peter¹⁾:

WANN UND WIE OFT ICH DIR THU ZEIGEN AN DIE ZEIT:
THU RECHTE WAHRE BUß; ZUM STERBEN BEREIT²⁾

Tłum.: Kiedy i jak często to czynię, pokazując czas, bądź na prawdziwej pokucie;
przygotowany na śmierć.

Dzwon według Petera miał być wciągnięty na wieżę gubińskiego kościoła dopiero 28.02.1637 r.³⁾ Miał on być odlany również przez tego samego ludwisarza Jakoba Neuwerta (zob. wyżej nr 67). Również ten dzwon w roku 1866 został przetopiony.

- 1) Peter, Die Stadt- und Hauptkirche in Guben, s. 28.
- 2) Pieśń kościelna, por. Aufmunterung vom Sünden-Schlaf Wiederholtes Halleluja der Kinder Gottes auf Erden. Das ist Neu aufgelegtes und verbessertes Gesang-Buch ... von D. Johann Theophilus Horwein, Wittenberg 1764, s. 118, nr 1400.
- 3) Peter, Die Stadt- und Hauptkirche in Guben, s. 28.

Peter, Die Stadt- und Hauptkirche in Guben, s. 28.

69. †	Polanowice, kościół parafialny	1638
--------------	---------------------------------------	-------------

Rysunek konturowy kościoła w Polanowicach. Drewniana tablica. Na stronie odwrotnej tekst nacinany. Inskrypcja nacinana.

Język niemiecki.

Inskrypcja według Kesten¹⁾:

Versammlung der Gemeinde zur Kirchen nach Niemisch. E(rlöser) A(nno)
1638

Tłum.: Zebranie gminy w kościele w Polanowicach. W roku Zbawienia 1638.

Stary polanowicki kościół szachulcowy, który posiadał dwie wieże, został zburzony w roku 1738 i wybudowany na nowo w latach 1738–1740. Nacinany rysunek konturowy zburzonego kościoła znajdował się w parafialnym archiwum w Polanowicach (niem. Niemitzsch), obecnie zagubiony.

1) Kesten, Aus Niemitzsch im Gubener Land, s. 321; tegoż, Niemitzsch, s. 16.

Kesten, Aus Niemitzsch im Gubener Land, s. 321; tegoż, Niemitzsch, s. 16.

70. †	Krosno Odrzańskie, kościół Najświętszej Marii Panny	1640
-------	---	------

Inskrypcja nagrobna superintendenta Paula Gryphius. Usytuowanie nieznane.

Język łaciński.

Opis i inskrypcja według Beckmanna:

Po Dieteri Rode inspektura przez siedem lat nie była obsadzona. Ale w 1638 r. znowu sprawował ten urząd Paulus Gryphius, przybyły z Kożuchowa, jednakże tenże zarządzał niespełna 3 lata i zmarł w roku 1640, którego dawne epitafium w kościele parafialnym brzmiało następująco¹⁾:

D(eo) O(ptimo) M(aximo) S(acrum) / Vir Reverendus et Clarissimus
D(ominus) M(agister) Paulus Gryphi-/us Eccles(iae) Crosn(ensis) et
Vicin(itatis) Superintendens Vigilantissimus, Sacris Parentibus ortus ac
Deo consecra-/tus in Parochia Streidelsdorff²⁾ Silesiorum Anno CH(RIST)
I 1601. / Studiorum Sacrorum rudimenta et incrementa gnaviter hausit
Glogou(iae)³⁾ Wratislav(iae)⁴⁾ Lips(iae)⁵⁾ et Wittebergae⁶⁾, eorumq(ue)
fru-/ctus feliciter exeruit Salutis verbum praedicando in Eccles(ia)
Streidelsdorff²⁾ Ruckersdorffiana⁷⁾ Freistadiensi⁸⁾ et Crosnensi⁹⁾. /
Conjugis Pientissimae Mariae Richteriae, Maritus Sexus^{a)} / utriusq(ue)
octo liberorum Pater factus. Quatuor eorum / ad Coelos praemisit, ac
totidem post obitum in ter-/ris fecit reliquos. Animam variis aerumnis,
exi-/liis atq(uae) Cordoliis festam Christo reddidit Anno Sal(utis) / 1640.
Novembr(is) d(ies) 11. aetatis ferme 40. Ministerii 18. / Uxori Viduae,
Liberis Orphanis et Genero moestissi(m)o / immortalis famae decus,
cum acerbissimo sui desiderio / reliquit. Qui cum plura (n)o(n) / po(ss)
ent, hoc, quicquid / est monumenti posuere Marito, Patri atq(uae) Socero
/ desideratissimo, Ipsum propediem si fata jusserint / ad beatorum regna
secuturi. / Theologorum praelustre jubar decus omne Sionis / Crosneae,
hac tumulo condidit atra dies. / Dogmate magnus erat, major Virtute,

Sacrato / Maximus Eloquio Gryphius ecce jacet! / Vile Sacellum animae
circum gestabile bustum / Terra tegit, reliquum coelica Regna beant /
Plangite Crosnates! Vester Sol aureus Æthrae / Occidit! Haec lacrymis
spargite busta piis.

Tłum.: Wielkiemu, dobremu i świętemu Bogu. Szanowany i sławny Pan Magister Paul Gryphius, troskliwy superintendent krośnieńskiego kościoła i (kościołów) sąsiednich, przyszedł na świat w pobożnej rodzinie, w parafii Studzieniec na (Dolnym) Śląsku, poświęcony Bogu w roku 1601. Podstawową i średnią wiedzę teologiczną zdobywał, ucząc się gorliwie w Głogowie i Wrocławiu oraz podczas studiów w Lipsku i Wittenberdze. Owoce swojej wiedzy głosił w swoich kazaniach w kościołach w Studzieńcu, Siecieborzyce, Kozuchowie i Krośnie. Żonaty z Marią Richter, został ojcem ośmiorga dzieci obu płci. Czworo z nich poszło do nieba, a czworo żyje na tej ziemi po jego śmierci. Duszę wolną od zmartwień i wysiłku oddał on radośnie Chrystusowi dnia 11 listopada 1640 r., w wieku niespełna 40 lat, po 18 latach służby Bogu. Owdowiałej małżonce, osieroconym dzieciom i zasmuconemu zięciowi pozostawił prócz trudnej do zniesienia tęsknoty po sobie, zaszczyt wiecznej sławy. Jako że oni dla niego już nic więcej nie mogą uczynić, to chociaż wystawili jemu, małżonkowi, ojcu i teściowi, ten pomnik. Jeśli los tak zechce, to wkrótce i oni udadzą się w drogę do niego do niebiańskiego raj. Sławę wielkiego teologa, pełnej ozdoby krośnieńskiego Sionu, czarny dzień złożył do tego grobu. Wyróżniał się on swoją wiedzą, imponował cnotą, wprawiał swoimi wspaniałymi kazaniami w zadumę, a teraz tu spoczywa! Skromna trumna i ziemia strzegą doczesnych szczątków, ale całą resztą cieszy się królestwo niebieskie. Płaczcie mieszkańcy Krosna! Wasze Słońce skryło się w niebie. Opłakujcie te szczątki gorzkimi łzami.

Paul Gryphius urodził się w roku 1601 Studzieńcu (niem. Streidelsdorf) w powiecie Kozuchów (niem. Freystadt) na Dolnym Śląsku jako syn tamtejszego pastora Paula G. i Barbary Noack. Uczęszczał do szkoły w Głogowie i Wrocławiu, a następnie studiował na uniwersytetach w Lipsku i Wittenberdze. W 1622 r. został pastorem w miejscowości, w której się urodził, potem w roku 1628 w Stypulowie (niem. Herwigsdorf), w 1632 r. diakonem w Kozuchowie, tam też w 1633 r. proboszczem głównym, w 1638 r. archidiaconem w Głogowie, a od roku 1638 do swojej śmierci superintendentem w Krośnie. Żonaty z Marią Richter, córką krawca Hansa R. w Kozuchowie, z którą miał ośmioro dzieci. Zmarł w Krośnie 11.11.1640 r. i został pochowany w tamtejszym kościele parafialnym¹⁰⁾.

a) Sex9.

- 1) Beckmann, s. 23–24.
- 2) Studzieniec pow. Kozuchów (niem. Streidelsdorf Krs. Freystadt).
- 3) Głogów (niem. Glogau).
- 4) Wrocław (niem. Breslau).
- 5) Leipzig, poln. Lipsk.
- 6) Wittenberg, poln. Wittenbergia.
- 7) Siecieborzyce pow. Szprotawa (niem. Rückersdorf Krs. Sprottau).
- 8) Kozuchów (niem. Freystadt).
- 9) Krosno Odrzańskie (niem. Crossen an der Oder).
- 10) Evangelisches Pfarrerbuch, t. 1, s. 210; t. 2, s. 278 (* 1598!).

71. †	Dąbie Lubuskie, kościół filialny	1642
-------	----------------------------------	------

Dzwon. Brąz. Jeden z trzech dzwonów w wieży kościoła, wschodni. Na szyi dzwonu umieszczona była inskrypcja fundacyjna (A) i adnotacja wykonania (B). Po drugiej stronie płaszczka wykonano otoczony pierścieniem tekst łaciński (C); dalej medal z przedstawioną sceną ukrzyżowania, a poniżej litery (D).

Ø 50 cm. – Język niemiecki i łaciński, kapitała.

Opis i inskrypcja według Schmidt i Kunstdekmäler¹⁾:

A	ANNA MARIA KNOBELSTORFIN WITFRAW AUF GERSTORF
B	G(LOCKEN) M(EISTER) JACOB NEVWERT ANNO 1642
C	AMOR MEVS CRUCIFIXVS
D	I. W. C. S.

Tłum.: Anna Maria Knobelstorfin, wdowa pani Dąbia Lubuskiego (A). Mistrz ludwiskarski Jacob Nevwert w roku 1642 (B). Moją miłością jest Ukrzyżowany (C).

Anna Maria von Löben (* 1600, † 1661/1671), córka Johanna von L. (* 1561, † 1636), wyszła za mąż w roku 1619 za Ernsta von Knobelsdorfa (* 1590, † vor 1642), pana Dąbia Lubuskiego (niem. Gersdorf), syna Hansa von K., pana Trzebul (niem. Treppeln). Z tego małżeństwa pochodzi Georg Abraham von K. (* 1620, † 1690/91), żonaty z Anną Elisabeth von Bornstedt²⁾. Przypuszczalnie wdowa poślubiła później jeszcze Hansa von Schellendorfa? Ludwisarz Jakob Neuwert prowadził swoją odlewnię w Berlinie od roku 1636 do swojej śmierci w roku 1669³⁾. Drugi dzwon Neuwert z roku 1651 istniał jeszcze w roku 1927⁴⁾.

- 1) Schmidt, Auf den Spuren alter Geschlechter, s. 66; Die Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 86.
- 2) Genealogisches Taschenbuch der Ritter und Adelsgeschlechter, Jg. 4, Brünn 1879, s. 263–264 i strona internetowa: genealogieonline.nl.
- 3) Wolff, Die Glocken der Provinz Brandenburg, s. 106, 168–169; Schmidt, Märkische Glockengießer, cz. 2, s. 131–133; Handbuch der deutschen Glockengießer und ihrer Werkstätten, s. 47.
- 4) Helling, 4 Dorfkirchen aus dem Kreise Crossen, s. 27.

Schmidt, Auf den Spuren alter Geschlechter, s. 66; Helling, 4 Dorfkirchen aus dem Kreise Crossen, s. 27; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 86.

72. †	Gubin, kościół parafialny	1642
-------	---------------------------	------

Wiersz współczesny z chronogramem. W gałce iglicy wieży kościelnej. Inskrypcja pisana. Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Gubener Wochenblatt¹⁾:

Es wurden dieses Jahr viel Häuser abgebrochen;
 Die Pressen weggebrannt; die Berg'umher verheert,
 Die Neustadt ward durchs Feuer zum andernmal verzehrt,
 Die Stadt vom Feind umringt fast bei zwei ganzer Wochen;
 Von innen waren wir mit vielem Volk belegt,
 Das Vieh, das fiel dahin vor großer Futternoth,
 Die arme Bürgerschaft, die wünscht ihr (sich) selbst den Tod;
 Es ging nun vollends auf, was man bisher verheget;
 Man hörte Tag und Nacht aus Feldkartaunen schießen;
 Als hier ein ehrbar Rath den Knopf verneuen ließen,
 O Gott, der Du den Ort noch bis dahin erhalten:
 (Ob es gleich jetzt fast scheint, als wär'es ganz geschehn,
 Und wir den Untergang vor Augen müßen sehn:)
 Laß DV DeIn treWes AVg' hIer Vnsre StaDt VerWaLten! [1642]

Tłum.: Tego roku zburzonych zostało wiele domów, tłocznie spalone; dookoła góry spustoszone, nowe miasto zniszczone przez ogień po raz drugi, miasto otoczone przez wroga prawie przez całe dwa tygodnie, od środka byliśmy oblegani przez tłum ludzi, bydło, które padało z braku pożywienia, biedni mieszkańcy miasta, którzy sami (sobie) życzą śmierci, nie zostało zupełnie nic z tego, co dotychczas chroniono, dzień i w nocy słychać było strzelanie z polowych 25-cio funtowych kartaun, kiedy tu czcigodny radca kazał odnowić gałkę (iglicy wieży), o Boże, który to miejsce aż dotąd zachowałeś, (choć teraz zdaje się, jakby się to wydarzyło, i na naszych oczach widzieć musimy zagładę:) pozwól, by Twoje wierne Oko zawiadywało tu naszym miastem! 1642.

Gałka iglicy wieży z roku 1557 była odnawiana w maju 1642 r. W jakiej sytuacji historycznej miała miejsce ta odnowa, daje się wyczuć ze współczesnego wiersza z chronogramem Johanna Franka. Johann Franck (Frank) (1618–1677) był niemieckim prawnikiem i poetą, autorem znanych pieśni kościelnych, jak też wierszy świeckich²⁾. Dalsze ówczesne wydarzenia, które zostały opisane i znalezione w gałce iglicy wieży, zostały opublikowane w *Gubener Wochenblatt* rocznik 1836, nr 36–38 i rocznik 1837, nr 1.

1) *Gubener Wochenblatt*, 1843, nr 38 z 23.09.1843, s. 149–150.

2) NDB, 5:1961, s. 317.

Gubener Wochenblatt, 1843, nr 38 z 23.09.1843, s. 149–150; Peter, *Die Stadt- und Hauptkirche in Guben*, s. 31.

Moździerz. Miedź. Na korpusie sentencja (A) i adnotacja wykonania (B).

Język niemiecki, kapitała.

Opis i inskrypcja według *Kunstdenkmäler*¹⁾:

A GOTTES GABE IST MEIN HABE
WIE GOTT WILL SO IST MEIN ZIEL

B 1643 JACOB NEUWERT IN BERLIN GEGOSSEN^{a)}

Tłum.: Dar od Boga jest moim majątkiem, a wola Boska jest moim celem (A); W roku 1643 odlał mnie Jacob Neuwert w Berlinie (B).

Michael Jacob Neuwert znany jest od roku 1636 nie tylko jako ludwisarz, ale także jako mosiężnik i odlewnik dużych wyrobów spiżowych. Zmarł w 1669 r. Między innymi odlał on w roku 1642 trzy nieistniejące już dzwony dla kościoła Najświętszej Marii Panny w Krośnie (niem. Crossen) i w Dąbiu Lubuskim (niem. Gersdorf) (zob. nr 71)²⁾.

a) Tekst nie został oddany wiernie.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 77.

2) Wolff, Die Glocken der Provinz Brandenburg, s. 168–169; Schmidt, Märkische Glockengießer, cz. 2, s. 131–133; Handbuch der deutschen Glockengießer und ihrer Werkstätten, s. 47.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 77.

74. (†)	Gubin, kościół parafialny	1. poł. XVII w.?
---------	---------------------------	------------------

Płyta nagrobna syndyka Gubina, doktora medycyny. Płyta prostokątna, wielokrotnie rozbita w czasie działań wojennych w 1945 roku. Zachowało się z niej 10 fragmentów, które udało się zestawić i częściowo odczytać tekst. Inskrypcja wykuta.

Język łaciński, kapitała z minuskułą humanistyczną.

Opis i inskrypcja według zdjęć¹⁾:

[Mem]oriae / [PRAES]TANTISSIMI VIRI, / [---]CNÿ MED(ICINAE)
DOCT(ORIS) / MEGALOPOLENS(IS) PHÿSICI / GUBEN]ENSIS
SPECTATISSIMI // [---]cur fragmina [sa]xo / [---]e floruit ar[te] et ope
/ [---] Ducuma[----]achaon / [---] Portentif]er^{a)} in a[evum]^{a)} manum^{b)} /
[---] fa]mam / [---] anum / [---] perueni[t]re senectam / [---] membra
[..]ca sinu[.m] / [---] e]t sibi curia patrem / [---] inesse fidem

Na pamiątkę o wyjątkowym mężu doktorze medycyny (...) znakomitym gubińskim lekarzu miejskim / zakwitł dzięki pracy i (...) osiągnął wysoki wiek (...) w trosce o swoją ojczyznę (...).

Przypisanie tej płyty jednemu z gubińskich lekarzy miejskich było niemożliwe z powodu fragmentarycznego zachowania płyty.

a) Odczyt niepewny.

b) Alternatywnie: *aequimanum*

1) Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcia 0148, 0714–0719.

Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcia 0148, 0714–0719.

75. †	Gubin, kościół parafialny	przed 1650
-------	---------------------------	------------

Obraz nadproboszcza gubińskiego Ernsta Kolbe. W kościele. „Obraz przedstawia niską krępą postać, twarz typu wendyjsko-czeskiego, oko duże i mocne, dopilnowane wąsy i zarost podbródkowy”, posiada herb oraz wybraną sentencję. Inskrypcja malowana.

Język łaciński.

Opis i inskrypcja według Werner¹⁾:

Mentis elevatio Christus

Tłum.: Chrystus uszlachetnia rozum.

Magister Ernst Kolbe (łac. Colbius) urodził się 5.06.1601 w Fremdiswalde koło Lipska jako syn pastora Ernst K. w Mutzschen. Uczęszczał do szkoły w Grimma i studiował następnie na uniwersytecie w Lipsku. W 1627 został diakonem w Torgau, w latach 1632–1650 był nadproboszczem w Gubinie i od 1650 do 1664 roku superintendentem i nadproboszczem w Żarach. Tam zmarł 18.02.1664. Był żonaty, pozostawił co najmniej troje dzieci (2 synów, jeden z nich to Ernest, oraz córkę Annę Sibyllę)²⁾.

1) Werner, Erhebungen, s. 280.

2) Evangelisches Pfarrerbuch, t. 1, s. 242; t. 2, s. 431 und Werner, Erhebungen, s. 280.

Werner, Erhebungen, s. 280.

76. †	Bytnica, kościół parafialny	1651
-------	-----------------------------	------

Misa chrzcielna. Cyna. Sześciokątny brzeg, a na nim wygrawerowana inskrypcja fundacyjna (A), naprzeciwko tekst (B) i monogram mistrza (C).

Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

A Georgius Martini Pastor 1651

B ich bin getavft avf Christi Bludt, / das ist mein Schatz vndt höchstes Gutt

C L(ienhard) S(choltze)

Tłum.: Zostałem ochrzczony na krew Chrystusa, to jest mój skarb i najwyższe dobro (B).

Georg Martini, syn pastora Georga M., urodzonego w Ciemnicach (niem. Thiemendorf), był pastorem w Bytnicy (niem. Beutnitz) od 1642 r. do 1673. Zmarł w Bytnicy i tam został pochowany²⁾. Na temat mistrza Lienharda Scholtze zob. Mirow³⁾ i poniżej nr 79.

- 1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 10, 14.
- 2) Evangelisches Pfarrerbuch, t. 1, s. 210; t. 2, s. 534; Standau, Aus vier Jahrhunderten, s. 12.
- 3) Mirow, Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer, s. 141.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 10, 14.

77.	Krosno Odrzańskie, kościół pw. św. Andrzeja Sophienkirche Berlin	1651
-----	---	------

Dzwon. Brąz. Wschodni w wieży kościoła. Na szyi dzwonu między półwałeczkami sformułowana jako mowa dzwonu adnotacja wykonania (A) i ośmioszpaltowa inskrypcja fundacji (B). Poniżej fryz z bogatych wici roślinnych. Na płaszczu dzwonu po środku między fryzem i kryzą z dwoma półwałkami stojące naprzeciw siebie dwa anioły z rozpostartymi skrzydłami, a u dołu przy półwałku dwie wykonane naprzeciwko siebie palmety jako fryz.

Ø 106,7 cm, wys.: 96 cm (bez korony), ciężar: ca 600 kg. – Język niemiecki (A) i łaciński (B), kapitała; litery: 2,5 cm.

- A AVS DEM FEVWER BIN ICH GEFLOSSEN DIETRICH KESLER ZV
CVSTRIN HAT MICH GEGOSSEN ANNO 1651
- B EST VOX ILLA DEI AD TVA TEMPLA SACRATA VOCAMVR VT
TVA SIT CHRISTVM FIRMA PRECARE FIDES / HAEC NOVA
CAMPANA FVSA ET FORMATA EST ANNO SALVTIS NOSTRAE
M: DC: LI: TVM TEMPORIS SVB REGIMINE / SERENISSIMAE
PRINCIPIS AC DOMINAE DOMINAE ELISABETHAE CAROLINAE
MARCHIONISSAE ET ELECT[O]RIS BRANDENBURG(ENSIS)
/ VIDVAE EIVSDEM CONSILIARIORVM FIDELISSIMORVM
ILLVSTRIVM GENEROSISSIMORVM PROTESTANTISSIMORVM ET
DOCT(ORVM) / DOMINORVM DOMINI IOH(ANNI) FRID(ERICI)
LIBERI BARONIS A LOEBEN SERENISS(IMI) ELECT(ORIS)
BRANDENB(VRGENSIS) CONSILIARII INTIMI ET PR[A]ESIDIS
/ CROSNENSIVM DIGNISSIMI VT ET ERASMI A TROSCHKE^{a)}
MARESCHALLI ET CONSILIARII AVLICI ET CHRISTIANI
HEREDESIANI CONS(VLI)I / SIMVLAC PASTORIS IN ECCLESIA
MONTANA QVAE VOCATVR PENES S(ANCTE) ANDREAM F(VIT)
P(RO) T(EMPORE) FIDELISSIMI DOMINI BALTHASARIS BANDOVI
/ DIECESEOS CROSNENSIS SENIORIS SALVAT NOS MISEROS
GRATIA SOLA DEI MERTEN LEHMAN PAVL RIDIGER MATHEVS
GOLAST K(IRCHEN)V(ÄTER)

Tłum.: Z ognia wypłynąłem. Odał mnie Dietrich Kesler z Kostrzyna w roku 1651 (A); Oto jest owy głos Boga. Do Twojego świętego miejsca wzywać będziemy, żeby Twoja wiara była mocna, by oddać pokłon chrześcijaństwu. Ten nowy dzwon został

odlany i dobrze ukształtowany w roku naszego Pana 1651 i jednocześnie pod rządami jaśnie oświeconej księżnej i pani, margrabiny Elisabeth Charlotte, wdowy księcia elektora Brandenburgii i Pana najwierniejszych radców, najdostojniejszych, najszlachetniejszych, najwyśmienitszych i uczonych mężów Johanna Friedricha barona von Loeben, najwielmożniejszego, najbardziej zaufanego radcy księstwa Brandenburgii i przewielebnego przewodniczącego krośnian, jak również marszałka, radcy dworu i dziedzicznego chrześcijańskiego radcy Erasmusa von Troschke, a jednocześnie pastora kościoła na górze, ostatnio nazwanego kościołem św. Andrzeja, którym był ówczesny najwierniejszy pan Balthasar Bandovius, starszy diecezji krośnieńskiej. Niech nam biednym jedyna łaska Boża przyniesie zbawienie. Martin Lehmann, Paul Ridiger, Mathäus Golast, ojcowie kościoła (B).

Ten dzwon trafił w roku 1949 do kościoła św. Zofii (Sophienkirche) w Berlinie i tam znajduje się do dziś¹⁾. Elisabeth Charlotte von der Pfalz (* 19.11.1597, † 26.04.1660 w Krośnie) była córką księcia elektora Palatynatu Friedricha IV i od roku 1616 małżonką brandenburskiego księcia elektora Georga Wilhelma (1595–1640) oraz matką wielkiego księcia elektora Friedricha Wilhelma (1620–1688). Johann Friedrich von Löben (1595–1667) był mężem stanu księstwa Brandenburgii i członkiem tajnej rady państwa. Asmus (Erasmus) von Troschke, pan Podlegórza (niem. Padligar), Ostrzyc (niem. Ostritz) i Trzebiechowa (niem. Trebschen) w Nowej Marchii, był marszałkiem księstwa Brandenburgii, radcą dworu i radcą prawnym, żonaty z Elisabeth von Löben. Zmarł w roku 1688. Balthasar Bandovius był pastorem w Górzynie (niem. Göhren) w powiecie Krosno od roku 1619 do 1627, a od 1639 r. do swojej śmierci 8.09.1660 proboszczem przy kościele św. Andrzeja na górze przed Krosnem²⁾. Na temat innych osób nie można ustalić bliższych danych. Ludwisarz Dietrich Kessler (Kesler) działał w Kostrzynie (niem. Küstrin) pomiędzy rokiem 1648 i 1654³⁾.

a) *TROSCHIGE?*

- 1) Glockenarchiv Nürnberg, Kartei nr 7/28/37C.
- 2) Evangelisches Pfarrerbuch, t. 1, s. 211; t. 2, s. 27.
- 3) Wolff, Die Glocken der Provinz Brandenburg, s. 115, 164; Schmidt, Märkische Glockengießer, Nachträge, s. 85; Handbuch der deutschen Glockengießer und ihrer Werkstätten, s. 33.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 42; Eichler, Glockengießer, s. 126 (obraz); Tureczek, Zabytkowe dzwony z Krosna Odrzańskiego, s. 118, 122.

78. (†)	Gubin, kościół parafialny	1653
----------------	----------------------------------	-------------

Płyta nagrobna dziecka Anny Rosiny Schmidt. Płyta prostokątna, rozbita w czasie działań wojennych w 1945 roku. Brakuje górnego prawego rogu z częścią tekstu pośmiertnego (A), jak również prawie całkowicie tekstu wzdłuż krawędzi płyty w bordiurze (B). Dwa dolne pełne herby zostały skute. Inskrypcje wykute.

Język niemiecki, fraktura z minuskulą humanistyczną; litery: 3–6,5 cm.

Opis i inskrypcje według zdjęć¹⁾:

Herb: Weber²⁾ nieznany

A Alh[ier ---] / Josua S[chmidt ---] / saltz ambthauptmann --- / Töchter
lein Anna Rosina [Sie ward den] / 10/31 Augusti 1652 früh [---] / vhr in
diese weld gebohren v(nd) 16[53] / den 10/29 May früh halb 6. vhr i[n] /
Gott dem Herrn sanft vnd / seelig entschlaffen ihres alters / 41. wochen
Gott vorleihe ihr / eine sanffte ruhe v(nd) am Jüngsten / tage eine fröliche
aufferstehung zu(m) / ewigen leben Amen.

B [--- / --- / --- / ... ch geben ... ge ---]

Tłum.: Tutaj (...) Josua Schmidt (...) żupnika solnego (...) córeczka Anna Rosina.
Urodzona została na ten świat 10/31 sierpnia 1652 rano (...), dnia 10/20 maja rano
o w pół do szóstej w Bogu Panu łagodnie i w błogosławieństwie zasnęła w wieku
41 tygodni. Boże daj jej łagodne spoczywanie i w dniu ostatecznym radosne zmar-
twychwstanie do życia wiecznego amen (A).

Gubener Zeitung z 12.07.1892 donosiła, że w południowej części od ołtarza znajdowały
się m.in. płyty nagrobne żupnika solnego Jos. Schmidt † 1604 i jego syna Josua † 1656³⁾.
Ta płyta należy do córki ostatniego, Anny Rosiny, która zmarła w 1653 roku w wieku
41 tygodni.

1) Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcia 0618–0622.

2) Erkennbar Helmzier: drei Lilien, por. Neubecker, Großes Wappen-Bilder-Lexikon, s. 563.

3) *Gubener Zeitung* nr 162 z 12.07.1892 podaje rok 1650 jako rok zgonu Josuy Schmidt Młodsze-
go, czemu zaprzeczył Werner (Erhebungen, s. 422). Datę tę należy poprawić na 1656 rok.

Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcia 0618–0622.

79. †	Lubogoszcz, kościół filialny	1653
-------	------------------------------	------

Misa chrzcielna. Cyna. Sześciokątna. Na obrzeżu wygrawerowana inskrypcja fundacyjna
(A) oraz monogram mistrza (B) i herb z podwójną lilią.

Język niemiecki, kapitala.

Opis i inskrypcja według *Kunstdenkmäler*¹⁾:

A DIESES BECKEN VEREHRET IN DIE KIRCHEN ZV EICHBERG FRAW
DOROTHEA KINDERIN PFARFRAW ZV EICHBERG 1653

B L(ienhard) S(choltze)

Tłum.: Tę chrzcielnicę dla kościoła w Lubogoszczy ofiarowuje pani Dorothea Kin-
der, żona pastora w Lubogoszczy w roku 1653 (A).

Ewangelickim pastorem w Lubogoszczy (niem. Eichberg) w latach 1640–1669 był Gott-
fried Schneeweis, pochodzący z Bytomia (niem. Beuthen). Według inskrypcji musiał być

żonaty z Dorotheą Kinder. Zmarł w roku 1669 w Lubogoszczy i tam został pochowany²⁾. Na temat mistrza Lienharda S(choltze) zob. Mirow³⁾ i powyżej nr 76.

- 1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 83.
- 2) Evangelisches Pfarrerbuch, t. 1, s. 211; t. 2, s. 772.
- 3) Mirow, Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer, s. 141.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 83.

80. †	Kosierz, kościół filialny	1654
--------------	----------------------------------	-------------

Wiatrowskaz. Metal. Data roku wycięta?

Inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

1654

Kościół pochodził z XV wieku i został później przebudowany.

- 1) Die Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 25.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 25.

81. †	Łochowice, kościół filialny	1654
--------------	------------------------------------	-------------

Misa chrzcielna. Cyna. Na obrzeżu sześciokątnej chrzcielnicy znajdowała się inskrypcja (A), naprzeciwko po drugiej stronie umieszczone były teksty (B). Misa ta należy do ośmiokątnej chrzcielnicy drewnianej, która stała przed ołtarzem.

Język niemiecki, kapitała (A), pismo humanistyczne (B).

Opis i inskrypcje według dawnej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

A LOCHWITSCH · TAUFBECKEN WELCHES · ZVSAMBT DIESER
 NEWEN · TAUFTE VON · DER KIRCHEN MITTELN · A(nn)o 1 · 6 · 54
 · GEMACHT WORDEN

B [Ezech(iel) 36 v(ers) 25 / Apost(el) Gesch(ichte) 2 v(ers) 38]²⁾

Tłum.: Łochowice. Misa chrzcielna, którą wraz z tą nową chrzcielnicą wykonano ze środków kościoła w roku 1654 (A); Ezechiel 36 wers 25, Dzieje Apostolskie 2 wers 38 (B).

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Lochwitz, Taufe, nr 3015; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 126.
- 2) Ez 36,25 / Act 2,38.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Lochwitz, Taufe, nr 3015; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 126.

82. †	Krosno Odrzańskie, kościół pw. św. Andrzeja	1655
-------	---	------

Kielich z pateną. Srebro pozłacane. Stopa o wykroju sześciokolistym z reliefami dwunastu apostołów. Renesansowy ornament na nodusie i inskrypcja (A), która kontynuowana jest na patenie z krzyżem wotywnym (B). Na spodzie stopy kielicha inskrypcja fundacyjna (C) i dane dotyczące wagi (D).

Wys.: 23,5 cm. – Język łaciński i niemiecki, kapitała i minuskuła.

Opis i inskrypcje według *Kunstdenkmäler*¹⁾:

- A HOC ACCIPITE IN CALICE QVOD EFFVSVM EST EX LATERE EIVS
- B HOC ACCIPITE IN PANE † QVOD PEPENDIT^{a)} IN CRVCE CORPVS CHRISTI²⁾
- C BALTH(ASAR) BANDOVI[VS] / P(ASTOR) ET SENIOR · A · D · / Andr(eae)^{b)} / CROSNÆ 1655 // MARTI[N] LEMAN / PAVL RIDIGER / Kirchen Vorsteher
- D wiget 48 lott⁴⁾

Tłum.: Spożywajcie w kielichu, co wypłynęło z Jego boku (A); spożywajcie w chlebie Ciało Chrystusa, który wisi na krzyżu (B). Balthasar Bandow Pastor i senior przy kościele św. Andrzeja, Krosno 1655 (C); waży 48 lott (D).

Balthasar Bandow (Bandovius) był od roku 1617 do 1627 pastorem w Górzynie (niem. Göhren) w powiecie Krosno Odrzańskie, a od roku 1639 do 1660 proboszczem przy kościele św. Andrzeja w Krośnie. Tam zmarł 8.09.1660³⁾. Na temat prowizorów kościelnych nie można ustalić bliższych danych.

a) *Kunstdenkmäler*: *REPENDIT?*

b) *Kunstdenkmäler*: *ad Andreae ecclesiam*.

1) *Kunstdenkmäler des Kreises Crossen*, s. 41–42.

2) Reu, *Quellen zur Geschichte des kirchlichen Unterrichts*, cz. 1, s. 821.

3) *Evangelisches Pfarrerbuch*, t. 1, s. 211; t. 2, s. 27.

4) 701 g.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 41–42.

83. (†)	Gubin, kościół parafialny	1655
---------	---------------------------	------

Płyta nagrobna burmistrza Gubina Johanna Kühn. Płyta prostokątna, rozbita w czasie działań wojennych w 1945 roku. Brak górnej i prawej części; kompletność płyty nie do ustalenia. Oddzielenie rymowanego tekstu łacińskiego (A) od niemieckiego (B) poprzez ornament kwiatowy.

Język łaciński (A) i niemiecki (B), pismo humanistyczne z kapitałą.

Opis i inskrypcja według zdjęcia¹⁾:

A MDC[...] / Iuris Aristides et Consul Kü[hn] / Hic CUBAT: Heu! Tantum
D[ominum] / bena^{a)} Virum! / Fortiter Is Patrias Leges et Iura / Hern!^{b)}
desiderio nos tenet inde

B Hir schläft in dieser Gruft Herr Burg[er-]/Meister Kühn'
Ein Rechtsgeübter Man(n): O Guben traue[t] / ihn!

Tłum.: 16(..) tu spoczywa nasz prawowity Aristides i burmistrz. O! takiego męża, dobrego męża oplakujcie, który bardzo bronił domowych praw, z tego powodu trzyma on nas w głębokiej żałobie (A). Tu spoczywa w tym grobowcu pan burmistrz Kühn, mąż biegły w prawie: o Gubinie oplakuj go! (B).

Niekompletność płyty nie dopuszcza pełnej identyfikacji zmarłej osoby. Najprawdopodobniej chodzi tutaj o płytę nagrobną burmistrza gubińskiego Johanna Kühn, który przez 17 lat był pisarzem miejskim i 35 lat burmistrzem Gubina. 15.12.1617 zawarł on drugi związek małżeński z jedną z córek burmistrza Berlina, Paschen²⁾. Zmarł w roku 1655, wdowa po nim 87-letnia zmarła w 1687 roku. Z pierwszego małżeństwa pozostawił oni syna Johanna Młodszego, który przez 20 lat był burmistrzem Gubina i zmarł w wieku 54 lat w roku 1660³⁾. Ten z kolei miał syna Johanna Christopa Kühn, którego żona Sophie z domu Dornfeld (* 26.08.1655) zmarła w dniu 17.06.1694 roku i pochowana została w tutejszym kościele parafialnym. Oboje zawarli związek małżeński w Gubinie 10.09.1669 i doczekali się 9 dzieci⁴⁾.

a) Tak oryg.

b) Tak oryg. *Hem*?

1) Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcia 0112–0116, 0623–0624.

2) Werner, Erhebungen, s. 285–286.

3) Tamże, s. 414.

4) Der unter den spitzigen Dornen mit wohlriechenden Rosen prangende Rosen-Stock: Bey Volckreicher Beerdigung Der... Frauen Sophianen Kühnin geb. Dornfeldin Des... Johann Christoph Kühnes... Ehegenossin Welche den 17. Iunii... 1694... entschlaffen und den 22. Eiusdem... beerdiget worden Auff Veranlassung... In der gewöhnlichen Leichenpredigt... betrachtet... Von M. Andr. Cleemann Past. Primar, Guben 1694.

Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcia 0112–0116, 0623–0624.

Dzbanek szlifowany cechu rybaków. Cyna. Brak figurki z pokrywki, stojącej na trzech kulistych nóżkach, zdobionych małymi lwami. Gładki, cylindryczny korpus, szerokie ucho i przycisk pokrywki zaopatrzone w ładnie uformowaną podwójną stopę. Data roku (A) znajdowała się na korpusie naczynia. Na ścianie naczynia nakłuwany grawerunek

trzech uwieńczonych wawrzynem z nazwiskami ówczesnych członków cechu (B) i rozciągnięta przez rybaków sieć z rybami. Na spodzie umieszczone były dane dotyczące ciężaru (C) i znak mistrzowski z inicjałami (D). Na spodzie naczynia znajdował się duży medalion z reliefem przedstawiającym Ukrzyżowanego wraz z postaciami Marii i Jana. Na czołowej stronie położonej po przeciwnej stronie ucha ruchomy uchwyt, a na spodzie osadzony mosiężny kurek, służący do nalewania. Inskrypcje (A–C) grawerowane, (D) puncowane.

Ø 21 cm, wys.: 47 cm. – Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Mirow¹⁾:

- A 1657
B †
C Sie wieget 23½ Pfund
D L(ienhard) S(choltze)

Tłum.: on waży 23½ funtów (C).

Cech krośnieńskich rybaków przechowywał aż do czasów inflacji (do 1923 r.) swoje cynowe naczynie cechowe prawie w zamknięciu, żeby je jednak sprzedać pewnemu kolekcjonerowi w Sprembergu. Spadkobiercy tego kolekcjonera w roku 1934 zaproponowali miastu Krosno odkupienie najbardziej wartościowych egzemplarzy tego cynowego skarbu, a władze miasta przy wsparciu urzędów prowincjalnych umożliwiły ich nabycie²⁾. Na temat konwisarza Lienharda Scholtze zob. Mirow i nr 76, 79. Od roku 1945 te egzemplarze uważa się za zaginione.

1) Mirow, *Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer*, s. 137–139, 141.

2) Tamże, s. 138.

Mirow, *Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer*, s. 137–139, 141.

85. †

Sarbia, kościół filialny

1657

Misa chrzcielna. Cyna. Ośmiokątna, na dwóch sąsiednich brzegach wygrawerowane były cytaty biblijne (A, B) i data roczna (C). Na dolnym obrzeżu krośnieński podwójny znak rozpoznawczy miasta i znak mistrzowski. Inskrypcja grawerowana.

Język niemiecki, kapitała.

Opis i inskrypcja według starej fotografii i *Kunstdenkmäler*¹⁾:

- A DER · HERR · İESVS · SPRİCHT · BEİM · LVCA: / AM · 18 · CAP(İTEL) /:
LASSET · DİE · KİNDLEİN · ZV · MİR · KOMMEN · / VND · / WEHRET
· İHNEN · NİCHT: DEN · SOLCHER · İST: /: DAS: REİCH: GOTTES:.²⁾

B GALAT(ER) 3: CAP(ĪTEL) / WĪEVĪEL · EWER · GETAVFFT · SEĪNT.: /
DĪE · HABEN · CHRĪSTVM · ANGEZOGEN · ³⁾

C A(NNO) 1657

Tłum.: Pan Jezus mówi u Łukasza w rozdziale 18: pozwólcie dzieciom przychodzić do mnie i nie przeszkadzajcie im, do takich bowiem należy królestwo Boże (A); List do Galatów 3 rozdział: wszyscy, którzy zostaliście ochrzczeni, przyoblekliście się w Chrystusa (B).

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Münchsdorf, Taufschüssel, nr 3019; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 136.

2) Łk 18,16.

3) Ga 3,27.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Münchsdorf, Taufschüssel, nr 3019; Brandenburg, 8:1930, s. 384; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 136.

86. †	Grabin, kościół filialny	1658
-------	--------------------------	------

Kielich. Cyna. Na czarze inskrypcja fundacyjna.

Wys.: 17 cm. – Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

Bartel Bvrck Crämersborn verehrt Anno 1658 in die Kirchen

Tłum.: Bartel Bvrck Crämersborn ofiaruje kościołowi w roku 1658.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 30.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 30; Helling, 4 Dorfkirchen aus dem Kreise Crossen, s. 25–26; Crossener Kreiskalender, 1929, s. 102.

	Gubin, kościół parafialny	1658
--	---------------------------	------

Zob. 1719 nr 218.

87.	Krosno Odrzańskie, kościół Najświętszej Marii Panny	1658
-----	---	------

Płyta nagrobna Dorothei Rothe. Piaskowiec. Na murze zewnętrznym od strony południowej, piąta od wejścia. Wysoka prostokątna płyta, w jej środku ośmiokątne pole inskrypcyjne z wykutym tekstem pośmiertnym (A), którego początek znajduje się na prostokątnej listwie wyżej. W narożnikach zdobienia wolutowe. Pod tekstem pośmiertnym poprzeczno-owalne pole z ośmiowierszowym tekstem rymowanym (B). Wzdłuż

krawędzi płyty w bordiurze przebiega tekst sentencji biblijnej (C), rozpoczynający się po lewej stronie u góry. Inskrypcje wykute.

Wys.: 191 cm, szer.: 104 cm. Język niemiecki, fraktura i pismo humanistyczne; litery: 3–4 cm, 4,5–7,5 cm.

A

ALLHIR RVHET

Die Ehrbahre Vnd Viel / Ehren Tugendsahme Frau Dorothea, / Tit(ulati) Herrn Paul Beckers, BürgerMeisters Zur Frey=/stad, vnd Fraun Rosina geb(orene) Güttlerin hinterlassene Toch=/ter, Herrn Gottfried Rothes Freist(adii)¹⁾ Sil(esia), ConRectorrs / der Schulen hier in Crossen²⁾, EheGemahl, ward durch / den Seegen Gottes nach schmerzhafter Geburt eines / Todten Söhnleins, welches Ihr an der Seite liegt vnd folgend auch eines gesunden Töchterleins, Dorothea / Nahmens, Mutter. Beschloss Ihr, sehr Wohl vndt / Christlich geführtes Leben, A(NN))O CH(RIST)I 1658 d(en) / 29 Jan(uarj). Nach dem Sie in der Welt 28 Jahr 18 wo(chen) / im Ehestande 3 Jahr 10 wochen gelebet. Ihren / schmerzlichst^{a)} betrübten H(ern) wittiber, sambt dem vner=/zogenem Wäyse(n)lein verlass Sie in Jämmerlichem / Trauren hinter sich, Welcher Ihr dieses Grabmahl / Anrichtete, vnd mitt seinen fliessenden / Thränen drauf schrieb:

B

Ach sieh das schöne Bild der ware(n) From(m)ikeit
Der Keuscheit Ehr vnd Zierd, die Cron der Hertzlichkeit
Das Beÿspiel trewer Eh, das Muster aller Tugend
Die Sonn der Freundlichkeit entschieff in früher Jugend;
O Tod, O grimmer Tod, wie kom(m)ts dass du so dreist
Den Mihr so werthen Schatz auß meinen Arme(n) reist.
Nicht eh Vergeß Ich Ihr, alss wen(n) du mich entzückest
Vnd mich an ihr Seit auch in die Grube druckest.

C

Ich weis das mein Erlöser [le]bet vnd Er wird mich / hernach auß der Erde auferwecken vnd werde darnach mitt dieser meiner Haut vmbgeben / werden vnd werde in meinem Fleisch Gott sehen / denselben werde ich mir Sehen vnd meine Augen werden Ihn schawen vnd kein fremder Hiob. c(apitel) 19 v(ers) 25.³⁾

Tłum.: Tutaj spoczywa czcigodna i wielce cnotliwa pani Dorothea, osierocona córka utytułowanego pana Paula Beckera, burmistrza Koźuchowa i pani Rosiny z domu Güttler, małżonka pana Gottfrieda Rothe z Koźuchowa na Śląsku, współrektora szkół tutaj w Krośnie, pobłogosławiona w Bogu po bolesnym porodzie martwego synka leżącego obok niej, będąc kolejnym (dzieckiem) po zdrowej córeczce o imieniu Dorothea jak jej matka. Zakończyła swoje życie, wiedzione godnie i po chrześcijańsku, w roku Pańskim 1658 dnia 29 stycznia. Żyła na tym świecie 28 lat 18 tygodni, a w stanie małżeńskim 3 lata 10 tygodni. Swojego boleśnie zasmuconego owdowiałego męża wraz z nieodchowaną sierotką pozostawiła w bolesnej żałobie, który Jej ten pomnik przygotował i płynącymi łzami na nim napisał: (A); Ach spójrz

na ten piękny obraz prawdziwej pobożności czystości, godności i ozdoby, koronę serdeczności przykład wierności małżeńskiej, wzór cnót wszelakich słońce uprzejmości zasnęło na wieki we wczesnej młodości; O śmierci, straszna śmierci, jak to się stało, że tak zuchwale wyrwasz tak cenny dla mnie skarb z moich ramion. Nie wcześniej zapomnę ja ją, niż kiedy ty mnie zachwycisz i mnie po jej stronie także do grobu wciśniesz (B); Ja wiem, że Wybawca mój żyje, na ziemi wystąpi jako ostatni. Potem me szczątki skórą odzieje i ciałem swym Boga zobaczę. To właśnie ja Go zobaczę, moje oczy ujrzą, nie kto inny. Hiob, rozdział 19 wers 25. (C).

Dorothea Rothe z domu Becker, córka burmistrza Kozuchowa Paula B. (* 1580, † 1647) i jego drugiej żony (∞ 25.04.1627) Rosiny Güttler († 1652), która z kolei była córką kozuchowskiego aptekarza Johanna G. i Christine Kühn. Z tego małżeństwa pochodziły 4 córki i 2 synów, z których druga córka Dorothea (* 29.09.1629) była żoną zastępcy rektora krośnieńskich szkół Gottfrieda Rothe⁴⁾ (∞ 29.11.1654). Zmarła po urodzeniu martwego syna 29.01.1658 r. i została pochowana w krośnieńskim kościele parafialnym razem z nim i jedną z córek o imieniu Dorothea. Na temat jej rodziców zob. CIP X/4, nr 88.

a) Odczyt niepewny.

- 1) Freystadt, poln. Kozuchów.
- 2) Crossen an der Oder, poln. Krosno Odrzańskie.
- 3) Hi 19,25–27.
- 4) Gottfried Rothe był krośnieńskim zastępcą rektora krośnieńskiej szkoły od 1649 do 1663 i rektorem od 1663 do 1695 roku – zob. *Chronica der Stadt Crossen*, s. 502–503.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 59.

88. †	Czarnowo, kościół filialny	1659
--------------	-----------------------------------	-------------

Kielich. Srebro. Stopa o wykroju sześciokolistym nad szerokim obrzeżem stopy i wysoką pionową krawędzią z ryflowanym fryzem. Na sześciokątnym trzonie powyżej i poniżej nodusa w każdym z sześciu pól geometryczne motywy kwiatów i wici. Nodus zdobiony ażurowym ornamentem w kształcie rybiego pęcherza. Nowożytna czara o lejkowatym kształcie. Na spodzie stopy inskrypcja fundacji. Na należącej do kielicha, srebrnej patenie krzyż wotywny. Inskrypcja grawerowana.

Wys.: 24,5 cm. – Język niemiecki, kapitała.

Inskrypcje według starej fotografii i *Kunstdenkmäler*¹⁾:

AVS H(ERRN) PAVL / KRAMERS VON MESERIZ^{a) 2)} SE-/LIGEN
TESTAMENT DIESEN / KELCH DER KIRCHE ZV NEVENDORF
ANNO 1659 BEKOMEN

Tłum.: Ten kielich kościół w Czarnowie otrzymał w roku 1659 z testamentu śp. Pana Paula Kramera z Międzyrzecza.

Paul Kramer podarował również jeden kielich kościołowi w Radnicy (niem. Rädnitz), zob. nr. 89 i Lubogoszczy (niem. Eichberg), zob. nr 90.

a) Tak oryg.

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Neuendorf, Kelch, nr 2941; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 137.
- 2) Meseritz, poln. Międzyrzecz.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Neuendorf, Kelch, nr 2941; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 137.

89. †	Radnica, kościół parafialny	1659
--------------	------------------------------------	-------------

Kielich. Srebro pozłacane. Stopa o wykroju sześciokolistym nad szerokim obrzeżem stopy i wysokim pionowym cokolikiem z ryflowanym fryzem. Na sześciokątnym trzonie nodus z wygrawerowanymi ornamentami maswerku. Skromna, prosta czara. Na spodzie stopy inskrypcja fundacyjna. Inskrypcja grawerowana.

Wys.: 18 cm. – Język niemiecki, kapitała.

Inskrypcje według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

AVS H(ERRN) PAVL / KRAMERS VON MESERITZ²⁾ SE[LIGEM TESTA/
MENT · HAT DIESEN KELCH / DIE KIRCHE V(ON) REDNITZ A(nn)o
1659. N(ACH) V(ERFÜGUNG) G(ESCHENKT)

Tłum.: Według dyspozycji z testamentu śp. pana Paula Kramera z Międzyrzecza,
(który) podarował ten kielich kościołowi w Radnicy w roku 1659.

Paul Kramer podarował również jeden kielich kościołowi w Czarnowie (Neuendorf), zob. nr 88 i Lubogoszczy (niem. Eichberg), zob. nr 90.

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Rädnitz, Kelch, nr 3028; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 145.
- 2) Meseritz, poln. Międzyrzecz.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Rädnitz, Kelch, nr 3028; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 145.

90. †	Lubogoszcz, kościół filialny	1660
--------------	-------------------------------------	-------------

Kielich. Srebro pozłacane. Stopa o wykroju sześciokolistym nad szerokim obrzeżem stopy i wysokim pionowym cokolikiem z ryflowanym fryzem. Na sześciokątnym trzonie nodus z wygrawerowanymi ornamentami maswerku. Skromna, prosta czara. Na spodzie stopy inskrypcja fundacyjna. Inskrypcja grawerowana.

Wys.: 18 cm. – Język niemiecki, kapitała.

Inskrypcje według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

A(NNO) · 16 · 60 N · v · S × H(ERR) PAVL KRAM VON MESRITZ^{a) 2)}
DER KIRCHEN ZV EICHBERG

Tłum.: W roku 1660 (...) pan Paul Kram(er) z Międzyrzecza kościołowi w Lubogoszcy (podarował).

Paul Kramer podarował również jeden kielich kościołowi w Czarnowie (niem. Neuen-dorf), zob. nr 88 i Radnicy (niem. Rädnitz), zob. nr. 89.

a) Tak oryg.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Eichberg, Kelch, nr 2983, 6926; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 83.

2) Meseritz, poln. Międzyrzecz.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Eichberg, Kelch, nr 2983, 6926; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 83.

91. †	Gubin, Mur krośnieński (dawne Muzeum miejskie)	34a 1660
-------	---	----------

Inskrypcja budowlana na belce domu przy Murze Krośnieńskim 34a (niem. Crosserer Mauer 34a).

Opis i inskrypcja według Gubener Tageblatt¹⁾:

Der Gerechte nimmt an keinem Rache. / Der Segen des Herrn macht reich ohne Mühe. / Erbaut v(on) Herr Hans Lubasch Anno 1660 / Hans Mete Zimmermann

Tłum.: Sprawiedliwy nie mści się na nikim./ Błogosławieństwo Pana czyni bogatym bez wysiłku./ Wybudowany przez pana Hansa Lubascha w roku 1660/ Hans Mete Zimmermann.

1) Gubener Tageblatt, 1912, nr 66 z 12.03.1912.

Gubener Tageblatt, 1912, nr 66 z 12.03.1912.

92. †	Janiszowice, kościół filialny	1660
-------	-------------------------------	------

Wiatrowskaz. Metal. Nad wschodnim końcem kalenicy kościoła. Data roku wycięta?

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmalern¹⁾:

1660

Kościół przedstawia w rdzeniu późnośredniowieczną budowlę z głazu narzutowego o prostokątnym fundamencie, z wieżą zachodnią, kwadratową w rzucie poziomym, zwieńczoną blankami z czworobocznym szczytem piramidowym. W XVII wieku gruntownie przebudowana.

1) Die Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 105–106.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 105–106.

93.	Łagów, kościół filialny	1661
------------	--------------------------------	-------------

Dzwon. Brąz. Zachodni dzwon w nadbudowie dachu kościoła. Prosta żłobkowana płyta korony z czterema kanciastymi kabłąkami. Na obrzeżu dzwonu podwójny półwałek, a na pierścieniu zgrubienie pomiędzy podwójnymi półwałkami. Na szyi dzwonu podwójny półwałek, poniżej fryz z ornamentem kwiatowym i trupią czaszką, pod którą na płaszczu dzwonu pomiędzy pojedynczymi półwałkami dwulinijkowa inskrypcja (A), przy czym początek drugiej linijki wyróżniony jest dłonią. Pod dolnym półwałkiem fryz girlandowy. Poniżej po przeciwległych stronach anioł w wiciach akantu, a po jego obu stronach litery (B), pod drugim aniołem tabliczka mistrza dzwonu w formie dzwonu z adnotacją wykonania w formie liter (C). Dalej krucyfiks z napisem (D) i trzy wizerunki Salvatora Mundi. Inskrypcja odlana.

Ø 62 cm. Znak ludwisarza: 4,0 × 3,5 cm. – Język niemiecki, kapitała; litery.: 2,2–2,4 cm.

A HERR MICHAELL MAGIR VON VND ZV LOGAW LEHNERBHERR /
VND H(ERR) CHRISTOFF GERHARDT PFA(R)HER ANNO 1661

B H(VIVS) P(AROCCHIAE)^{a)}

C F(ranciscvs) V(oillard)

D I(ESUS) N(AZARENUS) R(EX) I(UDAEORUM)¹⁾

Tłum.: Pan Michael Magir z i na Łagowie lenny dziedzic i pan Christoff Gerhardt proboszcz roku 1661 (A); tutejszej parafii (B); Jezus z Nazaretu, król żydowski (D).

Michael Magir otrzymał 29.12.1653 r. Łagów (niem. Logau) jako lenno rycerskie i został nobilitowany. Przyjął przydomek *von Logau* (z Łagowa). Rodzina Magir z Łagowa posiadała w powiecie krośnieńskim oprócz Łagowa, Cybinę (niem. Ziebingen), Lubiaków (niem. Liebthal) i Sądów (niem. Sandow). 15.01.1684 r. cesarz Leopold I nadał szlachectwo również jego synowi Michaelowi Magirowi młodszemu, co potwierdził książę elektor Friedrich Wilhelm I dnia 3.03.1684 r. Dopiero potem rodzina ta miała sprzedać dobra rycerskie Łagów rodzinie von Arnold²⁾. Pastor Christoph Gerhard według obecnie zaginionej drewnianej tablicy pamiątkowej zmarł 17.03.1686 r. w wieku 84 lat i 11 tygodni³⁾, tzn., że urodził się 30.12.1601 r. Urząd pastora w Łagowie sprawował od 1655 do swojej śmierci w roku 1686⁴⁾. Z warsztatu ludwisarza Franza Voillarda znanych jest około 100

dzwonów, odlanych między rokiem 1649 i 1678⁵⁾. Drugiego wschodniego dzwonu tego samego fundatora i wykonawcy brak.

a) Rozwiązanie skrótu niepewne; po niemiecku: *H(iesiger) P(farrei)?* (tłum.: tutejszej parafii?).

1) Jo 19,19.

2) Albrecht, *Genealogisches Handbuch*, s. 341; Ledebur, *Adelslexicon*, t. 2, s. 49; Bayer, *Die Magirus v. Logau*, s.1nn.

3) *Kunstdenkmäler des Kreises Crossen*, s. 130.

4) *Evangelisches Pfarrerbuch*, t. 1, s. 215; t. 2, s. 242.

5) Wolff, *Die Glocken der Provinz Brandenburg*, s. 106, 182–183; Schmidt, *Märkische Glockengießer*, *Nachträge*, s. 92; *Handbuch der deutschen Glockengießer und ihrer Werkstätten*, s. 65 (brak); Branitz, *Lothringer Glockengießer*, s. 11.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 132.

94. †	Łagów, kościół filialny	1661
--------------	--------------------------------	-------------

Dzwon. Brąz. W nadbudowie dachu kościoła. Dzwon wschodni. Według *Kunstdenkmäler* miał on mieć podobny kształt jak dzwon powyżej (zob. nr 93). Na szyi dzwonu między półwałkami umieszczona była sentencja dzwonu. Inskrypcja odlana.

Ø 50 cm. – Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według *Kunstdenkmäler*¹⁾:

Heller als die Cymballen²⁾ Klingen will ich meinen Schall ersch[w]ingen^{a)}

Anno 1661

Tłum.: Chcę, by mój głos rozbrzmiewał donośniej niż dźwięk cymbałów. W roku 1661.

Na temat ludwisarza zob. nr 93.

a) Oryg.: *ersch ingen w*.

1) *Kunstdenkmäler des Kreises Crossen*, s. 132.

2) Nawiązanie do Ps 150,5–6.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 132; *Die Inschriften der Glocken des Kreises Crossen*, s. 99.

95. †	Gryżyna, kościół filialny	1662?
--------------	----------------------------------	--------------

Dzwon. Brąz. Dzwon północny w nadbudowie dachu kościoła wykazuje oprócz inskrypcji fundacyjnej (A) adnotację wykonania (B), herb ludwisarza z inicjałami (C), Madonnę i Chrystusa na krzyżu.

Ø 65 cm. – Język niemiecki i łaciński.

Opis i inskrypcja według *Kunstdenkmäler*¹⁾:

A Dem Höchsten zv Ehren, dem Menschen zvm Hören / H(err) Johann v(on) Schlichting, H(err) Johann Kaspar von Stosch, H(err) Wolff v(on) Schlichting, H(err) Andreas Lange, H(err) Johannes Cramer Pastor in Griesel

B Franciscus Voillard me fecit

C F(ranciscus) V(oillard)

Tłum.: Najwyższemu ku czci, człowiekowi do słuchania, pan Johann v(on) Schlichting, pan Johann Kaspar von Stosch, pan Wolff v(on) Schlichting, pan Andreas Lange, pan Johannes Cramer pastor w Gryżynie (A). Wykonał mnie Franz Voillard (B).

Hans (Johann) Kaspar von Stosch, pan Gryżyny (niem. Griesel), delegat księstwa kroszeńskiego, syn Johannes a v. S. i Marii von Loß, od 20.06.1639 r. żonaty z Anną Elisabeth von Schlichting z domu Kunersdorf; zmarł 28.05.1679²⁾. Pastor Johannes Cramer (Cromer) urodził się około roku 1603 w Sulęcinnie (niem. Zielenzig). Od roku 1639 do swojej śmierci w roku 1675 był on pastorem w Gryżynie³⁾. Rok jego śmierci stanowi terminus ante quem powstania tego dzwonu.

Ludwisarz Franz Voillard był bardzo dobrze znany nie tylko w Brandenburgii. Z jego warsztatu znanych jest około 100 dzwonów, które powstały między rokiem 1649 i 1678⁴⁾. *Die Inschriften der Glocken des Kreises Crossen* podają rok odlania dzwonu 1662⁵⁾.

1) *Kunstdenkmäler des Kreises Crossen*, s. 94.

2) von Stosch, *Genealogia Des Hoch-Gräfllich- Freyherrlich- und Hoch-Adelichen Geschlechts Derer von Stosch*, cz. 1, s. 71; cz. 2, s. 31 tab. XXVII.

3) *Evangelisches Pfarrerbuch*, t. 1, s. 212; t. 2, s. 137.

4) Wolff, *Die Glocken der Provinz Brandenburg*, s. 106, 182–183; *Handbuch der deutschen Glockengießer und ihrer Werkstätten*, s. 65; Górski, *Franciscus Voillard*, s. 155–162.

5) *Die Inschriften der Glocken des Kreises Crossen*, s. 98; Branitz, *Lothringer Glockengießer*, s. 11.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 94; *Die Inschriften der Glocken des Kreises Crossen*, s. 98.

96. †

Kosierz, kościół filialny

1662

Dwa świeczniki ołtarzowe. Brąz, obecnie niklowane. Świecznik składa się z okrągłego profilowanego okapnika, a na nim umieszczona rymowana inskrypcja (A), okrągłego trzonu z trzema pierścieniowymi zgrubieniami i okrągłej profilowanej stopy, na której umieszczony jest pełny herb pomiędzy inskrypcjami (B) powyżej i (C) poniżej. Inskrypcja grawerowana.

Język niemiecki, kapitala.

Inskrypcje według starej fotografii i *Kunstdenkmäler*¹⁾:

Herb: Rabenau²⁾

A AVF DIESEN LEVCHTER BRENNT DAS LICHT KLAR
GOTT WOLLE VNS LEVCHTEN MIT SEINEM WORTE IMMERDAR
WIE AVCH MIT DEN SAKRAMENTTEN REIN
BIS WIR KOMMEN ZV DER CHRISTLICHEN GEMEIN

B W(ENDELIN) V(ON) // R(ABENAU)

C 16//62

Tłum.: Na tym świeczniku światło pali się jasno, niech pan Bóg wciąż oświeca nas swoim słowem oraz sakramentami do czasu, aż dołączymy do wspólnoty chrystusowej (A).

Fundator Wendelin Abraham von Rabenau, pan Kosierza (niem. Kossar), Kukadeł (niem. Kuckädel) i Borowa (niem. Bohrau) zmarł przed rokiem 1691. Był żonaty z: 1° Ursulą von Knobelsdorff z domu Treppeln († 1655) i 2° Marią Elisabeth von Loeben z domu Kurt-schow³⁾.

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Kossar, Altarleuchter, nr 2954; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 26.
- 2) Siebmacher, tab. 59.
- 3) Jahrbuch des deutschen Adels, t. 3, s. 294.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Kossar, Altarleuchter, nr 2954; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 26; Błaszczuk, Sondażowe badania stratygraficzne, s. 20.

97. †	Sarbia, kościół filialny	1662
--------------	---------------------------------	-------------

Prosta, zwyczajna skrzynia. Drewno. Po wewnętrznej stronie wieka inskrypcja.

Język łaciński i niemiecki, pismo humanistyczne.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

Anno Christi 1662 Jacob Kvtschke Eltesten alhier
Adam Schneider

Tłum: W roku Chrystusa 1662 Jacob Kutschke, Adam Schneider, starszymi (kościół) tutaj.

- 1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 136.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 136.

98.	Krosno Odrzańskie, kościół Najświętszej Marii Panny	1663
------------	--	-------------

Płyta nagrobna skarbnika miasta i aptekarza Augustina Hildebrandt. Piaskowiec. Na zewnętrznym murze apsydy, po stronie południowo-wschodniej, szosta od wejścia. Skromna, prostokątna płyta z tekstem pośmiertnym; u dołu małe zdobienie w postaci sceny przedstawiającej człowieka między dwoma aniołami? trzymającego lewą dłoń (z?) w górze. Inskrypcja wykuta. Kamień bardzo zwietrzały.

Wys.: 159 cm, szer.: 85 cm. – Język niemiecki, fraktura; litery: 5–11 cm.

[W..... S.....] / vnd W[ohlgebor]en^{a)} Herrn Augustin Hil/debrandts Raths Cämmers vnd Privi/ligirten Apoteckers der Stadt Crossen / welcher A(nn)o 1663 den 13^{a)} October ist in / Gott Sellig entschlaffen Seines / Alters 70 Jahr vnd 36 wochen weniger / 3^{a)} tage. Er in Ehstandte^{b)} 33 Jahr und in der / ersten Ehe 3 Söhne v(nd) 1 Tochter v(nd) in der an-/dern Ehe 4 Söhne und 1 Tochter gezeuget. Sind^{a)} noch 3 Söhne und 1 Tochter am Leben. Gott ver-/leihe den Cörper in der erden eine sanfte ruhe v(nd) am Jüngsten / [ta]ge eine fröliche Aufferstehung Zum Ewigen Leben.

Tłum.: (W..... S.....) i wielmożnego pana Augustyna Hildebrandta skarbnika rady i uprzywilejowanego aptekarza miasta Krosno, który w roku 1663 dnia 13 października zasnął śp. w Bogu na wieki, przeżywszy 70 lat i 36 tygodni bez 3 dni. W stanie małżeńskim 33 lata, w pierwszym małżeństwie spłodził on 3 synów i 1 córkę, a w drugim małżeństwie 4 synów i 1 córkę. Żyje jeszcze 3 synów i 1 córka. Boże daj spoczywającemu w ziemi ciału pokój, a w dniu Sądu Ostatecznego radosne zmartwychwstanie do życia wiecznego.

Augustin Hildebrandt został wybrany skarbnikiem miasta w roku 1637¹⁾.

a) Odczyt niepewny.

b) Tak w oryg.

1) Chronica der Stadt Crossen, s. 499.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 59.

99. †

Gubin, miasto

1663, 1693

Naczynie do picia gubińskiego cechu rzeźników w formie figury wołu. Zdejmowana głowa, na niej wygrawerowana inskrypcja (A). Pod cokołem wołu wykonane jest nazwisko mistrza (B) i jego znak ¹⁾. Na wole zawieszono srebrne tabliczki w formie tarcz z nazwiskami mistrzów. Tarcza herbowa ufundowana przez Christianusa Heftera w roku 1693 zawiera tekst rymowany (C). W roku 1914 naczynie to znajdowało się na przechowaniu u starszego mistrza cechu Paula Heftera.

Wys.: 40 cm, długość: 35 cm. – Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Jahrbuch des Vereins²⁾:

A Das Fleisch von diesem Ochsen ist nicht zu verkaufen,
Sondern das Bier, so darinnen ist, soll man gar aussaufen.
Anno Christi, 10. August 1663.

Jacobus Lehmann

B Jakob Richter, Zinngießer in Cotwitz, gemacht 1663

- C Es lebe das löbliche Gewerk in Fried und rechter Einigkeit,
Gott schenke ihnen beid' die ewge Seligkeit.

Tłum.: Mięso z tego wołu nie jest do sprzedania, lecz piwo, które jest w środku, można wypić. W roku Chrystusa, 10 sierpnia 1663. Jacob Lehmann (A). Jakob Richter, konwisarz w Cotwitz, wykonał w roku 1663 (B). Niech żyje chwalebny cech w pokoju i prawej jedności, Boże daj im wieczne zbawienie (C).

- 1) Haevecker, Die Cottbuser Zinngießer, s. 86.
2) Jahrbuch 1914–1915. Verein für Heimatkunde in Cottbus e. V., R. 1915, s. 48.

Jahrbuch des Vereins für Heimatkunde in Cottbus, R. 1915, s. 48. Siehe auch Gubener Tageblatt, 1914, nr 128 z 4.06.1914; Niederlausitzer Bote, 1914 i Lausitzer Blätter nr 130.

100. †	Trzebiechów, wieś	1663
---------------	--------------------------	-------------

Inskrypcja budowlana. Dom z bali zagrody chłopskiej nr 11 ze ścianą szczytową zwróconą do ulicy. Inskrypcja rzeźbiona.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

1663

- 1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 239.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 237; Krämer, Trebichow im Crossener Odergau, s. 44.

101. †	Korczyców, kościół parafialny	1666
---------------	--------------------------------------	-------------

Dzwon. Brąz. Południowy w wieży kościoła. Na szyi dzwonu między półwałkami pomiędzy bogatymi ornamentami inskrypcja dzwonu (A). Na płaszczu dzwonu scena przedstawiająca Ukrzyżowanego z Maryją i św. Janem i małą postacią (figurą) na pniu krzyża; dalej *Mater gloriosa* na półksiężycu i herb odlewnika z inicjałami (B). Inskrypcja odlana.

Ø 63 cm. – Język łaciński, kapitała.

Opis i inskrypcje według Kunstdenkmäler¹⁾:

A LAVDO DEVM VERVM NVBES FRANGO VOCO PLEBEM DEFVNCTOS
PLORO PESTEM FVGO FESTA DECORO ANNO 1666

B F(RANCISCVS) V(OILLARD)

Tłum.: Wychwalam prawdziwego Boga, przerywam deszcz, wzywam lud, użalam się nad zmarłymi, ostrzegam przed nieszczęściem, ozdabiam święta w roku 1666 (A).

Ludwisarz Franz Voillard był bardzo dobrze znany nie tylko w Brandenburgii. Z jego warsztatu znanych jest około 100 dzwonów powstałych między rokiem 1649 i 1678²⁾.

- 1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 112.
- 2) Wolff, Die Glocken der Provinz Brandenburg, s. 106, 182–183 (von 1660); Schmidt, Märkische Glockengießer, Nachträge, s. 92 (von 1660); Handbuch der deutschen Glockengießer und ihrer Werkstätten, s. 65 (brak); Górski, Franciscus Voillard, s. 155–162; Tureczek, Zabytkowe dzwony, s. 240.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 112; Die Inschriften der Glocken des Kreises Crossen, s. 98.

102.	Rybaki, kościół filialny	1667
-------------	---------------------------------	-------------

Dzwon. Brąz. Wschodni w wieży kościoła. Na płaszczu dzwonu Madonna na półksiężycu i Ukrzyżowany z Marią i św. Janem. Na obrzeżu cytat z Biblii (A), poniżej odnoszący się do patrona Johanna Friedricha barona von Löben i do roku odlania dzwonu tekst (B). Poniżej herb odlewnika i inicjały (C).

Ø 69 cm, wys.: 50 cm, korona 22 cm. – Język niemiecki i łaciński, kapitała; litery: 2 cm, 1 cm (INRI), 2 cm (FV).

A LOBET IHM MIT HELLEN CYMBALLE LOBET IHM MIT WOLL/
KLINGENDEN CYMBALLEN ALLES WAS ATHEN HATT LOBET
DEN HERREN¹⁾

B H(ERR) ▪ H(ERR) ▪ J(OHANN) ▪ F(RIEDRICH) ▪ F(REIHERR) ▪ V(ON)
▪ L(ÖBEN) ▪ C(HURFÜRSTLICH) ▪ B(RANDENBURGISCHER) ▪
G(EHEIMBTER) ▪ R(AHT) ▪ C(AMMERHERR) ▪ H(AUPTMANN) ▪
R(UPPIN) ▪ V(ND) ▪ L(ANDE) ▪ B(ERLIN) ▪ R(ITTER) ▪ J(OHANNITER)
▪ O(RDENS) ▪ C(OMMENDATOR) ▪ L(AGOW) ▪ ANNO ▪ 1667^{a)}

C I(ESUS) N(AZARENUS) R(EX) I(UDAEORUM)²⁾

D F(RANZISCUS) // V(OILLARD)

E F(RANZISCUS) // V(OILLARD)

Chwalcie Go na cymbałach dźwięcznych, chwalcie Go na cymbałach brzęczących, wszystko, co żyje, niech chwali Pana (A); Pan, pan Johann Friedrich, baron von Löben, elektora brandenburskiego tajny radca, podskarbi, starosta Ruppina i ziemi Berlin, rycerz zakonu joannitów, komendant w Łagowie roku 1667 (B); Jezus z Nazaretu, król żydowski (C).

Johann Friedrich baron von Loeben urodził się 27.02.1595 r. jako syn Friedricha von L. i Margarethy von Schönaich. W roku 1623 został decyzją elektora saksońskiego naczelnym zarządcą Dolnych Łużyc, a w roku 1630 sędzią ziemskim tej prowincji. W 1632 r. wstąpił do służb brandenburskiego księcia elektora Georga Wilhelma i został gubernatorem i zarządcą księstw Krosna Odrzańskiego i Sulechowa. W roku 1642 otrzymał

w imieniu księcia elektora od cesarza Świętego Cesarstwa Rzymskiego lenno brandenburskie. Z tej okazji został podniesiony do cesarskiego stanu baronów i przez brandenburskiego księcia elektora mianowany rzeczywistym radcą tajnym. W 1648 r. został brandenburskim pełnomocnikiem przy negocjacjach Pokoju Westfalskiego w sprawie zakończenia wojny trzydziestoletniej, a w roku 1651 pasowany na rycerza joannitów. W 1660 r. Johann Friedrich otrzymał komturę w Łagowie. W dniu 6.06.1620 r. poślubił on Marię Annę baronową von Rechenberg (* 28.08.1605, † 15.12.1664), z którą miał 5 synów i 8 córek³⁾. Johann Friedrich zmarł 16.05.1667 r. i został pochowany w Berlinie⁴⁾. Z warsztatu Franza Voillarda znanych jest około 100 dzwonów, powstałych między rokiem 1649 i 1678⁵⁾. Drugi, zachodni dzwon z roku 1722, odlewany był przez Christiana See w Krośnie, zob. nr 202.

a) Rozwiązanie skrótów według kazania pogrzebowego jego małżonki, zob. przyp. 3.

1) Ps 150,5–6.

2) Jo 19,19.

3) Achzehn Ehren- und Gedächtnüß-Seulen Bey dem Grabmahl Der weyland Hoch-Wolgebornen Frey-Frauen, Frauen Marien Annen vermähleten Freyin von Löben Gebornen aus dem uhralten Geschlechte der Frey-Herren von Rechenberg Wolseligen Andenckens Von dem... Johann Friederich Frey-Herren von Löben Herren zu Schönfeld... Gemahlin: Wie dero... Körper in der Chur-Brandenburgischen Residentz-Veste Berlin in St. Nicolai Kirchen... in dero Freyherrliches Begräbnüß eingesetzt worden Donnerstags nach Invocavit, den 26. Febr. M.DC.LXV.; In XVIII. über gleichen Text zu gleicher Zeit und Stunde gehaltenen Leichpredigten Nebst beygefügetem Lebens-Lauff und Trauer-Gedichten Freyherrlich auffgerichtet, Cölln an der Spree (1666).

4) Neues preußisches Adelslexicon, t. 4, s. 286–289; Neues allgemeines deutsches Adels-Lexicon, t. 4, s. 600–602.

5) Wolff, Die Glocken der Provinz Brandenburg, s. 106, 182–183; Handbuch der deutschen Glockengießer und ihrer Werkstätten, s. 65; Górski, Franciscus Voillard, s. 155–162.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 152 (inskrypcja A w minuskułach); Helling, 4 Dorfkirchen aus dem Kreise Crossen, s. 27.

103. †

Krosno Odrzańskie
(Muzeum regionalne)

1667

Dzbanek szlifowany cechu rybaków. Cyna. Brak figurki na pokrywce, stojącej na trzech kulistych nogach, na których osadzone były małe lwy. Gładki, cylindryczny korpus, szerokie ucho i przycisk pokrywki zaopatrzone w ładnie uformowaną podwójną stopę. Na pokrywce, wystającej znacznie poza obrzeże ujścia, stała postać trzymająca herb rybaków z datą roczną (A). Ściana zaopatrzona była w nakłuwany grawerunek trzech uwiecznionych wawrzynem z nazwiskami ówczesnych członków cechu (B) i w rozciągniętą przez rybaków sieć z rybami. Na dnie umieszczone były dane dotyczące wagi (C) i znak mistrzowski z inicjałami (D). Na spodzie naczynia znajdował się duży medalion z reliefem przedstawiającym Ukrzyżowanego wraz z postaciami Maryi i Jana. Na przedniej stronie, po przeciwnej stronie ucha ruchomy uchwyt, a na dnie osadzony mosiężny kurek służący do nalewania. Inskrypcje (A–C) grawerowane, (D) puncowane.

Wys.: 47 cm, Ø 21 cm. – Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Mirow¹⁾:

A 1667

B †

C Sie wieget 23½ Pfund

D L(ienhard) S(choltze)

Tłum.: on waży 23½ funtów (C).

Od roku 1945 ten dzbanek uważany jest za zaginiony. Na temat historii zasobu zob. nr 84 i konwisarza Lienharda Scholtze zob. Mirow i nr 76, 79.

1) Mirow, Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer, s. 137–139, 141.

Mirow, Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer, s. 137–139, 141.

104. (†)	Czetowice, kościół filialny	po 1667
-----------------	------------------------------------	----------------

Inskrypcja ścienna. Za ołtarzem w północno-wschodnim narożniku. Zachowana w niewielu miejscach inskrypcja, która powstała po roku 1667, w nowszych czasach została odświeżona. Inskrypcja pomalowana na czarno.

Język niemiecki, fraktura i kapitała.

Inskrypcje według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

(po lewej stronie)

Jm Jahr Christi M.D.LXXX. Nach absterben / Herren Abrahams von Grünbergs vorwesers / vnd ambthaubtmans des Hertzogthums Croßen / auch Comptors zu Lagow²⁾ hat deßen Wittib Fraw / Sabina Geb(ohrne) vom Berge das guth Zetitz zum / Leibgedinge bis an ihren Todt inne gehabt, v(nd) zwey / Söhne Abraham vnd Adam in der Lehre Christi / erzogen. Der Älteste Sohn Abraham von Grünberg hatt durch befoderung seines Veters Zacharias^{a)} von Grünbergks Stadthalters [...] bald / nach des Vatern Tode die Comptorey Logow in / besitz bekom(m)en v(nd) selbige XLVII. Jahr genossen dar=/auf V. Söhne Nahmens Zacharias, Hans Chri=/stoph, George, Abraham, Adam wohl gezeÿ=/get, vnd im M.DC.XXVII. Jahr daselbst in Gott / entschlaffen vnd vf seinem guthe Loos³⁾ in Schlesien / in dem Kirchen gewölbe beÿgesetzt.

Der Jüngste Sohn Adam von Grünbergk Hat / das guth Zetitz Bekom(m)en vnd im MDC.I Jahr / einen Sohn gezeÿget, Nahmens Adam Abraham / von Grünbergk, Welcher nach des Vatters ab=/sterben viele jahre von

den vormünden erzogen / v(nd) Jhme das guth Zetitz im MDCXXIIIsten Jahre / ^vbergeben worden welches Er auch XVI Jahr ge=/noßen v(nd) viel Kinder darin(n)en gezeÿget vnd ist er / im MDCIXIsten^c Jahre verstorben deße(n) Wittib / mit den nachgelassen(en) Kindern das guth VII Jahr / ohne Jemandes eintrag besessen vnd genossen. //

(po prawej stronie)

Jm Jahr M.DC.XLVII. aber bald die Wittib v(nd) / Kinder das guth wegen groser Krieges Last zuerhal=/ten nicht mehr gekonnt, sondern geschehen Lassen müs=/sen das solches von den Creditoren in [Concurs]^b ge=//bracht vnd erblich Herrn Georg Abraham von / Grünbergen, des verstorbenen Comptors zu Lagaw Abraham von Grünbergs Sohn vf Sch=/kiren⁴) als seinen [...] ^b) Lehns agnaten, Churfür=/stlich Brandenburgischer Rath v(nd) Hauptmann zu / Cotbus⁵) vnd Peitz⁶). [wie auch]^b) Ordens Rit=/ter [und Comendator]^b) zu Lagow verkauft / worden, welcher das guth Zetitz mit dem guth / Schkiren als zweÿ Uthalte Stam(m)lehne des Ge=/schlechts derer von Grünberge wieder Zusammen / gebracht wie Sie vor C. Jahren von seinen [...] ^b) all=/hier vorangesesse(n) vorfahre(n) durch Gottes Seegen v(nd) / mit vorzügliche(n) Ruhm besessen v(nd) genossen, bis ins / M.DC.LXVIIste Jahr. Da Er in Hoffnung gestanden sei=/nem einigen Sohne Hans Georg von Grünbergen / solche beyde Zusammen gebrachte Stam(m)lehne zu über=/geben v(nd) seines abscheides in rühigem alter zu erleben / gedachte hatt Gott seinem Sohn Zuerst am 4 Januar 1667. / abgefodert v(nd) den vater noch Länger am Leben erhalten / welcher auch den verstorbene(n) sohn seines alters 31 Jahr 3 wo=/che(n) [...] ^b) am 5 Junÿ selbigen Jahres Christo dem gebrauch / nach in dem Kirche(n)^d) beÿsetzen lassen v(nd) erwartet^e) nach Got=/teß willen einer Seeligen nachfahrt.

Tłum.: (po lewej stronie): W roku Pańskim 1580 po śmierci pana Abrahama von Grünberg zarządcy i starosty księstwa Krosno, a także komtura łagowskiego, wdowa po nim pani Sabina z domu vom Berge była właścicielką majątku Czetowice dożywotnio aż do jej śmierci, a dwaj synowie Abraham i Adam wychowani byli w nauce Chrystusa. Najstarszy syn Abraham von Grünberg przez awans swojego kuzyna Zachariasza von Grünberg namiestnika (...) otrzymał wkrótce po śmierci ojca komturę Łagów w posiadanie i cieszył się nią 47 lat. Spłodził 5 synów o imionach Zacharias, Hans Christoph, George, Abraham, Adam. W roku 1627 zasnął w Bogu na wieki i pochowany został w swoim majątku Łaz na Śląsku w krypcie kościoła.

Najmłodszy syn Adam von Grünberg otrzymał majątek Czetowice. W roku 1601 spłodził syna o imieniu Adam Abraham von Grünberg, który po śmierci ojca przez wiele lat był wychowywany przez opiekunów i im w roku 1624 przekazał majątek Czetowice, którym cieszył się on także 16 lat, i tam spłodził dużo dzieci i zmarł w roku 1640. Wdowa po nim z osieroconymi dziećmi była w posiadaniu majątku tego przez 7 lat bez wpisania kogokolwiek i z niego korzystała.

(po prawej stronie): W roku 1647 wkrótce jednak wdowa i / dzieci z powodu dużych kontrybucji nie byli w stanie utrzymać majątku, lecz musieli pozwolić na to, że wierzyciele doprowadzili do upadłości i został sprzedany dziedzicznie panu Georgowi

Abrahamowi von Grünberg, synowi zmarłego komtura łagowskiego Abrahama von Grünberg, właścicielowi Skórzyna jako jego (...) panu lennemu, radcy księstwa brandenburskiego i staroście Cottbus i Peitz (jak również) rycerzowi zakonu (komendantowi) Łagowa, który to majątek Czetowice z majątkiem Skórzyn jako dwa prastare lenna rodowe rodu von Grünberg ponownie scalił jak je przed 100 laty jego (...) tutaj wcześniej osiadli przodkowie z Bożym błogosławieństwem i znakomitą sławą posiadali i się nimi aż do roku 1667 cieszyli. Ponieważ miał nadzieję przekazać te oba złączone lenna rodowe swojemu jedynemu synowi Hansowi Georgowi von Grünberg i myślał przeżyć swoje rozstanie [z tym światem] w spokojnym wieku. Bóg zamierzył jednak powołać do siebie najpierw jego syna 4 stycznia 1667, a ojca zachować jeszcze dłużej przy życiu, który zmarłego syna w wieku 31 lat 3 tygodni (...) 5 czerwca tego samego roku Pańskiego zgodnie z tradycją kazał pochować w kościele i oczekuje według woli Boga błogosławionego podążenia za nim.

Ta inskrypcja informuje o właścicielach Czetowic (niem. Zettitz), poczynając od śmierci Abrahama von Grünberg, która nastąpiła 16.03.1580 r.⁷⁾, aż do 5 czerwca 1667 r., dnia pogrzebu Hansa Georga, syna młodszego Abrahama von Grünberg. Pod tym względem inskrypcja ta stanowi dużą osobliwość.

- a) Oryg.: *Zacharigs!*
 - b) Brak tekstu. Częściowo uzupełniony według: Schmidt, *Zwei alte Crossener Adelsgeschlechter*, s. 114.
 - c) Błąd albo to miejsce zostało błędnie odrestaurowane? Według obliczenia musiał tu być napisany rok 1640, a więc: *MDCXL!* W roku 1644 wdowa po nim wyszła za mąż po raz drugi, zob. 1620 nr 63.
 - d) Tak w oryg.
 - e) Oryg.: *erharret!*
- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Zettitz, Kircheninnere, nr 3090; *Kunstdenkmäler des Kreises Crossen*, s. 255.
 - 2) Łagów pow. Sulęcín (niem. Lagow Krs. Oststernberg).
 - 3) Łaz pow. Zielona Góra (niem. Loos Krs. Grünberg).
 - 4) Schkiren = Skyren = Teichwalde = pol. Skórzyn pow. Krosno Odrz.
 - 5) Cottbus miasto w Brandenburgii.
 - 6) Peitz, miasto w pow. Spree-Neiße.
 - 7) Wohlbrück, *Geschichte des ehemaligen Bisthums Lebus*, t. 2, s. 498.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Zettitz, Kircheninnere, nr 3090; *Kunstdenkmäler des Kreises Crossen*, s. 255; Schmidt, *Zwei alte Crossener Adelsgeschlechter*, s. 113 (obraz), 114.

105. †	Grabin, kościół filialny	1668
--------	--------------------------	------

Dzwon. Brąz. Północny. Na płaszczu dzwonu nad bogatym ornamentem adnotacja wykonania.

Ø 28,5 cm. – Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według *Kunstdenkmäler*¹⁾:

George Heller hat mich gegossen A(nno) 1668

Tłum.: Odlął mnie George Heller w roku 1668.

Ludwisarz Georg Heller prowadził swoją odlewnię we Wrocławiu od roku 1668 do 1686 i z niej pochodzi wiele dzwonów²⁾.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 30.

2) Wolff, Die Glocken der Provinz Brandenburg, s. 105, 161; Schmidt, Märkische Glockengießer, Nachträge, s. 83; Handbuch der deutschen Glockengießer und ihrer Werkstätten, s. 25.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 30; Helling, 4 Dorfkirchen aus dem Kreise Crossen, s. 25; Crossener Kreiskalender, 1929, s. 102.

106. †	Trzebule, kościół filialny	1670
--------	----------------------------	------

Wiatrowskaz. Metal. Na pokrytym cegłą dachu w kształcie piramidy, na ośmiobocznej, obitej deskami, drewnianej nadbudówce z przyspawanym czepcem, wieńczący wiatrowskaz z inskrypcją wskazującą budowniczego i zakończenie budowy świątyni. Inskrypcja wycinana?

Inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

D(IETRICH) V(ON) D(ER) M(ARWITZ) / 1670

Według inskrypcji na wiatrowskazie świątynia została ukończona w roku 1670. Hans Dietrich von der Marwitz, właściciel Marwic (niem. Marwitz), Galewa (niem. Galow), Santoka (niem. Zantoch), Jańczewa (niem. Jahnsfelde) i Trzebuli (niem. Treppeln) (nabytych około 1664 r. od Knobelsdorffów)²⁾, brandenburski zarządca książęcego Krosna, urodził się 5.08.1609 r. jako syn Friedricha v. d. Marwitz i Marianne von Baruth. Około roku 1660 poślubił Hedwig Elisabeth von der Lancken (* 1640, † 2.05.1712). Zmarł 1.08.1680 r. Z tego małżeństwa znanych jest dwóch synów: 1. Ernst Ludwig v. d. Marwitz (* 1.12.1677, † 7.08.1706); 2. Otto Friedrich v. d. Marwitz († 1693), który był żonaty z Anną Barbarą von Schmalenberg z domu Rosnowo (niem. Rohrbeck)³⁾. Zob. kielich podarowany przez tę parę małżeńską w roku 1684? kościołowi w Galewie (niem. Galow)⁴⁾.

1) Die Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 241.

2) Redern von, Zur Geschichte der Familie von der Marwitz, s. 72.

3) Tamże, s. 104; Diest von, Geschichte der Familie von der Marwitz, s. 14 nr 20, s. 63–64.

4) Zdrenka, Miasto i powiat Gorzów Wielkopolski (CIP X,7), nr 118.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 241; Interessante Grabsteine aus dem Kreise Crossen, s. 270.

107. (†)	Czetowice, kościół filialny	1672
----------	-----------------------------	------

Chorągiew żałobna Georga Abrahama von Grünberg. Jedwab. Chorągiew w formie ogona jaskółki. Po środku w kole składający się z połączonych dwóch gałązek kwiatowych pełny herb zakonu joannitów, powyżej inskrypcja pośmiertna. Na obrzeżach ozdobna bordiura. Wolne pole wyposażone w płomienie. Inskrypcja malowana. Bardzo zły stan zachowania.

Język niemiecki, kapitała i kapitała z frakturą.

Opis i inskrypcja według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

Herb: zakon joannitów²⁾.

DER HOCHWÜRDIGE [WOHLGE]BOHRNE, GESTRENGE VESTE
UND / HOCHBENAMBT HERR, [HERR GEOR]G ABRAHAM
VON GRÜNBERGK DES / S(ANK)T IOHANNITER ORDENS^{a)}
RITTER [UN]D DESIGNIRTER COMMENDATOR ZU / LAGOW³⁾,
S(EINE)R CHURF(ÜRSTLICHEN) DURCHL(AUCHT) ZU
BRANDENBURG HOCHANSEHNLICHER GE-/HEIMBTER RATH,
VOLLMÄCHTIG=BERUFFENER VERWESER DES HERZOGTTHUMBS
/ CROSSEN⁴⁾ UND ZÜLLICHOW⁵⁾ AUCH 32½ JÄHRIGER
WOHLVERDIENTER HAUPTMANN DER / ÄMBTER COTTBUS⁶⁾
UND PEITZ⁷⁾ AUFF ZETTIZ SCKYREN⁸⁾ etc(etera) ERBHERR. IST
GEBOHREN / AM TAGE S(ANC)T BARTHOLOMÆI DEN 24 AUGUSTI
A(NN)O 1603. UND IM HERRN SEL(IG) / VERSCHIEDEN AM 16. //
MARTY ANNO 1672.

Tłum.: Wielce szanowny, dobrze urodzony, dostojny, trwały i wysoko utytułowany pan, pan Georg Abraham von Grünbergk, świętego zakonu joannitów rycerz i de-sygnowany komendant Łagowa, jego elektorskiej mości w Brandenburgii wielce poważany tajny radca, pełnomocnie powołany zarządca księstwa Krosno i Sulechowa, także 32,5-letni dobrze zasłużony starosta urzędów Cottbus i Peitz, dziedzic Czetowic, Skórzyna itd., urodzony w dniu św. Bartłomieja 24 sierpnia 1603 r. i pobożnie sławiony w Panu zmarł 16 marca 1672 r.

Georg Abraham von Grünberg był według inskrypcji ściennej po roku 1667 (zob. wyżej nr 104) synem Abrahama von Grünberg († 1.05.1627) i jego drugiej żony Sabine von Kittlitz, córki Balthasara von K., pana Świdnicy (niem. Schweinitz), wdowy po baronie Balthasarze von Schaffgotsch († 16.08.1610). Jego ojciec był trzykrotnie żonaty, pozostawiając z pierwszego i drugiego małżeństwa kilkoro dzieci, w tym pięciu synów. Georg Abraham von G. według inskrypcji urodził się 24.08.1603 r. w Łagowie (niem. Lagow). Był on trzykrotnie żonaty: 1. dnia 1.11.1626 r. poślubił w Gębicach (niem. Amtitz) Annę (Susannę) von Schönaich (* 11.05.1610, † 18.11.1640), córkę Johanna Georga von S., pana Gębic i Stargardu Gubińskiego (niem. Stargardt); 2. dnia 12.12.1641 r. ożenił się z Elisabeth Lukretią von Saltza, córką Friedricha von S., pana Rothenburg na Górnych Łużycach, która zmarła między rokiem 1644 i 1648; 3. dnia 24.02.1648 w Cölln nad

Szprewą z Christine Tugendreich von Otterstein/Otterstädt (* 24.12.1611, † 16.06.1685), wdową Baltzera von Brunn, która została pochowana w kościele w Czetowicach. Z trzech związków małżeńskich pozostawił on troje dzieci, wśród nich syna Hansa Georga von G. (* 1635), który zmarł 4.01.1667 r. i pochowany został 5.06.1667 r. w kościele czetowickim⁹⁾. Georg Abraham von Grünberg zmarł 16.03.1672 r. w Cottbus i pochowano go również w kościele w Czetowicach¹⁰⁾. Ku jego czci wywieszono w kościele jego chorągiew żałobną. Po wygaśnięciu tej linii bocznej rodziny w linii męskiej, majątek dziedziczny został sprzedany. Od roku 1683 dziedzicem Czetowic i Skórzyna (niem. Skryrren) był Heinrich von Gloger-Schwanenbach. Zob. poniżej nr 176.

a) S już nierozpoznawalne?

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Zettitz, Fahmentuch, nr 4799; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 257 (nie można rozpoznać).
- 2) Krzyż maltański; klejnot herbu Grünberg.
- 3) Łagów w pow. Sulęcín.
- 4) Krosno Odrzańskie.
- 5) Sulechów, pow. Świebodzin.
- 6) Cottbus, miasto wydzielone w Brandenburgii.
- 7) Peitz, miasto w powiecie Spree-Neiße w Brandenburgii.
- 8) Skyrren = Teichwalde, pol. Skórzyn w powiecie ziemskim Krosno Odrz.
- 9) Sinapius, Schlesische Curiositäten, t. 1, s. 415–417; Neues preußisches Adels-Lexicon, t. 2, s. 292–293; Schmidt, Amtshauptmann Georg Abraham von Grünberg, s. 4 i nast.; Bahl, Der Hof des Großen Kurfürsten, s. 493.
- 10) Nobilis, & Felix Recordatio Grunbergicka, Pulchra[que] Comparatio Abrahamitica, Grünbergisches HochAdel(iches) und rühmliches Ehrengedächtniß Und Abramitische schönste Vergleichniß des Vaters aller Gläubigen: Mit... Georg Abraham von Grünbergk...Welcher den 16. Martii verlauffenen 1672. Jahres... entschlaffen... und... auf heute... weil es sich gleich jahret... Eine Gedächtniß-Predigt In der Kirchen zu Zettitz gehalten und denn auf Begehren in Druck gegeben worden den 16. Martii Anno 1673. Von Johann Christian Barthen, Guben 1673; Messiae Regis, Regii Vatis & fidelis Rhodii Equitis Aureolum. Des Königes Messiae... Bey hochtrauriger Ehren-Begleitung des... H. George Abrahams von Grünberg Durch Davidem Helandum, [1672].

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Zettitz, Fahmentuch, nr 4799; Schmidt, Amtshauptmann Georg Abraham von Grünberg, s. 44; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 257.

108. †

Łagów, kościół filialny

1673

Dwa świeczniki ołtarzowe. Cyna. Na trójstronnej stopie zdobionej wyrytymi ornamentami umieszczony jest herb fundatora z dołączoną inskrypcją. Inskrypcja grawerowana.

Wys.: 55 cm. – Język łaciński.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

S. B. Anno 1673

- 1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 132.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 132.

109.	Ciemnice, kościół filialny	1673
------	----------------------------	------

Dzwon. Wschodni w belkowaniu do zawieszania dzwonów od strony południowo-wschodniej kościoła. Na szyi dzwonu między półwałkami pod fryzem wiciowym dwuspaltowa inskrypcja fundacyjna (A), poniżej pleciona wstęga wypełniona trzema głowami anielskimi ze skrzydłami; pod plecioną wstęgą na płaszczu rozdzielone: charakterystyczna dla wyrobów Voillarda Madonna z literami (B) i herb z inicjałami odlewnika (C) oraz krążek (tarcza) z inicjałami (D) w otoczeniu liter (E).

Ø 65 cm. – Język niemiecki i łaciński, kapitała; litery: 1,9 cm.

A MATHEVS VLRIS PASTOR IN TIMENDORFF, GERICHTZ SCHOLTIS
[V]ND^{a)} DIE GA[N]TZE^{b)} GEMEINE ANNO MDCLXXIII

B F(ESTUM) // B(EATAE) V(IRGINIS)^{c)}

C F(RANZISCUS) // V(OILLARD)

D JH(E)S(US)^{d)}

E F(...) // G(...)

Tłum.: Matheus Ulrici, pastor w Ciemnicach, sołtys sądowy i cała gmina w roku 1673 (A); święto Najświętszej Dziewicy (B).

Pastor Matthäus Ulrici, zanim przybył w roku 1645 do Ciemnic (niem. Thiemendorf), sprawował ten urząd od roku 1631 w Radnicy (niem. Rädnitz) w pow. Krosno. Ulrici zmarł w roku 1675 w Ciemnicach i tam został pochowany¹⁾. Z warsztatu ludwisarza Franza Voillarda znanych jest około 100 dzwonów, odlanych między rokiem 1649 i 1678²⁾. Zob. drugi dzwon nr 110.

a) Mało prawdopodobne inicjały, aby były to inicjały ówczesnego sołtysa sądu.

b) Oryg.: *Gatze*.

c) Rozwiązanie niepewne.

d) Oryg.: *J.H.S.*

1) Evangelisches Pfarrerbuch, t. 1, s. 216; t 2, s. 910.

2) Wolff, *Die Glocken der Provinz Brandenburg*, s. 107, 183; *Handbuch der deutschen Glockengießer und ihrer Werkstätten*, s. 5; Górski, *Franciscus Voillard*, s. 155–162.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 221 (błędnie); *Die Inschriften der Glocken des Kreises Crossen*, s. 99.

110. †	Ciemnice, kościół filialny	1673
--------	----------------------------	------

Dzwon. Zachodni na belkowaniu do zawieszania dzwonów od strony południowo-zachodniej kościoła. Na szyi dzwonu między półwałkami sentencja dzwonu (A), poniżej na płaszczu nazwisko patrona (B).

Ø 76 cm. – Język niemiecki i łaciński, kapitała (A) i pismo humanistyczne (B).

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

A SOLI DEO GLORIA²⁾

B Gotfridt von Drandorff Erpsas avff Tiemendorf Anno 1673

Tłum.: Bogu jednemu cześć (A); Gotfridt von Drandorff dziedzic Ciemnic w roku 1673

Gottfried von Drandorf był prawdopodobnie synem pochodzącego z kraju Miśnii Rudolpha von D., który nabył majątek Ciemnice w roku 1620 w drodze dziedziczenia. W 1655 r. Gottfried von D., właściciel „Ciemnic koło Krosna” („Thumendorf bei Crossen”), został wezwany na negocjacje przed naczelnym sądem dworskim księstwa Saksonii w Wittenberdze³⁾. Inskrypcja dzwonu dowodzi, że w roku 1673 żył on jeszcze i w dalszym ciągu był w dziedzicznym posiadaniu wsi Ciemnice. Inne informacje nie są znane. Na temat przypuszczalnego ludwisarza Franza Voillarda⁴⁾ zob. wyżej nr 109.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 222.

2) 1 Tm 1,17.

3) StA Berlin-Dahlem, I HA GR, Rep. 41 nr 1820.

4) Schmidt, Märkische Glockengießer, cz. 2, s. 137–138; Nachträge s. 91–92 „Gottfridt von Drandorff”; Branitz, Lothringer Glockengießer, s. 11.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 222.

111. †

Dąbie Lubuskie, kościół filialny

1674

Drzwi do zakrystii. Data roczna umieszczona była na drzwiach.

Opis i inskrypcja według Kunstdekmäler¹⁾:

1674

Rdzeń kościoła stanowi późnośredniowieczna budowla z kamienia narzutowego, której kształt z biegiem czasu był zmieniany, m.in. w roku 1674.

1) Die Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 84.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 84.

112. †

Pław, kościół parafialny

1674

Kielich. Srebro, wewnątrz pozłacany. Stopa o wykroju sześciokolistym nad płaską płytą stopy i wysokim cokolikiem, przerywanym czworokątami. Każde pole stopy z obrysem, a na jednym krzyż wotywny. Na krótkim trzonie nodus zdobiony ornamentem kwiatowym. Profilowany pierścień oddziela nodus od stromej czary. Na spodzie stopy biegnie na obrzeżu wygrawerowana inskrypcja fundacyjna (A). Na płycie stopy krośnieński znak

rozpoznawczy i monogram mistrza (B). Do kielicha przynależy srebrna patena. Inskrypcja grawerowana.

Wys.: 17,5 cm. – Język niemiecki, pismo humanistyczne.

Inskrypcje według starej fotografii i Kunstdenkmäler²⁾:

A Dieses verehret Herr Michal^{a)} Heisert avss Crossen der Kirchen in Plav.
Anno 1674

B J(oachim) F(riedrich) S(chwerin)²⁾

Tłum.: Ofiaruje to pan Michal Heisert z Krosna kościołowi w Pławie. W roku 1674 (A).

a) *Michel?*

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Plau, Kelch, nr 3020; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 138.

2) Scheffler, Goldschmiede Mittel- und Nordostdeutschlands, s. 140–141, nr 8.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Plau, Kelch, nr 3020; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 138.

113.	Krosno Odrzańskie, kościół reformowany	4 ćwierć XVII w.
-------------	---	-------------------------

Butelka mszalna z nakrywką. Srebro. Ośmiokątna, nad herbem inskrypcja fundacyjna. U dołu znak mistrzowski Daniela Männlicha Starszego z Berlina.

Wys.: 17,5 cm. – Język niemiecki, kapitała.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

Herb: Otterstein/Otterstädt²⁾

CRISTINA TUGEND-/REICH V(ON) GRÜNBER-/GIN WITIB GEB°RNE
/ OTTERSTEIN

Tłum.: Cristina Tugendreich von Grünberg wdowa z domu Otterstein.

Christine Tugendreich von Otterstein/Otterstädt urodziła się 24.12.1611r. w Dalwitz. W pierwszym małżeństwie była żoną Baltzera von Brunn. W Cölln nad Szprewą wyszła za mąż po raz drugi 24.02.1648 r. za Georga Abrahama von Grünberg (1603–1672), którego była trzecią żoną. Zmarła w Czetowicach (niem. Zettitz) 16.06.1685 r. i w tamtejszym kościele została pochowana. Zob. wyżej nr 107 i niżej nr 115. Daniel Männlich Starszy (* 1625, † 21.05.1701) był od roku 1667 złotnikiem na dworze księstwa Brandenburgii i starszym cechu w Berlinie³⁾.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 65.

2) Tamże: drzewo w polu herbu (jako herb Schönaich).

3) Rosenberg, Der Goldschmiede Merkzeichen, t. 1, s. 254.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 65; Schmidt, Altmeister der Kunst im Kreise Crossen, s. 102; Schmidt, Zwei alte Crossener Adelsgeschlechter, s. 114.

114. †	Budachów, kościół filialny	1676
--------	----------------------------	------

Misa chrzcielna. Cyna. Sześciokątna. Na niej inskrypcja fundacyjna (A) i krośnieński znak mistrzowski (B) . Inskrypcja (A) grawerowana, (B) puncowana.

Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Saemanna i Kunstdenkmäler¹⁾:

A Mathies Zeisiger 1676

B M(artin) // S(choltz)

Konwisarz Martin Scholtz został pochowany 14.08.1719 na przykościelnym cmentarzu rybackim (Fischerkirchhof) w Krośnie Odrzańskim²⁾.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 2; Saemann, Die Baudacher Kirche, s. 93.

2) Mirow, Der Zinnschatz, s. 141.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 2; Mirow, Der Zinnschatz, s. 141; Saemann, Die Baudacher Kirche, s. 93.

115. †	Krosno Odrzańskie, kościół reformowany	1677
--------	--	------

Kielich. Srebro pozłacane. Stopa o wykroju ośmiokolistym, na niej herb z datą roku (A), a na obrzeżu inskrypcja fundacyjna (B). Kielich posiada typowy gruszkowy nodus. Do kielicha należy srebrna patena, również pozłacana i z tym samym znakiem mistrzowskim. Inskrypcje grawerowane.

Wys.: 27,5 cm. – Język niemiecki, kapitała z minuską.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

Herb: Otterstein/Otterstädt²⁾

A 1677

B CHRISTINA Tugentreich Wittib von Grünberg. G(eborne) v(on) Otterstein

Tłum.: Christina Tugentreich, wdowa von Grünberg, urodzona v(on) Otterstein.

Na temat fundatorki zob. wyżej nr 107, 113.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 65.

2) Tamże: drzewo w polu herbu (jako herb Schönaich).

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 65; Schmidt, Altmeister der Kunst im Kreise Crossen, s. 102; Schmidt, Zwei alte Crossener Adelsgeschlechter, s. 114.

116. †	Dąbie Lubuskie, kościół filialny	1677
--------	----------------------------------	------

Kielich. Srebro pozłacane. Na spodzie stopy wygrawerowana inskrypcja fundacyjna (A) i monogram mistrza (B) z berlińskim znakiem rozpoznawczym. Należąca do kielicha srebrna patena z wygrawerowanym krucyfiksem. Inskrypcja (A) grawerowana, (B) pun-cowana.

Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Kunstdekmäler¹⁾:

A Gersd(orfer) Kirche 1677 d(en) 12. Aug(usti)

B D(aniel) M(ännlich)

Tłum.: kościołowi w Dąbie Lubuskim 1677 dnia 12 sierpnia (A).

Daniel Männlich (* 1625, † 21.05.1701) był od roku 1667 nadwornym złotnikiem w księstwie elektora brandenburskiego i starszym cechu w Berlinie²⁾.

1) Die Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 86.

2) Rosenberg, Der Goldschmiede Merkzeichen, t. 1, s. 254.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 86; Schmidt, Altmeister der Kunst im Kreise Crossen, s. 102.

117.	Rybaki, kościół filialny	1680
------	--------------------------	------

Empora patronacka. Ściana południowa. Łoże zamykane oknami z szybami witrażowymi, a podpory między otworami zdobione hermami. W prostokątnych wnękach balustrady w nieprzerwanym ciągu od wschodu w kierunku na zachód przedstawionych jest czterech wielkich proroków i czterech Ewangelistów, dzieło odkupienia i Sąd Ostateczny. Przedstawienia proroków i Ewangelistów opatrzone są odpowiednimi napisami (A–H) na górnej ramie. Na pierwszym obrazie prorok Izajasz trzyma wstęgę z tekstami (a1), (a2). Trzeci obraz proroka Ezechiela opatrzony jest tekstem (c1). W dalszych sześciu przedstawieniach brak napisów.

Balustrada: wys.: 108 cm, szer.: 88 cm, wielkość obrazu: Wys.: 99 cm, szer.: 79 cm. Język niemiecki – fraktura; Język łaciński – pismo humanistyczne (a2); język hebrajski (a1), grecki (c1). Litera: 1,5 cm, 3,5 cm, 5 cm, 14,5 cm; w obrazie: wys. 2,5 cm (c1, c2).

Opis i inskrypcje według starych fotografii, karty pocztowej, Kunstdenkmäler i na miejscu¹⁾:

A der proph(et) Esaia ::

a1 ³⁾ לֹא יִגְמַע, וְיִשָּׂא תִּפְתָּח, בְּנֵי תִּפְתָּח הָרָה / הַמְלֵעָה הַגָּה: תֹּא--מִכָּל, אוֹה יִבְרָא נְתִי כָל דִּי

a2 Ecce virGo concipiet et pariet / FiliVM et vocabitis nomen / eius Emmanuel, ISAIA 7,14³⁾

- B der proph(et) Jeremia :•
- C der proph(et) Ezechiel :•
- c1 'O / ΠΠ/[O]/Φ/[H]/T/[H/Σ] // IEZE/KIHA^{a)}
- D der proph(et) Daniel :•
- E Der Evang(elist) Matthaeus :•
- F Der Evang(elist) Marcus :•
- G Der Evang(elist) Lucas :•
- H Der Evang(elist) Johannes :•

Tłum.: Spójrz, oto dziewica jest brzemienna i porodzi syna, którego nazwie Emmanuel (a1, a2); Prorok Ezechiel (c1)]

Do szachulcowego kościoła i wykończenia jego wnętrza odnosi się inskrypcja na emporcze organowej, według której świątynia została zbudowana w roku 1659 przez Johanna Friedricha barona von Löben na jego własny koszt, poświęcona 14.08.1677 r., a w roku 1680 wyposażona przez jego syna w dzieło malarskie i ozdoby²⁾. Należy przyjąć, że również w tym roku wyposażona została łoża patronacka.

a) *ὁ προφ[ήτης] Ἰεζεκιήλ*. Za pomoc filologiczną serdecznie dziękuję panu prof. dr. Klausowi Haloff z Berlina.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Schönfeld, Kircheninnere, nr 3034, 4601; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 149–150.

2) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 149.

3) Is 7,14.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Schönfeld, Kircheninnere, nr 3034, 4601; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 149–150.

118.

Rybaki, kościół filialny
(Märkisches Museum Berlin)

1682

Tablica pośmiertna Adolpha Maximiliana von Löben. Wcześniej na wewnętrznej ścianie kościoła, obecnie w Märkisches Museum w Berlinie. Po środku owalnej płyty z dolnym załącznikiem pełny herb baroński, powyżej korona. Herb otoczony jest wiciami liści i roślin, wystającymi poza płytę. Pod herbem poziome owalne pole z danymi odnoszącymi się do osoby zmarłego (A), poniżej w kartuszu jako dolny załącznik informacje związane z jego życiem (B).

Wys.: ca. 200 cm, szer.: ca. 120 cm; pole inskrypcji I: 67 cm × 33 cm, II: 47 cm × 17 cm. Język niemiecki. – Fraktura; litery: 3–4 cm.

Herb: Löben¹⁾

A Der Hochwür(dige)= Hochwohlgebohr(ne) herr, / Herr Adolph Maximilian des heil(igen) Röm(ischen) Reichs / Freyherr von Löben, wie auch des löbl(ichen) JOHAN=/Niter Ordens Ritter und Designerter Commen=/dator zu Lagaw²⁾, he(rr) auff Schönefeld³⁾, Schiedlow⁴⁾, / Schmachtenhage(n)⁵⁾, Siebenbeüthen⁶⁾, MertzSchenke(n)=/dorff⁷⁾, Krummensee⁸⁾, Groß v(nd) Kleinenbesten⁹⁾ / Peetz¹⁰⁾, Korbieskrug¹¹⁾.

B Jst gebohr(en) in der vestung Peitz¹²⁾, d(en) 28. / Sept(embris) A(nn) o 1631. Jm Herrn Seel(ig) entschl= / fen auff seinen schloße zu Schönefeld mit=/tags zwischen 10. v(nd) 11. vhr den 2 Maj / 1682. Sein alt(er) 51 jahr, 30. Woch(en) 5. ta(ge).

Tłum.: Czcigodny wielce wielmożny pan, pan Adolph Maximilian świętego cesarstwa rzymskiego baron von Löben, jak również rycerz zakonu joannitów i desygnowany komendant Łagowa, pan Rybaków, Szydłowa, Granic, Bytomca, Marcinowic, Krummensee, Groß i Kleinenbesten, Peetz, Korbieskrug (A). Urodził się w twierdzy Peitz, dnia 28 września w roku 1631. Śp. zasnął w Panu w swoim pałacu w Rybakach w środku dnia między godziną 10 i 11 dnia 2 maja 1682 r. w wieku 51 lat, 30 tygodni i 5 dni.

Baron Adolph Maximilian von Löben urodził się 28.09.1631 jako syn książęco-brandenburskiego nadstarosty i zarządcy księstw Krosno i Sulechów, Johanna Friedricha (1595–1667) i Anny Marii von Rechenberg (1605–1664). Dnia 30.09.1657 w Kostrzynie poślubił Louise Hedwig von Burgsdorf (* 1.08.1641, † 13.08.1669). Z tego małżeństwa pochodziło pięcioro dzieci: Friedrich Ehrentreich, Georg Adolph (zmarły w młodym wieku), Kurt Hildebrand (1661–1730), pruski generał porucznik i gubernator Kołobrzegu¹³⁾, Johann Maximilian (zob. nr 127) i córka Marie Hedwig¹⁴⁾. Adolph Maximilian zmarł 2.05.1682 r. i pochowany został 6.12.1682 r. w kościele w Rybakach¹⁵⁾.

1) Herb baroński: czterodzielny: 1. czuwająca Murzynka z wyciągniętymi ramionami i przepaską na czole, której końce zwiewnie opadają w lewą stronę; 2. kratkowane w pięciu rzędach; 3. dwie poprzeczne belki; 4. dwugłowy orzeł w koronie. Po środku krzyż joannitów; klejnot: czuwająca Murzynka (po lewej); dwugłowy orzeł w koronie (po prawej) – Kneschke, Neues allgemeines deutsches Adels-Lexicon, t. 5, s. 600.

2) Lagow Krs. Oststernberg, pol. Łagów w pow. Sulęcín.

3) Schöfeld Krs. Crossen, pol. Rybaki w pow. Krosno Odrzańskie.

4) Schiedlo Krs. Guben, pol. Szydłów w pow. Gubin.

5) Schmachtenhagen Krs. Crossen, pol. Granice w pow. Krosno Odrzańskie.

6) Siebenbeuthen Krs. Crossen, pol. Bytomiec w pow. Krosno Odrzańskie.

7) Mertz(dorf) = Merzdorf Krs. Crossen, pol. Marcinowice w pow. Krosno Odrzańskie / Schenkendorf = Sękowice pow. Teltow.

8) Krummensee, Gemeindeteil von Schenkendorf.

9) Groß und Klein Besten (seit 1938 Bestensee) Krs. Teltow.

10) Peetz, Ort am Peetzsee bei Grünheide Krs. Oder-Spree?

11) Körbiskrug, Gemeindeteil von Zeesen, Krs. Dahme-Spreewald.

12) Landkreis Spree-Neiße.

13) Friedländer, Kurt Hildebrand Freiherr von Loeben, ADB 19:1884, s. 40.

- 14) Mitleidige Trauer- und Trost-Rede Über den frühzeitigen und unverhofften Hintritt Der... Frauen Loysen Hedwig Vermähleten Freyin von Löben Gebornen von Burgstorffin... Des... Herrn Adolph Maximilian Freyherrn von Löben Des löblichen Johanniter-Ordens... Rittern... Gemahlin: Als derselben erblaßter Leichnam am 26. Novembr. Anno 1669. zu Schenckendorff... zu seiner Ruhe gebracht ward Geführet Von zween Predigern in Berlin. Cölln an der Spree: Schultze, 1669.
- 15) Christlicher Ritters- und Himmels- Mann, Welcher Bey Abfuehrung Der Frey- Herrlichen Leiche Des... Herrn Adolph Maximilian, Frey- Herrn von Loeben, Des Hochloeblichen Johanniter- Ordens Ritter designirten Commendatorn zu Lagow, Herrn auf Schoenfeld- und Schenckendorffischen Herrschafften etc. Nach Anleitung des goettlichen Worts zum letzten Andencken in der neu- erbauten Kirchen zu Schoenfeld Den 29 Tag Novembr. im 1682sten Jahre, In einer Stand- Predigt entworffen und dargestellt worden Von Andrea Helmen, Messow- und Schoenfeldischen Seelen- Hirten. Franckfurt an der Oder 1682; Kindliche Pflicht Und Letzte Schuldigkeit, So dem... Herrn Adolph Maximilian Frey-Herrn von Loeben, Des Hochloeblichen Johanniter-Ordens Rittern und designirten Comptorn zu Lagow, Herrn auf Schoenfeld, Schiedloh, Mertzdorff, Schmachtenhagen und Schenckendorff... Hochseligsten Andenckens Durch publicirung Der Bey... Leichen-Begaengnuess An unterschiedenen Orten Gehaltenen Leichen-Predigten Von Seinen hinterbliebenen Herren Soehnen Herrn Friedrich Ehrentreich, Herrn Curt Hildebrand, Herrn Johann Maximilian, Frey- Herren von Loeben, Herren auf Schoenfeld, Schiedloh, Mertzdorff, Schmachtenhagen und Schenckendorff etc. etc. Wie auch einzig geliebten Frau Tochter Frau Maria Hedwig Freyin von Loeben, Vermaehlete Frey-Frau von Rechenberg, Frau auf Burau Klitzdorff etc. etc. Christ-ruehmlichst erwiesen worden. Franckfurt an der Oder 1682; Hertzlich vergossene Trauer- Thranen Über den toedtlich... Hintritt Des... Herrn Adolph Maximilian, Reichs- Freyherrn von Loeben, Des heil. Johanniter- Ordens Rittern... Welcher den 2 May des 1682sten Jahres in Schoenfeld sanfft und selig entschlaffen und dessen... Leichnam den 6 Decembr. selbigen Jahres in dero Erb- Begraebnis zu Schenckendorff... Gebrauch nach, auff ergangenes Leichen- Begaengnues zur erwuenschen Ruhe gebracht worden... Entworffen durch Caspar Wichmann von Loeben. Franckf. an der Oder; gedruckt bey Joh. Coepselio [post 6 XII 1682].

Märkisches Museum Berlin, Waffenhalle; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 150–152.

119.	Krosno Odrzańskie, kościół Najświętszej Marii Panny	1682
-------------	--	-------------

Inskrypcja nagrobna superintendenta Nikolausa Vogelhaupta. Miejsce umieszczenia nieznane.

Język łaciński.

Opis i inskrypcja według Beckmanna:

Tłum.: *Na czele inspektury, potem gdy to stanowisko przez pięć lat było wolne, w końcu jednak zostało w roku 1645 znów obsadzone i powołany został przez księżącą panią wdowę Nicolaus Vogelhaupt, który zmarł w roku 1682 dnia 14 października, a którego wcześniejsze epitafium brzmiało¹⁾:*

En Tibi Viator / Maxime Rever(endi) Ampl(issimi) Clariss(imi). / D(omi)
n(i) Nicolaum Vogelhauptium / Contemplate Vivum, quem deplorasti /
Vita defunctum / Vivit ibi qui hic concatenata inter Cordolia / jugiter

moriebatur. / Ades non vita sed vitae taedio excessit, vitaeq(ae) huj(us) / finis verae vitae initium. Torga²⁾ A(nno) O(rbis) R(edemti) M.DC. VII. / 3. Non(is) April(is)³⁾ eundem progenuit, progenitum et patria / et Grimma⁴⁾ excoluit, ex cultum Leucoris Alumna⁵⁾ Alu-/mnum consum(m)avit, consum(m)atum hunc eruditionis fruct(um) / tum Gubenens(is)⁶⁾ tum Crosn(ensis) indiga Iuventus Sexennio / excepit, post modum Ecclesiasticam hanc Cathedram / Periclea eloquentia animose animavit Triennio Ar-/chidiacon(us) fidelissimus juxta atq(uae) vice Inspector di-/gnissimus Lustris deinde fere septenis Superintend(ent) / gravis, matrimonioprimum Mariam Haugwitz, dein-/de Annam Mariam Bohmiam sibi junxit auspicato / cum utraq(uae) quantumvis absq(uae) prole inter mutuas maturi / amoris conjunctiones vitam ducens suavissimam vitae / annorumq(uae) satur sesquian(n)um et quod excurrit Lecto emor-/tuali affixus Lethargo tandem Apoplexia(m) Comitato sup-/primebat(ur), sic voti damnatus XIX. Cal(endas) Nov(embris)⁷⁾ A(nn)o Chr(isti) / M. D. C. LXXXII. Ministerii XXXVII. Aetatis prope-/modum LXXVI. Scyllaeos evadens lustratus Seraphica / introiit Jubila. Abi nunc quisquis es famae ej(us) posthu-/mae nunquam intermoriturae pro viribus satage.

Tłum.: Wędrowcze zatrzymaj się. Wszyscy rozmyślajcie o życiu szanowanego i słynnego Pana Mikołaja Vogelhaupta, którego śmierć oplakujecie. Żył i umarł tutaj nagle pośród ogólnej żałoby. Już nie żyje, jego życie skończyło się pośród utyskiwań, ale koniec tego życia daje początek prawdziwego życia. Torgau wydało go na świat 5 marca 1607 r. od zbawienia świata. Wychowały go rodzinne (miasta) Torgau i Grimma, których to wychowawca uformował Alumna Leucoris (Uniwersytet w Wittenberdze). Z owoców tego kształcenia korzystała przez sześć lat biedna młodzież w Gubinie i Krośnie. W końcu, dzięki darowi wymowy godnej Peryklesa, w dyplomatyczny, zręczny sposób pobudził znów do życia katedrę kościelną. Przez trzy lata sprawował on urząd archidiacona i wiceinspektora. Ostatecznie prawie 35 lat sprawował urząd superintendenta. Najpierw wstąpił w związek małżeński z Marią (von) Haugwitz, a potem z Anną Marią Böhm, i za każdym razem szczęśliwie, chociaż oba udane i dojrzałe związki nie wydały potomstwa. Swoje życie spędził bardzo spokojnie, dożywając późnego wieku. Leżąc w letargu na łożu śmierci, doznał ataku apopleksji i 14 października w roku Pańskim 1682 r. odszedł, po 37 latach urzędowania, w wieku bez mała 76 lat. Unikał zagrożeń, szedł podniosłą drogą świętego Franciszka, teraz raduje się w niebie. Idź wędrowcze, obojętnie kim jesteś, i staraj się na ile możesz, żeby pamiętać o tym zmarłym nie zagasła.

Nikolaus Vogelhaupt urodził się 3.04.1607 r. w Torgau jako syn pana Kwartału Andreasa V. i Margarete Trautmann. Uczęszczał do szkoły w Torgau i Grimma, a potem studiował na uniwersytecie w Wittenberdze. W 1639 r. został rektorem w Krośnie, w 1641 r. w Gubinie (niem. Guben), w 1643 r. ponownie w Krośnie, w 1645 r. archidiaconem tamże, a od roku 1648 do swojej śmierci naczelnym pastorem i superintendentem w Krośnie. Dwukrotnie żonaty: 1. w 1643 r. z Marie von Haugwitz; 2. w roku 1675 z Anną Marie Böhm, córką asesora sądu dworskiego Daniela B. Zmarł bezdzietnie w Krośnie 14.10.1682 r. i tam został pochowany⁸⁾.

- 1) Beckmann, s. 24–25.
- 2) Torgau, miasto w Saksonii.
- 3) 3 kwietnia.
- 4) Grimma, miasto powiatowe w powiecie Lipsk (Leipzig).
- 5) Uniwersytet w Wittenberdze.
- 6) Guben, miasto w Brandenburgii.
- 7) XIX Calendas = Pridie Idus = 14 października.
- 8) Evangelisches Pfarrerbuch, t. 1, s. 210; t. 2, s. 920.

BLHA Potsdam, Rep. 16: Nachlass Beckmann, nr 1, s. 24–25; GStA Berlin, VI. HA. NL. nr 111, Bl. 9^r–10^v.

120. †	Lubogoszcz, kościół filialny	1683
---------------	-------------------------------------	-------------

Dzwon. Brąz. Północny. Na szyi dzwonu inskrypcja fundacyjna (A) i adnotacja wykonania (B).

Ø 64 cm. – Język łaciński.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

A In dei gloriam sub imperio d(omi)ni Frid(erici) Wilhelmi elec(toris) brand(en)b(urgensis) et baronis de Canitz praesid(is) crosnae. / Haec cam(ana) fundebatur tunc temporis Balth(asarus) Frid(ericus) Hamel praef(ectus) cros(nensis)

B Lorenz Kökeritz in Stettin Oktober 1683^{a)}

Tłum.: Na cześć Boga pod rządami brandenburskiego księcia elektora Friedricha Wilhelma i barona von Canitz zarządcy w Krośnie został odlany ten dzwon, kiedy to burmistrzem w Krośnie był Balthasar Friedrich Hamel (A).

Friedrich Wilhelm von Brandenburg (1620–1688), od roku 1640 margrabia i książę elektor Brandenburgii i książę Prus. Melchior Friedrich baron von Canitz był księżęcym nadmarszałkiem, tajnym radcą państwa i namiestnikiem księstwa Krosna i Sulechowa, dziedzicem na Orsku (niem. Urschkau), synem Friedricha C. i Marii von Senitz. W roku 1653 poślubił najpierw Sophie Eleonore von Preen, córkę Otto von P., a po jej śmierci 25.10.1666 r. Estherę, baronową von Schönaich (* 06.11.1640, † 22.12.1667). 12.01.1664 r. został podniesiony do czeskiego stanu baronów. Zmarł 21.10.1685 r., pozostawiając kilka córek²⁾. Ludwisarz Lorenz Kökeritz prowadził swoją odlewnię w Szczecinie od roku 1651 do 1697, z której znanych jest wiele dzwonów³⁾.

a) Ta część inskrypcji nie została oddana wiernie.

- 1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 83–84.
- 2) Summum Bonum! Das ist Aufrichtige Erklärung der rechtgläubigen Seelen über der Haupt-Frage welches ihr höchstes Gutt und beste Habe kräftigster Trost und gewisseste Zuflucht sey und wiewol vergnüget sie sich allezeit darbey befinde?: Einfältiglich ausgeführet Aus dem rechten

Kern-Sprüche Asaphs beschrieben im LXXIII. Ps. v. 25.26. Bey der... Funeration und Leich-Begängnüß Dero... Frawen Esther Freyin von Kanitz und Dallwitz gebohrner Freyin von Schönaich... Deß Hoch-wohlgebornen Herren Herren Melchior Friedrichs Freyherrens von Kanitz und Dallwitz... Hertzliebsten anderer Gemahlin Geschehen im Jahr Christi 1668. den 16. Maii zu Urschkau von Nicolaus Gertich. Lissa 1669; Sinapius, Schlesische Curiositäten, t. 1, s. 317; Neues preußisches Adels-Lexicon, t. 2, s. 346.

- 3) Wolff, Die Glocken der Provinz Brandenburg, s. 106, 164–165; Schmidt, Märkische Glockengießer, s. 130; Nachträge s. 85–86; Handbuch der deutschen Glockengießer und ihrer Werkstätten, s. 36.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, a. 83–84.

121. †	Nowy Zagór	1686
--------	------------	------

Symbole z napisami na chorągwiach wojsk zaciężnych. Na polu koło Nowego Zagoru. Pierwszy oddział miał w swej chorągwi górę ziejącą ogniem, powyżej słowa (A); drugi: orła z krzyżem i mieczem, powyżej tekst (B); trzeci: berło książęce z błyskami pioruna i napisem (C); czwarty: półksiężyc okryty chmurami i inskrypcję (D); piąty: podpalone przez pochodnię wojsko tureckie z tekstem (E) i szósty: szablę, wokół której dłoń zatacza koło, z inskrypcją (F). Inskrypcja dziana?, malowana?

Język łaciński i niemiecki.

Opis i inskrypcja według Boethiusa i Matthiasa¹⁾:

A	Innata virtute / Die angeborene Art / Versichert und bewahrt
B	Christo duce prospera bella / Es kommt gewisser Sieg, / Wenn man so führt den Krieg
C	Hospes (Hostes) terret, sed fulcit amicos / Den Feinden das zum Trutz, / den Freunden als ein Schutz
D	Minuent tibi nubila lumen / So soll dein Sichelschein / Auf ewig finster sein
E	Non est jucundior ignis / Schönste Flamm' vom Christenbund, / Die den Bund verbrennt dem Hund
F	Justissimus arma secundet / Wenn man nur seinen Säbel wetzt / Dem Türken enge Grenzen setzt

Tłum.: Wrodzony sposób zabezpiecza i zachowuje (A). Przyjdzie pewne zwycięstwo, jeżeli tak się wojnę prowadzi (B). Wrogowi na przekór, przyjaciółom jako ochrona (C). Tak powinien twój sierp wyglądać na wieczną mroczność (D). Piękny płomień związku chrześcijan, który związkowi (wroga) spali psa (E). Jeżeli tylko się swoją szablę ostrzy, Turkom wyznacza się wąskie granice (F).

17.04.1686 r. na polu koło Nowego Zagoru (niem. Boberhöh) miał miejsce wielki przegląd oddziałów, które książę elektor pod dowództwem generała Hansa Adama von Schöninga (* 1.10.1641, † 28.08.1696) wysłał cesarzowi przeciwko Turkom. Friedrich Wilhelm von Brandenburg (1620–1688) przeprowadzał inspekcję oddziałów wraz ze swoją małżonką i w towarzystwie posłów cesarskich, francuskich, duńskich, holenderskich i lüneburskich i wielkiego orszaku²⁾.

- 1) Boethius, Christoph: Des Ruhm-belorberten und Triumph-leuchtenden Kriegs-Helms, s. 368–369; Matthias, Chronica der Stadt und des ehemal. Herzogthums Crossen, s. 250–251.
- 2) Por. Oekonomisch-technologische Encyclopädie oder allgemeines System, t. 53, s. 341–342.

Boethius, Christoph: Des Ruhm-belorberten und Triumph-leuchtenden Kriegs-Helms, s. 368–369; Matthias, Chronica der Stadt und des ehemal. Herzogthums Crossen, s. 250–251.

122. (†)	Pław, kościół parafialny	1687
----------	--------------------------	------

Puszka na oblaty. Srebro. Bogato zdobiona kwiatami i liśćmi puszka, która po środku nakrywki wykazuje pełny herb przymierza z inskrypcją fundacyjną i datą roku. Na spodzie talar Wielkiego Księcia elektora z roku 1650 z odpowiednim napisem kolistym¹⁾. Inskrypcja grawerowana.

Język niemiecki, kapitała.

Inskrypcje według starej fotografii i Kunstdenkmäler²⁾:

Herby: Grünberg³⁾ Schlichting⁴⁾

A(BRAHAM) V(ON) G(RÜNBERG) B(...) ^{a)} // 1687 // E(...) G(RÜNBERG)
G(EBOHRNE) V(ON) S(CHLICHTING)

a) B(EUTNITZ)?

- 1) Avers: *Fried(ericus) Wilh(elmus) D(EI) G(RATIA) M(ARCHIO) BR(ANDENBVRGENSIS) S(ACRI) R(OMANI) I(MPERII) ARC(HICAMERARIVS) PR(INCEPS) E(LECTOR)* / Revers: *MAGD(EBVRGIAE) PR(VSSIAE) I(VLIAE) C(LEVIAE) M(ONTIS) S(ILESIAE) P(OMMERANIAE) DVX.*
- 2) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Plau, Ziborienbüchse, nr 3020; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 138.
- 3) Siebmacher, tab. 57.
- 4) Siebmacher, tab. 64; tu: szóstak jeleni, dwa rogi stojące, poniżej jeden leżący, każdy z czterema odrostami na zewnątrz.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Plau, Ziborienbüchse, nr 3020; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 138.

123. †	Krosno Odrzańskie (Muzeum Regionalne)	1688
--------	--	------

Kufel walcowy cechu rybaków. Cyna. Pierścień podstawy i wychodząca poza obrzeże trzystopniowa nakrywka są bogato zdobione wygrawerowanymi kwiatami. Uchwyt uformowany w kształcie woluty, na dolnej nasadce płytką zakończeniową w formie tarczy. Na przycisku nakrywki umieszczona anielska główka. Na ścianie przedstawiona jest scena chrztu Chrystusa w Jordanie. Nad Zbawicielem unosi się gołąb jako symbol Ducha Świętego. Po jednej stronie stoi Jan Chrzciciel, po drugiej anioł, trzymający przygotowane szaty dla chrzczonego. Ściana naczynia również bogato zdobiona kwiatami. Na pokrywce pomiędzy gałązkami laurowymi nazwisko fundatora i data roczna (A). Na spodzie znak mistrzowski (B). Inskrypcja (A) grawerowana, (B) puncowana.

Wys.: 16 cm. – Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Mirow¹⁾:

A Martin Paulke 1688

B J(ohann) C(aspar) V(oigt)

Od roku 1945 kufel walcowy uważa się za zaginiony. Na temat historii zasobu zob. nr 84.

1) Mirow, Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer, s. 140–141.

Mirow, Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer, s. 140–141.

124. †	Krosno Odrzańskie, kościół pw. św. Andrzeja	1691
--------	---	------

Inskrypcja nagrobna dla Amalii von Brand z domu von Schlabberndorf. W kościele. Miejsce umieszczenia nieznane.

Język łaciński, kapitała z minuskułami.

Inskrypcja według mowy pogrzebowej¹⁾:

MATRONÆ / PROSAPIA AC VIRTUTIBUS / EXCELLENTISSIMÆ
/ D(OMI)NÆ AMALIAE, / DO(MI)NI OTTONIS DE SCHLAB-
BERNDORF, / DYNASTÆ IN MARWITZ²⁾, SUPREMI VIGILARIORUM
/ IN FORTALITIO NEO-MARCHICO CüSTRINENSI / PRÆFECTI
ELECTORALIS, ac / D(OMI)NÆ LUDOVICÆ CAROLINÆ de GRÆBEN
/ FILIÆ, / COMITUM DE DöNHOF, LIBERORUM BARONUM DE
/ SCHWERIN, BLUMENTHAL, LILGENA etc. CONSANGVINEÆ,
/ CONJUGI / PER VIGINTI ANNOS DULCISSIMÆ, / MATRI /
FILIORUM: CHRISTIANI, ÆMILII-OTTONIS, CHRISTO-/PHORI,

FILIARUM: LUDOVICÆ, CATHARINÆ, AMALIÆ, / SCHOLASTICÆ, HENRIETTÆ, / PIENTISSIMÆ, / NATÆ BEROLINI DIE XII. MAJI, M. DC. LIV. / NUPTÆ HERMSDORFII³⁾ IN AVITA DOMO DYNASTARUM DE BRAND / DIE V. JANUARIII ANNI M. DC. LXXI. / DE FELLEIS ANNUÆ ÆGRITUDINIS SCORBUTICÆ TRIBULATIONIBUS, / MUNDI IMMUNDI MOLESTISSIMIS INSULTIBUS, SECULI CORRU-/PTISSIMI DEPLORANDIS VANITATIBUS, / COLUMBINA SIMPLICITATE, COLUBRINA SAGACITATE, VERA AC / SOLIDA IN SALVATOREM FIDE, INFUCATA POENITENTIA, / AUGUSTA IN PIETATE CONSTANTIA, HEROICA IN AD-/VERSIS PATIENTIA, AC SUPREMÔ, / VIGESIMÆ NONÆ NOCTIS JANUARIII HORÂ XII. ANNI M. DC. XCI. / PLACIDA AC LÆTA IN SINUM ABRAHÆ EMIGRATIONE / FELICITER / TRIUMPHANTI / HOC DEBITI HONORIS AC SANCTÈ / CULTI AMORIS / MONUMENTUM AC / TROPHÆVM SEPVLCRHALE / IN TEMPLO S(ANCTI) ANDRÆ ANTE CROSNAM⁴⁾ SECUNDUM SUPREMÆ / EJUSDEM VOLUNTATIS ARBITRIUM, / CORDE AC OCULIS COLLACRYMANTIBUS / POSVIT / LUDOVICUS DE BRAND, / POTENTISSIMO ELECTORI BRANDENBURGICO / Â CONSILIIS INTIMIS ET DUCAT(IS) CROSNENSIS AC / SCHWIBUSIENSIS⁵⁾ GUBERNATOR, ORDINIS / SANCTI JOHANNIS HIEROSOLYMITANI EQVES. / S(IT) T(IBI) T(ERRA) L(EVIS) / REVIDEBIMUS!

Tłum.: Pani Amelii, niezwyklej matce pochodzącej z zanego rodu, córce Pana Otto von Schlabberndorfa dziedzica Marwic, głównego dowódcy twierdzy Kostrzyn w Nowej Marchii, książęcego zarządcy, i pani Ludwike Karoline von Graeben, córki książąt von Dönhof, kuzynce baronów von Schwerin, Blumenthal, Lilgena itd. Amalie przez 20 lat była pobożną małżonką i matką synów: Christiana, Emila-Ottona, Christopha i córek: Ludwiki, Kathariny, Amalii, Scholastyki i Henrietty. Urodziła się w Berlinie 12 maja 1654 r., a wyszła za mąż w Hermsdorf, dziedzicznym majątku rodu von Brand, 5 stycznia 1671 r. Cierpiała z powodu corocznych nawrotów szkorbutu i choroby dróg żółciowych. Raziła ją natarczywość grzesznego świata i pożalowania godna nicość tego zepsutego stulecia. Wyróżniała się gołębic sercem, niezmienną wyrozumiałością, prawdziwą i głęboką wiarą w Zbawcę. Była szczerą przy wyrażaniu żalu, niezmiernie pobożna, niezłomna, odważna. Z niesamowitą odpornością znosiła przeciwności losu. W końcu 29 stycznia 1691 r. o godz. 12, odeszła cicho i pobłogosławiona na łono Abrahama. Ten pomnik jako znak należnego jej poważania i dowód jej religijnej miłości, zgodnie z jej wolą, wystawił w świątyni świętego Andrzeja przed Krosnem, Ludwig von Brand, radca tajny brandenburskiego księcia elektora i zarządcy księstwa Krosno i Świebodzin, rycerz zakonu joannitów, pogrążony w głębokiej żałobie i łzach. Niech jej ziemia będzie lekka. Zobaczmy się znowu!

Amalia von Brand z d. von Schlabberndorff, małżonka Ludwiga von Brandta, tajnego radcy i zarządcy księstwa Krosno, urodzona 12.05.1654 r. w Berlinie, zmarła 29.01.1691 r. i w dniu 4.02.1691 r. została pochowana w kościele pw. św. Andrzeja na górze w Krośnie. Dobra rodowe Marwice (niem. Marwitz), będące w owym czasie w rękach rodziny Brand, sprzedane zostały w roku 1747, von Bergen⁶⁾. Zob. nr 125.

- 1) Die Wahre Glückseeligkeit, s. [27–28].
- 2) Marwitz, pol. Marvice pow. Gorzów Wielkopolski.
- 3) Hermsdorf, pol. Chomętowo pow. Strzelce Krajeńskie.
- 4) Crossen, pol. Krosno Odrzańskie.
- 5) Schwiebus, pol. Świebodzin.
- 6) Redern von, Zur Geschichte der Familie von der Marwitz, s. 69; Diest von, Geschichte der Familie von der Marwitz, cz. 2, s. 28.

Die Wahre Glückseeligkeit Vor dem Tode in dem Tode und nach dem Tode Der Weyland Wolgebohrnen Frauen Fr. Amalia von Brand gebohrne von Schlabberndorff Des... Hn. Ludwig von Brandts Churfürstl. Brandenb. Geheimbten Raths vollmächtiger Verwesers des Hertzogthumbs Crossen... Frauen Gemahlin Aus Dero letzten Worten mit welchen Sie Ihr Leben den 29. Ianuarii des 1691sten Jahres Christlich und seelig beschlossen Und bey Des erblichenen Cörpers den 4. Februarii, in der Stiffts Kirchen zu S. Andreae am Berge vor Crossen geschehenen Beysetzung Durch eine wenige Trauer-Rede... vorgestellt und... zum Druck gegeben Von Grauer Georg, Crossen 1691, s. [27–28].

125. †	Krosno Odrzańskie, kościół pw. św. Andrzeja	1691
--------	--	-------------

Trumna ze zwłokami Amalii von Brand z d. von Schlabberndorf. Drewno. Trumna stoi na podeście przykrytym czarnym sukniem. Tło tworzy draperia w narożnikach. Zmarła leży w trumnie bez wieka, w czarnej sukni śmiertelnej, zawiązywanej z przodu skrzyżowanymi tasienkami, z długą chustą na głowie oraz wzdłuż tułowia i złożonymi rękami; pod głową duża poduszka. Po lewym podłużnym boku trumny dwa zaznaczone pola z cytatami biblijnymi: u dołu (A), u góry (B). Inskrypcja malowana.

Język niemiecki, fraktura.

Opis i inskrypcja według drzeworytu w mowie pogrzebowej¹⁾:

A Fürchte dich nicht den ich habe dich er-/löset ich habe dich beÿ deinen Namen ge-/ruffen / Esaj(as) 43. v(ers) 2.²⁾

B Durch das blut Christi haben wir Erlösung / nemlich die vergebung der Sünden / nach dem reichthum seiner Gnade / Ephes(ios) 1. v(ers) 7.³⁾

Tłum.: Nie lękaj się, bo cię wykupiłem, wezwałem cię po imieniu. Księga Izajasza 43, wers 2. (A); Przez krew Chrystusa mamy zbawienie, to jest odpuszczenie grzechów, bo jego łaska jest obfita (B).

Na temat zmarłej zob. wyżej nr 124.

- 1) Die Wahre Glückseeligkeit, s. [29].
- 2) Iz 43,2.
- 3) Ef 1,7.

Die Wahre Glückseeligkeit Vor dem Tode in dem Tode und nach dem Tode Der Weyland Wolgebohrnen Frauen Fr. Amalia von Brand gebohrne von Schlabberndorff Des... Hn. Ludwig von Brandts Churfürstl. Brandenb. Geheimbten Raths vollmächtiger Verwesers des Hertzogthumbs Crossen...

Frauen Gemahlin Aus Dero letzten Worten mit welchen Sie Ihr Leben den 29. Ianuarii des 1691sten Jahres Christlich und seelig beschlossen Und bey Des erblichenen Cörpers den 4. Februarii, in der Stiffts Kirchen zu S. Andreae am Berge vor Crossen geschehenen Beysetzung Durch eine wenige Trauer-Rede... vorgestellt und... zum Druck gegeben Von Grauer Georg, Crossen 1691, s. [29].

126. †	Czetowice, kościół filialny	1692
---------------	------------------------------------	-------------

Dwa świeczniki ołtarzowe. Cyna. Świeczniki składają się z okrągłego profilowanego okapnika, okrągłego trzonu z wieloma wypukłościami w kształcie pierścieni i wysokiej trójbocznej bogato zdobionej stopy, na której umieszczony jest herb i inicjały fundatora. Inskrypcja grawerowana.

Wys.: 67 cm. – Język niemiecki, pismo humanistyczne.

Opis i inskrypcja według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

Herb: Nostitz²⁾

G(eorg) F(riedrich) v(on) N(ostitz) 1692

Był on synem Georga von Nostitz († 1663), pana Pełczyna Górnego i Dolnego (niem. Ober- und Nieder Polgsen) i Miłcza (niem. Arnsdorf) w pow. Wołów (niem. Wohlau), Turowa (niem. Tauer) w pow. Głogów i Kręska (niem. Kranz) w pow. Wołów i jednej von Schindel³⁾. Żonaty z Sophie Charlotte baronową von Kannenberg i Krumke. Jaki był związek między nim i Czetowicami (niem. Zettitz), pozostaje sprawą niewyjaśnioną.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Zettitz, Altarleuchter, nr 3091; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 257.

2) Siebmacher, tab. 71.

3) Knauth, Von dem Ursprunge, Herkommen, Alterthum und Ausbreitung des Hochberühmten Geschlechts derer Herren von Nostitz, s. 46, 52.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Zettitz, Altarleuchter, nr 3091; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 257.

127. (†)	Rybaki, kościół filialny	1693
-----------------	---------------------------------	-------------

Tablica pośmiertna Johanna Maximiliana von Löben. Na wewnętrznej ścianie kościoła. Po środku owalnej płyty okrągły portret zmarłego otoczony wieńcem laurowym. Całość flankowana dwiema zbrojami, werblami i liczną ówczesną bronią wojskową. U góry hełm z nasadką, powyżej korona trzymana przez dwa anioły. Pod obrazem w formie draperii utworzone miejsce z danymi odnoszącymi się do osoby upamiętnionego i pełnym herbem po środku.

Język niemiecki, fraktura.

Opis i inskrypcje według *Kunstdenkmäler*¹⁾:

Herb: Löben²⁾

Der // Hoch / und Wohl // gebohrne Herr / Herr Johann / Maximilian
/ Freyherr v(on) // Löben ... / beÿ den Chur-//brandenb(urgischen)
Kürass(ieren) / Friedrich Wilhelm des Churfürstlichen Durch-/laucht
zu Brandenburg [---] / Hauptmann [....] ders(elben) Preußischen^{a)} Leib-/
Garde zu Fuß [--- / ---]1693 / [---]

Tłum.: Wielmożny pan, pan Johann Maximilian baron von Löben (...) przy książęco-brandenburskich kirasierach Książęcej Mości Friedricha Wilhelma brandenburskiego (...), kapitan (...) pruskiej pieszej straży przybocznej (...)1693 (...)

Baron Johann Maximilian von Löben urodził się 1.06.1667 r. jako syn Adolfa Maximiliana von L. (zob. nr 118) i Louise Hedwig von Burgsdorf (1641–1669). Jego rodzeństwem byli: Friedrich Ehrentreich, Georg Adolph (zmarł wcześniej), Kurt Hildebrand (1661–1730), pruski generał lejtnant i gubernator Kołobrzegu (od roku 1724)³⁾ i Marie Hedwig⁴⁾. Johann Maximilian zmarł 28.12.1693 r. i został pochowany w kościele w Rybakach⁵⁾.

a) Odczyt niepewny.

1) *Kunstdenkmäler des Kreises Crossen*, s. 150–152.

2) Herb baroński: czterodzielny: 1. czuwająca Murzynka z wyciągniętymi ramionami i przepaską na czole, której końce zwiewnie opadają w lewą stronę; 2. szachownica w pięciu rzędach; 3. dwie belki poprzeczne; 4. dwugłowy orzeł w koronie; klejnot: czuwająca Murzynka (po lewej); dwugłowy orzeł w koronie (po prawej) – Kneschke, *Neues allgemeines deutsches Adels-Lexicon*, t. 5, s. 600.

3) Friedländer, Kurt Hildebrand Freiherr von Loeben, *ADB* 19 (1884), s. 40.

4) Tamże.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 150–152.

128. †

Korczyców, kościół parafialny

1693

Wiatrowskaz. Metal. Wieża kościoła. Inicjały i data roku wycięte?

Opis i inskrypcja według Schmidta i *Kunstdenkmäler*¹⁾:

C(aspar) F(riedrich) v(on) L(öben) 1693

Kościół przedstawia późnośredniowieczną budowlę z głazu narzutowego, całkowicie otynkowaną z podzieloną na nisze, średniowieczną wieżą zachodnią z wypalanej cegły, w nadbudowie. Po roku 1724 dobra rycerskie von Löbenów przeszły w ręce osób nieszlacheckich.

Kaspar Friedrich von Löben był synem Adama von L. (* 12.10.1603, † 2.12.1648) i Magdaleny von Rechenberg (1606–1668). Skoro jego rodzice pobrali się 1.03.1622 r., to on mógł się urodzić dopiero po roku 1622. Jego rodzeństwem byli: Hans Adam, Margarethe Magdalene, Eleonore i Seyfried (1636–1698). Kasper Friedrich zmarł po roku 1693.

1) Schmidt, Auf den Spuren alter Geschlechter, s. 68; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 107.

Schmidt, Auf den Spuren alter Geschlechter, s. 68; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 107.

Gubin, miasto

1693

Zob. 1663 nr 99.

129. (†)

Gubin, kościół parafialny

1694

Tablica pamiątkowa Jakoba Klinckebeil von Grünewald. Piaskowiec. Płyta prostokątna, rozbita w czasie działań wojennych w 1945 roku. Zachowały się cztery części z górnego fragmentu płyty; kompletność tablicy nie do ustalenia. Inskrypcja wykuta.

Język niemiecki, fraktura; litery: 2,5–5,5 cm.

Opis i inskrypcja według zdjęcia¹⁾:

HERR / Jacob Klinckebeil v[on] Grünenwald / [Erb=Herr auf Groß=B] rehsen²⁾, Schmachtenhaÿn³⁾ und Be[erenklau⁴⁾ --- / ---] Kön(iglicher) Maj(estät) Rath, Hoff= und P[fa]ltz=Graff des H[(eiligen) / Römischen] Reichs [--- Dur]chl(aucht) des Postul(ierten) Administ(rators) des Stiffts M[erseburg / --- Gegenh]ändler im Marggraftumb Nied[erlausitz / ---]hs: Saltz-Ambts im Closter vor Gub[en --- /---] Aembter i[m] Marggraftumb Niede[rlausitz ---]

Tłum.: Pan Jakob Klinckebeil von Grünenwald, pan dziedziczny na Brzezynie, Sitnie i Warchlewie (...), radca królewskiej Mości, palatyn dworu świętego cesarstwa rzymskiego (...) książęcej Mości postulowanego administratora kapituły Merseburga (...) Kontroler w marchii Łużyce Dolne (...) urzędu solnego w klasztorze pod Gubinen (...) urzędów w marchii Łużyce Dolne (...).

Jakob Klinckebeil, pod nazwiskiem von Grünewald wyniesiony do stanu szlacheckiego, poeta niemiecki, urodzony 12.04.1627 w Kaliszu Pomorskim jako syn członka tamtejszej ławy miejskiej, Jakoba K. i Kathariny Krüger. W roku 1658 był sasko-merseburskim żupnikiem w Gubinie, w 1662 otrzymał tytuł *Comes Caesareus Palatinus*. W tym czasie czynił starania u cesarza Leopolda I. o utworzenie dolnołużyckiego uniwersytetu krajowego w Gubinie. W dniu 8.02.1661 zawarł w Spremberg związek małżeński z Marie Sedligk, córką poborcy cła, podatku piwnego i kontrybucji w Sprembergu Mathiasa S.⁵⁾

Ona zmarła 22.07.1676 w Gubinie i została tam pochowana. 15.02.1678 ożenił się ponownie z Sophie-Margarethe von Maltitz, córką komisarza wojennego powiatów Storkow i Beeskow, Hansa Joachima von M. Z obydwu małżeństw pozostawił 9 synów i 6 córek, z których 2 synów i 4 córki go przeżyły. Z jego poezji najważniejszą jest *Gott geheiligter Andachts-Hayn Oder Heilig-Lobschallender Grünenwald*⁶⁾. Jakob Klinckebeil był bogato uposażony, posiadał: Drzeniówkę, Brzezinę, Warchlewo w powiecie krośnieńskim, Lübbinchen i Deulowitz w powiecie gubińskim oraz Sitno. Zmarł 8.03.1694 w Gubinie i tamże został pochowany, co dotychczas uszło literaturze przedmiotu⁷⁾.

- 1) Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcie 4a.
- 2) Groß Breesen Krs. Guben (poln. Brzezina pow. Krosno Odrzańskie).
- 3) Schmachtenhain, Gemeinde Nieder Struse (poln. Sitno, gmina Stróża Dolna).
- 4) Bärenklau Krs. Guben (poln. Warchlewo pow. Krosno Odrzańskie).
- 5) Braut-Lied Auß dem ersten des hohen Liedes Salomonis. auff deß... Hn. Jacob Klinckebeils Kayserl. gekrönten Poetens... Bräutigams und der... Jungfer Marien Des... Herrn Matthiae Sedligns... Tochter Braut Hochzeitlichen Ehren-Tag: welcher gehalten zu Spremberg am 8. Hornungs Styl. nov. des 1661. Jahres Mit 8 Stimmen auffgesetzt und... übergeben von Christoph Petern Cantore zu Guben, Franckf. an der Oder 1661.
- 6) Wittenberg ok. 1660, 2. wyd. 1693 z 50 pieśniami religijnymi, które wielokrotnie ukazywały się w różnych śpiewnikach, np. w późniejszych wydaniach Crüger'schen *Praxis pietatis melica* (Halle 2014).
- 7) Der Hochgeschätzte Jacobs-Stab: Mit welchen Der... Hr. Jacob Klinckebeil von Grünwald Erb-Herr auf Groß-Bresen, Schmachtenhayn... Römisch. Kayserl. auch zu Hungern und Böheim Königl. Majestät Rath Hof- und Pfaltz-Graff... Den VIII. Martii St. N. Anno 1694. glücklich über den Jordan ins gelobte Land gangen/ Bey dessen Hoch-Adel. und Volckreichen Beerdigung am Sontage Laetare In der Stadt- und Pfarr-Kirchen zu Guben fürgestellet von M. Andr. Cleemann Past. Primar, Guben 1694. Zob. Hugo Jentsch, ADB, 16:1882, s. 184 i Ahrendt, Jakob Klingbeil, Unser Pommerland, 11/12:1928, s.491.

Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcie 4a.

130. †	Bronków	1695
---------------	----------------	-------------

Inskrypcja domu. Nad drzwiami domu wyrzeźbione inicjały i data roku. Brak dokładniejszych danych dotyczących inskrypcji (A) i (B). Inskrypcje rzeźbione.

Opis i inskrypcje według Kupke¹⁾:

A G H 1695^{a)}

B C D 1695

Według Kupke każdy przybyły nowy właściciel, bez względu na to, czy w drodze kupna czy ożenku, zachowywał nazwę dworu.

a) Na początku i na końcu znak końcowy?

1) Kupke, Die Torsale, s. 116–118.

Kupke, Die Torsale, s. 116–118.

131. †	Gębice, kościół parafialny	1695
--------	----------------------------	------

Epitafium Franza barona von Schönaich. Drewno i metal. W kościele. W formie szyldu bogato wyposażone w chorągwie, sprzęt wojenny, ornament z akantu i dwa stojące lwy, powyżej w oddaleniu dwie rękawice; pośrodku pełny herb baroński Schönaichów; poniżej, pod dużą stylizowaną perłową muszlą, taśma z inskrypcją pamięci.

Język łaciński, pismo humanistyczne i kapitała.

Opis i inskrypcja według starej fotografii¹⁾:

Herb: Schönaich²⁾

Illustriss(imus) D(o)m(inus) D(o)m(inus) FRANCISCVS de SCHÖNAICH
/ L(iber) B(aro) in Beuthen³⁾ et Carolath⁴⁾, D(o)m(inus) Ambtitz(ensi)
Territo=/rÿ in Gerstd(orff)⁵⁾ Mellend(orff)⁶⁾ et Schlaup(itz)⁷⁾

Tłum.: Jaśnie oświecony pan, pan Franz von Schönaich, baron w Bytomiu Odrzańskim i Siedlisku, pan okręgu gębickiego w Dąbiu Lubuskim, Młynicy i Słupic.

Franz Freiherr von Schönaich urodził się w roku 1637 jako syn Sebastiana barona von S. (1598–1650) i Judith de la Rive (1602–1663). Miał 17 rodzeństwa, m.in. Hansa barona von S. (1623–1675), dziedzica Gębic (niem. Amtitz). Za życia prowadził kilka procesów sądowych⁸⁾. 15.10.1694 r. założył fundusz stypendialny z kapitałem 5000 talarów na majątku Dąbie Lubuskie (niem. Gersdorf) dla dwóch studiujących teologów kościoła reformowanego⁹⁾. Zmarł jako nieżonaty? 25.09.1695 r.¹⁰⁾ i pochowany został w kościele w Gębicach?

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Amtitz, Epitaph Schönaich, nr 00221.

2) Siebmacher, tab. 50; tu: u góry wieniec z liści dębowych (pan), u dołu kroczący lew (baron).

3) Bytom Odrzański.

4) Carolath, pol. Siedlisko pow. Głogów.

5) Gersdorf, pol. Dąbie pow. Krosno Odrzańskie.

6) Mellendorf, pol. Młynica Krs. Dzierżoniów.

7) Schlaupitz, pol. Słupice Krs. Dzierżoniów.

8) N.p. przeciwko Adolphowi v. Dallwitz ze Starosiedla (niem. Starzeddel) z powodu budowy kościoła w Witaszkowie (niem. Vettersfelde) 1672–1673 – BLHA Potsdam, Rep. 40C 1710, 1711, 1713.

9) Koch, Die Preussischen Universitäten. Eine Sammlung der Verordnungen, s. 312.

10) Zedler, Grosses vollständiges Universal-Lexicon, t. 35, Sp. 638; siehe BLHA Potsdam, Findbuch 37 Lübbenau 6850 – Beileidsschreiben zum Tod von Franz v. Schönaich zu Carolath (Konzept), 1695.

132. †	Krosno Odrzańskie, kościół pw. Najświętszej Marii Panny	1696
--------	---	------

Dzwon. Brąz. Wieża kościoła. „Przepiękny”.

Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Chronica¹⁾:

Ehre sei Gott in der Höhe, Friede auf Erden / und den Menschen ein Wohlgefallen²⁾

Tłum.: Chwała Bogu na wysokościach, a na ziemi pokój ludziom Jego upodobania.

Według niemieckojęzycznej kroniki miasta Krosno (Chronica der Stadt Crossen) dzwon został odlany w Berlinie i zawieszony w marcu 1696 r. Pierwotnie pochodził on z odlewni Lorenza Köckeritza, odlany w Szczecinie w 1683 roku. Był pięciokrotnie odnawiany przez Martina Heintze w Berlinie, by ostatecznie w 1696 roku podjąć wyznaczoną funkcję³⁾. W roku 1708 padł on ofiarą pożaru miasta.

1) Chronica der Stadt Crossen, s. 259.

2) Łk 2,14.

3) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 49.

Chronica der Stadt Crossen, s. 259.

133. †	Krosno Odrzańskie, szpital św. Jerzego	1696
--------	--	------

Inskrypcja budowlana przy szpitalu św. Jerzego. Miejsce umieszczenia nieznane.

Język łaciński.

Opis i inskrypcja według Beckmanna:

Tłum.: *Po pożarze w roku 1659 wybudowany na nowo, a potem w roku 1696 odnowiony, ale dodatkowo ozdobiony dwiema inskrypcjami, z których jedna z całą poddańczą pobożnością dla Jego Królewskiej Mości (...) i ta pierwsza brzmi¹⁾:*

Quisquis hac via transis Viator adverte, non aberrabis / surgit Nosodochium Crosnense Anno 1696 augustis / sub Auspiciis Serenissimi ac Potentissimi Electoris, et / Domini D(omi)n(i) Friderici III. Justi, habetur, Ancile Subdi-/torum, Victor hostium, Asylum Pauperum. Princeps He-/ros. Pater justissimus ecce Gloriarum humanarum compen-/dium. Is suum cuiq(ue) dum tribuit cujusq(ue) / se beneficium sistit adorandus in eo Titus Vespasianus / generis humani Germani delictum universi miraculum, / tu vitae hospes, ad publicum hoc miserorum hospitium publi-/cam pie memento salutem, bene precando Electori, meditan-/do Regium ipsius exemplum, gloriam, praemium hanc / perge viam Regiam.

Tłum.: Wędrowcze, jeśli podążasz tą drogą, pogrąż się w zadumie i nie błądz. Dzięki szczęśliwemu wsparciu jaśnie oświeconego pana, księcia elektora, Friedricha III., uważanego za tarczę dla poddanych, pogromcę wrogów, opiekuna i obrońcę biednych, herosa, sprawiedliwego ojca, wzór ludzkich cnót, powstał w Krośnie w roku 1696 szpital. Każdemu dał to, co jemu należne i przychodził z pomocą, z czego powinien się cieszyć uznaniem jak Tytus Vespasian, jak klejnot i cud całego narodu niemieckiego. W tym życiu jesteś gościem, nie zapominasz o tym szpitalu publicznym dla ubogich, pomyśl o zdrowiu publicznym, módlcie się za księciem elektora, pomyślcie o jego królewskim przykładzie, o jego chlubie i sławie, podążajcie królewską drogą.

Szpital świętego Jerzego w Krośnie założony został w roku 1380, a zatwierdzony 21 sierpnia 1380 r.²⁾. W roku 1659 spalił się, a w 1696 został odbudowany.

1) Beckmann, s. 33.

2) Tamże, s. 27–32 i GStA Berlin, VI. HA. Nl. nr 111, Bl. 11^v–13^r. Zob. Matthias, Chronica der Stadt und des ehmal. Herzogthums Crossen, s. 89–90.

BLHA Potsdam, Rep. 16: Nachlass Beckmann, nr 1, s. 33; GStA Berlin, VI. HA. Nl. nr 111, Bl. 13^r.

134. †	Krosno Odrzańskie, szpital św. Jerzego	1696?
--------	--	-------

Tablica pamięci przy szpitalu świętego Jerzego. Pod portretem von Löbena tekst rymowany. Dokładne miejsce umieszczenia nieznane.

Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Beckmanna:

Tłum.: *Po pożarze w roku 1659 wybudowany na nowo, a potem w roku 1696 odnowiony, ale dodatkowo ozdobiony dwiema inskrypcjami, z których jedna wystawiona została z całą poddańczą pobożnością Jego Królewskiej Mości, a druga porucznikowi Panu von Löben, który szpitalowi legował [przekazał testamentem] 1000 talarów, ku czci, (...), ta druga pod portretem wspomnianego pana von Löben¹⁾:*

Hier steht ein Held in einem todtten Bilde
 Der Löben heißt und noch im Tode lebt
 Wer Samt ihn nicht aus beigesetzten Schilde?
 Der seinem Namen und großen Ruhm erhebt
 Der tapfer Mann starb auf dem Ehren bette,
 Sein deutsches Schwerdt drang in der frantzen Blutt,
 Damit Er nur ein wenig Zeugniß hätte,
 Sein Hertze sey dem Vaterlande gutt.
 Ja solches Lob wird Ihm beständig blühen
 Bey und hat Er diß Armen Hauß bedacht
 Dem Himmel ist das Capital geliehen.
 Als welches Gott nun völlig richtig macht

Und weil Er sich so mild als tapffer zeiget,
 So gleichen Trieb mit Alexandro fühlt
 Weil Sein Gewinn an Ehr und Tugend steiget
 Hat Er denn nicht das schönste Schach gespielt?
 Mein Leser geh! Bedencke dis Exempel:
 Der Lorbeer krönnt und auch das Christenthum
 Drum weil du lebst, verbleib im Tugend Tempel
 So hat dein Tod den besten Lebens Ruhm.

Tłum.: Tu stoi bohater w martwym obrazie. Nazywa się von Löben i żyje jeszcze w śmierci. Kto z nim razem nie z pogrzebanego szyldu? Ten unosi jego nazwisko i wielką sławę. Ten dzielny mąż umierał na honorowym łożu, jego niemiecki oręż przeniknął do francuskiej krwi, by miał chociaż jakieś małe świadectwo tego. Miał dobre serce dla ojczyzny. Jego chwała będzie kwitła zawsze. To on pomyślał o tym domu dla biednych. Niebu pożyczono kapitał. Jako takim Bóg zarządzi dobrze, ponieważ On jest jak łagodny tak dzielny. Czuje to samo co Alexander, bowiem jego zysk to honor i cnota. Czyż On nie zagrał w najpiękniejsze szachy? Drogi czytelniku! Zadumaj się nad tym przykładem: Laur wieńczy jak i chrześcijaństwo. Dlatego, że żyjesz, pozostań w świątyni cnoty. Tak oto twoja śmierć ma najlepszą sławę życia.

Na temat szpitala zob. wyżej nr 133.

1) Beckmann, s. 33–34.

BLHA Potsdam, Rep. 16: Nachlass Beckmann, nr 1, s. 33–34; GStA Berlin, VI. HA. NL. nr 111, Bl. 13^r–13^v.

135. †

Koperno, kościół filialny

1696

Inskrypcja poświęcenia kościoła. Tekst na wewnętrznej stronie przedniej okładki mszału z czasów katolickich. Znajdował się w kościele w Kopernie, obecnie zaginiony.

Język niemiecki i łaciński.

Opis i inskrypcja według Kestena¹⁾:

Kund und zu wissen sei hiermit, dass nachdem die Kirche in Kippern baufällig worden, man bedacht gewesen, die alte Kirche abzureißen, und von Grunde aus eine neue aufzuführen anno 1696. – Sie wurde durch fleißige Hinzuthuung der Kipperschen Unterthanen noch in dem nämlichen Jahre fertig, so dass sie den 18. August 1696, als Dom(inica) 7. p(ost) Trin(itatis), von dem Herrn Generalsuperintendenten in Lübben Daniel Römer eingeweiht wurde. Zugegen waren – die damalige Patronin Frau von Loeben auf Niemitzsch²⁾, der Herr Salzamtshauptmann Johann Friedrich von Grunewaldt, Erbherr auf Großbreesen³⁾ p(er)ge p(or)ro, die Herren Eingepfarrten und das ganze Kirchspiel von Niemitzsch. Der Herr Pfarrer David Weizmann und der Herr Diakonus Balthasar Jancovius,

die Kirchenvorsteher Christoph Schielke als Aeltester, Johann Jepel und Johann Schiele sorgten einmütig für die Wiederaufbauung der Kirche. Jesus segne dieses Gotteshaus und lasse es ihm zu Ehren lange stehen, damit das wahre Gotteswort lauter und rein gelehrt und gehört werde durch Christum, Amen.

Tłum: Niniejszym czynimy wiadomym, że potem, gdy kościół w Koperni groził zawaleniem, podjęto zamiar wyburzenia starego kościoła i wybudowania od podstaw nowego kościoła w roku 1696. Został on zbudowany dzięki zaangażowanemu udziałowi poddanych Koperni jeszcze w tym samym roku, tak że został poświęcony 18 sierpnia 1696 r., jako 7-ej niedzieli po Trójcy świętej, przez pana generalnego superintendenta w Lübben Daniela Römera. Obecni byli: ówczesna patronka pani von Loeben, pani Polanowic, pan naczelnik Urzędu Solnego Johann Friedrich von Grunewaldt, dziedzic Brzeziny oraz panowie parafii i cała parafia Polanowice. Pan pastor David Weizmann i pan diakon Balthasar Jancovius, prowizorzy kościoła Christoph Schielke jako starszy, Johann Jepel i Johann Schiele zgodnie troszczyli się o odbudowę kościoła. Jezu, pobłogosław ten kościół i pozwól mu na jego cześć trwać, by prawdziwe Boże słowo było przez chrześcijan nauczane i słuchane w sposób czysty, Amen.

Wpis dokonany przez ówczesnego pastora Weitzmanna w Polanowicach (niem. Niemitzsch) nosi charakter oficjalny. Daniel Römer urodził się 17.07.1617 r. w Toruniu (niem. Thorn) jako syn rzeźnika. W roku 1650 został diakonem w Wittenberdze, w 1659 superintendentem i naczelnym pastorem w Forście (niem. Forst), w roku 1668 drugim, a w 1677 pierwszym pastorem w Budziszynie (niem. Bautzen), od roku 1683 aż do swojej śmierci 16.04.1700 r. generalnym superintendentem w Lübben⁴⁾. David Weitzmann urodził się w Möbiskrug w pow. Gubin jako syn pastora Georga W. i Anny Bielitz. W roku 1602 został diakonem, w 1685 aż do swojej śmierci 25.09.1719 r. naczelnym pastorem w Polanowicach. Żonaty z Ursulą Wedigen, córką komisarza wojennego Johanna Georga W. w Spandau⁵⁾. Balthasar Jancovius urodził się w Pławie (niem. Plau) koło Krosna Odrzańskiego. Od roku 1691 aż do śmierci 21.09.1713 był diakonem w Polanowicach, żonaty z niejaką Evą Marią⁶⁾.

1) Kesten, Küppern, s. 112.

2) Polanowice pow. Gubin.

3) Brzezina pow. Gubin.

4) Evangelisches Pfarrerbuch, t. 2, s. 709.

5) Tamże, t. 1, s. 245; t. 2, s. 944.

6) Tamże, t. 1, s. 245; t. 2, s. 373.

Kesten, Küppern, s. 112.

Inskrypcja nagrobkowa? Hansa Georga von Winterfeld.

Inskrypcja według Winterfelda¹⁾:

Z powodu fragmentarycznego zachowania płyty i zwietrzenia inskrypcji niemożliwa jest bliższa identyfikacja zmarłej osoby.

a) Odczyt niepewny.

1) Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcia 0104–0111, 0625.

Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcia 0104–0111, 0625.

138. †

Gęstowice, dworek

1697

Inskrypcja budowlana. Piaskowiec. Herb fundatora i inskrypcja budowlana znajdują się na resztkach starej budowli i są wmurowane w czołowe boki tarasu przed schodami zewnętrznymi.

Język łaciński, pismo humanistyczne z kapitałą, kursywą.

Inskrypcja według *Kunstdenkmäler*¹⁾:

Herb: Mikrander²⁾

Sub Auspicio / Ser(enissi)mi et Pot(entissi)mi Ele(c)t(or)is
Brandenb(urgensis) / FRIDERICI III / Arcem hanc / Augustae Domui
gratum Diversorium Gentilitio / Stemmati Sedem quietam Posteris
Monumentum / Perennaturum condidit A(nn)o 1697 GEORG / ADOLPH
S(acri) R(omani) J(mperii) L(iber) B(aro) de Micrander / Generalis et
Gubern(ator) Francof(ortii) ad Viad(rum)

Tłum.: Pod rządami najdostojniejszego i najpotężniejszego brandenburskiego księcia elektora Friedricha III. w roku 1697 baron Rzeszy, generał i namiestnik Frankfurta nad Odrą Georg Adolph von Mikrander wybudował ten pałac dostojnemu domowi jako przyjemne miejsce pobytu, rodowi z pochodzeniem jako miejsce spokoju, a potomkom jako pomnik po wsze czasy.

Dworek został wybudowany na nowo w latach 40. XIX wieku na miejscu wcześniejszego budynku, wybudowanego przez Georga Adolpha von Mikrander³⁾ w roku 1697, który spłonął w 1837 r. W trakcie prac budowlanych piaskowiec z herbem fundatora i inskrypcję budowlaną przejęto i wmurowano w nowy budynek. Jego córka Katharine Louise Adolphine Friederike Bartholdi von Micranden (* 10.11.1718) poślubiła 2.11.1835 r. Friedricha Wilhelma von Canitz⁴⁾. Zob. poniżej nr 233.

1) *Kunstdenkmäler des Kreises Crossen*, s. 214–216.

2) Zob. poniżej nr 233.

3) Zob. List lenny na Gęstowice (niem. Tammendorf) i Chlebów (niem. Klebow) dla generała-majora Georg Adolfa barona von Micrander z 1699 r. w BLHA, Potsdam, Rep. 3: Neumärkische Kammer, nr 8266.

4) Wojewódzkie Archiwum Państwowe Zielona Góra, sygn.: 1380/1: Akta metrykalne Krosno Odzańskie – gmina ewangelicko-luterańska 1694–1800, s. 183.

Krosno Odrzańskie, kościół pw. Najświętszej Marii Panny

1697

Zob. 1718 nr 208.

139. †

Krosno Odrzańskie
(dawne Muzeum regionalne)

1698

Kubek cechu rybaków. Cyna. Z pierścieniem podstawy, podzielony obręczami na części. Na ścianie kubka przedstawione są dwie ryby w wieńcu z liści z datą roku (A). Obok adnotacja dotycząca właściciela (B). Inskrypcja grawerowana.

Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Mirow¹⁾:

A 1698

B Gottfried Burckert

Od roku 1945 kubek ten uważany jest za zaginiony. Na temat historii zasobu zob. nr 84.

1) Mirow, Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer, s. 139–140.

Mirow, Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer, s. 139–140.

140. (†)

Łagów, kościół filialny

1698

Empory. Drewno. Na balustradzie empor umieszczonych zostało 26 malowanych przedstawień z tekstem równoległym ze Starego i Nowego Testamentu, zaczynając od stworzenia pierwszego człowieka, aż po Sąd Ostateczny. Na podstawie dawnego zdjęcia można jedynie stwierdzić, że u góry na jasnej taśmie w polach balustrady na lewo od ołtarza kończy się inskrypcja (A), a na prawo od ołtarza zaczyna się tekst (B). W polach pod przedstawieniami (po lewej: zmartwychwstanie, sąd ostateczny; po prawej: stworzenie człowieka, stworzenie świata) na jasnej taśmie na lewo od ołtarza wykonane są teksty (C–D), a po prawej teksty (E–F). Po roku 1945 inskrypcje niemieckie i większość scen przedstawionych na obrazach zamalowano. Inskrypcje malowane.

Język niemiecki, fraktura.

Inskrypcja według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

A [Er ist offenbart im Fleisch // gerechtfertigt im Geist // erschienen den Engeln // gepredigt den Heiden // geglaubt in der Welt // aufgenommen] in die // Herrlichkeit. 1. Tim. 3. V(ers) 16.²⁾

- B Was ist der Mensch! // daß [er rein sein sollte // und daß der gerecht sein sollte // der vom Weibe geboren ist? // Hiob. 15. V(ers) 14.]³⁾
- C [Es ko]mmt die Stunde, in welcher Alle, die in den Gräbern sind werden / [die St]imme des Sohnes GOTTES hören, und werden hervor gehen. / Joh(annes) 5. V(erse) 28.29.⁴⁾
- D Wir müssen alle offenbar werden vor dem Richterstuhl Christi, auf dass / ein Jeglicher empfangen, nachdem er gehandelt hat bei Leibes Leben / es sei gut oder böse. 2. Cor(inthios) 5. V(ers) 10.⁵⁾
- E GOTT schuf den Menschen Ihm zum Bilde! / Gen(esis) 1. V(ers) 27.⁶⁾
- F Herrschet ü[ber die Fische im Meer und über die Vögel unter dem /] Himmel und ü[ber das Vieh und über alles Getier, das auf Erden kriecht. / Gen(esis) 1. V(ers) 28.]⁷⁾

Tłum.: Ten, który objawił się w ciele, usprawiedliwiony został w Duchu, ukazał się aniołom, ogłoszony został poganom, znalazł wiarę w świecie, wzięty został w chwałę (A); Czymże jest człowiek, że miałby być czysty, czymże zrodzony z niewiasty, że miałby być sprawiedliwy (B); Nadchodzi bowiem godzina, w której wszyscy, którzy spoczywają w grobach, usłyszą głos Jego (C); Albowiem my wszyscy musimy stanąć przed sądem Chrystusowym, aby każdy odebrał zapłatę za uczynki swoje, dokonane w ciele, dobre czy złe (D); Stworzył więc Bóg człowieka na swój obraz (E); Panowanie nad rybami morskimi, nad ptactwem powietrznym i nad wszystkimi zwierzętami pełzającymi po ziemi (F).

Kościół w jego podbudowie jest masywną, otynkowaną budowlą na planie kwadratu, która w górnej, większej części otaczających murów przechodzi w ośmiokąt. Na profilowanym dachu krytym dachówką ośmiokątna latarnia z kopułą pokrytą blachą cynkową⁸⁾.

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Logau, Altar und Taufe, nr 3017; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 128.
- 2) 1 Tm 3,16.
- 3) Hi 15,14.
- 4) J 5,28–29.
- 5) 2 Kor 3,10.
- 6) Rdz 1,27.
- 7) Rdz 1,28.
- 8) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 126.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Logau, Altar und Taufe, nr 3017; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 128.

Inskrypcja budowlana. Piaskowiec. Na stronie południowej nad półkolistym dojściem do wnętrza, pomiędzy dwoma pilastrami, dźwigającymi załamane zadaszenie, u góry zaokrąglona płyta, na niej u góry wykonany jest herb przymierza Arnold-Jeuthe, a poniżej inskrypcja budowlana. Inskrypcja wykuta.

Wys.: 120 cm, szer.: 100 cm. – Język łaciński, kapitała; litery: 2–4 cm.

Herby: Arnold¹⁾ Jeuthe²⁾

DEO TER OPT(IMO) TER MAX(IMO) / PERENNI BONITAT(IS)
 FONTI / UNDE MANAVIT QUICQUID SUNT ET HABENT / PRO
 INNUMERIS BENEFICIIS QUAE INDIGNI / ACCEPERUNT / HANC
 AEDEM S(ANCTAM) AD MAIOR(EM) IPSIUS / GLORIAM A SE
 EXSTRUCT(ANT) / GRATA MENTE DICA(N)T CONSECRA(N)TO
 / AC SUAM SUOR(UM)Q(UE) SALUT(EM) HUMILIME COM(M)
 ENDA(N)T / INFIMI SERVOR(UM) DEI / IOANNES AB ARNOLD
 / ET / DOROTHEA DE IEUTHE / CONIUGES / HEREDITARII IN
 GROSSLESSEN³⁾ WENIGLESSEN⁴⁾ / LAESSGEN⁵⁾ SEEDORFF⁶⁾
 SEIFFERSHOLTZ⁷⁾ SCHERTEN-/DORFF⁸⁾ PLOTH⁹⁾ IONASBERG¹⁰⁾
 ET LOGAW¹¹⁾. / ANNO M.DC.XCVIII.

Tłum.: Po trzykroć najlepszemu i po trzykroć największemu Bogu, wiecznemu źródłu dobroci, z którego wszystko, kim są i co mają, wypływało, za niezliczone dobre czyny, które oni niegodnie otrzymywali i przyjmowali, budują z własnych środków ten święty dom ku jego największej czci, ofiarują i poświęcają w podziękowaniu, przekazując go dla dobra własnego i innych jako uniżeni poddani Boga małżonkowie Johann von Arnold i Dorothea von Jeuthe, dziedzice w Leśniowie Wielkim, Leśniowie Małym, Lasku Odrzańskim, Sudole, Radonii, Przylepie, Płotach, Zagórze i Łagowie. W roku 1698.

Johann von Arnold pochodził z zielonogórskiego rodu miejskiego. Był handlarzem sukna, zarządcą poczty i sprawował kilka urzędów miejskich. Około roku 1658 ożenił się z Dorotheą Jeuthe, córką Nikolausa J. (1617–1684) i Dorothei Becker (1617–1683). Dnia 27.03.1665 r. został podniesiony do stanu szlacheckiego. Nikolaus Jeuthe, pochodzący również z zielonogórskiego rodu miejskiego, podniesiony został w 1680 r. do czeskiego stanu szlacheckiego. Johann von Arnold zmarł po roku 1699 (1700?), a wdowa po nim Dorothea w roku 1705¹²⁾. Pozostawili oni kilkoro dzieci (zob. niżej nr 142).

- 1) Czterodzielny z tarczą środkową: 1/3 po prawej i lewej uniesiony lew z ogonem w przedniej łapie, 2/4 drzewo na wzgórzu; w środkowej tarczy uniesiony lew(?) ze skrzydłami; klejnot: między dwoma skrzydłami po prawej uniesiony półlew z ogonem w przedniej łapie, por. Neues preußisches Adels-Lexicon, t. 1, s. 141–142.
- 2) Poprzecznie podzielony belką zdobioną trzema kwiatami, u góry gwiazda, na dole podzielony pięć razy ukośnie w prawo (w kolorze złotym niebieskim); klejnot: między dwoma bawolimi rogami gwiazda, por. Ledebur, Adelslexicon, t. 1, s. 396.
- 3) Groß Lessen, pol. Leśniów Wielki.
- 4) Wenig Lessen, pol. Leśniów Mały.
- 5) Läszen, pol. Laski Odrzańskie.
- 6) Seedorf, pol. Sudół.
- 7) Seifersholz, pol. Radomia.
- 8) Schertendorf, pol. Przylep.
- 9) Plothow, pol. Płoty.
- 10) Jonasberg, pol. Zagórze.

11) Logau, pol. Łagów.

12) Górski, Rodzina von Jeuthe, s. 21–28, ders., Kartusz herbowy von Jeuthe, s. 151–156.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Eingang, bez numeru; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 127–128; Górski, Rodzina von Jeuthe, s. 21–28, tenże, Kartusz herbowy von Jeuthe, s. 151–156.

142. †	Łagów, kościół filialny	1698
---------------	--------------------------------	-------------

Trzy szyby witrażowe. Szkło. Wstawione w okno południowe. Inskrypcje malowane.

Język niemiecki, fraktura?

Opis i inskrypcje według Kunstdenkmäler¹⁾:

A Johan(n) v(on) Arnold, Dorothea v(on) Arnold G(ebohrne) v(on) Jeuth
1698: 14 May

B Johan(n) Adolph v(on) Arnold Barbara Sophia v(on) Arnoldin G(ebohrne)
v(on) Schlichtig A(nn)o 1698: 14 May

C Johan(n) Leopold Wilhelm v(on) Arnold Matheuß Lavrentius v(on)
Arnold Carolus Ludewig v(on) Arnold A(nn)o 1698 14 May

Tłum.: Johann von Arnold, Dorothea Arnold z d. von Jeuth, 1698 14 maja (A). Johann Adolph von Arnold, Barbara Sophia von Arnold z d. Schlichting w roku 1698 14 maja (B). Johann Leopold Wilhelm von Arnold, Matheuß Laurenz von Arnold, Karol Ludewig von Arnold w roku 1698 14 maja (C).

Na temat Johanna von Arnolda i jego małżonki Dorothei z d. Jeuth zob. wyżej nr 141. Należy przyjąć, że Johann Adolph von Arnold był żonaty z Barbarą Sopią z d. Schlichting, jak też że Johann Leopold Wilhelm, Matthäus Lorenz i Karl Ludwig von Arnold byli ich dziećmi. Najmłodszy syn Karl Ludwig von Arnold, od roku 1709 żonaty z Eleonore von Unruh, zlecił budowę nowego pałacu w Laskach Odrz. (niem. Läsger), do którego wprowadził się 8 listopada 1716 r. Data 14 maja 1698 r. miała odnosić się do dnia wybudowania pałacu w stanie surowym²⁾.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 128.

2) Tamże.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 127–128.

143. †	Łagów, kościół filialny	1699
---------------	--------------------------------	-------------

Szyba herbowa. Szkło. W oknie od strony południowej wstawione okrągła szklana szyba, na której znajdował się herb małżeński Arnold-Jeuthe z należącym do niego napisem i datą roczną (A). Wokół szyby herbowej biegnie tekst sentencji (B). Inskrypcje malowane.

Język niemiecki, fraktura?

Opis i inskrypcje według Kunstdenkmäler¹⁾:

Herby: Arnold²⁾ Jeuthe³⁾

A Dorothea Arnold geb(orhne) v(on) Jeuth Johann v(on) Arnold 1699

B O GOTT Vater in der höhe, hilf daß niemand hier aufstehe, unerhört mit dem Gebete, daß er thut an dieser stete⁴⁾. O du Glantz der Herrlichkeit, Licht vom Licht, aus Gott gebohren, mach uns allesam(m)t bereit, öffne Hertzen Mund und Ohren, unser Bitten, Flehn und Singen, laß H(er)r Jesu wohlgelingen⁵⁾.

Tłum.: Dorothea Arnold z d. von Jeuthin. Johann von Arnold 1699 (A); O Boże Ojcie na wysokości, dopomóż, by nikt tu nie wstał niewysłuchany z modlitwy, którą zanosi w tym miejscu. O Ty blasku radości, światło ze światłości, zrodzony z Boga, uczyn nas wszystkich gotowymi, otwórz serca, usta i uszy, wysłuchaj Panie Jezu naszych prośb, błagań i śpiewu (B).

Data roku 1699 ma odnosić się do roku ukończenia wnętrza kościoła⁶⁾.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 128.

2) Zob. wyżej nr 141.

3) Zob. wyżej.

4) Parafraza do 1 Krl 8,29?

5) Trzecia zwrotka śpiewnika ewangelickiego Tobiasza Clausnitzera (1619–1663) *Liebster Jesu, wir sind hier*, zob. Evangelisches Kirchen-Gesangbuch, s. 105 nr 196.

6) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 128.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 127–128.

144.

Łagów, kościół filialny

1699

Herb rodzinny Arnold-Jeuthe. Pośrodku sufitu kościoła wraz z należącym do niego napisem i data roku. Inskrypcje malowane.

Język niemiecki, fraktura.

Herby: Jeuthe¹⁾ Arnold²⁾

Dorothea Arnoldin geb(orne) v(on) Jeuthin. / Johann von Arnoldt * / 1699

Tłum.: Dorothea Arnold z d. von Jeuthin. Johann von Arnold 1699

Na temat tych osób zob. nr 141.

1) Zob. wyżej nr 141.

2) Zob. wyżej.

145. †	Łagów, kościół filialny	1699
--------	-------------------------	------

Dwa świeczniki ołtarzowe. Cyna. Świeczniki z prostym profilowaniem, które noszą na trójstronnej stopie poza herbem fundatora inskrypcje w formie dedykacji. Inskrypcje graferowane.

Wys.: 61 cm. – Język niemiecki, fraktura?

Opis i inskrypcje według Kunsdenkmäler¹⁾:

Herby: Arnold²⁾ Jeuthe³⁾

Johann v(on) Arnoldt und Dorothea v(on) Arnoldin geborne v(on) Jevth
1699

Tłum.: Johann von Arnoldt i Dorothea von Arnold z d. von Jeuth 1699

Na temat fundatorów zob. wyżej nr 141.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 132.

2) Zob. wyżej nr 141.

3) Zob. wyżej.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 132.

146. †	Bytnica, kościół parafialny	1699
--------	-----------------------------	------

Inskrypcja nagrobna dla Lucii Margarety von Rottenburg z d. von Burgstorff. W krypcie rodzinnej.

Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według kazania pogrzebowego¹⁾:

Allhier ruhet / nach allgemeiner Unruhe / eine zur Welt gebohrne Heldin
/ und zum Himmel erhöhte Königin. / Sie ward bekriegt als ein Mensch
/ Weil Sie als ein Engel Frieden suchte. / Denn die Laster hassen die
Tugend. / Im Kämpffen war Sie tapffer / Drum gab der Sieg zum Kleinod
eine Grone. / In aller Anfechtung / liess diese Gerechte zu dem Nahmen
des HERRN / als Ihrer festen Burg / so fand Sie Hülffe. / Denn / die von
Burgsdorff und Rottenburg / als seine Nahmens=Verwandte / kennet
Gott sehr wol. / Er liebte insonderheit / Diese allerkostbarste Perle, weil
sie mit / Gottes=Blute erkaufft worden; / Diesen hellen Tugend=Stern,
darum sollte er / am Himmel stehen; / Diese vortreffliche Mayen=Blume,
die in / sein Paradies gehörte. / Die Theure Seele! / Nun ist Sie hinauff.
/ Da indessen hier der Leib / mit Erde bedeckt, / von Engeln bewacht,

/ durch Verwesung erneuert wird. / Ehestens / wird sich der Himmel öffnen und den / Rest aus der Erde nachholen. / Sage, Leser / War Sie ein Mensch, oder ein Engel? / Bist du gleich Ihr ein Mensch, so trachte gleich Ihr / auch ein Engel zu werden.

Tłum.: Tu spoczywa po ogólnym niepokoju na świat zrodzona bohaterka i wzniesiona do nieba królowa. Jako człowiek była zwalczana, bo jako anioł szukała pokoju, bowiem zdrożności nienawidzą cnoty. W walce była dzielna, dlatego zwycięstwo dało za klejnot koronę. We wszystkich strapieniach uciekała się ta sprawiedliwa do imienia Pana jako jej obrony i znajdowała pomoc. Bowiem tę von Burgsdorff i Rottenburg jako jego krewną z nazwiska Bóg zna bardzo dobrze. On kochał szczególnie tę najcenniejszą perłę, ponieważ ona okupiona została boską krwią, tę jasną gwiazdę cnoty, dlatego miała stać na niebie; ten najwspanialszy kwiat majowy, który należał do jego raju. Droga, kochana dusza! Teraz jest Ona na górze. Podczas gdy ciało tu przykryte ziemią, pilnowane przez anioły, jest odnawiane przez proces rozkładu. Jak najprędzej otworzy się niebo i zabierze resztki z ziemi. Powiedz, czytelniku, była ona człowiekiem czy aniołem? Jeśli ty jesteś człowiekiem jak ona, to staraj się podobnie jak ona stać się aniołem.

Lucia Margareta von Rottenburg, z domu von Burgstorff z linii Reitwen, urodziła się tam 21.05.1668 r. jako córka Joachima Erdmanna von B., książęco-brandenburskiego starosty urzędów Lebus i Fürstenwalde, pana Reitwen, Wulkow w powiecie ziemskim Lebus i Kunowic (niem. Cunersdorf). Jej matką była Hedwig Sophie von Schlieben, córka Maximiliana von S., komtura zakonu joannitów w Lietzen, dziedzica Papitz, Tucheband, Kliestow i Żalęsino (niem. Sallenthin). 04.07.1684 r. w Reitwen wyszła za mąż za Alexandra von Rottenburg, radcę księstwa brandenburskiego, vice zarządcy księstwa Krosno i Sulechów, starszego (Landesältester) powiatu krośnieńskiego, dziedzica Bytnicy (niem. Beutnitz). Z tego małżeństwa pochodziły dwie córki Katharina Hedwig i Lucia Charlotte oraz syn Joachim Wilhelm, który urodził się 28.11.1689 r., a 03.06.1705 r. zmarł²⁾. Lucia Margareta zmarła w Bytnicy 01.03.1699 r. i tam 03.05.1699 r. została pochowana w krypcie rodzinnej tamtejszego kościoła.

- 1) Ein von Gott Unverlassener Christe Ward als die... Frau Lucia Margaretha von Rottenburgin Geb. von Burgstorffin Des... Herrn Alexandri von Rottenburg Sr. Churfl. Durchl. zu Brandenb. Hochbestallten Raths und Vice-Verwehser... Hoch werth-u. liebgehaltene Fr. Gemahlin Den 1. Mart. dieses 1699 Jahresrecht freudig und selig diese Welt gesegnete Aus Dero vorgeschriebenen Leichen-Text so im 73. Ps. v. 23. und 24. enthalten Bey Hoch-Adelicher Funeration, hoher und volkreicher Trauer-Versammlung Den 3. Maii in dem Gottes-Hause in einer Leichen-Predigt vorgestellt von M. George Christoph Seideln Pastore in Beutnitz, Crossen, 1699, s. 87–88. Siehe auch Das einmahl beschlossen und geschlossene Verbundniß mit Gott Bey Herrlicher Leichen Begängniß Der... Frauen Lucien Margarethen von Rottenburgin Geb. von Burgstorffin Frauen Vice-Verwehserin auff die sämtlichen Güter Beutnitz Des... Herrn Alexandri von Rottenburg Churfl. Brandenb. würcklichen Raths und HochbestaltenVice-Verwehser des Hertzogthums Crossen wie auch Landes-Directoris und Erb-Herrn auff die sämtlichen Güter Beutnitz Weyland hertzlich geliebtesten nunmehrerschmerzlich vermisseten Frauen Gemahlin: Am 3. Maii des 1699. Jahres in einer Stand-Rede Aus dem n 73. Ps. v. ult. Auff dem Herrl. Beutenitzischen Herrschafftts Hausevorgestellet durch Gottfried Lübichen Pfarrn in dem Rottenburgischen Lehns Dorffe Pommertzig, Crossen, 1699.

- 2) Ein Erlöseter des Herrn...: Gedächtniss-Predigt auf Joachim Wilhelm von Rottenburg,... des Alexandri von Rottenburg... Sohn... [† 3. Juni 1705] von Samuel Mickwitz, Crossen, 1705; Standau, Aus vier Jahrhunderten, s. 13.

Ein von Gott Unverlassener Christe Ward ..., s. 87–88.

147.	Trzebule, kościół filialny	1699
------	----------------------------	------

Dzwon. Brąz Zachodni w wieży kościoła. Na szyi dzwonu dwa fryzy z bogatych wici roślinnych, przedzielone przez dwa półwałki. Poniżej nazwiska fundatorów (A) i krucyfiks z napisem (B); po drugiej stronie wtopiona moneta (awers: popiersie księcia elektora Friedricha III w rzymskiej zbroi z otwartą piersią i dużą peruką, na prawo z tekstem kolistym C1; revers: przykryty kapeluszem książęcym herb o dziewięciu polach z berłem w środkowym szyldzie, poniżej w owalu $\frac{2}{3}$ z tekstem kolistym C2, obok herbu inicjały berlińskiego mistrza monety (C3). Na kryzie powyżej krawędzi pod półwałeczkami na dolnym obrzeżu sformułowana jako mowa dzwonu adnotacja wykonania (D). Inskrypcje odlane.

Ø 72 cm; wys.: 61 cm; litery: 2,5–3 cm (A, D), 0,2 cm (C). – Język łaciński (A–C) i język niemiecki (D), kapitała.

A D(OMI)N(US) WILHELM(US) FERDINAND(US) LICHNOWSKY
DE WOSCHTITZ¹⁾ PATRONUS / D(OMI)N(US) TOBIAS PIRSCHER
PASTOR.

B I(ESUS) N(AZARENUS) R(EX) I(UDAEORUM)²⁾

C1 FRIDER(ICUS) IID(EI) G(RATIA) M(ARCHIO) B(RANDENBURGENSIS)
// S(ACRI) R(OMANI) I(MPERII) AR(CHI)C(AMERARIUS) &
EL(ECTOR)

C2 Moneta nova // BrandenB(urgensis) 1690

C3 L(ORENZ) C(HRISTOPH) // S(CHNEIDER)

D GOSS MICH IN SORAU PAUL ANDREAS KOERNER VON ERFURT
1699

Tłum.: Pan Wilhelm Ferdinand Lichnowsky z Woszczyc, patron, pan Tobias Pirscher, pastor (A); Jezus Nazarejczyk, Król Żydowski (B); Fryderyk Trzeci z Bożej łaski margrabia Brandenburgii, arcyszambelan świętego Cesarstwa Rzymskiego i książę elektor (C1); Nowa moneta brandenburska 1690 (C2). Odlewał mnie w Żarach Andreas Koerner z Erfurtu w roku 1699 (D).

Ówczesnych stosunków własnościowych w Trzebulach do tej pory nie można dokładnie wyjaśnić, zob. 1712 nr 192. Tamtejsze prawo patronackie miał posiadać od roku 1684 Wilhelm Ferdinand Lichnowsky z Woszczyc (niem. Woschtitz)³⁾. Od roku 1684 był on

żonaty z Marią Theresią († 23.11.1706⁴⁾), córką Karla Maximiliana von Lichnowsky, pana Chuchelná, Pist i Borucina (niem. Streitkirch) w powiecie Racibórz (niem. Ratibor). Karl Maximilian von L. zmarł w Trzebulach (niem. Treppeln) 18.10.1688⁵⁾. Jego syn Wilhelm Ferdinand von L. ożenił się 20.04.1749 r. z Helene Sophie von Grünberg⁶⁾. Pastor Tobias Pirscher pochodził z Zielonej Góry (niem. Grünberg), przejął urząd w Trzebulach w roku 1655 i administrował aż do swojej śmierci w roku 1705. Od 1686 r. do 1705 był on jednocześnie pastorem w Łagowie (niem. Lagow)⁷⁾. Ludwisarz Paul Andreas Koerner z Erfurtu od roku 1690 do 1708 odlał kilka dzwonów dla Nowej Marchii i Łużyc⁸⁾.

1) Woschtitz, pol. Woszczyce, obecnie dzielnica Orzesza.

2) J 19,19.

3) Allgemeines Historisches Lexicon, t. 3, s. 172; Neues preußisches Adels-Lexicon, t. 3, s. 232.

4) Die erlangte Unsterblichkeit oder Ehrengedächtniß der Annen Maria Theresia Lichnowsky von Woschcziecz, der Wilh. Ferd. Lichnowsky von Woschcziecz... Gemahlinn... † 23. Nov. 1706..., Frankfurt a./O., 1707.

5) Tamże.

6) Wojewódzkie Archiwum Państwowe Zielona Góra, sygn.: 1380/1: Akta metrykalne Krosno Odrzańskie – gmina ewangelicko-luterańska 1694–1800, s. 193.

7) Evangelisches Pfarrerbuch, t. 1, s. 217; t. 2, s. 640.

8) Wolff, Die Glocken der Provinz Brandenburg, s. 107, 165; Schmidt, Märkische Glockengießer, Nachträge, s. 86; Handbuch der deutschen Glockengießer und ihrer Werkstätten, s. 37.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 248.

148. (†)	Sękowice, kościół filialny	2 poł. XVII w.
-----------------	-----------------------------------	-----------------------

Ołtarz. Drewno. Aedicula. Nad stołem ołtarza, na wysokości predelli sześciokątny kosz ambony, a po bokach na konsolach po jednej hermie. Boczne policzki zdobione głowami i ornamentem kwiatowym. Drugi plan ambony stanowią drzwi wejściowe z krucyfiksem i napisem (A); powyżej na belkowaniu w niszy pomiędzy dwiema kolumnami obraz przedstawiający wniebowstąpienie Chrystusa. Po bokach niszy z każdej strony stoi jeden apostoł i jedno putto. Ołtarz kończy się trójkątnym szczytem, w środku którego umieszczony jest biały gołąb jako symbol Ducha Świętego. Na nim, przedzielony przez dwa leżące putta, stoi Salvator Mundi w otoczeniu Najświętszej Maryi (po prawej) i świętego Jana? (po lewej). Na belkowaniu pomiędzy niszą i trójkątnym szczytem wykonana jest inskrypcja (B). Inskrypcja malowana.

Język niemiecki, fraktura (B) i kapitała (A).

Inskrypcje według starej fotografii¹⁾:

A I(ESUS) N(AZARENUS) R(EX) I(UDAEORUM)²⁾

B Ich bin die Auferstehung und das Leben. Wer an mich glaubt, der wird leben, ob er gleich stürbe / und wer da lebet und glaubet an mich, der wird nimmermehr sterben. Joh(annes) am XI V(ers) 2[5]³⁾

Tłum.: Jezus z Nazaretu, król żydowski (A); Ja jestem zmartwychwstaniem i życiem. Kto we Mnie wierzy, choćby i umarł, żyć będzie, a kto żyje i we Mnie wierzy, nie umrze na wieki. Jan XI wers 25 (B).

Pierwszy kościół w Sękowicach wraz z tamtejszym zamkiem uległy zniszczeniu w czasie wojny trzydziestoletniej. Bliższych informacji na temat zniszczonej świątyni brak. Przyjmuję się, że obecna budowla została wzniesiona na miejscu poprzedniego kościoła najprawdopodobniej w 2 połowie XVII w. Stąd też powstanie wyposażenia kościoła można datować na ten okres czasu.

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Schenkendorf, Kircheninnere, nr 002123.
- 2) Jo 19,19.
- 3) Joh 11,25.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Schenkendorf, Kircheninnere, nr 002123.

149. †	Lubiatów, kościół filialny	XVII w.
---------------	-----------------------------------	----------------

Chrzcielnica. Drewno, pomalowane. Chrzcielnica składa się z ośmiokątnej płaskiej profilowanej stopy, czterokątnej profilowanej kolumny i ośmiokątnego kosza chrzcielnicy. Boki ośmiokąta we wnękach zakończonych łukiem ku górze wykazują herby różnych rodów szlacheckich. Na krawędziach kosza małe kolumny kompozytowe. W polach nad łukiem załączone są nagłówki. Inskrypcje malowane.

Język niemiecki, fraktura.

Inskrypcje według sterej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

Herby: Rotenburg²⁾ Stosch³⁾ Schkoppe⁴⁾ Glaubitz⁵⁾ Kittlitz⁶⁾ Löben⁷⁾
Kalckreuth⁸⁾ Bomsdorf⁹⁾

A	D(erer) v(on) Rottenburg aus de(m) / Hause // Oechelhermsdorff ¹⁰⁾
B	d(erer) v(on) Stosch aus de(m) / Hause // Münschiz ¹¹⁾
C	d(erer) v(on) Schkoppe aus de(m) / Hause // Hennedorf ¹²⁾
D	d(erer) v(on) Glaubis aus de(m) / Hause // Herzigwalde ¹³⁾
E	d(erer) v(on) Kittliz aus de(m) / Hause // Maltitz ¹⁴⁾
F	d(erer) v(on) Löben aus de(m) / Hause // Kurttschow ¹⁵⁾
G	d(erer) v(on) Kalckreuth aus de(m) / Hause // Klembzigt ¹⁶⁾
H	d(erer) v(on) Bonßdorff aus de(m) / Hause Schiettel ¹⁷⁾

Misa chrzcielna należąca do chrzcielnicy, zob. nr 150.

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Liebthal, Taufe, nr 3010; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 120.
- 2) Siebmacher, tab. 54.
- 3) Tamże, tab. 57.
- 4) Brak opisu.
- 5) Siebmacher, tab. 67.
- 6) Tamże, tab. 29.
- 7) Tamże, tab. 166.
- 8) Tamże, tab. 64.
- 9) Tamże, tab. 146.
- 10) Oechelhermsdorff = Ochelhermsdorf, pol. Ochla.
- 11) Münschiz = Münschütz = Mondschütz, pol. Mojęcice.
- 12) Hennedorf = Hennersdorf, kilka miejscowości.
- 13) Herzogwalde = Herzogswalde, pol. Żubrów.
- 14) Maltitz w Saksonii.
- 15) Kurttschow = Kurtchow, pol. Korczyców.
- 16) Klembzigt = Klemzig, pol. Klępsk.
- 17) Schiettel = Schiedel in Brandenburg.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Liebthal, Taufe, nr 3010; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 120.

150. †	Lubiatów, kościół filialny	XVII w.
---------------	-----------------------------------	----------------

Misa chrzcielna. Cyna. Sześciokątna misa chrzcielna w zagłębieniu wykazuje baranka z chorągiewką i krzyżem oraz obiegający tekst pieśni kościelnej (A) i cytat z Pisma Św. (B). Inskrypcja grawerowana.

Język niemiecki i łaciński, kapitała.

Inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

A DIE TAVF FV̇R • GOTT • EIN ROTHE • FLVTH • VNS ALLEN •
 SCHADEN HEILEN THVT²⁾

B ECCE AGNVS DEI QVI TOLLIT PECATA^{a)} MVNDI³⁾

Tłum.: Chrzest dla, Boga, czerwony wylew (krwi) uczyni nas uzdrowionymi od wszelkich szkód (A); Spójrz, oto Baranek Boży, który gładzi grzechy świata (B).

Chrzcielnica należąca do misy, zob. nr 149.

a) Tak zamiast *PECCATVM*!

- 1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 120.
- 2) „... und ist vor ihm ein rothe Fluth, von Christi Blut gefärbet, die allen Schaden heilen thut, von Adam her geerbet, auch von uns selbst begangen“, zob. Lehr- und Bekenntnißlieder der evangelischen Kirche ... von E. Beyer, Berlin 1852, s. 159.
- 3) Jo 1,29.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 120.

151. †	Budachów, kościół filialny	XVII w.
--------	----------------------------	---------

Chorągiew żałobna. W starym kościele do roku 1781, potem w pałacu majątku. Bardzo porozrywana.

Język niemiecki, fraktura?

Opis i inskrypcja według Saemanna¹⁾:

Der Weiland Hoch und wohlgeborene Ritter und Herr Anthonius v(on) Pannewitz, Katholischer Majestät in Hispanien wohlbestallter Capitaine, Erbherr auf Baudach und Balkow²⁾. Ist geboren Anno 1630 den 7ten Januar am Tage Anthonie³⁾. Dem Gott Gnade.

Tłum.: Śp. Jaśnie wielmożny rycerz i pan Anthonius von Pannewitz, katolickiego majestatu w Hiszpanii dobrze usytuowany kapitan, dziedzic Budachowa i Białkowa. Urodzony w roku 1630, dnia 7 stycznia, w dzień Antoniego. Niech Bóg się nad nim zlituje.

Treść tekstu zdradza, że nie jest on kompletny. Brakuje m.in. daty śmierci. Dzień św. Antoniego abbatis confessoris przypada na 17 stycznia. Na temat osoby nie można uzyskać bliższych danych.

1) Saemann, Die Baudacher Kirche, s. 92.

2) Pol. Białków w pow. Rzepin.

3) Poprawnie: 17 stycznia.

Saemann, Die Baudacher Kirche, s. 92.

152. †	Stargard Gubiński, kościół filialny	XVII w.
--------	-------------------------------------	---------

Ołtarz ambonowy. Drewno. Nad predellą z przedstawieniem? pomiędzy kolumnami korynckimi na wysokim postumencie trójkątny kosz ambony z baldachimem i tylną ścianą zakończoną łukiem. Powyżej na kolumnach wysoka profilowana galeryjka, pomiędzy szczyt rozporowy, a w nim wieniec, w środku którego wykonana jest inskrypcja. Inskrypcja malowana.

Język grecki.

Opis i inskrypcja według starej fotografii¹⁾:

A(lpha) Christus O(mega)^{a) 2)}

Monogram Chrystusa, któremu towarzyszą alfa (A) i omega (Ω), pierwsza i ostatnia litera klasycznego alfabetu greckiego. Alfa i omega symbolizują początek i koniec, Boga i Chrystusa jako Pierwszego i Ostatniego. Litery łacińskie X i P wywodzą się od greckich liter X (Chi) i P (Rho).

Pierwszy gotycki kościół w Stargardzie Gubińskim udokumentowany jest od roku 1485. Najpierw posiadał on ołtarz z czasów reformacji, który w roku 1596 został przebudowany, a w XVII w. trafił do kościoła w Witaszkowie (niem. Vettersfelde)³⁾, zob. nr 42. Na XV-wiecznych fundamentach w pierwszej połowie XVIII wieku wybudowany został nowy kościół, który przejął barokowy ołtarz ambonowy z XVII wieku. Po zburzeniu opuszczonego kościoła w roku 1997 wybudowano go na nowo w roku 2001⁴⁾. W niszy pod emporą organową znajdowały się dwie płyty nagrobne z XVII wieku, które zlikwidowano po 1945 r.⁵⁾

a) Oryg.: A ⌘ Ω

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Stargardt, Altar, nr 002128.

2) In der Offenbarung des Johannes (22,13) bezeichnet sich der erhöhte Jesus Christus als „das Alpha und das Omega, der Erste und der Letzte, der Anfang und das Ende“.

3) Gattig, Die Schwedenschanze in Stargardt in der Niederlausitz, s. 80.

4) Traczyk, Ziemia Gubińska, s. 311 i Garbacz, Przewodnik po zabytkach, t. 1, s. 241.

5) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Stargardt, Innenansicht nach Westen, nr 002129.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Stargardt, Altar, nr 002128.

153. †	Markosice, kościół filialny	XVII w.
---------------	------------------------------------	----------------

Ołtarz ambonowy. Drewno. Nad mensą na podbudowie pomiędzy dwiema korynckimi kolumnami sześciokątny kosz ambony, w którego pięciu polach balustrady wykonane są cytaty z Biblii (A–E). U dołu kosz zakończony jest sceną przedstawiającą Wieczersę Pańską. Tylne ściana, zakończona łukiem, zawiera obraz Ukrzyżowanego z napisem (B). Powyżej profilowane belkowanie, na środku którego umieszczony jest niezidentyfikowany pełny herb. Ołtarz zdobiony jest szerokimi rzeźbionymi policzkami bocznymi w bogatym ornamencie roślinnym o motywie wici latorośli, a zakończony rozdwojonym frontonem, na jego środku na podbudowie duży płomień unoszący koronę.

Język niemiecki, fraktura.

Opis i inskrypcja według starej fotografii¹⁾:

A	†	
B		Fürwahr / Er trug unse-/re Krankheit / und lud auf / Sich unsere / Schmerzen. / Jes(aja) C(apitel) LIII V(ers) 4. ²⁾
C		Wendet euch zu mir / so werdet ihr see-/lig aller Welt Ende / Denn Ich / bin Gott und / keiner mehr. / Jes(aja) C(apitel) XLV V(ers) 22. ³⁾
D		Siehe / das ist / Gottes Lamm / das der Welt / Sünde trägt / Joh(annes) 1. Cap(itel) V(ers) 29. ⁴⁾
E		Er ist [--- / --- / --- / --- / --- / --- / --- / ---]
F		IESVS / NAZARENVS / REX / IVDEORVM ⁵⁾

Tłum.: Lecz On nasze choroby nosił, nasze cierpienia wziął na siebie (B). Nawróćcie się do Mnie, by się zbawić, wszystkie krańce świata, bo Ja jestem Bogiem, i nikt inny (C), Oto Baranek Boży, który gładzi grzechy świata (D). Jezus Nazarejczyk, Król Żydowski (F).

Wieś Markosice (niem. Markersdorf) w dokumentach po raz pierwszy wymieniona była w roku 1293. Kiedyś należała do klasztoru pod Gubinem i po jego sekularyzacji jako dobra szlacheckie rozwiązana w 1821 r. Ziemia majątku została podzielona między 21 chłopów. Właścicielami dóbr szlacheckich byli m.in. rodziny: v. Radstock, v. Preuß, v. Schönberg, v. Lüben, v. Müheln, baron v. Schönaich, v. Bagge i v. Lubieniecky. Kościół w Markosicach pochodził z XV wieku i nie przetrwał drugiej wojny światowej. Posiadał on czworokątną wieżę z barokowym hełmem i chorągiew kościelną.

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Markersdorf, Kircheninnere, nr 00283.
- 2) Iz 53,4.
- 3) Iz 45,22.
- 4) J 1,29.
- 5) J 19,19.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Markersdorf, Kircheninnere, nr 00283.

154. †	Bytnica, kaplica cmentarna	koniec XVII w.
--------	----------------------------	----------------

Ambona. Na ścianie północnej. Ambona składa się z sześciokątnego kosza, schodów wejściowych oraz sześciokątnego baldachimu, zdobionego snycerką. We flankowanych przez kolumny wnękach balustrady umieszczone są przedstawienia, odnoszące się do Izajasza 1 (A), Ezechiela 22 (B) i Daniela 1 (C), natomiast w balustradzie schodów wejściowych oddane są sentencje Izajasza 11 wers 6 (D) i Izajasza 26 (E). Na spodzie baldachimu gołąb jako symbol Ducha Świętego, na gzymsie wykonana inskrypcja (F). Inskrypcje malowane.

Język niemiecki, fraktura.

Inskrypcje według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

A–E †

F Selig sind die / Todten die in dem / HERRN sterben / von nun an / [...]²⁾

Tłum.: Błogosławieni, którzy w Panu umierają już teraz (...) (F).

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Beutnitz, Kircheninnere, nr 2948; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 16.
- 2) Apoc 14,13.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Beutnitz, Kircheninnere, nr 2948; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 16.

Język niemiecki, kapitała.

Opis i inskrypcja według zdjęć¹⁾:

ANNO • 1[... DEN.. APRI]LIS^{a)} [--- / IST • SEL]IGLICHEN • ENTS[C]
HLAFEN • DIE[• T]VGE[N]SAME • FRAW / PHREGHI[NA • --- EHR/]EN
• VESTHEN • ALBHIN • V(ON) • KOHL • N[A]GELASENE • WITT[W]E •
DE[R • GOTT •] GENADE / IHRES ATERS^{b)} // 80 IHAR

Tłum.: W roku (...) kwietnia (...) zasnęła w błogosławieństwie cnotliwa pani Fregina (...), pozostawiona wdowa po wielce czcigodnym Albinie von Kohl, której Bóg niech będzie łaskaw, w wieku 80 lat.

Bliższa identyfikacja osób była niemożliwa.

a) Odczyt niepewny.

b) Tak oryg.

1) Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcia 0096, 0645–0648, 0679, 0684, 0685.

Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcia 0096, 0645–0648, 0679, 0684, 0685.

157. (†)	Gubin, kościół parafialny	XVII w.
----------	---------------------------	---------

Płyta nagrobna nieznaney osoby płci żeńskiej. Piaskowiec. Płyta prostokątna rozbita w czasie działań wojennych w 1945 roku, przedstawia w wielkości naturalnej postać zmarłej kobiety. Zachowały się z niej cztery fragmenty, które udało się złożyć i odczytać część inskrypcji. Tekst pośmiertny przebiegający wzdłuż obrzeży płyty w bordiurze został prawie odłamany. Inskrypcja wykuta.

Język niemiecki, kapitała.

Opis i inskrypcja według zdjęć¹⁾:

[--- / --- IST IN GOTT S]ELIGLICH E[NTSCHLAFEN --- / --- / ---R]IS^{a)}
ELICHE HAVSFRAW ---]

Tłum.: (...) zasnęła błogosławiona w Bogu (...) ślubna żona (...).

Bliższa identyfikacja zmarłej była niemożliwa.

a) Odczyt niepewny.

1) Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcia 0119–0133, 0628–0644.

Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcia 0119–0133, 0628–0644.

158. (†)	Gubin, kościół parafialny	XVII w.
----------	---------------------------	---------

Płyta nagrobna nieznannej osoby szlacheckiego pochodzenia. Piaskowiec. Z prostokątnej płyty rozbitej w czasie działań wojennych 1945 roku, zachowała się tylko górna część. Przedstawia ona w środku Ukrzyżowanego z typowym Titulusem (A), powyżej znajdowała się dwuwierszowa inskrypcja (B), po każdej stronie krzyża umieszczone były dwa pełne herby z obecnie niepełnymi opisami: po lewej stronie (C, D), po prawej (E, F). Długość inskrypcji pośmiertnej jest nieznana, a cztery herby (tylko w górnym lewym widoczna jest skośna belka) pozostają niezidentyfikowane. Inskrypcje wykute.

Język łaciński (A) i niemiecki (B–F), kapitala.

Opis i inskrypcja według zdjęcia¹⁾:

A I(ESUS) N(AZARENUS) R(EX) I(UDAEORUM)²⁾

B DIE [---] / IN C[HRIS]TO [---]

C [DER] V(ON) S(---)

D [DER] V(ON) N(---)

E D(ER) [V(ON) ---]

F D(ER) V(ON) F(---)

Tłum.: Jezus Nazarejczyk, Król Żydowski (A). (...) w Chrystusie (B).

Z powodu fragmentarycznego zachowania płyty niemożliwa była identyfikacja zmarłej osoby.

1) Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcie 10a.

2) Jo 19,19.

Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcie 10a.

159. (†)	Gubin, kościół parafialny	XVII w.?
----------	---------------------------	----------

Płyta nagrobna nieznannej osoby. Piaskowiec. Z prostokątnej płyty rozbitej w czasie działań wojennych w 1945 roku zachowały się tylko cztery górne fragmenty. U góry w ornamentie roślinnym dwa pełne herby, poniżej w owalnym polu tekst pośmiertny. Długość tekstu pośmiertnego pozostaje nieznana. Inskrypcja wykuta.

Język łaciński, kapitala.

Opis i inskrypcja według zdjęcia¹⁾:

Wappen: Leliwa?²⁾ Kuel?³⁾

D(EUS) O(PTIMUS) M(AXIMUS) [---] / LUGE CUM [---] / ARBOR
CIUIT[ATIS ---]

Z powodu fragmentarycznego zachowania płyty niemożliwa była identyfikacja zmarłej osoby.

- 1) Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcie 06a.
- 2) Leliwa? nad sierpem księżycy jedna gwiazda; klejnot: między bawolimi rogami powtórzone przedstawienie.
- 3) Kuel: roślina z trzema kwiatami; klejnot: powtórzone przedstawienie, por. Siebmacher, Taf. 67.

Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcie 06a.

160.	Gubin, kościół parafialny	XVII w.?
-------------	----------------------------------	-----------------

Płyta nagrobna niejakiego Francisco? Piaskowiec. Z prostokątnej płyty rozbitej w czasie działań wojennych w 1945 roku zachowały się tylko dwa dolne fragmenty. Pośrodku zachowanego fragmentu na czerwonym tle w reliefie profil głowy zmarłego z brodą. Inskrypcja przebiegająca wzdłuż obrzeży płyty w bordiurze jest całkowicie utracona, natomiast tekst pośmiertny tylko fragmentarycznie zachowany. Długość tekstu pośmiertnego niemożliwa do ustalenia. Inskrypcje wykute.

Język niemiecki, kapitała.

Opis i inskrypcja według zdjęć¹⁾:

A [---] Mit IHREM ANDERN EHEMAN ABER DEM / ACHBARN VND
WIRDIG[E]N H(ERN) FRANCISCO / [---]

B †

Tłum.: (...) Z jej drugim mężem jednak, czcigodnym i dostojnym panem Francisco (...).

Z powodu fragmentarycznego zachowania płyty niemożliwa była identyfikacja zmarłej osoby.

- 1) Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcia 0134–0136, 0706–0708.

Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcia 0134–0136, 0706–0708.

161. †	Gryżyna, kościół filialny	przed 1700
---------------	----------------------------------	-------------------

Ołtarz ambonowy. Drewno. Pierwotnie oddzielnie ustawione elementy sztukowanego z części ołtarza ambonowego wykazują w rzeźbionych skrzydłach ołtarza malowane postacie św. Piotra i Pawła. Nad belkowaniem podtrzymywanym przez dwie okrągłe kolumny pomiędzy dwiema postaciami aniołów trzymających gałązki palmowe umieszczona

jest nowożytna, malowana figura Chrystusa. W narożnikach nad okrągłymi drzwiami ambony dwa pełne herby pary patronackiej (von Schlichting, von Kreckwitz). We wnękach balustrady ambony wykonane są cytaty biblijne (A–C). Z przodu na cokole kosza ambony tekst (D).

Język niemiecki, fraktura.

Opis i inskrypcje według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

Herby: Schlichting²⁾ Kreckwitz³⁾

- A Rufe getrost, / schone nicht, / erhebe deine Stim(m)e / wie eine Posaune und / verkündige meinem Volk / ihr Übertreten, und / dem Hause Jakob / ihre Sünden. / Jes(aia) LVIII. v(ers) 1.⁴⁾
- B Wahrlich, Wahrlich, / Ich sage euch So / Jemand mein Wort Wird / halten, der Wird den Todt / Nicht sehen ewiglich. / Joha(nnes) VIII. v(ers) 51.⁵⁾
- C Predige das Wort, / halte an, es sei / zu rechter Zeit oder / zur Unzeit; strafe, drohe, / ermahne mit aller / Geduld und Lehre. / II. Tim(otheus) IV. v(ers) 2.⁶⁾
- D Haltet an am Gebet.⁷⁾

Tłum.: Krzycz na całe gardło, nie przestawaj, podnoś głos twój jak trąba, wytknij mojemu ludowi jego przestępstwa i domowi Jakuba jego grzechy! (A); Zaprawdę, zaprawdę powiadam wam, jeśli kto zachowa moją naukę, nie zazna śmierci na wieki (B); Głoś Słowo, bądź w pogotowiu w każdy czas, dogodny czy niedogodny, karć, grom, napominaj z wszelką cierpliwością i pouczeniem (C); Trwajcie na modlitwie (D).

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Griesel, Kanzelaltar, nr 2989a; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 94–95.

2) Siebmacher, tab. 64.

3) Tenże, tab. 66.

4) Iz 58,1.

5) J 8,51.

6) 2 Tm 4,2.

7) Rz 12,12; Kol 4,2.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Griesel, Kanzelaltar, nr 2989a; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 94–95.

162. (†)

Gubin, kościół parafialny

ok. 1700

Płyta nagrobna syndyka gubińskiego Philippa Lachmann. Piaskowiec. Z prostokątnej płyty rozbitej w czasie działań wojennych w 1945 roku zachowały się dwa duże fragmenty. W środku płyty została przedstawiona w naturalnej wielkości postać zmarłego w ówczesnym mieszczańskim stroju. Brakuje – górna część płyty z ramionami i głową. Tekst

pośmiertny przebiegający wzdłuż obrzeży płyty wyprowadzony na wyniesionej krawędzi jest tylko częściowo zachowany. Inskrypcja wykuta.

Język niemiecki, kapitała; litery: 5 cm.

Opis i inskrypcja według zdjęć¹⁾:

[--- /--- PH]ILIPPI LACHMA[NNI]^{a)} SYNDICI ALHIE[R / IST
GEOHRENDEN/.]8^{b)} SEPTEMB(RIS) A(NNO) 162[.]^{c)} GESTORBE(N)
DEN 18 AVG(VSTI) [A(NN)O 1...]

Tłum.: Philippa Lachmanna syndyka tutejszego, urodził się (.)8 września 162(.), zmarł 18 sierpnia roku (...).

Philipp Lachmann został syndykiem miasta Gubina po 1688? roku²⁾. Uwzględniając spór jego spadkobierców z Eliasem Bentschem dotyczący dóbr Przyborowice (niem. Schiegern), który miał miejsce w latach 1707–1709, należy przyjąć, że zmarł on przed rokiem 1707³⁾.

a) Możliwe uzupełnienie.

b) Przed 8 możliwa liczba 1 lub 2.

c) Liczba po 2 zniszczona.

1) Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcia 0059–0078, 0649–0662.

2) W 1672 r. syndykiem w Gubinie był Martin Brachmann, który zmarł w 1688 roku jako burmistrz – Neues Lausitzisches Magazin, 46:1869, s. 45; Niederlausitzer Mitteilungen, 6:1901, s. 415.

3) BLHA Potsdam, Rep. 17 B 2724.

Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcie 0059–0078, 0649–0662.

163. †

Krosno Odrzańskie
(dawne Muzeum regionalne)

XVII/XVIII w.

Wilkom cechu rybaków. Cyna. Stopa w kształcie dzwonu i wysoko sklepiona nakrywka z trzymającą herb figurką nakrywki. Oba wybrzuszenia korpusu naczynia zdobione są głowami lwów, które w pysku trzymają monety pamiątkowe. Na ścianie inskrypcja fundacyjna. Inskrypcja grawerowana.

Wys.: 34 cm. – Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Mirow¹⁾:

Wier 4 Brüder haben dieses verehret zum Gedächtnis dem Gewerk des
Fischer: Christian, Martin, Andreas Jacob Paulicke

Tłum.: My 4 bracia podarowaliśmy to na pamiątkę cechowi rybaków: Christian,
Martin, Andreas Jacob Paulicke.

Od roku 1945 wilkom uważany jest za zaginiony. Na temat historii zasobu zob. nr 84.

1) Mirow, Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer, s. 137, 139.

Mirow, Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer, s. 137, 139.

164. †	Łagów, kościół filialny	XVII/XVIII w.
--------	-------------------------	---------------

Krucyfiks. Srebro. Belki krzyża opatrzone są w cztery symbole Ewangelistów i napis (A). Na bogato ornamentowanej stopie umieszczone są dwie uskrzydłone anielskie główki i przedstawienie Trójcy św. Pod stopą inicjały mistrza (B). Inskrypcja grawerowana.

Wys.: 56 cm. Język łaciński; litery: 0,6 cm.

Opis i inskrypcje według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

A I(esus) N(azareus) R(ex) I(udaeorum)²⁾

B J. K.

Tłum.: Jezus Nazarejczyk, Król Żydowski (A).

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Logau, Kruzifix, nr 3018; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 130, 132.

2) Jo 19,19.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Logau, Kruzifix, nr 3018; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 130, 132.

165. †	Koperno, kościół filialny	XVII/XVIII w.
--------	---------------------------	---------------

Kielich. Srebro. Stopniowana stopa sześciolistna nad płaską płytą stopy. Na wszystkich? segmentach stopy przylutowane odlane figury i przedstawienia, wśród nich krucyfiks. Na trzonie fryz roślinny. Między dwoma profilowanymi sześciokątnymi pierścieniami nodus w formie rozety z sześcioma rombowymi rotułami, z których każdy zawiera jedną literę z wyrazu *IHESVS*, a które w tym przypadku zostały wykonane w niepoprawnej kolejności. Stroma czara jest bogato zdobiona kutym i odlanym ornamentem rollwerkowym. Na zewnętrznej ścianie czary można zauważyć co najmniej jedną główkę Cheruba. Inskrypcja grawerowana.

Język łaciński, kapitała.

Opis i inskrypcja według starej fotografii¹⁾:

I/E/H/S/V/S^{a)}

Kościół w Kopernie wybudowany w 1696 roku, spalił się w roku 1891. Jeszcze w tym samym roku wybudowano nową świątynię z cegieł²⁾. Ostrożnie powstanie tego kielicha można datować na okres po roku 1696 i na początek XVIII wieku.

a) Uzupełnienie niepewne.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Küppern, Kelch, nr 0021421.

2) Kesten, Küppern, s. 111–112.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Küppern, Kelch, nr 0021421.

166. †	Krosno Odrzańskie (dawne Muzeum regionalne)	po 1700
--------	--	---------

Dzbanki szynkarskie cechu rybaków. Cyna. Smukły, cylindryczny kształt, bez stopy i guzika nakrywki. Ściana w obu dzbankach podzielona przez grawerunek w rodzaju opon na poziome pręgi, w przypadku pierwszego bogato zdobiona plecionymi wstążkami, natomiast w przypadku drugiego ornamentalnym wzorem kwiatowym. Na spodzie wygrawerowane medaliony reliefowe z wazonami do kwiatów i wykonany znak mistrzowski. Inskrypcja puncowana.

Wys.: 31 i 35 cm.

Opis i inskrypcja według Mirow¹⁾:

H(...) G(...) ^{a)}

Od roku 1945 dzbanki szynkarskie uważane są za zaginione. Na temat historii zasobu zob. nr 84.

a) Mirow, s. 141 przypuszcza, że chodzi tu o nazwisko *Giese*.

1) Mirow, *Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer*, s. 137, 139, 141.

Mirow, *Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer*, s. 137, 139, 141.

167. †	Gęstowice, kościół filialny	ok 1703
--------	-----------------------------	---------

Stół ołtarzowy. Drewno. Stół ołtarzowy (mensa) spoczywa na czterech lwach trzymających kartusze, w których wykonane są inskrypcje (A–B) (czy w pozostałych dwóch kartuszach istniały teksty, nie wiadomo). Na barokowy postument nałożona, jest dopiero od ostatniego remontu, pochodząca ze średniowiecznego ołtarza znakomita późnogotycka scena opłakiwania. Kolejna inskrypcja (C), znajdująca się od czasów renowacji na łączniku pomiędzy stołem i przedstawioną sceną, jest nowożytna. Ta bogata kompozycja figuralna przypisywana jest szkole frankońskiej. Inskrypcja malowana.

Język niemiecki, fraktura.

Inskrypcja według starej fotografii i *Kunstdenkmäler*¹⁾.

A Daß / brot das wir / Brechen daß ist die / Gemeinschaft / des Leibes /
[Christi]²⁾

B Der / Kelch der / dancksagung / womit wir danck / sagen, der ist die /
Gemeinschaft des / [Blutes Christi]³⁾

C Es ist vollbracht⁴⁾

Tłum.: Chleb, który łamiemy, czyż nie jest społecznością ciała Chrystusowego (A).
Kielich błogosławieństwa, który błogosławimy, czyż nie jest społecznością krwi
Chrystusowej (B). Dokonało się (C).

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Tammendorf, Altartisch, nr 3066a, 3066c; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 210.
- 2) 1 Kor 10,16.
- 3) 1 Kor 10,16.
- 4) J 19,30.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Tammendorf, Altartisch, nr 3066a, 3066c; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 210; Kleinschmidt, Die Kirche in Tammendorf, s. 362.

168. Krosno Odrzańskie, kościół Najświętszej Marii Panny 1703, 1712

Płyta nagrobna Martina Tielckau i jego małżonki Anny Margarety z d. Harring. Piaskowiec. Na zachodnim murze zewnętrznym, na prawo od głównego wejścia. Na wysokiej prostokątnej płycie dwa owalne pola pisma z tekstami nagrobkowymi: po lewej (A) i po prawej (B), zdobione u dołu i u góry bogatym ornamentem liściowym. U góry w polach pisma między wiciami osadzone dwa wypukłe wykute pełne herby. Obecnie płyty pokryte są tynkiem. Inskrypcja wykuta.

Wys.: 192 cm, szer.: 134 cm, pole pisma wys.: 133 cm, szer.: 62 cm. – Język łaciński (A), niemiecki (B), fraktura i kapitała.

Inskrypcja według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾.

Herby: Tielckau²⁾ Harring³⁾

A Hic in Pace / reqviescit / Vir Amplissimus et / Consultissimus / D(OMI)
N(VS) MARTINVS TIELCKAV / Reg(iae) Maj(estatis) in Prus(sia)
á Vered(ariis) / et Rebus Salinis / itemque / Consul Crosnensis / qui
natus Gubenae⁴⁾ M.DC.XXXVIII. / d(ie) XIII. Febr(uarii) St(ilo) N(ovo)
/ Matrimonium feliciter duxit / Liberos probe educavit / Officiis suis
fideliter functus / Omnibus bonum Exemplum / reliquit / et tandem in
Christo / beate mortuus est / A(nn)o M.DCC.III. d(ie) XI. Sept(embris)
/ Dignus longiori Vita / nisi dignior fuisset / aeterna.

B So ruhet / auch hier in Gott, / Frau Anna Margaretha / gebohrne
Harringin, / Herren Martin Tielkauens / Königl(ich) Preuß(ischen)
PostMeisters, Salz/Factors, und Wolmeritirten Bür/gerMeisters der Stadt
Croßen / Nachgelassene Frau Wittib: / Welche / gebohren A(nn)o M.DC.
XLIV d(en) 5 Aug(ust) / geheyrathet M.DC.LXIII d(en) 14 Febr(uar) /
in einer Vergnügten Ehe gelebet / XL Jahr 6 Monat 2 Woch(en) 4 Tage
/ im Witwenstande VIII Jahr / 8. Monat 1 Woche. / Ist endlich seelig
gestorben / A(nn)o M.DCC.XII d(en) 18 Maj / Ihres Alters LXVII Jahr 9
Mon(ate) / 1 Woche 6. Tage.

Tłum. Tu spoczywa w pokoju wielce szanowany i bardzo doświadczony mąż, Pan Martin Tielckau, królewsko pruski poczmistrz, faktor soli i krośnieński burmistrz, który według nowego stylu (kalendarza gregoriańskiego) urodził się 13 lutego 1638 r. w Gubinie, wiódł szczęśliwe życie małżeńskie, swoje dzieci odpowiednio wykształcił, dobrze wypełniał wszystkie swoje zobowiązania zawodowe, dla wszystkich był dobrym przykładem i w końcu 11 września 1703 roku pobłogosławiony w Chrystusie zmarł. Godny dłuższego życia, ale okazał się bardziej godnym wieczności (A). Tu spoczywa w Bogu również pani Anna Margaretha z d. Haring, wdowa po panu Martinie Tielckau, królewsko-pruskim poczmistrzu, faktorze soli i wielce zasłużonym burmistrzu miasta Krosno, która urodziła się w roku 1644, dnia 5 sierpnia, wyszła za mąż 1663, dnia 14 lutego, w udanym małżeństwie przeżyła 40 lat, 6 miesięcy, 2 tygodnie, 4 dni / w stanie wdowieństwa 8 lat / 8 miesięcy, 1 tydzień. Zmarła pobłogosławiona w roku 1712, dnia 18 maja, w wieku 67 lat, 9 miesięcy, 1 tygodnia, 6 dni (B).

Martin Tielckau, królewsko-pruski poczmistrz, faktor (pośrednik) soli, podskarbi i burmistrz w Krośnie⁵⁾ urodził się w Gubinie 13.02.1638 r. Dnia 14.02.1663 r. poślubił Annę Margaretę Haring (* 5.08.1646). W latach 1670–1673 prowadził spór z prowizorami kościelnymi w Gubinie z powodu długu kościelnego poręczanego folwarkiem Tielckau'a⁶⁾. Martin T. zmarł 11.09.1703 r., a jego małżonka 18.05.1712 r. Oboje zostali pochowani w kościele Najświętszej Marii Panny w Krośnie Odrzańskim⁷⁾.

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Crossen, Grabstein, nr 2965; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 51, 59.
- 2) Skierowane przeciwko sobie dwie ręce w zbroi ze skrzyżowanymi szpadami, a pod nimi i pod ramionami trzy (1:2) kwiaty; klejnot: skrzyżowane szpady.
- 3) Po lewej biegnący lis (wiewiórka?) na trzech po prawej stronie ukośnych belkach; klejnot: stojący lis (wiewiórka?)
- 4) Stadt Guben (pol. Gubin).
- 5) Martin Tielckau w 1662 r. został podskarbinem, a od roku 1686 był burmistrzem miasta Krosno – zob. Chronica der Stadt Crossen, s. 497, 499.
- 6) BLHA Potsdam, Rep. 40 C: Niederlausitzisches Konsistorium, nr 1707.
- 7) Por. Herold, Bibliothek, sygn.: VII S 16: Leichenpredigt auf Anna Margarethe Tielckau geb. Haring; gest. 18. Mai 1712.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Crossen, Grabstein, nr 2965; Zwei Grabsteine aus der Crossener Marienkirche, s. 237; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 51, 59.

169. †

Gęstowice, kościół filialny

po 1703

Ambona. Drewno. Na ścianie północnej. Ambona składa się z sześciokątnego kosza wspartego na drzewie (palmie), schodów wejściowych i zaplecka oraz sześciokątnego baldachimu zwieńczonego koroną. Wszystkie części bogato zdobione rzeźbami wici i kolorowymi, malowanymi ornamentami kwiatowymi. Na zaplecku umieszczona ośmiokątna tablica z inskrypcją (A). Na belkowaniu baldachimu pięć owalnych kartuszy z tekstem (B), które rozdzielone są liśćmi palmowymi. Po środku wewnątrz baldachimu umieszczony tekst w języku hebrajskim (C). Płaszczyzny balustrady kosza i wejścia wypełnione bogatym ornamentem w postaci liści palmowych i kwiatów. Inskrypcje malowane.

Według autora rozprawy *Zwei Grabsteine aus der Crossener Marienkirche*, trzy nagrobki należą do krośnieńskiej rodziny patrycjusza Klette¹⁾. Według *Kunstdenkmäler Elisabeth* zmarła 06.09.1704 r.²⁾

1) *Zwei Grabsteine aus der Crossener Marienkirche*, s. 237.

2) *Kunstdenkmäler des Kreises Crossen*, s. 59.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 59.

Gubin, kościół parafialny

1704

Zob. 1720 nr 220.

171. †

Łagów, kościół filialny

1705

Misa chrzcielna. Cyna. Przed ołtarzem. Chrzcielnicę ukształtowaną jako postać anioła trzymającego muszlę wieńczy gołąb nad pokrywą unoszący się w górę. Należąca do chrzcielnicy misa chrzcielna posiadała inskrypcję. Inskrypcja grawerowana?

Język niemiecki.

Opis i inskrypcje według *Kunstdenkmäler*¹⁾

A D(orothea) v(on) A(rnold) G(ebohrne) v(on) J(euthe) MDCCV

Na temat fundatorki zob. nr 141.

1) *Kunstdenkmäler des Kreises Crossen*, s. 130.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 130.

172. †

Gryżyna, kościół filialny

1705

Tablica herbowa. Łoża patronacka. Płótno. Osiem pełnych herbów zaopatrzonych w należące do nich napisy (A–H). Herby malowane.

Język niemiecki, fraktura.

Opis i inskrypcja według starej fotografii i *Kunstdenkmäler*¹⁾.

Herby: Krakau²⁾, Brücken³⁾, Braun⁴⁾, Festenberg-Pakisch⁵⁾
Stössel⁶⁾, Sehr (Seherr)⁷⁾, Rohr⁸⁾, Seidlitz⁹⁾.

A Der Von Krakau auß dem Hauße Kammelwitz.¹⁰⁾ // 1/7/0/5

B Der Von Brücken auß Dem Hauße Mechten.¹¹⁾ // 1/7/0/5

C Der Von Braunen auß dem Hauße Deichsel.¹²⁾ // 1/7/0/5

- D Der Von Festenberg Bogschen auß dem Hauße Kreile.¹³⁾ // 1/7/0/5
 E Die von Stössel auß Dem Hauße Loßo.¹⁴⁾ // 1/7/0/5
 F Die von Sehrin auß Dem Hauße Kum(m)ern.¹⁵⁾ // 1/7/0/5
 G Die von Rohrin auß dem Hauße Galwitz.¹⁶⁾ // 1/7/0/5
 H Die von Seydlitzin auß dem Hauße Machnitz.¹⁷⁾ // 1/7/0/5

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Griesel, Wappentafel, nr 2990; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 94.
- 2) Siebmacher, tab. 66.
- 3) Tarcza z ozdobami, bez klejnotu.
- 4) Siebmacher, tabl. 52.
- 5) Siebmacher, cz. 1, s. 51. Festenberg-Pakisch=Packisch=Backisch=Bogisch=Bogsch.
- 6) Siebmacher, tabl. 72 (tu skierowany w prawo).
- 7) Herb Seherr-Thoß: herb rodowy należy do polskiej wspólnoty herbowej Ostrzew i przedstawia na ukos w lewo pień drzewa z trzema mocno przyciętymi gałęziami: klejnot: na hełmie skrzydło – zob. Boetticher, Geschichte des Oberlausitzischen Adels, t. 2, s. 872.
- 8) Siebmacher, tab. 72.
- 9) Tenże, tab. 56.
- 10) Kammelwitz (pol. Kęblów w pow. Wołów)
- 11) Mechten in NRW?
- 12) Dechsel (pol. Deszczno w pow. Gorzów Wlkp.)
- 13) Kreile=Kreibe=Kreibau / Łużyce Górne
- 14) Lossow (pol. Włostów pow. Gorzów Wlkp.)
- 15) Kummern = Kuhnern (pol. Konary w pow. Środa Śląska)
- 16) Galwitz = Galbitz (pol. Gołębice w pow. Oleśnica).
- 17) Machnitz (pol. Machnice w pow. Trzebnica)

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Griesel, Wappentafel, nr 2990; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 94.

**Krosno Odrzańskie, kościół Najświętszej Marii Panny
Berlin, St. Marienkirche**

1705

Zob. 1475 nr 13.

173. † Krosno Odrzańskie, kościół reformowany

1706

Patena. Srebro. Na brzegu spodu wygrawerowana inskrypcja.

Jezyk niemiecki. Humanistyczne pismo ręczne kursywą.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾.

∴ Kirchen-Teller. 1706:

- 1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 65.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 65.

174. †	Krosno Odrzańskie (dawne Muzeum regionalne)	1706
--------	--	------

Kubek cechu rybaków. Cyna. Skromna forma, podobny do kubka z roku 1718, zob. nr 210. Na jego ścianie zdobienie w formie obręczy i wytrawione wstęgi oraz scena przedstawiająca dwie skrzyżowane ryby z inicjałami i rok dedykacji. Na spodzie znak mistrzowski wrocławskiego konwisarza Paula Nitsche. Inskrypcja grawerowana.

Opis i inskrypcja według Mirow¹⁾.

C. S. 1706

Od roku 1945 kubek uważany jest za zaginiony. Na temat historii zasobu zob. nr 84. Paul Nitsche był konwisarzem we Wrocławiu od roku 1685 do 1723²⁾.

1) Mirow, Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer, s. 139–140.

2) Tamże, s. 140.

Mirow, Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer, s. 139–140.

175. †	Gubin, kościół parafialny	1706
--------	---------------------------	------

Ambona. Drewno malowane i złożone. Ambona składa się z czworokątnego kosza i sześciokątnego baldachimu. Wszystkie części bogato zdobione rzeźbą o motywach roślinnych (wici latorośli), ornamentami kwiatowymi i złożonymi. Jako zaplecek służy bogato obramowany obraz Lutra. Płaszczyzny balustrady kosza bogato wypełnione liśćmi palmowymi i kwiatami oraz obrazami Ewangelistów. Na bogato zdobionym baldachimie stojący na górze Chrystus z chorągwią zwycięstwa. Wokół góry cztery putta i bogata rzeźba o motywach roślinnych; z przodu po środku oprawiony szyld z tekstem św. Łukasza. Na północnej stronie ambony miały znajdować się dwa kolejne teksty z chronogramami (B–C), a po zachodniej stronie kolejny tekst (D), które wykonane były złotymi literami (dokładne umiejscowienie nieznane). Teksty te istniały jeszcze w roku 1842. Tak samo jak wykaz ówczesnych fundatorów i osób pełniących urząd, spisany na małej rolce papieru, która była przechowywana w blaszanej kapsule (gałce) piramidy na baldachimie ambony (E). Inskrypcje malowane.

Język łaciński (B–C), łaciński i niemiecki (E), niemiecki (A, D), fraktura (A).

Opis i inskrypcje według starych fotografii i Gubener Wochenblatt¹⁾:

- A JESUS: / Wer / Euch höret, / Der höret / Mich²⁾
- B Annus exstructionis: / Ore saCro sanCte resonent bona / DogMata Verbi.
- C Annus picturae et exornationis: / HanC nobIs CatheDraM, IoVa / BenIgne, tegas!

- D Ebr(äer) XIII, 17. Gehorchet euren Lehrern etc.³⁾
- E Quod felix faustumque / et bonum Omen esse jubeat DEVS / immortalis,
/ Inter medias Patriae armata manu / Saxoniae fines intrasset, / Cura
Patrum / et / Liberalitate Civium, / Summa Collectae pecuniae / ad
ducentos Imperiales / ascendente, / de novo Suggestu, / dum necessitas
sic fere urgebat, quod prior Cathedra / aditu minus commodo / et
vetustate laboraret, / prospectum est, / novusque anno Christi MDCCVI
/ mense Novembr(is) feliciter erectus, / et in ipsis novi anni Ecclesiastici /
initiis Domin(ica) I Advent(us)⁴⁾ / concionibus et precibus / inauguratus,
/ quem nunc omnes boni puriori / Verbi Divini / praeconio sacrum esse
cupiunt, ipsique / Deum semper propitium / precantur.

Reipublicae clavum tunc / tenentibus: / Joh(ann) Georg Bart, Cons(ul)
reg(ens)/Joh(ann) Christoph Schmid, / Andrea Schmid, Viris Consularibus,
/ Jacobo Schwarz, Syndico. / Brun(o) Altmann, / Georg Rudelio, aerarii
Ecclesiastici Praefecto. / Martino Kettel, Camerario. / Joh(ann) Christoph
Schroer, Med(icinae) D(oc)tor et Phys(icus) Ordin(arius). / Martino
Sekur, / Joh(ann) Friderico Dico, Senatoribus. / Daniele Getschmanno,
Civitati a Secretis. / Ecclesiae doctoribus: / M(agister) Andrea Cleemanno,
Past(or) Prim(arius). / M(agister) Joh(ann) Buschio, Archi-Diac(ono). /
Caspar Wunderlich, Diacono. / M(agister) Andrea Clemanno, Parentis
sui Past(ori) Prim(arii) Substit(utus). / In Schola docentibus: / M(agister)
Joanne Musaeo, Rectore, / Joanne Rungio, Conrect(ore), / Dieterico
Vierhuf, Cantore, / Joh(ann) Gottfried Lehmann, Cant(ore) Substit(uto),
/ Gottfried Stein, Auditore, / Gottlieb Leo, Organ(ista) et Colleg(a) hoc /
ipso die, quo schedula hac loco / huic sacro includebatur, beate defuncto.
/ Artem suam Operi huic / pio commodante / Joh(anne) Caspare Gudio
/ Artifice et Sculptore / Saganensi.

HaeC CatheDra eXstrVItVr beLLo VeXante LVsatos:

DIVInae posthaC nVnCia paCIs erIt.

Was In Der sChWeren ZeIt eVCh Gott hler Lassen baVen,
AVf soLChen soLLt Ihr nVn VleL FrleDens Boten sChaVen.

Tłum.: Jesus: kto z Was słucha, słucha mnie (A). Rok budowy: Niech ze świę-
tych ust rozbrzmiewają święcie wielkie nauki słowa (1706) (B). Rok wymalowania
i upiększenia: Boże łaskawy, zechciej ochraniać nam tę katedrę! (1708) (C). List do
Hebrajczyków XIII, 17: Bądźcie posłuszni Waszym przełożonym etc. (D). Niech Bóg
przewieczny pozwoli, by wyszło to na dobre! Podczas niepokojów w ojczyźnie, kiedy
król Szwedów z uzbrojoną ręką wtargnął do saksońskiego kraju, dzięki opiece rady
i szczodrości mieszkańców, zorganizowana zbiórka pieniędzy osiągnęła wysokość
dwustu talarów niemieckich na nową ambonę, jako że wymagała tego konieczność,
ponieważ stara katedra była zniszczona przez niewygodne dojście i przez czas, co
wzięto pod uwagę, i ta nowa w roku Chrystusa 1706 w miesiącu listopadzie została
szczęśliwie postawiona i poświęcona akurat z początkiem nowego roku kościelnego

w pierwszą niedzielę adwentu kazaniem i modlitwą. Wszyscy pobożni pragną uświęcenia czystym kazaniem słowa Bożego, i błagają o łaskawą obronę Boga. / W radzie zasiadali: Johann Georg Bart, rządzący burmistrz. Johann Christoph Schmid, Andreas Schmid, burmistrzowie. Jakob Schwarz, syndyk. Bruno Altmann, Georg Rudelius, prowizorzy kościelni. Martin Kettel, podkomorzy, Johann Christoph Schroer, dr med. i urzędowy lekarz powiatowy, Martin Sekur, Johann Friedrich Dik, senatorowie. Daniel Getschmann, sekretarz miasta. Nauczycielami przy tym kościele byli: magister Andreas Cleemann, pastor Primarius. magister Johann Busch, archidiacon. Caspar Wunderlich, diakon. Magister Andreas Clemann, zastępca swojego ojca pierwszego pastora. Nauczycielami w szkole byli: magister Johann Musaeus, rektor, Johann Runge, konrektor, Dietrich Vierhuf, kantor, Johann Gottfried Lehmann, zastępca kantora, Gottfried Stein, audytor, Gottlieb Leo, organista i kolega szkolny, który zmarł akurat tego samego dnia, kiedy ten arkusz został zamknięty tu w tym świętym miejscu. Swojego kunsztu temu pobożnemu dziełu użyczył Johann Kaspar Gude, żagański artysta i rzeźbiarz. / Co w tym ciężkim czasie Bóg pozwolił wam tu zbudować, w tym powinniście widzieć posłańców pokoju. (1706) (E).

Ambonę oddaną do użytku 28.08.1584 r., którą wykonał Valentin Beitzsch z Gubina (wówczas w Hildesheim), zastąpiono w roku 1706 nową barokową, wykonaną przez Kaspara Gude, artystę i rzeźbiarza z Żagania wraz z kosztownymi pracami snycerskimi. Jej poświęcenie miało miejsce 28.11.1706 r.³⁾. Zastąpiona ambona trafiła do Atterwasch (w języku dolnoserbiskim Wótsowaś) w gminie Schenkendöbern w powiecie Spree-Neiße, gdzie znajduje się jeszcze do dziś. Bogate wykonanie nowej ambony było możliwe dzięki kolekcji pieniędzy wśród mieszkańców. Ówczesni fundatorzy i osoby pełniące urząd zostali spisani na małej rolce papieru, którą zdeponowano w blaszanej kapsule (gałce) piramidy na baldachimie ambony⁶⁾.

- 1) Blätter für Architektur und Kunsthandwerk, 16:1903, tabl. 116; Landesamt für Denkmalpflege Dresden; Gubener Wochenblatt, 1842, nr 20 z 14.05.1842, s. 77–78; nr 21 z 21.05.1842, s. 81–83.
- 2) Łk 10,16.
- 3) Hbr 13,17.
- 4) 28.11.1706.
- 5) Gubener Wochenblatt, 1842, nr 20 z 14.05.1842, s. 77; Peter, Die Stadt- und Hauptkirche in Guben, s. 25.
- 6) Gubener Wochenblatt, 1842, nr 21 z 21.05.1842, s. 81–83.

Blätter für Architektur und Kunsthandwerk, 16:1903, tabl. 116; Landesamt für Denkmalpflege Dresden; Gubener Wochenblatt, 1842, nr 20 z 14.05.1842, s. 77–78; nr 21 z 21.05.1842, s. 81–83; Bergau R., Inventar der Bau- und Kunstdenkmäler in der Provinz Brandenburg, s. 401; Peter, Die Stadt- und Hauptkirche in Guben, s. 25–27.

Płyta nagrobna [Heinricha?] von Gloger. Piaskowiec. Na filarze po stronie południowo-wschodniej na wysokości ołtarza. Na fotografii dolna część płyty nagrobnej z inskrypcją zasłonięta jest kościelnymi ławkami. Pośrodku wypukle wybity pełny herb von Glogera, którego klejnot rozdziela tekst (A). Tekst nagrobkowy biegnie w bordiurze wokół płyty, a rozpoczyna się u góry po lewej stronie. Inskrypcja wykuta.

Język niemiecki – fraktura.

Inskrypcje według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾.

Herb: Gloger²⁾

A ANNO // 1708

B Hier Ruhet in GOTT / Der Wollgebohrne [He]rr [... / --- / Seines Alters ..]
Jahr 8 Monat.

Tłum.: Tu spoczywa w Bogu wielmożny Pan (...) w wieku (..) lat i 8 miesięcy (...)

Najprawdopodobniej chodzi tu o płytę nagrobną Heinricha von Gloger i Schwanenbach (po roku 1683 dziedzica Czetowic i Skórzyna. 16.12.1686 r. został on podniesiony do czeskiego stanu rycerskiego. Przed rokiem 1688 poślubił Euphrosine von Lohenstein (1665–1737), córkę Kaspara von L. Z tego małżeństwa pochodziło co najmniej troje dzieci: córka Luise oraz synowie Ferdinand (* 1688) i Maximilian († 18.05.1752). W roku 1713 Maximilian zwie się dziedzicem Czetowic. Jest on ojcem Ernsta Ludwiga von G. (około 1722 r.–13.06.1783), który był starostą powiatu Krosno³⁾, i córki Juliane Erdmuth von G. (* 2.10.1722, † 28.08.1757). Przyporządkowanie tej płyty nagrobnej do Heinricha von Glogera uzasadnia rzekoma data jego śmierci 22.01.1708, którą można znaleźć w inter-necie.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Zettitz, Kircheninnere, nr 3090; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 257.

2) Drzewo, na którego pniu po każdej stronie siedzi jeden łabędź; klejnot: na ukoronowanym hełmie łabędź z rozpostartymi skrzydłami.

3) Neues preußisches Adels-Lexicon, t. 2, s. 242; Straubel, Biografisches Handbuch der preußischen Verwaltungs- und Justizbeamten, cz. 1, s. 314.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Zettitz, Kircheninnere, nr 3090; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 257.

177. †

Radnica, kościół parafialny

1709

Dzwon. Brąz. W wieży kościoła, południowy. Na szyi inskrypcja (A) i sformułowana jako mowa dzwonu adnotacja wykonania (B).

Ø 66 cm. – Język niemiecki. Kapitała.

Opis i tekst inskrypcji według Kunstdenkmäler¹⁾.

A SOLI DEO GLORIA²⁾

B GOSS MICH JOHANN JACOB / SCHULTZ IN BERLIN ANNO 1709

Tłum.: Bogu samemu cześć i chwała (A). Odał mnie Johann Jacob Schultz w Berlinie w roku 1709 (B).

Ludwisarz Johann Jakob Schultz z Prenzlau w swoim warsztacie w Berlinie i Krośnie w latach 1679–1716 odlał wiele dzwonów³⁾. Drugi, północny dzwon z roku 1717 odlał Christian See w Krośnie, zob. nr 202.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 145.

2) 1 Tm 1,17.

3) Wolff, Die Glocken der Provinz Brandenburg, s. 107, 175–176; Schmidt, Märkische Glockengießer, cz. 2, s. 134–137 i Nachträge, s. 90.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 145.

178. †	Krosno Odrzańskie, Rynek 61	1709
---------------	------------------------------------	-------------

Inskrypcja domu na dawnym hotelu „Zur goldenen Sonne” przy Rynku 61 z bogato rzeźbionymi krzyżami okiennymi. W trójkątnym polu szczytowym umieszczona była inskrypcja.

Język niemiecki, fraktura.

Opis i tekst inskrypcji według Kunstdenkmäler¹⁾.

Der / HERR sorget / ~ 17 für uns. 09 ~

Tłum.: Pan troszczy się 17 o nas 09.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 61, 73.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 61, 73; Crossener Kreiskalender, 1923, s. 50, 54; 1932, s. 102.

179. †	Krosno Odrzańskie, ul. Kamienna (Steinstraße) 240	1709
---------------	--	-------------

Inskrypcja budowlana w formie monogramu budowniczego i daty roku w zworniku drzwi domu przy ulicy Kamiennej (Steinstraße) 240.

Opis i tekst inskrypcji według Kunstdenkmäler¹⁾.

JR A(NNO) ЯЛ
1709

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 67, 76.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 67, 76; Crossener Kreiskalender 1932, s. 103.

180. Krosno Odrzańskie, kościół Najświętszej Marii Panny 1710

Dzwon. Brąz. Wieża kościoła. Ma dwa fryzy z bogatych wici roślinnych, w których pomiędzy dwoma półwałkami biegnie dwuczęściowa inskrypcja (A) z dwoma chronogramami, których początek zaznacza putto. Na płaszczu umieszczone były: wielki herb królewski Prus, poniżej dewiza (B), a po przeciwnej stronie herb miasta Krosna. Pomiędzy herbami wykonane są inskrypcje fundacyjne (C) i (D). Na kryzie szeroki fryz z bogatym ornamentem roślinnym, u góry dwa półwałki, powyżej sformułowana jako mowa dzwonu adnotacja wykonania (D).

Wys.: 94,5 cm (bez korony), Ø 129,2 cm, waga 1050 kg. – Język łaciński (A–D) i niemiecki (E), kapitała z powiększonymi literami.

A • FORTVNANTE DEO CROSNÆ CAMPANA PARATVR QVÆ MARCI
FESTO PROH CADIT IGNE FERØ

B SUUM // CUIQVE¹⁾

C SCEPTA TENENTE FRIDERICO IUSTO REGE BORUSSIÆ /
PRÆSIDE DUCATUS CROSSNENSIS / CARLO ALBERTO BARONE DE
SCHONAICH/CONSILARIOCHRISTIANOLIEBCHEN/CONSULIBUS
IACOBO SCHRÖTER / D(OMINO) PAULO CHRISTOPHORO
URSINO / GODOFREDO SCHOLTZ / CHRISTOPHORO LUDOVICO
GLEISSENBERG / SYNDICO DAVIDE CHRISTIANO ROSENBERG /
CAMERARIUS CHRISTIANO BUSSE / CHRISTIANO HOFFMANN
/ IOACHIMO ERNESTO MARTINI / ÆDILIBUS CHRISTIANO
RAUE IOHANNE SALOMONE HEINECKE / SUPERNUMERARIO
CONRADO ERDMANN NICOLAI / SECRETARIO FRIDERICO
WILHELMO KOCH

D PASTORE ET^{a)} INSPECTORE MICHAELE PAULI / ARCHI DIACONO
M(AGISTRO) IOHANNE IOACHIMO MÖLLER / DIACONO
M(AGISTRO) CHRISTIANO GENGE / SCHOLÆ RECTORE
IOHANNE DUBELIO / CANTORE IOHANNE GEORGIO STEPHANI /
BACCALAUREO IOHANNE OTTONE SCHMIDT / PROVISORE ÆDIS
LUDOVICO BUSSE

E IOHANN IACOBI³⁾ GOSS MICH IN BERLIN ANNO 1710

Tłum.: Ten dzwon został zniszczony przez pożar w dzień św. Marka (25 kwietnia) 1708; Zawdzięczając opiece boskiej, krośnieński dzwon jest (znów) gotowy 1710 (A). Każdemu według zasług (B). Berło dzięży sprawiedliwie Friedrich, król Prus, namiestnikiem księstwa Krosno baron Karl Albert von Schönaich, radcą Christian Liebchen, rajcami Jakob Schröter, pan Christian Rosenberg, skarbnikiem Christian Busse, Christian Hoffmann i Joachim Ernst Martini, urzędnikami Christian Raue i Johann Salomon Heinecke, kandydat na stanowisko urzędnika Konrad Erdmann Nicolai, sekretarz Friedrich Wilhelm Koch (C). Pastor i superintendent Michael

Pauli, archidiakon magister Johann Joachim Möller, diakon magister Christian Genge, dyrektor szkoły Johann Dubelio, kantor Johann Georg Stephani, bakałarz Johann Otto Schmidt, prowizor kościelny Ludwig Busse (D). Johann Jacobi odlał mnie w Berlinie w roku 1710 (E).

Z inskrypcji (A) wynika, że dzwon został zniszczony podczas pożaru 25.04.1708²⁾, a w roku 1710 wykonany na nowo. Michael Pauli urodził się w 1651 r. w Brzegu (niem. Brieg), studiował na uniwersytecie we Frankfurcie n. Odrą. W roku 1680 został pastorem w Czepielowicach w pow. Brzeg, w 1700 r. kaznodzieją pomocniczym w Krośnie, w roku 1702 diakonem przy kościele Najświętszej Marii Panny w Prenzlau i w 1704 pastorem przy Sabinkach tamże. Od roku 1707 do 1723 był naczelnym pastorem i superintendentem w Krośnie. Ożenił się z jedną Bötticher, córką burmistrza Prenzlau. Pauli zmarł w Krośnie 19.01.1723 r.³⁾ Johann Joachim Möller urodził się 24.04.1659 r. w Lubsku. Jego rodzicami byli naczelný pastor Johann M. i Katharina Fabricius. Studiował na uniwersytecie w Lipsku i od roku 1689 był archidiakonem w Krośnie, a w roku 1629 przeszedł na emeryturę. 13.05.1690 r. ożenił się z Kathariną Josephi, córką archidiakona Tobiasa J. w Sulechowie, a zmarł w Krośnie 23.02.1733 r.⁴⁾ Christian Genge pochodził z Krosna i był synem tamtejszego diakona Kaspara G. Od roku 1691 do 1715 również sam był tam diakonem i zmarł 26.04.1715⁵⁾. Na temat namiestnika księstwa Krosno barona Karla Albrechta von Schönaich, zob. nr 275. Ludswisarz Johann Jakob Schultz z Prenzlau w swoim warsztacie w Berlinie w latach 1679–1716 odlał wiele dzwonów⁶⁾. Według *Kunstdenkmäler* w 1710 dostarczono dla tegoż kościoła dwa dzwony⁷⁾. Na temat pozostałych osób nie można ustalić bliższych danych.

a) Oryg.: &.

- 1) Suum cuique – zwrot dewizy zakonnej założonego przez Fryderyka I zakonu Czarne Orła, zapewne w znaczeniu („Każdemu według zasług”); stąd wywodzi się również motto oddziału strzelców niemieckiej Bundeswehry.
- 2) Na temat pożaru miasta zob. opis Bekmanna (w:) *Schriften des Vereins für Geschichte der Neumark*, 27:1911, s. 129–131.
- 3) *Evangelisches Pfarrerbuch*, t. 1, s. 210; t. 2, s. 623.
- 4) Tamże, t. 1, s. 210; t. 2, s. 562.
- 5) Tamże, t. 1, s. 211; t. 2, s. 238.
- 6) Wolff, *Die Glocken der Provinz Brandenburg*, s. 105, 175–176 Schmidt, *Märkische Glockengießer*, cz. 2, s. 134–137 i *Nachträge*, s. 90.
- 7) *Kunstdenkmäler des Kreises Crossen*, s. 50.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 59; Tureczek, *Zabytkowe dzwony z Krosna Odrzańskiego*, s. 120–121.

181. †

Dąbie Lubuskie, kościół filialny

1710

Wiatrowskaz. Metal. Wieża kościoła. Herb, inicjały i data roku wykute?

Opis i inskrypcja według *Kunstdenkmäler*¹⁾:

H(ans) G(ottlob) F(reiherr) v(on) S(chön)aich 1710

- a) Tekst nie całkiem wiernie oddany.
- b) Tekst w: Die Inschriften der Glocken des Kreises Crossen, s. 99.
- 1) Die Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 86.
- 2) Evangelisches Pfarrerbuch, t. 1, s. 214; t. 2, s. 570.
- 3) Tamże, t. 1, s. 214; t. 2, s. 571.
- 4) Wolff, Die Glocken der Provinz Brandenburg, s. 106, 175–176; Schmidt, Märkische Glockengießer, cz. 2, s. 134–137 i Nachträge, s. 90.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 86; Helling, 4 Dorfkirchen aus dem Kreise Crossen, s. 27; Die Inschriften der Glocken des Kreises Crossen, s. 99.

183.	Pław, kościół parafialny	1710
-------------	---------------------------------	-------------

Płyta nagrobna pastora Johannesa Cannabäus. Piaskowiec. Po stronie zachodniej, na prawo od wejścia. Punkt centralny prostokątnej płyty tworzy obramowane, wypukłe pole z tekstem nagrobkowym (A) i tekstem pośmiertnym (B). Narożniki pola są ukośnie ścięte i wypełnione ornamentem roślinnym.

Wys.: 183 cm; szer.: 102 cm. – Język niemiecki, fraktura; litery: 3,5–5,5 cm, przy nazwisku 5,0–7,0 cm.

A Allhier ruhet / Der Weyl(and) Wohl Ehrwürdige / Großachtige und Wohlgebohrne / Herr JOHANNES CAN(N)ABÆVS / Spremberg(ensis) Lusat(iae)¹⁾ / Treu gewesener Pfarrer dieses Dorfes / ward gebohren A(nn)o 1633 d(en) 15. Juni / Zum Predigt=Ambt Vociret / im Jahr 1658 / welches Er auch beÿ dieser Kirchen / rühmlich geführt hat 50 Jahr / Im Ehestande hat Er gelebet 41 Jahr / Nehmlich / mit Tit(ulatae) Fr(au) Elisabeth geb(ohrne) Wildenerin 24 Jahr / mit Tit(ulatae) Fr(au) Anna geb(ohrne) Praetorin 17 Jahr / welche auch beÿ Ihm alhier beerdiget sind / ist sanfft gestorben A(nn)o 1710. d(en) 5. Januarÿ / Abends umb 8 Uhr / sein gantztes Alter hat Er gebracht auff / 76 Jahr 29 Wochen.

B Leichen-Text: Wo Ich bin, Da soll mein / Diener auch seÿn. / Joh(annes) XII. V(ers) 26.²⁾

Tłum.: Tu spoczywa śp. czcigodny wspomniały i wielmożny Pan Johannes Cannabaeus z Spremberg na Łużycach, wierny były pastor tej wsi, urodził się w roku 1633, dnia 15 czerwca, na urząd kaznodziejski powołany został w roku 1658, który to przy tym kościele przez 50 lat chlubnie piastował. W stanie małżeńskim przeżył 41 lat, mianowicie z panią Elisabeth z d. Wildener przez 24 lata / z panią Anną z d. Praetor 17 lat, które również z nim są tu pochowane. Zmarł spokojnie w roku 1710, dnia 5 stycznia, wieczorem, o godzinie 8, dożywszy wieku 76 lat, 29 tygodni (A). Gdzie Ja jestem, tam i sługa mój będzie (B).

Pastor Johannes Cannabäus urodził się 15.06.1633 r. w Spremberg na Łużycach jako syn Starszego (ławnika?) Andreasa C. i Barbary Richter. Studiował w Wittenberdze. W roku

1658 został powołany na pastora w Pławie (niem. Plau). Dwukrotnie żonaty: 1° 1661 r. z Elisabeth Wildener; 2° 5.02.1686 r. z Anną Prätor († 1703). Z drugiego małżeństwa pochodził syn Johann Gottlieb C. (1688–1776), pastor w Gądkowie Małym (niem. Klein Gandern), zob. nr 295. Jego brat Martin C. (1623–1690) był naczelnym pastorem i superintendentem w Forst. Córka Anna Christiane w roku 1704 poślubiła następcę pastora w Pławie, Johanna Lubascha (zob. nr 253). Johannes C. emerytowany w roku 1703, zmarł 5.01.1710 r. w Pławie i w tamtejszym kościele znalazł ostatnie miejsce spoczynku.

1) Spremberg na Łużycach w powiecie ziemskim Spree-Neiße.

2) J 12,26.

3) Evangelisches Pfarrerbuch, t. 1, s. 216; t. 2, s. 118.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 141–142 (tylko wspomniano).

184. †	Trzebiechów, kościół filialny	1710
---------------	--------------------------------------	-------------

Dwa świeczniki ołtarzowe. Cyna. Świeczniki składają się z okrągłej profilowanej profitki, okrągłego trzonu z wieloma pierścieniowymi zgrubieniami i wysokiej trójbocznej bogato zdobionej stopy z trzema kartuszami na każdym boku, zawierającymi podzielone inskrypcje fundacyjne. Inskrypcja grawerowana.

Wys.: 59 cm. – Język niemiecki, kapitała.

Opis i inskrypcja według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

A GERHARD / ANNO 1710 // VON BERTH // DEN 9. APRIL // VEREHRET

B SUSANNA / ANNO 1710 // ELISABETH / DEN 9. APRIL // VON BERTH
/ VEREHRT

Tłum.: Gerhard roku 1710 von Berth dnia 9 kwietnia ofiarował (A). Susanna roku 1710 Elisbath dnia 9 kwietnia von Berth ofiarowała (B).

Zob. poniżej nr 185.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Trebichow, Altarleuchter, nr. 3078; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 237.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Trebichow, Altarleuchter, nr 3078; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 237; Schmidt, Wanderung nach Trebichow, s. 148 (obraz); Krämer, Trebichow im Crossener Odergau, s. 44.

185. †	Trzebiechów, kościół filialny	1710
---------------	--------------------------------------	-------------

Kielich. Srebro złożone. Stopniowana stopa sześciolistna nad płaską płytą stopy. Na sześciokątnym trzonie ornamentowany nodus, który ze stopą i stromą czarą łączą dwa pierścienie. Na czarze inskrypcja fundacyjna (A), a na płycie stopy frankfurcki znak rozpoznawczy i monogram mistrza (B). Inskrypcja grawerowana.

Wys.: 20,5 cm. – Język niemiecki, kapitała.

Opis i inskrypcja według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾.

A GERHART VON BERTH SVSANNA / ELISABETHA VON BERTH
ANNO 1710 D(EN) 1. APRIL // ZVR GEDÄCHTNIS IHRER HIE
BEGRABENEN / ZWEYEN HERREN VETTERN VEREHRET

B G. F. W(OLF)²⁾

Tłum.: Gerhart von Berth, Susanna Elisabetha von Berth w roku 1710 dnia 1 kwietnia podarowali ku pamięci tu pochowanych swych dwóch kuzynów.

Zob. wyżej nr 184.

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Trebichow, Kelch, nr 3079/2; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 234, 237.
- 2) Scheffler, Goldschmiede Mittel- und Nordostdeutschlands (brak), Rosenberg, Der Goldschmiede Merkzeichen (brak).

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Trebichow, Kelch, nr 3079/2; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 234, 237; Schmidt, Wanderung nach Trebichow, s. 148; Krämer, Trebichow im Crossener Odergau, s. 44.

186. †	Budachów, kościół filialny	1711
--------	----------------------------	------

Świecznik koronny. Mosiądz. Żyrandol na 12 świec, zwieńczony podwójnym orłem, a na nim inskrypcja fundacyjna. Inskrypcja grawerowana.

Język niemiecki, kapitała.

Opis i inskrypcja według starej fotografii, Kunstdenkmäler i Saemanna¹⁾:

GOTT ZV EHREN SCHENKET DIESEN LEICHTER^{a)} HÖLENA^{a)}
DORETEA^{a)} VON PANWITZEN GEBOREN VON GLAVBITZEN FRAW
AVFF BAVDACH VND BELKO²⁾ ANNO 1711

Tłum.: Bogu ku czci ten świecznik daruje Helena Dorothea von Panwitz z domu von Glaubitz, pani Budachowa i Białkowa w roku 1711.

a) Tak w oryg.

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Baudach, Kronleuchter, nr 2942; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 2; Saemann, Die Baudacher Kirche, s. 94.
- 2) Balkow (pol. Białków w pow. Rzepin).

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Baudach, Kronleuchter, nr 2942; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 2; Saemann, Die Baudacher Kirche, s. 94.

187. †	Budachów, kościół filialny	1711
--------	----------------------------	------

Dwa świeczniki ołtarzowe. Mosiądz. Na nich wygrawerowana inskrypcja fundacyjna.

Wys.: 46,5 cm. – Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Saemann i Kunstdenkmäler¹⁾:

H(ölena) D(oretea) v(on) P(anwitzen) G(eboren) v(on) G(lavbitzen) 1711^{a)}

Tłum.: Helena Dorotea von Panwitz z domu von Glaubitz, 1711.

a) Rozwiązanie skrótów zob. nr 186.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 2; Saemann, Die Baudacher Kirche, s. 93–94.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 2; Saemann, Die Baudacher Kirche, s. 93–94.

188.	Pław, kościół parafialny	1711
------	--------------------------	------

Płyta nagrobna Barbary Marii von Glaubitz z d. von Niesemeuschel. Piaskowiec. Na stronie południowej przed apsydą. Po środku owalne pole inskrypcyjne z inskrypcją nagrobkową, bogato zdobione ornamentem roślinnym. U góry korona w otoczeniu dwóch pełnych herbów w narożnikach, pomiędzy nimi trupa czaszka. Podobne wykonanie wykazuje płyta nagrobna Urszuli Marianny (Ursula Marianne) Stössel w Trzebulach (niem. Treppeln), zob. poniżej nr 192.

Wys.: 196 cm; szer.: 103 cm. – Język niemiecki, fraktura; litery: 3,5–4,5 cm.

Herby: Niesemeuschel²⁾ Reinsperg³⁾

Troschke⁴⁾ nieznany⁵⁾

Hier Ruhet / die Weiland Wohlge=bohrne Frau Frau Barbara / Maria
verwittibte von glaubitz / gebohrne von Niesemeuschelin / aus dem
Hause Reichenau¹⁾ / ward an das licht dieser welt / gebohren Anno 1639
den / 29. April hat Christlich / und / Rühmlich gelebet 71 Jahr / 40
Wochen 2 tage ist Trostreich / und / Seelig gestorben A(nn)o 1711 d(en)
/ 3ten Febr(uar)

Sie Ruhet

ist / wohl beÿ Gott, ist aller quahl / entgangen

Gott las uns / mit der Zeit auch solche / Freid erlangen

Tłum.: Tu spoczywa śp. wielmożna pani, pani Barbara Maria wdowa von Glaubitz z d. von Niesemeuschelin z domu Reichenau, przyszła na świat w roku 1639 dnia 29 kwietnia, przeżyła po chrześcijańsku i chwalebnie 71 lat 40 tygodni 2 dni, zmarła pocieszona i pobłogosławiona w roku 1711 dnia 3 lutego. / Ona spoczywa, zapewne jest u Boga, uniknęła wszelkich katuszy, Boże daj nam z czasem osiągnąć również taki pokój.

Barbara Maria von Glaubitz z d. von Niesemeuschel z domu Bogaczów (niem. Reichenau) urodziła się 29.04.1639 r. jako córka Heinricha von N. i Anny Kathariny von Reinsperg. Około roku 1660 poślubiła Otto Oswalda von Glaubitz i Brieg z linii Urzuty (* 20.12.1624, † 12.03.1687)⁶⁾. Z tego małżeństwa pochodziła m.in. Sophie Eleonore von G. (* 18.11.1665, † 21.10.1729), która 25.10.1684 r. wyszła za mąż za Christopha Georga von Lucka, zob. niżej nr 237. Po śmierci męża Barbara Maria von Glaubitz mieszkała u swojej córki w majątku Pław, który w roku 1688 nabył jej zięć. Zmarła 3.02.1711 r. w Pławie i została pochowana w tamtejszym kościele.

- 1) Groß Reichenau Krs. Freystadt, pol. Bogaczów w pow. Kozuchów.
- 2) Czarne szpony chwytnie na czerwonym polu – por. Ledebur, Adelslexikon, t. 2, s. 148. Taki sam herb posiadała rodzina von Tader – por. Siebmacher, tab. 67. Jej ojcem był Heinrich von Niesemeuschel.
- 3) Siebmacher, tab. 55. Jej matką była Anna Katharina von Reinsperg.
- 4) Tamże. tab. 74. Jej babką ze strony ojca była Helene von Troschke
- 5) Podzielony: po prawej postawiony lew; po lewej pokratkowane pole?; klejnot: stojący lew. Literatura genealogiczna twierdzi, że jej babką ze strony matki była niejaka Anna von Knobelsdorff, co nie jest zgodne z tym herbem.
- 6) Langhermsdorf Krs. Freystadt, pol. Urzuty w pow. Kozuchów.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Plau, Grabstein, nr 6966; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 141 (wspomniany z zdjęciem); Zdrenka, Genealogia rodu von Luck(e) (w druku).

Pław, kościół parafialny

1711

Zob. 1745 nr 251.

189. †

Gęstowice, kościół parafialny

1711

Adnotacja wykonania. Na wewnętrznej stronie przedniej ściany stalli w nawie.

Pismo humanistyczne, kapitała.

Inskrypcje według Kunstdenkmäler¹⁾:

G · S · M · 1711 P · F · IBH

Kamień węgielny pod nowy kościół położono 15.04.1696 r., a w roku 1703 kościół wybudowany był w stanie surowym²⁾. Wnętrze wyposażono w następnych latach.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 208.

2) Tamże, s. 204.

190.	Pław, kościół parafialny	1712
------	--------------------------	------

Płyta nagrobna Christopha Georga von Luck. Piaskowiec. Po stronie południowej trzeci od apsydy. Po środku prostokątna płyta z tekstem nagrobkowym (A), której narożniki wciągnięte są przez zdobienia herbowe. W narożnikach pełne herby, powyżej należące do nich napisy umieszczone na zaokrąglonej wstędze (B–E). Po bokach bogaty ornament roślinny; u góry po środku pomiędzy herbami korona, natomiast u dołu klepsydra.

Wys.: 193 cm; szer.: 100 cm. – Język niemiecki, fraktura (A) i pismo humanistyczne (B–E); litery: 4,0–6,0 cm, na wstęgach 2,7 cm.

Herby: Luck(e)¹⁾ Nostitz²⁾

Braun³⁾ Zabeltitz⁴⁾

A Hier bewundere, / O Sterblicher, / Wie das menschliche Leben / nur währet 3. Tage / Solches lehret dich der Wohlgebohrne H(er)r / Herr Christoph George von Luck / auff Plau und Schöno⁵⁾. / Den(n) sein Geburt=Tag war / Anno 1660. den 16. Dec(ember) / Sein Sterbens Tag war / Anno 1712. den 16. Julj. / Daurete also der Tag seines Lebens / 51 Jahr, und 6. Monate. / Mit Glauben, und Hoffnung, daß der / Tag des Todes beßer seyn würde, als / der Tag der Geburth, und des Lebens. / Wie das sein Leichen=Text erweist: / Herr Wen(n) ich nur dich habe etc: / Wohl dem der die kürtze des Lebens / Bußfertig im Leben bedenckt, / Dem bleibt die Stunde des Todes Zwar / ungewiß, Die Seeligkeit aber / gewiß.

B D(ER) V(ON) // LUCK

C D(ER) V(ON) NOSTITZ

D D(ER) V(ON) BRAUN

E D(ER) V(ON) ZABELTIT[Z]

Tłum.: Tutaj zdziw się śmiertelniku, jakby ludzkie życie było tylko 3 dniami. Tego uczy cię wielmożny Pan Christoph George von Luck, pan Pławu i Sieniawy, bowiem jego dzień narodzin był w roku 1660 dnia 16 grudnia, a dzień jego śmierci w roku 1712 dnia 16 lipca. Dzień jego życia trwał więc 51 lat i 6 miesięcy. Z wiarą i nadzieją, że dzień śmierci będzie lepszy niż dzień narodzin i życia. Jak o tym świadczy tekst pośmiertny: Panie, jeśli mam tylko ciebie etc: zapewne kto skruszony zastanawia się nad krótkością życia, temu godzina śmierci jest wprawdzie nieznana, ale zbawienie ma pewne (A).

Christoph Georg von Luck urodził się 16.12.1660 r. w Myszęcinnie (niem. Muschten) w pow. Świebodzin jako syn Georga Melchiora von L. (* 1628, † 1694) i jego pierwszej żony Urszuli Heleny (Ursula Helene) von Nostitz. 25.10.1684 r. ożenił się w Krzystkowicach (niem. Christianstadt) w pow. Żary z Sophie Eleonore von Glaubitz i Brieg

(* 18.11.1665, † 21.10.1729). W roku 1688 kupił majątek Pław, który stał się siedzibą rodziny. Zmarł 16.07.1712 w Pławie i został pochowany w tamtejszym kościele. Z jego małżeństwa pochodziło sześciu synów m.in.: 1. Georg Otto (1687–1726), właściciel Pławu i Sieniawy (niem. Schönow), zob. niżej nr 231; 2. podpułkownik Christoph Franz (1688–1743)⁶⁾; 3. Franz, podporucznik; 4. pułkownik i szef I pułku garnizonu nr 1. Christoph Georg (przed rokiem 1692–1766)⁷⁾ i jedna córka.

- 1) Siebmacher, tab. 62.
- 2) Tamże, tab. 71.
- 3) Tamże, tab. 52 dla babki ze strony ojca.
- 4) Tamże, tab. 163 (Zobeltitz) dla babki ze strony matki.
- 5) Schönow, pol. Sieniawa.
- 6) Żonaty z Barbarą Eleonorą von Niesemeuschel († 1739), zmarł bez potomka płci męskiej. Ich córka Ernestine Caroline von Luck (* 24.04.1738 w Szczecinie; † 14.10.1812 we Wrocławiu) poślubiła 31.07.1753 r. pruskiego generała Kacpra (Kasper) Fabiana Gottlieba von Luck (* 2.10.1723 w Malsow; † 15.06.1797 w Münchhofe, Krs. Münsterberg). Z tego małżeństwa pochodziło dwóch synów.
- 7) Zmarł, nie ożeniwszy się. Zob. m.in. Biographisches Lexikon aller Helden und Militärpersonen, cz. 2, s. 444.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Plau, Grabstein, nr 6965; Schmidt, Altmeister der Kunst im Kreise Crossen, s. 103, 106 (zdjęcie); Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 141 (wspomniany z zdjęciem); Zdrenka, Genealogia rodu von Luck(e) (w druku).

191.	Krosno Odrzańskie, ratusz	1712
------	---------------------------	------

Inskrypcja kamienia węgielnego ratusza. Blacha miedziana. Inskrypcja grawerowana.
Język łaciński.

Opis i inskrypcja według Beckmanna:

(...) od tego rozpoczęto w roku 1710 dnia 24 czerwca, że położono pierwszy kamień węgielny i tym samym zakopano następujący chronodystych i inskrypcję włożone w miedzianą blachę i miedzianą puszkę, wraz z dołączonymi podpisanymi monetami królewsko-pruskimi ze złota i srebra¹⁾:

Q(uod) B(ene) V(ertat) D(eus)	
PerMittente Deo perItat Enthea CVrIa Crosnae,	[1708]
Ast fVnDaMenta IeCIIt et Iste CIto	[1710 ^{a)}]
Regnante Potentissimo Borussiae Rege	
ac Domino	
FRIDERICO	
Praeside Perillustri Domino Carolo Alberto	
L(iberi) Bar(oni) a Schoneich.	
Consulibus Jacobo Schrötern, S. Paul(o) Christ(iano) Ursino,	
Gottfredo Scholtz, Christophoro Ludewig Gleissen-	
berg. Syndico Davide Christiano Rosenberg. Camera-	
riis Christian Busse, Christian Hoffman, Joach(im) Ernst	

Martini. *Ædilibus*, Christian Rauen. Johann
 Salomon Heinecke. *Supernumerario* Conrad Erdman
 Nicolai. *Secretario* Frid(rich) Wilhelm Koch. etc(etera) etc(etera)

Tłum.: Co Bóg może obrócić na dobre. Z woli Boga zniszczony został piękny ratusz w Krośnie i położony fundament pod nowy – i oto jest już. Pod rządami Fryderyka, króla Prus, namiestnikiem był pan Karl Albrecht, baron von Schönaich; rajcami Jakob Schröter, Paul Christian Ursinus, Gottfried Scholtz, Christoph Ludwig Gleissenberg; syndykiem David Christian Rosenberg, podskarbimi miasta Christian Buse, Christian Hoffman, Joachim Ernst Martini; budowniczymi Christian Rauen, Johan Salomon Heinecke; kandydatem na urząd Conrad Erdmann Nicolaus; sekretarzem Friedrich Wilhelm Koch i inni.

Pod budowę ratusza spalonego 25.04.1708 r. położono kamień węgielny 24.06.1710 r. Nowy ratusz nie stanął na dotychczasowym miejscu, gdzie był przed pożarem, lecz przeniesiono go na linię naprzeciw kościoła. Gałkę z inskrypcją i monetami umieszczono na iglicy wieży kościoła 12.07.1712 r.²⁾ Karl Albrecht, baron von Schönaich (* 20.05.1671, † 20.05.1738) od roku 1706 był ostatnim namiestnikiem księstwa krośnieńskiego³⁾. 9.11.1708 r. ożenił się z Dorotheą Marią hrabiną von Schwerin (* 1670, † 24.06.1729), wdową von Canitz⁴⁾. Gottfried Schultze (1704), Christoph Ursinus (1705), Jakob Schröter (1706) Christoph Ludwig Gleissenberg (1707) byli burmistrzami Krosna⁵⁾. Gleissenberg był tam od roku 1719 do 1747 drugim burmistrzem⁶⁾. David Christian Rosenberg był krośnieńskim syndykiem w latach od 1702 do 1725 r.⁷⁾ Podskarbimi miasta byli: Christian Busse od 1668 r., Christian Hoffmann od 1701 r., Joachim Ernst Martin od roku 1702 do 1721 i Christian Rau od 1703 r. do roku 1719⁸⁾. Friedrich Wilhelm Koch był sekretarzem miasta od roku 1698 do 1724⁹⁾.

a) Dla roku 1710 brakuje jedno *I*, możliwe, że w słowie *leCilt*.

1) Beckmann, s. 35–36.

2) Matthias, *Chronica der Stadt und des ehemal. Herzogthums Crossen*, s. 307, 311.

3) Tamże s. 497.

4) Zedler, *Grosses vollständiges Universal-Lexicon*, t. 35, Sp. 638 i Wikipedia.

5) Tamże.

6) Tamże, s. 498.

7) Tamże, s. 499.

8) Tamże.

9) Tamże, s. 500.

BLHA Potsdam, Rep. 16: Nachlass Beckmann, Nr. 1, s. 35–36; GStA Berlin, VI. HA. Nl. Nr. 111, Bl. 14^r–15^v.

192. †

Trzebule, kościół filialny

1712?

Płyta nagrobna Ursuli Marianny Stössel z d. Grünberg. Piaskowiec. Po stronie południowej kościoła przy wejściu do loży patronackiej. Po środku owalne pole inskrypcyjne z inskrypcją nagrobną (A) i cytą z Biblii (B), bardzo bogato zdobiony ornamentem roślinnym. U góry pośrodku korona z towarzyszącymi w narożnikach dwoma pełnymi

herbami z napisami (C, D), na dole pośrodku trupa czaszka. Ze względu na to, że kamień mocno zwietrzał, odczyt tekstu jest niepewny. Inskrypcja wykuta. Podobne wykonanie wykazuje płyta nagrobna Barbary Marii von Glaubitz w Pławie (zob. wyżej nr 188).

Opis i inskrypcja według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

Herby: Grünberg²⁾ Lest³⁾

- A Hier / ruhet in Christo / Die Wey(land) W[ohlgebohrne] Frau / Fr(au) Ursula M[arianne von Stöss]elin / gebohrene [von Grünberg] / Weyl(and) Herr [...] / in [...]ren / und [...]leßi / [ist] allhier [entschlaffen] / Ihres Alt[ers] 61.^{a)} [Jahr.. Mona]t 14.^{a)} tage / Friedlich [...] d(en) 19. / Juni 1712^{a)} /
- B P[salm 4. v(ers) 8] / Ich liege und schlafe ganz mit / Frieden, den(n) du Herr alleine / hilffest mir, dass ich / sicher wohne⁴⁾
- C D(ER) V(ON) GRÜNBERG
- D D(ER) V(ON) LEST

Tłum.: Tu spoczywa w Chrystusie śp. wielmożna pani Ursula Marianne von Stössel z d. von Grünberg śp. Pana (...) tu zmarła dożywszy wieku 61 lat (..) miesięcy i 14 dni, spokojnie (...) dnia 19 czerwca 1712 (A). Ułożę się i zasnę spokojnie, bo Ty sam Panie, sprawiasz, że bezpiecznie mieszkam (B).

Ursula Marianne von Grünberg miała być jakoby córką Adama von G., pana Staropola (niem. Starpel) i jego żony z domu Lest. W 1680 r. miała ona wyjść za mąż za Johanna Friedricha von Stössel, pana Chojnowa (niem. Kunow). Zmarła w roku 1712? i została pochowana w Trzebulach (niem. Treppeln)⁵⁾. Dokładne wyjaśnienie stosunków własnościowych w Trzebulach w tamtym czasie nie jest możliwe. Owi von Stössel nabyli po roku 1670 część majątku Marwic (zob. wyżej nr 147) i nie byli już w jego posiadaniu w roku 1732 (Christian Otto von der Groeben, zob. poniżej nr 242). Tamtejsze prawo patronackie od roku 1684 posiadał także Wilhelm Ferdinand Lichnowsky z Woszczyc (niem. Woschtitz), zob. 1699 nr 147.

a) Odczyt niepewny.

1) Die Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 246–247.

2) Siebmacher, tab. 57.

3) Tenże, tab. 59.

4) Ps 4,9.

5) Linke, Chroniken der Ordensdörfer, s. 68.

193. †	Tarnawa Krościeńska, kościół filialny	1712
--------	---------------------------------------	------

Wiatrowskaz. Metal. Na centralnym dachu kościoła, na ośmiokątnej, otwartej latarni z piramidą. Inskrypcja fundacyjna wycięta?

Język niemiecki, pismo humanistyczne.

Opis i inskrypcja według *Kunstdenkmäler*¹⁾:

A(nna) E(leonore) L(uck) 17 / G(eborene) v(on) Z(ettritz) 12

Tłum.: Anna Eleonore Luck 17 z d. von Zettritz 12

Zgodnie z dokumentem z gałki iglicy kościoła z dnia 12.07.1712 r. Anna Eleonore von Luck z d. von Zettritz po śmierci męża w roku 1711 obdarowała wieś nową świątynią. Kamień węgielny położony został 8.04.1712 r., a budowlę poświęcono 29.10.1713 r.²⁾

Anna Eleonore von Zettritz urodziła się 19.03.1659 r. jako córka Georga Oswalda von Z. i Neuhaus, właściciela Czarnego Boru (niem. Schwarzwaldau) koło Kamiennej Góry, i Anny Eleonory von Reibnitz z domu Rozwady (niem. Erdmannsdorf). 12.(17.?)05.1676 poślubiła w Świdnicy Ernsta Heinricha von Luck, deputowanego, starszego krajowego i sędziego powiatu Rudna. Urodził się on 31.08.1650 r. w Miechowie (niem. Mechau), osiadł w Mlecznej (niem. Mlitsch) koło Ścinawy, od roku 1706 był właścicielem Miechowa Górnego (niem. Ober Mechau) i Karowa (niem. Kahrau) koło Góry Śląskiej oraz Tarnawy Krościeńskiej (kupionej ok. 1702 r.). Zmarł w Mlecznej 21.03.1711 r., a ona 29.03.1721 r. Oboje zostali tam pochowani³⁾.

1) *Kunstdenkmäler des Kreises Crossen*, s. 225.

2) Tamże i *Die Kirche von Tornow*, s. 99.

3) *Allgemeines Teutsches Adels=Lexicon ... von Johann Wilhelm Franz Freiherrn von Krohne*, t. 1, cz. 1, Sp. 187–188; *Zedler, Grosses vollständiges Universal-Lexicon*, t. 61, Sp. 1831.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 225.

194.	Tarnawa Krościeńska, kościół filialny	1712
------	---------------------------------------	------

Inskrypcja budowlana. Pośrodku kopułowego sklepienia wnętrza kościoła herb rodzinny z opisem. Inskrypcja malowana.

Język niemiecki, kapitała.

Herby: Luck(e)¹⁾ Zettritz²⁾

E(RNST) H(EINRICH) // V(ON) LUCK) • / A(NNA) L(EONORE) //
L(UCK) // G(EBORENE) // V(ON) Z(ETTRITZ) // A(NN)O • 1 • 7 •
1 • 2 • D(EN) • 9. OCT(OBER)

Tłum.: Ernst Heinrich von Luck, Anna Leonore Luck z domu von Zettritz roku 1712 dnia 9 października.

Na temat fundacji i fundatorów zob. wyżej nr 193.

1) Siebmacher, tab. 62.

2) Tamże, tab. 60.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 225.

195.	Tarnawa Krościeńska, kościół filialny	1712?
-------------	--	--------------

Ołtarz ambonowy. Drewno. Nad predellą ze sceną przedstawiającą Ostatnią Wieczerzę, między dwiema kolumnami kosz ambony (dziś już nieistniejący), jako zaplecze służył obraz Ukrzyżowanego na tle miasta. Pod krzyżem inskrypcja (A), na krzyżu napis z tekstem (B). Ołtarz ozdobiony szerokimi policzkami bocznymi i bogatym ornamentem roślinnym, zakończony rozwartym szczytem. Inskrypcja malowana.

Wys.: 156 cm; szer.: 68 cm; litery: 3,5–5,0 cm. – Język niemiecki, fraktura (A), kapitała (B).

A Meine Liebe hänget hier am Creütze / Das sie nur stets sie Zu Lieben Reitze /
Jesu, Lass mich sterben mier, / Das ich Ewig Lebe dir.

B I(ESUS) N(AZARENUS) R(EX) (IUDAEORVM)¹⁾

Tłum.: Moja miłość wisi tu na krzyżu, który pobudza nas, by zawsze Go kochać, Jezu, pozwól mi umrzeć z Tobą, by żyć wiecznie dla ciebie (A). Jezus Nazarejczyk, Król Żydowski (B).

1) Jo 19,19.

196. †	Tarnawa Krościeńska, kościół filialny	1712?
---------------	--	--------------

Obrus ołtarzowy. Tkanina. Oprócz czysto ornamentalnych dodatków obrus na przedniej stronie przedstawia scenę narodzin z herbem i przerywane przez klejnot inicjały fundatorki; na wąskich bokach umieszczone są sceny biczowania i Chrystusa triumfującego. Inskrypcja malowana.

Język niemiecki, kapitała.

Opis i inskrypcja według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

Herb: Zettritz²⁾

A(NN)A E(LEONORE): L(UCK) // G(EBORENE) V(ON) CZ(ETTRITZ)

Na temat fundacji i fundatorki zob. wyżej nr 194.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Tornow, Altardecke, nr 3076; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 228–229.

2) Siebmacher, tab. 60.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Tornow, Altardecke, nr 3076; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 228–229; Crossener Heimatgrüße, 1975, nr 6, s. 2.

Krosno Odrzańskie, kościół Najświętszej Marii Panny

1712

Zob. 1703, nr 168.

197. (†)

Gubin, kościół parafialny

1713

Płyta nagrobna burmistrza gubińskiego Johanna Christopha Schmid. Płyta prostokątna uległa zniszczeniu podczas działań wojennych w 1945 r. Zachowało się z niej pięć fragmentów, które udało się zestawić. Tekst pośmiertny ujęty jest w bogaty ornament roślinny. Poniżej tylko częściowo zachowane i bliżej niezidentyfikowane przedstawienie (tarcza herbowa?). Inskrypcja wykuta.

Język łaciński, kapitała; litery: 3,5–4,5 cm.

Opis i inskrypcja według zdjęcia¹⁾:

MORTALIS / [H]IC NOLI TRANSIRE / [E]T AVERTERE IMAGINEM /
VIRI / AD DE[SI]MAGINEI^{a)} CONDITI / AD STUDIA [N]ATI / INQ(UE)
FIDE ET PIETATE DENA[TI] / IUST[E] C[O]NSILI[A] CELEB[RAVIT]
/ CONSILIA RER[UM] TALIS CIRC[A] / MENSIS AMP[LI]SSIMI /
CONS[UL]IS EIUSDEMQUAE CIVITATIS MERITISSIMI / DOMINI
/ D(OMI)NI IOHANNIS CHRISTOPHORI SCHMIDIS / EX FAMILIA
NOBILIT[ATE] PRAECLARISSIMA / VITA [.....]CEM / NON SIBI
SEMPER [.....AL]IIS VBERIENTI / HINC HUIUS INTE[...O...]
REGENERIS / ET [FI]DE / COELESTIA [R]EGNANTIS / QVIBUS Q[...]
SECUTIS / SUOS QUI[S ...]RIST B[...] / NON TAMEN ABSQ(UE)
OMNI RELIQ[V...] / DUM SEIPSIS RELIQVIT EX [...] / IN CHRISTO
/ DEFUNCTI / NATUS d(ie) 26. Octob(ris) 163[.] / DENATUS d(ie) 2.
Octo(bris) 1713

Tłum.: Śmiertelniku, jeżeli tutaj przechodzisz obok, nie odwracaj twej głowy od obrazu człowieka, który tutaj jest pochowany. Urodzony dla nauki, podejmował prawe przedsięwzięcia i takowe decyzje. Godny czci i zasłużony pan burmistrz naszego miasta, pan Johann Christoph Schmid, który pochodził ze szlacheckiego rodu, nigdy siebie samemu, lecz zawsze innym oddany, pełny wiary w Pana niebios, niezbyt chętnie opuścił on najbliższych (...) zmarł w Chrystusie. Urodził się dnia 26 października 163(.), zmarł 2 października 1713.

Johann Christoph Schmid wystąpił źródłowo jako nieurzędujący burmistrz w roku 1706 (zob. nr 175). Odnosnie jego osoby brak bliższych danych. Zmarł w dniu 2.10.1713 w Gubinie i tam też został pochowany.

a) Odczyt niepewny.

1) Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcie 3a.

Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcie 3a.

198. Krosno Odrzańskie, kościół Najświętszej Marii Panny 1714

Ołtarz. Drewno. W prezbiterium. Ołtarz przedstawia ścianę tylną zbudowaną w rodzaju epitafium. Nad kartuszem oplecionym bogatą robotą snycerską, w obrębie predelli znajduje się owalny kartusz z tekstem (A), flankowany przez dwa kartusze inskrypcyjne (po lewej tekst B; po prawie tekst C). Powyżej owalna tablica z tekstem (D), która stanowi główne pole obramowane dziewięcioma również owalnymi tablicami inskrypcyjnymi i bogatym ornamentem roślinnym. Tablice inskrypcyjne zawierają teksty (E–M) rozpoczynające się u góry, biegnące zgodnie ze wskazówkami zegara. Umieszczony na górnym końcowym gzymsie podbudowy uniesiony wąż i Ukrzyżowany odnoszą się do inskrypcji predelli. Tło prezbiterium stanowi pomalowana draperia w rodzaju dywanu, a na kopule sufitu namalowano anielskie główki unoszące się w chmurach. Owalne okno obramowane namalowanymi promieniami słońca nad tylną ścianą ołtarza przypomina oko Boga. Inskrypcje malowane.

Język niemiecki, fraktura z cechami nabrzmienia i ornamentem kratkowym.

Opis i inskrypcje według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

- A Wie Moses / in der Wüsten eine Schlange / erhöhet hat, / Also muß auch
/ des Menschen Sohn / erhöhet werden²⁾
- B Nehmet / und Esset / das ist / mein Leib³⁾
- C Der Kelch / ist das Neue / Testament in / meine(m) Blut⁴⁾
- D Wir werden / ohn Verdienst gerecht / aus Seiner Gnade / durch die
Erlösung / so durch / JESUM CHRISTUM / geschehen ist, / Welchen
GOTT hat fürgestellt. / Zu einem Gnaden Stuhl / durch den Glauben in
Seinem Bluth / damit Er die Gerechtigkeit, / die für Ihm gilt darbiere, / in
dem, dass Er / Sünde vergibt. ROM(ANOS) III.⁵⁾
- E Ich bin / der Allmächtige GOTT / Wandele fur Mir / und sey fromm. /
GEN(ESIS) XVII.⁶⁾
- F Da die / Zeit erfüllet war, sandte GOTT / seinen Sohn / gebohre(n) v(on)
Weibe. GAL(ATAS) IV.⁷⁾
- G Wir / haben den sünden / von dem Moses / im Gesetz geschriebe(n) /
Jesum v(on) Nazareth. IOHAN(NES) I.⁸⁾
- H Des / Nahmen / sost^{a)} du / Jesus / heissen. LUC(AS) I.⁹⁾
- I Des / Mensche(n) Sohn / ist kom(m)en Zu suchen / u(nd) selig Zu
machen / das verlohren ist. / LUC(AS) XIX.¹⁰⁾

- J Bald / wird kommen Zu Seine Tempel / der HERR / den Ihr sucht / MAL(ACHIAS) III.¹¹⁾
- K Siehe / Eine Jungfrau / ist schwanger und / wird einen Sohn / gebähren / ESA(IAS) VII.¹²⁾
- L Einen / Prophete(n) wie mich, / wird der HERR / dein Gott erwecken / aus deinen Brüdern / DEUT(ERONOMIUM) XVIII.¹³⁾
- M Des / Weibes Saamen / sol der Schlangen / den Kopff / Zertretten. / GEN(ESIS) III.¹⁴⁾

Tłum.: A jak Mojżesz wywyższył węża na pustyni, tak potrzeba, by wywyższono Syna Człowieczego (A). Bierście i jedzcie, to jest Ciało moje (B). Ten kielich to Nowe Przymierze we Krwi mojej (C). Dostąpimy usprawiedliwienia darmo, z Jego łaski, przez odkupienie, które jest w Jezusie Chrystusie. Jego to ustanowił Bóg narządkiem prześlągnięcia przez wiarę mocą Jego krwi. Chciał przez to okazać, że sprawiedliwość Jego (...) wyraża się w odpuszczeniu grzechów (D). Jam jest Bóg Wszechmogący, służ mi i bądź pobożny (E). Gdy jednak nadeszła pełnia czasu, zesłał Bóg Syna swego, zrodzonego z niewiasty (F). Znaleźliśmy Tego, o którym pisał Mojżesz w Prawie, Jezusa z Nazaretu (G). Któremu nadasz imię Jezus (H). Albowiem Syn Człowieczy przyszedł szukać i zbawić to, co zginęło (I). Potem nagle przybędzie do swej świątyni Pan, którego oczekujecie (J). Oto Panna pocznie i porodzi Syna (K). Proroka takiego jak ja jestem, wzbudzi ci Pan, Bóg twój spośród twoich braci (L). Potomstwo kobiety zmiażdży głowę węża (M).

Po niszczycielskim pożarze w dniu 29.06.1708¹⁵⁾ nowo wykonany ołtarz poświęcony został w roku 1714¹⁶⁾. Na temat historii kościoła zob. Scheibel¹⁷⁾.

a) Tak w oryg.

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Crossen, Altar, nr 2966, 432303; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 50, 52–53.
- 2) J 3,14.
- 3) Mt 26,26.
- 4) Łk 22,20.
- 5) Rz 3,24–25.
- 6) Rdz 17,1.
- 7) Ga 4,4.
- 8) J 1,45.
- 9) Łk 1,31.
- 10) Łk 19,10.
- 11) Ml 3,1.
- 12) Iz 7,14.
- 13) Pwt 18,15.
- 14) Rdz 3,15.
- 15) Wedekind, Geschichte der Stadt und des Herzogthums Crossen, s. 151 nast.
- 16) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 50.
- 17) Scheibel, Die St. Marienkirche zu Crossen a.O., s. 70–74.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Crossen, Altar, nr 2966, 432303; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 50, 52–53; Brandenburg, 8:1930, s. 192.

199. †	Gryżyna, kościół filialny	1715
--------	---------------------------	------

Tablica herbowa. Łoża patronacka. Metal. Osiem malowanych pełnych herbów na ośmio-kątnej blasze opatrzonych należącymi do nich napisami (A–H).

Język niemiecki, fraktura.

Opis i inskrypcja według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

Herby: Stössel²⁾, Glaubitz³⁾, Niesemeuschel (Tader)⁴⁾, Kreckwitz⁵⁾
Sehr (Seherr)⁶⁾, Rohr⁷⁾, Pogrel⁸⁾, Seidlitz⁹⁾.

- A [D(ie) V(on) Stössel A(uß) D(em) H(auße) Loßo.¹⁰⁾]
 B D(ie) V(on) Glaubitz A(uß) D(em) H(auße) Kleinwangen.¹¹⁾
 C D(ie) V(on) Niesemeischele A(uß) D(em) H(auße) S[tri]e[n].^{a) 12)}
 D D(ie) V(on) Kreckwitz A(uß) D(em) H(auße) A[ust]en.¹³⁾
 E D(ie) V(on) Sehren A(uß) D(em) H(auße) Kuhnern.¹⁴⁾
 F D(ie) V(on) Rohren A(uß) D(em) H(auße) Galwitz.¹⁵⁾
 G D(ie) V(on) Pogrellen A(uß) D(em) H(auße) Pratschin.¹⁶⁾
 H D(ie) V(on) Seidlitz A(uß) D(em) H(auße) Machnitz.¹⁷⁾

a) Odczyt niepewny.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Griesel, Wappentafel, nr 2990; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 94.

2) Siebmacher, tab. 72 (tu skierowany w prawo).

3) Tamże, tab. 67 (odwrócony w prawo, poprzecznie ułożony karp, wokół brzucha opaska).

4) Tamże, tab. 67.

5) Tamże, tab. 66.

6) Herb Seherr-Thoß: herb rodowy należy do polskiej wspólnoty herbowej Ostrzew i przedstawia na ukos w lewo pień drzewa z trzema mocno przyciętymi gałęziami; klejnot: na hełmie skrzydło – zob. Boetticher, Geschichte des Oberlausitzischen Adels, t. 2, s. 872.

7) Siebmacher, tab. 72.

8) Tamże, tab. 50.

9) Tamże, tab. 56.

10) Lossow (pol. Włostów, pow. Gorzów Wlkp.).

11) Klein-Wangen (pol. Węgrzyce Małe, pow. Wołów).

12) Strien (pol. Stryjno, pow. Wołów).

13) Austen (poln. Uszczonów, pow. Góra).

14) Kuhnern (pol. Konary, pow. Środa Śląska).

15) Galwitz = Galbitz (pol. Gołębice, pow. Oleśnica).

16) Pratschin = Bratschin = Bratsch (pol. Braciszów, pow. Głubczyce).

17) Machnitz (poln. Machnice, pow. Trzebnica).

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Griesel, Wappentafel, nr 2990; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 94.

200. †	Korczyców, kościół parafialny	1716
--------	-------------------------------	------

Kielich. Srebro, wewnątrz złożone. Stopniowana stopa sześciolistna nad płaską płytą stopy. Na krótkim trzonie ornamentowany nodus, oddzielony od stopy i stromej czary profilowanymi pierścieniami. Na polu stopy wygrawerowana inskrypcja fundacyjna (A). Na płycie stopy krośnieński znak rozpoznawczy i monogram mistrza (B). Do kielicha należy srebrna patena z tym samym monogramem mistrza (B). Inskrypcja grawerowana.

Wys.: 25 cm. – pismo humanistyczne.

Inskrypcje według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

A 1716

B C. B.²⁾

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Kurtzschow, Kelch, nr 3002; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 111.

2) Scheffler, Goldschmiede Mittel- und Nordostdeutschlands, s. 141, nr 12.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Kurtzschow, Kelch, nr 3002; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 111.

201. †	Korczyców, kościół parafialny	1716
--------	-------------------------------	------

Puszka na oblaty. Srebro. Forma owalna. Na puszcze inskrypcja fundacyjna. Inskrypcja grawerowana.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

M.L. / G.V.K. / 1716

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 111.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 111.

202. †	Radnica, kościół parafialny	1717
--------	-----------------------------	------

Dzwon. Brąz. W wieży kościoła, północny. Po zachodniej stronie płaszcza umieszczony był krucyfiks, a na wschodniej połowie lecący Putto. Gdzie wykonano adnotację dotyczącą wyprodukowania dzwonu, nie wiadomo.

Ø 60 cm. – Język niemiecki, kapitała?

Opis i tekst inskrypcji według Kunstdenkmäler i Schmidt¹⁾:

[GOSS MICH] CHR(ISTIAN) S(EE) ZU CROSSEN 1717

Tłum.: Odlął mnie Christian See w Krośnie 1717.

Ludwisarz Christian See w swoim warsztacie w Krośnie (1712–1719), Berlinie (1720–1724) i Magdeburgu (1725–1750) odlął wiele dzwonów²⁾.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 145; Schmidt, Märkische Glockengießer, Nachtrag, s. 90.

2) Wolff, Die Glocken der Provinz Brandenburg, s. 107, 176–177; Handbuch der deutschen Glockengießer, s. 59; Schmidt, Märkische Glockengießer, cz. 2, s. 147 i Nachträge, s. 90.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 145.

203.	Łagów, kościół filialny	1717
------	-------------------------	------

Ołtarz. Po stronie wschodniej. Drewno. W formie aediculi, która w głównym polu nastawy ołtarzowej flankowanej kolumnami i kończącej się na zewnątrz bogato rzeźbionymi wiciami (latoroślami) prezentuje malowanego na płótnie Ukrzyżowanego z trójjęzycznym napisem (A). Powyżej na profilowanym gzymsie cztery herby w kartuszach: nad kolumnami herby Unruh (po lewej) i Arnold (po prawej); na gzymsie pośrodku herby Jeuthe (po lewej) i Arnold (po prawej). Herbów tych dziś już nie ma. W górnej części po bokach stoją postacie św. Piotra i św. Pawła, a pomiędzy nimi malowidło przedstawiające złożenie do grobu. Ołtarz wieńczy okrągła figura Zmartwychwstałego z krzyżem w lewej dłoni. Podczas podjętej w latach 1899–1900 renowacji ozdobnych elementów wykonanych z drewna, pomalowano je na brązowo, a ornament roślinny pozłożono. Umocowano również na tylnej ścianie ołtarza dwie umieszczone początkowo na postumentach kolumn tablice z tekstem (B) i z tekstem (C) z chronogramem, których dziś również nie ma. Inskrypcje malowane.

Jezyk niemiecki, fraktura?

Herby: Unruh¹⁾ Jeuthe²⁾ Arnold³⁾ Arnold⁴⁾

A [מידוהיה קלמ, תרצנמ עושי]

IΗΣΟΥΣ Ο ΝΑ/ΖΩΠΑΙΟΣ Ο ΒΑ/ΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ / ΙΟΥΔΑΙΩΝ

IESUS NAZA/RENUS REX / IUDAEORUM⁵⁾

B Dem allerheiligsten gott zu Ehren ließ diesen Tempel mahle(n) der wohlgebohrne Herr H(er)r Carl Ludewig von Arnold 1717

C Und dem andächtigen Nechsten zur Erbauung sparete zu dieses gotteshauses Zierde keine Kosten die wohlgebohrne Frau Fr(au) Eleonora v(on) Arnoldin geb(ohrne) von Unruhin In Iahr Da Das anDere eVangeLisChe IVbeL Iahr gefeIret Ist. [= 1717]

Jezus Nazarejczyk, Król Żydowski (A). Najświętszemu Bogu ku czci tę świątynię kazał pomalować wielmożny pan, Pan Carl Ludewig von Arnold, 1717 (B). A pobożnemu bliźniemu na wybudowanie i chlubę tej świątyni nie szczędziła żadnych kosztów wielmożna pani, pani Eleonora v(on) Arnold z d. von Unruh w roku, kiedy obchodzono drugi ewangelicki rok jubileuszowy (C).

Herby odnoszą się do fundatorów kościoła: (z boku) Eleonory von Unruh, małżonki Karla Ludwiga von Arnolda i rodziców tego ostatniego: (po środku) Dorothei von Jeuthe, małżonki Johanna von Arnolda. Na temat tych osób zob. wyżej nr 141. Data 1717 jest datą ukończenia ołtarza i ambony?⁶⁾

1) Siebmacher, tabl. 166 (tu skierowany w lewo).

2) Zob. wyżej nr 141.

3) Zob. wyżej.

4) Zob. wyżej.

5) Jo 19,19.

6) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 130.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Logau, Altar, nr 3017; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 130.

204.

Łagów, kościół filialny

1717

Ambona. Po stronie północno-wschodniej, na lewo od ołtarza. Drewno. Ambona zbudowana jest z sześciokątnego kosza, wspartego na profilowanej stopie, schodów wejściowych i zaplecka oraz sześciokątnego baldachimu zwieńczonego koroną. Na tylnej ścianie obramowanej ornamentem roślinnym tablica w formie rombu, dopasowana do kanciastego zaplecka, zawierająca inskrypcję (A). We flankowanych przez ramy, wyciętych w łuk wypełnieniach balustrady umieszczone są sceny przedstawiające: Chrystusa z prorokami z tekstem (B), Ewangelistę Mateusza z tekstem (C), kaznodzieję? z tekstem (D) i Ewangelistę Marka z tekstem (E). W balustradzie schodów wejściowych wykonane są wizerunki przedstawiające Ewangelistów Łukasza z tekstem (F) i Jana z tekstem (G). Na spodzie baldachimu wykonane jest słońce z trójkątem i okiem (obecnie brak) i sentencja (H). Unoszącego się w powietrzu, zlatującego w dół gołębia jako symbolu Ducha Świętego dziś już nie ma. Brak również umieszczonych herbów pary fundatorów Johanna von Arnold i jego małżonki Dorothei z d. von Jeuthe (zob. wyżej nr 141). Inskrypcje malowane, mocno restaurowane.

Tablica w kształcie rombu: wys.: 103 cm, szer.: 52 cm; balustrada: wys.: 76 cm, szer.: 35,5 cm (u góry), 49 cm (u dołu); Balustrada schodów: wys.: 116 cm, szer.: 47,5 cm; przedstawienia: wys.: 51,5 cm, szer.: 35 cm. – Język niemiecki, fraktura: litery: 3,5–4,5 cm (A), duże E: 9,5 cm (A); 1,6–2,4 cm (B–H).

A Gehorchet / euren Lehrern, / und folget ihnen, / denn sie wachen über / eure Seelen als die da / Rechenschaft daher geben / sollen, auf daß, sie das mit / Freuden thun und nicht / mit Seufftzen, den(n) das / ist euch nicht gutt. / Ebräer(brief) XIII. / v(ers) 17.¹⁾

- B Von Jesu zeu=/gen alle Propheten
- C Matth(äus) 1. Jesus wird sein Volck / seelig machen von ihren / Sünden.²⁾
- D Esa(ia) 45. v(ers) 22 Wendet euch zu / mir, so werdet ihr seelig, / aller Welt Ende³⁾.
- E Marc(us) 1. Die Zeit ist erfüllet, / und das Reich Gottes / herbeÿ kom(men)⁴⁾.
- F Luc(as) 1. Gott hat besucht v(nd) / erlöset sein / Volck⁵⁾.
- G Joh(annes) 1. Die Gnad und / Warheit ist durch Je=/sum Christum / worden⁶⁾.
- H Heilig. Heilig. Heilig.

Tłum.: Bądźcie posłuszni waszym nauczycielom i bądźcie im ulegli, ponieważ oni czuwają nad duszami waszymi i muszą zdać z tego sprawę; niechże to czynią z radością, a nie ze wzdychaniem, gdyż to nie byłoby dla was dobre (A). O Jezusie świadczą wszyscy prorocy (B). Jezus zbawi swój lud od jego grzechów (C). Do mnie się zwróćcie wszystkie krańce ziemi, abyście były zbawione (D). Czas się wypełnił i bliskie jest królestwo Boże (E). Bóg nawiedził lud swój i wyzwolił go (F). Łaska i prawda przysły przez Jezusa Chrystusa (G). Święty, święty, święty (H).

Należy przyjąć, że ambona została wykonana równocześnie z ołtarzem w roku 1717⁷⁾.

1) Hbr 13,17.

2) Mt 1,21.

3) Iz 45,22.

4) Mk 1,15.

5) Łk 1,68.

6) Jo 1,17.

7) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 130.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Logau, Altar, nr 3017; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 130.

205. † Krosno Odrzańskie, kościół Najświętszej Marii Panny 1717

Ambona. Drewno. Przy drugim filarze na prawo od ołtarza. Ambona składa się z pięciokątnego kosza, wspartego na stopie w kształcie kwiatu tulipana i pięciokątnego baldachimu w kształcie korony, którą dźwigają unoszące się małe anioły. Na krawędziach kosza małe kolumny kompozytowe. Płaszczyzny balustrady podzielone są na strefy cokołu i pola z prostym obramowaniem arkadowym. W polach przy dolnym gzymsie biegnie inskrypcja (A), przy górnym inskrypcja (B). Zaplecze ambony tworzy malowana kolumna nawowa w formie zawieszonego zwieńczonego dywanu, na którego koronie umieszczona została sentencja (C). W polach po zewnętrznej stronie baldachimu znajduje się inskrypcja (D). Inskrypcje malowane.

Język niemiecki, fraktura.

Inskrypcje według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

- A Selig sind die / Gottes Wort / hören und / bewahre[n]²⁾
 B Wir aber / predigen / den gekreuzi[gten / Christus]³⁾
 C Ehre sei Gott [in der Höhe]⁴⁾
 D Du wirst / sein eine / schöne Krone / in der H[and / des HERRN]⁵⁾

Tłum.: Błogosławieni są ci, którzy słuchają Słowa Bożego i strzegą go (A). My zwiastujemy Chrystusa ukrzyżowanego (B). Chwała Bogu na wysokościach (C). Będziesz prześliczną koroną w rękach Pana (D).

Na ambonę, która została wykonana na nowo, po raz pierwszy wstąpiono w drugi dzień zielonych świątek (17 maja) 1717 r.⁶⁾ Na temat historii kościoła zob. Scheibel⁷⁾.

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Crossen, Kanzel, nr 2969 i bez nr.; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 55.
 2) Łk 11,28.
 3) 1 Kor 1,23.
 4) Łk 2,14.
 5) Iz 62,3.
 6) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 50.
 7) Scheibel, Die St. Marienkirche zu Crossen a.O., s. 70–74.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Crossen, Kanzel, nr 2969 i bez nr.; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 50, 55; Brandenburg, 8:1930, s. 194.

206. †

Krosno Odrzańskie,
kościół Najświętszej Marii Panny

po roku 1717

Empory i loża władców krajowych. Drewno. **Ia**: Dolna empora północna (od organów aż do ołtarza): na fotografii niewidoczne inskrypcje (A–B), inskrypcja (C) i poniżej na podwieszeniu tekst (D). Na prawo od loży tekst (E), poniżej na podwieszeniu tekst (F), stąd dalej na prawo inskrypcja (G), poniżej na podwieszeniu tekst (H). W kolejnym odcinku na prawo inskrypcja (I), a pod nią na podwieszeniu niewidzialny tekst (J). W ostatnim odcinku przed ołtarzem umieszczona została częściowo czytelna inskrypcja (K); **Ib**: Górna empora północna (od organów aż do ołtarza): na fotografii niewidoczne inskrypcje (L–M), następnie inskrypcja (N), dalej na prawo nad koroną tekst (O) i w następnym odcinku na prawo cytat z Biblii (P). W kolejnym odcinku na prawo inskrypcja (Q), w przedostatnim odcinku tekst (R) i w ostatnim odcinku przed ołtarzem cytat z Biblii (S). **IIa**: Dolna empora południowa (od organów aż do ołtarza): na fotografii niewidoczne inskrypcje (T–W), inskrypcja (X) i dalsze niewidoczne na fotografii inskrypcje (Y–AA). (Sześć?) inskrypcji na podwieszeniach, również nieczytelnych na fotografii;

IIb: Górna empora południowa (od organów aż do ołtarza): na fotografii niewidoczne inskrypcje (BB–EE), inskrypcja (FF) i dalsze niewidoczne na fotografii inskrypcje (GG–II). Nad drzwiami prowadzącymi do empory południowej kartusz z inskrypcją (JJ), a do empory północnej niewidoczny tekst (KK). Inskrypcje malowane. Język niemiecki – fraktura z wybrzuszeniami i ornamentem kratkowanymi.

Inskrypcje według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

- A † [Matt(heus) XXIII.37.]²⁾
- B † [Rom(anos) II.4.]³⁾
- C [In Christus Jesu]s ist uns von Gott gemacht / [zur Weisheit, zu]r Gerechtigkeit, zur Heiligung / [zur Erlösu]ng, Auff daß wehrlich rühmet / [wer sich rühmt, der rühm]e sich des HERRN. 1. Cor(inthos) I.30.⁴⁾
- D Herr dencke / an uns und segne / uns. PS(ALM) CXV.12.⁵⁾
- E Der HERR verzeuht nicht die Verheißung, / Bsondern Er hat geduld mit uns / und will nicht, daß Jemand verlohren werde, / sondern daß sich Jedermann Zur buße kehre. 2. Petr(usbrief) III.9.⁶⁾
- F Hat Jemand ein / Amt, so warte er des Amts. Rom(anos) XII.7.⁷⁾
- G Denn wir müssen alle offenbar wer-/den v(or) d(em) Richterstuhl Christi, auf daß ein jegli-/cher empfangen, nach dem er gehandelt hat / beÿ leibes Leben. 2. Cor(inthos) V.10.⁸⁾
- H Regiert jemand / so sei er sorgfältig / Rom(anos) XII.8.⁹⁾
- I [Seid untertan aller] Menschl(ichen)=Ordnung um / [des HERRN willen, es sei dem] Könige, als d(em) Obersten, oder / [den Hauptleuten,] als die von ihm zur Rache / [gesandt sind.] 1. Pet(rusbrief) II. V(erse) 13.14.¹⁰⁾
- J † [?]
- K [Der uns geliebt hat und gewaschen / von den Sünden mit seinem Blut und hat uns zu Königen / und Priestern gemacht vor Gott und] seinem Vater, dem [sei Ehre / und Gewalt von Ewigkeit] Zu Ewigkeit! Amen. Apoc(alypsis) I. V(erse) 5.6.¹¹⁾
- L † [Jer(mias) II.19.]¹²⁾
- M † [ES(AIAS) LXV.2.]¹³⁾
- N [Darum säet] Euch Gerechtigkeit und / [erntet Liebe; pfl]üget unders, Den es ist Zeit, den / [HERRN zu such]en, biß daß Er kom(m)e und regne / über Euch Gerechtigkeit. HOS(EA) X.12.¹⁴⁾

- O HERR, der KÖNIG freut sich in / DEINER KRAFT, und wie sehr FRÖHLICH / ist Er über DEINE HILFE. PS(ALM) 21.¹⁵⁾
- P [Der Gottlose lasse von seinem Wege] / und der Übeltäter seine Gedanken / und bekehre sich zum HERRN, / so wird er sich sein erbarmen. ES(AIAS) LV.7.¹⁶⁾
- Q Eins bitte ich vom HERRN, das / hätte ich gerne: daß ich im Hause d(es) HERRN / bleiben möge mein Leben lang, zu schauen / die schönen GOTTESdienste. PS(ALM) XXVII.4.¹⁷⁾
- R [Aber das ist meine F]reude, daß ich mich / [zu Gott halte und] meine Zuversicht setzte / [auf den HERRN] HERRN, daß ich verkün-/[dige all dein T]hun. PS(ALM) LXXIII.V(ERS) 28.¹⁸⁾
- S [ES(AIAS) XLIX.22.23.]¹⁹⁾
- T [Matt(heus) XXVIII.18.19.20]²⁰⁾
- U [Hebr(äerbrief) XII.2.XIII.8]²¹⁾
- V [Eph(eserbrief) I.4]²²⁾
- W [Gal(aterbrief) III.6.7.]²³⁾
- X [Ihr seit das ausgew]älte Geschlecht / [daß ihr die Wohltaten dessen] verkündigen sollt / [der euch berufen hat von der] Finste]rnüs zu Seinem / [wunderbaren Licht, die ihr nicht ein Vo]lk waret. 1. Petr(usbrief) II.9.10.²⁴⁾
- Y [Joh(annes) XVI.23]²⁵⁾
- Z [Apoc(alypsis) XXII.15]²⁶⁾
- AA [1.Tim(otheusbrief) II.5]²⁷⁾
- BB [Matt(heus) II.1.2]²⁸⁾
- CC [PS(ALM) XC.1.2.3.]²⁹⁾
- DD [Deut(eronomium) VII.6]³⁰⁾
- EE [Gen(esis) XV.1.5.6.]³¹⁾
- FF [---] Kinder [---] / [---] unser Gott. Bedencket / [---] mit [...] v(on) Seines / [---] zu [Recht] I. Paul(us) XV II.13,14,15,16.³²⁾
- GG [1. Reg(...) VIII.23.52.]³³⁾
- HH [PS(ALM) CI.4-7.]³⁴⁾

II [ES(AIAS) XLV.22.23.]³⁵⁾

JJ Ich bin / das A und / O. [Apoc(alypsis) I.8.]³⁶⁾

KK [?]

Tłum.: Przez Niego jesteście w Jezusie Chrystusie, który stał się dla was mądrością od Boga i sprawiedliwością i poświęceniem i odkupieniem. Aby jak napisano: kto się chlubi, w Panu się chlubił (C). Pan o nas pamięta i nas błogosławi (D). Pan nie zwleka z dotrzymaniem obietnicy, lecz okazuje cierpliwość względem nas, bo nie chce, aby ktokolwiek zginął, lecz chce, aby wszyscy się nawrócili (E). Ma ktoś dar według udzielonej mu łaski, to niech go używa stosownie do wiary (F). Albowiem my wszyscy musimy stanąć przed sądem Chrystusowym, aby każdy odebrał zapłatę za uczynki swoje, dokonane w ciele (G). Kto jest przełożonym, niech działa z gorliwością (H). Bądźcie poddani każdej ludzkiej zwierzchności ze względu na Pana, czy to królowi jako mającemu władzę, czy to namiestnikowi, jako przez niego posłanym celem ukarania złoczyńców (I). Temu, który nas umiłował i obmył z grzechów przez krew swoją i uczynił nas królestwem, kapłanami dla Boga i Ojca swego, Jemu chwała i moc na wieki wieków. Amen (K). Siejcie w sprawiedliwości, zniszczcie w miłości, uprawiajcie nowy ugór, bo już czas szukać Pana, aż przyjdzie i nauczy was sprawiedliwości (N). Panie, Król raduje się mocą Twoją, i jak bardzo się cieszy z Twojej pomocy (O). Niech bezbożny porzuci swą drogę, a przestępca swoje zamysły i niech się nawróci do Pana, a Ten się nad nim zlituje (P). O jedno proszę Pana, o to zabiegam: Abym mógł mieszkać w domu Pana przez wszystkie dni życia mego, by oglądać piękno Pana i odwiedzać świątynię Jego (Q). Lecz moim szczęściem być blisko Boga, w Panu wybrałem sobie schronienie, aby opowiadać o wszystkich dziełach Twoich (R). Wy jesteście narodem wybranym, abyście rozgłaszali cnoty Tego, który was powołał z ciemności do cudownej swej światłości, wy, którzy niegdyś byliście nie-ludem (X). Ja jestem alfa i omega (JJ).

Wnętrze kościoła było bogato zdobione. Empory wsparte są na okrągłych drewnianych podporach. Na dolnym brzegu wykonane były rzeźbione festony z motywem owoców i kwiatów, a bezpośrednio nad podporami człony rozdzielające w formie konsoli. Poszczególne wypełnienia balustrady i dolne podwieszenia wykazują wymalowane sentencje ze Starego i Nowego Testamentu. Łącznie wykorzystano co najmniej 73 cytaty z Biblii, z czego 13 na ołtarzu, na ambonie cztery i na organach sześć. Na emporze południowej cytowane były 22, na emporze zachodniej pięć, na emporze północnej 21 i w kartuszach drzwiowych 2 cytaty biblijne. Górne empory posiadają festony kartuszone z bogato spletanymi monogramami, odznakami cechów i sentencjami, których na fotografii nie można odczytać. Łoża władców wyróżniona była symbolami godności królewskiej, emblematami wojennymi i insygniami Zakonu Czarnego Orła³⁷⁾. Po roku 1945 całe wyposażenie kościoła usunięto i zniszczono. Na temat historii kościoła zob. także Scheibel³⁸⁾.

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Crossen, Loge, nr 1653, 2962a; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 48, 52.
- 2) Mt 23,37.
- 3) Rz 2,4.
- 4) 1 Kor 1,30–31.
- 5) Ps 115,12.

- 6) 2 P 3,9.
- 7) Rz 12,7.
- 8) 2 Kor 5,10.
- 9) Rz 12,8.
- 10) 1 P 2,13–14.
- 11) Ap 1,5–6.
- 12) Jr 2,19.
- 13) Iz 65,2.
- 14) Oz 10,12.
- 15) Ps 21,2.
- 16) Jes 55,7.
- 17) Ps 27,4.
- 18) Ps 73,28.
- 19) Jes 49,22–23.
- 20) Mt 28,18–20.
- 21) Hbr 12,2, 13,8.
- 22) Ef 1,4.
- 23) Ga 3,6–7.
- 24) 1 P 2,9–10.
- 25) Jo 16,23.
- 26) Ap 22,15.
- 27) 1Tm 2,5.
- 28) Mt 2,1–2.
- 29) Ps 90,1–3.
- 30) Pwt 7,6.
- 31) Rdz 15,1,5–6.
- 32) 1 Pa 17,13–16?
- 33) 1 Krl 8,23,52.
- 34) Ps 101,4–7.
- 35) Iz 45,22–23.
- 36) Ap 1,8.
- 37) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 52.
- 38) Scheibel, Die St. Marienkirche zu Crossen a.O., s. 70–74.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Crossen, Loge, nr. 1653, 2962a; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 48, 52.

207. †	Krosno Odrzańskie, kościół reformowany	1718
--------	---	-------------

Misa chrzcielna. Srebro. Z bogato ornamentowanym brzegiem i odpowiednim zdobieniem pośrodku w zagłębieniu. Na brzegu wygrawerowany herb fundatorki. Na spodzie wygrawerowana inskrypcja fundacyjna (A) i znak mistrzowski (B).

Ø 45 cm. – Język niemiecki, majuskuła kursywą zaokrąglona z formami ozdobnymi.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

A JCH LVCRETJA MARJANA GRAEFJN VON SCHÖNAJCH AUS DEM
 HAUSE DER FREJEN STANDESHERRSCHAFT CAROLAT²⁾ UND

BEUTHEN³⁾ SCHENKE DJESES ZUM EWJGEN ANDENKEN DER REFORMJERTEN GEMEJNDE IN DER SCHLOSS KJRCHEN ZU CROSSEN. SOLLTE SJE ABER JHREN GOTTES DJENST NJCHT MEHR JN DERSELBEN HALTEN DUERFFEN, SOL SJE BEFUGT SEJN, ES ANDERWERTS HJN ZUM DJENSTE JN JHRER KJRCHEN ZU NEHMEN / CROSSEN; 2. MÄRZ 1718. / L(VCRETJA)^{a)} M(ARJANA) G(RAEFJN) v(on) S(CHÖNAJCH) G(EBOHRENE) G(RAEFJN) v(on) R(OEDERN)

B I. F. C.

Tłum.: Ja Lucretia Mariana hrabina von Schönaich z domu wolnej posiadłości Siedlisko i Bytom Odrzański daruję to na wieczną pamiątkę gminie reformowanej w krosnieńskim kościele zamkowym. Jeśli by ona (misa chrzcielna) nie mogłaby jednak w teże Bogu służyć, to należy ją wziąć gdzie indziej, by służyła w kościele tamtej parafii. Krosno 2 marca 1718. Lukrecja Mariana von Schönaich z domu hrabina von Roedern (A).

W czasie, gdy około roku 1650 księżna wdowa Elisabeth Charlotte von der Pfalz († w Krośnie 26.04.1660) przeniosła swoją siedzibę wdowy do zamku w Krośnie Odrzańskim, powstała w Krośnie również gmina reformowana przy kościele zamkowym⁴⁾. Do obdarowania parafii reformowanej włączyła się m.in. również Lukretia Marianne von Schönaich-Carolath, urodzona 1.06.1686 r. jako córka hrabiego Johanna Georga (VI.) von Schönaich (1662–1700) i hrabiny Ursuli Marianny von Roedern (1662–1707). Kiedy uruchomiła procedurę przekazania darowizny w roku 1718, była jeszcze panną. Dopiero potem miała wyjść za mąż za Gottlieba Ferdinanda barona Sandrezky'ego von Sandraschütz (jako trzecia żona po roku 1729), bądź też za jego brata Johanna (Hansa) Friedricha barona Sandrezky'ego von Sandraschütz († 1737). Zmarła 27.11.1731 r.⁵⁾

a) *Kunstdenkmäler* podają jako pierwszą literę *V* zamiast *L*.

- 1) *Kunstdenkmäler des Kreises Crossen*, s. 62.
- 2) poln. Siedlisko.
- 3) poln. Bytom Odrzański
- 4) *Kunstdenkmäler des Kreises Crossen*, s. 60.
- 5) Internetseite: www.geneall.net/de

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 62.

208. Krosno Odrzańskie, kościół Najświętszej Marii Panny (1697), 1718

Płyta nagrobna pastora Paula Gottfrieda Kletschke i jego małżonki Anny Rothe. Piskowice. Na murze zewnętrznym, po wschodniej stronie, druga od wejścia. Z bardzo zwietrzałej płyty brak górnej części z początkiem tekstu. U dołu, w zaokrąglonym obramowanym polu inskrypcyjnym dalszy ciąg liczącego przynajmniej 23 linijki tekstu pośmiertnego. Inskrypcja wykuta.

Wys.: 172 cm, szer.: 93 cm; pole inskrypcyjne: wys.: 91 cm, szer.: 81 cm. – Język niemiecki, fraktura; litery: 2,6–3,2 cm.

[--- / ---als ---] / Tochter [...] D. [A--- / ---]ne Kletschke [---] cont^{a)}
 Ehe [--- / ...] wittibe auf XXII Ja[hre] / nach dem [sei]n Leben [...]e^{a)}
 obe[n.] / grosser Gottes s[.]he Versta[nd]es^{a)} vnd Geduld / rühm[li]ch
 erwiesen / folgete alß e[---]ürbris / schleunig ve[r.] seelig verschieden
 / MDCX[C]VII D(ie) XXIII^{a)} July / [in] Ihre[m A]l[ter ---] / die hi[---]
] seeliger / P(aul) G(ottfried) Kletschke P(astor) In Nickern / Ann(e)
 Marie verwittibte Günterin / Mar(ie) Magd(alene) verwittibte Sehrin
 / Eva Rosina Klettin. / Ruht wehrte Eltern, ruht [..uch] gegen Eue^{a)}
 Beste(n) / be[w]arret unser Hertz / in Danck= und Liebes-Klärungen^{a)} /
 Wir kommen Zwar nicht all / Hier in die Grufft zusammen / Hilff GOTT
 nur^{a)}, dass wir uns / dort ungetr[ü]bt erfreun.

Tłum.: (...) córka (...) D. (...)ne Kletschke (...) owdowiały przez 22 lata, potem gdy jego życie (...) na górze (...) chlubnie doświadczyło wielkiego zrozumienia i cierpliwości Boga nastąpiła (...) nagła (...). Pobłogosławiony zmarł w roku 1697 dnia 23 lipca w wieku (...) śp. Paul Gottfried Kletschke Pastor w Niekarzynie. Anne Marie wdowa Günter, Marie Magdalene wdowa Sehr, Eva Rosina Klett. Spoczywajcie drodzy rodzice, spoczywajcie koło swoich najbliższych, zachowajcie nasze serce w podzięce i wyznaniu naszej miłości, wprowadzie nie wszyscy trafimy tu do tego grobowca Boże dopomóż nam tylko, byśmy się tam cieszyli niezmacona radością.

Według autora rozprawki *Zwei Grabsteine aus der Crossener Marienkirche* trzy nagrobki należą do krośnieńskiej rodziny patrycjuszowskiej Klette¹⁾. Według *Kunstdenkmäler* jedna płyta należy, jak się zdaje, do zmarłego na początku XVIII w. członka rodziny Klette²⁾. Przynależność fragmentarycznie zachowanej i bardzo zwiędzłej płyty nagrobnej można ustalić następująco. Paul Gottfried Kletschke urodził się 7.09.1655 r. w Krośnie jako syn tamtejszego archidiakona Andreasa K. (* 23.03.1612, † 31.10.1675) i Magdaleny Gryphius, córki krośnieńskiego superintendenta Paula G.³⁾ Z tego małżeństwa pochodziła oprócz Paula Gottfrieda (zob. dalej) także Eva Rosina K., która 3.12.1689 r. poślubiła pastora w Kosierzu (niem. Kossar) magistra Johanna Georga Klette⁴⁾. Ich syn Johann David Klette (* 3.09.1699, † 28.04.1739), od roku 1739 archidiakon w Krośnie, 18.04.1724 r. ożenił się ze swoją kuzynką Marianną Kletschke, córką pastora Paula Gottfrieda⁵⁾. Ponieważ ta płyta nagrobna była ufundowana dla rodziców Anny Marii, wdowy Günter, Marii Magdaleny wdowy Sehr i siostry zmarłego Ewy Rosiny Klette, należy przyjąć, że chodzi tu o płytę nagrobną dla Paula Gottfrieda Kletschke i jego wcześniej, prawie przed 22 laty, zmarłej małżonki Anny Rothe. Paul Gottfried Kletschke w roku 1685 ożenił się z Anną Roth, która zmarła 23.07.1697 r. Po jej śmierci żył on jako wdowiec jeszcze przez prawie 22 lata⁶⁾. Paul Gottfried Kletschke zmarł jako pastor w Niekarzynie (niem. Nickern) w powiecie Świebodzin 21.03.1718 r., a pochowany został w krośnieńskim kościele Najświętszej Marii Panny. Na tej podstawie można ustalić, że płyta nagrobna powstała w roku 1718.

a) Odczyt niepewny.

- 1) Zwei Grabsteine aus der Crossener Marienkirche, s. 237.
- 2) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 59.
- 3) Evangelisches Pfarrebuch, t. 1, s. 308; t. 2, s. 414.
- 4) Tamże, t. 2, s. 415.
- 5) Tamże.
- 6) Tamże, s. 414.

209. †	Krosno Odrzańskie (dawne Muzeum regionalne)	1718
--------	---	------

Znak cechu kowali. Metal. W formie podkowy z przebiegającym falcem i okrągłą zawieszka u góry pośrodku; na dole pośrodku zawieszony wąż. Na podkowie między zawieszkami przedstawiona korona, pod nią duże litery (A), poniżej tekst (B). Na ramionach wygrawerowane są różne narzędzia, wśród nich skrobak do kopyt?, zamknięte obcęgi, młotek ciesielski z dziobem? i? Inskrypcja grawerowana.

Język łaciński i niemiecki, pismo humanistyczne.

Opis i inskrypcja według starej fotografii Foto¹⁾:

A G·L·B

B Anno 1718·// Den 28. Juli^{a)}

Na temat symboliki kowali zob. u Grensera²⁾. Od roku 1945 znak cechu kowali uważany jest za zaginiony.

a) Niefachowo zmieniono na *Fubi* = *Fubr(uar)*? = *Februar*?

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Crossen, Innungszeichen der Schmiede, bez nr.
- 2) Grenser, Zunft-Wappen und Handwerker-Insignien, s. 85–86, tab. XX–XXI.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Crossen, Innungszeichen der Schmiede, bez nr.

210. †	Krosno Odrzańskie (dawne Muzeum regionalne)	1718
--------	---	------

Kubek cechu rybaków. Cyna. Prosta forma. Na ścianie scena przedstawiająca połów ryb i rok dedykacji. Inskrypcja grawerowana.

Opis i inskrypcja według Mirow¹⁾.

A 1718

Od roku 1945 kubek uważany jest za zaginiony. Na temat historii zasobów zob. nr 84.

- 1) Mirow, Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer, s. 139–140.

Mirow, Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer, s. 139–140.

211. †	Tarnawa Krościeńska, kościół filialny	1718
--------	---------------------------------------	------

Dzwon. Brąz. Przetopiony w roku 1900 przez firmę Schilling w Apoldzie. Inskrypcje odlane.

Ø 57 cm. – Język łaciński i niemiecki, kapitała.

Opis i inskrypcja według *Kunstdenkmäler*¹⁾:

A SOLI DEO GLORIA²⁾

B ZVM OFFNEN GOTTESDIENST ERMVNTERT GLOCKENGLANG^{a)}
ZVR HOCHZEIT HÖRT MAN IHN VND ZVM BEGRÄBNISGANG
1718^{b)}

Tłum.: Bogu jedynemu cześć i chwała (A). Do otwartej służby Bożej zachęca dźwięk dzwonu, słyhać go z okazji wesela i uroczystości pogrzebowych 1718 (B).

Według Wolffa dzwon miał być odlany przez Christiana See w Krośnie w roku 1718. Natomiast *Kunstdenkmäler* jako rok odlania dzwonu podają rok 1719. Ludwisarz Christian See w swoim warsztacie w Krośnie (1712–1719), w Berlinie (1720–1724) i Magdeburgu (1725–1750) wyprodukował wiele dzwonów³⁾. Niestety inskrypcja dzwonu nie została oddana w sposób pełny. Kolejny dzwon Christiana See z roku 1718 był we wsi Trzebichów (niem. Trebichow)⁴⁾.

a) Tak *Kunstdenkmäler*.

b) Zob. komentarz.

1) *Kunstdenkmäler des Kreises Crossen*, s. 229.

2) 1 Tym 1,17

3) Wolff, *Die Glocken der Provinz Brandenburg*, s. 107 (1718), 176–177; *Handbuch der deutschen Glockengießer*, s. 59; Schmidt, *Märkische Glockengießer*, cz. 2, s. 147 i Nachträge, s. 90.

4) Krämer, *Trebichow im Crossener Odergau*, s. 45; *Kunstdenkmäler des Kreises Crossen*, s. 237.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 229.

212. †	Krosno Odrzańskie, kościół Najświętszej Marii Panny	1719
--------	---	------

Nagrobek Karola Friedricha von Lohenstein. Piaskowiec. Na zewnętrznym murze na prawo od wejścia do zakrystii. Wysoka prostokątna płyta, z bogatym obramowaniem, a u góry ozdobiona pełnym herbem Lohensteina. W głównym polu wykuta inskrypcja nagrobkowa (A), poniżej sentencja (B). Inskrypcja wykuta.

Język niemiecki, fraktura i pismo humanistyczne.

Inskrypcje według starej fotografii, Scheibela i *Kunstdenkmäler*¹⁾.

Herb: Lohenstein²⁾

A Dieser Stein / ist / Ein denckMahl / des Letzten Steines / von zwey benahmten Steinen / Carl Friderichs von Lohenstein / ein Enckel des benahmten schlesischen / DANIEL CASPAR von Lohenstein / und ein Sohn / des König(lich) preusis(chen)^{a)} Ambts HauptMans / DANIEL CASPAR von Lohenstein, von / ELEONORA LUISA von Scharden^{b)} / gebohren in Lago³⁾ d(en) 22. D(ezem)ber^{c)} 1702. gestorbe(n) in / Crossen d(en) 23. Aug(ust) 1719 in 17. Jahre seines alters

B Hier Liegt der Letzte Stein von be-/nahmten Steinen, doch waß hilfft / steinern sein, weil Steine nicht / vergehen, die seele dieses Steins ruht, ißt / beÿ solchen Steinen die ewig stei-/nern sein und nim(m)er mehr vergehen

Tłum.: Kamień ten jest pomnikiem ostatniego Steina z dwóch Steinów Carla Fridericha von Lohenstein, wnuka śląskiego Daniela Caspara von Lohensteina i syna królewsko-pruskiego zarządcy Daniela Caspara von Lohensteina i Eleonory Luisy von Scharden, urodzonego w Łagowie dnia 22 grudnia 1702 r., zmarłego w Krośnie dnia 23 sierpnia 1719 r. w wieku 17 lat (A). Tu leży ostatni Stein ze Steinów, lecz to, co pomoże być z kamienia, że kamienie nie przemijają, dusza tego Steina spoczywa, jest u tych Steinów, którzy wiecznie są twardzi jak kamień i nigdy nie przemijają (B).

Daniel Kaspar, od roku 1670 von Lohenstein, * 25.01.1635 r. w Niemczy (niem. Nimptsch), † 28.04.1683 r. we Wrocławiu, był niemieckim prawnikiem, dyplomatą, tłumaczem, poetą śląskiego baroku i jednym z głównych przedstawicieli drugiej śląskiej szkoły poetów. Z jego małżeństwa z Elisabeth Herrmann, córką Kaspara H., zarządcy posiadłości wiejskich rady miasta Wrocławia, miał on trzy córki i syna Daniela Kaspara, który był starostą administracji beneficjum duchownego w Łagowie (niem. Lagow). Ten ostatni żonaty był z Eleonore Luise von Scharden. Z tego małżeństwa pochodził Karl Friedrich von Lohenstein, który zmarł w 17-tym roku życia 29.08.1719 r. i pochowano go w krosnieńskim kościele parafialnym⁴⁾.

a) Tak w oryg.!

b) *r* w formie odbicia lustrzanego *s*?

c) Oryg.: Xber.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Crossen, Grabstein, nr 2963a; Scheibel, Die St. Marienkirche zu Crossen a.O., s. 74; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 58.

2) Tarcza podzielona, po prawej smok zwrócony do wewnątrz, nad nim gałązka z wiszącymi jabłkami granatu, po lewej trzy proste strzały, nad ostrzami, których trzy sześciokątne gwiazdy; klejnot: po lewej spoglądający orzeł z poprzeczną strzałą w dziobie.

3) Lago = Lagow (pol. Łagów Lubuski, pow. Sulęcín).

4) Neues preussisches Adels-Lexicon, t. 3, s. 297; Müller, Beiträge zum Leben und Dichten Daniel Caspers von Lohenstein, Breslau 1882, s. 5 nast.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Crossen, Grabstein, nr 2963a; Scheibel, Die St. Marienkirche zu Crossen a.O., s. 74; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 58.

213. †	Krosno Odrzańskie, kościół reformowany	1719
--------	--	------

Butelka z przykrywką. Lekko złożone srebro. Z bogatym, lekko złożonym ornamentem. Na spodzie wygrawerowana inskrypcja fundacyjna.

Wys.: 19 cm. – Język niemiecki, humanistyczne pismo ręczne, kursywą.

Opis i inskrypcja według *Kunstdenkmäler*¹⁾:

An(no) 1719 d(en) 4. Juny. Diese Flasche Wirt der Reformierten Gemeinde zu Crossen von einem Mitgliede Derselben Verehret.

Tłum. W roku 1719, dnia 4 czerwca. Butelkę tę подарowano gminie kościoła reformowanego w Krośnie od jednego z jej członków.

1) *Kunstdenkmäler des Kreises Crossen*, s. 62.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 62.

214. †	Bytnica, kościół cmentarny	1719
--------	----------------------------	------

Ołtarz. Drewno. Pośrodku obramowany bogato rzeźbionymi wiciami, malowany na płótnie obraz Ukrzyżowanego z trójjęzycznym napisem (A). Poniżej predella z cytatem z Biblii (B), który odpowiada cytatom z Biblii (C) w zwieńczeniu. Na tylnej ścianie ołtarza inskrypcja fundacyjna (D). Inskrypcje malowane.

Język niemiecki, hebrajski, grecki i łaciński – fraktura i kapitała.

Inskrypcje według starej fotografii i *Kunstdenkmäler*¹⁾.

A מִיְּדוּהֵיָהָ לֵלֵם, תְּרַצְנֵם עוֹשֵׁי
 Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος ὁ βασιλεὺς τῶν / Ἰουδαίων
 IESVS NAZARENVS REX / IVDAEORVM²⁾

B [Un]d wie Moses in der Wüsten eine schlange erhöh[et hat, also muß des Men-/ sch]en Sohn erhöht werden, Auff das alle, die a[n ihn glauben, nicht /verlo]hren werden, sondern das Ewige Leben [haben. Joh. 3, v(erse) 14.15]³⁾

C Da sei Gott / versöhnet durch / den Todt Seines / Sohnes. Röm(er) 5. / v(ers) 10.⁴⁾

D [---]⁵⁾

Tłum.: Jezus Nazarejczyk, Król Żydowski (A). I jak Mojżesz wywyższył węża na pustyni, tak musi być wywyższony Syn Człowieczy. Aby każdy, kto weń wierzy, nie zginał, ale miał żywot wieczny (B). Tłum.: Pojednani z Bogiem przez śmierć Jego Syna. List do Rzymian 5 wers 10. (C).

Z inskrypcji fundacyjnej wynika, że ołtarz wzniesiony został 21.01.1719 r.

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Beutnitz, Altar, nr 2949 i bez nr.; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 16.
- 2) Jo 19,19.
- 3) Jo 3,14–15.
- 4) Rz 5,10.
- 5) Była to fundacja Georga Christopha Seidel i jego żony z d. Wagner dla upamiętnienia ich synka zmarłego w wieku bez mała trzech lat, zob. Kunstdenkmäler.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Beutnitz, Altar, nr 2949, bez nr.; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 16.

215.	Rybaki, kościół filialny	1719
------	---------------------------------	------

Tarcza zmarłego Friedricha Ehrenreicha von Löben. Przed rokiem 1945 na północno-wschodniej wielokątnej ścianie kościoła, teraz na lewo od ołtarza. Owalna płyta metalowa, na brzegu ujęta w wici akantu. Awers: obraz zmarłego w zbroi rycerskiej, peruce i czerwonej muszce; Rewers: inskrypcja (A), poniżej przez trzy serca podzielona inskrypcja nagrobkowa (B). Inskrypcja malowana.

Wys.: 108 cm; szer.: 88 cm. Pole obrazu i inskrypcji 99 × 79 cm. – Język niemiecki, fraktura; litery: 1,5, 3,5, 5,0 i 14,5 cm.

Herb: Löben¹⁾

A Dreÿ Hertzen Zeigen hier was Treüe heißen kann,
 Zweÿ Frauen Lichten Rein, doch muste Eine Weichen,
 Und nach des Himmels Schluß des Todes Ziel erreichen.
 Damit die Andre auch dem recht getreuen Mann
 Ihr unverfälschtes Hertz und Liebe Zeigen könne
 Wie Sie mit grosser Treü sich seine Eigne Nenne,
 Ach aber allzuschnell Zeigt sich die Toden Paar
 Und rafft ein Hertz Hinweg, das nur in die Fünff Jahr.
 Sich mit dem anderm Hertz der Zweÿten Eh verbunden
 Ja! allzu herber Schluß, ach! allzu wenig Stunden
 Genießet Sie der Treu und Seine Tugend Gaben
 Drum ist Ihr Hertz Zugleich mit Seinen Hertz vergraben.

//

B Der Hochwohlgebohrne HERR / Herr Friedrich Erenreich Freÿ=Herr
 von Löben, / Erb=Herr der Schönfeldischen Güter / Ist gebohren A(nn)
 o 1658. d(en) 4. Novembr(is) / War verheÿrathet an / I Eleonora Charlotte,
 gebohrne Freÿin von Promnitz / Aus dem Hauße Dittersbach²⁾. / A(nno)
 1686. den 25. Februarÿ / Starb 1706. den 21. Martÿ / II Hedwig Sophia
 von Schaplow, / Aus dem Hauße Stremmen³⁾ / A(nn)o 1714. den 14. Maÿ
 / Gestorb(en) Anno 1719. den 27. April(is) / Seines Alters 60. Jahr, / 6.
 Monat / 6 Tage:.

Tłum.: Trzy serca pokazują tu, co może oznaczać wierność i oddanie, dwie kobiety jaśniały niezmaczenie, lecz jedna musiała ustąpić miejsca, i po śmierci osiągnąć cel nieba, by ta inna również prawdziwie oddanemu mężowi mogła okazać swoje czyste serce i miłość, tak jak Ona z wielką szczerością nazywała się jego własnością, lecz śmierć zbyt szybko ukazuje się tej parze i zaledwie za pięć lat jedno serce odrywa się złączone z drugim sercem drugiego małżeństwa, tak! zbyt cierpki koniec, ach! Zbyt mało godzin cieszyła się Ona z wierności i darów jego cnót, dlatego jej serce pochowane jest z jego sercem razem (A). Jaśnie wielmożny pan, pan Friedrich Ehrenreich baron von Löben, dziedzic dóbr w Rybakach, urodził się w roku 1658 dnia 4 listopada. Był żonaty I. z Eleonora Charlottą, z d. baronową von Promnitz z domu Zwierzyniec w roku 1686 dnia 25 lutego, zmarła w roku 1706 dnia 21 marca, II. z Hedwig Sophią von Schaplow z domu Stremmen w roku 1714 dnia 14 maja. Zmarł 1719 r. dnia 27 kwietnia w wieku 60 lat 6 miesięcy 6 dni (B).

Baron Friedrich Ehrenreich von Löben urodził się 04.11.1658 r. jako syn Adolfa Maximiliana von L. (zob. nr 118) i Louise Hedwig von Burgsdorf (1641–1669). W latach 1687–1692 wiodł on spór z rybakami w Fürstenberg z powodu wiołacji (pogwałcenia jurysdykcji kapitulnej) w Neuzelle i rybołóstwa w Odrze⁴⁾. Zmarł 27.04.1719 i pochowano go przypuszczalnie w kościele w Rybakach. Był dwukrotnie żonaty: 1° 25.02.1686 r. z Eleonorą Charlottą von Promnitz († 21.03.1706) i 2° 14.05.1714 r. z Hedwig Sophią von Schaplow, wdową von Rottenburg⁵⁾. Zmarł bez potomstwa. Jego rodzeństwem byli: Georg Adolph (zmarł wcześniej), Kurt Hildebrand (1661–1730), pruski generał lejtnant i gubernator Kołobrzegu (od 1724 r.), Johann Maximilian (1667–1693)⁶⁾ i Marie Hedwig.

- 1) Herb baroński: czwórzielny: 1. dorastająca Murzynka z wyciągniętymi ramionami i przepaską na czole, której końce zwiewnie opadają w lewą stronę; 2. kratkowany w pięciu rzędach; 3. trzy belki poprzeczne; 4. dwugłowy orzeł w koronie; klejnot: dorastająca Murzynka (po lewej); dwugłowy orzeł w koronie (po prawej) – Kneschke, Neues allgemeines deutsches Adels-Lexicon, t. 5, s. 600.
- 2) Dittersbach (poln. Zwierzyniec) Krs. Lüben (poln. Lubin).
- 3) Stremmen, Gemeinde Tauche, pow. Oder-Spree.
- 4) BLHA Potsdam, Rep. 17 B: Oberamtsregierung der Niederlausitz, nr. 4991.
- 5) Siehe seine Porträts im HStA Dresden, Bestand 12597: Familiennachlass von Loeben, nr 851 und SBB-PK Berlin; Porträts-Sammlung, Adel, Loeben, Friedrich Ehrentreich, nr 1.
- 6) Zob. nr 127.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 150.

216. †

Rybaki, kościół filialny

1719

Pomnik nagrobny Friedricha Ehrenreicha von Löben. Przypuszczalnie w kościele w Rybakach. W tle ściana z niszą. U góry po bokach obramowany liściastymi gałązkami herb von Löben z opisem (A). Poniżej owalny obraz zmarłego w peruce, otoczony wieńcem laurowym, po bokach na gzymsie po dwa płaczące anioły. Pod obrazem trupa czaszka z liśćmi wawrzynu, po bokach dwa rozpostarte skrzydła z trąbkami, poniżej, na materiałowej wywieszce, inskrypcja nagrobkowa (B). Na lewo od niej na kanciastym postumencie z piaskowca inskrypcja dotycząca jego pierwszej małżonki (C), poniżej herb

von Promnitz z należącym do niego dopiskiem u góry (D); na prawo inskrypcja odnosząca się do jego drugiej żony (E), poniżej herb von Schaplow z należącym do niego opisem u góry (F). Z gzymsu zwisają w dół w jednym rzędzie tarcze z herbami przodków i na szarfię poniżej należące do nich dopiski: z lewej von Löben (G–N), z prawej von Burgsdorf (O–W).

Język niemiecki, fraktura.

Opis i inskrypcja według starego miedziorytu¹⁾:

Herby: Löben²⁾ Promnitz³⁾ Schaplow⁴⁾
 (po prawej) Löben²⁾ Rechenberg⁵⁾ Schönaich⁶⁾ Rechenberg⁵⁾ Stosch⁷⁾ Dyherrn⁸⁾
 Unruh⁹⁾ Nostitz¹⁰⁾
 (po lewej) Burgstorff¹¹⁾ von der Osten¹²⁾ Röbel¹³⁾ Rammin¹⁴⁾ Sydow¹⁵⁾ Eichstädt¹⁶⁾
 Steinwehr²¹⁾ von der Osten¹²⁾

- A Wappen derer FreyHerren von Löben
- B Der HochWohlgebohrne Herr H(err) Friedrich / Ehrentreich FreyHerr von Löwen^{a)}, / ErbHerr auff Schönfeld, Schiedlow¹⁸⁾, Schmach/tenhagen¹⁹⁾, Mersdorff²⁰⁾ und Siebenbeuthen²¹⁾, / ist gebohren zu Croßen in Schlesien d(en) 4. Novemb(ris) / a(nn)o 1658. Hat sein wohl und rühmlich geführtes / Leben auff dem Freyherr(lichen) Schloße zu Schönfeld / beschloßen d(en) 27. April A(nn)o 1719. Seines / Alter 60. Jahr. 6. Monat. 6. Tage.
- C Zum Erstenmahl / Vermählte Er sich / mit Fräul(ein) Eleonora / Charlotte gebohrner / Freyjin von Promnitz / aus dem Hause Ditters=/bach²²⁾. A(nno) 1686. d(en) 25. Febr(uarj) / mit welcher Er in 20. / jähriger Ehe gezeuget / 1. Fr(äu)l(ein) Tochter, so Ihm in / der Sterblichkeit voran-/gegangen. Sie starb / den 21. Martj. A(nno) 1706.
- D Das FreyHerrliche / Promnitzsche / Wappen.
- E Zum Andern mahl Ver=/mählte Er sich mit / Frau Hedwig Sophia / Verwittibte von Rotten/burg, gebohrnen / von Schaplow / aus dem Hause / Stremmen²³⁾. d(en) 14. / May A(nn)o 1714. als iezo / Hochbetrübte Frauen / Wittib, mit welcher / Er, ohne Leibes Erben / in die 5. Jahr Höchst/vergnügt gelebet hat.
- F Das Hochadeliche / Schaplowsche / Wappen.
- G FreyH(err) von Löben.
- H FreyH(err) von Rechenberg
- I Die von Schönaich
- J FreyH(err) v(on) Rechenberg.

K	Die von Stosch.
L	FreÿH(err) von Dÿherrn
M	Die von Unruh.
N	FreÿH(err) von Nostitz.
O	Die von Burgstorff
P	Die von der Osten.
Q	Die von Röbel.
R	Die von Rammin
S	Die von Sÿdow
T	Die von Eichstädt.
U	Die von Steinwehr
W	Die von der Osten

Tłum.: Wysoko dobrze urodzony pan, pan Friedrich Ehrentreich, baron von Löwen, pan dziedziczny na Rybakach, Szydłowie, Granicach, Marszowie i Bytomcu, urodził się w Krośnie na Śląsku 4 listopada roku 1658. Zakończył swoje dobre i chwalebne życie na baronowskim zamku w Rybakach dnia 27 kwietnia 1719 r. w wieku 60 lat 6 miesięcy i 6 dni (A). Herb baronów von Löben (A). Pierwszy raz ożenił się on z panną Eleonorą Charlottą z d. baronową von Promnitz z linii na Dittersbach w roku 1686 dnia 25 lutego, z którą on w 20-letnim związku małżeńskim spłodził 1 córkę, która poprzedziła go w śmierć. Ona zmarła dnia 21 marca w roku 1706 (C). Baroński herb von Promnitz (D). Drugim razem ożenił się z panią Hedwig Sophią, wdową von Rottenburg, z d. von Schaplow z linii Stremmen dnia 14 maja w roku 1714. jako tu pogrążoną w żałobie wdową, z którą on bez spadkobierców będących potomkami spadkodawcy przeżył w zadowoleniu 5 lat (E). Herb szlachecki Schaplowów (F).

Na temat osoby zob. wyżej nr 215. Ponieważ na miedziorycie brakuje nazwy miejscowości, gdzie znajduje się grób przedstawiony na zdjęciu, można tylko przypuszczać, że był on w kościele w Rybakach. Przemawia za tym fakt, że Friedrich Ehrenreich von Löben zmarł w swoim zamku w Rybakach.

a) Tak oryg.

- 1) HStA Dresden, Bestand 12597: Familiennachlass von Loeben, nr 851 i SBB-PK Berlin: Porträt-Sammlung, Adel, Loeben, Friedrich Ehrentreich, nr 1.
- 2) Siehe oben nr 215. – Kneschke, Neues allgemeines deutsches Adels-Lexicon, t. 5, s. 600.
- 3) Siebmacher, Taf. 29.
- 4) Kneschke, Neues allgemeines deutsches Adels-Lexicon, t. 8, s. 90.
- 5) Czterodzielny: 1–3. wyprostowany półorzeł; 2–4. głowa jelonka; klejnot: dwa wyprostowane jelonki odwrócone od siebie. – Siebmacher, tabl. 52: Widderkopf.
- 6) Podzielony: u góry wieniec z liści dębowych, u dołu kroczące na prawo zwierzę; klejnot: po prawej: wieniec z liści dębowych, po prawej ręka w zbroi z mieczem. – por. Siebmacher, tabl. 50: wieniec z liści dębowych.

- 7) Siebmacher, tabl. 57.
- 8) Czterodzielny: 1–3. trzy róże na prawo-ukośnych belkach; 2–4. skrzydło pokryte ukośnymi belkami z trzema różami; klejnot: ukoronowane hełmy, po prawej z czaplami piórami, po lewej z dwoma piórami pokryte belkami z różami.
- 9) Siebmacher, tab. 55.
- 10) Czterodzielny: 1. przeciągnięte orle skrzydło; 2. trzy ryby na prawo; 3. na półksiężycu dwa odwrócone od siebie rogi; 4. Krokiew; klejnot: zwieńczone hełmy, po prawej z przeciągniętym orlim skrzydłem, po lewej dwa bawole rogi ze skrzyżowanymi drzewcami z chorągiewkami. – por. Siebmacher, tabl. 71.
- 11) Siebmacher, tab. 178.
- 12) Tamże, tab. 168 (odwrotnie).
- 13) Bagmihl, Pommersches Wappenbuch, t. 2, s. 188 tab. 79.
- 14) Siebmacher, tab. 167.
- 15) Bagmihl, Pommersches Wappenbuch, t. 3, s. 54 tab. 19.
- 16) Tamże, t. 4, s. 64 tab. 25.
- 17) Tamże, t. 1, s. 154, tab. 58.
- 18) Schiedlow = Goldmoor (pol. Szydłów, pow. Niemodlin).
- 19) Schmachtenhagen (pol. Granice, pow. Krosno Odrzańskie).
- 20) Marsdorff (pol. Marszów, pow. Żary).
- 21) Siebenbeuthen (pol. Bytomiec, pow. Krosno Odrzańskie).
- 22) Dittersbach (pol. Zwierzyniec, pow. Lubin).
- 23) Stremmen, gmina Tauche, Landkreis Oder-Spree.

HStA Dresden, Bestand 12597: Familiennachlass von Loeben, nr 851 i SBB-PK Berlin: Porträts-Sammlung, Adel, Loeben, Friedrich Ehrentreich, nr 1.

217. †	Gubin, kościół parafialny	1719
---------------	----------------------------------	-------------

Inskrypcja budowlana. Sklepienie kościoła. Inskrypcja malowana?

Opis i inskrypcje według Gubener Wochenblatt¹⁾:

1719

Naprzeciwko daty rocznej 1560 (zob. nr 28) umieszczona data roczna 1719, wskazuje na kolejną przebudowę kościoła, związaną z budową nowego ołtarza (zob. nr 221).

1) Gubener Wochenblatt, 1842, nr 22 z 28.05.1842, s. 85.

Gubener Wochenblatt, 1842, nr 22 z 28.05.1842, s. 85.

218. †	Gubin, kościół parafialny	1719
---------------	----------------------------------	-------------

Inskrypcje ścienne z danymi dotyczącymi historycznych wydarzeń miasta. Chronogramy. Na zachodniej ścianie szczytowej, w kierunku południowym od organów. Napisa-
ne zostały z okazji naprawy w roku 1658 przez ówczesnego rektora szkoły miśnieńskiej
magistra Valentina Apelles i w roku 1719 odpisane przez Christiana Gottlieba Bolle, or-
ganistę i piątego kolegę ze szkoły (zob. zakończenie) i zawieszone w formie tablicy pa-
miątkowej.

Język łaciński i niemiecki.

Opis i inskrypcje według Gubener Wochenblatt¹⁾:

- A Annus currebat medius post Secla bis octo
Dimidiumque octavus: et haec domus alta Columnis
Quae fuit exterius muros tectumque priore
Restaurata anno, calce est obducta recenti
Interior: basisque tribus simul Organon auctum.
- B Annus, in quo tota urbs excepto templo et curia
Igne periit ac generosissimi vini habetur hoc disticho:
 QVanDo rVIt GVbIna IbI OptIMa VIna
 fVerVnt. MDXXXVI.
- C Annum de vi locustarum, quae a partibus Poloniae
per Silesiam in Bohemiam XXIX August transvola-
runt et post triduum redierunt in Silesiam et spar-
sae sunt per vicinam Germaniam, continet hoc distichon:
 Flt strepItVs IaCtIs^{a)} aestate per arVa LoCVstIs
 EX oMnI seCVIt parte CoLonVs agros.
 MDXLII.
- D Annus divitis vindemiae:
 AnnVa DIVes erat CoLLeCtI CopIa VInI,
 VoX sonat e VILLIs Vasa Deesse qVeror.
 MDLII.
- E Alterum incendium, aedibus Matthaei Straupitii con-
sulis ortum, corripuit vicinas octo domus easque
 exussit:
 ConsVLIIs eXortVs ferVs aeDIbVs IgnIs et aVCtVs
 GvbInae patrlos DIIsICIt oCto Lares.
 MDLV, 8. Septembris.
- F Eodem anno turris juxta templum exaedificata,
cujus fundamenta posita fuerunt Anno MDXXV,
 quo fuerunt motus rusticorum:
 Pro speCVLa tVrrIs GvbInae absoLVItVr aLta
 quae noVa stans VVLgo ConspIClenDa Datur.
 MDLV.
- G De morbo populari grassante per Germaniam et totam
pene Europam, qui tamen non funestus ullibi fuit:
 MorbVs In Evropae popVLarIs fInIbVs errat,
 rara seD In tota fVnera gente parat.
 MDLXXX.
 M(agister) Valentinus Apelles.
 Renovatum Anno 1658.

H Annum, quo templum hoc dealbando renovatum
 est, sequens versus exhibet:
 Stat renoVata DoMVs, qVae sIt tIbI
 ChrIste, saCrata!

 Sc(ripsi)t
 in honorem DEI
 Christianus Gottlieb Bolle,
 Org(anista) et Sch(ollae) Coll(ega) V.
 Anno 1719.

Tłum.: W połowie ósmego roku, potem gdy minęło dwa razy osiem stuleci i pół wieku (= w lecie roku 1658), potem gdy rok wcześniej naprawiono z zewnątrz podpory muru i dach, ten kościół otynkowano wewnątrz na nowo i jednocześnie powiększono organy o trzy basy (A). Rok, w którym całe miasto, z wyjątkiem kościoła i ratusza, spaliło się, a jednocześnie dobry rok wina, zawarte jest w następującym wersie: Kiedy Gubin tonął w zgliszczach, rosło tam najszlachetniejsze wino. 1536 (B). Rok spustoszenia wyrządzonego przez szarańczę, która z Polski przez Śląsk 29 sierpnia przedostała się do Czech i trzy dni później powróciła na Śląsk i rozprzestrzeniła się nad sąsiadującymi Niemcami, zawierają następujące wersy: Furcząc, rzuca się rój szarańczy przez pola, dookoła na każdym miejscu rodak kosi pole. 1542 (C). Rok bogatego winobrania: obfite ilości wydał ten rok zebranego wina, z góry rozlega się wołanie z utyskiwaniem „brakuje naczyń”. 1552 (D). Drugi pożar, który powstał w domu burmistrza Matthäusa Straupitza, ogarnął osiem domów w sąsiedztwie, które spłonęły. (Wersy mówią to samo) 1555 r., 8 września (E). W tym samym roku dokończono kościół, pod który położono podwaliny w roku 1525, w którym to roku miały miejsce rozruchy chłopskie: Patrząc dalej w okolicę, stoi wyniosła budowa wieży, w nowej postaci spoglądająca dookoła na Gubin. 1555 (F). O szalejącej w Niemczech i prawie w całej Europie, zakaźnej chorobie, która jednakże nigdzie nie okazała się śmiertelna. (Wersy mówią to samo). 1580. Mistrz Valentin Apelles. Odnowiono w roku 1658 (G). Rok, w którym ten kościół został odnowiony przez wybielenie, przedstawia następujący wers: Odnowiony dom, poświęcony Tobie, o Chryste, stoi. (1719). – Napisał to na cześć Boga Christian Gottlieb Bolle, organista i piąty kolega szkolny. W roku 1719 (H).

Wspomniany tutaj wielki pożar (B), z kolei czwarty tego typu, prawie doszczętnie zniszczył miasto. Wybuchł w roku 1536 w dniu 13 października wieczorem o godzinie 7 w pobliżu bramy klasztornej i miał być spowodowany przez pijanego (Thomasa Gregera)²⁾.

a) *IaCtIs* zamiast *ICtIs*, błąd w odczycie?

- 1) Gubener Wochenblatt, 1842, nr 17 z 23.04.1842, s. 65–66 (A); nr 22 z 28.05.1842, s. 85–86 (B); nr 23 z 4.06.1842, s. 89–90 (C); nr 24 z 11.06.1842, s. 93 (D); nr 25 z 18.06.1842, s. 97 (E); nr 25 z 18.06.1842, s. 98 (F); nr 26 z 25.06.1842, s. 101–102 (G); nr 27 z 2.07.1842, s. 105–106 (H).
- 2) Tamże, 1842, nr 22 z 28.05.1842, s. 86.

Gubener Wochenblatt, 1842, nr 17 z 23.04.1842, s. 65–66; nr 22 z 28.05.1842, s. 85–86; nr 23 z 4.06.1842, s. 89–90; nr 24 z 11.06.1842, s. 93; nr 25 z 18.06.1842, s. 97–98; nr 26 z 25.06.1842, s. 101–102; nr 27 z 2.07.1842, s. 105–106.

219. †	Gubin, kościół parafialny	1719
--------	---------------------------	------

Inskrypcja na belce z dwoma chronogramami. Drewno. Z boku od organów. Inskrypcja malowana?

Język łaciński i niemiecki.

Opis i inskrypcje według Gubener Wochenblatt¹⁾:

EX MerIto ChrIstI penDet spes VnICa nostra
 MDCCXIX. Scr(ipsit) C(hristianus) G(ottlieb) Bolle, ORG(ANISTA).
 Das sVeße CreVtz soLL bIs Ins Grab In
 MeInem Hertzen vVhn.
 Anno Christi 1719 J(ohann) Keuling, C(antor)

Tłum.: Przez zasługi Chrystusa wisi nasza jedyna nadzieja. 1719. Napisał Christian Gottlieb Bolle, organista. 1719. Ten słodki krzyż powinien spoczywać w moim sercu aż do grobu. W roku Chrystusa 1719 Johann Keuling, kantor.

Johann Keuling był gubińskim kantorem od roku 1709 do 1748 i autorem *Pasji*²⁾. Z organistą Christianem Gottliebem Bolle jako piątym (szkolnym) kolegą oboje występują w inskrypcji fundacyjnej gubińskiego ołtarza (zob. nr 221).

- 1) R-ch, Erinnerung an verdiente Gubener der älteren Zeit, in: Gubener Wochenblatt, 1843, nr 22 z 3.06.1843, s. 85–87.
- 2) Passio pro C. A. F. B. in solius Dei Gloriam, compositum a me Johanne Keulingio, Cantore, Guben 1721.

R-ch, Erinnerung an verdiente Gubener der älteren Zeit, in: Gubener Wochenblatt, 1843, nr 22 z 3.06.1843, s. 85–87.

220. (†)	Gubin, kościół parafialny	1704, 1720
----------	---------------------------	------------

Płyta pamiątkowa gubińskiego burmistrza Johanna Georga Ficina (Ficinusa) i jego półsiostry Idy Elisabeth zamężnej Schmid. Piaskowiec. Tablica została zniszczona podczas działań wojennych 1945 r. Zachowało się z niej tylko sześć części, które udało się złożyć i odczytać część inskrypcji. Inskrypcja wykuta.

Język niemiecki, fraktura; litery: 2,5–5,5 cm.

Opis i inskrypcja według zdjęć¹⁾:

[Hier lie]get in Leben vnd Liebe verbundner und nach ihre[n / s]eligen
 Ableben in vieler Andencken annoch lebender Geschwiste[r] / Nemlich
 des / Hoch=Edlen, Vest, und Hochgelahrten Herrn Herrn Johan[n] /
 George Ficini berühmten JCTi^{a)} und Hochverdinten Bürg[er=/]Meisters

allhier. [Se]ine Geburts erfreute Anno 1654 den [17.] / October seine Elte[rn, Schli]eßlich^{b)} sein Zunehmendes Alter war a[m] Wohlgefallen du]rch die erlangte Rechts=Gelahr[sam]ke[it / so da]ß^{b)} auch Fremde seine Dienste suchten, wie wohl d[es / V]ater=S[...]en^{b)} hierinnen das vorrecht behielt, und ihm An(n)[o / 1]682 zum Stad[t=]Secretariat beruffte, An(n)o. 1688 Zum Rath[s=]glie[d / un]d Stadt=Cämme[r]er erwählete, und endlich An(n)o. 1691 das Bürg[er=]Meister ambt au[ftr]uge. Er führte sich auch in diesen schweren [Ver=/pfl]ichtungen so au[ch] d[a]ß durch Ihn die Gerechtigkeit beÿ der Stadtge[meinde, / di]e Frömmigkeit und Gottes Fürcht erhalten wurde, biß Er endlich na[ch / d]em Er Fünff mahl geheÿrathet im 5[0] Jahre seines Alters An[no / 1]704. den 8. Aug(usti) ist seelig verschieden und eine Einige Tochte[r / Joh[anna]m Eleonoram hinterlaßen. // [De]r Hoch=Edlen [---] Wie auch [--- / ---] Schm[id] Ehr= und Tugend Gelobten Frauen, Fraue[n / Ida Elisabeth g] ebohrnen Ficinussin. Sie sahe das Lich[t / der Welt] Anno. 1661 den 22. Nov(ember) und ward in ihre[r / ---]den erZogen, daher Lernte Sie bald de[. / ---] und Ihren Nächsten als sich selbst Liebe / [---] War stets [g] estärcket, daß des jenige, wa[. / ---] sich V[erl..]ah[.], als Müßig gehn, un[d / ---] Hingehen War Ihr das schwere / [---.]ichtig beten, Sich selbst erkenne[n^{b)} / ---]e erlangte Sie so [--- / ---]eit im Himm[el und al[--- / --- w]ar, in^{b)} [---] Sie war dah[er / ---] Anno 172[0 / ---] Ihr seel(iges) Ableb[en / ---] Gott, wie auch / --- And]reae Schmid / [--- ver]gnügt 25 Ja[hr / ---]eilet, in die / [---] vorau[s / ---] ver / [---]

Tłum.: Tu spoczywają w życiu i miłości złączeni i po ich błogosławionym zgonie w wielu myślach żyjące jeszcze rodzeństwo, mianowicie wielce zacnego, stałego i wysoko wykształconego pana, pana Johanna George Ficin(us), znakomitego znawcy prawa w radzie i wielce zasłużonego tutejszego burmistrza. Jego urodzenie ucieszyło rodziców 17 października 1654 r., ostatecznie wraz z wiekiem przyniosła mu zadośćuczynienie zdobyta naukowość prawnicza, tak że również obcy szukali jego rady, jak (...) otrzymał przywilej i jego powołano sekretarzem miasta w 1682 r., w 1688 członkiem rady i skarbnikiem, i w końcu w 1691 powierzono mu urząd burmistrza. Swoje ciężkie obowiązki wypełniał tak, że dzięki niemu sprawiedliwość w gminie miejskiej, pobożność i bogobożność zostały zachowane, aż w końcu po tym, jak po raz piąty się ożenił, w 50 roku życia w roku 1704 dnia 8 sierpnia odszedł w błogosławieństwie i jedną jedyną córkę Johannę Eleonorę pozostawił. // Wielce szanownej (...) jak również (...) Schmid chwalebnie czcigodnej i cnotliwej pani, pani Idy Elisabeth z domu Ficinus. Ujrzała światło dzienne dnia 22 listopada roku 1661 i była w jej (...) wychowana, stąd poznała ona wkrótce (...) i jej najbliższym aniżeli sobie samej miłość (...). Była ciągle podbudowywana tym, że tenże (...) siebie samą rozpoznać (...) osiągnęła (...) w niebie i (...) była (...) w roku 1720 jej błogosławione odejście (...) Bóg, jak również (...) z Andreasem Schmid (...) przyjemnie 25 lat (...).

Johann Georg Ficin(us) urodził się w Gubinie 17.10.1654 r. jako syn tamtejszego rajcy Davida F. († 1687) i Anny Fleming. Po zakończeniu edukacji, m.in. na uniwersytecie we

Frankurcie nad Odrą, powrócił do Gubina. W 1682 przejął sekretariat miasta, w 1688 został wybrany rajcą i prowadził również kamlarię miejską. 9.10.1691 został wybrany burmistrzem wielce książęcego saksońskiego miasta Gubina. Johann Georg Ficus był pięciokrotnie żonaty²⁾, po raz ostatni 25.04.1703 z Dorotheą Sophią Reinmann, córką sulechowskiego rentmistrza Jeremiasa Ludwiga R. Z drugiego małżeństwa (1686) z Ewą Marią Lerche († 1.01.1691) pochodziło jedyne jego dziecko, córka Johanna Eleonora, która przeżyła ojca. Jej dalszy los pozostaje nieznany. Następna kobieca osoba, którą wymienia inskrypcja płyty, pochodzi z domu Ficus i urodziła się 22.11.1661 r. Należy przypuszczać, że chodzi tutaj o pólsiostrę zmarłego Idę Elisabeth Ficus († 17.03.1720). Była ona córką Dawida F. i jego drugiej żony Anny Habrisch, zameżna od 19.01.1695 z burmistrzem gubińskim Andreasem Schmid († 28.05.1739). Johann Georg Ficus zmarł 8.08.1704 i w dwa dni później został pochowany na cmentarzu przed Bramą Krośnieńską. W dniu 7 września 1704 r. odbyła się w kościele parafialnym msza żałobna³⁾.

a) *JCti = Juris Consulati* = znawca prawa.

b) Odczyt niepewny.

1) Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, s. 550 (bez inskrypcji), zdjęcia 8a, 17a, 33a.

2) 1° 22.05.1685 z Anną Kathariną Crus, wdową po notariuszu Adamie Rublack, † 8 tygodni później; 2° 1686 z Ewą Marią Lerche, córką głogowskiego pastora Michaela L. († 1.01.1691); w tym małżeństwie miał troje dzieci: Johanna George (†), Margarethę Elisabeth (†) i Johannę Eleonorę; 3° 6.05.1692 z Elisabeth Cleemann, córką pastora gubińskiego Andreasa C. († 4.01.1699); 4° 17.02.1700 z Marią Reginą Lehmann, wdową po brandenburskim komisarzu wojennym Erdmannie Licht; ona zmarła z synem Christianem Gotthülffem w dniu 1.01.1701. Por. Werner, Erhebungen, s. 415.

3) Der Fruchtbare Feigen-Baum, Als ein Christen- und Regenten-Bild, Nach Christlicher Beerdigung Des... Hrn. Johann George Ficini, Icti und Hochverdienten Bürgemeisters Der Hoch-Fürstlichen Sächs. Stadt Guben, Welcher den 8. Augusti... Anno 1704. Seines Alters L. Jahr weniger 2. Monat, Sanfft und selig im Herrn entschlaffen, Den 10. Eiusdem... beygesetzt, Und... den 7. Septembr. Mit Christlichen Leichen-Ceremonien beehret worden... In der gewöhnlichen Leichen-Predigt In der Stadt-Kirchen daselbst Fürgestellt von Cleemann, Andreas, Guben 1704; Den kostbaren Verlust Eines hochverdienten Regenten, Suchten, Als der Wohl-Edle, Veste, Groß-Achtbare, Hochweise und Hochgelahrte Herr Herr Johann George Ficus, Vornehmer Jctus; und der Hochfürstl. Sächsischen Stadt Guben Hochmeritirter ältester Bürgermeister, Den 8. Augusti dieses 1704ten Jahres... Diese irdische Regierungs-Last mit der himmlischen Glückseeligkeit verwechselt, Und den 7. Septembr. darauff... Sein Christliches Leich-Begängnis gehalten wurde, Durch folgende Zeilen zu entwerffen... Nachgesetzte Ficus, Johann Georg. Guben 1704; Die Schwere, aber doch Edle Bürgermeister-Würde, Stellte an einer Denck- und Ehren-Säule, Bey denen öffentlichen und solennen Exequien, Des...Hrn. Johann George Ficini, Jcti und Hochverdienten Bürgemeisters der Hoch-Fürstlichen Sächs. Stadt Guben, Welcher den 9. Augusti 1704. Selig in dem Herrn entschlief, Und den 7. Septembr.... die letzte öffentliche Ehre in der Welt erhielt, als ein schönes und erbauliches Lehr- und Trost-Argument, In einer bereitwilligen, aber doch eiligst entworffenen Abdanckungs-Rede,... vor Busch, Johannes. Guben 1704.

Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, s. 550 (bez inskrypcji), zdjęcia 8a, 17a, 33a.

221. † Gubin, kościół parafialny 1720

Ołtarz. Drewno. W prezbiterium, między dwoma wschodnimi kolumnami w starszej części kościoła. W głównym polu obraz przedstawiający Ukrzyżowanego wraz z Titulusem (A) na krzyżu, otoczony bardzo bogato wykonaną barokową nadbudową, spoczywającą na trzech kolumnach korynckich, ponad mensą. Po jego stronach znajdowały się duże alegoryczne figury chrześcijańskich cnót: Wiary, Miłości i Nadziei. Ponad obrazem spoczywał na kolumnach wysoki profilowany gzyms, w którego środku znajdował się kartusz z inskrypcją (B), powyżej ołtarz wieńczył wielki obraz symboliczny przedstawiający Świętą Tróję z wielkim promieniem słońca jako symbolem życia, w którego środku trójkąt, na którego zewnętrznych bokach umieszczono napis (C), a w środku tekst hebrajski (D). Na tylnej stronie ołtarza znajdowała się inskrypcja fundacyjna (E).

Język łaciński (A–C), hebrajski (A, D), grecki (A), niemiecki (E), kapitała (A–C).

Opis i inskrypcje według starej fotografii (A–D) i Gubener Wochenblatt (E)¹⁾:

- A מִידוּהִיָּה כָּלֵם, תִּרְצַנְמ עוֹשִׁי
 IHΣΟΥΣ Ο ΝΑΖΩΠΑΙΟΣ / Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ / ΙΟΥΔΑΙΩΝ
 IESVS NAZARENVS / REX IVDAEORVM²⁾
- B IESVS / AMOR MEVS / CRVCIFIXVS / EST
- C SANCTUS^{a)} / SANCTUS / SANCTUS
- D הָרוּהִי³⁾
- E Gott allein die Ehre. / Durch dessen Gnade ist im Jahre Christi
 1720 / Da das Hochlöbliche Churfürstenthum Sachsen / Von dem
 Allerdurchlauchtigsten Großmächtigsten Fürsten und Herrn / Herrn
 Friedrich Augusto, Könige in Pohlen und Churfürsten zu Sachsen⁴⁾ /
 Und dieses Markgrathumb Niederlausitz / Von dem Hochwürdigsten
 Durchlauchtigsten Fürsten und Herren / Herrn Moritz Wilhelm,
 Herzogen zu Sachsen, Postulirten Administratore / des Stiffts
 Merseburg⁵⁾, glücklich beherrscht wurde / dieser neue Altar völlig
 gefertigt worden. / Und befanden sich dazumahl bey dieser Stadt /

I. In dem Weltlichen Stande auf dem Rathause:

Burgermeister:	Rathsverwandten:
Herr Andreas Schmid.	Herr D(octor) Johann Christoph Schröer.
Herr Johann George Bahrt.	Herr Daniel Kalbe.
Herr Joachim Ferdinand Richter.	Herr Christian Gotthilf Gablentz.
Syndicus:	Herr Caspar Heinrich Lucan.
Herr Jacob Schwartz.	Herr George Christoph Breitenfeld.
	Herr D(octor) Ernst Friedrich Cammann.
	Herr Samuel Friedrich Lauriscus,
	Stadt=Secretär.

II. Jn dem Geistlichen Stande:

Bei der Kirche:

Herr M(agister) Andreas Clemann, Past(or) Primarius.

Herr M(agister) Carl Wilhelm Weise, Archidiakonus.

Herr M(agister) Johann Gottfried Breßler, Diakonus.

Herr Joachim Friedrich Weise, Diakonus.

Bei der Schule:

Herr M(agister) Sigismund Clemann, Rektor.

Herr M(agister) Joh(ann) George Kuntscke, Conrektor.

Herr Joh(ann) Keuling, Cantor.

Herr Gottfried Stein, Audytor i Pestilentialis.

Herr Christian Gottlieb Bolle, Organ(ista) und Collega V.

Zu der Aufbauung haben nebst denen Kirchen=Jntraden unterschiedene gutthätige Herzen / eine feywillige Beysteuern beygetragen, und insonderheit Herr Caspar Stahrisch 300 / und M(ei)st(e)r Joahnn Kaschke 50 R(eichs) th(a)l(e)r legiret.

Die Künstler, welche den Altar verfertigt, waren Herr George Hänisch u(nd) Herr / Gerhardt Mühlenkampff, beyderseits Bildhauer aus Berlin. / Gleichwie in desselben Ausmahlung Kunst und Fleiß bewiesen Herr / Christoph Gottlob Glymann, Kunstmahler von Budißin.

Der grundgüttige Gott, welcher Lust hat, hierselbst zu wohnen, wo Er seines Namens / Gedächtniß gestiftet hat, wolle sowohl dieses Gotteshaus als insonderheit den neuen / Altar mit seinen Gnadenflügeln bedecken und nebst dem reinen Worte Gottes bey den=/selben die Ausspendung des heiligen Abendmals nach Christi Einsetzung bis an das Ende / der Welt unverfälscht erhalten. / Psalm XXVI. / Ich halte mich Herr zu Deinem Altar, da man höret die Stimme des Dankes und da / man predigt alle Deine Wunder. Herr ich habe lieb die Stätte Deines Hauses und den / Ort, da Deine Ehre wohnet¹⁰⁾.

Tłum.: Jezus Nazarejczyk, król Żydowski (A). Ukrzyżowany Jezus jest moją miłością (B). Święty, święty, święty (C). Bogu samemu cześć, przez którego łaskę w roku Chrystusa 1720, gdzie prześwietne Księstwo Saksonii przez najjaśniej oświeconego najpotężniejszego księcia i pana, pana Fryderyka Augusta, króla w Polsce i księcia elektora w Saksonii, a to margrabstwo Dolnych Łużyc przez przewielebnego jaśnie oświeconego księcia i pana, pana Moritza Wilhelma, księcia Saksonii, postulowanego administratora kapituły Merseburg, były szczęśliwie rządzone, ten nowy ołtarz został całkowicie na nowo wykonany, a znajdowali się wówczas w tym mieście: I. w stanie świeckim w ratuszu: (...) II. w stanie duchownym przy kościele (...), w szkole (...). / Do wybudowania oprócz uczęszczających do kościoła przyczynili się różni ludzie mający dobre serca, a w szczególności pan Caspar Stahrisch, 300, i mistrz Joahnn Kaschke, 50 talarów Rzeszy, które przekazali testamentem. / Artystami, którzy wykonali ten ołtarz, byli pan George Hänisch i pan Gerhardt Mühlenkampff, rzeźbiarze z Berlina. Podobnie jak w jego wymalowaniu dowiódł kunsztu i staranności pan Christoph Gottlob Glymann, artysta malarz z Budziszyna. / Niech

z gruntu dobry Bóg, który ma ochotę tu zamieszkać, gdzie ufundował On pamiątkę swojego imienia, zarówno ten dom Boży, a szczególnie ten nowy ołtarz zechce otoczyć swoimi łaskawymi skrzydłami i wraz z czystym słowem Bożym przy udzielaniu komunii świętej po ustanowieniu przez Chrystusa zachować go niezafałszowanym aż do końca świata. Psalm XXVI. Chodzę wokół ołtarza Twego, Panie, aby głośno śpiewać dziękczynienie i opowiadać wszystkie cuda Twoje. Panie! Umiłowałem mieszkanie domu Twego i miejsce przebywania chwały Twojej (E).

Stary ołtarz miał być zburzony w roku 1717, a nowy wzniesiono w roku 1727. Według inskrypcji fundacyjnej na tylnej stronie ołtarza, ołtarz wykonali berlińscy rzeźbiarze Georg Hänisch i Gerhardt Mühlkampff w roku 1720. Układ kolorystyczny ołtarza zawdzięcza artyście malarzowi Gottlobowi Glymannowi z Budziszyna. Według Loocke'go ostateczne dokończenie, łącznie z nadaniem formy pod względem kolorystycznym miało nastąpić dopiero w roku 1729.

Clemann Andreas, syn gubińskiego pastora Andreasa C. i niejakiej Sturm, urodził się 2.07.1676 r. w Gubinie, od roku 1707 był zastępcą gubińskiego pastora, a od roku 1713 aż do swojej śmierci 25.06.1756 r. naczelnym pastorem. Żonaty z niejaką Fischer, córką sukiennika Simona F. z Zielonej Góry⁶⁾. Weise Karl Wilhelm, syn radcy władz naczelnych i konsystorza Johanna W. i Christiane Lehmann urodził się 9.09.1684 w Lubiniu. Po studiach na Uniwersytecie w Wittenberdze został w roku 1709 rektorem w Lubiniu, w roku 1710 diakonem w Gubinie, 1714–1756 tamtejszym archidiaconem, a od roku 1756 aż do swojej śmierci 8.07.1772 r. w Gubinie, naczelnym pastorem. 11.05.1711 r. poślubił w Lubiniu Clarę Sophie Töpfer⁷⁾. Breßler Johann Gottfried urodził się w 1682 r. w Friedland jako syn pastora Samuela B. Po studiach na Uniwersytecie w Wittenberdze został w roku 1706 pastorem w Ogrosen pow. Luckau, w 1719 r. pastorem przy gubińskim kościele klasztorным, a od roku 1715 aż do swojej śmierci 23.06.1746 r. diakonem przy kościele parafialnym w Gubinie. W roku 1711 ożenił się z Marie Eleonore Busch, córką gubińskiego pastora Johanna B.⁸⁾ Weise Joachim Friedrich urodził się w 1686 r. w Krośnie; po studiach na Uniwersytecie w Lipsku był od roku 1715 aż do swojej śmierci 15.01.1736 r. diakonem i pastorem przy gubińskim kościele klasztorным pod Gubinem⁹⁾.

a) Ostatnia litera S wykonana w odbiciu lustrzanym.

1) Landesamt für Denkmalpflege Dresden; Gubener Wochenblatt, 1842, nr 15 z 9.04.1842, s. 57–59.

2) Jo 19,19.

3) W języku hebrajskim Jehwáh = Jehova, imię Boga ludu Izraela.

4) Fryderyk August I, książę elektor Saksonii „zwany Mocnym” (1670–1733), od roku 1697 król Polski i Litwy.

5) Moritz Wilhelm, książę Saksonii-Merseburga (1688–1731).

6) Evangelisches Pfarrerbuch, t. 1, s. 242, t. 2, s. 126.

7) Tamże, t. 1, s. 242–243; t. 2, s. 942.

8) Tamże, t. 1, s. 243; t. 2, s. 94.

9) Tamże, t. 1, s. 243; t. 2, s. 942.

10) Ps 26,6–8.

Landesamt für Denkmalpflege Dresden; Gubener Wochenblatt, 1842, nr 15 z 9.04.1842, s. 57–59; zob. także Bergau R., Inventar der Bau- und Kunstdenkmäler in der Provinz Brandenburg, s. 400; Peter, Die Stadt- und Hauptkirche in Guben, s. 21–25.

222. †	Gęstowice, kościół filialny	1720
--------	-----------------------------	------

Kielich. Cyna. Na kielichu monogram Mikrander i data roku.

Wys.: 19 cm. – Język niemiecki, pismo humanistyczne.

Inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

G(eorg) A(dolph) V(on) M(ikrander) / 1720

Na temat fundatora zob. nr 138.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 213.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 213.

223.	Krosno Odrzańskie, kościół Najświętszej Marii Panny	1722
------	---	------

Empora zachodnia i organy. Drewno i metal. Organy stoją na pomalowanym tle w rodzaju draperii. Bogato rzeźbiony prospekt opatrzonej w sentencje i ornamenty. Po lewej stronie balustrady empory umieszczone są niewidoczne na zdjęciu inskrypcje (A–B) i tekst (C); po prawej stronie tekst (D) i niewidoczne na zdjęciach inskrypcje (E–G). Na organach pod belkowaniem i nad pulpitem gry kolejny cytat z Biblii (H). Powyżej na gzymsie inskrypcja (I). Kolejny cytat z Biblii ma swój początek na górnym gzymsie, a kończy się na środkowym (J). Nad obiema bocznymi częściami i środkiem górują orły z oznakami władzy panującego. Pomiędzy nimi stoją wazy z festonami. Bezpośrednio przed organami unosi się barokowe słońce z napisem (K). Na wstędze z napisem górnego końcowego łuku niszy wieży znajduje się inskrypcja (L). Inskrypcje malowane.

Język niemiecki, fraktura.

Inskrypcje według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾.

A† [ES(AIAS) LIII,5]²⁾

B† [Rom(anos) IV,24]³⁾

C Könige auf Erden u(nd) alle Leute, / Fürsten u(nd) alle Richter auf Erden, Jünglinge u(nd) / Jungfr(auen), Alten mit den Jungen sollen loben den / Namen des HERRN. Ps(alm) CXLVIII, 11–13.⁴⁾

D Werdet voll Geistes u(nd) redet unterein/ander von Psalmen u(nd) Lobgesängen u(nd) geistlichen / Liedern, singet u(nd) spielt d(em) Herrn in eurem Herzen / Und saget Dank allezeit für Alles. Ep(hesios) V.⁵⁾

- E † [Jer(emias) VI, v(ers) 16]⁶⁾
- F † [ES(AIAS) LXIV.]⁷⁾
- G † [Matt(heus) XI,28]⁸⁾
- H Lobet d(en) Herrn in Seinem Heiligthum // mit Saiten u(nd) Pfeifen mit hellen Cimbeln / Lobet ihn mit Posaunen und Paucken // und mit wohlklingenden Cimbeln. Ps(alm) CL.⁹⁾
- I Alles was / Odem hat / Lobe den / Herren / Halleluja / Amen.¹⁰⁾
- J Alle // Zungen // Sollen Be//Kennen Daß // Der Herr sey // Zur Ehre Gottes.¹¹⁾
- K JESUS
- L Heilig ist unser GOTT / der HERRE Zebaott¹²⁾

Tłum.: Królowie ziemscy i wszystkie narody, władcy i wszyscy sędziowie na ziemi, młodzieńcy, a także dziewice, starcy wraz z młodzieżą, niech imię Pana wychwalają (C). Rozmawiając z sobą przez psalmy i hymny i pieśni duchowne, śpiewając i grając w sercu swoim Panu, dziękując zawsze za wszystko (D). Chwalcie Pana w jego świątyni, chwalcie Go na strunach i flecie, na cymbałach głośnych, chwalcie Go trąbami i bębniem i na cymbałach dźwięcznych (H). Wszystko, co żyje, niech chwali Pana! Alleluja (I). I aby wszelki język wyznał, że Jezus Chrystus jest Panem ku chwale Boga Ojca (J). Bóg nasz, Pan jest święty (L).

Nowe organy zainstalowane zostały przez Johanna Rödera z Berlina w roku 1722¹³⁾. Na temat historii kościoła zob. również Scheidel¹⁴⁾.

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Crossen, Orgel, nr 2969; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 55.
- 2) Iz 53,5.
- 3) Rz 4,24.
- 4) Ps 148,11–13.
- 5) Ef 5,19–20.
- 6) Jr 6,16.
- 7) Iz 64.
- 8) Mt 11,28.
- 9) Ps 150,1,3–5.
- 10) Ps 150,6.
- 11) Flp 2,11.
- 12) Ps 99,1.
- 13) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 50.
- 14) Scheibel, Die St. Marienkirche zu Crossen a.O., s. 70–74.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Crossen, Orgel, nr 2969; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 50, 55; Brandenburg, 8:1930, s. 194.

224. †

Gęstowice, kościół filialny

1722

Tablica pośmiertna Georga Adolpha von Mikrander. Drewno. Na ścianie północno-wschodniej. Na środku doskonale rzeźbionej ramy, zdobionej wojennymi trofeami i ornamentami figuralnymi obraz budowniczego gęstowickiego kościoła. Pod obrazem Minerva, której lewa dłoń trzyma tarczę z głową gorgony, a jej prawica otwarty cyrkiel, co miałoby wskazywać na to, że wojownik umiał obchodzić się również z cyrklem, tzn. że architektowi potrafił przekazać swoje życzenia w sposób fachowy. Tablicę wieńczy wojownik trzymający w lewej ręce tarczę herbową. W dolnej przywieszce owalny obramowany kartusz z tekstem nagrobkowym. Inskrypcja malowana.

Język niemiecki, fraktura.

Inskrypcja według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

Herb: Mikrander²⁾

Der Weýland Hoch=Wollgeb(ohrne) Herr H(err) / Georg Adolph Freiherr von Mikrander Seiner König(lichen) / Mayestät in Preußen Hochbestalter General Lieutenant / Herr auf Tammendorf und Klebow³⁾, sich vermählte / mit der Hoch Wollgebohrnen Fräulein Anna / Catharina von Klingsporn Aus welcher Ehe zwei / Töchter entsproßen. Sein rühmliches Ende beschloß / Er Anno 1722 den 26. Oct(o)b(e)r Seines Alters 84=Jahre / Hier ruhet nur der Leib, die Seel hat Gottes Hang^{a)} / O[... Christe ...] spricht es [... mir ... f]ant.

Tłum.: Śp. wielmożny pan, pan Georg Adolph baron von Mikrander Jego Królewskiej Mości w Prusach mianowany generał lejtnant, pan Gęstowic i Chlebowia, ożenił się z wielmożną panną Anną Cathariną von Klingsporn, z którego to małżeństwa wywodziły się dwie córki. Swoje chwalebne życie zakończył w roku 1722 dnia 26 października w wieku 84 lat. Tu spoczywa tylko ciało, a dusza w rękach Boga^{a)} / O(... Christe ...) powiedz (...)

Georg Adolf von Mikrander był pruskim generałem lejtnantem, gubernatorem Frankfurtu nad Odrą i dziedzicem Gęstowic i Chlebowia. Urodził się nie w roku 1639, lecz 1638 jako syn szwedzkiego pułkownika Wilhelma M. W roku 1663 wstąpił do służby cesarskiej, w której z sukcesami dowodził kompanią przeciwko Turkom na Węgrzech i niemieckim oddziałem w służbie Hiszpanii i Mediolanu. Tam awansował do stopnia podpułkownika. W 1674 r. jako pułkownik przeszedł do służb księstwa Brandenburgii. 18.07.1677 r. otrzymał regiment piechurów i brał udział w oblężeniu Greifswaldu. 4.02.1678 r. książę elektor mianował go komendantem Anklam, a rok później komendantem Frankfurtu nad Odrą. Potem wysyłany był wciąż na negocjacje do cesarza, do szwedzkiej generalicji i na inne dwory książęce. 20.04.1682 r. cesarz podniósł go do stanu baronów, co książę elektor Friedrich Wilhelm uznał 29 sierpnia tego roku. 21.04.1689 r. otrzymał awans na generała majora i 29.04.1699 r. został gubernatorem Kołobrzegu, następnie również kierownikiem tamtejszej Akademii Rycerskiej. 29.01.1701 r. jeszcze mianowany został na

generała lejtnanta. Urząd gubernatora Kołobrzegu jednak 16.10.1713 r. musiał oddać ze względu na wiek. Za to został gubernatorem Frankfurtu n. Odrą. Zmarł nie w roku 1723 – jak podaje literatura – lecz 26.10.1722 r. Był żonaty z Anną Kathariną von Klingsporn z domu w Blaustein. Z tego małżeństwa pochodziły dwie córki: 1. Juliane Christina Catharina ∞ z Friedrichem Heinrichem von Bartholdi (1677–1730), synem burmistrza Berlina i bratem Christiana Friedricha von Bartholdi oraz 2. Sophie Louise Wilhelmine ∞ z Albrechtem Gottlobem Hansem Edlerem zu Putlitz. Ponieważ Mikrander nie pozostawił po sobie żadnych synów, adoptował w lipcu 1712 r. swojego zięcia Bartholdi pod nazwiskiem von Bartholdi baron von Mikrander⁴⁾.

a) Odczyt niepewny.

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Tammendorf, Epitaph, nr. 3067a; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 204, 210, 215.
- 3) Tarcza czterodzielna z tarczą pośrodku, w której uzbrojony mężczyzna trzymający miecz; 1. trzy poziome belki, 2. i 3. na lewo skaczący lew, 4. trzy lilie francuskie; klejnot: dwa ukoronowane hełmy, z prawej korony wystają dwie ręce w zbroi trzymające chorągiew; na prawej orzeł z rozpostartymi skrzydłami trzymający chorągiew.
- 3) Klebow (pol. Chlebów, pow. Krosno Odrzańskie).
- 4) ADB, 21:1885, s. 701–703 (z niepoprawnymi danymi). Zob. także Richter, Die Kirche zu Tammendorf und ihr Erbauer, der General-Lieutenant Freiherr von Mikrander, Archiv der „Brandenburgia“, 4:1898, s. 117–120.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Tammendorf, Epitaph, nr. 3067a; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 204, 210, 215.

225. †	Ciemnice, kościół filialny	1723
---------------	-----------------------------------	-------------

Ołtarz. Drewno. W głównym polu między flankującymi kolumnienkami malowane na płótnie przedstawienie Wieczery Pańskiej. Po bokach w bogatym barokowym ornamencie roślinnym (winnej latorośli) dwa kartusze z cytatami z Biblii: po lewej (A), po prawej (B). Wieńczącą nastawę zdobi Boskie oko z umocowanym nad nim złożonym słońcem. W predelli kolejny cytat z Biblii (C) i przedzielony polem inskrypcyjnym rok wzniesienia ołtarza (D). Inskrypcje malowane.

Język niemiecki, fraktura.

Inskrypcje według starej fotografii¹⁾:

A	1. Corin(thios) / Das Brod, das / wir brechen, ist das / nicht die Gemein=/
schaft des Leibes / Christi? ²⁾
B	10 V(ers) 16 ^{a)} / Der gesegne=/te Kelch, welchen / wir segnen, ist der /
nicht die Gemein=/schaft des Blutes / Christi? ²⁾
C	Kommet her zu mir, alle, die / ihr mühselig und beladen seid; / ich will
euch erquicken. ³⁾
D	17//23

Tłum.: Chleb, który łamiemy, czyż nie jest społecznością ciała Chrystusowego? (A). Kielich błogosławieństwa, który błogosławimy, czyż nie jest społecznością krwi Chrystusowej? (B). Pójdźcie do mnie wszyscy, którzy jesteście utrudzeni i obciążeni, a Ja was pokrzepię (C).

a) Odczyt niepewny.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Thiemendorf, Altar, nr 3068.

2) 1 Kor 10,16.

3) Mt 11,28.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Thiemendorf, Altar, nr 3068; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 219.

226. †	Ciemnice, kościół filialny	1723
---------------	-----------------------------------	-------------

Krucyfiks. Drewno. Doskonale wyrzeźbiony krucyfiks z adnotacją fundacyjną.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

H. J. G. K. 1723

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 220–221.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 220–221.

227. †	Korczów, kościół parafialny	ok. 1724?
---------------	------------------------------------	------------------

Dzbanek z przykrywką. Cyna. Gładki, lekko lejkowaty korpus z profilowanym pierścieniem podstawy i dużym uchem wywiniętym w kształcie litery S. Profilowanie powtarza się w podwójnie stopniowanej przykrywce, zwieńczonej wielokrotnie profilowanym uchwytem i zaopatrzonej w inskrypcję fundacyjną (A). Na spodzie druga inskrypcja fundacyjna (B). Inskrypcja grawerowana.

Wys.: 15 cm.

Inskrypcje według starej fotografii, Schmidta i Kunstdenkmäler¹⁾:

A V G L

B H(...) E(...) v(on) L(öben)^{a)}

Jako że rodzina von Löben po roku 1724 dobra rycerskie sprzedała mieszczanom, datowanie dzbanka można ustalić na okres około tego roku²⁾.

a) Możliwe również rozwiązanie *L(oeben)*.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Kutschow, Deckelkrug, nr 3003; Schmidt, Auf den Spuren alter Geschlechter, s. 68; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 111.

2) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 107.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Kutschow, Deckelkrug, nr 3003; Schmidt, Auf den Spuren alter Geschlechter, s. 68; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 111.

228. †	Gębice, majątek	1724
--------	-----------------	------

Inskrypcja budowlana z sentencją religijną pod herbem rodzinnym Schönaich-Schwerin nad wejściem do budynku majątku w Gębicach.

Język łaciński, kapitała.

Opis i inskrypcja według starej fotografii¹⁾:

Herby: Schönaich²⁾ – Schwerin³⁾

MDCCXXIII // MDCCXXIV

I(ESUS) C(HRISTUS) NE PERIIT // CLARIOR EXSURGIT

Tłum.: 1723 Jezus Chrystus nie umarł, lecz zmartwychwstał w chwale 1724.

Herb przymierza Schönaich-Schwerin odnosi się do Karola Albrechta, barona von Schönaich (* 20.05.1671, † 20.05.1738), który od roku 1706 był ostatnim namiestnikiem księstwa Krosno⁴⁾. Dnia 9.11.1708 r. poślubił on Dorotę Marię (Dorothea Maria) hrabinę von Schwerin (* 15.01.1670, † 24.06.1729), wdowę von Canitz⁵⁾. Oni byli tymi, którzy zbudowali ten budynek i jeszcze inny, zob. nr 229.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Amtitz, Gut, nr 00218.

2) Podzielony, u dołu lew, u góry wieniec dębowy z 8 liśćmi dębu; klejnot: wieniec dębowy, lwia łapa z mieczem, mitra biskupa – por. Sinapius, Schlesische Curiositäten, t. 1, s. 149.

3) Siebmacher, tab. 12 (podzielony, trzy ostrza w górze, dwa w dole; klejnot nierozpoznawalny).

4) Matthias, Chronica der Stadt und des ehemal. Herzogthums Crossen, s. 307, 311.

5) Zedler, Grosses vollständiges Universal-Lexicon, t. 35, Sp. 638; Silesiacarum Rerum Scriptores ed. F. W. de Sommersberg, t. 2, s. 319.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Amtitz, Gut, nr 00218.

229. †	Gębice, majątek – stajnia	1725
--------	---------------------------	------

Inskrypcja budowlana wodopoju dla koni. Kamień. Przy stajni. Owalny zbiornik na wodę, a na jego przedniej ścianie herb przymierza Schönaich-Schwerin, powyżej podany rok jako data powstania. Po bokach powtórzone elementy ozdobne. Po prawej stronie mała żelazna pompa wodna, nad zbiornikiem duża muszla św. Jakuba, powyżej w okrągłym kartuszu głowa konia, jedno i drugie z żeliwa?

Język łaciński, kapitała.

Opis i inskrypcja według starej fotografii¹⁾:

Herb: Schönaich²⁾ – Schwerin³⁾

MDCCXXV

Na temat budowniczego zob. wyżej nr 228.

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Amtitz, Pferdetränke, nr 00267.
- 2) Herb bez klejnotu, zob. wyżej nr 228 przyp. 2.
- 3) Tak samo, przyp. 3.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Amtitz, Pferdetränke, nr 00267.

230.	Czetowice, kościół filialny	1726
-------------	------------------------------------	-------------

Wiatrowskaz. Metal. Wieża kościoła. Umocowana na maszcie. Po prawej stronie wycięta korona szlachecka, w polu herb Glogerów i inskrypcja. Inskrypcja wykuta.

Język niemiecki, kapitała.

Herb: Gloger¹⁾

GE//BR(ÜDER) // V(ON) GLO//GER. // 17//26

Tłum.: Bracia von Gloger. 1726

Najprawdopodobniej chodzi tu o braci, synów Heinricha von Gloger i Schwanenbach (po roku 1683 dziedzica Czetowic i Skórzyna (niem. Skyren), który 16.12.1686 r. został podniesiony do czeskiego stanu rycerskiego i przed rokiem 1688 ożenił się z Euphrosine von Lohenstein (1665–1737), córką Kaspara von L. Z tego małżeństwa pochodziło co najmniej troje dzieci: córka Luise i synowie: Ferdinand (* 1688), który żonaty był z Johanną Sophią von Abschatz, oraz królewsko-pruski radca dworu Maximilian († 18.05.1752).

- 1) Drzewo, na którego pniu, po jego bokach siedzi łabędź (bez klejnotu: na hełmie z koroną łabędź z rozpostartymi skrzydłami).

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 258.

231.	Pław, kościół parafialny	1726
-------------	---------------------------------	-------------

Płyta nagrobna Georga Otto von Luck(e). Piaskowiec. Po wschodniej stronie apsydy. Pośrodku prostokątna płyta, której narożniki ukryte są pod zdobieniami herbowymi. Na płycie tekst nagrobkowy (A), rozpoczynający się u góry na wstędze nad koroną z towarzyszącymi dwiema głowami anielskimi. Poniżej cytat z Biblii (B) i rymowana sentencja (C). W narożnikach pełne herby, powyżej należące do nich napisy na zaokrąglonej wstędze (D–G). Po bokach bogata ornamentacja roślinna; u dołu pośrodku trupa czaszka, powyżej między dwoma skrzydłami klepsydra.

Wys.: 184 cm; szer.: 100 cm. – Język niemiecki, pismo humanistyczne i fraktura; litery: 4,5–5,5 cm, na wstęgach 2,5–3,0 cm.

Herby: Lucke¹⁾ Glaubitz²⁾

Nostitz³⁾ Niesemeuschel⁴⁾

- A Dem der gläubig überwindet // Aus [..... G]lük und / [---]^{a)} / hat gläubig überwunden / der allhier ruhende Weyl(and) Hochw(ohl)g(ebo)h(rne) / H(er)r H(er)r George Otto von Luck / auff Plau und Schöno⁵⁾ / war gebohren A(nn)o 1687. d(en) 4. Novemb(er) / begab sich in den Stand der Heiligen Ehe A(nn)o 1720. / d(en) 26. Nov(ember) mit der Hochwohlgebohrnen / Fr(au) Johanna Juliana Teresia von / Lichnovski aus dem Hause Treppeln⁶⁾ / von welcher gezeuget worden / Sophia Henrietta. S(öhne)^{b)} Christoph Frantz / u(nd) George Otto. / Er lebte in vergnügter wiewohl / kurtzer Ehe 5 Jahr. 6 Monath. / Starb glaubens=voll A(nn)o 1726. d(en) 10. May. / Seines Alters 38 Jahr u(nd) 6 Mon(ath).
- B Hinfort ist Ihm beygelegt die Crone der / Gerechtigkeit. 2 Tim(oteus) 4. v(ers) 8.⁷⁾
- C O Mensch wirstu im Tod, auch / gläubig überwinden
So wirstu solche Cron, auch / dort bereitet finden
- D D(er) V(on) Luck
- E D(er) V(on) Gla[u]bitz
- F D(er) V(on) Nostitz
- G D(er) V(on) Niesemeuschel

Tłum.: Temu, który wierząc, przewycięża (...), ufnie przewyciężył spoczywający tu śp. wielmożny pan, pan George Otto von Luck, pan Pławu i Sieniawy, urodził się w roku 1687, dnia 4 listopada, wstąpił w sakramentalny związek małżeński w roku 1720, dnia 26 listopada, z wielmożną panią Johanną Julianą Teresią von Lichnovski z linii Trzebule, w którym spółdzeni zostali: Sophia Henrietta, synowie Christoph Frantz i George Otto. Żył w udanym, ale krótkim małżeństwie 5 lat 6 miesięcy. Zmarł pełen wiary w roku 1726, dnia 10 maja, w wieku 38 lat i 6 miesięcy (A). A teraz oczekuje go wieniec sprawiedliwości (B). O człowiecze, jeśli przebrniesz przez śmierć, wierząc, to przygotowaną koronę znajdziesz również tam (C).

Georg Otto von Luck(e), pan Pławu i Sieniawy urodził się 4.11.1687 r. jako syn Christophy Georga von L. (1660–1712) (zob. nr 190) i Sophie Eleonore von Glaubitz i Brieg (1665–1729) (zob. nr 237). 26.11.1720 r. ożenił się z Johanną Julianą von Lichnowski z domu Trzebule (niem. Treppeln), córką Johanna Hermanna von L., dziedzica Trzebuli i Lubiatawa. Zmarł 10.05.1726 r. i został pochowany w kościele w Pławie. Z jego małżeństwa pochodziło troje dzieci: córka Sophia Henrietta (* po roku 1720, † po roku 1726) i synowie: Christoph Franz (1723–1792) (zob. nr 293), żonaty z Sophią Dorotheą von Unruh († 1775) (zob. nr 293), i Georg Otto (* po roku 1723, † po roku 1726).

a) Długość linijki trudno ocenić.

b) Długie cienkie s.

1) Siebmacher, tabl. 62.

2) Tamże, tabl. 67.

- 3) Tamże, tabl. 71. Dotyczy babki ze strony ojca.
- 4) Czarny szpon chwytny na czerwonym polu – por. Ledebur, Adelslexikon, t. 2, s. 148. Taki sam herb posiadała rodzina von Tader – por. Siebmacher, tabl. 67. Dotyczy babki ze strony matki.
- 5) Schönów, pol. Sieniawa.
- 6) Treppeln, pol. Trzebule.
- 7) 2 Ti 4,8.
- 8) Wojewódzkie Archiwum Państwowe Zielona Góra, sygn.: 1380/1: Akta metrykalne Krosno Odrzańskie – gmina ewangelicko-luterańska 1694–1800, s. 174–175.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Plau, Grabstein, nr 6967; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 142 (wspomniano z obrazem); Zdrenka, Genealogia rodu von Luck(e) (w druku).

232. †	Ciemnice, kościół filialny	1727
---------------	-----------------------------------	-------------

Dzbanek z przykrywką. Cyna. Na nakrywce inskrypcja fundacyjna.

Wys.: 18 cm. – Język niemiecki, kapitała.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

MICH SCHOENCKTE GOTT VND DIESER KIRCHEN / ZVM
ANDENCEN^{a)} ZWEY GVTE FREVDE 17·27

Tłum.: Mnie podarowali Bogu i temu kościołowi na pamiątkę dwaj dobrzy przyjaciele 1727.

a) Tak oryg.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 221.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 221.

233. †	Gęstowice, kościół filialny	1727
---------------	------------------------------------	-------------

Dzwon. Brąz. W wieży kościoła. Na szyi między dwoma fryzami z ornamentu roślinnego początek inskrypcji fundacyjnej (A), która kontynuowana jest poniżej na płaszczu, otoczona również ornamentem roślinnym. Poniżej nad podwójnym półwałkiem między płaszczem a kryzą sformułowana jako mowa dzwonu adnotacja wykonania (B). Na kryzie między dwoma podwójnymi półwałkami kolejny fryz z ornamentu roślinnego. Inskrypcja odlana.

Ø 72 cm, wys.: 57 cm (bez korony). – Język łaciński, kapitała; litery: 2–2,5 cm.

A ☼ DEO · PIISQUE · GRATUS · EST · TINNITUS · MEUS · // EXPERTAM
 · EADEM · FATA · REFICIENDAM · CURAVIT · / JLLUSTRIS(IMUS) ·
 L(IBER) BARO · DE · MICRANDER · / PATRONUS ·

B FUSA FRANCOF(URTII) · AD VIADR(UM) · 1727 · JOH(ANN) · FRID(RICH) · SCHRAMM ·

Tłum.: Bogu i pobożnym ludziom mój dźwięk jest przyjemny. Dzwon dotknięty podobnym losem dostojny patron baron von Mikrander kazał wykonać na nowo (A). Odlał go w roku 1727 Johann Friedrich Schramm w Frankfurcie nad Odrą (B).

Na temat osoby fundatora zob. wyżej nr 138. W warsztacie ludwisarza Johanna Friedricha Schramma w latach 1714–1748 odlanych zostało wiele dzwonów¹⁾.

1) Wolff, Die Glocken der Provinz Brandenburg, s. 107, 175; Schmidt, Märkische Glockengießer, cz. 2, s. 146 i Nachträge, s. 89; Handbuch der deutschen Glockengießer und ihrer Werkstätten, s. 55–56.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 210–211; Kleinschmidt, Die Kirche in Tammendorf, s. 362.

234. †	Gęstowice, kościół filialny	1727
---------------	------------------------------------	-------------

Dwa świeczniki ołtarzowe. Cyna. Dwa barokowe świeczniki ołtarzowe wykazują wygrawerowane inskrypcje.

Wys.: 53 cm. – Język niemiecki, kapitała.

Inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

A JOHANN GOTT/FRIED BERNTH / VEREHRE DIESE LEVCHTER
DER / TANNENDORFFISCHE KIRCHE / A(NN)O 1727

B EVA MARIA BERNTHIN VER/EHRE DER TANNENDORFFISCHE /
KIRCHE DIESE LEVCHTER A(NN)O 1727

Tłum.: Johann Gottfried Bernth ofiaruje ten świecznik gęstowickiemu kościołowi roku 1727 (A). Ewa Maria Bernth ofiaruje gęstowickiemu kościołowi ten świecznik roku 1727 (B).

Na temat pary małżeńskiej Bernth, którzy byli fundatorami, nie można ustalić bliższych danych.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 210.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 210.

235. †	Krosno Odrzańskie (dawne Muzeum regionalne)	1728
---------------	--	-------------

Dzbanek z przykrywką. Cyna. Na ściance? inskrypcja. Na spodzie znak mistrzowski Johanna Christopha Voigta? Inskrypcja grawerowana.

Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Mirow¹⁾.

H F H. 1728 den 15. März

Od roku 1945 dzbanek z przykrywką uważany jest za zaginiony.

1) Mirow, Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer, s. 141.

Mirow, Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer, s. 141.

236. †	Krosno Odrzańskie, kościół Najświętszej Marii Panny	1728
--------	--	------

Wiatrowskaz. Metal. Wieża kościoła. Inskrypcja wycięta?

Język łaciński.

Opis i inskrypcja według Matthias¹⁾.

F(RIEDERICUS) W(ILHELMUS) R(EX)²⁾

Tłum.: Friedrich Wilhelm król.

Gałka iglicy (152 cm wys., 122 cm szer.) osadzona została na wieży kościoła 14.09.1728 r., dokończona dopiero w roku 1729. Choraławka miała 152 cm wysokości i 183 cm szerokości. Po 7 latach 24.11.1736 r. z powodu wichury wiatrowskaz spadł. Do roku 1764 wieża pozostawała bez wiatrowskazu²⁾.

1) Matthias, Chronica der Stadt und des ehemal. Herzogthums Crossen, s. 325–326.

2) Friedrich Wilhelm I. (1688–1740), król Prus od roku 1713.

3) Zob. przyp. 1.

Matthias, Chronica der Stadt und des ehemal. Herzogthums Crossen, s. 325–326.

237.	Pław, kościół parafialny	1729
------	---------------------------------	------

Płyta nagrobna Sophie Eleonore von Luck(e) z d. von Glaubitz. Piaskowiec. Na stronie południowej trzecia przed apsydą. Po środku prostokątna płyta, której narożniki zasłonięte są zdobieniami herbów. Zawiera ona tekst nagrobkowy (A), poniżej tekst religijny skierowany do czytelnika (B). W narożnikach pełne herby, a nad nimi należące do nich napisy na zaokrąglonej wstędze (C–F). Po bokach bogata ornamentacja roślinna; u góry między herbami owalna tarcza ze sceną przedstawiającą rękę z chmur, która przekazuje koronę życia, poniżej na wstędze rymowana sentencja (G); u dołu między herbami nad trupa czaszką klepsydra flankowana dwoma skrzydłami.

Wys.: 185 cm; szer.: 100 cm. – Język niemiecki, pismo humanistyczne i fraktura; litery: 4,0–6,0 cm; na wstędze: 2,2–3,0 cm; na herbach: 3,5–4,5 cm.

Herby: Glaubitz¹⁾ Niesemeuschel²⁾

Gablentz³⁾ Regensporg⁴⁾

- A Hier ruhet / dem Leibe nach / die Weyl(and) Hochwohlg(e)b(ohrne) Fr(au) Fr(au) / Sophia Eleonora verwillibte v(on) Lucki / geb(ohren) v(on) Glaubitzin aus dem Hause Lan=/gen Hermsdorff⁵⁾ Sie war gebohren A(nno) 1665 / d(en) 18. Nov(ember) war verheÿrathet A(nn)o 1684 / d(en) 25. Oct(ober) an den Weyl(and) Hochwohlg(e)b(ohrnen) H(er)rn / H(er)rn Christoph George v(on) Luck / auff Plau u(nd) Schöno⁶⁾ / Welcher auch neben Ihr begraben liegt / Hat mit Ihm in vergnügter Ehe gelebet / 28 Jahr. Nach deßen seeligen Hintritt / aber im Witbenstande 17 Jahr. / Lebete Christlich und gläubig / Starb freudig und seelig / Anno 1729. d(en) 21 Oct(ober) / Ihres Alters 65 Jahr wen(iger) 1. Monath.
- B Die Seele lebt bey Gott in lauter
Wonn u(nd) Freud
Dich Leser mache Gott Zur
Nachfarth auch bereit
- C D(er) V(on) Glaubitz
- D D(er) V(on) Niesemeuschel
- E D(er) V(on) Gablantz
- F D(er) V(on) Regensporg
- G So wird nunmehr von Jesu Hand
Die Lebens Cron mir Zeugewandt

Tłum.: Tu spoczywa ciało śp. wielmożnej pani, pani Sophii Eleonory wdowy von Luck z d. von Glaubitz z linii na Urzutach. Urodziła się w roku 1665 dnia 18 listopada, wyszła za mąż w roku 1684 dnia 25 października za śp. wielmożnego pana, pana Christopha George von Luck, pana Pławu i Sieniawy, który także obok niej leży pochowany. Przeżyła z nim w udanym małżeństwie 28 lat, a po jego śmierci w stanie wdowieństwa 17 lat. Żyła po chrześcijańsku. Zmarła spokojnie i pobłogosławiona w roku 1729 dnia 21 października w wieku 65 lat bez 1 miesiąca (A). Dusza żyje u Boga w prawdziwej rozkoszy i radości. Ciebie, czytelniku, Bóg też przygotowuje do dołączenia do nich (B). Tak oto z ręki Jezusa użyczona została mi korona życia (G).

Sophie Eleonore von Glaubitz i Brieg urodziła się 18.11.1665 r. jako córka Otto Oswalda von G. (1624–1687) i Barbary Marii von Niesemeuschel. Dnia 25.10.1684 r. w Krzystkowicach (niem. Christianstadt) w pow. Żary poślubiła Christopha Georga von Luck (1660–1712), zob. nr 190. W roku 1688 para małżeńska kupiła majątek Pław (niem. Plau), który stał się siedzibą rodziny. Zmarła 21.10.1729 r. w Pławie i została pochowana w tamtejszym kościele. Na temat trojga dzieci pochodzących z tego małżeństwa zob. nr 231.

1) Siebmacher, tab. 67.

2) Czarny szpon chwytny na czerwonym polu – por. Ledebur, Adelslexikon, t. 2, s. 148. Taki sam herb posiadała rodzina von Tader – por. Siebmacher, tabl. 67.

3) Siebmacher, tab. 153.

- 4) Tamże. tab. 162.
 5) Langhermsdorf, pol. Urzuty pow. Kozuchów.
 6) Schönau, pol. Sieniawa.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Plau, Grabstein, nr 6965; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 141 (tylko wspomniano); Zdrenka, Genealogia rodu von Luck(e) (w druku).

238. †	Ciemnice, kościół filialny	1729
--------	----------------------------	------

Dwa świeczniki ołtarzowe. Cyna. Świeczniki zbudowane są z małej okrągłej profitki (talerzyka zbierającego topiący się воск), okrągłego trzonu z wieloma pierścieniowymi zgrubieniami i wysokiej trójbocznej stopy na kulkach. Inskrypcje fundacyjne znajdowały się na jednym z boków trójbocznej stopy. Inskrypcja grawerowana.

Wys.: 61 cm. – Język niemiecki, kapitała.

Opis i inskrypcja według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

A(NDREAS) V(ON) P(FÖRTNER) / C(ATHARINA) E(LISABETH)
 V(ON) P(FÖRTNER) G(EBORENE) V(ON) O(PPEL) / 1729

Katharine Elisabeth von Oppel była córką Georga Abrahama von O. (1672–1715), księżęco-saksońskiego podporucznika, od roku 1706 pana Ciemnic. Z jego małżeństwa z Katherine Elisabeth von Haugwitz (1682–1757) urodziła się w Ciemnicach 17.01.1708 r. córka Katherina Elisabeth, która 28.11.1725 r. poślubiła Andreasa Pförtnera von der Hölle, pana Przylepu (niem. Schertendorf) i Płotów (niem. Plothow) w pow. Zielona Góra. Zmarła 28.08.1751 r. w Przylepie; on zmarł po 26.10.1758²⁾. Możliwe, że narodziny ich dziecka były okazją ufundowania tych świeczników?

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Thiemendorf, Altar, nr 3068; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 220.
 2) Jahrbuch des deutschen Adels, t. 1. s. 859–860.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Thiemendorf, Altar, nr 3068; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 220.

239. †	Krosno Odrzańskie, kościół Najświętszej Marii Panny	1731
--------	---	------

Dzwon. Brąz. Zachodni w latarni wieży. Na płaszczu inskrypcja.

Ø 88 cm. – Język łaciński, kapitała.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

VERBVM DOMINI MANET IN AETERNVM²⁾ / ANNO 1731

Tłum.: Słowo Pana trwa na wieki.

- 1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 59.
2) 1 P 1,25; Iz 40,8.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 59; Tureczek, Zabytkowe dzwony z Krosna Odrzańskiego, s. 121.

240. †	Krosno Odrzańskie, kościół Najświętszej Marii Panny	1731
---------------	--	-------------

Dzwon. Brąz. Wschodni w latarni wieży. Na płaszczu inskrypcja.

Ø 66 cm. – Język łaciński, kapitała.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾.

VERBVM DOMINI MANET IN AETERNVM²⁾ / ANNO 1731

Tłum.: Słowo Pana trwa na wieki.

- 1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 59.
2) 1 P 1,25; Iz 40,8.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 59; Tureczek, Zabytkowe dzwony z Krosna Odrzańskiego, s. 121.

241. †	Rzeczyca, kościół filialny	1731
---------------	-----------------------------------	-------------

Wiatrowskaz. Metal. Wieża kościoła. Inskrypcja wycięta?

Język łaciński.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

Anno 1731

Na zbudowanej na planie kwadratu wieży z piramidowym dachem kościoła poświęconego w roku 1732²⁾.

- 1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 146–147.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 147.

242. †	Trzebule, kościół filialny	1732
---------------	-----------------------------------	-------------

Kielich. Srebro po części lekko złoczone. Na czarze umieszczony był herb Gröben i data roku (A) oraz na stopie inicjały mistrza (B). Patena należąca do kielicha pochodziła z tego samego warsztatu. Inskrypcje grawerowane.

Wys.: 25 cm.

Inskrypcja według Kunstdekmäler¹⁾:

Herb: Gröben²⁾

A 1732

B J. F. D.

Christian Otto von der Groeben, podpułkownik i dziedzic Trzebuli (niem. Treppeln), urodził się 19.03.1660 r. w Lwówku Śląskim (niem. Löwenberg) jako syn Ludwiga v. d. G. (przed rokiem 1620–1690) i Anny Sophie von Pfuhl (1624–1679). Dnia 7.12.1697 r. ożenił się z Helene von Schmettau (1680–1754). Zmarł 27.04.1735 r. w Kostrzynie. Z jego małżeństwa znanych jest troje dzieci: Thimotheus Otto (1703–1749), Friedrich Ludwig (1708–1791) i Karl Wilhelm (1711–1783).

1) Die Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 247.

2) Siebmacher, tab. 168.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 247.

243. †	Trzebule, kościół filialny	1732
--------	----------------------------	------

Puszka do przechowywania hostii. Srebro. Na nakrywce umieszczony herb fundatora, a na jej spodzie data roku (A). Puszka na hostię wykazuje berliński znak rozpoznawczy i pieczęć mistrza (B). Inskrypcje grawerowane.

Inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

Herb: Gröben²⁾

A 1732

B I(oachim) Ast³⁾

Na temat fundatora zob. wyżej nr 242.

1) Die Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 247.

2) Siebmacher, tab. 168.

3) Rosenberg, Der Goldschmiede Merkzeichen, t. 1. s. 256 nr 1181.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 247.

244.	Witaszkowo, kościół filialny (wcześniej Starosiedle?)	1734
------	--	------

Dzwon. Brąz. W niewielkim belkowaniu do zawieszania dzwonów przed kościołem. Na szyi między półwałeczkami rok produkcji (A), poniżej fryz z wici roślinnych; na płaszczu inicjały fundatorów (B), rozdzielone przez pełny herb, poniżej szeroki półwałek. Rozdzielniki wyrazów wykonane w kształcie rombów.

Ø 55 cm; wys.: 48 cm (bez korony). – Język łaciński (A) i niemiecki (B), kapitała; litery: 3,0 cm.

Herb: Dallwitz¹⁾

A M◊ DCC◊ XXXIV◊

B I(OHANN) W(OLF) // V(ON) D(ALLWITZ)

Kantor o nazwisku Gattig ze Stargardu Gubińskiego (niem. Stargardt bei Guben) w roku 1832 relacjonował, że w Witaszkowie istniały trzy dzwony z roku 1614, 1694 i 1818²⁾. Na podstawie tego stwierdzenia należy przyjąć, że dzwon z roku 1734 przybył do Witaszkowa dopiero po roku 1832; przypuszczalnie ze Starosiedla (niem. Starzeddel). Johann Wolf (młodszy) von Dallwitz, właściciel m.in. Starosiedla, Witaszkowa i Rąbarza (niem. Raubarth) był synem Johanna Wolfa (starszego) von D. (* 08.09.1677, † 28.08.1728)³⁾ i Juliany Magdaleny Elisabeth von der Marwitz (* 20.07.1690, † 12.01.1723)⁴⁾. Z tego małżeństwa (∞ 20.06.1710 r.) pochodziło kilkoro dzieci, wśród nich Johann Wolf (młodszy) von D., urodzony około roku 1715⁵⁾. W latach 1732–1733 synowie Johanna Wolfa von D. (starszego): Johann Friedrich i Johann Wolf (młodszy) byli jeszcze niepełnoletni⁶⁾. W roku 1735 Johann Wolf (młodszy) studiował na uniwersytecie w Lipsku⁷⁾. O jego stanie cywilnym nic nie wiadomo. Po raz ostatni występuje on 16.11.1759 r., kiedy zwrócił się do władz Wyższego Urzędu, by skłonić jego poddanych pod groźbą ciężkiej kary do wykonania należnych prac⁸⁾. Potem zmarł.

1) Trzy belki; klejnot: kroczący baranek z dzwonkiem u szyi, zob. Dithmar, Geschichte Des Ritterlichen Johanniter-Orden, s. 25, nr 23 i GHdA 58:1974 Adelslexikon.

2) Gattig, Die Schwedenschanze in Stargardt in der Niederlausitz, Neues lausitzisches Magazin, 10:1832, s. 80–81.

3) Z jego własności pochodziła waza i dzbanek do herbaty, wystawiane w roku 1904, zob. Europäisches Porzellan des XVIII. Jahrhunderts. Katalog, s. 1 nr 3, s. 2 nr 10.

4) Einer frommen Kind-Betterin Auß- und Ein-Gang unter Jesu Hut Zeigte Bey Einsenckung in die HochAdel. Grufft zu Starzedel des erblasten Leichnams Der Weyland Hoch-Wohlgebohrnen Frauen, Frauen Magdalena Elisabeth von Dallwitz, gebohrnen von der Marwitz, Des... Herrn Johann Wolff von Dallwitz,... Hochgeliebten Frau Gemahlin: Welche Anno 1722. den 15. Decembr. eines jungen Sohnes glücklich genesen und... Anno 1723. den 12. Januarii... Ihren seeligen Ausgang aus der Welt und erfreulichen Eingang in den Himmel gehalten..., Franckfurt an der Oder 1723. Zob. Redern von, Zur Geschichte der Familie von der Marwitz, s. 118; Diest von, Geschichte der Familie von der Marwitz, s. 18 nr 37.

Tłum.: W Bogu moja nadzieja (A). Archidiakon w Kroćnie (B). Jeśli się nawrócisz, i ja zwrócę się do ciebie (C).

Według autora rozprawki *Zwei Grabsteine aus der Crossener Marienkirche* trzy nagrobki należą do krośnieńskiej rodziny patrycjusza Klette³⁾. Przypuszczalnie ta płyta nagrobna należy do archidiakona Johanna Davida (zwanego również Davidem Gottliebem) Klette, syna pastora Johanna Georga K. i Evy Rosiny Kletschke, który urodził się 30.09.1699 r. w Kosierzu (niem. Kossar), a 18.04.1724 r. ożenił się z Marianne Kletschke, córką pastora Paula Gottfrieda K. w Niekarzynie (niem. Nickern). Od roku 1729 do 1739 sprawował on urząd archidiakona przy kościele Najświętszej Marii Panny w Krośnie. Zmarł w Krośnie 28.04.1739 r. i tam został pochowany. Z tego małżeństwa pochodził Johann Gottfried K., tamtejszy diakon w latach 1760–1766⁴⁾.

1) Ps 61,8.

2) Jr 15,19.

3) *Zwei Grabsteine aus der Crossener Marienkirche*, s. 237.

4) *Evangelisches Pfarrerbuch*, t. 1, s. 211; t. 2, s. 415.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 59.

247. (†)	Gubin, kościół parafialny	1739?
----------	---------------------------	-------

Płyta nagrobna żupnika gubińskiego? Andreasa Schmid? i jego rodziny? Płyta prostokątna została rozbita podczas działań wojennych 1945 r. Zachowało się z niej sześć fragmentów, które udało się zestawić. W środku płyty owalne wyniesione pole z tekstem pośmiertnym (A). Wokół tego pola przebiega w zagłębionej bordiurze inskrypcja (B), zaczynając się u góry? W rogach? umieszczone były ornamenty roślinne. Inskrypcja wykuta.

Język łaciński (A), niemiecki (B), kapitała; litery: 2,5–4,5 cm.

Opis i inskrypcje według zdjęcia¹⁾:

A M[ONVMNTVM] D[E] S[VO] FACIT^{a)} / VĪR NOBĪLISS(ĪMUS) D(OMĪ)
 N(US) SC[HMĪD ---] / [R]EGIS SAX(ONĪAE) REĪ SALĪ[NATOR] / QVĪ
 ĪUVENĪLĪ ARDOR[E ---] / SARM(ATĪAE) PANN(ONĪAE) BRĪTAN[N]
 (ĪAE) [---] / GALL(ĪAE) DANĪ(AE) BELG(ĪAE) P[---] / POST MULTA
 PERĪCU[LA ---] / PERTAESUS: UT TANDEM [---] / POL^{a)} EBER(IS)
 DE WEĪHE^{a)} DEO [--- / ...] VĪTAM ELEGĪT NEC [--- / --- U]SUM VT
 PATRĪAM [--- / --- I]URE OVANS RE[---]

*

OPTIMA DESĪDERATĪSS(IMA) / [--- ELIS]ABETHA HAUPTĪA / [---
 SUP]ERSTĪTĪBUS LĪBERĪS / [--- NO]N SĪNE CORDOLĪO / [--- Ī]PSO
 PONERE CURAVĪT, / [--- VĪ]CTOR HUMANAĒ / [---] CADUCĪTATĪS
 / [--- ME]MOR / [---]HĪS BENE / [--- N]ECARE / †

B PSAL(M) XXXI: VERS(US) V. / [... N]ACH DEM HERR SCHMID
GESEHN VIEL LÄNDERSTÄTE SCHLÖßER [---]IC^{a)} HIMMEL I[....]
KT^{a)} 2)

Ten pomnik ufundował sobie sam szlachetny pan Schmid, żupnik króla Saksonii, który w młodych latach odwiedził Sarmację, Węgry, Anglię, Francję, Danię, Belgię (...), lecz zmęczony licznymi niebezpieczeństwami życia, wybrał życie dla Boga i na chwałę ojczyzny, a nie na własną korzyść. / Zadał o to, aby jego najdroższa Elisabeth Haupt z dziećmi w żałobie na tym miejscu spoczywała. Pomyślał o tym, aby dobrze umrzeć (A). Psalm 31 wers 5. (...) po tym, jak pan Schmid zobaczył wiele miast krajowych, zamków (...) niebo (...) (B).

Identyczny? spokrewniony? z Andreasem Schmid, który w 1706 potwierdzony jest źródłowo jako rajca i 1720 jako burmistrz gubiński (siehe nr 221). Tenże był żonaty z Idą Elisabeth Ficin(us) († 17.03.1720) i później z Elisabeth Haupt? Zmarł 28.05.1739 w Gubinie i tamże został pochowany.

a) Lesung unsicher.

1) Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcie 5a.

2) Ps 31,5.

Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcie 5a.

248. †	Polanowice, kościół parafialny	1740?
--------	--------------------------------	-------

Ołtarz ambonowy. Drewno. Za predellą między dwiema korynckimi kolumnami na wysokiej podstawie kosz ambony z zaplekiem zakończonym łukiem. Powyżej na kolumnach wysoka profilowana nastawa, pośrodku zawierająca tekst (A). Na nastawie, nad kolumnami i tylną budową cztery woluty małżowinowe. Pomiedzy nimi wsparte na trójkątnej nastawie duże promieniste słońce jako symbol życia, na środku którego przedstawienie oka Boga w trójkacie, a na jego bokach zewnątrz i na dole wewnątrz wykonany jest napis (B). Inskrypcje malowane.

Język niemiecki, fraktura.

Inskrypcje według starej fotografii¹⁾:

A Jauchzet dem Herrn!²⁾

B Heilig / Heilig / Heilig // ist unser Gott³⁾

Tłum.: Wznóście Panu okrzyki radosne! (A). Święty, święty, święty jest nasz Bóg (B).

Stary kościół polanowicki został rozebrany w 1738 r., a nowy wybudowano w latach 1738–1740. Z tego okresu pochodzi wyposażenie wnętrza kościoła⁴⁾.

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Niemitzsch, Kircheninnere, nr 00281.
- 2) Ps 98,4.
- 3) Künne, Neue Sammlung auserlesener evangelischer Lieder oder vollständigeres Gesangbuch, s. 641.
- 4) Ueber Niemitzsch bei Guben, s. 62; Kesten, Aus Niemitzsch im Gubener Land, s. 320–321; tenże, Niemitzsch, s. 14–16.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Niemitzsch, Kircheninnere, nr 00281.

249. †	Gryżyna, kościół filialny	po 1740
---------------	----------------------------------	----------------

Misa chrzcielna. Cyna. Na misie umieszczony był krośnieński znak rozpoznawczy

i znak mistrzowski.

Inskrypcja puncowana.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler i Mirow¹⁾:

J(ohann) C(hristoph) F(ehrmann)^{a)} / 1740

Na temat konwisarza Johanna Christopha Fehrmanna młodszego z Krosna zob. nr 274.

a) Litery w odbiciu lustrzanym.

- 1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 94; Mirow, Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer, s. 142–143.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 94; Mirow, Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer, s. 142–143.

250. †	Janiszowice, kościół filialny	1744
---------------	--------------------------------------	-------------

Dwa świeczniki ołtarzowe. Mosiądz. Na stopie inskrypcja fundacyjna. Inskrypcja wygrawerowana.

Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

H(...) K(...) E(...) v(on) T(...) G(ebohrne) v(on) U(nruh)^{a)} / 1744

a) Rozwiązanie skrótów niepewne.

- 1) Die Kunsdenkmäler des Kreises Crossen, s. 106.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 106.

251.	Pław, kościół parafialny	(1711), 1745
------	--------------------------	--------------

Płyta nagrobna braci Georga Christlieba i Christiana Gottlieba Lubasch. Piaskowiec. Po stronie zachodniej, pierwsza na lewo od wejścia. W środkowym punkcie prostokątnej płyty obramowanej ornamentem roślinnym pole z tekstem nagrobkowym (A), wotywnym (B) i pośmiertnym (C). W narożnikach cztery przedstawienia z należącymi do nich trudnymi do odczytania napisami: u góry pośrodku popiersie zmarłego? z pięcioma befkami wokół głowy, stąd na lewo: rolnik wysiewający ziarno z tekstem (D), na prawo: kielkujące ziarno z tekstem (E); u dołu po środku trupa czaszka, od niej na lewo dojrzałe pole zboża z tekstem (F), na prawo drabiniasty wóz załadowany zbożem, z tekstem (G).

Wys.: 187 cm; szer.: 92 cm. – Język niemiecki, fraktura; litery: 2,5–3,5 cm.

- A In lebendiger Hoffnung / einer frölichen Aufferstehung / Ruhen alhier die sterblichen Gebeine / Tit(ulati) Herrn Christian Gottlieb Lubasches S(anctae) Teo(logiae) Studiosi / Als Tit(ulati) Herrn M(agister) Johann Lubasches Pastoris in Plau / und Tit(ulatae) Frau Annae Christinae geb(ohrne) Can(n)abaein / Jüngster Sohns blühender Hoffnung / welcher A(nn)o 1722 d(en) 6 Octobr(is) gebohren und nach / rühmlich absolvierten Studiis im^{a)} Halle und Leipzig / Alhier A(nn)o 1745 d(en) 28 Maÿ im Herrn seelig / antschlieff, und d(en) 31 huj(us)^{b)} beerdiget ward. / Seines Alters 23 Jahr weniger 4 Monath. / Neben Im ruhet sein Bruder Georg Christlieb / welche A(nn)o 1708. d(en) 21 Febr(uarÿ) gebohren / und A(nno) 1711. d(en) 16 Martÿ seelig verstorben.
- B Zweÿ Brüder welche sich im Leben nicht gekannt bedeckt beÿde hier der Erden Kühler Sand.
Wie ihre Leiber hier gar sanfft beÿsam(m)en / liegen
So ruhn die Seelen auch beÿ / Gott in viel Vergnügen
- C Leichen-Text. / 2 Tim(otheus) 4. V(ers) 18: der Herr wird etc.¹⁾ / Sap(ientiae) 4. V(erse) 13.14: Herr / ist bald volkom(m)en²⁾.
- D [...] // die Erde duf[t // ... //...]
- E wird // ich dennoch // [...] er-//weckt
- F und // mit frisch^{c)} // frucht // gezirt
- G Zur // vergnügung // ingerüth

Tłum.: W żywej nadziei radosnego zmartwychwstania spoczywają tu doczesne szczątki utytułowanego pana Christiana Gottlieba Lubascha świętej teologii studenta, jako utytułowanego pana magistra Johanna Lubascha, pastora w Pławie, i utytułowanej pani Anny Christiny z d. Cannabaeus, najmłodszego syna kwitnącej nadziei,

który urodził się w roku 1722 dnia 6 października i po chlubnie ukończonych studiach w Halle i Lipsku tu w roku 1745 dnia 28 maja pobłogosławiony zasnął w Panu, a dnia 31 maja został pochowany. Żył 23 lata bez 4 miesięcy. Obok niego spoczywa jego brat Georg Christlieb, który urodził się w roku 1708 dnia 21 lutego i w roku 1711 dnia 16 marca pobłogosławiony zmarł (A). Dwóch braci, którzy nie znali się za życia, przykrywa obu zimny piasek ziemi, tak, jak ich ciała razem leżą spokojnie, tak również i dusze z zadowoleniem spoczywają u Boga (B).

Georg Christlieb urodzony 21.02.1708 r., zmarły 16.03.1711 r. i Christian Gottlieb urodzony 6.10.1722 r., zmarły 28.05.1745 r. byli synami pławskiego pastora Johanna Lubascha (zob. nr 253) i jego małżonki Anny Christine z d. Cannabäus. Zob. także ich brata Christophą Georga, nr 313.

- a) Tak w oryg.
- b) Oryg.: *huÿ*:
- c) Odczyt niepewny.

- 1) 2 Tm 4,18.
- 2) Sap 4,13–14.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Plau, Grabstein, nr 6964; Interessante Grabsteine aus dem Kreise Crossen, s. 269; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 139 (wspomniano z obrazem).

252. †	Ciemnice, kościół filialny	1746
---------------	-----------------------------------	-------------

Kielich. Srebro, wewnątrz złocony. Stopniowana stopa sześciolistna nad płaską płytą stopy. Na krótkim trzonie ornamentowany nodus, który od stopy i stromej czary oddzielają profilowane pierścienie. Na polu stopy wygrawerowana inskrypcja fundacyjna (A). Na płycie stopy krośnieński znak rozpoznawczy i monogram mistrza (B). Do kielicha należy srebrna patena z tym samym monogramem mistrza (B). Inskrypcja grawerowana.

Wys.: 23 cm. – Język niemiecki i łaciński, pismo humanistyczne.

Inskrypcje według starej fotografii i Kunstdenkmäler²⁾:

A den 24. März C(hristian) W(ilhelm) V(on) O(ppell) 1746 / M(emoriae)
S(uae) P(osuit) T(hiemendorf)

B C. B.²⁾

Tłum.: dnia 24 marca Christian Wilhelm von Oppel 1746 daruje na swoją pamiątkę Ciemnicom (A).

Christian Wilhelm von Oppell był synem Georga Abrahama von O. pana Ciemnic i Katariny Elisabeth von Haugwitz z linii von Tschistey. Urodził się 25.09.1714 r. w Ciemnicach i tam zmarł 21.05.1767 r. Był fundatorem fundacji dóbr niepodzielnych (Fideikommiss) i podchorążym w 19. królewsko-pruskim regimencie piechoty (margrabiego

Karola). Dnia 25.04.1741 r. w Sieniawie (niem. Schönau) ożenił się z Lowisą Gottliebe von Luck z linii na Myszęcinie (niem. Muschten). Urodziła się w Sieniawie 25.08.1725 r., a zmarła 7.07.1756 r. w Ciemnicach. Pozostawili troje dzieci, m.in. syna Christiana Wilhelma Ernsta von O., który przyszedł na świat 24 marca 1746 r. w Ciemnicach³⁾. Narodziny syna były okazją ufundowania kielicha. Zob. tablicę pamiątkową syna z roku 1772, nr 290. W kościele w Ciemnicach przed rokiem 1945 były trzy nagrobki: 1) Georga Abrahama von O., 2) Christiana Wilhelma von O. i 3) Lowisy Gottlieby von Luck.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Thiemendorf, Kelch, nr 3071; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 220.

2) Scheffler, Goldschmiede Mittel- und Nordostdeutschlands, s. 141, nr 12.

3) Jahrbuch des deutschen Adels, t. 1, s. 860–861.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Thiemendorf, Kelch, nr 3071; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 220.

253.

Pław, kościół parafialny

1747

Płyta nagrobna pastora Johanna Lubasch. Piaskowiec. Po zachodniej stronie, pierwsza na prawo od wejścia. W centralnym punkcie prostokątnej płyty owalne pole obramowane bogatym ornamentem roślinnym i zdobione ornamentami w kształcie muszli z tekstem pośmiertnym (A). Poniżej w kartuszu tekst pośmiertny (B), na lewo od niego w narożniku ludzka czaszka. U góry duży ornament roślinny z muszlą po środku, a po bokach dwa owalne kartusze z przedstawieniami: po lewej stronie u dołu żyjąca ziemia, na górze chmury; po prawej u dołu ziemia, u góry niebo z otwartym wejściem. Obie przedstawione sceny łączy wspólny tekst (C).

Wys.: 183 cm; szer.: 102 cm. – Język niemiecki, fraktura; litery: 3,5–5,5 cm.

A Mein [.....] Leser [.....] nicht / die gebeine [.....] eines / knechts Gottes alhier dem Leibe nach / Der / Weÿ(land) Wohl Ehrwürdige und wohl gelahrte Herr / Herr M(agister) Johann Lubasch / [...] ein verdienter [S...] Sorau der Kirch-[B.....] / Allhier in Plau. / Er ward gebohren / Zu Guben in der Niederlausitz d(en) 21. Jan(uarÿ) 1675 / studierte zu Wittenberg und Leipzig / Zum Predigt Amt / ward Er vociert d(en) 1. Decemb(ris) 1703 / Jn [...re...] und verehelichte d(en) 29. Jan(uarÿ) Anno 1704 [die] / Tit(ulata) Frauen Anna Christine gebohrne Cannabaeus / [und] Zeugte 6 Kinder 4 Söhne 2 Töchter / Er starb im Herrn seelig / A(nn)o 1747 d(en) 8. April Seines Alters 72 Jahr 4^{b)} Mo-[/nate 2 Wochen weniger sanft] und freudig^{a)} / Jm Hant sogfältig und vorsichtig / Jm gantzen Leben demuthig / und aufrichtig.

B Leichen // Text: / Psal[m 119 V(ers) 1]6: Ich habe Lust etc.¹⁾ / und Luc(as) 23 V(ers) 43: / Warlich etc.²⁾

C Die L[ebens]^{a)}//bahn / geht^{a)} // Himmel an

Tłum.: Mój (...) czytelniku (...) nie szczątki (...) jakiegoś sługi Boga tu według ciała, śp. czcigodny i uczony pan, pan magister Johann Lubasch (...) zasłużony (...) Żar kościoła (...) tu w Pławie. Urodził się w Gubinie na Dolnych Łużycach dnia 21 stycznia 1675 r., studiował w Wittenberdze i Lipsku. Na urząd kaznodziei powołany został dnia 1 grudnia 1703 r. (...) i zawarł związek małżeński dnia 29 stycznia w roku 1704 z utytułowaną panią Anną Christine z d. Cannabaeus, spłodził 6 dzieci 4 synów 2 córki. Zmarł pobłogosławiony w Panu w roku 1747 dnia 8 kwietnia w wieku 72 lat 4 miesięcy bez 2 tygodni, spokojnie i radośnie. Na urządzie staranny i przeznorny, w całym życiu pokorny i szczerzy (A). Droga życia wiedzie do nieba (C).

Magister Johann Lubasch urodził się 21.01.1675 r. w Gubinie. Po ukończeniu tamtejszej szkoły studiował w Wittenberdze i Lipsku. Od roku 1703 aż do swojej śmierci w 1747 r. był pastorem w Pławie. 29.01.1704 r. ożenił się w drzonowskiej kolonii folwarcznej z Anną Christiane Cannabäus, córką emerytowanego w 1703 r. pastora w Pławie, Johannes C. (zob. nr 183). Z tego małżeństwa pochodziło czterech synów: 1. Johann Christoph (1705–1757), pastor w Trzebulach (niem. Treppeln), Georg Christlieb (1708–1711) – zob. nr 251, Christoph Georg (1716–1798) – zob. nr 313, Christian Gottlieb (1722–1745) – zob. nr 251 – i jedna córka. Johann Lubasch zmarł 8.04.1747 r. w Pławie i został pochowany w tamtejszym kościele³⁾.

a) Odczyt niepewny.

b) Tak zamiast 3.

1) Ps 119,16.

2) Luk 23,43.

3) Evangelisches Pfarrerbuch, t. 1, s. 216; t. 2, s. 517.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 139 (wspomniano).

254. †	Janiszowice, kościół filialny	1747
---------------	--------------------------------------	-------------

Szyba herbowa z inicjałami i data roku. W oknie łoży znajdującej się obok zakrystii.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

V. T. 1747

1) Die Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 106.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 106.

255.	Rzeczyca, kościół filialny	1747
-------------	-----------------------------------	-------------

Dzwon. Brąz. W wieży kościoła. Na szyi dzwonu pod półwałkiem fryz z wici roślin. Na płaszczu inskrypcja fundacyjna (A), kontynuowana po drugiej stronie, poniżej rymowana sentencja dzwonu (B). Po drugiej stronie dalszy ciąg inskrypcji fundacyjnej (C), poniżej pełny herb Pipera. Pod sentencją dzwonu nad pierwszym podwójnym półwałkiem między płaszczem i kryzą sformułowana jako mowa dzwonu adnotacja wykonania (D). Na kryzie kolejny podwójny półwałek.

Ø 71 cm; wys.: 54 cm. – Język niemiecki i łaciński, kapitała; litery: 2–2,5 cm.

Herb: Piper¹⁾

A CHRISTIANUS FRIDERICUS BUTHENIUS / PASTOR RISENICENSIS ·
A(NNO) MDCCXLVII· / MICHEL KULKE KÜRCHEN^{a)} VATER –

B
GLOCKE RUFFE VIELE JAHRE
CHRISTEN IN IHR GOTTES HAUS
SCHALLE ZU DER TOTDEN BAHRE
KÜNDIGE DAS FEST VORAUS
UND DEM GEHE ES BEGLÜCKT
DER SICH IN DEM RUFFEN SCHÜCKT

C JOHANN HEINRICH VON PIPER / KÖNIGL(ICH) PREUSSISCHER
GEHEIMER / FINANTZ RATH UND PRESIDENT / HAT DIESE
GLOCKE GIESSEN LASSEN 1747

D ES GOSS MICH JOH(ANN) FR(IEDRICH) SCHRAMM IN FR(ANK)
FURTH A(N) O(DER)

Tłum.: Christian Friedrich Buthenius, pastor rzeczycki, roku 1747, Michael Kulke, starszy kościoła (A). Dzwon wiele lat woła Chrześcijan do domu Boga, dzwoni na pogrzeby, oznajmia uroczystości i szczęści się temu, kto się z tym wołaniem godzi (B). Johann Heinrich von Piper, królewsko-pruski tajny radca finansowy i prezydent kazał odlać ten dzwon 1747 (C). Odlął mnie Johann Friedrich Schramm w Frankfurcie nad Odrą (D).

Pastor Christian Friedrich Buthenius urodził się około roku 1678, od 1713 r. aż do swojej emerytury w roku 1750 był pastorem w Gęstowicach. Tam zmarł w roku 1752. Jego syn Christian Ludwig B. urodził się 12.03.1722 r. w Gęstowicach, studiował w Halle n. S. Od roku 1750 aż do swojej śmierci 17.04.1795 r. był on pastorem w Gęstowicach²⁾. Kościół w Rzeczycy był kościołem filialnym Gęstowic. Johann Karl Heinrich Piper urodził się w roku 1660 w Westfalii i 28.08.(20.10.?)1736 r., przez króla Fryderyka Wilhelma I podniesiony został do stanu szlacheckiego³⁾. Zmarł 19.05.1752 r. jako radca finansowy i prezes Naczelnej Izby Obrachunkowej (Präsident der Oberrechnen-Kammer). Z małżeństwa z Anną Sophie Fuchs († 1772) pochodziło 13 dzieci, m.in. radca finansowy Wilhelm Christian von Piper (1632–1811)⁴⁾. W warsztacie ludwisarza Johanna Friedricha Schramma w latach 1714–1748 zostało odlanych wiele dzwonów⁵⁾.

a) Tak oryg.

1) Czterodzielny: 1. pruski orzeł w koronie; 2. lilia; 3. trzy złote gwiazdy; 4. gryf; klejnot: między skrzydłami orła gwiazda – zob. Ledebur, Adelslexikon, t. 2, s. 199–200 i Neues preußisches Adels-Lexicon, t. 4, s. 462.

2) Evangelisches Pfarrerbuch, t. 1, s. 213; t. 2, s. 114.

3) Ledebur, Adelslexikon, t. 2, s. 199–200; Neues preußisches Adels-Lexicon, t. 4, s. 462.

- 4) Straubel, Biografisches Handbuch der preußischen Verwaltungs- und Justizbeamten, cz. 2, s. 735–736.
- 5) Wolff, Die Glocken der Provinz Brandenburg, s. 107, 175; Schmidt, Märkische Glockengießer, cz. 2, s. 146 und Nachträge, s. 89; Handbuch der deutschen Glockengießer und ihrer Werkstätten, s. 55–56.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 147.

256. †

Gubin, kościół parafialny

1748

Płyta nagrobna pułkownika ułanów Johanna Karla Raysky'ego. W na białym wymalowanym grobowcu przy północnym filarze za ołtarzem, radialnie ku ścianie zewnętrznej. Pozornie krzepkie zwłoki zawinięte były w brązowe, ciężkie jedwabne, adamaszkowe przykrycie o kwiatowym wzorze. Przykrycie to zachowało się w bardzo dobrym stanie. Głowa nakryta była, jak się zdaje, peruką. Na wieku trumny umieszczona była metalowa tablica, zawierająca dłuższą inskrypcję z następującą treścią (zob. niżej). Podczas zakładania centralnego ogrzewania w latach 1896–1897 grobowiec został odkryty, a później znów zasypany. Inskrypcja grawerowana.

Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Gubener Zeitung¹⁾:

In dieser Gruft ruht der Leichnam des Weil(and) Hoch Wohlgeb(ornen) Herrn Johann Carl Raysky des Königs Majestät in Polen und Churfürstl(ichen) Durchlaucht zu Sachsen Hochbestallter Oberst zu Pferde und Erbherr des Gutes Klein-Struppen²⁾. Er ward geboren 12. Mai Anno 1693 zu Schönfließ³⁾ und nach einem rühmlich geführten Lebenswandel verstarb er an einem jählingen Schlagfluß in Guben 15. Dezember 1748 in seinem 56. Jahre. Seine betrubte Wittwe und sein einziger Sohn begleiteten ihn zur Ruhekammer mit Thränen, seine Seele aber ruhet in der Hand Gottes.

Tłum.: W tym grobowcu spoczywa ciało śp. szlachetnie urodzonego pana Johanna Carla Raysky'ego pułkownika ułanów Jego Królewskiej Mości w Polsce i Jego Książęcej Mości w Saksonii i dziedzic majątku Klein-Struppen. Urodził się 12 maja w roku 1693 Trzcińsku Zdrój i po chwalebnym prowadzonym życiu zmarł nagle na apopleksję w Gubinie 15 grudnia 1748 r. w wieku 56 lat. Jego pograżona w żałobie wdowa i jego jedyny syn towarzysząc mu do miejsca spoczynku ze łzami, ale jego dusza spoczywa w rękach Boga.

Pułkownik ułanów Johann Karl Raysky (Raisky, Rajski) urodził się 12.05.1693 r. w Trzcińsku Zdroju (niem. Schönfließ). Około roku 1724 ożenił się z Sophie Dorotheą von Loeben (* 08.08.1696, † 14.11.1767), córką Georga Friedricha von L. (1663–1699) i Evy Sophie von Schönberg. Była ona wdową po Gottlobie Siegmundzie von Bose (1677–1723). Z tego małżeństwa pochodziło jedyne dziecko, syn Johann Heinrich Adolf von R. (* 23.09.1726 w Schwerta, † 11.01.1778 w Klein Struppen)⁴⁾.

- 1) Gubener Zeitung, 1896, nr 167, s. 2.
- 2) Powiat Pirna w Saksonii.
- 3) Schönfließ (poln. Trzcińsko Zdrój) pow. Königsberg/Neumark (poln. Chojna).
- 4) Neue Lausitzische Monatschrift 1800, cz. 1, s. 139–140; Uechtritz, Diplomatische Nachrichten adelicher Familien, Zweiter Theil, s. 72.

Gubener Zeitung, 1896, nr 167, s. 2; Peter, Die Stadt- und Hauptkirche in Guben, s. 47–48.

257.	Bytnica, kościół parafialny	1750
-------------	------------------------------------	-------------

Ołtarz. Drewno. Dwukondygnacyjna aedicula. Część podestu tworzy predella ze sceną przedstawiającą Wieczerzę Pańską. Między dwiema kolumnami i po bokach bogato rzeźbionymi wiciami malowany na płótnie obraz Ukrzyżowanego z napisem. Na górnej kondygnacji kolejny, malowany na płótnie obraz przedstawiający Zmartwychwstanie. Ołtarz zamyka u góry *Salvatore mundi*. Inskrypcja malowana.

Język łaciński, kapitała; litery: 1,2 cm.

Opis i tekst inskrypcji według starej fotografii i oryginału:

IESVS / NAZARE/NVS REX / IVDAEORVM¹⁾

Tłum.: Jezus Nazarejczyk, Król Żydowski.

Dzisiejszy kościół zbudowano na nowo na miejscu świątyni, która spłonęła w wyniku pożaru w 1747 r., a poświęcony został 27.10.1750 r. Można przyjąć, że w tym czasie ołtarz był już gotowy. Zob. inskrypcje ołtarza z roku 1589 (nr 33).

- 1) Jo 19,19.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Beutnitz, Altar, nr 2946; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 10–11.

258. †	Polanowice, kościół parafialny	I poł. XVIII w.?
---------------	---------------------------------------	-------------------------

Kielich. Srebro. Okrągła wielokrotnie stopniowana stopa, bogato zdobiona kutymi i odlewanyymi ornamentami okuciowymi i zwijanymi nad brzegiem stopy z krótkim profilowanym trzonem, a na nim nodus w kształcie wazonu z ażurowym ornamentem. Na stromej czarze monogram Chrystusa (A) i pełny herb z kolejnością liter (B). Inskrypcje grawerowane.

Opis i inskrypcje według starej fotografii¹⁾:

Herb: Stosch²⁾

A IH(ESU)S^{a)}

B IBB // AM[.]^{b)}

Z trzech polanowickich kielichów tylko ten wykazuje herb³⁾. Ponieważ brak dowodów na bliższe powiązania Polanowic (niem. Niemitzsch) z rodziną von Stosch, istnieje podejrzenie, że albo ten kielich w nieznanych okolicznościach trafił do Polanowic z innego kościoła, albo herb należy do innej rodziny. Stosunki własnościowe Polanowic przy tym również nie są pomocne w wyjaśnianiu: według Jobsta von Bomsdorfa, od roku 1658 właścicielem był Ludwig Boger, a od roku 1726 radca kamery krajowej Daniel Hoffmann⁴⁾.

a) W formie

b) Czy za tym była jakaś litera, trudno stwierdzić z pewnością: AMS?

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Niemitzsch, Kelch, nr 00282.

2) Herb von Stosch: dwie skrzyżowane wyrwane rośliny morskie, każda z zagiętym liściem; klejnot: na hełmie z przykryciem hełmu, obłożony obrazem tarczy lotka, por. Siebmacher, tabl. 57: tu dwie lotki?

3) Zob. przyp. 1.

4) BLHA Potsdam, Akte 17 B 4170; Ueber Niemitzsch bei Guben, s. 59.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Niemitzsch, Kelch, nr 00282.

259. †

Rzeczyca, kościół filialny

I poł. XVIII w.

Kielich. Srebro. Okrągła stopniowana stopa z okrągłym trzonem, na nim pomiędzy dwoma pierścieniami okrągły nodus. Skromna, stroma czara. Kielich (na trzonie pod nodusem) i należąca do niego patena wykazuje monogram utworzony z liter. Według Kunstdenkmäler robota frankfurcka.

Wys.: 21 cm.

Opis i inskrypcja według fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

C A G D v(on) W(interfeldt)^{a)}

Rzeczycę rodzina von Winterfeldt posiadała od roku 1644²⁾. W roku 1750 majątek przeszedł w posiadanie radcy finansowego Wilhelma Christiana von Piper³⁾.

W dniu 6.03.1697 r. zmarł dziedzic Rzeczycy Hans Georg von Winterfeld, syn Christiana von W. († 2.09.1653) i Anny Lukrecji von der Groeben (zob. wyżej nr 136). Po jego śmierci w roku 1714 lenno Georga Friedricha przypadło jego kuzynom, synom jego wuja ciotecznego: Christianowi George, Alexandrowi Ludwigowi i Samuelowi Adolphowi, braciom von Winterfeld, właścicielom Sądowa i Bargowa (niem. Bergen). Fundatora/fundatorki należy szukać wśród ich dzieci bądź też ich żon⁴⁾.

a) Kunstdenkmäler tylko: C.A. v. Winterfeldt.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Riesnitz, Kelch, nr 3030, 6973; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 147.

2) Ledebur, Adelslexikon, t. 3, s. 122–124; Neues preußisches Adels-Lexicon, t. 4, s. 341–342.

- 3) Winterfeld von, Geschichte des Geschlechts von Winterfeld, t. 2, s. 737; Straubel, Biografisches Handbuch der preußischen Verwaltungs- und Justizbeamten, cz. 2, s. 735–736.
- 4) Winterfeld von, Geschichte des Geschlechts von Winterfeld, t. 2, s. 713, 721, Quellennachweis s. 79.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Riesnitz, Kelch, nr 3030, 6973; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 147.

260. †	Ciemnice, kościół filialny	I poł. XVIII w.
---------------	-----------------------------------	------------------------

Kielich. Srebro, wewnątrz złocony. Stopniowana sześciolistna stopa nad płaską płytą stopy. W dolnej i górnej części nodusa profilowany sześciokątny trzon. Na nodusie u góry i u dołu po sześć okrągłych pól zdobionych ornamentem kwiatowym. Stroma czara. Na płycie stopy krośnieński znak rozpoznawczy i monogram mistrza. Do kielicha należy srebrna patena z tym samym monogramem mistrza (B). Inskrypcja grawerowana.

Wys.: 22,5 cm. – Język niemiecki, pismo humanistyczne.

Opis i inskrypcja według starej fotografii i Kunstdenkmäler²⁾:

C. B.²⁾

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Thiemendorf, Kelch, nr 3071; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 220.
- 2) Scheffler, Goldschmiede Mittel- und Nordostdeutschlands, s. 141, nr 12.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Thiemendorf, Kelch, nr 3071; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 220.

261. †	Ciemnice, kościół filialny	I poł. XVIII w.
---------------	-----------------------------------	------------------------

Kielich. Srebro, wewnątrz złocony. Stopniowana sześciolistna stopa nad płaską płytą stopy. Na krótkim trzonie ornamentowany nodus, który od stopy i stromej czary oddziela ją profilowane pierścienie. Na płycie stopy krośnieński znak rozpoznawczy i monogram mistrza. Inskrypcja grawerowana.

Wys.: 24 cm. – Język niemiecki, pismo humanistyczne.

Opis i inskrypcja według starej fotografii i Kunstdenkmäler²⁾:

G. F. G(erlach)²⁾

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Thiemendorf, Kelch, nr 3071; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 220.
- 2) Scheffler, Goldschmiede Mittel- und Nordostdeutschlands, s. 142, nr 13.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Thiemendorf, Kelch, nr 3071; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 220.

262. †	Bytnica, kościół parafialny	1750
---------------	------------------------------------	-------------

Wiatrowskaz. Metal. Lew Rottenburgów i data roku wycinane.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾.

Herb: Rotenburg²⁾

1750

W roku 1750 kościół, plebania i szkoła były gotowe; nowo wybudowany kościół został poświęcony 27.10.1750 r. Patronem był wówczas hrabia Johann Sigismund von Rottenburg³⁾.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 8.

2) Siebmacher, tab. 54.

3) Standau, Aus vier Jahrhunderten, s. 18.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 8.

263. †	Czetowice, kościół filialny	1751
---------------	------------------------------------	-------------

Talerz. Cyna. Z pieczęcią wytwórcy i datą roku. Inskrypcja grawerowana.

Pismo humanistyczne.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

Louis Hanri Davied / 1751

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 258.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 258; Schmidt, Altmeister der Kunst im Kreise Crossen, s. 102.

264.	Bytnica, kościół parafialny	1752
-------------	------------------------------------	-------------

Dzwon. Brąz. Wieża kościoła. Między co drugim półwałkiem dwa fryzy: w górnym zdobionym głowami aniołów pomiędzy skrzydłami i w dolnym z bogatym ornamentem roślinnym. Na płaszczu odlew dwóch liści i adnotacja wykonania. Między kryzą i płaszczem jeden półwałek wąski i jeden szeroki. Krawędź dolna zaznaczona szerokim półwałkiem.

Ø 72 cm. – Język łaciński, kapitała.

ANNO MDCCLII.

Tłum.: W roku 1752.

Nowo wybudowany kościół poświęcony został 27.10.1750 r., ale dzwon przybył dopiero w roku 1752.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 14.

265.	Krosno Odrzańskie, kościół Najświętszej Marii Panny	1756
------	--	------

Płyta nagrobna Andreasa Georga Kletten. Piaskowiec. Na zewnętrznym murze apsydy, po stronie północno-wschodniej, siódma od wejścia. Barokowa, prosto stojąca płyta, bogato zdobiona wolutami i ornamentami kwiatowymi, zakończona u góry popiersiem zmarłego w peruce. Na środku płyty prawie okrągłe pole pisma z wykutym tekstem pośmiertnym (A), a pod nim kartusz z sentencją biblijną (B). Inskrypcje wykute.

Wys.: 181 cm, szer.: 95 cm. – Język niemiecki, fraktura i pismo humanistyczne; litery: 2,5–4,5 cm.

A Denckmahl / des weyl(and) / Hoch Edelgebohrnen^{a)} und Hochgelehrten / Herren Dr. Andreas George Kletten / Medicinæ Doctoris und Stadt Phÿsici / allhier in Crossen / welcher / gebohren den 12.^(ten) May 1691, gestorben den 11.^(ten) / Junÿ 1756, begraben den 14.^(ten) Ejusd(em) der erblasste / Cörper hat seine Ruhe hier in der Erden / die / Edle Seele in ihres Erlösers Händen, in Him(m)el / gefunden / Sein Bildnis / soll dem geneigten Leser zur Kentnis gewiedmet / seÿn, dessen Gedächtniß aber bey seiner Familie / in seegen bleiben. / P. S. K(letten) // geb(or)ne R.

B Text / Röm(er) 3:24. / Wir / [we]rden ohne Verdie[nst] / gerech[t] / au[s] S[ein]er g[n]ade / du[r]ch [d]ie Erlösun[g], / so d[u]rch Jesum Christi / gesche[h]en ist.¹⁾

Tłum.: Pomnik śp. szlachetnie urodzonego i uczonego pana dr Andreasa George Kletten, doktora medycyny i urzędowego lekarza miejskiego tu w Krośnie, który urodził się 12 maja 1691 r., zmarł 11 czerwca 1756 r. i został pochowany 14goż miesiąca. Poblądle ciało znalazło spokój tu w ziemi, szlachetna dusza w rękach jej Zbawcy, w niebie. Jego portret ma być dedykowany pochylonemu czytelnikowi do wiadomości, a pamięć o nim ma pozostać zachowana w jego rodzinie. P. S. K(letten) z domu R. (A). I są usprawiedliwieni darmo, z łaski Jego, przez odkupienie w Chrystusie Jezusie (B).

Na temat zmarłego dra med. i miejskiego lekarza w Krośnie, Andreasa Georga Kletten, jak też o fundatorce tego pomnika, która była przypuszczalnie wdową po nim, brak bliższych informacji.

a) Tak oryg.

1) Rz 3,24.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 59; Zwei Grabsteine aus der Crossener Marienkirche, s. 237.

266. †	Kosierz, kościół filialny	po roku 1756
--------	----------------------------------	--------------

Kielich. Srebro, wewnątrz złożone. Stopniowana stopa sześciolistna nad płaską płytą stopy. Na okrągłym trzonie ornamentowany nodus, który ze stopą i stromą czarą łączy dwa pierścienie. Na jednym polu stopy wygrawerowany herb hrabiego von Finckensteina. Na płycie stopy krośnieński znak rozpoznawczy i monogram mistrza.

Wys.: 26 cm. – Pismo humanistyczne.

Opis i inskrypcja według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

Herb: Hrabia Graf Finck von Finckenstein²⁾.

G. F. G(ERLACH)³⁾

Według herbu należy przyjąć, że fundację kielicha należy przypisać parze małżeńskiej Friedrichowi Otto Leopoldowi hrabiemu Finckowi von Finckenstein (* 12.09.1717), królewsko-pruskiemu pułkownikowi i jego żonie Wilhelminie Dorothei Elisabeth von Viereck (* 12.04.1726, † 12.08.1799). Pobrali się oni 14.11.1743 r. Berlinie i od roku 1756 byli w posiadaniu Kosierza. Ona była córką Adama Otto von V. Z tego małżeństwa pochodziło troje dzieci: syn Leopold Otto Karl (1751–1773), radca kamery sądowej, Wilhelmine Sophie Amalie (1753–1797) i Sophie Luise Ulrike (1755–1819)⁵⁾. Friedrich Otto Leopold hrabia Finck von Finckenstein zmarł 19.04.1790 r. Do hrabiowskiej rodziny von Finckenstein z rodu Hasenberg z linii na Drzeniowie (niem. Drehnow) należały w Nowej Marchii oprócz Kosierza, Drzeniów, Trzebiechów (niem. Trebichow), Troszyn (niem. Trossin) i Cybinka (niem. Ziebingen).

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Kossar, Kelch, nr 2955; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 26.
- 2) Familiengeschichte des Gräfllich Finck von Finckensteinschen Geschlechts, Berlin 1920; Europäische Stammtafeln, N. F., t. XX, tabl. 138B.
- 3) Scheffler, Goldschmiede Mittel- und Nordostdeutschlands, s. 142, nr 13.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Kossar, Kelch, nr 2955; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 26; Błaszczuk, Sondażowe badania stratygraficzne, s. 20–21.

267. † **Krosno Odrzańskie** **przed rokiem 1757, 1792**
(dawne Muzeum regionalne)

Puchar z przykrywą cechu rybaków z orłem. Cyna. W formie kielicha, bez zakończenia przykrywy w formie guzika. Na nakrywce umieszczony jest tekst (A), a na czarze przedstawieni są rybacy podnoszący sieć z zachęcającą sentencją (B). Po przeciwnej stronie wykonana została późniejsza inskrypcja (C). Na stopie wykonany był krośnieński znak

rozpoznawczy i znak mistrzowski (D). Inskrypcje (A–C) grawerowane, (D) puncowana.

Wys.: 31 cm. – Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Mirow¹⁾:

A Vivat es lebe das Löbliche Gewerk der Fischer. Alt= und Jungmeister

B Brüder, wir müssen heben, hier sind Carpen.

C Ich will durch diesen Kelch den Frieden euch verehren, auf dass Ihr allesamt vergnügt beisammen lebet. / Christian Erdmann Paulcke, Anno 1792 den 23. Januar.

D I(ohann) C(hristoph) F(ehrmann)^{a)} / [17]1//4

Tłum.: Wiwat, niech żyje godne pochwały bractwo rybaków. Starsi i młodzi w cechu (A). Bracia, musimy podnosić, tu są karpie (B). Przez ten kielich chcę wam ofiarować pokój, żebyście Wy wszyscy razem bez wyjątku żyli w zadowoleniu. Christian Edmann Paulcke, w roku 1792 dnia 23 stycznia.

Od roku 1945 puchar z nakrywką z orłem uważany jest za zaginiony. Na temat historii zasobów zob. nr 84. Konwisarz Johann Christoph Fehrmann starszy w roku 1715 przybył z Wittenbergi do Krosna i tam zmarł w roku 1757²⁾. Puchar z nakrywką powstał przed 1757 r., a dopiero później w roku 1792 wygrawerowano inskrypcje (A–C).

1) Mirow, Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer, s. 137, 139, 142–143.

2) Tamże, s. 142.

Mirow, Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer, s. 137, 139, 142–143.

268. †

Trzebiechów, kościół filialny

1757

Wiatrowskaz. Metal. Na latarni zwieńczonej profilowaną kopułą budynku kościelnego. Inskrypcja wycinana.

Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

G(raf) v(on) F(inckenstein) / 1757

Rodzina von Finckenstein nabyła dobra rycerskie Trzebiechów w roku 1748 i była w ich posiadaniu do roku 1815²⁾. Fundator Friedrich Otto Leopold hrabia Finck von Finckenstein, właściciel Trzebiechowa, Kosierza itd., królewsko-pruski pułkownik, urodził się 12.09.1717 r. w Berlinie³⁾. Tamże poślubił 14.11.1743 r. Wilhelminę Dorotheę Elisabeth von Viereck (* 12.04.1726, † 12.08.1799), córkę Adama Otto von V., z którą miał troje dzieci: syna Otto Carla Leopolda (1751–1773), radcę kamery sądowej⁴⁾; Wilhelminę Sophię Amalię (1753–1797) i Sophie Luise Ulrike (1755–1819)⁵⁾. Dwoje dzieci zmarło w Trzebiechowie. Na prawo od głównej alei prowadzącej do dworku stał pomnik postawiony 1.07.1795 r. dla Friedricha Otto Leopolda i jego syna Otto Carla Leopolda⁶⁾. Friedrich Otto Leopold hrabia Finck von Finckenstein zmarł 19.04.1790⁷⁾.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 234.

2) Tamże, s. 233; Schwartz, Der neumärkische Großgrundbesitz im Jahre 1809, s. 83.

3) Siehe BLHA Potsdam, Rep. 37: Gut Alt Madlitz, Nr. 348 (Haus Trebichow).

4) Straubel, Biografisches Handbuch der preußischen Verwaltungs- und Justizbeamten, cz. 1, s. 265.

5) www.stammreihen.de und www.geneagraphie.com.

6) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 239.

7) Europäische Stammtafeln, N. F., t. XX, tabl. 132.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 234; Krämer, Trebichow im Crossener Odergau, s. 44.

269. †

Kosarzyn, kościół parafialny

1757

Tablica pamięci Anny Marii Dommaschke, z d. Boel, wdowy Schultze. Na murze kościoła? Na ozdobnej podbudowie dwie korynckie kolumny, pomiędzy nimi owalne, obramowane ornamentem kwiatowym pole główne z rymowanym tekstem życiorysu (A), który podzielony jest na pięć części i przechodzi na zasłonę podbudowy. Lichtarz ze zgaszoną świecą, stojący na zasłonie, rozdziela jeden wiersz. Na lewej kolumnie (B–F) i na prawej (G–O), z góry na dół umieszczone są informacje dotyczące jej rodziny. Na gzymsie nad kolumnami, po lewej stronie klepsydra, po prawej trupa czaszka, a pomiędzy nimi obramowany obraz przedstawiający scenę ze Starego Testamentu z Hiobem chorym na trąd, poniżej na ramie uścyp z Biblii (P). Nad obrazem korona, w tle draperia związana w górnych rogach, po bokach sięgająca do podbudowy. Inskrypcja malowana.

Język niemiecki, fraktura.

Opis i inskrypcja według starej fotografii¹⁾:

A

Steh stille! Wandersmann.

Wils^{a)} du diß Denckmahl Lesen |

Und wißen wer ich seÿ in dieser welt gewesen:

So giebt dir diese Schrifft wollkommen Unterricht:

Daß ich gleich anderen verlöscht bin wie ein Licht:

Zum Creutze war ich recht von Kinheit angebohren |

Mir ward Zum Wäysen=Stand das 5te Jahr erkohren |

So Zeitig früh gab mir die Mutter gute Nacht |

und Ließ mich unversorgt. Das hatt ich nicht gedacht /

Und was erfolgte nicht nach 5. verfloßnen Jahren |

must ich Zum Zweÿten Mahl der^{a)} gleichen Miß erfahren /

Da auch mein vater starb und von mir Abschied nahm |.

Und in die Kühlegrufft Zu meiner Mutter kam. /

Drumb must ich noch ein mahl 5. Jahr als Weÿse Leben |

biß ich mich in die Eh nach GOTTes Rath begeben. /

Wir brachten 14. Jahr in Fried und Seegen Zu |

und lebten rechtvergnügt in ungestörten Ruh. /

Fünff Kinder hatte ich bereits Zur Welt gebohren |

Als mir ein schweres Creutz von Gott ward auserkohren: /

Mein gantzes Hauß sah ich in voller Flam(m)e stehn |

O! Schmertz! und noch dazu must ich 2. Kinder sehn /

Die Zwar beÿ sich gedacht dem Feuer Zu entrennen |

darinnen aber Ach! recht jammlich verbrennen. /

Ich hatte mich kaum drauff ein wenig mir gefast |

So saÿ ich meinen Mann auch Todt, erstart, erblasst. /

Da muste ich 2. Jahr als eine Wittve leben |

biß ich Zum andern mahl Zur Ehe mich begeben. /
 Ihn diesen fand ich Zwar ein treues Ehe-Hertz |
 doch must ich auch beÿ Ihm erfahren manchen Schmerz /
 Zu letzte schenckt uns Gott noch einen Ehe=Segen |
 dem in der Tauffe wir den Nahmen Tießu beÿlegen: /
 Wie freuten wir uns doch und Lobten unsern Gott!
 Allein 8. Tage drauff war dieses auch todt. /
 Nun warn von erstrer^{a)} Eh=Zweÿ Kinder noch vohanden |
 Die wie die Rosen blühn auch voller Hoffnung standen. /
 Allein wie unverhofft fiel eine blume ab!
 und Legte sich Zur Ruh ins Kühle Todten Grab. /
 Fiel gleich der Schmerz sehr schwer uns Eltern zu ertragen |
 So wars doch noch nicht aus mit allen Creutzes=Tagen
 Mir Ließ 3. Tage drauff Gott solchen Riß geschen |
 Das ich selbst meine Frau erblaßen muste sehn
 Mit Ihr hab ich gelebt in Friede 13. Jahre |
 und muste Sie so bald sehn auff der Todten bahre.
 Von meiner Eh= hab ich mir noch ein einzges^{a)} Kind |
 wobey von erstrer Eh= auch noch ein Sohn sich find.
 Ich Höre Ihren Mund noch aus dem Grabe ruffen:
 Ist wohl ein Schmerz wie der so mich hier hat betroffen?
 Drumb sey diß Denckmahl Ihr Zu Ehren Hergesetzt |
 Das soll in meiner brust auch bleiben unverletzt. //
 Ach Treu Geliebtes Hertz // von 44. Jahren //
 Du hast sehr vieles Creutz hier in der Welt erfahren
 Ich dencke Lebenslang an deine Lieb und Treu |
 Und wünsche: daß ich noch an deiner Seiten sey!
 Carl Friedrich Dom(m)aschcke.
 [Erb=] Lehn und Gerichts Schultze, wie auch
 Erb und brau Krüger in Klein Mucro.²⁾

- B Anna Maria Beolin. / geboh(re)n 1713 d(en) 9. Jan(uar)
 C Dorothea Beolin. / geb(ohren) Wagnerin gest(orben) 1718.
 D Davied Belo. Erb u(nd) br(a)ü Krü-/ger in Klein Mucro gest(orben) 1723.
 E mit Elias Schultzen. Mühl M(ei)st(er) / in Cuschern verehlichtet. 1728.
 F Maria Elisabeth. starb. / 1732. Ihres Alters 5. Mon(ate)
 G Anna Dorothea von II. Jahr.
 H Anna Sophia von 3. Jahr / 1742
 I M(ei)st(er) Elias Schultze, gest(orben) 1742 / d(en) 23. F(ebruar)^{b)}
 J mit M(ei)st(er) Carl Friedrich / Dam(m)aschken / vereheliget 1744

- K Christiana Elisabeth. / geb(ohren) 1756 d(en) 8.^{b)} Aug(ust) / gest(orben) d(en) 15. Aug(ust)
- L Maria Elisabeth Schultzin. / gest(orben) 1757 d(en) 4. Febr(uar) alt 15. Jahr 3. W(ochen)
- M Anna Maria verehelichte Dom(m)asch-/kin gest(orben) 1757 d(en) 7. Febr(uar) Ihres alters / 44. Jahr. 1. Mon(at)
- N Anna Maria Dom(m)asch-/kin.
- O Johann Friedrich Schultze.
- P Hiob. 2. // Vers 10.³⁾

Tłum.: Zatrzymaj się w ciszy! Wędrowcze, jeśli chcesz czytać ten pomnik i wiedzieć, kim byłam na tym świecie: informacji udzieli ci to pismo, że zgasłam nagle dla innych jak świeca. Do krzyża przyrodzona byłam już od dzieciństwa, 5. rok życia wybrał mnie, żebym została sierotą, tak wcześniej pocałowała mnie mama na dobranoc i zostawiła mnie niezabezpieczoną. Tego się nie spodziewałam i to, co wydarzyło się po niespełna 5 minionych latach, kiedy musiałam po raz drugi doświadczyć takiej samej straty, ponieważ zmarł mój ojciec, pożegnawszy się ze mną, poszedł do zimnej krypty do mojej matki. Dlatego musiałam jeszcze raz przez 5 lat żyć jako sierota do czasu, aż za radą Boga wyszłam za męża. Spędziliśmy 14 lat w spokoju i błogosławieństwie i żyliśmy bardzo zadowoleni w niezmałconej ciszy. Wydałam na świat pięcioro dzieci. Kiedy przypadł mi ciężki krzyż od Boga, zobaczyłam, jak cały mój dom stanął w płomieniach, cóż za ból! A do tego przyszło mi widzieć 2 dzieci, które wprawdzie chciały uciec od ognia, ale tam w środku, ach! w żalonym krzyku spłonęły. Ledwie potem, kiedy doszłam trochę do siebie, zobaczyłam mojego męża martwego, zesztyniałego, bladego. Wtedy musiałam żyć dwa lata jako wdowa do czasu, aż po raz drugi wstąpiłam w stan małżeński. Wprawdzie w nim znalazłam wierne serce małżonka, jednak także u niego doświadczyłam niejednego bólu. W końcu Bóg obdarował nas jeszcze dzieckiem, któremu na chrzcie daliśmy imię Tießu. Cieszyliśmy się i chwaliliśmy naszego Boga! Zaledwie 8 dni potem ono już nie żyło. Było jeszcze dwoje dzieci z pierwszego małżeństwa, które kwitnąć jak róże, były naszą nadzieją. Niespodziewanie sam odpadł jeden kwiat! i położył się na spoczynek do chłodnego grobu. Przypadło nam rodzicom znosić ten ból z wielkim trudem, jednak to nie był koniec dni krzyża, 3 dni później Bóg doświadczył mnie takim wstrząsem, że sam zobaczyłem moją żonę martwą. Przeżyłem z nią w zgodzie 13 lat i tak wcześniej musiałem widzieć ją na marach. Z mojego małżeństwa mam jeszcze jedno jedyne dziecko, przy czym z pierwszego małżeństwa znalazł się także jeszcze jeden syn. Słyszę jej usta wołające jeszcze z grobu, czy jest jakiś ból jak ten, który mnie tak dotknął? Dlatego niech ten pomnik postawiony będzie na jej cześć, który ma pozostać nienaruszony również w mojej piersi. Ach, wiernie kochające serce od 44 lat, ty doświadczyłaś wielu krzyży na tym świecie. Przez całe życie myślę o twojej miłości i wierności i życzę sobie, żebym był u twojego boku! Carl Friedrich Dom(m)aschke, dziedziczny lennik i sołtys sądu oraz dziedziczny karczmistrz browarniany w Klein Mucrow (A). Anna Maria Beolin, urodzona 1713 dnia 9 stycznia (B). Dorothea Beolin, z d. Wagnerin zmarła w 1718 r. (C). Davied Belo, dziedziczny karczmistrz browarniany w Klein Mucrow zmarł w roku 1723 (D). zamężna z Eliasem Schultzen, mistrzem młynarskim w Kosarzynie. 1728 (E). Maria Elisabeth, zmarła 1732 r. w wieku 5 miesięcy (F). Anna Dorothea w wieku 2 lat (G). Anna Sophia w wieku

3 lat w 1742 r. (H). Mistrz Elias Schultze zmarł w 1742 r. dnia 23 lutego (I). z mistrzem Carlem Friedrichem Dammaschke zamężna w 1744 r (J). Christiana Elisabeth, urodzona w 1756 r., dnia 8 sierpnia, zmarła 15 sierpnia (K). Maria Elisabeth Schultzin, zmarła w 1757 r. dnia 4 lutego w wieku 15 lat 3 tygodni (L). Anna Maria zamężna Dommaschke zmarła 1757 r. dnia 7 lutego wieku 44 lat 1 miesiąca (M).

Anna Maria Beol, urodzona 9.01.1713 r., była córką Davieda Belo (Beol?), dziedzicznego karczmarza browarnianego w Klein Muckrow († 1723) i jego żony Dorothei z d. Wagner († 1718). W roku 1728 poślubiła ona Eliasza Schultza, mistrza młynarskiego w Kosarzyńcu. Mieli oni 5 dzieci. W roku 1732 zmarła ich córka Maria Elisabeth w wieku 5 miesięcy. W 1742 r. w pożarze domu spłonęły dwie kolejne córki: Anna Dorothea (2 lata) i Anna Sophia (3 lata). 23.02.1742 r. zmarł jej mąż Elias Schultze. Dwa lata później (1744 r.) wyszła ona za mąż za mistrza Carla Friedricha Dommaschke. Z tego małżeństwa 15.08.1756 r. zmarła Christiana Elisabeth (7 dni). Dnia 04.02.1757 r. w wieku 15 lat i 3 tygodni zmarła jej czwarta córka z pierwszego małżeństwa Maria Elisabeth. Ona sama zmarła 3 dni później 7.02.1757 r., pozostawiając syna z pierwszego małżeństwa Johanna Friedricha Schultze i córkę z drugiego małżeństwa: Annę Marię Dommaschke.

a) Tak w oryg.

b) Odczyt niepewny: *A(ugust)?*

b) Odczyt niepewny.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Kuschern, Gedenktafel, nr 002143.

2) Klein Muckrow pow. Lützen.

3) Hi 2,10.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Kuschern, Gedenktafel, nr 002143.

270. †	Żytowań, wcześniej kościół filialny	1758
--------	-------------------------------------	------

Inskrypcja budowlana. Drzwi. Drewno i marmur. Nad zakończeniem drzwi stylizowane promieniste słońce, pośrodku którego tekst z ligaturą.

Kapitała.

Opis i inskrypcja według starej fotografii¹⁾:

MARIA

Kościół w Żytowaniu został wybudowany w roku 1758 przez zasłużonego 41 opata w Neuzelle Gabriela Dubaua (1742–1775)²⁾. W roku 1945 wysadzony został przez niemieckich żołnierzy³⁾.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Seitwann, Kirchtür, nr 00258.

2) Theissing, *Die Äbte von Neuzelle*, s. 66–68; Töppler, *Dubau Gabriel*, in: *Biographia Cisterciensis*, Version vom 15.01.2013, URL: http://www.zisterzienserlexikon.de/wiki/Dubau_Gabriel; John, *Die Dorfkirche in Seitwann*, s. 76.

3) Traczyk, *Ziemia Gubińska*, s. 348 nast.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Seitwann, Kirchtür, nr 00258.

271. †	Żytowań, wcześniej kościół filialny	1758
--------	--	------

Szafa zakrystii. Drewno. Zakończona rzeźbą przedstawiającą ostatnią wieczerzę Chrystusa. Na drzwiach poszczególnych szafeczek ich łacińska numeracja, której początek jest u góry po lewej stronie.

Kapitała.

Opis i inskrypcja według starej fotografii¹⁾:

XIV. / XIV. / XIII. / XV. / XV.
XVI. / XVI. / XVI.

Na temat historii budowy kościoła zob. wyżej nr 270.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Seitwann, Sakristeischrank, nr 00263.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Seitwann, Sakristeischrank, nr 00263.

272. †	Trzebiechów, kościół filialny	1758
--------	--------------------------------------	------

Butelka kościelna. Cyna. Sześciokątna butelka z adnotacją własności. Inskrypcja grawerowana.

Wys.: 23 cm. – Język niemiecki, pismo humanistyczne.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

Kirchenflasche Zu Trebichau 1758

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 237.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 237; Schmidt, Wanderung nach Trebichow, s. 148; Krämer, Trebichow im Crossener Odergau, s. 44.

273. †	Tarnawa Krościeńska, kościół filialny	1759
--------	--	------

Dwa świeczniki ołtarzowe. Cyna. Świeczniki składają się z okrągłej profitki, okrągłego trzonu z wieloma zgrubieniami w kształcie pierścieni i wysokiej trójbocznej stopy, na której znajdowała się inskrypcja fundacyjna. Inskrypcja grawerowana.

Wys.: 54,5 cm. – Język niemiecki, kapitała.

Opis i inskrypcja według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

ZUM / GESCHENCKE / VON / HERR CHRISTOPH DIRREN /
ARENDATOR ZU TORNO / 1759

Brak bliższych informacji o fundatorze.

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Tornow, Altar, nr 3074; Kunstdenkmäler des Keises Crossen, s. 229.
- 2) Scheffler, Goldschmiede Mittel- und Nordostdeutschlands, s. 147 nr 3.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Tornow, Altar, nr 3074; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 229.

274. †

Krosno Odrzańskie
(dawne Muzeum regionalne)

1760

Puchar z pokrywką cechu rybaków. W kształcie kielicha, bez zakończenia pokrywki w formie guzika. Na czarze inskrypcja fundacyjna (A). Na stopie krośnieński znak rozpoznawczy i znak mistrzowski (B). Inskrypcja (A) grawerowana, (B) puncowana. Język niemiecki. Wys.: 23 cm.

Opis i inskrypcja według Mirow¹⁾:

A Könnt ich mit diesem Kelch den Frieden Euch verehren / es würde sich denselben auszulehren / so eifrich sein Bemühet, so seufzent unser Wille / dass Gott in diesem Jahr den Wunsch zur Ruh erfülle. / Dieses Widmet der Löblichen Fischer Zunft zum Beständigen Andenken / 1760 A. W. Koch anjetzto Gerichtsschreiber in Crossen

B J(ohann) C(hristoph) F(ehrmann)^{a)} / 1740

Tłum.: Gdybym tym kielichem mógł podarować Wam pokój należałoby się go nauczyć i tak usilnie się o to starać, wdychając do Boga prosić, żeby Bóg w tym roku spełnił życzenie spokoju. Ten dedykuje godnemu pochwały cechowi rybaków na trwałą pamiątkę 1760 A. W. Koch obecnie pisarz sądowy w Krośnie (A).

Inskrypcja nawiązuje do trwającej wojny siedmioletniej (1756–1763). Od roku 1945 puchar z pokrywką uważany jest za zaginiony. Na temat historii zasobów zob. nr 84. Konwisarz Johann Christoph Fehrmann młodszy urodził się w roku 1716 w Krośnie i tam zmarł w roku 1777.

a) Litera w odbiciu lustrzanym.

- 1) Mirow, Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer, s. 137, 139, 142–143.
- 2) Tamże, s. 142.

Mirow, Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer, s. 137, 139, 142–143.

275. †	Gębice, kościół filialny	przed 1761?
--------	--------------------------	-------------

Patena. Srebro. Szeroki brzeg wykazuje wygrawerowany znak krzyża (signaculum), a spód pełny herb Schöneichów, powyżej inicjały fundatora (A). Pod herbem rok fundacji (B), przedzielony przez klejnot herbu. Inskrypcje grawerowane.

Język niemiecki, kapitała.

Opis i inskrypcja według starej fotografii¹⁾:

Herb: Schönaich²⁾

A O(TTO) A(LBERT) F(REI) H(ERR) V(ON) S(CHÖNAICH)

B 17//[..]

Otto Albert Freiherr von Schönaich urodził się w roku 1697 jako syn Franza Leopolda barona von S. i Jadwigi (Hedwig) Henrietty von Schwerin. Po śmierci jego wuja Karola Albrechta von S. († 20.05.1738) przejął on dobra m.in. w Gębicach i Stargardzie Gubińskim. Przed rokiem 1725 ożenił się z Charlotte Hermann von Wambold, córką Christopha barona von W. z Umstädt. Z tego małżeństwa pochodził syn Christoph Otto von S. (* 11.06.1725, † 15.11.1807), który został znanym pisarzem³⁾. Otto Albert von S. był najpóźniej od roku 1761 rycerzem württemberskiego zakonu św. Huberta. Jako zarządca dóbr prowadził kilka procesów⁴⁾, a w roku 1769 ufundował stypendia dla studentów⁵⁾. Jako patron kościoła zabiegał o wybudowanie nowego kościoła w Gębicach (1770) oraz o remont i rozbudowę kościoła w Stargardzie Gubińskim⁶⁾. Dla obu kościołów ufundował on również kilka naczyń Wieczerzy Pańskiej i chrzcielnych⁷⁾, zob. nr 276, 277, 289, 303, 304. Ta darowizna miała miejsce, zanim fundator Otto Albert baron von Schönaich został rycerzem zakonu św. Huberta, tzn. przed rokiem 1761, zob. wyżej nr 276. Zmarł krótko po roku 1787.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Amtitz, Abendmahls- und Taufgeräte, nr 00225.

2) Podzielony, u góry wieniec dębowy z ośmioma liśćmi dębu, u dołu kroczący lew; klejnot: wieniec dębowy, lwia łapa z mieczem – por. Sinapius, Schlesische Curiositäten, t. 1, s. 149 i Siebmacher, tabl. 50.

3) Richter, Allgemeines biographisches Lexicon alter und neuer geistlicher Liederdichter, s. 349; Jentsch Hugo, Schönaich, Otto Freiherr von, ADB 32:1891, s. 253–254; Deutsche Biographische Enzyklopädie, 2. wyd., t. 9, s. 139.

4) BLHA, Rep. 40 C 1754, 1768.

5) Archiwum Państwowe Poznań, sygn. 555/892.

7) Gattig, Die Schwedenschanze in Stargardt in der Niederlausitz, s. 80.

276. †	Stargard Gubiński, kościół parafialny	1761
--------	---------------------------------------	------

Kielich. Srebro. Stopniowana stopa sześciolistna, poniżej nodusa profilowany sześciokątny trzon. Na szyi stopy fryz roślinny. Pomiędzy dwoma profilowanymi sześciokątnymi pierścieniami nodus w kształcie rozety (z ornamentem w kształcie rozwiniętej róży) z sześcioma odlanymi główkami cherubinów ze skrzydłami. Na stromej czarze wygrawerowany pełny herb Schönaich, powyżej inicjały fundatora (A). Pod herbem rok fundacji (B), podzielony przez ogniwo łączące obydwa herbami. Inskrypcje grawerowane.

Język niemiecki, kapitała.

Opis i inskrypcja według starej fotografii¹⁾:

Herby: Schönaich²⁾ zakon św. Huberta³⁾

A O(TTO) A(LBERT) F(REI) H(ERR) V(ON) S(CHÖNAICH)

B 17//61

Na temat fundatora Otto Alberta barona von Schönaich zob. wyżej nr 275.

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Amtitz, Abendmahls- und Taufgeräte, nr 002130.
- 2) Podzielony, u góry wieniec dębowy z ośmioma liśćmi dębu, u dołu kroczący lew; klejnot: wieniec dębowy, lwia łapa z mieczem – vgl. Sinapius, Schlesische Curiositäten, t. 1, s. 149 und Siebmacher, Taf. 50.
- 3) Krzyż maltański, między ośmioma ostrzami cztery orły z rozpostartymi skrzydłami, w kącikach bocznych i u dołu po jednym rogu, u góry mały orzeł.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Amtitz, Abendmahls- und Taufgeräte, nr 002130.

277. †	Stargard Gubiński, kościół parafialny	1761
--------	---------------------------------------	------

Puszka do przechowywania hostii. Srebro. Owalna puszka z falowaną i wielokrotnie profilowaną przykrywą oraz tak samo zdobionym brzegiem stopy. Na sklepionej przykrywie grawerowany pełny herb Schönaich, powyżej inicjały fundatora (A). Pod herbem rok fundacji (B), podzielony przez ozdobę herbu. Inskrypcje grawerowane.

Język niemiecki, kapitała.

Opis i inskrypcja według starej fotografii¹⁾:

Herb: Schönaich²⁾ zakon św. Huberta³⁾

A O(TTO) A(LBERT) F(REI) // H(ERR) V(ON) S(CHÖNAICH)

B 17//61

Na temat fundatora Otto Alberta barona von Schönaich zob. wyżej nr 275.

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Amtitz, Abendmahls- und Taufgeräte, nr 002130.
- 2) Podzielony, u góry wieniec dębowy z ośmioma liśćmi dębu, u dołu kroczący lew; klejnot: wieniec dębowy, lwia łapa z mieczem – por. Sinapius, Schlesische Curiositäten, t. 1, t. 149 i Siebmacher, tabl. 50.
- 3) Krzyż maltański, między ośmioma ostrzami cztery orły z rozpostartymi skrzydłami, w kąciach bocznych i u dołu po jednym rogu, u góry mały orzeł (na tej puszcze słabo rozpoznawalny).

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Amtitz, Abendmahls- und Taufgeräte, nr 002130.

278. †	Kosarzyn, kościół parafialny	1761
---------------	-------------------------------------	-------------

Świecznik ołtarzowy. Cyna. Świecznik zbudowany jest z szerokiej profilowanej profitki, na której umieszczona jest inskrypcja fundacyjna (A), okrągłego trzonu z sześcioma zaokrąglonymi segmentami i wysokiej okrągłej, profilowanej stopy, która na środkowym zgrubieniu wykazuje kolejne wygrawerowane nazwisko (B) podzielone przez puncowany gubiński znak rozpoznawczy¹⁾ i znak mistrzowski (C). Inskrypcja grawerowana i puncowana.

Język niemiecki, pismo humanistyczne.

Opis i inskrypcja według starej fotografii²⁾:

A MARTIN: VOIGT 1761 d(en) 25 Dec(em)b(e)r

B HANS (---) CLAV[ES]^{a)}

C G // J

Na temat wspomnianych osób nie można ustalić bliższych danych.

a) Odczyt niepewny.

1) Mirow, Brandenburgische Zinngießer, s. 65, 95. Gubener Heimatkalender 2015.

2) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Kuschern, Altarleuchter, nr 00271.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Kuschern, Altarleuchter, nr 00271.

279. †	Budachów, kościół filialny	1762
---------------	-----------------------------------	-------------

Patena. Cyna. Na brzegu wygrawerowana inskrypcja fundacyjna.

Język niemiecki i łaciński.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

E(leonore) D(orothea) v(on) S(tosch) G(eborne) v(on) P(annwitz)
Baudach d(en) 18 Nov(ember) anno 1762

Dorothea Eleonore von Pannwitz (1718–1768) poślubiła w roku 1737 Georga Abrahama von Stosch, właściciela Pałek Dolnych i Górnych (* 15.04.1693, † 1768), syna Balthasara IV. von S. i Cathariny Beaty von Landsron, który był marszałkiem dworu margrabiny von Brandenburg-Schwedt²⁾. Z tego małżeństwa pochodził syn Georg Abraham († 1790).

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 3.

2) von Stosch, Genealogia Des Hoch-Gräfllich-Freyherrlich- und Hoch-Adelichen Geschlechts Derer von Stosch, cz. 1, s. 98, 100; cz. 2, s. 234 tabl. XXXII.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 3.

280. †	Sarbia, kościół filialny	1762
---------------	---------------------------------	-------------

Patena. Cyna. Na spodzie wygrawerowana inskrypcja fundacyjna. Patena należy(?) do kielicha z roku 1601 (zob. nr 56). Inskrypcja grawerowana.

Język niemiecki i łaciński.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

Andreas Schultze Schultze im Koenigl(ichen) Ambtsdorff Münchsdorff
im Jahr Christi Anno 1762

Tłum.: Andreas Schultze wójt w królewskiej wsi Sarbia w roku Pańskim 1762.

Na temat fundatora nie można ustalić bliższych danych.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 136.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 136.

281.	Kosierz, kościół filialny	1763
-------------	----------------------------------	-------------

Płyta nagrobna Sigismunda Ernsta Karla von Unruh. Piaskowiec. Wschodni zewnętrzny mur kościoła. Po środku płyty duże owalne pole z tekstem nagrobkowym (A), ujęte w nieregularną ramę zdobioną ornamentem akantu. Powyżej korona z dwiema wstęgami, na każdym z górnych narożników pełny herb. Pod tekstem nagrobkowym oddzielone poziome pole, wciągnięte po bokach do wewnątrz, zawierające rymowany tekst fundacyjny. Inskrypcja wykuta.

Wys.: 184 cm; szer.: 98,5 cm; – Język niemiecki, fraktura; litery: 2,5–4,5 cm.

Herby: Unruh¹⁾ Kettwig²⁾

A Allhier / ruhet in Gott / Der weyl(and) Hoch Wohlgeb(orne) / Herr / H(er)r Siegesmund Ernst Carl / von Unruh / Des weyl(and) Hoch Wohlgeb(ornen) / Herrn H(er)r / Melchior Siegesmund / von Unruh / Gewesenen Erb=Herren von Goltscho³⁾ u(nd) Kutedell⁴⁾ / u(nd) der Hoch Wohlgeb(ornen) Frauen Fr(au) Sophia Helena / Christina geb(orene) von Kettwig / Aeltester Herr Sohn. Sie waren geb(oren) Goltscho An(n) o / 1744. d(en) 12^{t(en)} No(vem)b(er) gingen in Königl(ich) Preußi(schen) Krieges=/Dienste unter des Hochlöbl(ichen) v(on) Flantzischen Drag(onen) Regiment / An(n)o. 1759. / und wohnten den Feldzug als Lieutenant bis nach=/gemachten Frieden 1763. mit beÿ Starben allhier / in Cossar unvermuthet an den Blattern den 31^{t(en)} / Martÿ 1763. / und worden den 5^{t(en)} April beÿgesetzt, da Sie / ihr blühendes Allter / nur= gebracht auf 18. Jahr / 4. Mon(ate) 2. Wochen / 4. Tage.

B Meynem aller Liebsten Sohne, / Setz Ich dieses Denck=Mahl Hier,
Ach; Ich gön(n)e Ihm die Krone, / Aber meine nimbt Er mir,
Muß Ich Ihm gleich zeitig müßen,
Will Ich Ihm dordt / ewig Küßen.

Tłum.: Tu spoczywa w Bogu śp. jaśnie wielmożny pan, pan Siegesmund Ernst Carl von Unruh, najstarszy syn śp. jaśnie wielmożnego pana, pana Melchiora Siegesmunda von Unruh, byłego dziedzica Golczewa i Kukadła i jaśnie wielmożnej pani, pani Sophii Heleny Christiny z d. von Kettwig. Urodził się w Golczewie w roku 1744 dnia 12 listopada. Wstąpił do królewsko-pruskiej służby wojskowej w przeświety pułku dragonów pod dowództwem Flantza w roku 1759. Brał udział w wyprawie wojennej jako podporucznik aż do zawarcia pokoju w roku 1763. Zmarł tutaj w Kosierzu niespodziewanie na ospę 31 marca 1763 r., a 5 kwietnia został pochowany, w kwiecie wieku, dożywając tylko 18 lat, 4 miesięcy 2 tygodni i 4 dni (A). Tłum.: Mojemu najkochańszemu synowi, stawiam tu ten pomnik, ach, nie zazdroszczę mu korony, ale On zabiera mi moją. Jeśli muszę Go tak wcześniej widzieć martwym, to chcę Go tam wiecznie całować (B).

Siegesmund Ernst Karl von Unruh, syn Melchiora Siegesmunda von U. i Sophii Heleny Christiny von Kettwig, urodził się jako ich najstarszy syn w Golczewie 12.11.1744 r. Wkrótce po rozpoczęciu kariery wojskowej zachorował i zmarł w Kosierzu 31.03.1763 w 18 roku życia.

1) Siebmacher, tabl. 166 (tu skierowany w prawo).

2) Podwójny orzeł; klejnot: między dwoma bawolimi rogami syrena (panna wodna) strzelająca z łuku.

3) Goltzow (pol. Golczew).

4) Kuckädel (pol. Kukadło).

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Kossar, Grabstein, nr 2956; Falz, Ein interessanter Grabstein aus Cossar, s. 170; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 26–28; Stahn, Die Dorfkirche in Cossar, s. 132–133; Błaszczuk, Sondażowe badania stratygraficzne, s. 23–24.

**282. Krosno Odrzańskie, cmentarz kościoła na górze (św. Andrzeja) 17(63)?
obecnie Zamek Krosno Odrzańskie**

Płyta nagrobna Davida Gotthardta i jego małżonki. Piaskowiec. Wcześniej na cmentarzu kościoła na górze (św. Andrzeja) (miejsce bliżej nieznane), obecnie w krośnieńskim zamku. W środkowym punkcie prostokątnej płyty obramowane ornamentem roślinnym pole z tekstem nagrobnym, u góry i na dole wykonanie nieco bogatsze. Płyta rozbita, tekst częściowo nieczytelny.

Wys.: 188 cm, szer.: 96 cm; pole inskrypcyjne: wys.: 116 cm, szer.: 70 cm. – Język niemiecki, fraktura, litery: 2,5–5,0 cm.

Denkstein der Asche / de[s] Weiland / Herrn David Gotthardts / Kam(m)
er Schulz^{a)} Accise-Einnehmers / wie auch Bürgermeisters zu Crossen /
mit / seiner Beisame Frau Aurelia Christina^{b)} / geborne Siloderin den 19ten
Maj 17[63] / und ward 49 Jahr alt / An Ihre Seite Ruht Ihr Gemahl Herr /
David Gotthardt Gestorben am [...] / in einem Alter von [...] Jahren / [...]

Tłum.: Pomnik prochów śp. Pana Dawida Gotthardta wójta kamery poborcy akcyzy
oraz burmistrza Krosna wraz z jego żoną Aurelią Christiną z d. Siloder, dnia 19 maja
1763 r. i miała 49 lat. U jej boku spoczywa jej mążnek David Gotthardt zmarły
dnia (...) w wieku (..) lat.

David Gotthardt nie występuje w istniejących wykazach burmistrzów. Źródła dowodzą jedynie, że był on w roku 1731 senatorem miasta¹⁾. Jednakże można przypuszczać, że zmarli są rodzicami Johanna Davida Gotthardta, który był nauczycielem, konrektorem i rektorem Wyższej Szkoły Miejskiej w Krośnie. W tej funkcji jest on potwierdzony źródłowo dla okresu od roku 1760 do 1803²⁾. Jeśli rok śmierci miałby się zgadzać, to jego żona urodziła się około roku 1712, mając około 20 lat, wyszła za mąż i około roku 1735 wydała na świat syna o imieniu Johann David, który zmarł w roku 1803? w wieku około 68 lat. Jego ojciec David zmarł na długo przed rokiem 1763.

a) Odczyt niepewny.

b) *Chiabora*?

1) Matthias, *Chronica der Stadt und des ehemal. Herzogthums Crossen*, s. 339. Na s. 348 wspomniana jest jeszcze winnica Gotthardta w roku 1758.

2) Tamże, s. 503–504; Petermann, *Beitrag zur Geschichte der Schule in Crossen*, s. 10.

283. † Lubiatów, kościół filialny 1766

Kielich. Srebro, wewnątrz złożony. Stopniowana stopa sześciolistna nad płaską płytą stopy. Okrągły trzon z kulistym, na środku profilowanym nodusem. Na stromej czarze inskrypcja fundacyjna z datą roku, powyżej herb rodzinny Lichnowski-Blomberg. Inskrypcja grawerowana.

Wys.: 21 cm. – Język niemiecki, pismo humanistyczne.

Inskrypcje według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

Herby: Lichnowski²⁾ Blomberg³⁾

Henriette Juliane Gottliebe Freyen Blomberg gebohrne v(on) Li[c]hnowski
// 1766.

Tłum.: Henriette Juliane Gottliebe baronowa Blomberg z d. von Lichnowski, 1766.

Henriette Juliane Gottliebe von Lichnowski de Woschitz (pol. Woszczyce) z domu Trzebule (niem. Treppeln) była córką kapitana Karla Joachima Wilhelma von L. i Henrietty Sophie von Luck (∞ 1.05.1743)⁴⁾. Ona sama poślubiła królewsko-pruskiego podpułkownika i komendanta w Moers Christopha Nikolausa barona von Blomberg, właściciela Lubiatowa (niem. Liebthal) w pow. Krosno Odrzańskie. Według literatury genealogicznej zmarł on już w roku 1759⁵⁾. Ponieważ wymieniona z nazwiska jest tylko fundatorka, to ten fakt mógłby być tego potwierdzeniem. Istnieje jej podanie z roku 1751 o wydanie koncesji na odstrzał zwierzyny płowej w okresie ochronnym⁶⁾. Jako właściciel ziemski Lubiatowa występuje ich syn Dietrich Gotthard von Blomberg od roku 1762 do 1775⁷⁾.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Liebthal, Kelch, nr 3011; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 120.

2) Dwie skrzyżowane winorośle właściwe z obróconymi na zewnątrz owocami.

3) Siebmacher, cz. 3, tabl. 102.

4) Wojewódzkie Archiwum Państwowe Zielona Góra, sygn.: 1380/1: Akta metrykalne Krosno Odrzańskie – gmina ewangelicko-luterańska 1694–1800, s. 189.

5) Neues Adeliches Wappenwerk, t. 1, s. 387; Allgemeines Teutsches Adels=Lexicon ... von Johann Wilhelm Franz Freiherrn von Krohne, t. 1, cz. 1, Sp. 87.

6) BLHA Potsdam, Rep. 3: Neumärkische Kriegs- und Domänenkammer, nr 17543; Schwartz, Der neumärkische Großgrundbesitz im Jahre 1809, s. 81.

7) Tamże, Rep. 4B: Neumärkische Regierung, nr 231; Rep. 3: Neumärkische Kriegs- und Domänenkammer, nr 8656.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Liebthal, Kelch, nr 3011; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 120.

284. †

Gęstowice, kościół filialny

1766

Butelka kościelna. Cyna. Sześciokątna butelka z przykrywką i inskrypcją fundacyjną.

Język niemiecki, pismo humanistyczne.

Inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

Matteas Lehmann in Tammendorf geschenkt / 1766

Na temat fundatora nie można ustalić bliższych danych.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 213.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 213.

285. †	Nowy Zagór, kościół filialny	1768
--------	------------------------------	------

Dwa świeczniki ołtarzowe. Cyna. Inskrypcja fundacyjna na jednej stronie trójbocznej stopy.

Wys.: 65 cm. – Język niemiecki, pismo humanistyczne.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

Friedrich Wirth Pastor zu Teutsch Sagar d(en) 1. December 1768

Pastor Friedrich Wirth urodził się 23.02.1738 r. w Kunzendorf koło Naumburg jako syn mieszkańca Erdmanna Christopha W. i Anny. Uczęszczał do szkoły w Zgorzelcu, potem studiował we Frankfurcie n. Odrą. Od roku 1766 do czasu przejścia na emeryturę (1.10.1822) był pastorem w Nowym Zagórze, gdzie 21.01.1823 r. zmarł i został pochowany w tamtejszym kościele²⁾.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 148.

2) Evangelisches Pfarrerbuch, t. 1, s. 214; t. 2, s. 973.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 148.

286.	Gubin, Stadt Stadt- und Industriemuseum Guben	1769
------	--	------

Dzbanek cynowy gubińskiego cechu stelmachów. Cyna. W roku 1980 zakupiony od akwizgrańskiego kolekcjonera Rolfa Jaeschke w Maastrich u handlarza dziełami sztuki i w roku 2012 został nabyty przez Stowarzyszenie wspierające odbudowę Fary w Gubinie (Förderverein zum Wiederaufbau der Stadt- und Hauptkirche in Guben) i przekazany Muzeum Miasta i Przemysłu. Gładki, cylindryczny korpus z mocną wysoką częścią stopy i profilowanym pierścieniem podstawy. Profilowanie powtarza się w podwójnie stopniowanej nakrywce, zwieńczonej odlewaną kulą. Na ścianie dzbanka wygrawerowana inskrypcja (A), która podzielona jest przez koło od wozu z częścią hamulca? Gubiński znak rozpoznawczy miasta, pieczęć cynowa Johanna Gottfrieda Stenzela w Gubinie (B) i znak jakości (C) znajdują się na wewnętrznej stronie nakrywki dzbanka. Inskrypcje grawerowane i puncowane.

Wys.: 23 cm, Ø 16 cm (stopa), ciężar: 2 kg, objętość: 1,5 l. – Język niemiecki, kapitała.

A OBER=ELTSTEN / JOH(ANN) CHRISTIAN FRITSHE, GOTTFR(IED)
RVCKMAN(N) / ANDERE // MEISTER: / ANDREAS // LAVCKE. /
JOH(ANN) GEORGE // SEILER. / JOH(ANN) GOTTLIB // STVRM.
/ JOH(ANN) SAMVEL // FRITSCH. / JOH(ANN) GOTTFRIED //
LAVCKE. / ELIAS // RVCKMANN. / JOH(ANN) FRIEDRICH STVRM
// JOH(ANN) CHRISTIAN FRITSCHE / A(NN)O: 1769

B I(ohann) G(ottfried) S(tenzel)

C 8

O kolejnym dzbanku cynowym z nakrywką z datą roczną 1776 i bardzo starannie wygrawerowanym obrazem statku, który to niewątpliwie miał pochodzić ze starogubińskiej własności szyprów, donosiła Gubener Zeitung w dniu 8.11.1911 r.¹⁾ Miejsce, gdzie się znajduje, pozostaje nieznane.

1) Gubener Zeitung z 8.11.1911; powtórzenie w: Neisse-Echo, 21:2011, nr 21, s. 3.

Stadt- und Industriemuseum Guben, sygn.: V/5114/C; Winter, Zinnkrug kommt nach Guben zurück, s. 52.

287. (†)	Gębice, kościół filialny	1770?
-----------------	---------------------------------	--------------

Ołtarz ambonowy. Drewno i piaskowiec. Pośrodku nad dolną konstrukcją z dwoma drzwiami sześciokątny kosz ambony, w której to trzech przednich polach balustrady umieszczone są inskrypcje (A–C) od lewa do prawa. Po bokach kosza po dwie stylizowane kanciaste kolumny, na które nałożone jest szerokie i profilowane belkowanie. Na nim sklepiona balustrada, na której podstawie wykonana jest inskrypcja (D). Na środku ozdobnej górnej balustrady namalowane jest stylizowane słońce z tekstem hebrajskim (E). Inskrypcje malowane.

Język niemiecki (A–C), łaciński (D), hebrajski (E), kapitała (A–C); litery: 6–9 cm (A–C).

Opis i inskrypcja według starej fotografii¹⁾ i na miejscu:

A ESA(IAS) / CAP(ITE) XL. / V(ERSE) 6=8.²⁾

B HESEK(IE) / CAP(ITE) II. / V(ERSE) 6=22.^{a) 3)}

C ESA(IAS) / CAP(ITE) LII. / V(ERSE) 6=8.⁴⁾

D SOLI / DEO / GLORIA⁵⁾

E יהוה⁶⁾

Tłum.: Bogu jednemu chwała (D)

Obecnie stojący jako ruina kościół ewangelicki wybudowany został w roku 1770 w miejsce gotyckiego kościoła z XIV wieku. Stąd również wyposażenie wnętrza kościoła należy datować na rok 1770.

a) Odczyt niepewny.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Amtitz, Kircheninnere, nr 38.

2) Iz 40,6–8.

3) Ez 2,6–22.

4) Iz 52,6–8.

5) 1 Tm 1,17.

6) Po hebrajsku Jehwáh = Jehova, imię Boga narodu żydowskiego.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Amtitz, Kircheninnere, nr 38.

288. †	Gryżyna, kościół filialny	1771
--------	---------------------------	------

Dwa świeczniki ołtarzowe. Cyna. Dwa świeczniki wykazują na jednej stronie trójbocznej stopy wygrawerowaną inskrypcję fundacyjną.

Wys.: 57 cm. – Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

H[e]r[r] Tobias Eberhard Boeckelmann Pastor in Griesel 1771

Tłum.: Pan Tobias Eberhard Boeckelmann pastor w Gryżynie 1771.

Pastor Tobias Eberhard Böckelmann urodził się 9.11.1708 r. w Drzewcach (niem. Driebitz) w pow. Wschowa. Studiował na uniwersytecie w Jenie i najpierw został pastorem w Lesznie (niem. Lissa). Od roku 1737 aż do swojej śmierci 5.11.1778 r. był pastorem w Gryżynie. Był żonaty z Beatą Elisabeth Schultze²⁾.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 94.

2) Evangelisches Pfarrerbuch, t. 1, s. 212; t. 2, s. 68.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 94.

289. †	Gębice, kościół filialny	1771
--------	--------------------------	------

Puszka do przechowywania hostii. Srebro. Owalna pushka z falowaną, wielokrotnie profilowaną przykrywą i tak samo zdobionym brzegiem stopy. Na sklepionej przykrywie grawerowany pełny herb Schönaich, powyżej inicjały fundatora (A). Pod herbem rok fundacji (B), podzielony przez klejnot herbu. Inskrypcje grawerowane.

Język niemiecki, kapitała.

Opis i inskrypcja według starej fotografii¹⁾:

Herby: Schönaich²⁾ zakon św. Huberta³⁾

A O(TTO) A(LBERT) F(REI) // H(ERR) V(ON) S(CHÖNAICH)

B 17//71

Na temat fundatora Otto Alberta barona von Schönaich zob. wyżej nr 275.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Amtitz, Abendmahls- und Taufgeräte, nr 00225.

2) Podzielony, u góry wieniec dębowy z ośmioma liśćmi dębu, u dołu kroczący lew; klejnot: wieniec dębowy, lwia łapa z mieczem – por. Sinapius, Schlesische Curiositäten, t. 1, s. 149 i Siebmacher, tabl. 50.

3) Krzyż maltański, między ośmioma ostrzami cztery orły z rozpostartymi skrzydłami, w kąciach bocznych i u dołu po jednym rogu, u góry mały orzeł (na tej puszce słabo rozpoznawalny).

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Amtitz, Abendmahls- und Taufgeräte, nr 00225.

290. †

Ciemnice, kościół filialny

1772

Tablica pamięci Christiana Wilhelma Ernsta von Oppell. Drewno. Na południowej ścianie nad empora patronacką. Tablica z tekstem nagrobkowym obramowana jest rzeźbionymi wiciami latorośli, a u góry zakończona koroną. Inskrypcja malowana.

Język niemiecki, fraktura.

Inskrypcja według starej fotografii¹⁾:

Komm Sterblicher. Betrachte, Mich / Du Warest! Jung! So. war, auch Ich! / Denck aber nicht, das diese. Jahre, / Die man anitzt hier, jung vollbrint / Dier noch entfernen! von der Bahre: / Man weis nicht, ob es dir gelingt / Allhir Ruhen die Gebeine / des Hochwohlgebohrnen HERRN / HERRN Christian Wilhelm Ernst von Oppell / ErbHerre auf Tiemendorff²⁾ etc(etera): Hoch dieselben waren geboren im / Jahr 1746 d(en) 24ten Mart(ÿ). Vermählt mit der Hochwohlgeb(ornen) Fräulein / Friderica Louisa von der Marwitz aus dem Hause Gleichen / den 16ten Febr(uarÿ) 1768 in welcher hochadelichen Ehe 3 Kinder gezeüget, / wovon 1 in der Ewigkeit 2 Fräulein aber am Leben. Und Gestorben / 1772 den 3ten Juni, Dero Alter 26 Jahr 2 Monat und 10 Tage. / So ruhe den(n), erblaßte Leib, in dieser Deiner kühlen Erde. / Ruh, sanfte bis an jenen Tag, da dich Gott neu erwecken werde! / Wir sehen Dich mit Thränen nach, so lange bis wir zu dir kom(m)en, Und bis wir auch dereinst mit dir die Zahl vermehren bei den From(m)en.

Tłum.: Chodź śmiertelny człowieku, popatrz na mnie, byłeś młody!, ja też byłem! Nie myśl jednak, że te lata spędzane teraz, będąc młodym, oddała Cię od marów. Nie wiadomo, czy ci się uda. Tu spoczywają szczątki doczesne jaśnie wielmożnego pana, pana Christiana Wilhelma Ernsta von Oppell, dziedzica Ciemnic itd. Tenże jaśnie pan urodził się w roku 1746 dnia 24 marca, ożenił się z jaśnie wielmożną panną Frideriką Louisą von der Marwitz z linii Glizno dnia 16 lutego 1768 r. W tym wysoko szlacheckim małżeństwie spółzonych zostało 3 dzieci, z których 1 umarło, a dwie panienki żyją. Zmarł 1772 r. dnia 3 czerwca, w wieku 26 lat 2 miesięcy i 10 dni. Niech zatem spoczywa pobladłe ciało w tej Twojej zimnej ziemi. Śpij spokojnie aż do owego dnia, kiedy Bóg obudzi cię na nowo! Tęsknimy za Tobą we łzach, do czasu, aż my przyjdziemy do ciebie. I również kiedyś z tobą powiększymy grono pobożnych.

Christian Wilhelm Ernst von Oppell był synem Christiana Wilhelma von O. właściciela Ciemnic i Lowisy Gottlieby von Luck z linii Myszęcín (niem. Muschten). Urodził się w Ciemnicach 24.03.1746 r. i tam zmarł 3.06.1772 r. Dnia 16.02.1768 w Gliźnie (niem. Gleissen) poślubił on Friederikę Lowisę von der Marwitz (* 26.10.1747, † po roku 1772). Z tego małżeństwa pochodziło 8 dzieci³⁾. Należy zaznaczyć brak herbu rodzinnego.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Thiendorf, Gedenktafel, nr 3070.

2) Thiendorf, pol. Ciemnice.

- 3) Jahrbuch des deutschen Adels, t. 1, s. 861; Redern von, Zur Geschichte der Familie von der Marwitz, s. 135; Diest von, Geschichte der Familie von der Marwitz, s. 32 nr 146.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Thiemendorf, Gedenktafel, nr 3070; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 219.

291. †	Trzebiechów, dwór	1773, 1795
---------------	--------------------------	-------------------

Pomnik Friedricha Otto Leopolda i jego syna Leopolda Otto Karla hrabiego von Finckenstein. Piaskowiec. Na prawo od głównej alei prowadzącej do dworu. Na czworokątnym cokole wznosi się urna z inskrypcjami (A) i (B). Inskrypcja wykuta.

Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Krämera¹⁾:

- A Zum Andenken Friedrich Otto Leopolds Grafen von Finckenstein, geb(oren) den 16. September 1717, gest(orben) den 19. April 1790 – und dessen Sohnes Leopold Otto Karl, geb(oren) den 19. Januar 1751, gest. den 3. August 1773.
- B Seiner Gattin Ehrwürdigsten Vater und deren einzigem Bruder, trefflichen Männern setzte dieses Denkmal mit Ehrfurcht und Liebe, Franz Albrecht Wilhelm Graf von Finckenstein, den 1. Juni 1795.

Tłum.: Ku pamięci Friedricha Otto Leopolda hrabiego von Finckensteina, ur. dnia 16 września 1717 r., zm. dnia 19 kwietnia 1790 r. – i jego syna Leopolda Otto Karla, ur. dnia 19 stycznia 1751 r., zm. dnia 3 sierpnia 1773 r. (A). Jego małżonki czcigodnemu ojcu i jej jedynemu bratu, zacnym mężom postawił ten pomnik z głębokim szacunkiem i miłością, Franz Albrecht Wilhelm hrabia von Finckenstein, dnia 1 czerwca 1795 r. (B).

Na temat Friedricha Otto Leopolda i jego syna Leopolda Otto Karla, zob. wyżej nr 266, 268. Fundator pomnika Franz Albrecht Wilhelm hrabia von Finckenstein, syn Karla Wilhelma hrabiego Finck von Finckensteina (* 11.02.1714, † 03.01.1800) i Zofii (Sophie) Henrietty Susanne hrabiny Finck von Finckenstein z domu Gilgenberg (* 06.03.1723, † 08.10.1762) urodził się 10.05.1748 r. w Sankt Petersburgu. Od 14.09.1775 r. żonaty z Sophie Luise Ulrike hrabiną Finck von Finckenstein (* 13.06.1755 w Trzebiechowie, † 24.12.1819 w Drzeniowie). Zmarł 14.05.1828 r. w Drzeniowie. Z tego małżeństwa pochodziło 12 dzieci.

1) Krämer, Trebichow im Crossener Odergau, s. 44.

Krämer, Trebichow im Crossener Odergau, s. 44; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 239.

292. †	Budachów, kościół filialny	1774
--------	----------------------------	------

Woreczek z dzwonkiem (do zbierania datków w kościele). Materiał. Na nim inskrypcja.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

S 1774

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 3.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 3.

293.	Pław, kościół parafialny	1775, 1792
------	--------------------------	------------

Tablica pamiątkowa Christopha Franza von Luck(e) i jego żony Sophie Dorothei z d. von Unruh. Piaskowiec. Po stronie południowej zupełnie na lewo. W punkcie środkowym dwa pola na teksty nagrobkowe (B) i (C), które podzielone są przez kilka elementów i obramowane. U góry pomiędzy dwoma pełnymi herbami na prostokątnej płycie tekst fundacyjny (A), który kontynuowany jest pod kolejną prostokątną płytą między dwoma ornamentami muszlowymi (D).

Wys.: 187 cm; szer: 125 cm. – Język niemiecki, pismo humanistyczne i fraktura; litery: 2,5–4,5 cm, große 3–5,5 cm.

Herby: Luck(e)¹⁾ Unruh²⁾

A Kindliches Denckmahl Ihren / Verewigten Eltern

B Dem Weyl(and) / Hochwohl geb(ohrnen) Herrn / Herrn Christoph Frantz v(on) / Luck gewesenem Lehns u(nd) Gericht / Herrn allhier auf Plau wurde geb(ohren) / A(nn)o 1723 d(en) 19ten März Sein Wohl / seeliger Herr Vater war der Weyl(and) / Hochwohl geb(ohrne) Herr George Otto / v(on) Luck ebenfalls Herr auf Plau / die Wohl seelige Fr(au) Mutter die / Weyl(and) Hochwohl geb(ohrne) Fr(au) Fr(au) / Johanna Juliana Theresia geb(ohrne) / Lichnovskÿ aus dem Hause Trep-/peln³⁾ nach einer genoßenen Stand-/des mäsigen erziehung erwählte / er erstlich den Militair stand, stu-/dierte darauf in Halle nahm sein / Vater ererbtes lehns Guth an / vermälte sich A(nn)o 1751 d(en) 5. May / mit der Weyl(and) Tit(ulat)e gewesenem / Fräulein Sophia Dorothea v(on) / Unruh aus Grocho⁴⁾ in Pohlen lebte / in der Ehe 23 Jahr 9 M(onath) wurde mit / 10 Kindern beschenkt davon 8 in / der Kindheit verstorben 2 Söhne / sind am leben. Lebte nach der / Ehe 17 Jahr 4 Mo(nath) starb 1792 d(en) 3 Julÿ / Seines Alters 69 Jahr 3 M(onath) 13 T(age). / Leichen Text Syrach 38, 2,3⁵⁾.

C Die Weyl(and) Hoch/wohlgeb(ohrne) Fr(au) Fr(au) Sophie Dorothea / geb(ohrne) v(on) Unruh verech(elicht)^{a)} v(on) Luck Sie / wurde gb(ohrne) A(nn)o 1733. d(en) 15. Martz / in Grocho⁴⁾ in Pohlen Ihr wohl / seeliger H(err) Vater war der Weyl(land) / Hochwohlgeb(orne) Herr Herr Bogis-/laus v(on) Unruh gewesener Königl(ich) Po(lnischer) / u(nd) Chur Sächs(ischer) Hauptman(n) Lehns / Herr auf Grocho, die Wohlsee(lige) Fr(au) / Mutter war die Hochwohlgeb(ohrne) Fr(au) Fr(au) Charlotte Louise von der Marwit[z] / nachdem Sie eine Hochadl(ichen) Erzieh-/ung genossen wurde Sie [17]51 d(en) / 5 Maÿ vermählt mit dem Weyl(land) / Hochwohlgeb(ohrnen) Herrn H(errn) Christo-/oph^{a)} Frantz v(on) Luck Herrn / auf Plau mit welchen Sie 23 / Jahr 9 M(onath) in einer gesegneten / Ehe gelebt in welcher Sie von / 10 Kindern entbunden davon 8 in / der Kindheit verstorben 2 H(err) Söhn(e) / sind noch am leben. Sie starb 1775 / d(en) 15ten Febr(uar) in einem Altar / von 41 Jahren 11 Monath.

D gewidmet von / Christoph Wilhelm Bogislaus / v(on) Luck und / Christoph George Carl v(on) Luck / ihren hinterlassenen Söhnen

Dziecięcy pomnik ich zmarłym śp. Rodzicom (A). Śp. wielmożnemu panu, panu Christophowi Frantzowi von Luck, byłemu panu lennemu i sędziemu tu w Pławie. Urodził się w roku 1723 dnia 19 marca. Jego śp. panem ojcem był śp. wielmożny pan George Otto v(on) Luck, również pan Pławu, śp. pani matka, śp. wielmożna pani, pani Johanna Juliana Theresia z d. Lichnovsky z linii na Trzebulach. Po zdobyciu odpowiedniego do swojego stanu wykształcenia wybrał on najpierw drogę wojskową, studiował potem w Halle, przejął odziedziczone od ojca lenno, ożenił się w roku 1751 dnia 5 maja ze śp. utytułowaną byłą panną Sophią Dorotheą von Unruh z Grochowa w Polsce, żył w małżeństwie 23 lata 9 miesięcy. Obdarowany został 10 dziećmi, z których 8 zmarło w dzieciństwie, 2 synów żyje. Po małżeństwie żył 17 lat 4 miesiące, zmarł 1792 r. dnia 3 lipca w wieku 69 lat 3 miesięcy 13 dni. Tekst pogrzebowy Syracha 38, 2,3 (B). Śp. wielmożna pani, pani Sophie Dorothea z d. von Unruh zamężna v(on) Luck. Urodziła się w roku 1733, dnia 15 marca w Grochowie w Polsce. Jej śp. panem ojcem był śp. wielmożny pan, pan Bogisław von Unruh, były Królestwa Polskiego i Księstwa Saksonii kapitan, pan lenny Grochowa, śp. panią matką była wielmożna pani, pani Charlotte Louise von der Marwitz. Po uzyskaniu szlacheckiego wykształcenia w roku 1751 dnia 5 maja wyszła za mąż za śp. wielmożnego pana, pana Christoopha Frantza von Luck, pana Pławu, z którym w błogosławionym małżeństwie przeżyła 23 lata 9 miesięcy i urodziła 10 dzieci, z których 8 zmarło w dzieciństwie, dwaj panowie synowie jeszcze żyją. Zmarła w roku 1775 dnia 15 lutego w wieku 41 lat 11 miesięcy (C). dedykowany od Christophu Wilhelma Bogislausa v(on) Luck i Christophu Georga Carla von Luck ich pozostawionych synów (D).

Na temat Georga Otto von Luck i jego małżonki Johanny Juliany von Lichnowski, zob. nr 231. Zgodnie z inskrypcją z roku 1726 ta para małżeńska pozostawiła troje dzieci: córkę Sophię Henriettę i synów: Christophu Franza i Georga Otto. Christoph Franz urodził się 19.03.1723 r., 5.05.1751 r. poślubił Sophię Dorotheę von Unruh z Grochowa, córkę kapitana Bogislausa von U. i Charlotty Louise von der Marwitz, która zmarła 15.02.1775 r.

Z ich dziesięciorga dzieci rodziców przeżyli tylko dwaj synowie Christoph Wilhelm Bogislaus (* przed rokiem 1775, † po roku 1792) i Christoph Georg Karl (* przed 1775 r., † po 1792 r.). Ich dalsze losy są nieznane. Ponieważ rodzinny majątek Pław w roku 1794 przeszedł w posiadanie majora pułku husarów Göcking, Karla Leopolda Christiana von Berga w Berlinie⁶⁾, należy przyjąć, że obydwaj synowie zmarli wkrótce po śmierci ich ojca 3.07.1792 r., bądź też majątek ten sprzedali. Tym samym ród von Luck w pławskiej linii męskiej miał z nimi wymrzeć.

a) Tak oryg.

1) Siebmacher, tabl. 62.

5) Tamże, tabl. 55, tu skierowany w lewo.

3) Treppeln, pol. Trzebule.

4) Grocho = Grochow, pol. Grochowo w pow. Sulęcín.

5) Syr 38,2–3.

6) BLHA Potsdam, Rep. 3. Neumärkische Kriegs- und Domänenkammer, nr 7341; Schwartz, Der neumärkische Großgrundbesitz im Jahre 1809, s. 81.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 141 (tylko wspomniano); Zdrenka, Genealogia rodu von Luck(e) (w druku).

294. †	Żytowań, wcześniej kościół filialny	przed 1775 r.
--------	-------------------------------------	---------------

Portret opata Gabriela Dubau z Neuzelle. Oramowany skórą. Opat przedstawiony jest w pozycji stojącej w białym cysterskim habicie mnicha z buławą opata w lewej ręce; prawą ręką trzyma leżącą na stole otwartą księgę z łacińskim tekstem hymnu. Po prawej stronie u góry oramowany obraz przedstawiający kościół w Żytowaniu.

Język łaciński, pismo humanistyczne.

Opis i inskrypcja według starej fotografii¹⁾.

[Av]e mari[s] / stel[la] / Dei [mat]er alma / A[t]que semper / virgo /
Felix coeli porta // Samens illud / Ave / Gebrielis ore / funda nos in / pace
/ mutans Evae²⁾ / nomen³⁾

Tłum.: Bądź pozdrowiona Gwiazdo Morza, dostojna Matko Boga i zawsze dziewi-
co, szczęśliwa bramo do nieba. Ty, która przyjęłaś Ave z ust Gabriela, wzmocnij nas
w pokoju, Ty która zmieniłaś imię Ewy.

41 przełożony klasztoru w Neuzelle, opat Gabriel Dubau urodził się 6.01.1700 r. w Neuzelle, przypuszczalnie jako syn zarządcy gospodarczego klasztoru Nikolausa Franza D. Dnia 8.12.1718 r. złożył ślubowania zakonne i otrzymał przy tym imię zakonne *Gabriel*. Od roku 1721 do 1726 studiował logikę i teologię na Uniwersytecie w Pradze i w roku 1726 otrzymał święcenia kapłańskie. Od roku 1727 do 1733 był zakrystianem, następnie od roku 1735 do około 1738 kuchmistrem, a w końcu od 1740 r. przeorem. 18.01.1742 r. obrano go opatem i trzy dni później namaszczone. Zmarł w Neuzelle 10.04.1775 r.

i 12 kwietnia pochowano go w grobowcu kaplicy pw. św. Józefa⁴⁾. Wraz z wysadzeniem kościoła w Żytowaniu przez żołnierzy niemieckich w styczniu 1945 r.⁵⁾ został zniszczony również jego portret.

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Seitwann, Abtsbildnis, nr 13a.
- 2) Z *Eva* czytanej wspak wynika *Ave*.
- 3) Hymn łaciński, śpiewany w kościele katolickim jako godzinki na nieszpórach świąt Matki Bożej. Tekst ten przekazywany jest od VIII wieku, którego autor jest nieznan.
- 4) Theissing, *Die Äbte von Neuzelle*, s. 66–68; Töpler, *Dubau Gabriel*, in: *Biographia Cisterciensis*, Version vom 15.01.2013, URL: http://www.zisterzienserlexikon.de/wiki/Dubau_Gabriel.
- 5) Traczyk, *Ziemia Gubińska*, s. 348 nast.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Seitwann, Abtsbildnis, nr 13a.

295.	Pław, kościół parafialny	1776
-------------	---------------------------------	-------------

Płyta nagrobna kaznodziei Johanna Gottlieba Cannabäus. Piaskowiec. Po zachodniej stronie apsydy. Skromna płyta, której część opatrzona jest tekstem nagrobkowym (A) i trzema cytatami z Biblii (B–D) lekko wypukłymi, płyta u góry jak i u dołu zaokrąglona, z małym ornamentem konturowym. Po lewej stronie poniżej pola inskrypcyjnego kosa, po prawej wypalona lampka.

Wys.: 143 cm; szer.: 97 cm. – Język niemiecki, fraktura; litery: 2,5–4,0 cm, przy nazwisku 4,0–6,5 cm.

- A Die / Crone des lebens / als ein Gnaden Lohn / treuer Knechte Jesu Christi / [er]wartet allhier dem Leibe nach / der Weyl(and) Wohl Ehrwürdige u(nd) Wohlgelahrte / Herr / Johann Gottlieb Cannabaeus / 48. Jahr lang treu gewesener Prediger zu Kleingandern¹⁾. / Er war gebohren zu Plau A(nn)o 1688. d(en) 13. May. / Studierte zu Berlin und Halle. / ward zum Predigt Amt vociert 1727. / hat niemahls geheyrathet. / Starb allhier zu Plau 1776. d(en) 10. Juny Abends u(m) 10. Uhr / seines Alters 88. Jahr und 4. Wochen.
- B Leichen Text: Ps(alm) 91. v(erse) 14.16. / Er begehret mein, so will ich ihn aushelfen²⁾.
- C Parentations Text: Ps(alm) 71. v(ers) 18. / Auch verlaß mich nicht Gott im Alter, wen(n) ich grau werde³⁾.
- D Stations Text: Es(aia) 57. v(ers) 2. / Die richtig vor sich gewandelt haben / kom(m)en zum Friede und ruhen in / ihren Kam(m)ern⁴⁾.

Tłum.: Korona życia jako wynagrodzenie z łaski, wierny sługa Jezusa Chrystusa, oczekuje tu ciałem śp. czcigodny i uczony pan Johann Gottlieb Cannabaeus, przez 48 lat wierny, były kaznodzieja w Gądkowie. Urodził się w Pławie w roku 1688 dnia 13 maja. Studiował w Berlinie i Halle. Na urząd kaznodziejski powołany w roku 1727. Nigdy nie ożenił się. Zmarł tu w Pławie 1776 r., 10 czerwca wieczorem

o godz. 10 w wieku 88 lat i 4 tygodni (A). Ponieważ mnie umiłował, wyratuję go (B). Nie opuszczaj mnie Boże, gdy już siwy będę (C). Ci, którzy postępowali godziwie, wchodzą do pokoju i odpoczywają na swoich łóżach (D).

Kaznodzieja Johann Gottlieb Cannabäus urodził się 13.05.1688 r. w Pławie jako syn pastora Johanna C. (1633–1710), zob. nr 183. Studiował w Berlinie i Halle n. Saale. Na pierwszy urząd kaznodziejski w Gądkowie (niem. Klein Gandern) powołany został w 1727 r., a w 1775 przeszedł na emeryturę. Zmarł nieżonaty 10.06.1776 r. w Pławie i został pochowany w tamtejszym kościele⁵⁾.

- 1) Klein Gandern, pol. Gądków w pow. Rzepin.
- 2) Ps 91,14,16.
- 3) Ps 71,18.
- 4) Iz 57,2.
- 5) Evangelisches Pfarrerbuch, t. 1, s. 301; t. 2, s. 118.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 141–142 (tylko wspomniano).

296. †	Grabin, kościół filialny	1776
---------------	---------------------------------	-------------

Wiatrowskaz. Metal. Data roku wycięta?

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

1776

Dzisiejszy kościół pochodzi z drugiej połowy XVIII wieku.

- 1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 29.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 29; Helling, 4 Dorfkirchen aus dem Kreise Crossen, s. 25; Crossener Kreiskalender, 1929, s. 102.

297.	Kosierz, kościół filialny	1778
-------------	----------------------------------	-------------

Płyta nagrobna tamtejszego pastora Johanna Sigismunda Kannergießer. Piaskowiec, rozbity. Obecnie na murze wewnętrznego dziedzińca kościoła, po prawej stronie od wejścia. Zaokrąglona płyta nagrobna zdobiona ornamentem roślinnym wzdłuż brzegu kamienia grobowego, zawiera na środku tekst nagrobkowy. Inskrypcja wykuwana.

Wys.:187 cm; szer.: 105 cm; litery: 2–4 cm. – Język niemiecki, fraktura.

Hier ruhen / die entseelte Gebeine / Her(rn) Johan(n) Sigismund / Kannegiesser Wohl / verdienten Seelsorgers der / Gemeinde zu Cossarz, Liebthall¹⁾ u(nd) / Cukeidell²⁾. Er ward [erster] A[... / ...] im Jahr 17[... / ...] Er verwaltete das Amt eines / S[chulleiter]s u(nd) Cantores 22 Jahr hin / [...]lehr / [...] einer [...]nder / [...] im Jahr 1740 d(en) / 23. November dess(elben) 1761sten Jahre e[in]trat. Am / [hir] selbst [...] ein[...]kt und bald darauf [...]ler der / [...]des d(en) 10. März^{a)} 1762

erfolgte [...] Ehe Gattin / [...] selich im Jahr 1768 d(en) 1ten Decem-
 Zum / [...b]ende Frau Philippina [...]lab[...]innre[...] / Schliesslich
 [...]ten Zu seinem [...] / [...] die Welt d(en) 21ten October / 1778 nachdem
 er sein Alter gebracht auf / 71 Jahr 5 Monathe / Zum Zeugnitz^{b)} der
 Kindlichen Hoch-/achtung u(nd) Liebe [...] dies wohl ve[...] / die [das]
 denckmahl Zu Ehren [...] unser Eltern / Requiescad^{b)} in Pace Amen / Frau
 Helena Gottliebe [...] Gottleben [...] ihren / H(er)r Johan(n) Emanuel
 Kannergiesser, Augustinus Kanitzer^{b)} / H(er)r Christopher Jen[ike]^{c)}
 Pastor zu Sechausen [..] Meiss(en)^{b)} / Frau Johanna [...] vereh(elicht)
 Seidelin / [...] des Steins / [...] Vnd seelige [...]

Tłum.: Tu spoczywają pozbawione duszy zwłoki Pana Johanna Sigismunda Kan-
 negiessera zasłużonego duszpasterza gminy Kosierz, Lubiatów i Kukadło. Był on
 pierwszym A(...) w roku 17(...). Sprawował urząd kierownika szkoły i kantora 22
 lata (...) wstąpił w roku 1740 dnia 23 listopada tego samego roku 1761 (...) dnia 10
 marca 1762 r. zdarzyło się, (...) małżonka (...) zmarła w roku 1768 dnia 1 grudnia
 (...) żyjąca żona Philippina (... opuścił) on świat dnia 21 października 1778 r., kiedy
 dożył wieku 71 lat 5 miesięcy. W dowód dziecięcego szacunku i miłości postawili-
 śmy ten pomnik ku czci naszych rodziców. Spoczywaj w pokoju amen, pani Helena
 Gottliebe (...) Gottleben (...) pan Johann Emanuel Kannergiesser, Augustinus Ka-
 nitzer, pan Christopher Jenike pastor w Sechausen (...) w Miśni, pani Johanna (...)
 zamężna Seidel (...).

Johann Sigismund Kannegießer, urodzony 21.(?).05.1707, był najpierw kantorem w Sule-
 chowie, następnie przybył jako pastor do Kosierza w roku 1763, tam zmarł 21.10.1778 r.
 i został pochowany na przykościelnym cmentarzu w Kosierzu³⁾. Jak wynika z inskrypcji,
 był żonaty i pozostawił dzieci.

a) Odczyt niepewny; możliwy również *May*.

b) Tak oryg.

c) Odczyt niepewny.

1) Liebthal (pol. Lubiatów w pow. Krosno Odrzańskie).

2) Kuckädel (pol. Kukadło w pow. Krosno Odrzańskie).

3) Evangelisches Pfarrerbuch, t. 1, s. 214; t. 2, s. 394.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 28 nie wspomniani.

298. †

Krosno Odrzańskie, kościół pw. św. Andrzeja

1780

Dzbanek z pokrywką. Cyna. Data roczna.

Wys.: 27 cm.

Opis i inskrypcje według Kunstdenkmäler¹⁾:

1780

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 42.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 42.

299. †	Gryżyna, kościół filialny	1781
--------	---------------------------	------

Wiatrowskaz. Metal. Na czterobocznej nadbudowie dachu kościoła. Inskrypcja wycinana. Język niemiecki i łaciński.

Opis i inskrypcja według *Kunstdenkmäler*¹⁾:

V(ALENTIN) M(ELCHIOR) V(ON) P(FÖRTNER) / ANNO 1781

Rodzina von Pförtner nabyła Gryżynę od rodziny barona von Schenkendorfa w roku 1762²⁾. W roku 1767 majątek ten podzielony był na dwie części. Jedna część należała do Ernsta Ludwiga von Pförtnera, a później do jego syna³⁾.

1) *Kunstdenkmäler des Kreises Crossen*, s. 93–94.

2) *Ledebur, Adels-Lexicon der preußischen Monarchie*, t. 2, t. 196.

3) *Schwartz, Der neumärkische Großgrundbesitz im Jahre 1809*, s. 79.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 93–94.

300. †	Budachów, kościół filialny	1783
--------	----------------------------	------

Kielich. Cyna. Na nim wygrawerowana inskrypcja fundacyjna.

Wys.: 19 cm. – Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według *Kunstdenkmäler*¹⁾.

Carl Friedrich Scholz auf Baudach 1783

Tłum.: Carl Friedrich Scholz z Budachowa 1783.

Zob. poniżej nr 302.

1) *Kunstdenkmäler des Kreises Crossen*, s. 3.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 3.

301.	Tarnawa Krościeńska, kościół filialny	1784
------	---------------------------------------	------

Płyta nagrobna Johanna Gottfrieda Berndt. Piaskowiec. Po lewej stronie od południowego wejścia do kościoła. Na środku prostokątnej płyty obramowane owalne pole z czterema narożnikami, z umieszczonym tekstem nagrobkowym (A), a poniżej zatarty cytat biblijny (B). Powyżej dwa pełne herby. Przy narożnikach ornament roślinny; poniżej poziomy kartusz z utraconą inskrypcją (C). Inskrypcja wykuwana.

Wys.: 182 cm; szer.: 99 cm; litery: 2,5–4,5 cm. – Język niemiecki, fraktura.

Herby: Berndt¹⁾ Gardt²⁾

A Hier liegt / Herr Johann Gottfried Berndt Erb- / und Gerichts Herr auf Tarnow ~ / Er war geboren 1720 d(en) 16. Oct(obris) zu Ebersbach³⁾ / beÿ Zittau durch seine Tätigkeit und Eüfer in den Geschäften / erwarb er sich den eigenthumlichen Besitz diese Gutttes, welches / er 1763 von dem Geheimen Staats und Kabinets Minister / Reichsgrafen von Finckenstein⁴⁾ kaufte. Er verheirathete sich / 1750 Zum erstenmal mit einer gebohrnen Gardt aus Sorau⁵⁾ ~ / die er in Klemzig⁶⁾ beÿ Züllichow⁷⁾ durch den Todt verlohrt: hierauf / erwählte er sich Zu Zweiten Gattin 1758 eine gebohrne Gremplerin / welche ihn mit [...] Söhnen und 2 Töchter aus beÿden Ehen / überlebte. Ist gestorben 1784 d(en) 27.ten Julÿ an einer Brustwassersucht / im 64sten Jahren seines Alters seine [...] endigte

B Mein Er[löse]r [...] seine... / ... / ... / ...]

C †

Tłum.: Tutaj leży pan Johann Gottfried Berndt dziedzic i sędzia Tarnawy Krościeńskiej. Urodził się w roku 1720 dnia 16 października w Ebersbach koło Zittau. Dzięki swojej działalności i gorliwości w interesach nabył on na własność ten majątek, który w roku 1763 kupił od tajnego ministra stanu i gabinetu ministrów hrabiego Rzeszy von Finckensteina. Ożenił się w roku 1750 po raz pierwszy z (panną) z d. Gardt z Żar, którą stracił w Kłępsku koło Sulechowa wskutek śmierci: po tym wybrał sobie w roku 1758 za drugą żonę z d. Grempler, która go przeżyła wraz z (.) synami i 2 córkami z pierwszego małżeństwa. Zmarł w roku 1784 dnia 27 lipca na puchlinę opłucną w wieku 64 lat (...) (A). Mój Zbawiciel (...) jego (...) (B).

Johann Gottfried Berndt, dziedzic i sędzia Tarnawy Krościeńskiej urodził się 16.10.1720 r. w Ebersbach koło Zittau. W roku 1750 ożenił się najpierw z Christine Gottliebe Gardt (1717–1757), a w roku 1758 z Barbarą Susanną Grempler. Zmarł 27.07.1784 r. Syn z pierwszego małżeństwa Gottfried Erdmann B. (1753–1841) był powiatowym poborcą podatkowym w Kurniku⁸⁾.

- 1) Własny; po lewej uniesione zwierzę (wilk?), po prawej inicjały GJB, powyżej korona; klejnot: dwa bawole rogi.
- 2) Własny: pośrodku serce po bokach połączone z?, na nim pierścień: klejnot: pierścień.
- 3) Miasto w Saksonii.
- 4) Minister gabinetu Carl Wilhelm Graf Finck von Finckenstein (1714–1800), zob. Straubel, Biografisches Handbuch der preußischen Verwaltungs- und Justizbeamten, cz. 1, s. 314.
- 5) Sorau (pol. Żary).
- 6) Klemzig (pol. Kłępsk, pow. Świebodzin).
- 7) Züllichau (pol. Sulechów).
- 8) Zob. przyp. 4
- 9) www.personengeschichte.de/hellmuth-berndt.html

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 229.

302. †	Budachów, kościół filialny	1785
--------	----------------------------	------

Wiatrowskaz. Metal. Inicjały i data roczna wycinane.

Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler i Saemanna¹⁾:

C(arl) F(riedrich) S(cholz) v(on) B(audach) / 1785

Kamień węgielny pod budowę nowego kościoła położony został 28.08.1781 r., a kościół wybudowany w latach 1782–1785²⁾. W roku 1773 wdowa Dorothea Eleonore von Stosch, z d. von Pannwitz sprzedała majątek Budachów za 20 710 talarów wdowie po radcy sprawiedliwości Małgorzacie Dorocie Scholz, z d. Sauter, która z kolei sprzedała go w roku 1795 za 50 500 talarów Karolowi Wilhelmowi Ludwigowi Pletz von der Groeben³⁾. Zob. wyżej nr 300.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 1; Saemann, Die Baudacher Kirche, s. 93.

2) Saemann, op.cit.

3) Schwartz, Der neumärkische Großgrundbesitz im Jahre 1809, s. 78.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 1; Saemann, Die Baudacher Kirche, s. 93.

303. †	Stargard Gubiński, kościół parafialny	1786
--------	---------------------------------------	------

Kielich. Srebro. Stopniowana, sześciolistna stopa, w dolnej części nodusa profilowany sześciokątny trzon. Na szyi stopy fryz roślinny Rankenfries. Między dwoma profilowanymi sześciokątnymi pierścieniami nodus w kształcie rozety z sześcioma odlanymi główkami cherubinów ze skrzydłami. Na stromej czarze wygrawerowany pełny herb Schönaichów, powyżej inicjały fundatora (A). Pod herbem rok fundacji (B), rozdzielony przez ogniwo łączące obydwie herby. Inskrypcje grawerowane.

Język niemiecki, kapitała.

Opis i inskrypcja według starej fotografii¹⁾:

Herby: Schönaich²⁾ zakon św. Huberta³⁾

A O(TTO) A(LBERT) F(REI) H(ERR) V(ON) S(CHÖNAICH)

B 17//86

Na temat fundatora Otto Alberta barona von Schönaicha zob. wyżej nr 275.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Amtitz, Abendmahls- und Taufgeräte, nr 002130.

- 2) Podzielony, u góry wieniec dębowy z ośmioma liśćmi dębu, u dołu kroczący lew; klejnot: wieniec dębowy, lwia łapa z mieczem – por. Sinapius, Schlesische Curiositäten, t. 1, s. 149 i Siebmacher, tabl. 50.
- 3) Krzyż maltański, między ośmioma ostrzami cztery orły z rozpostartymi skrzydłami, w kącikach bocznych i u dołu po jednym rogu, u góry mały orzeł.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Amtitz, Abendmahls- und Taufgeräte, nr 002130.

304. †	Gębice, kościół filialny	1787
---------------	---------------------------------	-------------

Kielich. Srebro. Stopniowana, sześciolistna stopa, w dolnej części nodusa profilowany sześciokątny trzon. Na szyi stopy fryz roślinny. Między dwoma profilowanymi sześciokątnymi pierścieniami nodus w kształcie rozety z sześcioma odlanymi główkami cherubinów ze skrzydłami. Na stromej czarze wygrawerowany pełny herb Schönaichów, powyżej inicjały fundatora (A). Pod herbem rok fundacji (B), rozdzielony przez ogniwo łączące obydwa herby. Inskrypcje grawerowane.

Język niemiecki, kapitała.

Opis i inskrypcja według starej fotografii¹⁾:

Herby: Schönaich²⁾ zakon św. Huberta³⁾

A O(TTO) A(LBERT) // F(REI) H(ERR) // V(ON) S(CHÖNAICH)

B 17//87

Na temat fundatora Otto Alberta barona von Schönaich zob. wyżej nr 275.

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Amtitz, Abendmahls- und Taufgeräte, nr 00225.
- 2) Podzielony, u góry wieniec dębowy z ośmioma liśćmi dębu, u dołu kroczący lew; klejnot: wieniec dębowy, lwia łapa z mieczem – por. Sinapius, Schlesische Curiositäten, t. 1, s. 149 i Siebmacher, tabl. 50.
- 3) Krzyż maltański, między ośmioma ostrzami cztery orły z rozpostartymi skrzydłami, w kącikach bocznych i u dołu po jednym rogu, u góry mały orzeł.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Amtitz, Abendmahls- und Taufgeräte, nr 00225.

305. †	Tarnawa Krościeńska, kościół filialny	1788
---------------	--	-------------

Dzbanek na wino z inskrypcją fundacyjną. Cyna. Inskrypcja grawerowana.

Wys.: 20 cm. – Język niemiecki, pismo humanistyczne.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

Diese Kanne Schenket In Die Kirche Zu Torno Maria Gruszen Gebohrne
Lukassin Krüger und Gastwürten zu Torno 1788

Tłum.: Tę butelkę daruje kościołowi w Tarnawie Krościeńskiej Maria Gruszen z d. Lukass karczmarza i oberżysty w Tarnawie Krościeńskiej 1788 r.

Na temat fundacji i fundatorki nie można ustalić bliższych danych.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 229.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 229.

306. †	Budachów, kościół filialny	1789
---------------	-----------------------------------	-------------

Ołtarz ambonowy. Drewno. Między dwiema skromnymi i profilowanymi kolumnami sześciokątny kosz ambony z baldachimem, zwieńczonym słońcem. Drewniane drzewa palmowe pochodzą z połowy XIX wieku. Na głowicach kolumn i predelli po dwie wazy na każdej. Po wewnętrznej stronie drzwi szafy pod schodami ambony adnotacja wykonania. Inskrypcja malowana.

Język niemiecki, fraktura?

Opis i inskrypcja według starej fotografii, Saemanna i Kunstdenkmäler¹⁾:

1789 den 4. August Joh(ann) Gottlieb Lindner als Küster alhier hat mich
gemacht 4 Jahr nach den Thurm-Bau und 7 Jahr nach den Kirchen-Bau

Tłum.: W roku 1789 dnia 4 sierpnia Johann Gottlieb Lindner jako tutejszy kościelny
wykonał mnie 4 lata po wybudowaniu wieży i 7 lat po wybudowaniu kościoła.

Kościół w Budachowie wybudowany został w latach 1782–1785.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Baudach, Kanzelaltar, nr 2942; Saemann, Die Baudacher Kirche, s. 93; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 2.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Baudach, Kanzelaltar, nr 2942; Saemann, Die Baudacher Kirche, s. 93; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 2.

307. †	Krosno Odrzańskie (dawne Muzeum regionalne)	1789
---------------	--	-------------

Dzbanek walcowany cechu rybaków. Cyna. Według Mirow w podobnym kształcie, jak ten z roku 1688, zob. nr 123. Na ścianie przedstawione są trzy mijające się ryby. Poniżej adnotacja właściciela (A). Na spodzie umieszczony jest krośnieński znak rozpoznawczy

oraz znak mistrzowski (B)

. Inskrypcja (A) grawerowana, (B) punzowana.

Wys.: 30 cm. – Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Mirow¹⁾:

A Meister Mertin Dame 1789

B J(ohann) G(ottfried) F(ehrmann)

Od roku 1945 ten walcowany dzbanek uważany jest za zaginiony. Na temat historii zasobów zob. nr 84. Konwisarz Johann Gottfried Fehrmann urodził się 08.03.1743 r. w Krośnie i tam zmarł 01.05.1794 r.²⁾

1) Mirow, Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer, s. 139–140, 142–143.

2) Tamże, s. 142.

Mirow, Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer, s. 139–140, 142–143.

308. †	Krosno Odrzańskie, cmentarz kościoła na górze (św. Andrzeja)	1789
--------	---	-------------

Nagrobek Paula von Natalis. Piaskowiec. Skromną podbudowę z owalnym herbem zmarłego na przodzie wieńczy wazon, na którym spoczywa hełm i wieniec laurowy. Z przodu na wazonie u dołu zrolowany arkusz z inskrypcją nagrobkową. Inskrypcja wykuwana.

Język niemiecki, pismo humanistyczne.

Inskrypcje według starej fotografii, Zeidlera i Kunstdenkmäler¹⁾:

Herb: Natalis²⁾

Paul von Natalis / Königl(ich) Preuss(ischer) General / der Infanterie /
CHeF eines Regiments Musquet(ier) / Ritter des Ordens Pour le Mérite
/ geb(oren) zu Pillau in Preussen 1. MAI 1722 / starb am 4. APRIL
1789. / diente 35 JaHr machte unter / FriedricH dem Uvergeßlichen / 8.
Feld=Züge und wohnte / 6. gr(oßen) Feld=Schlachten / mit.

Tłum.: Paul von Natalis, królewsko-pruski generał piechoty, szef pułku muszkietarów, rycerz zakonu Pour le Mérite, urodzony w Piławie w Prusach 1 maja 1722 r., zmarł 4 kwietnia 1789 r., służył 35 lat, pod niezapomnianym Fryderykiem, wziął udział w 8 wyprawach i uczestniczył w 6 dużych otwartych bitwach.

Paul von Natalis, królewsko-pruski generał major, urodził się 08.03.1720 r. w Piławie w Prusach Wschodnich jako syn pułkownika, hugenota Jeana de Natalis i Susanne de la Fargue. Około roku 1750 poślubił Charlottę Marię Rahel von Collas (* 24.12.1723 r. w Królewcu, zmarła 13.12.1795 r. w Krośnie Odrzańskim), jedyną córkę uczonego i budowniczego Johna von Collas i Christiny Charlotty Pelet z domu Weißenstein-Glaubitten, zob. nr 310. W roku 1778 został szefem V pułku garnizonowego, komendantem Głogowa (1778–1780) i Wrocławia (1782), a w roku 1788 emerytowany. Był on rycerzem zakonu Pour le Mérite. Natalis zmarł 04.04.1789 r. w Krośnie Odrzańskim i tam został pochowany na cmentarzu kościoła na górze św. Andrzeja³⁾.

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Crossen, Bergkirchhof, nr 6922; Zeidler, Der Crossener Bergfriedhof, s. 38; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 77–78.
- 2) W tarczy arka Noego, u góry stojący na chmurze orzeł z rozpostartymi skrzydłami, powyżej korona hrabiowska.
- 3) Biographisches Lexikon aller Helden und Militärpersonen, cz. 3, s. 88–89.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Crossen, Bergkirchhof, nr 6922; Zeidler, Der Crossener Bergfriedhof, s. 38; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 77–78.

Krosno Odrzańskie	1792
(dawne Muzeum regionalne)	

Zob. przed rokiem 1757, nr 267.

Pław, kościół parafialny	1792
---------------------------------	-------------

Zob. rok 1775, nr 293.

309. †	Sarbia, kościół filialny	1794
---------------	---------------------------------	-------------

Krucyfiks. Drewno. Na spodzie stopy inskrypcja fundacyjna.

Język łaciński, pismo humanistyczne.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

Donavit hunc crucifixum templo Münchsdorf S(iegismund) Redlich
Pastor 1794 d(ie) 29 Mai

Tłum.: Krucyfiks ten podarował kościołowi w Sarbii pastor Siegismund Redlich
w dniu 29 maja 1794 r.

Sigismund Redlich urodził się 16.05.1758 r. w Żarach jako syn mistrza szewskiego Samuela R. i Anny Marii Spielberg. Studiował na uniwersytecie w Halle n. Saale. W roku 1790 został bakałarzem w szkole miejskiej w Krośnie, a 26.06.1791 r. wyświęcony na pastora w Czarnowie (niem. Neuendorf). Od roku 1794 aż do swojej śmierci był pastorem w Garbiczu (niem. Görbitsch) w pow. Rzepin. Był żonaty: 1° z Theodorą Christiane Kückler i 2° z Anną Karoline Auguste Müller, córką pastora Martina Friedricha M. w Sarbinowie. Redlich zmarł 23.09.1838 r. w Garbiczu²⁾.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 136.

2) Evangelisches Pfarrerbuch, t. 1, s. 215, 301; t. 2, s. 673.

310. †	Krosno Odrzańskie, cmentarz kościoła na górze św. Andrzeja	1795
--------	---	-------------

Nagrobek Charlotty Raheli von Natalis. Piaskowiec. Na skromnej podbudowie płyta wierzchnia, na której stoi kopuła w kształcie grzyba. Z przodu medalionowy obraz zmarłej z inskrypcją nagrobkową (A), poniżej tekst (B). Po bokach znajdowały się inskrypcje (C) i (D). Na odwrotnej stronie flankowany przez dwa jelenie herb rodzinny von Collas. Inskrypcja wykuwana.

Język niemiecki, pismo humanistyczne.

Inskrypcje według starej fotografii, Zeidlera i Kunstdenkmäler¹⁾:

Herb: Collas²⁾

A Charl(otte) Rahel // von Natalis / Baronesse // von Collas / Gebohren
den // 24. Dez(ember) 1723 / Gestorben den // 17. Dez(ember) 1795

B Ihr Leben war tätig / Ihr Alter heiter und froh / Ihr Tod sanft

C Jeder Tugendfreund nahe sich ihrem Grabe / Und wünsche zu sterben
wie sie

D Sanfter Schlaf ist der redliche Tod

Tłum.: Charlotte Rahel von Natalis baronówna von Collas, urodzona dnia 24 grudnia 1723 r., zmarła dnia 17 grudnia 1795 r. (A). Jej życie było aktywne, jej wiek pogodny i radosny, jej śmierć spokojna (B). Każdy, kto ceni cnoty, niech zbliży się do jej grobu i życzy sobie tak umrzeć jak ona (C). Spokojny sen jest uczciwą śmiercią (D).

Charlotte Maria Rahel von Collas urodziła się 24.12.1723 r. w Królewcu w Prusach Wschodnich jako jedyna córka uczonego i budowniczego Johna von Collas i Christine Charlotte Pelet z domu Weißenstein-Glaubitten. Była żoną królewsko-pruskiego generała majora Paula von Natalisa (1720–1789) (zob. nr 308). Zmarła 17.12.1794 r. w Krośnie Odrzańskim i tam została pochowana na cmentarzu kościoła na górze.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Crossen, Bergkirchhof, nr 6922; Zeidler, Der Crossener Bergfriedhof, s. 39; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 78.

2) Podzielona tarcza, u góry między dwiema wieżami lilia francuska, u dołu w ukośnie podzielonym polu lew; klejnot; jeleni przebity strzałą – Neues preussisches Adels-Lexicon, t. 1, s. 373–374.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Crossen, Bergkirchhof, nr 6922; Zeidler, Der Crossener Bergfriedhof, s. 39; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 78.

311. Łagów, kościół filialny 1797

Płyta nagrobna Friedricha Sigismunda Martin. Na cmentarzu na północ od kościoła. Piaszkowiec, zdobiony bogatym ornamentem rokokowym. W obramowanym polu głównym inskrypcja pośmiertna (A), poniżej rymowany tekst żałobny (B). Inskrypcja wykuta.

Wys.: 183 cm, szer.: 108 cm. – Język niemiecki, fraktura; litery: 3–4,5 cm.

A Ruhe- und Grabstädte / Hier ruhet in Gott unter diesem / Steine die Gebeine des Friedterich Siegismund Martin. Er wurde geb-/ohren zu Laesgen am 23. May 1780 / und hat sein Alter gebracht auf 16 Jahr / 10 Monatte und einige Tage.

B So kurtz ist deins Jungen Lebens Ziel
O Jüngling hier in diesem Pilger Lande
Oft träumest du deine Tage Dir nach viel
Und ruhst wie ich bald unterm kahlen Sande

Sanft ruhe seine Asche / Sein andencken bleibt im Hertzen.

Tłum.: Miejsce spoczynku i grób, tu spoczywają w Bogu pod tym kamieniem zwłoki Friedtericha Siegismunda Martina. Urodził się w Laskach Odrzańskich 23 maja 1780 r. i dożył wieku 16 lat 10 miesięcy i kilku dni (A). Taki krótki jest cel twojego młodego życia, o młodzińcze tu w tym kraju pielgrzymów, często marzyłeś za twoich dni o wielu rzeczach, a spoczywasz jak i ja wkrótce (będę) pod zimnym piaskiem, niech jego prochy spoczywają lekko, a pmięć o nim pozostaje w sercu (B).

Friedrich Sigismund Martin urodzony 23.05.1780 r. w Laskach Odrzańskich (niem. Läs-gen), zmarł w wieku 16 lat 10 miesięcy i kilku dni, w końcu marca 1797 r.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 132.

312. † Krosno Odrzańskie po roku 1797
(dawne Muzeum regionalne)

Dzbanek walcowany cechu rybaków. Cyna. Pięknie grawerowany. Na spodzie umieszczony jest krośnieński znak rozpoznawczy i znak mistrzowski (B) . Inskrypcja puncowana.

Język francuski i niemiecki.

Opis i inskrypcja według Mirow¹⁾:

J(ean) M(aizières) Z(inngießer)

Tłum.: J(ean) M(aizières) Konwisarz

Od roku 1945 walcowany dzbanek uważany jest za zaginiony. Jako że Jean Maizières używał krośnieńskiego znaku rozpoznawczego Johanna Gottfrieda Fehrmanna, to Mirow zakłada, że dopiero po tegoż śmierci w roku 1794 przesiedlił się on z Cottbus przez Sulechów i przejął warsztat Fehrmanna od jego syna Carl Maizières po roku 1797²⁾.

1) Mirow, Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer, s. 143.

2) Tamże.

Mirow, Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer, s. 143.

313.	Pław, kościół parafialny	1798
-------------	---------------------------------	-------------

Płyta nagrobna pastora Christopha Georga Lubasch. Piaskowiec. Po zachodniej stronie, druga na lewo od wejścia. Pośrodku prostokątnej płyty obramowane ornamentem roślinnym pole z tekstem nagrobkowym (A), poniżej trzy kartusze z tekstami: po lewej (B), pośrodku (C), po prawej (D). U góry na środku oko Boga ujęte w trójkącie, flankowane dwiema anielskimi głowami ze skrzydłami.

Wys.: 189 cm; szer.: 102 cm. – Język niemiecki, fraktura; litery: 2,5–4,0 cm.

A Das Auge des Herren / und seine Engel bewahren allhier die gebeine seines / treuen Knechtes des Wohlseeligen Weÿ(land) Wohl Ehrwürdigen / und Wohlgelährten Herrn Christoph George Lubasches / 50 Jahr treugedienten Predigers in Plau u(nd) Rottenburg¹⁾. Er ward / geb(ohren) allhier zu Plau 1716 d(en) 17 October Studierte in Guben²⁾ Lauban³⁾ / Halle und Jena ward zum Predigt Amt nach Rottenburg / vocirt 1743 wo selbst Er 5 Jahr gestanden und sich mit der / damaligen Jungfer Johan(n) a Rosina Hönin aus Croszen⁴⁾ / verehliget in welcher Ehe Er aber nur 1 Jahr gelebet, weil seine / gedachte Ehe Frau 1747 daselbst in denen ersten Wochen / verstarb und ihm ein Söhnlein Nahmens Johan(n) Christoph / hinterlies welches hier neben Ihm beerdiget liegt An(n)o 1748 / ward Er hierher nach Plau als Prediger vocirt welches / Amt Er 40 Jahre mit aller Treue verwaltet, ob er gleich / wegen seiner Sanfftmuth mancheleÿ Ungemach / erfüllen müssen. Er starb sanfft und seelig A(nn)o 1798 / d(en) 24. Feb(ruarÿ) seines Alters 81. Jahr. / Gott erfreue seine treue Seele mit / himlischer Wonne.

B Leichen T(ext) / Jer(emias) 15 v(ers) 19. / wo du dich zu mir / heltest, so will ich mic[h] / zu dir halten⁵⁾

C Requiescat in / Pace

D Parentation / Eÿ du frommer / und / getreuer Knecht / Mat(thäus) 25 v(ers) 23.⁶⁾

Tłum.: Oko Pana i jego aniołowie strzegą tu zwłoki swojego wiernego sługi śp. czci-godnego i wielce wykształconego pana Christopha Georga Lubascha, kaznodziei, który przez 50 lat wiernie służył w Pławie i Czerwiesku. Urodził się tu w Pławie

w roku 1716 dnia 17 października. Studiował w Gubinie, Lubaniu, Halle i Jenie. Na urząd kaznodziejski do Czerwieńska powołany został w 1743 r., gdzie przez 5 lat sam go sprawował i ożenił się z ówczesną panną Johanną Rosiną Hön z Krosna, w którym to małżeństwie żył tylko 1 rok, bowiem jego wspomniana małżonka w pierwszych tygodniach 1747 roku zmarła, pozostawiając mu synka o imieniu Johann Christoph, który tu obok niego leży pochowany. W roku 1748 wezwany został do Pławu jako kaznodzieja, który to urząd przez 40 lat sprawował z wielkim oddaniem, chociaż przez swoją łagodność musiał doświadczać różnego rodzaju przykrości. Zmarł spokojnie i pobłogosławiony w roku 1798 dnia 24 lutego w wieku 81 lat. Niech Bóg jego wiernej duszę uraduje niebiańską rozkoszą (A). Tekst pogrzebowy: Jeremiasz 15 wiersz 19. Jeżeli zawrócisz do mnie, i ja się zwrócę do ciebie (B). Spoczywaj w pokoju (C). Wspomnienie pośmiertne Sługo dobry i wierny. Mateusz 25 wiersz 23 (D).

Christoph Georg Lubasch urodził się 17.10.1716 r. w Pławie jako syn pastora Johanna L. i jego małżonki Anny Christiny z d. Cannabäus. Uczęszczał do szkół w Gubinie i Lubaniu, studiował w Halle i Jenie. W roku 1743 pastor w Czerwieńsku, od roku 1748 do 1788 w Pławie. Dnia 21.02.1747 r. poślubił on w Krośnie Johannę Rosinę Hön (Hän), córkę tamtejszego rektora Johanna H. Ona zmarła po urodzeniu ich syna Johanna Christopha, który zmarł tak samo w roku 1748. W latach 1772–1775 prowadził spór z von Arnoldem, panem Leśniowa i z gminami Leśniów Wielki (niem. Groß-Lessen) i Leśniów Mały (niem. Wenig-Lessen) z powodu odmowy datku na budowę plebanii w Łagowie⁷⁾. Christoph Georg L. w roku 1788 przeszedł na emeryturę i przekazał urząd Johannowi Gottłobowi Lubaschowi (1743–1800), zob. nr 253. Zmarł on 24.02.1798 r. w Pławie i został pochowany w tamtejszym kościele⁸⁾. Odnośnie jego braci, to Georg Christlieb, urodzony 21.02.1708 r., zmarł 16.03.1711 r., a Christian Gottlieb, urodzony 6.10.1722 r., zmarł 28.05.1745 r., nr 251.

1) Rothenburg an der Oder Krs. Grünberg, pol. Czerwieńsk, pow. Zielona Góra.

2) Obecnie miasto graniczne Guben / Gubin.

3) Lauban, pol. Lubań.

4) Crossen an der Oder, pol. Krosno Odrzańskie.

5) Jr 15,19.

6) Mt 25,23.

7) BLHA Potsdam, Rep. 40B: Neumärkisches Konsistorium, nr 415.

8) Evangelisches Pfarrerbuch, t. 1, s. 216; t. 2, s. 517.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Plau, Grabstein, nr 6964; Interessante Grabsteine aus dem Kreise Crossen, s. 269; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 139 (wspomniany z zdjęciem).

314. †

Wężyska, kościół filialny

1798

Misa chrzcielna. Cyna. Na brzegu inskrypcja fundacyjna. Inskrypcja wygrawerowana.

Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

C. D. Müllern J. C. Müllern, O. S. Müller 17. A. H. Liebschern 98

Ponieważ dzisiejszy kościół wybudowany został dopiero w roku 1878, to misa chrzcielna pochodziła z kościoła poprzedniego²⁾.

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 133.

2) Tamże.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 133.

315. †	Korczyców, kościół parafialny	1800
---------------	--------------------------------------	-------------

Dzbanek chrzcielny. Cyna. Gładki, lekko lejkowaty korpus z wysoką częścią stopy, profilowanym pierścieniem podstawy i uchwytem wywiniętym w kształcie litery s. Pod dziobkiem dzbanka inskrypcja fundacyjna. Inskrypcja grawerowana.

Wys.: 19 cm. – Język niemiecki.

Inskrypcje według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

C. H. S. Stein geb(orne) Jaeckel / 1800

Tłum.: C. H. S. Stein z d. Jaeckel 1800.

Pastor Johann Christoph Stein urodził się 1.12.1726 r. w Krośnie jako syn mistrza szewskiego Johanna Christopha S. i Marii Magdaleny Ullmann. Studiował na uniwersytecie w Halle/S. W roku 1760 został pastorem w Drzeniowie (niem. Drehnow), a od roku 1767 do 1809 pastorem w Korczycowie. Tam zmarł 20.05.1809 r. i został pochowany w tamtejszym kościele. Był żonaty z 1° Christiane Dorotheą Köpstein²⁾ i 2° z C. H. S. Jaeckel.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Kutschow, Kelch, nr 3003; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 111.

2) Evangelisches Pfarrerbuch, t. 1, s. 212; t. 2, s. 850.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Kutschow, Kelch, nr 3003; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 111.

316. †	Korczyców, kościół parafialny	1800
---------------	--------------------------------------	-------------

Misa chrzcielna. Cyna. Gładka forma. Na szerokim podwyższonym brzegu inskrypcja fundacyjna. Inskrypcja grawerowana.

Język niemiecki.

Inskrypcje według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

C. H. S. Stein geb(orne) Jaeckel 1800

Tłum.: C. H. S. Stein z d. Jaeckel 1800.

Na temat osoby zob. wyżej nr 315.

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Kutschow, Taufschale, nr 3003; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 111.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Kutschow, Taufschale, nr 3003; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 111.

317. †	Kosarzyn, kościół parafialny	XVIII w.
---------------	-------------------------------------	-----------------

Dzbanek chrzcielny. Cyna. Gładki, podzielony przez dwa pierścienie, cylindryczny korpus z profilowaną częścią stopy. Profilowanie powtarza się w stopniowanej nakrywce z kulistym uchwytem, który przykrywa także uformowany dziobek. Uchwyt dzbanka wygięty w kształcie litery S. Na ścianie pod dziobkiem inskrypcja fundacyjna. Inskrypcja grawerowana.

Język niemiecki, kapitała.

Opis i inskrypcja według starej fotografii¹⁾:

M. J. [---] // 17[.].

Na temat wspomnianej osoby nie można ustalić bliższych danych.

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Kuschern, Taufkanne, nr 00271.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Kuschern, Taufkanne, nr 00271.

318. †	Chlebowo, kościół filialny	XVIII w.
---------------	-----------------------------------	-----------------

Ołtarz ambonowy. Drewno, pomalowane. Nad mensą pomiędzy dwiema korynckimi kolumnami na wysokiej podstawie i bocznym ornamentem roślinnym trójkątny kosz ambonowy z zaplekiem z materiałowej kotary. Cytaty z Biblii umieszczone w polach balustrady pochodzą z XIX wieku. Powyżej na kolumnach wysoka profilowana nasada, pod której sufitem unosi się biały gołąb jako symbol Ducha Świętego. Na nim pomiędzy dwiema małymi kolumnami z wazonami kwiatowymi duże promieniste słońce jako symbol życia, na środku którego przedstawione oka Boga w trójkącie z tekstem hebrajskim (B), na którego bokach zewnętrznych wykonany jest napis (C). Inskrypcje malowane.

Język łaciński (A, C), hebrajski (B).

Opis i inskrypcje według starej fotografii¹⁾:

A SOLI DEO GLORIA²⁾

B יהוה³⁾

C SANCTUS / SANCTUS / SANCTUS

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Niemaschkleba, Kircheninnere, nr 002842.
- 2) 4) 1 Tm 1,17.
- 3) W języku hebrajskim Jehwáh = Jehova, imię własne Boga narodu izraelskiego.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Niemaschkleba, Kircheninnere, nr 002842.

319. †	Trzebiechów, kościół filialny	XVIII w.
---------------	--------------------------------------	-----------------

Puszka do przechowywania hostii. Cyna. Kolistą puszką, na której nakrywcę umieszczona jest scena Zwiastowania z pismem kolistym. Inskrypcja grawerowana.

Wys.: 23 cm. – Język niemiecki, pismo humanistyczne.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

Der Grus uns Zeugnis gibt
wie Gott die Menschen liebt

Tłum.: To pozdrowienie daje nam świadectwo, jak Bóg kocha ludzi.

- 1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 237.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 237; Schmidt, Wanderung nach Trebichow, s. 148; Krämer, Trebichow im Crossener Odergau, s. 44.

320. †	Korczów, kościół parafialny	XVIII w.?
---------------	------------------------------------	------------------

Ołtarz ambonowy. Drewno, malowane. Pomiędzy dwiema korynckimi kolumnami z ornamentem roślinnym, z boku sześciokątnego kosza ambony z sześciokątnym baldachimem, zwieńczonym słońcem. Na głowicach kolumn dwie figury Apostołów. Pod koszem prostokątna tablica z odnowioną inskrypcją.

Język niemiecki, fraktura.

Opis i inskrypcja według starej fotografii i Kunstdenkmäler¹⁾:

Wer mein Fleisch isset, / und trinket mein Blut, der / bleibet in mir und
Ich in ihm.²⁾

Tłum.: Kto spożywa ciało moje i pije krew moją, we mnie mieszka, a Ja w nim.

- 1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Kutschow, Altar, nr 2999; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 107, 109.
- 2) J 6,56.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Kutschow, Altar, nr 2999; Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 107, 109.

321. †	Żytowań, wcześniej kościół filialny	2 poł. XVIII w.?
--------	-------------------------------------	------------------

Relikwiarz? Cyna? W formie monstrancji na profilowanej stopie, podzielonej na cztery segmenty. Z krótkiego czworokątnego trzonu z ornamentem kwiatowym wychodzi szerokie okrągłe obramowanie, wypełnione ornamentem kwiatowym, owocowym i liściowym, u góry zakończone stylizowaną muszlą Jakuba. Na środku głównego pola, bardzo bogato wypełnionego stylizowanymi kwiatami, ujęty małymi perłami obraz nieznannej osoby o imieniu Joanna? Nad i pod obrazem w czterech małych poletkach teksty (A) i (B). Czy relikwiarz posiadał pojemnik do przechowania relikwii, trudno ustalić. Inskrypcja malowana.

Język łaciński, kapitała.

Opis i inskrypcja według starej fotografii¹⁾:

A MODES // VICTOR

B [[J]OANNE^{a)} // RELIQVE

? Zwycięzca (A); relikwia Jana? (B)

Niezrozumiały tekst oraz rysunek młodej kobiety, która nie jest zakonnicą (brak habitu), nie pozwala na identyfikację osoby.

a) Możliwy dalszy odczyt *JANNE*.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Seitwann, Reliquienbehälter, nr 00266.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Seitwann, Reliquienbehälter, nr 00266.

322.	Gubin, kościół parafialny	XVIII w.?
------	---------------------------	-----------

Kamień nagrobny Elisabeth Appell. Piaskowiec. Ośmiokątny. Inskrypcja wykuta.

Język niemiecki, kapitała; litery: 5 cm.

Opis i inskrypcja według zdjęcia¹⁾:

2^{a)} / FRAV / ELISABET / APPELLIN

Oдноśnie zmarłej osoby brak bliższych danych²⁾.

a) Odczyt niepewny.

1) Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcie 35a.

2) Burmistrz Nikolaus Appel zmarł w roku 1604, wdowa po nim Anna 11.09.1625 (Niederlausitzer Mitteilungen, 4: 1899, s. 388; 6:1901, s. 284), bezpośredni ich związek ze zmarłą jest niepotwierdzony.

Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcie 35a.

323. (†)	Gubin, kościół parafialny	XVIII w.?
----------	---------------------------	-----------

Płyta nagrobna nieznaney osoby. Piaskowiec. Płyta została rozbita podczas działań wojennych w 1945 r., zachowały się z niej trzy fragmenty. Inskrypcja wykuta.

Język niemiecki, fraktura; litery: 3–5,5 cm.

Opis i inskrypcja według zdjęć¹⁾:

[---]l du Leitest auch^{a)} nach deinem [--- / ---] vnd nimbst [---] endlich [--- / ---]an, Wen ich nur Dich habe, So[--- / ---] ich nicht [n]ach Himmel vnd [--- / ---] Wen m[ein L]eich^{a)} Leib und See[le --- / ---] nacht So b[ittet]^{a)} doch Gott [--- / ---] den^{a)} Trost

Oдноśnie zmarłej osoby brak bliższych danych.

a) Odczyt niepewny.

1) Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcie 7a.

Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcie 7a.

324. (†)	Gubin, kościół parafialny	XVIII w.?
----------	---------------------------	-----------

Płyta nagrobna nieznaney osoby. Piaskowiec. Płyta została rozbita podczas działań wojennych w 1945 r., zachował się z niej jeden fragment. Inskrypcja wykuta.

Język niemiecki, fraktura; litery: 3–5,5 cm.

Opis i inskrypcja według zdjęć¹⁾:

[---]n gedachten [--- / --- s]eine hinte[rlassene --- / --- frau]w Hedwig [--- / --- gele]bet 12 J[ahr --- / --- i]n der [---]

Oдноśnie zmarłej osoby brak bliższych danych.

a) Odczyt niepewny.

1) Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcie 25a.

Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcie 25a.

325. (†)	Gubin, kościół parafialny	XVIII w.?
----------	---------------------------	-----------

Płyta nagrobna nieznaney osoby. Z prostokątnej płyty, która została rozbita podczas działań wojennych w 1945 r., zachowała się jedynie górna część. Płyta przedstawia niszę u góry łukowo zamkniętą, w której znajduje się postument, na którym ustawiony jest krzyż przewiązany szatą, po jego bokach przedstawione są dwie postacie (na lewo anioł, na prawo Chrystus?). Poniżej początek tekstu pośmiertnego. Inskrypcja wykuta.

Język niemiecki, fraktura.

Opis i inskrypcja według zdjęcia¹⁾:

Dem Anden [an] / einem geliebte[n ---]^{a)} / Carl[---]^{a)}

Z powodu fragmentarycznego zachowania płyta niemożliwym było ustalenie bliższych danych odnośnie zmarłej osoby.

1) Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcie 34a.

Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcie 34a.

326. (†)	Gubin, kościół parafialny	XVIII w.?
-----------------	----------------------------------	------------------

Płyta nagrobna nieznaney osoby. Marmur. Płyta została rozbita podczas działań wojennych w 1945 r., pozostał z niej jeden fragment. Długość tekstu pośmiertnego nieznaną. Inskrypcja wykuta.

Język niemiecki, fraktura i pismo humanistyczne.

Opis i inskrypcja według zdjęcia¹⁾:

[Hier] ruhet der [...]est[...]^{a)} / [--- C]aspar Heinri[ch --- / ---]ester des
Raths Ka[mmer ---]^{a)} / [---] und D. A. H.^{a)} [--- / [--- Oct]ober A(nn)o [---
/ ---] Johann Herm[ann --- / --- / ---]

Tłum.: Tu spoczywa (...) Caspar Heinrich (...) kamery rady (...) października roku
(...) Johann Hermann (...)

Z powodu zniszczenia płyty niemożliwe było ustalenie bliższych danych zmarłej osoby.

a) Odczyt niepewny.

1) Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcie 18a.

Górski, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie, zdjęcie 18a.

327.	Strzegów, kościół parafialny	początek XIX w.
-------------	-------------------------------------	------------------------

Ambona. Drewno. W polach balustrady kosza ambony malowane wizerunki przedstawiające czterech ewangelistów: Mateusza, Marka, Łukasza i Jana na brązowym tle, z napisami (A–D), wykonanymi pod przedstawionymi postaciami. Inskrypcje malowane.

Język niemiecki, fraktura; litery: 1–2,5 cm.

A ~ Matheus. ~

B ~ Marcus. ~

C ~ Lucas. ~

D ~ Johannes. ~

Późnogotycki kościół parafialny pw. św. Antoniego z Padwy w Strzegowiu był wielokrotnie przebudowywany, tak że ze starszego wyposażenia prawie nic nie zostało. Ambona datowana jest na początek XIX wieku.

328. †	Korczów, kościół parafialny	1803
--------	-----------------------------	------

Butelka kościelna. Cyna. Sześciokątna, której nakrywka zaginęła. Na korpusie inskrypcja fundacyjna. Inskrypcja grawerowana.

Wys.: 26 cm. – Język niemiecki.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

KIRCHEN-FLASCHE ZU KURTSCHO 1803

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 111.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 111.

329. †	Budachów, kościół filialny	1807
--------	----------------------------	------

Napis na nagrobku Charles Lemaitre, wołyżera francuskiej armii. Cmentarz przykościelny, „za kościołem, prawie przy murze, na rogu Krügera”.

Język francuski.

Opis i inskrypcja według Saemanna¹⁾.

Ci gît / Charles Lemaitre / Voltigeur dans le 57me Régiment de l'Armée fran-/çaise, né le 10me d'Avril 1785 à Fresquienne dans / l'arrondissement de Pavilly – mort à Baudach le / 7me d'Avril 1807 / L'estime et l'amour de tes camarades te suivent / au tombeau.

Tłum.: Tu spoczywa Karl Lemaitre, wołyżer w 57. pułku armii francuskiej, urodzony dnia 10 kwietnia 1785 r. w Fresquienne w powiecie Pavilly, zmarły w Budachowie dnia 7 kwietnia 1807 r. Poważanie i miłość Twoich współtowarzyszy towarzyszą Ci do grobu.

7.04.1807 r. transporty z chorymi i rannymi Francuzami z korpusu generała Michała Neya (1769–1815) ciągnęły drogą z Ośna Lubuskiego do Krosna przez Budachów.

Żołnierz Charles Lemaitre z powodu doznanego krwotoku musiał zostać umieszczony w majątku Budachów, gdzie jeszcze tego samego dnia zmarł. Tamtejszy kaznodzieja Johann Friedrich Winkler (1792–1815) odmówił pochówku katolika. Ówczesny właściciel ziemski Pletz von der Groeben kazał sprawić trumnę i nagrobek dla zmarłego. Ostatnią posługę zmarłemu oddali kantor Klaunig i pokojówka z majątku²⁾.

1) Saemann, Baudach während der Franzosenzeit, s. 100.

2) Tamże.

Saemann, Baudach während der Franzosenzeit, s. 100.

330. (†)	Gębice, cmentarz przykościelny	1810
-----------------	---------------------------------------	-------------

Nagrobek Friedricha Wilhelma Köpstein. Piaskowiec. Na podbudowie ozdobna powierzchnia, na niej przedstawiony jest zmarły trzymający krzyż. Na wąskich bokach podbudowy umieszczony jest krzyż na każdym z boków, a na szerokim boku pomiędzy dwiema amforami inskrypcja pośmiertna (A), po stronie przeciwnej kolejny tekst (B). Zachowała się tylko podbudowa. Inskrypcja wykuta.

Podbudowa wys.: 90 cm, szer.: 66 cm, głęb.: 30 cm. – Język niemiecki, fraktura, litery: 2,5–4 cm.

Opis i inskrypcja według starej fotografii¹⁾ i oględzin na miejscu:

A Hier ruhet / Friedrich Wilhelm / Köpstein / Pächter zu Amtitz. / geboren zu Gablenz bei Muskau²⁾ / am 27ten September / 178[3^{a)}] / gestorben zu Amtitz am 27ten März / 1810

B Schlummre [sanft^{a)}] / Die [Hertzliebste seele^{a)}]

Tłum.: Tu spoczywa Friedrich Wilhelm Köpstein, dzierżawca Gębic, urodzony w Gablenz koło Muskau 27 września 1783, zmarł w Gębicach 27 marca 1810 r. (A). Śpij lekkim snem najukochańsza duszo (B).

Friedrich Wilhelm Köpstein był synem Johann Christian K., który zmarł w 1813 r., zob. nr 333.

a) Odczyt niepewny.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Amtitz, Friedhof, nr 00226.

2) Gablenz (górnoluzycki Jabłońc) koło Muskau w pow. Görlitz.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Amtitz, Friedhof, nr 00226.

331. †	Krosno Odrzańskie, cmentarz kościoła na górze św. Andrzeja	1811, 1815
--------	---	------------

Nagrobek Carla Friedricha Wilhelma Paulke, referendarza przy Królewskim Wyższym Sądzie Krajowym Nowej Marchii i jego siostry, panny Johanny Evy Rosine Paulke. Tekst rymowany.

Język niemiecki.

Inskrypcja według Zeidlera¹⁾:

Hinweggerafft sind sie
Im Lenze ihrer Tage
Und der Verwesung Raub.
D'rum töne unsere Klage
Sie nach ins stille Grab
Bis einst der Engel winkt
Und zu der ew'gen Ruh
Auch unsere Hülle sinkt

Tłum.: Pochłonięci zostali wiosną ich życia, przez proces rozkładu. Dlatego brzmi nasza skarga, podążając za nimi do cichego grobu, aż kiedyś anioł da nam znak i na wieczny spoczynek zapadnie się także nasza doczesna powłoka.

Carl Friedrich Wilhelm Paulke, referendarz przy Królewskim Wyższym Sądzie Krajowym Nowej Marchii, urodził się w roku 1789, a zmarł w 1815. Jego siostra, panna Johanna Ewa Rosina Paulke, urodziła się w 1787, a zmarła w 1811 r. Oboje zostali pochowani na cmentarzu kościoła na górze św. Andrzeja.

1) Zeidler, Der Crossener Bergfriedhof, s. 40.

Zeidler, Der Crossener Bergfriedhof, s. 40.

332. †	Osiecznica, kościół filialny	1812
--------	------------------------------	------

Woreczek z dzwonkiem (do zbierania datków w kościele) z inskrypcją.

Opis i inskrypcja według Kunstdenkmäler¹⁾:

I. W. B. 1812

1) Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 100.

Kunstdenkmäler des Kreises Crossen, s. 100.

333. (†)	Gębice, cmentarz	1813
----------	------------------	------

Nagrobek Johanna Christiana Köpstein. Piaskowiec. Na czworokątnej podbudowie profilowana kolumna, zwieńczona naczyniem w kształcie dużej czary. Inskrypcja pośmiertna znajduje się na prostokątnej płycie, dopasowanej do kolumny. Inskrypcja wykuta.

Kolumna wys.: 100 cm, tablica inskrypcyjna wys.: 45 cm. – Język niemiecki, pismo humanistyczne; litery.: 3–6 cm.

Opis i inskrypcja według starej fotografii¹⁾ i oględzin na miejscu.

Joh[an]n Christian / Köpstein / Amt und Gerichtsherr / auf Wallwitz²⁾
/ Pächter von Amtitz / geb(oren) in Gablenz³⁾ d(en) 28. Jan(uar) 1743 /
gest(orben) in Amtitz d(en) 19. Dec(ember) 1813

Tłum.: Johann Christian Köpstein, pan urzędu i sądu Wałowic, dzierżawca Gębic, urodzony w Gablenz dnia 28 stycznia 1743 r., zmarł w Gębicach dnia 19 grudnia 1813 r.

Johann Christian Köpstein prawdopodobnie był ojcem Friedricha Wilhelma K., który zmarł w roku 1810 jako kolejny dzierżawca Gębic (zob. nr 330). Johann Christian Köpstein jako nabywca zawarł w roku 1791 ugodę z Augustą Dorotheą Friederike von Briesen z d. von Loeben, sprzedającą dobra Drzeńsk Mały (niem. Klein Drenzig) i Wałowice (niem. Wallwitz) z powodu braku rękoi i zaległych spłat pieniędzy ceny kupna⁴⁾. Poza tym miał on spór z pułkownikiem von Kruse, właścicielem majątku Jaromirowice (niem. Germersdorf) z powodu oczyszczenia młynówki⁵⁾. Jego drugi syn? Christian Gottlieb Köpstein w latach 1813–1815 skarżył Augusta Sigismunda Lebrechta von Mosch, właściciela Jasienicy (niem. Jeßnitz), o spłatę pożyczki udzielonej mu przez Johanna Christiana Köpsteina w Gębicach w wysokości 1000 talarów⁶⁾.

1) Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Amtitz, Friedhof, nr 00226.

2) Wałowice, gmina Gubin.

3) Gablenz (górnolужицьки Jabłońc) koło Muskau w pow. Görlitz.

4) BLHA Potsdam, Rep. 17 B: Oberamtsregierung der Niederlausitz, nr 4708.

5) Tamże, nr 4712/1.

6) Tamże, nr 7696.

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege, Amtitz, Friedhof, nr 00226.

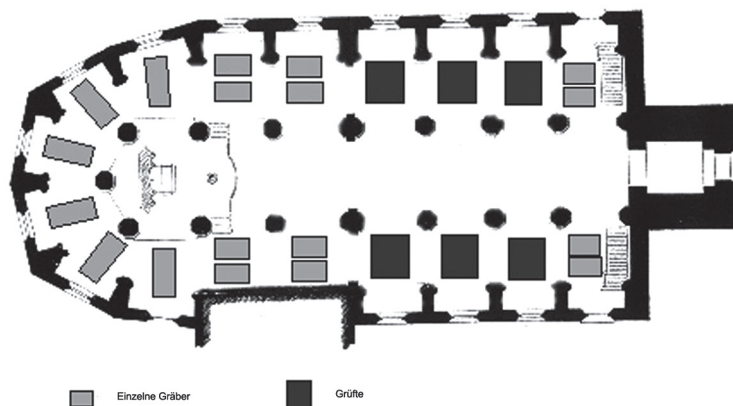
Z A Ł A C Z N I K

334. (†)

Gubin, kościół parafialny

XVII–XVIII w.

Fragmenty różnych płyt nagrobnych i epitafiów, które zostały znalezione podczas prac porządkowych w kościele parafialnym w Gubinie, które miały miejsce w latach 2008–2011, a których nie udało się zidentyfikować¹⁾. Prace te zorganizował Gubener Förderverein: fara.gubin-guben.eu. Autorowi były dostępne tylko ujęcia fotograficzne znalezionych fragmentów autorstwa dra Adama Górskiego. Gdzie się obecnie te fragmenty znajdują, autorowi nie udało się ustalić!

Przypuszczalne usytuowanie miejsc pochówku i krypt w kościele parafialnym w Gubinie do 1844 roku (według Górskiego).

Opis i inskrypcja według zdjęć²⁾:

1. [---] A(nno) / 1634 D(en) [---] – j. niemiecki, fraktura i kapitała – zdjęcie 29a.
2. [---]s[--- / ---]em compleu[--- / ---]ptus ad ast[---]
[---]annos [--- / ---]a nouae [--- / ---]chusti [---]
j. łaciński, fraktura i pismo humanistyczne – zdjęcia 32a, 32b.
3. [--- D]iacon(us) bey unser. Kirche[---]
j. niemiecki, fraktura – zdjęcie 36a.
4. [---] Endsc[---]
[---] Stad[--- / ---]t'E j. niemiecki, fraktura – zdjęcia 0735, 0750.
[---]gen ewig^{a)} [---] j. niemiecki, fraktura – zdjęcia 41a, 0751.
5. EVI[---] / CAT[---] j. łaciński, kapitała – zdjęcie 37a.
6. [---]D ATE[--- / ---]BERAM[--- / ---]N DER N[--- / ---]TET ZV [---]
j. niemiecki, kapitała – zdjęcie 38a.

ŹRÓDŁA I LITERATURA

ŹRÓDŁA NIEDRUKOWANE

Archiwum Państwowe Poznań

- sygn. 555/892.

Archiwum Państwowe Zielona Góra

- sygn. 1380/1: Akta metrykalne Krosno Odrzańskie – gmina ewangelicko-luterańska 1694–1800.

Brandenburgisches Landeshauptarchiv Potsdam

- Rep. 3: Neumärkische Kriegs- und Domänenkammer, nr 7341, 8266, 8656, 17543.
- Rep. 4 B: Neumärkische Regierung, nr 231.
- Rep. 8 Guben, Urkunde 224.
- Rep. 9 B, nr 99.
- Rep. 16: Nachlass Johann Christoph Beckmann, nr 1: Churmärkische Landesbeschreibung, Buch V: Nachrichten über die Neumarck.
- Rep. 17 B: Oberamtsregierung der Niederlausitz, nr 255, 2724, 4170, 4708, 4991.
- Rep. 37: Gut Alt Madlitz, nr 348 (Haus Trebichow).
- Rep. 40 B: Neumärkisches Konsistorium, nr 415.
- Rep. 40 C: Niederlausitzisches Konsistorium, nr 1707, 1710, 1711, 1713, 1754.
- Findbuch 37 Lübbenau nr 6850: Beileidsschreiben zum Tod von Franz v. Schönaich zu Carolath (Konzept) von 1695.

Deutsches Glockenarchiv Nürnberg

- Kartei mit Bild, sygn. 7/28/37C.
- Kartei mit Bild, sygn. 7/28/38C.
- Kartei mit Bild, sygn. 7/28/81C (1472!)

Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz Berlin

- I HA GR, Rep. 41 nr 1820.
- VI. HA. Nachlass Johann Christoph Beckmann, nr 111.
- Porträts-Sammlung, Adel, Loeben, Friedrich Ehrentreich, nr 1.

Hauptstaatsarchiv Dresden

- Zespół 12597: Familiennachlass von Loeben, nr 851.

Herold, Bibliothek, sygn. VII S 16: Leichenpredigt auf Anna Margarethe Tielckau geb. Harring: gest. 18. Mai 1712.

ŹRÓDŁA DRUKOWANE I LITERATURA

ADB = Allgemeine Deutsche Biographie, t. 16:1882; 19:1884; 21:1885; 32:1891.

Ahrendt, Jakob Klingbeil, Unser Pommerland, 11/12:1928, s. 491.

Albrecht Gerhard Friedrich, Genealogisches Handbuch, welches die Geschlechtstafeln derer in- und außer dem Hl. Röm. Reich vermahlen blühender Freyherr- und Adelicher Familie, Frankfurt am Mayn 1776.

- Allgemeines Historisches Lexicon, in welchem das Leben und die Thaten derer Patriarchen, Propheten, Apostel, Väter der ersten Kirchen, Päbste, Cardinäle, Bischöffe, Prälaten, vornehmer Gottes-Gelahrten, nebst denen Ketzern; wie nicht weniger derer Käyser, Könige, Chur- und Fürsten, grosser Herren und Ministern; ingleichen derer berühmten Gelahrten, Scribenten und Künstler; ferner ausführliche Nachrichten von Conciliis, Münchs- und Ritter-Orden, Heydnischen Göttern, etc. und endlich die Beschreibungen derer Käyserthümer, Königreiche, Fürstenthümer, freyer Staaten, Landschafften, Inseln, Städte, Schlösser, Klöster, Gebürge, Flüsse und so fort, in Alphabetischer Ordnung mit bewehrten Zeugnissen vorgestellt werden. 3. Auflage, t. 1–4, Leipzig 1730–1740.
- Allgemeines Teutsches Adels = Lexicon ... von Johann Wilhelm Franz Freiherrn von Krohne, t. 1, cz. 1, Lübeck 1774.
- Archiv für kirchliche Baukunst und Kirchenschmuck. Organ für die Gesamtinteressen der kirchlichen Kunst, 5:1881, s. 57–59, 66–68;
- Augustyniak Manfred, Das Kloster vor Guben, (w:) Gubener Heimatkalender, 58:2014, s. 46–52.
- Bagmihl Julius Theodor, Pommersches Wappenbuch, t. 1–5, Stettin 1855.
- Baltische Studien, Alte Folge 3, 1836, cz. 2, s. 42–45, 154–156; 5, 1838, cz. 2, s. 203–207; 17, 1852, cz. 2, s. 50–51; 20, 1864, cz. 1, s. 274–278; 27, 1877, s. 46–47; 28, 1878, s. 183–196; Neue Folge 3, 1899, s. 91.
- Bartkowiak Bogumiła, Mosiężne misy norymberskie w zbiorach Muzeum Archidiecezjalnego w Poznaniu, (w:) Ecclesia. Studia z dziejów Wielkopolski, 7:2012, s. 333–348.
- BDK = Die Baudenkmäler der Provinz Pommern, t. 1, cz. 1, Stettin 1881, s. 45; t. 2, cz. 1, Stettin 1898, s. 58; t. 2, cz. 3, Stettin 1900, s. 333; t. 2, cz. 4, Stettin 1902, s. 367, 409, 415;
- Beckmann Johann Christoph, D. Beschreibung Des Ritterlichen Johanniter-Orden Und dessen absonderlicher Beschaffenheit Im Herrn-Meisterthum In der Marck, Sachsen, Pommern und Wendland Samt vorhergehenden General-Reflexionen über die Ritterliche Creutz-Orden: Mit nöthigen Anmerckungen Verzeichniß der Geschicht-Schreiber von diesem Orden und Fortsetzung dessen Geschichte bis auf jetzige Zeiten, auch Einem Anhang mit Extract aus denen Capitul-Schlüssen, jetzigem Ceremoniel, und anderen Beylagen, Franckfurth an der Oder 1726.
- Aufmunterung vom Sünden-Schlaf Wiederholtes Halleluja der Kinder Gottes auf Erden. Das ist Neu aufgelegtes und verbessertes Gesang-Buch ... von D. Johann Theophilus Horwein, Wittenberg 1764.
- Bahl Peter, Der Hof des Großen Kurfürsten. Studien zur höheren Amtsträgerschaft Brandenburg-Preußens, Köln-Weimar, 2001.
- Bayer Anton H., Die Magirus v. Logau. Kurzer Abriß zur Geschichte der Familie Magir, Magirus u. Magirus v. Logau, Heitersheim 1998.
- Bergau R., Inventar der Bau- und Kunstdenkmäler in der Provinz Brandenburg, Berlin 1885. Reprint: t. 1–2, Potsdam 2012–2013.
- Bergmann Hans-Joachim, Kirchen im Gubener Land, (w:) Gubener Heimatkalender, 2007, s. 82–84.
- Biographisches Lexikon aller Helden und Militärpersonen, welche sich in Preußischen Diensten berühmt gemacht haben, cz. 1–4, Berlin 1788–1791.
- Blätter für Architektur und Kunsthandwerk, 16:1903.

- Błaszczak K., Sondażowe badania stratygraficzne kościoła w Kosierzu. Zarys historii kościoła pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Kosierzu, (w:) *Lubuskie Materiały Konserwatorskie*, t. 10, Zielona Góra 2013, s. 19–29.
- Boethius, Christoph: *Des Ruhm-belorberten und Triumph-leuchtenden Kriegs-Helms Dero Röm. Kais. Maj. und Dero Hohen Bunds-Verwandten Wider den Mahometischen Tulband Anderer Theil ...*, Nürnberg 1686.
- Boetticher von Walter, *Geschichte des Oberlausitzischen Adels und seiner Güter 1635–1815*, t. 1–3, Görlitz 1912–1923.
- Brandenburg. *Zeitschrift für Heimatkunde und Heimatpflege*, 8:1930.
- Brandenburgisches Klosterbuch, t. 1–2, Berlin 2007.
- Branitz, Heinrich, *Lothringer Glockengießer in der Mark. Eine Studie zur brandenburgischen Glockenkunde*, (w:) *Brandenburg. Zeitschrift für Heimatkunde und Heimatpflege*, 2:1922, s. 10–11.
- Bronzeschale, (w:) *Frankfurter Oderzeitung*, 1899, nr 162 z 13.07 (2 dodatki).
- Chotzakoglou Charalampos G., *Die Beckenschlägerschüssel*, (w:) *Κύπρος – Γερμανία: 800 Χρόνια Ιστορίας & Πολιτισμού / Zypern-Deutschland. 800 Jahren Geschichte und Kultur* (ed. Ch. Chotzakoglou), Lefkosia 2012, s. 89–127.
- Chronica der Stadt Crossen: Im Lichte unserer Zeit geschrieben; Mit 3 litographirten Stadtplänen von Gustav Adolph Matthias. Mit erläuternden Anmerkungen herausgegeben von Carl Range, Crossen und Zielenzig [1849]*.
- Chronica der Stadt und des ehemal. Herzogthums Crossen. Von der frühesten Vergangenheit bis auf das Jahr 1848. Im Lichte unserer Zeit geschrieben von Gustav Adolph Matthias. Neu herausgegeben von Carl Range, Crossen 1853*.
- Crossener Heimatgrüße*, 1975, nr 6.
- Crossener Kreiskalender*, 1918, s. 60–61; 1923, s. 50, 54; 1929, s. 102–103; 1932, s. 102; 1936, s. 140–143.
- Deutsche Biographische Enzyklopädie*, hrsg. v. Rudolf Vierhaus, wydanie 2, t. 9, München 2008.
- Die Crossener Schützen-Königskette*, (w:) *Brandenburg. Zeitschrift für Heimatkunde und Heimatpflege*, 4:1926, s. 372.
- Die Inschriften der Glocken des Kreises Crossen*, (w:) *Crossener Kreiskalender*, 1917, s. 96–99.
- Die Kirche von Tornow*, (w:) *Crossener Kreiskalender*, 1913, s. 98–100.
- Die Matrikel der Universität Leipzig*, t. 2: *Die Jahre 1832 bis 1863*, Weimar 2007.
- Diest von Walther, Geschichte der Familie von Marwitz*, bearb. von ..., Kolberg 1929.
- Dithmar Justus Christoph, *Genealogisch-Historische Nachricht Von denen Hochwürdigsten und Durchlauchtigsten Herren-Meistern Des Ritterlichen Johanniter-Ordens In der Marck, Sachsen, Pommern und Wendland: Samt Des Jetzigen Herren-Meisters Printz Carln, Printzen in Preußen Königl. Hoheit, Wahl und Installation, Wie auch denen unter Höchst Deroselben Regierung am 16. Aug. und 20. Sept. 1731. imgleichen den 26. October 1735. geschehenen Ritter-Schlägen, und derer Ritter Wappen und Ahnen-Taffeln aufgesetzt und heraus gegeben von ..., Franckfurth an der Oder 1737*.

- Dithmar Justus Christoph, Geschichte Des Ritterlichen Johanniter-Orden Und dessen Herren-Meisterthums In der Marck Sachsen, Pommern und Wendland: Worinn des am VII. April dieses Jahrsgehaltenen Ritter-Schlags Solennitaeten Verzeichniß der investirten Ritter und derselben Stamm-Wappen wie auch Ursprung des Ritterschlagens und Ritterlichen Orden Anmerkungen von Ordens-Creutz Herrn Abt de Vertot ins Teutsche übersetzte Dissertation vom alten und neuen Gouvernement des Johanniter-Ordens enthalten und beschrieben von ..., Franckfurth an der Oder 1728.
- Egyeki-Szabó Tamás, Beckenschlägerschüsseln (15.–16. Jahrhundert), Budapest 2008.
- Ehrhardt Siegismund Justus, Altes und Neues Küstrin oder Beyträge zu einer historischen Nachricht von denen Schicksalen der Haupt-Stadt und Festung Küstrin in der Neumarck. Aus bewährten Schriftstellern zusammen gelesen und zum Andencken der Wieder-Auf erbauung derselben herausgegeben von ..., Glogau 1769.
- Eichler H. G., Glockengießer in Städten des ehemaligen Regierungsbezirkes und heutigen Bezirkes Frankfurt Oder, Jahrbuch für Brandenburgische Landesgeschichte, t. 31:1980, s. 108–134.
- Europäische Stammtafeln, t. XIX: Zwischen Weser und Oder, Frankfurt am Main 2000; t. XX: Brandenburg und Preußen 1, Frankfurt am Main 2012.
- Europäisches Porzellan des XVIII. Jahrhunderts. Katalog der vom 15. Februar bis 30. April 1904 im Lichthofe des Kgl. Kunstgewerbe-Museum zu Berlin ausgestellten Porzellane, Berlin 1904.
- Falz Hermann, Ein interessanter Grabstein aus Cossar, (w:) Brandenburg. Zeitschrift für Heimatkunde und Heimatpflege, 4:1926, s. 170.
- Familiengeschichte des Gräflich Finck von Finckensteinschen Geschlechts, Berlin 1920
- Fischer Otto, Evangelisches Pfarrerbuch für die Mark Brandenburg seit der Reformation, herausgegeben vom Brandenburgischen Provinzialsynodalverband, t. 1–2, Berlin 1941.
- Friedländer, Kurt Hildebrand Freiherr von Loeben, ADB 19:1884, s. 40.
- Gander Karl, Geschichte der Stadt Guben, wyd. 4, Guben 2009.
- Garbacz Krzysztof, Przewodnik po zabytkach województwa lubuskiego, wyd. 2, Tom I Powiaty: zielonogórski – świebodziński – krośnieński, Zielona Góra 2014.
- Gattig, Die Schwedenschanze in Stargardt in der Niederlausitz, (w:) Neues lausitzisches Magazin, 10:1832, s.77–81.
- Geisheim, Beschreibung des am 20. Juni 1609 in der Pfarrkirche zu Schwedt stattgehabten Leichenbegängnisses des Grafen Martin von Hohenstein, Herrenmeister der Balley Brandenburg des Johanniter-Ordens, (w:) Wochenblatt der Johanniter-Ordens-Balley Brandenburg, t. 7 Ausgaben 1–52, Berlin 1866, s. 92–94.
- Genealogisches Taschenbuch der Ritter und Adelsgeschlechter, R. 4, Brünn 1879.
- Genealogisches Handbuch des Adels, 58:1974.
- Górski Adam und Quiel Günter, Epitaphische Forschungen in der Stadt- und Hauptkirche, (w:) Gubener Heimatkalender, 53:2009, s. 81–83.
- Górski Adam, Franciscus Voillard – wędrowny ludwisarz. Przyczynek do dziejów ludwisarstwa na Ziemi Międzyrzeckiej, (w:) Ziemia Międzyrzecka, Szkice z dziejów Pogranicza, Redakcja Bogusław Mykietów, Marcei Tureczek, Międzyrzecz–Zielona Góra 2004, s. 155–162.

- Górski Adam, Zabytki epigraficzne fary w Gubinie, jako źródło do badań nad elitą mieszkańców miasta = Epigraphische Befunde der Stadt- und Hauptkirche in Gubin als Forschungsquelle zur Elite der Stadtbewohner, (w:) Ruiny zabytków sakralnych – ochrona i adaptacja do nowych funkcji = Ruinen der Sakraldenkmäler Schutz und Anpassung an neue Funktionen: materiały z międzynarodowej konferencji naukowej, Gubin 6.–8. listopada 2008 r. = Tagungsband der internationalen wissenschaftlichen Konferenz, Gubin 6.–8. November 2008. Gubin, Polska, 2008. – Gubin: Fundacja „Fara Gubińska – Centrum Spotkań Polsko-Niemieckich”, 2008, s. 543–556.
- Górski Adam, Karp Paweł, Inskrypcje województwa lubuskiego: Powiat nowosolski: lapidaria w Bytomiu Odrzańskim i Kozuchowie (Corpus Inscriptionum Poloniae X/4), Toruń 2009.
- Gremplar W., Mittelalterliche Bronzeschalen, (w:) Niederlausitzer Mitteilungen, 6:1899, s. 169–178.
- Grenser Alfred, Zunft-Wappen und Handwerker-Insignien. Eine Heraldik der Künste und Gewerbe, Frankfurt am Main 1889.
- Gubener Tageblatt, R. 1908, nr 262 z 6.11.1908; R. 1912, nr 66 z 12.03.1912; R. 1914, nr 128 z 4.06.1914.
- Gubener Wochenblatt, R. 1842, nr 15 z 9.04.1842, s. 57–59; nr 17 z 23.04.1842, s. 65–66; 1842, nr 20 z 14.05.1842, s. 77; nr 21 z 21.05.1842, s. 81–83; nr 22 z 28.05.1842, s. 85–86; nr 23 z 4.06.1842, s. 89–90; nr 24 z 11.06.1842, s. 93; nr 25 z 18.06.1842, s. 97–98; nr 26 z 25.06.1842, s. 101–102; nr 27 z 2.07.1842, s. 105–106; R. 1843, nr 22 z 3.06.1843, s. 85–87; nr 38 z 23.09.1843, s. 149–150.
- Gubener Zeitung, R. 1892, nr 162 z 12.07.1892; R. 1896, nr 167, s. 2; nr 170 z 22.07.1896; R. 1902, nr 280 z 5.11.1902; R. 1903 z 17.07.1903; R. 1912 z 16.03.1912; z 8.11.2011.
- Haevecker J., Die Cottbuser Zinngießer und ihre Marken, (w:) Jahrbuch des Vereins für Heimatkunde zu Cottbus, 1915, s. 85–88.
- Halicka, Krosno Odrzańskie = Krosno Odrzańskie 1005–2005: wspólne dziedzictwo kultury = Crossen an der Oder 1005–2005: das gemeinsame Kulturerbe. Autor/Verfasser: Halicka Beata, wyd. 2. Skórzyn 2005.
- Handbuch der deutschen Glockengießer und ihrer Werkstätten bis zum Jahre 1900 in den ehemaligen deutschen Ostprovinzen Pommern, Ost- und Westpreußen und Schlesien mit Berücksichtigung der im westlichen Deutschland vorhandenen Leihglocken unter Verwendung des von Hans Georg Eichler (†) verfassten Handbuchs der Stück- und Glockengießer im mittleren und östlichen Deutschland, bearb. von Jörg Poettgen, Gescher 2010.
- Heimatbuch des Kreises Crossen (Oder), opr. i wyd. K. Metzdorf, Crossen a. d. Oder 1927.
- Helling Bernhard, 4 Dorfkirchen aus dem Kreise Crossen, (w:) Brandenburg. Zeitschrift für Heimatkunde und Heimatpflege, 5:1927, s. 25–27.
- Interessante Grabsteine aus dem Kreise Crossen, (w:) Brandenburg. Zeitschrift für Heimatkunde und Heimatpflege, 4:1926, s. 269–270.
- Internetseite: www.genealogieonline.nl.
- Internetseite: www.geneagraphie.com.
- Internetseite: www.geneall.net/de/name/1689129/hans-gottlob-von-schonaich.
- Internetseite: www.personengeschichte.de/hellmuth-berndt.html.
- Internetseite: www.stammreihen.de.

- Jäger Hans-Jürgen, Die als Taufschalen genutzten Nürnberger Beckenschlägerschalen und ihre gotischen Majuskeln. Forschungsarbeit 1–2, Heidesee 2010.
- Jahrbuch 1914–1915. Verein für Heimatkunde in Cottbus e. V., R. 1915.
- Jahrbuch des Deutschen Adels. Deutsche Adelsgenossenschaft. t. 1–3, Berlin 1896–1899.
- Jasiński, Rodowód Piastów śląskich, t. 2, Wrocław 1975.
- Jentsch Hugo, Das Werderthor zu Guben, (w:) Niederlausitzer Mitteilungen, 4:1896, s. 403–419.
- Jentsch Hugo, Gravierte Bronzeschale aus dem mittelalterlichen Baugrunde zu Guben, (w:) Niederlausitzer Mitteilungen, 6:1899, s. 1–16.
- Jentsch Hugo, Schönaich, Otto Freiherr von, (w:) ADB, 32: 1891, s. 253–254.
- Jentsch Hugo, Von der gravierten mittelalterlichen Schale aus dem Postbaugrube, (w:) Niederlausitzer Mitteilungen, 7:1903, s. 82.
- John Paul, Die Dorfkirche in Seitwann, (w:) Die Mark. Illustrierte Zeitschrift für Heimatwandern und Landeskunde der Mark Brandenburg, 17:1921, nr 8, s. 76.
- Jung Wilhelm, Die Reste der kirchlichen Kunst im Mittelalter im Landkreise Guben, (w:) Heimatkalender des Landkreises Guben, R. 1928, s. 37–43.
- Kaczmarek Janusz, Brązowa misa romańska z Urazu w województwie wrocławskim, (w:) Studia Źródłoznawcze, t. XXIX, Warszawa–Poznań 1985, s. 67–94.
- Kesten, Aus Niemitzsch im Gubener Land, (w:) Brandenburg. Zeitschrift für Heimatkunde und Heimatpflege, 4:1926, s. 320–321.
- Kesten, Küppern, Heimatkalender des Landkreises Guben, R. 1926, s. 111–113.
- Kesten, Niemitzsch, Heimatkalender für den Landkreis Guben, R. 1925, s. 14–16.
- Kleinschmidt Emil, Die Kirche in Tammendorf, (w:) Brandenburg. Zeitschrift für Heimatkunde und Heimatpflege, 4:1926, s. 359–362.
- Knauthe Christian, Von dem Ursprunge, Herkommen, Alterthum und Ausbreitung des Hochberühmten Geschlechts derer Herren von Nostitz und Deren ersten Stammhause in Ober=Lausitz, gefertigt von ..., Görlitz 1764.
- Kneschke Ernst Heinrich, Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon im Vereine mit mehreren Historikern hrsg. von ..., t. 1–9, Leipzig 1859–1870.
- Koch Johann Friedrich Wilhelm, Die Preussischen Universitäten. Eine Sammlung der Verordnungen, welche die Verfassung und Verwaltung diese Anstalten betreffen von ..., t. 1, Berlin, Posen und Bromberg 1839.
- Kowalski Krzysztof Maciej, Artefakty jako źródło poznania. Studium z teorii nauki historycznej, wyd. 2, Gdańsk 1996.
- Krämer Wilhelm, Trebichow im Crossener Odergau, (w:) Brandenburg. Zeitschrift für Heimatkunde und Heimatpflege, 3:1923, s. 43–44.
- Kuczyńska Jadwiga, Mosiężne misy norymberskie, Lublin 1991.
- Künne Johann Theodor, Neue Sammlung auserlesener evangelischer Lieder oder vollständigeres Gesangbuch ..., hrsg. von ..., Bayreuth 1799.

- Kunstdenkmäler des Kreises Crossen = Die Kunstdenkmäler der Provinz Brandenburg, t. VI 6 Crossen, bearb. Von Wilhelm Jung, Friedrich Solger, Willy Spatz und Melle Klinkenberg, Berlin 1921.
- Kunstdenkmäler des Stadt- und Landkreises Landsberg = Die Kunstdenkmäler der Provinz Brandenburg, t. VII. 3. Stadt- und Landkreis Landsberg (Warthe), bearb. von Kurt Reißmann. Vorarbeiten von Georg Voß (†) und Otto Korn. Mitarbeiter: Eberhard Küster und Fritz Buchholz, Berlin 1937.
- Kupke Paul, Die Torsale, (w:) Crossener Kreiskalender, 1936, s. 116–118.
- Kupke Paul, Franz Neumann. Rektor in Crossen. – Kanzler der Markgrafschaft Cüstrin. – Herrenmeister der Ballei Sonnenburg, (w:) Crossener Kreiskalender, 1929, s. 93–94.
- Lausitzisches Magazin, t. 25:1792.
- Ledebur Leopold, Freiherr, Adelslexicon der preussischen Monarchie von ..., t. 1–3, Berlin 1855–1858.
- Lehmann Rudolf, Die Urkunden des Gubener Stadtarchivs in Regestenform, Guben 1927 und (w:) Niederlausitzische Mitteilungen, 18:1927.
- Lehmann Rudolf, Die Verhältnisse der niederlausitzischen Herrschafts- und Gutsbauern in der Zeit von Dreißigjährigem Kriege bis zu den preußischen Reformen, Köln-Graz 1956.
- Lehr- und Bekenntnißlieder der evangelischen Kirche ... von E. Beyer, Berlin 1852.
- Liber usualis missae et officii pro dominicis et festis cum cantu Gregoriano ex editione Vaticana admissim excerpto a Solesmensibus Monachis. Desclée, Solesmes 1961
- Linke Heinz W., Chroniken der Ordensdörfer: Burschen, Seeren, Langenpfehl und Tempel, Bergisch Gladbach 2007.
- Lockner Hermann P., Messing. Ein Handbuch über Messinggerät des 15.–17. Jahrhunderts, München 1982.
- Matthias, Chronica der Stadt und des ehemal. Herzogthums Crossen. = Chronica der Stadt und des ehemal. Herzogthums Crossen. Von der frühesten Vergangenheit bis auf das Jahr 1848. Im Lichte unserer Zeit geschrieben von Gustav Adolph Matthias. Neu herausgegeben von Carl Range, Crossen 1853.
- Matthias, Chronica der Stadt Crossen = Chronica der Stadt Crossen: Im Lichte unserer Zeit geschrieben; Mit 3 litographirten Stadtplänen von Gustav Adolph Matthias. Mit erläuternden Anmerkungen herausgegeben von Carl Range, Crossen und Zielenzig 1849.
- Mirow G., Der Zinnschatz der Crossener Amtsfischer und etwas von den Crossener Zinngießern, (w:) Crossener Kreiskalender, 1935, s. 137–143.
- Müller Conrad, Beiträge zum Leben und Dichten Daniel Caspers von Lohenstein, Breslau 1882.
- Müller W., Die große Glocke auf dem Marienurme zu Crossen, (w:) Crossener Kreiskalender, 1929, s. 75–76.
- Mülverstedt G. A. von, Der abgestorbene Adel der Provinz und Mark Brandenburg. J. Siebmachers grosses und allgemeines Wappenbuch in einer neuen, vollständig geordneten und reich vermehrten Auflage mit heraldischen und historisch-genealogischen Erläuterungen, Sechsten Bandes fünfte Abtheilung, bearb. von ..., Nürnberg 1880.
- NDB = Neue Deutsche Biographie, t. 5:1961.
- Neisse-Echo, R. 21:2011, nr 21.

- Neu-vermehrtes historisch- und geographisches Allgemeines Lexicon, in welchem das Leben, die Thaten und andere Merckwürdigkeiten deren Patriarchen, Propheten, Apostel, Vätter der ersten Kirchen, Päbsten, ..., wie nicht weniger derer Kayser, Königen, Chur-und Fürsten, Grafen, ..., und endlichen die Beschreibung derer Kayserthümern, Königreichen, Fürstenthümern... dißmahlen von neuen mit Fleiß gantz übersehen, ... und um ein großes vermehret... von Jakob Christoph Iselin, cz. 5, Basel 1744.
- Neu-vermehrtes Historisch- und Geographisches Allgemeines Lexicon (jak wyżej), Neue Auflage, t. 3, Basel 1747.
- Neubecker Ottfried, Großes Wappenbuch-Bilder-Lexikon, Battenberg Verlag 2008.
- Neue Lausitzische Monatschrift, R. 1800, Teil 1.
- Neue Pommersche Provinzialblätter, 4:1829, s. 372–384.
- Neues Adeliches Wappenwerk. Geschlechts- und Wappenbeschreibung zu dem Tyroffischen Neuen Adelichen Wappenwerk, t. 1, Nürnberg 1805.
- Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon im Vereine mit mehreren Historikern hrsg. von Ernst Heinrich Kneschke, t. 1–9, Leipzig 1859–1870.
- Neues Lausitzisches Magazin, 46:1869.
- Neues preussisches Adels-Lexicon oder genealogische und diplomatische Nachrichten von den in der preußischen Monarchie ansässigen oder zu derselben in Beziehung stehenden fürstlichen, gräflichen, freiherrlichen und adeligen Häusern, mit der Angabe ihrer Abstammung, ihres Besitzthums, ihres Wappens und der aus ihnen hervorgegangenen Civil- und Militärpersonen, Helden, Gelehrten und Künstler, bearbeitet von Gelehrten und Freunden der vaterländischen Geschichte unter dem Vorstande von Freiherrn Leopold von Zedlitz-Neukirch, t. 1–5, Leipzig 1836–1843.
- Neu-vermehrtes historisch- und geographisches Allgemeines Lexicon, in welchem das Leben, die Thaten und andere Merckwürdigkeiten deren Patriarchen, Propheten, Apostel, Vätter der ersten Kirchen, Päbsten, ..., wie nicht weniger derer Kayser, Königen, Chur- und Fürsten, Grafen, ..., und endlichen die Beschreibung derer Kayserthümern, Königreichen, Fürstenthümern... dißmahlen von neuen mit Fleiß gantz übersehen, ... und um ein großes vermehret... von Jakob Christoph Iselin, cz. 5, Basel 1744.
- Niederlausitzer Mittheilungen, 4:1899, 6:1901.
- Niesiecki Kasper, Herbarz polski, t. 3, Lipsk 1839–1846.
- Oekonomisch-technologische Encyklopädie oder allgemeines System der Staats- Stadt- Haus- und Land-Wirtschaft und der Kunst-Geschichte in alphabetischer Ordnung von D. Johann Georg Krünitz, t. 53, Berlin 1791.
- Otte D. Heinrich, Handbuch der kirchlichen Kunst-Archäologie des deutschen Mittelelters. 5. Auflage In Verbindung mit dem Verfasser bearb. Von Ernst Wernicke, t. 1–2, Leipzig 1883–1885.
- Passio pro C. A. F. B. in solius Dei Gloriam, compositum a me Johanne Keulingio, Cantore, Guben 1721.
- Pauli Carl Friedrich, Lebens grosser Helden des gegenwärtigen Krieges gesammelt von ..., cz. 4, Halle 1759.
- Peter Andreas, Die Stadt- und Hauptkirche in Guben/Gubin – Eine Bau-und Kulturgeschichte, Guben 2007.

- Petermann, Beitrag zur Geschichte der Schule in Crossen, (w:) Jahres-Bericht der Höheren Bürgerschule zu Crossen, R. 1862, Crossen 1862.
- R-ch, Erinnerung an verdiente Gubener der älteren Zeit, (w:) Gubener Wochenblatt, R. 1843, nr 22 z 3.06.1843, s. 85–87.
- Reu Johann Michael, Quellen zur Geschichte des kirchlichen Unterrichts in der evangelischen Kirche Deutschlands zwischen 1530 und 1600, cz. 1, Hildesheim–New York 1976.
- Richter Gottfried Lebrecht, Allgemeines biographisches Lexicon alter und neuer geistlicher Liederdichter, Leipzig 1804.
- Richter, Die Kirche zu Tammendorf und ihr Erbauer, der General-Lieutenant Freiherr von Mikrande, Archiv der „Brandenburgia“, 4:1898.
- Rosenberg Marc, Der Golschmiede Merkzeichen, t. 1 (Deutschland A–C), Frankfurt/M. 1922.
- Rupnow, Schenkendorf und seine Johanniterkirche, in Heimatkalender des Landkreises Guben, R. 1925, s. 14–15.
- Saemann Alfred, Baudach während der Franzosenzeit in den Jahren 1807 und 08, (w:) Crossener Kreiskalender, 1929, s. 100–101.
- Saemann Alfred, Die Baudacher Kirche, ein Zeuge vergangener Zeiten, (w:) Crossener Kreiskalender, 1927, s. 92–94.
- Sausse Heinrich Wilhelm, Geschichte des Jungfrauenklosters und der Klosterkirche vor Guben, (w:) Neues Lausitzisches Magazin, 43:1866, s. 155–331.
- Scheffler, Wolfgang, Goldschmiede Mittel- und Nordostdeutschlands: von Wernigerode bis Lauenburg in Pommern, Berlin 1980.
- Scheibel Hugo, Die St. Marienkirche zu Crossen a. O., (w:) Crossener Kreiskalender, 1919, s. 70–74.
- Schmidt F., Amtshauptmann Georg Abraham von Grünberg und seine Zeit für die Herrschaft Cottbus 1639 bis 1672, Cottbus 1910.
- Schmidt Rudolf, Altmeister der Kunst im Kreise Crossen, (w:) Crossener Kreiskalender, 1930, s. 101–103.
- Schmidt Rudolf, Märkische Glockengießer bis zum Jahre 1600. Ein Beitrag zur Glockenkunde der Mark Brandenburg, (w:) Jahrbuch für brandenburgischen Kirchengeschichte, 14:1916, s. 69–88.
- Schmidt Rudolf, Märkische Glockengießer im 17. und 18. Jahrhundert. Ein Beitrag zur Glockenkunde der Mark Brandenburg, (w:) Jahrbuch für brandenburgischen Kirchengeschichte, 15:1917, s. 110–155.
- Schmidt Rudolf, Märkische Glockengießer im 19. Jahrhundert. Ein Beitrag zur Glockenkunde der Mark Brandenburg, (w:) Jahrbuch für brandenburgischen Kirchengeschichte, 16:1918, s. 68–93.
- Schmidt Rudolf, Auf den Spuren alter Geschlechter im Kreise Crossen, (w:) Crossener Kreiskalender, 1928, s. 65–68.
- Schmidt Rudolf, Wanderung nach Trebichow, (w:) Crossener Kreiskalender, 1936, s. 147–149.
- Schmidt Rudolf, Zwei alte Crossener Adelsgeschlechter, (w:) Crossener Kreiskalender, 1939, s. 111–114.

- Schmoll Renate, Die Majuskelinschrift auf Nürnberger Beckenschlägerschüsseln dargestellt an Tauschalen fränkischer Gemeinden, (w:) Zeitschrift für bayerische Kirchengeschichte, 75:2006, s. 295–300.
- Schriften des Vereins für Geschichte der Neumark, 27:1911.
- Schwartz P., Der neumärkische Großgrundbesitz im Jahre 1809, (w:) Die Neumark. Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Neumark. Neue Folge der „Schriften“, 11:1936, s. 57–116.
- Siebmacher = Johann Siebmachers Wappenbuch von 1605, wyd. Horst Appuhn, München 1999.
- Silesiacarum Rerum Scriptores ed. F. W. de Sommersberg, t. 2, Lipsiae 1729.
- Sinapius Johann, Schlesischer Curiositäten Erste Vorstellung, Darinnen die ansehnlichen Geschlechter Des Schlesischen Adels, t. 1, Leipzig 1720; t. 2: Des Schlesischen Adels Anderer Theil oder Fortsetzung Schlesischer Curiositäten, Leipzig und Breslau 1728.
- Stahn Marianne, Die Dorfkirche in Cossar, (w:) Crossener Kreiskalender, 1936, s. 131–133.
- Standau Karl (Pfarrer), Aus vier Jahrhunderten: ein Blatt märkischer Heimatkunde, Beutnitz 1893.
- Stosch von, Genealogia = Genealogia Des Hoch-Gräfllich-Freyherrlich- und Hoch-Adelichen Geschlechts Derer von Stosch: Zu Ehren und Gedächtniß Aller mit Demselben, Beydes dem Wappen und Geschlecht nach, Verwandten und Befreundeten, Und zum Nutzen Anderer Hoch-Adelichen Geschlechter; Aus vielen alten und neuen Urkunden, Nebst den darzu gehörigen Geschlechts-Tafeln, und nöthigen Kupffern von Melchior Friedrich von Stosch, Breßlau und Leipzig 1736.
- Straubel Rolf, Biographisches Handbuch der preußischen Verwaltungs- und Justizbeamten 1740–1806/15, cz. I–II, München 2009.
- Szlakiem atrakcyjnego krajobrazu 15. południka, Krosno Odrzańskie–Lubsko 2013.
- Theissing Heinrich, Die Äbte von Neuzelle. Ein Abriß der Klostergeschichte. In: Neuzelle. Festschrift zum Jubiläum der Klostergründung vor 700 Jahren. 1268–1968. Hrsg. v. Joachim Fait und Joachim Fritz, Leipzig u. München 1968, s. 66–68.
- Töpler Winfried, Dubau Gabriel, (w:) Biographia Cisterciensis, Version z 15.01.2013: www.zisterzienserlexikon.de/wiki/Dubau_Gabriel.
- Töpler Winfried, Der Streit um die Kirche zu Seitwann, (w:) Gubener Heimatkalender, 1997, s. 119–124.
- Traczyk Zygmunt, Ziemia Gubińska 1939–1949, Gubin 2011.
- Tschirch A., Zeittafel der Stadt Guben, Neues lausitzisches Magazin, 46:1869, s. 1–62.
- Tureczek Marcelli, Zabytkowe dzwony na ziemi lubuskiej. Dokumentacja. Ochrona. Badania, Zielona Góra 2010.
- Tureczek Marcelli, Zabytkowe dzwony z Krosna Odrzańskiego – stan zachowania, historia, problemy konserwatorskie, (w:) Lubuskie Materiały Konserwatorskie, t. 10, Zielona Góra 2013, s. 117–126.
- Ueber Niemitzsch bei Guben, (w:) Neues lausitzisches Magazin, 2:1823, s. 56–64.
- Uechtritz August Wilh. Bernh., Diplomatische Nachrichten adelicher Familien als derer... betreffend, hrsg. von ..., Zweiter Theil Leipzig 1791, Vierter Theil Leipzig 1792.
- Vorhauer, Die Glocken von Zettitz, (w:) Crossener Kreiskalender, 1918, s. 87.
- Vossische Zeitung, R. 1888, nr 512 z 28.10.1888.

- Vulpus Christian August, *Curiositäten der physisch-literarisch-artistisch-historischen Vor- und Miwelt zur angenehmen Unterhaltung für gebildete Leser*, t. 4, Weimar 1815.
- Walter Karl, *Glockenkunde*, Regensburg 1913.
- Wedekind Eduard Ludwig, *Geschichte des ritterlichen St. Johanniter-Ordens: besonders dessen Heermeisterthums Sonnenburg oder der Ballei Brandenburg*, Berlin 1853.
- Wedekind Eduard Ludwig, *Geschichte der Stadt und des Herzogthums Crossen: mit einer lithographirten Ansicht und einem Grundriß der Stadt*, von Dr. Wedekind Conrector an der höheren Bürgerschule zu Crossen, Crossen [1840].
- Weitzmann-Fiedler Josepha, *Romanische gravierte Bronzeschalen*, Berlin 1981.
- Werner August, *Alt-Gubenisches aus Schreibkalendern, für die Zeit von 1563–1616*, (w:) *Niederlausitzer Mitteilungen*, 9:1906, s. 259–277.
- Werner August, *Erhebungen aus den Kirchenbüchern der Stadt- und Hauptkirche zu Guben für die Jahre 1612–1650*, (w:) *Niederlausitzer Mitteilungen*, 6:1901, s. 277–302.
- Werner August, *Erhebungen aus den Kirchenbüchern der Stadt- und Hauptkirche zu Guben in der Zeit von 1650–1700*, tamże, s. 406–425.
- Winter Gerlinde, *Zinnkrug kommt nach Guben zurück*, (w:) *Gubener Heimatkalender 2014*, s. 52–53.
- Winterfeld von A., *Geschichte des Ritterlichen Ordens St. Johannis vom Spital zu Jerusalem: mit besonderer Berücksichtigung der Ballei Brandenburg oder des Herrenmeisterthums Sonnenburg*, Berlin 1859.
- Winterfeld von Ludwig Gustav, *Geschichte des Geschlechts von Winterfeld*, cz. 1–3, Damerow 1858–1874; cz. 4: Görlitz 1937.
- Wohlbrück, Siegmund Wilhelm, *Geschichte des ehemaligen Bisthums Lebus und des Landes dieses Nahmens*, t. 1–3, Berlin 1829–1832.
- Wolff F., *Die Glocken der Provinz Brandenburg und ihre Giesser*. *Denkmalarchiv der Provinz Brandenburg*, Berlin 1920.
- Zdrenka Joachim, *Genealogia rodu von Luck(e) linii Myszęcín-Sieniawa-Pław w XVIII wieku*, (w:) *Księga profesora Tomasza Jasińskiego*, Poznań 2016 (w druku).
- Zdrenka Joachim, *Miasto i powiat Gorzów Wielkopolski (do 1815 roku)*, (w:) *Inskrypcje województwa lubuskiego pod redakcją Joachima Zdrenki (Corpus Inscriptionum Poloniae, t. X, z. 7)*, Toruń 2015.
- Zedler Johann Heinrich, *Grosses vollständiges Universal-Lexicon aller Wissenschaften und Künste*, t. 35, 61, Leipzig und Halle 1742, 1831.
- Zeidler Richard, *Der Crossener Bergfriedhof und was er uns erzählt*, (w:) *Crossener Kreiskalender*, 1922, s. 33–51.
- Zeschau von Wilhelm, *Die Herren v. Czeschaw auf Herrschaft Amtitz*, (w:) *Niederlausitzer Mitteilungen*, 4:1896, s. 184–199.
- Zwei Grabsteine aus der Crossener Marienkirche, (w:) *Brandenburg. Zeitschrift für Heimatkunde und Heimatpflege*, 4:1926, s. 237.

KAZANIA POGRZEBOWE

Achzehn Ehren- und Gedächtnuß-Seulen Bey dem Grabmahl Der weyland Hoch-Wolgebornen Frey-Frauen, Frauen Marien Annen, vermähleten Freyin von Löben, Gebornen aus dem uhralten Geschlechte der Frey-Herren von Rechenberg, Wolseligen Andenckens, Von dem... Johann Friderich Frey-Herren von Löben, Herren zu Schönfeld... Gemahlin: Wie dero... Körper in der Chur-Brandenburgischen Residentz-Veste Berlin in St. Nicolai Kirchen... in dero Freyherrliches Begräbnuß eingesetzt worden Donnerstags nach Invocavit, den 26. Febr. M.DC.LXV.; In XVIII. über gleichen Text zu gleicher Zeit und Stunde gehaltenen Leichpredigten Nebst beygefügetem Lebens-Lauff und Trauer-Gedichten Freyherrlich auffgerichtet, Cölln an der Spree (1666).

Braut-Lied Auß dem ersten des hohen Liedes Salomonis. auff deß... Hn. Jacob Klinckebeils Kayserl. gekrönten Poetens... Bräutigams und der... Jungfer Marien Des... Herrn Matthiae Sedlgs... Tochter Braut Hochzeitlichen Ehren-Tag: welcher gehalten zu Spremberg am 8. Hornungs Styl. nov. des 1661. Jahres Mit 8 Stimmen aufgesetzt und... übergeben von Christoph Petern Cantore zu Guben, Franckf. an der Oder 1661.

Christlicher Ritters- und Himmels- Mann, Welcher Bey Abfuehrung Der Frey- Herrlichen Leiche Des... Herrn Adolph Maximilian, Frey- Herrn von Loeben, Des Hochloeblichen Johanniter- Ordens Ritter designirten Commendatorn zu Lagow, Herrn auf Schoenfeld- und Schenckendorffischen Herrschafften etc. Nach Anleitung des goettlichen Worts zum letzten Andencken in der neu-erbauten Kirchen zu Schoenfeld Den 29 Tag Novembr. im 1682sten Jahre, In einer Stand- Predigt entworffen und dargestellt worden Von Andrea Helmen, Messow- und Schoenfeldischen Seelen-Hirten. Franckfurt an der Oder 1682.

Den kostbaren Verlust Eines hochverdienten Regenten, Suchten, Als der Wohl-Edle, Veste, Groß-Achtbare, Hochweise und Hochgelahrte Herr Herr Johann George Ficinus, Vornehmer Jctus; und der Hochfürstl. Sächsischen Stadt Guben Hochmeritirter ältester Bürgermeister, Den 8. Augusti dieses 1704ten Jahres... Diese irdische Regierungs-Last mit der himmlischen Glückseeligkeit verwechselt, Und den 7. Septembr. darauff... Sein Christliches Leich-Begängnis gehalten wurde, Durch folgende Zeilen zu entwerffen... Nachgesetzte Ficinus, Johann Georg. Guben 1704.

Der Hochgeschätzte Jacobs-Stab: Mit welchen Der... Hr. Jacob Klinckebeil von Grünewald Erb-Herr auf Groß-Bresen, Schmachtenhayn... Römisch. Kayserl. auch zu Hungern und Böheim Königl. Majestät Rath Hof- und Pfaltz-Graff... Den VIII. Martii St. N. Anno 1694. glücklich über den Jordan ins gelobte Land gangen/ Bey dessen Hoch-Adel. und Volckreichen Beerdigung am Sontage Laetare In der Stadt- und Pfarr-Kirchen zu Guben fürgestellet von M. Andr. Cleemann Past. Primar, Guben 1694.

Der unter den spitzigen Dornen mit wohlriechenden Rosen prangende Rosen-Stock: Bey Volkreicher Beerdigung Der... Frauen Sophianen Kühnin geb. Dornfeldin Des... Johann Christoph Kühnes... Ehegenossin Welche den 17. Iunii... 1694.... entschlaffen und den 22. Eiusdem... beerdigt worden Auff Veranlassung... In der gewöhnlichen Leichenpredigt... betrachtet... Von M. Andr. Cleemann Past. Primar, Guben 1694.

Der Fruchtbare Feigen-Baum, Als ein Christen- und Regenten-Bild, Nach Christlicher Beerdigung Des... Hrn. Johann George Ficini, Icti und Hochverdienten Bürgemeisters Der Hoch-Fürstlichen Sächs. Stadt Guben, Welcher den 8. Augusti... Anno 1704. Seines Alters L. Jahr weniger 2. Monat, Sanfft und selig im Herrn entschlaffen, Den 10. Eiusdem... beygesetzt, Und... den 7. Septembr. Mit Christlichen Leichen-Ceremonien beehret worden... In der gewöhnlichen Leichen-Predigt In der Stadt-Kirchen daselbst fürgestellet von Cleemann, Andreas, Guben 1704.

Die erlangte Unsterblichkeit oder Ehrengedächtniß der Annen Maria Theresia Lichnowsky von Woschcziecz, der Wilh. Ferd. Lichnowsky von Woschcziecz... Gemahlinn... † 23. Nov. 1706..., Frankfurt a./O., 1707.

Die Schwere, aber doch Edle Bürgermeister-Würde, Stellte an einer Denck- und Ehren-Säule, Bey denen öffentlichen und solennen Exequien, Des...Hrn. Johann George Ficini, Jcti und Hochverdienten Bürgermeisters der Hoch-Fürstlichen Sächs. Stadt Guben, Welcher den 9. Augusti 1704. Selig in dem Herrn entschlief, Und den 7. Septembr... die letzte öffentliche Ehre in der Welt erhielt, als ein schönes und erbauliches Lehr- und Trost-Argument, In einer bereitwilligen, aber doch eiligst entworfenen Abdankungs-Rede, ... vor Busch, Johannes. Guben 1704.

Die Wahre Glückseligkeit Vor dem Tode in dem Tode und nach dem Tode Der Weyland Wolgebohrnen Frauen Fr. Amalia von Brand gebohrne von Schlabberndorff Des... Hn. Ludwig von Brandts Churfürstl. Brandenb. Geheimbten Raths vollmächtiger Verwesers des Hertzogthumbs Crossen... Frauen Gemahlin Aus Dero letzten Worten mit welchen Sie Ihr Leben den 29. Januarii des 1691sten Jahres Christlich und seelig beschlossen Und bey Des erblichenen Körpers den 4. Februarii, in der Stiffts Kirchen zu s. Andreae am Berge vor Crossen geschehenen Beysetzung Durch eine wenige Trauer-Rede... vorgestellt und... zum Druck gegeben Von Grauer Georg, Crossen 1691.

Einer frommen Kind-Betterin Auß- und Ein-Gang unter Jesu Hut Zeigte Bey Einsenckung in die HochAdel. Grufft zu Starzedel des erblasten Leichnams Der Weyland Hoch-Wohlgebohrnen Frauen, Frauen Magdalena Elisabeth von Dallwitz, gebohrnen von der Marwitz, Des... Herrn Johann Wolff von Dallwitz, ... Hochgeliebten Frau Gemahlin: Welche Anno 1722. den 15. Decembr. eines jungen Sohnes glücklich genesen und... Anno 1723. den 12. Januarii... Ihren seeligen Ausgang aus der Welt und erfreulichen Eingang in den Himmel gehalten..., Franckfurt an der Oder 1723.

Hertzlich vergossene Trauer- Thranen Über den toedtlch... Hintritt Des... Herrn Adolph Maximilian, Reichs- Freyherrn von Loeben, Des heil. Johanniter- Ordens Ritters... Welcher den 2 May des 1682sten Jahres in Schoenfeld sanfft und selig entschlaffen und dessen... Leichnam den 6 Decembr. selbigen Jahres in dero Erb- Begraebnis zu Schenkendorff... Gebrauch nach, auff ergangenes Leichen- Begaengnuess zur erwuenschen Ruhe gebracht worden... Entworfen durch Caspar Wichmann von Loeben. Franckf. an der Oder; gedruckt bey Joh. Coepselio [post 6 XII 1682].

Kindliche Pflicht Und Letzte Schuldigkeit, So dem... Herrn Adolph Maximilian Frey-Herrn von Loeben, Des Hochloebt. Johanniter-Ordens Ritters und designirten Comptorn zu Lagow, Herrn auf Schoenfeld, Schiedloh, Mertzdorff, Schmachtenhagen und Schenckendorff... Hochseligsten Andenckens Durch publicirung Der Bey... Leichen-Begaengnuess An unterschiedenen Orten gehaltenen Leichen-Predigten Von Seinen hinterbliebenen Herren Soehnen Herrn Friedrich Ehrenreich, Herrn Curt Hildebrand, Herrn Johann Maximilian, Frey- Herren von Loeben, Herren auf Schoenfeld, Schiedloh, Mertzdorff, Schmachtenhagen und Schenckendorff etc. etc. Wie auch einzig geliebten Frau Tochter Frau Maria Hedwig Freyin von Loeben, Vermaehlete Frey-Frau von Rechenberg, Frau auf Bureau Klitzdorff etc. etc. Christ-ruehmlichst erwiesen worden. Franckfurt an der Oder 1682.

Mitleidige Trauer- und Trost-Rede Über den frühzeitigen und unverhofften Hintritt Der... Frauen Loyzen Hedwig Vermäheten Freyin von Löben Gebohrnen von Burgstorffin... Des... Herrn Adolph Maximilian Freyherrn von Löben Des löblichen Johanniter-Ordens... Ritters... Gemahlin Als derselben erblasser Leichnam am 26. Novembr. Anno 1669. zu Schenkendorff... zu seiner Ruhe gebracht ward Geführet Von zween Predigern in Berlin. Cölln an der Spree: Schultze, 1669.

Nobilis, & Felix Recordatio Grunbergicka, Pulchra[que] Comparatio Abrahamitica, Grünbergisches HochAdel(iches) und rühmliches Ehrengedächtniß Und Abramitische schöneste Vergleichniß des Vaters aller Gläubigen: Mit... Georg Abraham von Grünbergk...Welcher den 16. Martii verlauffenen 1672. Jahres... entschlaffen... und... auf heute... weil es sich gleich jahret... Eine Gedächtniß-Predigt In der Kirchen zu Zetitz gehalten und denn auf Begehren in Druck gegeben worden den 16. Martii Anno 1673. Von Johann Christian Barthen, Guben 1673; Messiae Regis, Regii Vatis & fidelis Rhodii Equitis Aureolum. Des Königes Messiae... Bey hochtrauriger Ehren-Begleitung des... H. George Abrahams von Grünberg Durch Davidem Helandum, [1672].

Summum Bonum! Das ist Aufrichtige Erklärung der rechtgläubigen Seelen über der Haupt-Frage welches ihr höchstes Gutt und beste Habe kräftigster Trost und gewisseste Zuflucht sey und wie wol vergnüget sie sich allezeit darbey befinde?: Einfältiglich ausgeführet Aus dem rechten Kern-Spruche Asaphs beschrieben im LXXIII. Ps. v. 25.26. Bey der... Funeration und Leich-Begängniß Dero... Frawen Esther Freyin von Kanitz und Dallwitz gebohrner Freyin von Schönaich... Deß Hoch-wohlgebornen Herren Herren Melchior Friedrichs Freyherrens von Kanitz und Dallwitz... Hertzliebsten anderer Gemahlin Geschehen im Jahr Christi 1668. den 16. Maii zu Urschkau von Nicolaus Gertich. Lissa 1669.

DOKUMENTACJA OBIEKTÓW I ILUSTRACJI

Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege Zossen:

- 18, 19, 23, 29, 32, 36, 37, 39, 42, 47–49, 56, 81, 85, 88–90, 96, 104, 107, 112, 117, 122, 126, 131, 140, 141, 148, 149, 152–154, 161, 164, 165, 167–169, 172, 176, 184–186, 188, 190, 196, 198–200, 203–206, 209, 212, 214, 223–225, 227–229, 231, 237, 238, 245, 248, 251, 252, 257–261, 266, 269–271, 273, 275–278, 281, 283, 287, 289, 290, 294, 303, 304, 306, 308, 310, 313, 315–318, 320, 321, 330, 333

Märkisches Museum Berlin:

- 24, 118

Sächsisches Landesamt für Denkmalpflege Dresden:

- 11, 12, 25, 26, 175, 221

Stadt- und Industriemuseum Guben:

- 286

Górski Adam, Zabytki epigraficzne Fary w Gubinie:

- 31, 40, 50, 52, 55, 58, 74, 78, 83, 129, 137, 155–160, 162, 197, 220, 247, 322–326, 334

Tomasz Filar, Konserwator:

- 41, 46, 61, 62

Wszystkie pozostałe fotografie pochodzą od autora opracowania

INDEKSY

Niniejszy indeks zawiera jedenaście szczegółowych indeksów oraz niemiecko-polski spis nazw miejscowości. Cyfry rzymskie stojące po lemacie odnoszą się do numerów stron wstępu. Cyfry arabskie oznaczają numery części katalogowej.

1. Miejsca z inskrypcjami	308
2. Indeks osobowy	310
3. Artyści, mistrzowie i warsztaty	322
4. Inicjały i monogramy	323
5. Indeks geograficzny	323
6. Herby	327
7. Cytaty z Biblii i teksty liturgiczne	328
8. Nośniki inskrypcji	330
9. Język i rodzaje pisma	331
10. Indeks rzeczowy	333
11. Święci, postacie biblijne, alegorie, mitologia, ikonografia	334
Niemiecko-polski i polsko-niemiecki spis nazw miejscowości	335
Wykaz opublikowanych tomów Corpus Inscriptionum Poloniae z serii Inskrypcje województwa lubuskiego	340

1. MIEJSCA Z INSKRYPCJAMI

Numery pisane kursywą oznaczają zaginione nośniki inskrypcji, pisane kursywą lematy oznaczają dawne miejsca.

Berlin

- Märkisches Museum 24, 118
- Sankt Marienkirche 13
- Sankt Sophienkirche 77

Bronków

- 130

Budachów

- Kościół filialny 5, 114, 151, 186, 187, 279, 292, 300, 302, 306, 329

Bytnica

- Kościół parafialny 33, 76, 146, 154, 214, 257, 262, 264

Chlebowo

- Kościół filialny 318

Ciemnice

- Kościół filialny 32, 60, 109, 110, 225, 226, 232, 238, 252, 260, 261, 290

Czarnowo

- Kościół filialny 88

Czetowice

- Kościół filialny 29, 48, 49, 63, 104, 107, 126, 176, 230, 263

Dąbie Lubuskie

- Kościół filialny 71, 111, 116, 181, 182

Gębice

- Kościół parafialny 131, 228, 229, 275, 287, 289, 304, 330, 333

Gęstowice

- Kościół filialny 24, 138, 167, 169, 189, 222, 224, 233, 234, 284

Grabin

- Kościół filialny 15, 21, 86, 105, 296

Gryżyna

- Kościół filialny 95, 161, 172, 199, 249, 288, 299

Gubin

- Crossener Mauer Nr. 34a 91
- kościół klasztoru benedyktynek 3
- Markt Nr. 33 1
- Stadt 4
- Stadt- und Hauptkirche 9, 11, 12, 25, 26, 28, 31, 40, 50, 52, 55, 58, 65–68, 72, 74, 75, 78, 83, 129, 137, 155–160, 162, 175, 197, 217–219, 220, 221, 247, 256, 322–326, 334
- – cmentarz 2
- Stadt- und Industriemuseum 286
- Werdertorturm 7

Janiszowice

- Kościół filialny 92, 250, 254

Koperno

- Kościół filialny 22, 135, 165

Korczyców

- Kościół parafialny 101, 128, 200, 201, 227, 315, 316, 320, 328

Kosarzyn

- Kościół parafialny 23, 269, 278, 317

Kosierz

- Kościół filialny 80, 96, 266, 281, 297

Krosno Odrzańskie

- Apotheke am Markt 73
- Bergkirchhof 282, 308, 310, 331
- Heimatmuseum 84, 103, 123, 139, 163, 166, 174, 209, 210, 235, 267, 274, 307, 312
- Markt Nr. 61 178
- Ratusz 191
- Reformierte Kirche 113, 115, 173, 207, 213
- Sankt Andreaskirche 77
- Sankt Andreaskirche 6, 82, 124, 125, 298
- Sankt Georg-Hospital 133, 134
- Sankt Marienkirche 13
- Sankt Marienkirche 8, 27, 34, 45, 59, 70, 87, 98, 119, 132, 168, 170, 180, 198, 205, 206, 208, 212, 223, 236, 239, 240, 246, 265
- Stadt 51, 99
- Steinstraße Nr. 240 179
- Zamek Krosno Odrzańskie (Schloß) 282

Lubiatów

- Kościół filialny 54, 149, 150, 283

Lubogoszcz

- Kościół filialny 79, 90, 120

Łagów

- Kościół filialny 66, 93, 94, 108, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 164, 171, 203, 204, 311

Łochowice

- Kościół filialny 81

Markosice

- Kościół filialny 39, 153

Maszewo

- Kościół parafialny 16, 17

Nowy Zagór

- 121, 285
- Kościół filialny 14

Osiecznica

- Kościół filialny 332

Polanowice

- Kościół parafialny 69, 248, 258

Pław

- Kościół parafialny 35, 112, 122, 183, 188, 180, 231, 237, 251, 253, 293, 295, 313

Radnica

- Kościół parafialny 89, 177, 202

Rybaki

- Kościół filialny 102, 117, 118, 127, 215, 216

Rzeczyca

- Kościół filialny 136, 241, 255, 259

Sarbia

- Kościół filialny 10, 56, 85, 97, 245, 280, 309

Sękowice

- Kościół filialny 19, 30, 41, 46, 61, 62, 148

Stargard Gubiński

- Kościół parafialny 152, 276, 277, 303

Starosiedle

- Kościół parafialny 36, 37, 38, 53

Strzegów

- Kościół parafialny 327

Tarnawa Krośnieńska

- Kościół filialny 20, 193, 194, 195, 196, 211, 273, 301, 305

Trzebiechów

- Kościół filialny 47, 64, 100, 184, 185, 268, 272, 291, 319

Trzebula

- Kościół filialny 106, 147, 192, 242, 243

Wężyska

- Kościół filialny 314

Witaszkowo

- Kościół filialny 18, 42, 244

Żytowań

- Kościół filialny 43, 44, 57, 270, 271, 294, 321

2. INDEKS OSOBOWY

Abschatz, rodzina von

- Johann Sophie 230

Altmann

- Bruno 175

Amptiz

- Bernhard 8

Anhalt, Fürst/in von

- Elisabeth 51

- Joachim 51

Anton ... 52

Appell

- Elisabeth 322

Arnold, rodzina von

- 93, 313

- Barbara Sophia 142

- Dorothea 141, 142, 171

- Eleonore 142, 203

- Johann 141–145, 203

- Johann Adolph 142

- Johann Leopold Wilhelm 142

- Karl Ludwig 142, 203

- Matthäus Laurentius 142

Arnsdorf, rodzina von

- Christoph 30, 61

Bagge, rodzina von

- 39, 153

Bandovius

- Balthasar 77, 82

Bart (Bahrt)

- Johann Georg 175, 221

Bartholdi, rodzina von

- Christian Friedrich 224

- Friedrich Heinrich 224

- Juliane Christina Katharina 224

Baruth, rodzina von

- Marianne 106

Becker

- Dorothea 87, 141

- Paul 87

- Rosina 87

Beitzsch

- Valentin 175

Belo zob. Beol

Bentsch

- Elias 162

Beol

- Anna Maria 269

- David 269

- Dorothea 269

Berge, rodzina vom

- Sabine 104

Berge(n), rodzina von

- 124

- Karl Leopold Christian 293

Berndt

- Gottfried Erdmann 301

- Johann Gottfried 301

Bernth

- Eva Maria 234

- Johann Gottfried 234

Berth, rodzina von

- Gerhard 184, 185

- Susanne 184, 185

Bielitz

- Anna 135

Blauen, rodzina von

- Andreas 43, 44, 57

- Gertrud 57

- Thimoteus 43, 57

Blomberg, rodzina von

- Christoph Nikolaus 283

- Dietrich Gotthard 283

- Henriette Juliane Gottliebe 283

Boeckelmann

- Beate Elisabeth 288

- Tobias Eberhard 288

- Böhm
– Anna Maria 119
– Daniel 119
Böhmen, król
– Ferdinand 61
Böttcher
– 180
Boger
– Ludwig 258
Bolle
– Christian Gottlieb 218, 219, 221
Bomsdorf, rodzina von
– 149
– Job(st) 43, 61, 258
Bornstedt, rodzina von
– Anna Elisabeth 71
Borsnitz, rodzina
– Johann IV 5
Bose, rodzina von
– Eva Sophie 256
– Gottlob Siegmund 256
Brand, rodzina von
– Amalia 124, 125
– Ludwig 128
Brandenburg, elektor / margrabia von
– Elisabeth 51
– Elisabeth Charlotte 77, 207
– Friedrich I 180, 191
– Friedrich III 133, 138, 147
– Friedrich Wilhelm I 77, 93, 102, 121, 122
– Georg Wilhelm 77, 102
– Johann Georg 51
– Katharina 59
Brandenburg-Bayreuth, margrabia von
– Christian 51
Brandenburg-Küstrin, margrabia von
– Johann I 59
Braun, rodzina von
– 172
Braunschweig-Wolfenbüttel, księżna von
– Katharina 59
Breitenfeld
– Georg Christoph 221
Breßler
– Johann Gottfried 221
– Marie Eleonore 221
– Samuel 221
Briesen, rodzina von
– Auguste Dorothea Friderike 333
Brücken, rodzina von
– 172
Brunn, rodzina von
– Baltzer 107, 113
– Christine Tugendreich 107, 113
Burck, rodzina
– Bartel 86
Burckert, rodzina
– Gottfried 139
Burgsdorf, rodzina von
– Anna Maria 118
– Louise Hedwig 127, 215
– Lucia Margareta 146
Burschwitz, rodzina von
– Katharina 54
Busch
– Johann 175, 221
– Marie Eleonore 221
Busse
– Christian 180, 191
– Ludwig 180
Buthenius
– Christian Friedrich 255
– Christian Ludwig 255
C
Camman
– Ernst Friedrich 221
Canitz, rodzina von
– Dorothea Maria 191, 228
– Esther 120
– Friedrich 120
– Friedrich Wilhelm 138
– Maria 120
– Melchior Friedrich 120
– Sophie Eleonore 120
Cannabäus
– Andreas 183
– Anna 183
– Anna Christiane 183, 251, 253, 313
– Barbara 183
– Elisabeth 183
– Johann Gottlieb 183, 295
– Johann(es) 183, 253, 295
– Martin 183
Claves
– Hans 278
Carl ...
– 325
Cleemann
– Andreas starszy 175, 221
– Andreas młodszy 175, 220, 221
– Elisabeth 220
– Sigismund 221

Collas, rodzina von

- Charlotte Maria Rahel 308
- Christine Charlotte 308, 310
- John 308, 310

Cottbus, rodzina von

- Friedhelm 2
- Gertrud 2
- Johann II 2
- Johann III 2

Cramer, zob. Kramer

Crus

- Anna Katharina 220

Cunat (Kunert)

- Christoph 38
- Johann 38

Dallwitz

- 36, 37
- Johann Friedrich 244
- Johann Wolf starszy 244
- Johann Wolf młodszy 244
- Magdalene Elisabeth 244

Dame

- Mertin 307

Dielizsch, rodzina von

- 39

Dik

- Johann Friedrich 175

Dirr(en)

- Christoph 273

Diskau

- Mathilde 3
- Rulo (Rulmann) 3

Dohna, rodzina von

- 53

Dommaschke

- Anna Maria starsza 269
- Anna Maria młodsza 269
- Carl Friedrich 269
- Christiana Elisabeth 269

Dornfeld

- Sophie 83

Drandorf, rodzina von

- Gottfried 110

Dubau

- Gabriel 294
- Nikolaus Franz 294

Dubelio

- Johann 180

Elisabeth ... 52

Fabricius

- Katharina 180

Fergue, rodzina de la

- Susanne 308

Festenberg-Pakisch, rodzina von

- 172

Ficin (Ficinus)

- Anna 220
- Anna Katharina 220
- Christian Gotthülff 220
- David 220
- Dorothea Sophia 220
- Elisabeth 220
- Eva Marie 220
- Ida Elisabeth 220, 247
- Johann Georg 220
- Johanna Eleonore 220
- Margarethe Elisabeth 220
- Maria Regina 220

Finckenstein, rodzina von

- 301
- Franz Albrecht Wilhelm 291
- Friedrich Otto Leopold 268, 291
- Karl Wilhelm 291
- Leopold Otto Karl 291
- Otto Carl Leopold 268
- Sophie Henriette Susanne 291
- Sophie Luise Ulrike 268, 291
- Wilhelmine Dorothea Elisabeth 268
- Wilhelmine Sophie Amalie 268

Fischer

- 221
- Simon 221

Fleming

- Anna 220

Flug, rodzina von

- 39

Francisco

- 160

Franck

- Johann 72

Fritsche

- Johann Christian 286
- Johann Samuel 286

Funck, rodzina von

- 39

Gablenz, rodzina von

- 50
- Christian Gotthilf 221
- Hans 50

- Katharina 50
- Gardt
- Christine Gottliebe 301
- Gattig
- N. 42
- Gauden
- Johann 5
- Genge
- Christian 180
- Kasper 180
- Georg ... 54
- Gerhard
- Christoph 93
- Gersdorf, rodzina von
- 39, 53
- Getschmann
- Daniel 175
- Glaubitz, rodzina von
- 53, 149, 199
- Barbara Maria 188, 237
- Helene Dorothea 186, 187
- Otto Oswald 188, 237
- Sigismund 36
- Sophie Eleonore 188, 190, 231, 237
- Gleissenberg
- Christoph Ludwig 191
- Gloger, rodzina von
- 230
- Ernst Ludwig 176
- Euphrosine 176, 230
- Ferdinand 176, 230
- Heinrich 107, 176, 230
- Johanna Sophia 230
- Juliane Erdmuth 176
- Luise 176, 230
- Maximilian 176, 230
- Glymann
- Christoph Gottlob 221
- Golast
- Matthäus 77
- Gotthardt
- Aurelia Christina? 282
- David 282
- Johann David 282
- Greger
- Thomas 218
- Grempler
- Barbara Susanna 301
- Groeben, rodzina von der
- Anna Lukretia 136, 259
- Anna Sophie 242
- Christian Otto 192, 242
- Friedrich Ludwig 242
- Helene 242
- Karl Wilhelm 242
- Ludwig 242
- Thimotheus Otto 242
- Grünberg, rodzina von
- 50
- Abraham starszy 29, 63, 104, 107
- Abraham młodszy 63, 104, 122
- Adam 63, 104, 192
- Adam Abraham 63, 104
- Anna (Susanne) 107
- Christine Tugendreich 107, 113, 115
- E. 122
- Elisabeth Lukretia 107
- Georg 104
- Georg Abraham 104, 107, 113
- Hans 29
- Hans Christoph 104
- Hans Georg 104, 107
- Helene Sophie 147
- Sabine 63, 104, 107
- Ursula Benedikta 63
- Ursula Marianne 192
- Zacharias starszy 104
- Zacharias młodszy 104
- N. 29
- Grunewaldt, rodzina von
- Johann Friedrich 135
- Gruszen
- Maria 305
- Gryphius
- Barbara 70
- Magdalene 208
- Maria 70
- Paul 70, 208
- Gude
- Johann Kasper 175
- Günter
- Anne Marie 208
- Güttler
- Christine 87
- Johann 87
- Rosina 87
- H**abrich
- Anna 220
- Hänisch
- Georg 221

Hänsel
 – Georg 245
 Haring
 – Anna Margarete 168
 Haugwitz, rodzina von
 – Katharina Elisabeth 238, 252
 – Marie 119
 Haupt
 – Elisabeth 247
 Hedwig ... 324
 Hefter
 – Christian 99
 Heide, rodzina von der
 – Anna 36, 37
 – Heinrich 36, 37
 – N. 36
 Heinecke
 – Johann Salomon 180, 191
 Heisert
 – Michal 112
 Hene
 – Anton 65
 Herrmann
 – Elisabeth 221
 – Kaspar 221
 Hildebrandt
 – Augustin 98
 Hildesheim
 – Hipolit 27, 34
 – Katharina 27, 34
 Hön (Hän)
 – Johann 313
 – Johanna Rosina 313
 Hoffmann
 – Christian 189, 191
 – Daniel 258
 Hohenstein, rodzina von
 – Martin 61
 Hondorf, rodzina von
 – Eva 41, 46, 61
 – Friedrich 30, 41, 46, 61, 62
 – Katharina 61, 62
 – Maria 41, 61
 Horn, rodzina von
 – Eva 41, 46, 61
 – Katharina 41, 46, 61, 62

Jancovius

– Balthasar 135
 – Eva Maria 135

Jaeckel
 – C. H. S. 315, 316
 Jenike
 – Christopher 297
 Jepel
 – Johann 135
 Jeuthe, rodzina von
 – Dorothea 141–145, 171, 203
 – Nikolaus 141
 Joanne ... 321
 Johann Hermann ... 326

Kalckreuth, rodzina von

– 45, 149
 Kanitzer
 – Augustinus 297
 Kannegießer
 – Helena Gottliebe? 297
 – Johann Emanuel 297
 – Johann Sigismund 297
 – Johanna 297
 – Philippina 297
 Kannenberg, rodzina von
 – Sophie Charlotte 126
 Kaspar Heinrich ... 326
 Kettel
 – Martin 175
 Kettwig, rodzina von
 – Sophia Helena Christina 281
 Keuling
 – Johann 219, 221
 Kinder
 – Dorothea 79
 Kindler, rodzina von
 – 39
 Kittlitz, rodzina von
 – 53, 149
 – Balthasar 63, 107
 – Georg 63
 – Maria Katharina 63
 – Sabine 63, 107
 – Sophia 63
 – N. 29
 Kletschke
 – Andreas 208
 – Anna 208
 – Anne Marie 208
 – Eva Rosina 208, 246
 – Magdalene 208
 – Marianne 208

- Marie Magdalene 208
- Paul Gottfried starszy 208, 246
- Paul Gottfried młodszy 208

Klette(n)

- Andreas Georg 265
- Eva Rosina 208, 246
- Johann David 208, 246
- Johann Georg 208, 246
- Johann Gottfried 246
- Marianne 208

Klinckebeil von Grünewald

- Jakob starszy 129
- Jakob młodszy 129
- Katharina 129
- Marie 129
- Sophie Margarethe 129

Klingsporn, rodzina von

- Anna Katharina 224

Knobelsdorf, rodzina von

- 50
- Anna Elisabeth 71
- Anna Maria 71
- Barbara 45
- Christoph 45
- Ernst 71
- Friedrich 63
- Georg Abraham 71
- Hans 45, 71
- Ursula 96
- Ursula Benedikta 63
- Zacharias 45

Koch

- Friedrich Wilhelm 180, 191

Köckritz, rodzina von

- 39, 61
- Margarete 42

Köpstein

- Christian Gottlieb 333
- Christiane Dorothea 315
- Friedrich Wilhelm 330, 333
- Johann Christian 330, 333

Koesers?

- Barbara 31
- Hans 31

Kohl, rodzina von

- Albin 156
- Fregina 156

Kolbe

- Anna Sibylla 75
- Daniel 221
- Ernst 75

Krakau, rodzina von

- 172

Kramer

- Johannes 95
- Paul 88–90

Kreckwitz, rodzina von

- 199

Krüger

- Katharina 129

Kruse, rodzina von

- 333

Küchler

- Theodora Christiane 309

Kühn, rodzina

- Christine 87
- Johann starszy 83
- Johann młodszy 83
- Johann Christoph 83
- Sophie 83

Kulke

- Michel 255

Kunert, zob. Cunat

Kuntsche

- Johann Georg 221

Kutschke

- Jakob 97

K..., rodzina

- Sabine ... Ursula 58

Lachmann

- Philipp 162

Lancken, rodzina von

- Hedwig Elisabeth 106

Landsron, rodzina von

- Catharina Beata 279

Lange

- Andreas 95

Laucke

- Andreas 286
- Johann Gottfried 286

Lauriscus

- Samuel Friedrich 221

Lehmann

- Christiane 221
- Jakob 99
- Johann Gottfried 175
- Maria Regina 220
- Martin 77, 82
- Matthias 284

Lemaitre

- Charles 329

Leo

- Gottlieb 175

Lerche

- Eva Marie 220
- Michael 220

Lest, rodzina

- 192

Lichnowski, rodzina von

- Helene Sophie 147
- Henriette Juliane Gottliebe 283
- Henriette Sophie 283
- Hermann 231
- Johanna Juliana Theresia 231, 293
- Karl Joachim Wilhelm 283
- Karl Maximilian 147
- Maria Theresia 147
- Wilhelm Ferdinand 147, 192

Licht

- Erdmann 220
- Maria Regina 220

Lieb(s)chen

- A. H. 314
- Christian 180

Lindner

- Johann Gottlieb 306

Loeben, rodzina von

- 134, 135, 149, 333
- Adam 128
- Adolph Maximilian 118, 127, 215
- Anna Maria 71
- Anselm 54
- Barbara 53
- Barbara Leonore 53
- Eleonore 128
- Eleonore Charlotte 215
- Elisabeth 54, 77
- Eva Sophie 256
- Florian 54
- Friedrich 102
- Friedrich Ehrenreich 118, 127, 215
- Georg Adolph 118, 127, 215
- Georg Friedrich 256
- H. E. 227
- Hans 53
- Hans Adam 128
- Hedwig Sophia 215
- Johann 71
- Johann Friedrich 77, 102, 117, 118
- Johann Maximilian 118, 127, 215
- Kaspar Friedrich 128
- Katharina 54

- Kurt Hildebrand 118, 127, 215

- Louise Hedwig 118, 127, 215

- Magdalene 128

- Margarethe Magdalene 128

- Maria 54

- Maria Anna 10, 118

- Maria Elisabeth 96

- Maria Hedwig 118, 127, 215

- Maximilian 53, 54

- Melchior 53, 54

- Seyfried 128

- Sophie Dorothea 256

- Ursula 53

Lohnstein, rodzina von

- Daniel 221

- Daniel Kaspar 221

- Eleonore Luise 221

- Elisabeth 221

- Euphrosine 176, 230

- Karl Friedrich 221

- Kaspar 176, 230

Loss (Loß), rodzina von

- Maria 95

Lubasch

- Anna Christiane 183, 251, 253, 313

- Christian Gottlieb 251, 253, 313

- Christoph Georg 251, 253, 313

- Georg Christlieb 251, 253, 313

- Hans 91

- Johann 183, 251, 253, 313

- Johann Christoph 253, 313

- Johann Gottlob 313

- Johanna Rosina 313

Lubieniecki, rodzina von

- 39, 153

Lucan

- Kaspar Heinrich 221

Lukass

- Maria 305

Luck(e), rodzina von

- Anna Eleonore 193, 194, 196

- Christoph Franz 190, 231, 293

- Christoph Georg 188, 190, 231, 237

- Christoph Georg Karl 293

- Christoph Wilhelm Bogislaus 293

- Ernst Heinrich 193, 194

- Franz 190

- Georg Melchior 190

- Georg Otto starszy 190, 231, 293

- Georg Otto młodszy 293

- Henriette Sophie 283

- Johanna Juliana Theresia 231, 293
- Lowisa Gottliebe 251, 290
- Sophia Dorothea 231, 293
- Sophia Eleonore 190, 231, 237
- Sophia Henrietta 231, 293
- Ursula Helene 190
- Lüben, rodzina von
- 39, 153

Magir

- Michael starszy 93
- Michael młodszy 93
- Maltitz, rodzina von
- Hans Joachim 129
- Sophie Margarete 129
- Martini (Martin)
- Friedrich Sigismund 311
- Georg 76
- Johann Ernst 180, 191
- Marwitz, rodzina von der
- Anna Barbara 106
- Charlotte Louise 293
- Ernst Ludwig 106
- Friederike Lowisa 290
- Friedrich 106
- Hans Dietrich 106
- Hedwig Elisabeth 106
- Magdalene Elisabeth 242
- Marianne 106
- Otto Friedrich 106

Mechlin

- Hans 64

Meißner

- Anna 59
- Barbara 59
- Huldenreich 59
- Ulrich 59
- Ursula 59

Messerschmidt, rodzina

- Anna 59
- Simon 59

Mete

- Hans 91

Mikrander, rodzina von

- Anna Katharina 224
- Georg Adolph 138, 222, 224, 233
- Juliane Christina Katharina 224
- Katharina Louise Adolphine Friederike Bartholdi 138
- Sophie Louise Wilhelmine 224
- Wilhelm 224

Möller

- Johann 180
- Johann Joachim 180
- Katharina 180

Mosch, rodzina von

- August Sigismund Lebrecht 333

Mücheln, rodzina von

- 39, 153

Mühlenkamp

- Gerhard 221

Müller

- Anna Karoline 309
- C. D. 314
- Georg 182
- J. C. 314
- Johann Daniel 182
- Martin Friedrich 309
- O. S. 314

Musaeus

- Johann 175

Myhlen

- Gertrud 57

Nałęcz, rodzina von

- 50

Natalis, rodzina von

- Charlotte Maria Rahel 308, 310
- Jean 308
- Paul 308, 310
- Susanne 308

Necher, rodzina von

- 50
- Anna 50

Neumann

- Anna 27
- Barbara 27
- Franz 27, 34
- Katharina 27, 34

Nicolai (Nicolaus)

- Konrad Erdmann 180, 191

Niendorf

- Barbara 59
- Tilmann 59

Niesemeuschel, rodzina von

- 199
- Anna Katharina 188
- Barbara Maria 188, 237
- Heinrich 188

Nieznany

- 137, 157–159, 170, 323–326

Noack

- Barbara 79

Nostitz, rodzina von

- 50
- Georg 126
- Georg Friedrich 126
- Hieronim 50
- Katharina 50
- Sophie Charlotte 126
- Ursula Helene 190

Österreich, cesarz

- Leopold I 129

Oppel, rodzina von

- Christian Wilhelm 252, 290
- Christian Wilhelm Ernst 252, 290
- Friederike Lowisa 290
- Georg Abraham 238, 252
- Katharina Elisabeth starsza 238, 252
- Katharina Elisabeth młodsza 238
- Lowisa Gottliebe 252, 290

Otterstein/Otterstädt, rodzina von

- Christine Tugendreich 107, 113, 115

Quitow, rodzina von

- Klara Tugendreich 136

Pannewitz, rodzina von

- Adolph 42
- Anton 151
- Gertrud 42

Panwitz, rodzina von

- Eleonore Dorothea 279
- Helene Dorotea 186, 187

Paschen

- 83

Paul(c)ke

- Carl Friedrich Wilhelm 331
- Christian Erdmann 267
- Johanne Eva Rosina 331

Pauli

- Michael 180

Paulike (Paulke)

- Andreas 163
- Christian 163
- Jakob 163
- Martin 123, 163

Pelet

- Christine Charlotte 308, 310

Pfalz, elektor von der

- Elisabeth Charlotte 77, 207

- Friedrich IV 77

Pförtner, rodzina von

- Andreas 238
- Ernst Ludwig 299
- Katharina Elisabeth 238
- Valentin Melchior 299

Pfuhl, rodzina von

- Anna Sophie 242

Piper, rodzina von

- Johann Heinrich 255
- Wilhelm Christian 136, 255, 259

Pirscher

- Tobias 147

Pogrel, rodzina von

- 199

Polen, król

- Friedrich August 221

Polenz, rodzina von

- 39
- Alexander 42
- Anna 42
- Hans 42
- Heinrich starszy 42
- Heinrich młodszy 42
- Katharina 42
- Margarete 42

Ponickau, rodzina von

- Maria 54

Popschütz, rodzina von

- 50
- Leonhard 50

Prätor

- Anna 183

Preen, rodzina von

- Otto 120
- Sophie Eleonore 120

Preger

- Martin 54
- Sebastian 54

Preus, rodzina von

- 39, 153

Preußen, król

- Friedrich Wilhelm I 13, 236, 255

Promnitz, rodzina von

- Eleonore Charlotte 215

Pucher, rodzina von

- 39

Putlitz, rodzina von

- Albrecht Gottlob 224
- Helene Lukretia 181
- Sophia Louise Wilhelmine 224

Rabenau, rodzina von

- Wendelin Abraham 96
- Maria Elisabeth 96
- Ursula 96

Radstock, rodzina von

- 39, 153

Rau(e)

- Christian 180, 191

Raysky, rodzina von

- Johann Heinrich Adolf 256
- Johann Karl 256
- Sophie Dorothea 256

Rechenberg, rodzina von

- Magdalene 128
- Maria Anna 102

Redlich

- Anna Karolina 309
- Anna Maria 309
- Samuel 309
- Sigismund 309
- Theodora Christiane 309

Reibnitz, rodzina von

- Anna Eleonore 192

Reichnau

- Barbara 27
- Thomas 27

Reimann

- Dorothea Sophie 220
- Jeremias Ludwig 220

Reinsperg, rodzina von

- Anna Katharina 188

Richter

- Barbara 183
- Hans 70
- Joachim Ferdinand 221
- Maria 70

Ridiger, rodzina

- Paul 77, 82

Rive, rodzina de la

- Judith 131

Roedern, rodzina von

- Lukretia Marianne 207
- Ursula Marianne 207

Römer

- Daniel 135

Rohr, rodzina von

- 172, 199

Rothe, rodzina

- Dorothea 87
- Gottfried 87

Rosenberg

- David Christian 191
- Christian 180

Rothe

- Anna 208

Rothenburg, rodzina von

- Christoph 33, 42
- Gertrud 42
- Katharina 42
- Ursula Benedikta 63

Rottenburg, rodzina von

- 53, 149
- Alexander 146
- Hedwig Sophie 146, 215, 216
- Joachim Erdmann 146
- Joachim Wilhelm 146
- Katharina Hedwig 146
- Lucia Charlotte 146
- Lucia Margarete 146

Rublack

- Adam 220
- Anna Katharina 220

Rudelius

- Georg 175

Rückmann

- Elias 286
- Gottfried 286

Runge

- Barbara 31
- Johann 175

Sachsen, elektor/książe

- Friedrich August 221
- Moritz Wilhelm 221

Sack

- Anna 27

Saltza, rodzina von

- Elisabeth Lukretia 107
- Friedrich 107

Sandretzky von Sandraschütz, rodzina

- Gottlieb Ferdinand 207
- Johann (Hans) Friedrich 207
- Lukretia Marianne 207

Saver

- Adam 66

Schaffer

- Ursula 59
- Valentin 59

Schaffgotsch, rodzina von

- Balthasar 107
- Sabine 63, 107

- Schaplow, rodzina von
– Hedwig Sophia 215
- Scharden, rodzina von
– Eleonore Luise 221
- Schellendorf, rodzina von
– Hans 71
- Schenkendorf, rodzina von
– 299
- Schieberli
– Jakob 32
- Schiele
– Johann 135
- Schielke
– Christoph starszy 135
- Schindel, rodzina von
– 126
- Schkopp (Skoppe), rodzina von
– 53, 149
– Barbara 53, 54
- Schlaberndorff, rodzina von
– Amalia 124
- Schlesien-Glogau, książę
– Wenzel 8
- Schlichting, rodzina von
– Anna Elisabeth 95
– Barbara Sophia 142
– E. 122
– Johann 95
– Wolf 95
- Schlabrendorf, rodzina von
– Anna Margarethe 181
- Schlieben, rodzina von
– Hedwig Sophie 146
– Maximilian 146
- Schmalenberg, rodzina von
– Anna Barbara 106
- Schmettau, rodzina von
– Helene 242
- Schmid
– Andreas 175, 220, 221, 247
– Anna 220
– Elisabeth 247
– Ida Elisabeth 220, 247
– Johann Christoph 175, 197
- Schmidt
– Anna Rosina 78
– Johann Otto 180
– Josua 78
- Schneeweis
– Dorothea 79
– Gottfried 79
- Schneider
– Adam 97
- Schnitter
– Anna 59
- Schönaich, rodzina von
– 39, 153
– Anna (Susanne) 107
– Anna Margarethe 181
– Charlotte Hermann 275
– Christoph Otto 275
– Dorothea Maria 191, 228
– Esther 120
– Franz 131
– Franz Leopold 275
– Hans 131, 182
– Hans Gottlieb 181, 182
– Hedwig Henriette 275
– Helene Lukretia 181
– Johann Georg 107, 207
– Judith 131
– Karl Albert 180, 191, 228
– Karl Albrecht 275
– Lukretia Marianne 207
– Otto Albert 275–277, 289, 303, 304
– Sebastian 131
– Ursula Marianne 207
- Schönberg, rodzina von
– 39, 153
– Eva Sophie 256
- Schönfeld, rodzina von
– 39
- Scholler, rodzina von
– 39
- Scholtz (Schultz)
– Gottfried 191
– Michael 56
- Scholz
– Carl Friedrich 300, 302
- Schroer (Schröer)
– Johann Christoph 175, 221
- Schröter
– Jakob 180, 191
- Schultz zob. też Scholtz
- Schultz(e)
– Andreas 280
– Anna Dorothea 269
– Anna Sophie 269
– Beate Elisabeth 288
– Elias 269
– Maria Elisabeth 269
– Johann Friedrich 269

- Schwartze
– Jakob 221
- Schwarz
– Jakob 175
- Schwerin, rodzina von
– Dorothea Maria 191, 228
– Hedwig Henriette 275
- Sedlingk
– Marie 129
– Mathias 129
- Sehr (Seherr), rodzina von
– 172, 199
– Marie Magdalene 208
- Seidel
– Johanna 297
- Seidlitz, rodzina von
– 172, 199
- Seiler
– Johann Georg 286
- Sekur
– Martin 175
- Senitz, rodzina von
– Maria 120
- Stahrisch
– Kaspar 221
- Stein
– C.H.S. 315, 316
– Christiane Dorothea 315
– Gottfried 175, 221
– Johann Christoph starszy 315
– Johann Christoph młodszy 315
– Marie Magdalene 315
- Stephani
– Johann Georg 180
- Stössel, rodzina von
– 172, 199
– Dorothea 50
– Johann Friedrich 192
– Ursula Marianne 192
- Stosch, rodzina von
– 149
– Anna Elisabeth 95
– Balthasar IV. 279
– Barbara 53, 54
– Catharina Beata 279
– Eleonore Dorothea 279
– Georg Abraham starszy 279
– Georg Abraham młodszy 279
– Johann Kaspar 95
– Johannes 95
– Ladislaus 53, 54
– Maria 95
- Sturm
– Johann Friedrich 286
– Johann Georg 286
- T**aubenheim, rodzina von
– Gertrud 42
- Thoma
– 155
- Tielckau
– Anna Margarete 168
– Martin 168
- Töpfer
– Klara Sophie 221
- Torgau, rodzina von
– Dietrich 2
– Gertrud 2
- Trautmann
– Margarete 119
- Troschke, rodzina von
– Asmus (Erasmus) 77
– Elisabeth 77
- U**llmann
– Marie Magdalene 315
- Ulrici
– Matthäus 109
- Unruh, rodzina von
– 39, 250
– Bogislaw 293
– Eleonore 142, 203
– Melchior Siegesmund 281
– Siegesmund Ernst Karl 281
– Sophia Dorothea 231, 293
– Sophia Helena Christina 281
- Ursinus
– Paul Christian 191
- V**iereck, rodzina von
– Adam Otto 268
– Wilhelmine Dorothea Elisabeth 268
- Vierhuf
– Dietrich 175
- Vogelhaupt
– Andreas 119
– Anna Maria 119
– Margarete 119
– Marie 19
– Nikolaus 119
- Voigt
– Martin 278

W

– Dorothea 269

Wambold, rodzina von

– Charlotte Hermann 275

– Christoph 275

Wedel, rodzina von

– 136

Wedige(n)

– Johann Georg 135

– Ursula 135

Weise

– Christiane 221

– Joachim Friedrich 221

– Johann 221

– Karl Wilhelm 221

– Klara Sophie 221

Weißbach, rodzina von

– Joachim 63

– Maria Katharina 63

– Sophia 63

Weizmann

– Anna 135

– David 135

– Georg 135

– Ursula 135

Wildener

– Elisabeth 183

Winterfeld(e), rodzina von

– Adam Friedrich 136

– Alexander Ludwig 136, 259

– Anna Lukretia 136, 259

– C.G.D. 259

– Christian 136, 259

– Christian Georg 136, 259

– Georg Friedrich 136, 259

– Hans Georg 136, 259

– Klara Sabina Tugendreich 136

– Klara Tugendreich 136

– Lukretia Katharina 136

– Marianna Beata Polyrena 136

– Martin Detlof 136

– Samuel Adolph 136, 259

Wirth

– Anna 285

– Erdmann Christoph 285

– Friedrich 285

Wolf, Wolff

– Eva 55

– Hans 40, 55

– Johann 40

Wunderlich

– Kasper 175

Z

– Girge 56

Zeisiger

– Mathies 114

Zeschau, rodzina von

– Anna 42

Zettwitz, rodzina von

– Anna Eleonore die Ältere 192

– Anna Eleonore die Jüngere 192, 194, 196

– Georg Oswald 192

3. ARTYŚCI, MISTRZOWIE I WARSZTATY**A**

– Joachim

złotnik 243

D

– Louis Hanri

odlewnik cyny 263

F

– Johann Christoph młodszy

odlewnik cyny 249, 267, 274, 307

G

– Gottlob

malarz artysta 221

H

– Martin

ludwisarz 132

H

– Georg

ludwisarz 105

J

– Johannes

ludwisarz 13

K

– Lorenz

ludwisarz 120, 132

K

– Paul Andreas

ludwisarz 147

L

– Hans

murarz? 91

Männlich Daniel starszy
złotnik 113, 116

Maizières Jean
odlewnik cyny 312

Mete Hans
cieśla 91

Neuwert Jakob
ludwisarz 67, 71, 73

Nitsche Paul
odlewnik cyny 174

Preger Martin
ludwisarz 54

Richter Jakob
odlewnik cyny 99

Scholtz Martin
odlewnik cyny 114

Scholtze Lienhard
odlewnik cyny 76, 79, 84, 103

Schramm Johann Friedrich
ludwisarz 233, 255

Schultz Johann Jakob
ludwisarz 177, 180, 182

Schwerin Joachim Friedrich
złotnik 112

See Christian
ludwisarz 202, 211

Stenzel Johann Gottfried
odlewnik cyny 286

Voigt Johann Kaspar
odlewnik cyny 123

Voillard Franziskus
ludwisarz 93–95, 101, 102, 109

Wolf G. F.
złotnik 185

4. INICJAŁY I MONOGRAMY

A.N.G.W. 63
C.B. 200, 252, 260
C.D. 130
C.G.D.v.W. 259
C.S. 174
F.J. 32
G.F.G. 261, 266
G.H. 130
G.J. 278
G.L.B. 209
G.S.M./P.F.IBH 189
H.F.H. 235
H.G. 166
H.J.G.K. 226
H.K.E.v.T.G.v.U. 250

I.B. 35
IBB/AM 258
I.F.C. 207
I.W.B. 332
I.W.C.S. 71
I.W.G.W. 63
J.F.D. 242
M.J. 317
M.L./G.V.K. 201
S. 292
S.B. 108
T.G.V.S.W. 63
V.G.L. 227
V.T. 254

5. INDEKS GEOGRAFICZNY

Anglia 247
Anklam 224
Atterwasch 175

Bargów 136, 259
Bayreuth 51
Belgia 247

Berlin 6, 13, 67, 68, 71, 73, 77, 102, 113, 116,
124, 132, 177, 182, 202, 221, 224, 266, 268,
293, 295
Białków 151, 186
Bobrowice 45
Bogaczów 188
Borów 96

Borów Dolny 39
Borów Wielki 39
Borucice 53
Borucin 147
Brandenburg 39, 95, 101
Brzeg 36
Brzezina Wielka 43, 129, 135
Budachów 5, 151, 186, 279, 300, 302, 306, 329
Budišin zob. Budziszyn
Budziszyn 42, 135, 221
Bytnica 33, 76, 146
Bytom Odrzański 79, 131, 207
Bytomiec 118, 216

Calau 39
Chlebów 224
Chojnowo 192
Chomętowo 124
Chuchelná 147
Chwałów 39
Ciemnice 76, 109, 110, 238, 252, 290
Cölln/Spree 107, 113
Cottbus 2, 104, 107, 312
Cybinka 93, 266
Czarnowice 42
Czarnowo 42, 89, 90, 309
Czarny Bór 193
Czerwieński 313
Czetowice 29, 49, 63, 104, 107, 113, 126, 176, 230

Dąbie Lubuskie 71, 116, 131, 181, 182
Dahme-Spreewald 118
Dalwitz 113
Dania 247
Deszczno 172
Deulowitz 129
Drebkau 39
Drzeniów 266, 291, 315
Drzeniówek 129
Drzeńsk Mały 333
Drzewce 288
Dzierżoniów 131

Ebersbach 301
Elber-Elster 39
Erfurt 147

Forst 135, 183
Francja 247, 329
Frankfurt/O. 54, 138, 220, 224, 233, 255, 285

Fremdiswalde 75
Fresquienne 329
Friedland 221
Fritschendorf 45
Fürstenberg 215
Fürstenwalde 59, 146

Gablenz 330, 333
Gądków 183, 295
Garbicz 309
Gębice 42, 53, 54, 131, 275, 330, 333
Geisendorf 39
Gęstowice 169, 224, 234, 255, 284
Gilgenberg 291
Glizno 290
Głogów 70, 126, 131, 308
Głubczyce 199
Golczew 281
Gołębice 172, 199
Góra Śląska 53, 193, 199
Gorzów Wlkp. 172, 199
Górzyn 77, 82
Grabin 86
Gralewo 105
Granice 118, 216
Greifswald 224
Grimma 119
Grochów 293
Groß Besten 118
Grünheide 118
Gryżyna 95, 288, 299
Gubin 1–4, 30, 31, 39, 40, 42, 61, 67, 68, 75, 83, 118, 119, 129, 135, 137, 153, 162, 168, 175, 197, 218, 220, 221, 244, 247, 253, 256, 286, 313

Halle a. d. S. 251, 255, 295, 309, 313, 315
Hamburg 13
Hennersdorf 149
Henryków 50
Hesja 3
Hildesheim 175
Hiszpania 151, 224
Hohenbucko 39
Homburg 13

Jańczewo 105
Jaromirowice 333
Jasienica 333
Jędrzychów 53
Jena 288, 313
Jüterbog 59
Jüterbog-Luckenwalde 39

- K**
Kalisz Pomorski 129
Kamienna Góra 193
Karów 193
Kęblów 172
Klein Besten 118
Klein Muckrow 269
Klein Struppen 256
Kłępsk 149, 301
Kliestow 146
Kłodzko 39, 50
Körbiskrug 118
Kołobrzeg 118, 224
Kolsko 63
Konary 172, 199
Koperno 22, 165
Korczyców 149, 313, 328
Kosarzyn 269
Kosierz 96, 208, 246, 266, 268, 281, 297
Kossin 39
Kostrzyn 27, 34, 59, 77, 118, 124, 242
Kotowice 99
Kożuchów 39, 53, 70, 87, 237
Kreibau/OL 172
Kręsko 126
Królewiec 308, 310
Krosno Odrzańskie 8, 13, 27, 33, 34, 51, 59, 70, 77, 82, 84, 87, 93, 98, 102, 104, 105, 107, 109, 110, 112, 114, 118–120, 131, 133, 135, 136, 146, 168, 170, 176, 180, 182, 191, 202, 207, 208, 212, 213, 216, 221, 228, 246, 249, 265, 267, 274, 282, 283, 308–310, 312, 313, 315, 329
Krummensee 61, 118
Krzyszutowice 190, 237
Kukadło 96, 281, 297
Kunersdorf 146
Kunzendorf 285
- Ł**
Łagów 63102, 104, 107, 118, 147, 212
Łagów Krośnieński 66, 93, 141, 313
Łaz 63, 104
Łochwice 81
Ługi 53
Łużyce 147
Łużyce Dolne 43, 53, 102, 221, 253
- L**
Laski Odrzańskie 141, 142, 311
Leipzig 70, 180, 221, 244, 251, 253
Leśniów Mały 141, 313
Leśniów Wielki 53, 141, 313
Leszno 288
- Lietzen 146
Lubań 313
Lubiatów 54, 93, 231, 283, 297
Lubin 53, 215, 216
Lubogoszcz 79, 88, 89
Lubsko 180
Lubusz 146
Luckau 221
Lübben 53, 135, 221
Lübbinchen 129
Lwówek Śląski 242
- M**
Machnice 172, 199
Magdeburg 202
Małomice 53
Maltitz 149
Markosice 153
Marwice 105, 124
Mechten? 172
Mediolan 224
Mercinowice 118, 216
Merseburg 221
Miechów 193
Miechów Górny 193
Międzyrzecz 88–90
Miłcz 126
Miśnia 110, 297
Mleczna 193
Młynica 131
Möbiskrug 135
Mojęcice 53, 149
Muskau 330
Mutzschen 75
Myszęcin 190, 252, 290
- N**
Naumburg 285
Neuzelle 215, 270, 294
Niekarzyn 53, 208, 246
Niemcza 212
Niemodlin 39, 216
Nowa Marchia 77, 124, 147, 266
Nowy Zagór 45, 121, 285
Nürnberg 21, 59
- O**
Ochla 149
Oder-Spree 118, 215, 216
Ogrosen 221
Oleśnica 53, 172, 199
Orsk 120
Ostrzyce 77
Ośno Lubuskie 329

Palek Dolny 279

Palek Górny 279

Papitz 146

Pavilly 329

Peetz 118

Peitz 53, 104, 107, 182

Pełczyn Dolny 126

Pełczyn Górny 126

Piława 308

Pist 147

Plankenau 39

Pław 112, 135, 183, 188, 190, 231, 237, 251,
253, 293, 295, 313

Ploty 141, 238

Podlegórze 77

Polanowice 61, 69, 135, 258

Polska 221, 256, 288, 293

Ponickau 42

Praga 27, 34, 294

Prenzlau 177, 182

Prusy 3, 308

Przyborowice 162

Przylep 141, 238

Raakow 39

Rąbarz 244

Racibórz 147

Radnica 88–90, 109

Radomia 141

Radomicko 136

Reitwen 146

Rießen 39

Rosnowo 105

Rothenburg/OL 107

Rozwady 193

Rudnica 193

Ruppin 102

Rybaki 118, 127, 215, 216

Rzeczyca 136, 255, 259

Rzepin 309

Sądów 93, 136, 259

Sądrożyce 207

Saksonia 221, 247, 256

Sankt Petersburg 291

Santok 105

Sarbia 280, 309

Sarbinowo 309

Sarmacja 247

Sarny 39, 50

Schenkendöbern 175

Schiedel 149

Sechausen 297

Sękowice 30, 41, 46, 61, 62, 148

Siecieborzyce 70

Siedlisko 131, 207

Sieniawa 190, 231, 237, 252

Sitno 129

Skórzyn 104, 107, 176, 230

Słońsk 27, 34

Słupice 131

Spandau 135

Spree-Neiße 39, 118, 175

Spremberg 84, 129, 183

Stargard Gubiński 42, 107, 152, 244, 275

Staropole 192

Starosiedle 36–38, 53, 131, 244

Stenn 39

Straupitz 53

Stremmen 215, 216

Stryjno 199

Strzegów 327

Studzieniec 70

Stypułów 70

Sudoł 141

Sulechów 102, 107, 118, 120, 146, 180, 220, 297,
301, 312

Sulęcín 95

Sycowce 182

Szczecin 120

Szprotawa 50, 53

Szydłów 118, 216

Ścinawa 193

Śląsk 104

Śląsk-Głogów 8

Środa Śląska 172, 199

Świdnica 193

Świdnica Zielonogórska 63, 107

Świebodzin 8, 53, 124, 190, 208

Tarnawa Krośnieńska 193, 273, 301, 305

Tauche 215, 216

Teltow 118

Torgau 75, 119

Toruń 135

Torzym Wschodni 118, 212

Torzym Zachodni 151, 186

Troszyn 266

Trzcińsko Zdrój 256

Trzebiechów 136, 266, 268, 272, 291
 Trzebiechów 77
 Trzebnica 172, 199
 Trzebula 71, 105, 147, 192, 231, 242, 283, 293
 Tucheband 146
 Turów 126

Umstadt 275
 Urzuty 237
 Uszczonów 199

Wałowice 333
 Warchlewo 129
 Węgry 224
 Węgrzyce Małe 199
 Weppersdorf/Oberpfalz 59
 Wesele 39
 Westfalia 255
 Witaszkowo 42, 131, 152, 244
 Wittenbergia 59, 70, 110, 119, 135, 183, 221, 253, 267
 Włostów 172, 199

Wołów 53, 126, 172, 199
 Woltersdorf 6
 Woszczyce 147, 192, 283
 Wrociszów 39
 Wrocław 70, 105, 174, 308
 Wschowa 288
 Wulkow 146

Zagórze 141
 Zeesen 118
 Zgorzelec 285, 330
 Zielona Góra 53, 63, 147, 221, 238
 Zittau 301
 Zossen 2

Żagań 175
 Żary 75, 190, 216, 237, 253, 301, 309
 Żelężino 146
 Żubrow 149
 Żubrow Górny 53
 Żytowań 57, 61, 270, 294
 Zwickau 39
 Zwierzyniec 215, 216

6. HERBY

Arnold 141, 143–145, 203
 Arnsdorf 30

Berge 48
 Berndt 301
 Blauen 43, 44
 Blomberg 283
 Bomsdorf 43, 44, 149
 Brandt 62
 Braun 172, 190
 Brücken 172
 Burgsdorf 216

Callas 310

Dallwitz 36, 244
 Dieli(t)zsch 39
 Doberschütz 36
 Dohna 53
 Dyrhenn 216

Eichstädt 216

Festenberg-Pakisch 172
 Flug 39
 Funck 39

Gablenz 50, 237
 Gardt 301
 Gersdorf 39, 53
 Glaubitz 53, 61, 149, 199, 231, 237
 Gloger 176, 230
 Gröben 242
 Grünberg 48, 50, 107, 122, 192
 Guben miasto 4, 67

Harring 168
 Heide von der 37
 Hondorf 41, 46, 61
 Horn 41, 46, 61
 Hubertusorden 276, 277, 303, 304

Jeuthe 141, 143–145, 203
 Joannici (zakon) 107

Kalckreuth 45, 149
 Kettwig 281
 Kindler 39
 Kittlitz 29, 53, 149
 Knobelsdorf 45, 50, 62
 Köckritz 39
 Krakau 172
 Kreckwitz 161, 199
 Kuel? 159

Leliwa? 159
 Lest 192
 Lichnowski 283
 Liebenthal 29
 Löben 29, 41, 48, 53, 62, 118, 127, 149, 215, 216
 Lohnstein 212
 Luck(e) 190, 194, 231, 293

Mikrande 224

Nałęcz 50
 Natalis 308
 Necher 50
 Niesemeuschel 188, 199, 231, 237
 Nostitz 50, 126, 190, 216, 231

Osten von der 216
 Otterstein/Otterstädt 113, 115

Pogrel 199
 Polenz 39, 42
 Popschütz 50
 Preus 39
 Promnitz 216
 Pucher 39

Radstock 39
 Rammin 216

Rechenberg 216
 Regensporg 237
 Reinsperg 188
 Röbel 216
 Rohr 172, 199
 Rottenburg 53, 149, 262

Sachsen 67
 Salza 58
 Schaffgotsch 29
 Schaplow 216
 Schlichting 122, 161
 Scholler 39
 Schönaich 131, 216, 228, 229, 275–277, 289, 303, 304
 Schönfeld 39
 Schopp (Schkopp) 53, 149
 Schwerin 228, 229
 Sehr (Seherr) 172, 199
 Steinwehr 216
 Stosch 53, 149, 216, 258
 Stössel 41, 60, 172, 199
 Sydow 216

Tielckau 168
 Troschke 36, 188

Unruh 39, 203, 216, 281, 293

Weber 78
 Wydenaw 61

Zabeltitz 190
 Zettritz 194, 196
 Zobelitz 36

nieznane 37, 61, 78, 160, 188

7. CYTATY Z BIBLII I TEKSTY LITURGICZNE

niemieckie:
 1 Kön 8,23,52: 206
 1 Kor 1,23: 205
 1 Kor 1,30–31: 206
 1 Kor 10,16: 167, 225
 1 Pa 17,13–16: 206
 1 Pe 2,9–10: 206

1 Pe 2,13–14: 206
 1 Tim 2,5: 206
 1 Tim 3,16: 140
 2 Kor 3,10: 140
 2 Kor 5,10: 206
 2 Mar 7,9: 48
 2 Pe 3,9: 206

- 2 Tim 4,2: 161
2 Tim 4,8: 231
2 Tim 4,18: 251
Act 2,38: 81
Apk 1,5–6: 206
Apk 1,8: 206
Apk 14,13: 154
Apk 22,15: 206
Deut 18,15: 198
Dtn 7,6: 206
Eph 1,4: 206
Eph 1,7: 125
Eph 5,19–20: 223
Ez 2,6–22: 287
Ez 36, 25: 81
Gal 3,6–7: 206
Gal 3,27: 85
Gal 4,4: 198
Gen 1,27: 140
Gen 1,28: 140
Gen 3,15: 198
Gen 15,1,5–6: 206
Gen 17,1: 198
Gen 28,14: 39
Gen 32,27: 39
Hebr 12,2, 13,8: 206
Hebr 13,17: 175, 204
Hiob 2,10: 269
Hiob 15,14: 140
Hiob 19,25: 31, 48
Hiob 19,25–27: 87
Hos 10,12: 206
Jer 2,19
Jer 6,16: 223
Jer 15,19: 246, 313
Jes 1,2: 169
Jes 7,14: 198
Jes 40,6–8: 287
Jes 40,8: 169
Jes 43,2: 125
Jes 45,22: 204
Jes 45,22–23: 206
Jes 49,22–23: 206
Jes 52,6–8: 287
Jes 53,4: 153
Jes 53,5: 223
Jes 55,7: 206
Jes 55,22: 153
Jes 57,2: 295
Jes 58,1: 42, 161
Jes 62,3: 205
Jes 64: 223
Jes 65,2: 206
Joh 1,17: 204
Joh 1,29: 42, 153
Joh 1,45: 198
Joh 3,14–15: 198, 214
Joh 3,16: 42
Joh 5,28–29: 140
Joh 6,56: 320
Joh 8,51: 161
Joh 11,25: 148
Joh 12,26: 183
Joh 14,6: 42
Joh 16,23: 206
Joh 17,11,17: 169
Joh 19,30: 167
Kol 4,2: 161
Luk 1,31: 198
Luk 1,49: 42
Luk 1,68: 204
Luk 2,14: 132, 205
Luk 10,16: 175
Luk 11,28: 205
Luk 18,16: 85
Luk 19,10: 42, 198
Luk 22,20: 198
Luk 23,43: 253
Mal 3,1: 198
Mar 1,15: 204
Mat 1,21: 204
Mat 2,1–2: 206
Mat 10,20: 42
Mat 11,28: 223, 225
Mat 23,37: 206
Mat 25,23: 313
Mat 26,26: 198
Mat 28,18–20: 206
Offenb 22,13: 152
Phi 2,11: 223
Ps 4,9: 192
Ps 21,2: 206
Ps 27,4: 206
Ps 31,5: 247
Ps 33,18: 169
Ps 71,18: 295
Ps 73,28: 206
Ps 73: 31, 58
Ps 90,1–3: 206
Ps 91,14–16: 295
Ps 98,4: 248
Ps 99,1: 223

Ps 101,4–7: 206
 Ps 115,12: 206
 Ps 119,16: 253
 Ps 148,11–13: 223
 Ps 150,1,3–5: 223
 Ps 150,5–6: 102
 Ps 150,6: 223
 Röm 2,4: 206
 Röm 3,24: 265
 Röm 3,24–25: 198
 Röm 4,24: 223
 Röm 5,10: 214
 Röm 12,7: 206
 Röm 12,8: 206
 Röm 12,12: 161
 Sap 4,13–14: 251
 Sir 38,2–3: 293
 Tob 6,2–5: 39

greckie:

Io 19,19: 203, 214, 221

hebrajskie:

Io 19,19: 203, 214, 221

Is 7,14: 117

łacińskie:

1 Pe 1,25: 239, 240

1 Tim 1,17: 44, 119, 177, 211, 287, 318

Io 1,29: 150

Io 19,19: 19, 23, 93, 102, 147, 148, 153, 158,
 164, 195, 203, 214, 221, 257

Is 40,8: 239, 240

Is 7,14: 117

Lc 22, 19–20: 42

Lc 9,35: 42

Mt 3,17: 42

Ps 150,5–6: 67

Ps 61,8: 246

tekst liturgiczny: 13, 15

pieśń kościelna: 68, 143, 248, 294

parafrazy: 45, 143

8. NOŚNIKI INSKRYPCJI

adnotacja wykonania 189
 ambona 154, 69, 175, 204, 205, 327
 belka 219
 butelka 113, 213, 272, 284, 328
 chorągiew pośmiertna 107, 151
 chrzcielnica 32, 149
 drzwi 111
 dzbanek 84, 103, 166, 232, 298, 305
 dzbanek chrzcielny 315, 317
 dzwon 6, 9, 10, 13–17, 22, 43, 44, 54, 63, 67, 68,
 71, 77, 93–95, 101, 102, 105, 109, 110, 120,
 132, 147, 177, 180, 182, 202, 211, 233, 239, 240,
 244, 255, 264
 empora 39, 140, 206, 223
 empora patronacka 60, 117
 epitafium 34
 herb rodzinny 144
 iglica wieży 72
 inskrypcja budowlana 7, 28, 91, 100, 133, 138,
 141, 179, 194, 217, 228, 270
 inskrypcja domu 130, 178
 inskrypcja nagrobna 3, 27, 119, 124, 146, 329
 inskrypcja ścienna 104, 218

kamień węgielny 191
 kielich 8, 11, 12, 18–20, 23, 25, 26, 47, 49, 56,
 66, 82, 86, 88–90, 112, 115, 116, 165, 185, 200,
 222, 242, 245, 252, 258–261, 266, 276, 283,
 300, 303, 304
 krucyfiks 164, 226, 309
 kubek 139, 174, 210
 kufel 123, 227, 235, 286, 307, 312
 lufa działa 64
 medalion 51
 misa brązowa 1
 misa chrzcielna 21, 35, 76, 79, 81, 85, 114, 150,
 171, 207, 249, 314, 316
 moździerz 73
 naczynie pitne 99
 naczynie przywitalne (Willkomm) 163
 obraz 75, 294
 obrus 196
 ołtarz 5, 33, 48, 148, 198, 203, 214, 221, 225,
 257
 ołtarz ambonowy 42, 152, 153, 161, 195, 248,
 287, 306, 318, 320
 patena 173, 275, 279, 280

- płyta nagrobna / kamień nagrobny / fragmenty nagrobne 2, 29–31, 36–38, 40, 41, 45, 46, 50, 52, 53, 55, 57, 58, 61, 62, 70, 74, 78, 83, 87, 98, 136, 137, 155, 156–160, 162, 168, 171, 176, 183, 188, 190, 192, 197, 208, 212, 216, 220, 231, 237, 246, 247, 251, 253, 256, 265, 281, 282, 295, 297, 301, 308, 310, 311, 313, 322–326, 330, 331, 333
 poidło końskie 229
 pomnik 291
 puchar 267, 274
 puszka do przechowywania hostii 122, 201, 243, 277, 289, 319
 relikwiarz 321
 rysunek 69
 skrzynia 97
 stempel pieczętny 4
 stół ołtarzowy 167
 symbole 121
 szafa ołtarzowa 24
 szafa zakrystii 271
 szyba herbowa 143, 254
 szybka wypukła 142
 świecznik ołtarzowy 96, 108, 126, 145, 184, 187, 234, 238, 250, 273, 278, 285, 288
 tablica herbowa 172, 199
 tablica pamięci 59, 65, 129, 134, 269, 290, 293
 talerz 263
 tarcza pośmiertna 118, 127, 131, 215, 224
 tekst poświęcenia 135
 trumna 125
 wiatrowskaz 80, 92, 106, 128, 181, 193, 230, 236, 241, 262, 268, 299, 302
 woreczek z dzwonkiem 292, 332
 znak cechowy 209
 żyrandol 186

9. JĘZYK I RODZAJE PISMA

JĘZYK

Język niemiecki

3, 9, 16–18, 27, 29–33, 36–39, 41, 43, 45, 46, 48–51, 53–58, 61–66, 68, 69, 72, 73, 76, 78, 79, 81, 84–91, 94, 96–99, 103–107, 112–118, 122, 123, 125–129, 132, 134–137, 139, 140, 142–146, 149, 151, 154, 156, 157, 160–163, 167, 169–173, 176, 178, 179, 181, 183–188, 190, 192–194, 196, 198, 199, 202, 204–209, 211–213, 215, 216, 220, 222–225, 227, 230–232, 234, 235, 237, 238, 245, 246, 248, 250–253, 256, 259, 265, 267–269, 272–291, 293, 295, 297, 300–308, 310, 311, 313–316, 319, 320, 322–331, 333

Język niemiecki i łaciński

8, 13, 19, 42, 44, 67, 71, 77, 82, 83, 93, 95, 192, 109, 110, 117, 120, 121, 147, 148, 150, 153, 155, 158, 168, 175, 177, 180, 195, 203, 214, 244, 247, 255, 299

Język francuski

312, 329

Język grecki

117, 152, 214, 221

Język hebrajski

117, 169, 214, 221, 287, 318

Język łaciński

1, 2, 4–6, 10, 11, 15, 20, 22, 23, 25, 26, 34, 40, 47, 52, 59, 70, 74, 75, 101, 108, 119, 124, 131, 133, 138, 141, 159, 163, 165, 182, 191, 197, 218, 219, 221, 228, 229, 233, 236, 239, 240, 241, 257, 264, 271, 294, 309, 318, 321

RODZAJE PISMA

- majuskuła romańska
- 1
 - z minuskułą 32, 82, 115, 124, 131, 138, 155, 168
 - z powiększonymi literami 180
 - z frakturą 104, 107, 168
- majuskuła gotycka
- 2, 4, 5
- majuskuła późnogotycka
- 19, 47
- minuskuła gotycka
- 6, 8, 9, 13, 15–17
- minuskuła późnogotycka
- 10–12, 14, 18, 20
- kapitała
- 13, 25, 26, 29–32, 36, 37, 39–42, 45, 46, 48, 50, 51, 53, 55, 56, 61, 62, 67, 68, 73, 74, 77, 79, 82, 85, 88–90, 93, 96, 102, 104, 107, 109, 110, 113, 122, 141, 147, 148, 150, 156–160, 162, 165, 168, 177, 184, 185, 186, 189, 194–197, 202, 211, 214, 221, 228–230, 232–234, 238–240, 244, 245, 247, 255, 257, 264, 270, 271, 273, 275–277, 286, 287, 289, 303, 304, 317, 321, 322
- minuskuła i majuskuła humanistyczna
- 38, 52, 63, 64, 73, 74, 78, 83, 87, 97, 110, 112, 117, 126, 131, 138, 155, 168, 190, 193, 200, 209, 212, 222, 231, 237, 246, 252, 260, 261, 263, 265, 266, 272, 278, 283–285, 293, 294, 305, 308–310, 319, 326
 - ukośna 138, 173, 213, 333
- fraktura
- 33, 38, 42, 58, 78, 87, 98, 104, 117, 118, 125, 127, 129, 137, 140, 142–145, 148, 149, 151, 153–155, 161, 167, 168, 170, 172, 175, 176, 178, 183, 188, 190, 192, 195, 199, 203, 205, 208, 212, 214–216, 220, 223–225, 231, 237, 246, 248, 251, 253, 265, 281, 282, 290, 293, 295, 297, 301, 306, 311, 313, 323–327, 330
 - z wyrzuszeniami 169, 204
 - – i ornamentem kratowanym 198, 206

10. INDEKS RZECZOWY

- aptekarz 87, 98
archidiakon 70, 119, 175, 180, 208, 221, 246
- burmistrz 27, 34, 55, 59, 61, 83, 87, 120, 163, 168, 175, 180, 191, 197, 218, 220, 224, 247, 282, 322
- dane wagowe 32, 82, 84, 103
datacja w inskrypcji
– chronogramm 72, 175, 180, 203, 218, 219
diakon 70, 75, 135, 175, 180, 221, 246
- cechy
– kowali 209
– rybaków 84, 103, 123, 139, 163, 166, 174, 210, 267, 274, 307, 312
– rzeźników 99
- herb odlewnika 101, 102, 109
herb rodzinny 141, 143, 144, 194, 228, 229, 283
- kaznodzieja 59, 180, 204, 295, 313, 329
kościelny 306
- materiał
– brąz 1, 6, 9, 10, 13–17, 20, 22, 54, 63, 67, 68, 71, 77, 93–96, 101, 102, 105, 120, 132, 147, 177, 180, 182, 202, 211, 239, 240, 244, 255, 264
– szkło 142, 143
– drewno 24, 32, 33, 39, 42, 48, 60, 69, 97, 125, 130, 131, 140, 148, 149, 152, 153, 161, 167, 169, 175, 195, 198, 203–206, 214, 219, 221, 223–226, 248, 257, 270, 271, 287, 290, 306, 309, 318, 320, 327
– miedź 73, 191
– – pozłacana 8, 49
– marmur 3, 270, 326
– mosiądz 21, 84, 186, 187, 250
– piaskowiec 29, 36–38, 45, 48, 50, 53, 87, 98, 129, 238, 141, 162, 168, 176, 183, 188, 190, 192, 208, 212, 220, 231, 237, 246, 251, 253, 265, 281, 282, 287, 291, 293, 295, 297, 301, 308, 310, 311, 313, 322–324, 330, 333
– – czerwony 170
– srebro 4, 88, 113, 122, 164, 165, 173, 201, 207, 243, 258–260, 275–277, 289, 303, 304
– srebro pozłacane 8, 11, 12, 18, 19, 23, 25, 26, 47, 82, 89, 90, 99, 112, 115, 116, 185, 200, 213, 242, 252, 260, 261, 266, 283
– cyna 32, 35, 56, 66, 76, 79, 81, 84–86, 99, 103, 108, 114, 123, 126, 139, 145, 150, 163, 166, 171, 174, 184, 210, 222, 227, 232, 234, 235, 238, 245, 249, 263, 267, 272–274, 278–280, 284–286, 288, 298, 300, 305, 307, 312, 314–317, 319, 321, 328
- opatka 3
opat 270, 294
- pastor 38, 59, 70, 75–77, 82, 93, 95, 109, 135, 147, 175, 180, 182, 183, 208, 221, 246, 251, 253, 255, 285, 288, 297, 309, 313, 315
- physikus 74, 175, 265
- proboszcz 59, 70, 75, 77, 79, 93, 119, 135, 180, 183, 221, 295, 315
- rym wierszowy
– chronodistichon 67, 191
– distichon 38, 218
– niemiecki rym wierszowy 83, 87, 96, 99, 134, 231, 237, 255, 269, 281, 311, 331
- rzeźbiarz 175, 221
- sentencja 16, 73, 180
- starsi kościoła 77, 82, 135, 168, 175, 180
- stempel 4, 243, 263, 286
- superintendent 59, 70, 75, 119, 135, 180, 183, 208
- tablica herbowa 172, 199
- wywód przodków 29, 36, 41, 50, 53, 62
- zakon joannitów 27, 30, 34, 41, 46, 61–63, 102, 107, 124, 146
- znak rozpoznawczy miasta
– Berlin 116, 243
– Krosno Odrzańskie 32, 35, 85, 112, 200, 249, 252, 260, 261, 266, 267, 274, 307, 312
– Frankfurt/O. 185
– Gubin 278, 286

11. ŚWIĘCI, POSTACIE BIBLIJNE, ALEGORIE, MITOLOGIA, IKONOGRAFIA

- Andrzej 6
 Anna 23, 24

 Barbara 18, 24
 Bartłomiej 5
 Bóg/Deus 18, 27, 33, 34, 36, 38, 41, 42, 44, 46, 61, 62, 67, 70, 72, 73, 77, 78, 85, 87, 96, 98, 99, 101, 104, 110, 120, 132, 134, 235, 140, 141, 143, 146, 150, 151, 153, 156, 157, 168, 169, 175, 176, 177, 180, 186, 188, 192, 198, 203–208, 211, 214, 220, 221, 223, 224, 232, 233, 237, 246–248, 251, 253, 255, 256, 269, 274, 281, 287, 290, 294, 295, 311, 313, 318, 319, 323
 Chrystus 10, 13, 19, 34, 70, 75, 76, 152, 161, 168, 197, 204–206, 218, 224, 228, 325
 – Jesus (nazwisko) 10, 17, 19, 23–26, 47, 93, 103, 135, 147, 148, 158, 164, 165, 175, 195, 198, 203, 204, 214, 221, 223, 228, 257, 258
 – Ukrzyżowanie 48, 84, 95, 101–103, 153, 158, 195, 198, 203, 214, 221, 257
 – Monogram 152, 258
 – Salvator 48, 93, 148, 175, 196, 257

 Ewangelści 42, 117, 164, 175, 204, 327

 Idolatria 1
 Invidia 1

 Jakub 39
 Jan
 – Ewangelista 24, 84, 101–103, 117, 204, 327
 – Chrziciel 123
 Judasz 5
 Justitia 156

 Katarzyna 5, 24
 Krucyfiks 12, 19, 23, 49, 93, 116, 147, 148, 164, 165, 202, 226, 309

 Łukasz 117, 175, 204, 327

 Madonna 95, 102, 109
 Maria 8, 10, 11, 12, 14–18, 20, 21, 84, 101–103, 148, 270
 – Zwiastowanie 24
 Marek 11, 117, 204, 327
 Mateusz 117, 204, 327
 Moses 198, 214

 Oko Boże 198, 225, 248, 313, 318
 Ostatnia Wieczerza 195, 225, 257

 Paweł 5, 161, 203
 Piotr 5, 161, 203

 Szymon 5

 Titulus 19, 23, 93, 147, 148, 153, 158, 164, 195, 203, 214, 221, 257

 Zmartwychwstanie 48, 140, 148, 257

NIEMIECKO-POLSKI I POLSKO-NIEMIECKI SPIS NAZW MIEJSCOWOŚCI

Amtitz – Gębice

Anglia – England

Arnsdorf – Miłcz

Austen – Uszczonów

Balkow – Białków

Bärenklau – Warchlewo

Bargów – Bergen

Baruthe – Borucice

Batnica – Beutnitz

Baudach – Budachów

Bautzen – Budziszyn

Belgia – Belgien

Belgien – Belgia

Bergen – Bargów

Beuthen – Bytom Odrzański

Beutnitz – Bytnica

Białków – Balkow

Boberhöf – Nowy Zagór

Bobersberg – Bobrowice

Bobrowice – Bobersberg

Bogaczów – Reichenau

Bohrau – Borów

Borów – Bohrau

Borów Dolny – Nieder Bohrau

Borów Wielki – Groß Bohrau

Borucice – Baruthe

Borucin – Borutin

Borutin – Borucin

Brankow – Bronków

Breslau – Wrocław

Brieg – Brzeg

Bronków – Brankow

Brzeg – Brieg

Brzezina Wielka – Groß Breesen

Budachów – Baudach

Budziszyn – Bautzen

Bytom Odrzański – Beuthen

Bytomiec – Siebenbeuthen

Carolath – Siedlisko

Chlebowo – Niemaschleba/Lindenhein

Chlebów – Klebow

Chojnowo – Kunow

Chomętowo – Hermsdorf

Christianstadt – Krzystkowice

Chwałów – Frauenhain

Ciemnice – Thiemendorf

Cottwitz – Kotowice

Crossen a. d. Oder – Krosno Odrzańskie

Cybinka – Ziebingen

Czarnowice – Tschernowitz

Czarnowo – Neuendorf

Czarny Bór – Schwarzwaldau

Czerwieńsk – Rottenburg

Czetowice – Zettitz

Dąbie Lubuskie – Gersdorf

Dąbki – Fritschendorf

Dänemark – Dania

Dania – Dänemark

Dechsel – Deszczno

Deszczno – Dechsel

Deutsch Sagar – Nowy Zagór

Dittersbach – Zwierzyniec

Drehnow – Drzeniów

Driebitz – Drzewce

Drossen – Ośno Lubuskie

Drzeniów – Drehnow

Drzeniówek – Grünewald

Drzeńsk Mały – Klein Drenzig

Drzewce – Driebitz

Dzierżoniów – Reichenbach

Eichberg – Lubogoszcz

England – Anglia

Erdmannsdorf – Rozwady

Falkenberg – Niemodlin

Francja – Frankreich

Frankreich – Francja

Frauendorf – Wesele

Frauenhain – Chwałów

Fraustadt – Wschowa

Freystadt – Kozuchów

Fritschendorf – Dąbki

Gądków – Klein Gandern

Galbitz – Gołębice

Garbicz – Görbitsch

Gębice – Amtitz

Germersdorf – Jaromirowice

Gersdorf – Dąbie Lubuskie

Gęstowice – Tammendorf

Glatz – Kłodzko

Gleißen – Glizno

Glizno – Gleißen
Glogau – Głogów
Głogów – Glogau
Głubczyce – Leobschütz
Göhren – Górzyn
Golczew – Goltzow
Goldmoor – Szydłów
Gołębice – Galbitz
Golzow – Golczew
Góra Śląska – Guhrau
Görbitsch – Garbicz
Görlitz – Zgorzelec
Gorzów Wielkopolski – Landsberg a.d.W.
Górzyn – Göhren
Grabin – Krämersborn
Gralewo – Gralow
Gralow – Gralewo
Granice – Schmachtenhagen
Griesel – Gryżyna
Grochow – Grochów
Grochów – Grochow
Groß Bohrau – Borów Wielki
Groß Breesen – Brzezina Wielka
Groß Heinzendorf – Jędrzychów
Groß Lessen – Lesniów Wielki
Grünberg – Zielona Góra
Grünewald – Drzeniówek
Gryżyna – Griesel
Guben – Gubin
Gubin – Guben
Güntersberg – Osiecznica
Guhrau – Góra Śląska

Heinzendorf – Wrociszów
Henryków – Sprottischdorf
Hermsdorf – Chomętowo
Herwigsdorf – Stypułów
Herzogswalde – Żubrów
Hiszpania – Spanien

Jähnsdorf – Janiszowice
Jahnsfelde – Jańczewo
Jahnsfelde – Jańczewo
Janiszowice – Jähnsdorf
Jaromirowice – Germersdorf
Jasienica – Jeßnitz
Jędrzychów – Groß Heinzendorf
Jeßnitz – Jasienica
Jonasberg – Zagórze

Kahrau – Karów
Kalisz Pomorski – Kallies/Pommern
Kallies/Pommern – Kalisz Pomorski
Kamienna Góra – Landeshut
Kammelwitz – Kębłów
Karów – Kahrau
Kębłów – Kammelwitz
Klebow – Chlebów
Klein Drenzig – Drzeńsk Mały
Klein Gandern – Gądków
Klein Wangen – Węgrzyce Małe
Klemzig – Klępsk
Klępsk – Klemzig
Kłodzko – Glatz
Kolberg – Kołobrzeg
Kołobrzeg – Kolberg
Kolsko – Koltzig
Koltzig – Kolsko
Konary Kuhnern
Königsberg/Pr. – Królewiec
Königsbruch – Ługi
Koperno – Küppern
Korcyców – Kurtschow
Kosarzyn – Kuschern
Kosierz – Kossar
Kossar – Kosierz
Kostrzyn – Küstrin
Kotowice – Kottwitz
Kottwitz – Kotowice
Kožuchów – Freystadt
Krämersborn – Grabin
Kranz – Kręsko
Kręsko – Kranz
Królewiec – Königsberg/Pr.
Krosno Odrzańskie – Crossen a. d. Oder
Krzystkowice – Christianstadt
Kuckädel – Kukadło
Kuhnern – Konary
Kukadło – Kuckädel
Kunersdorf – Kunowice
Kunow – Chojnowo
Kunowice – Kunersdorf
Küppern – Koperno
Kurtschow – Korcyców
Kuschern – Kosarzyn
Küstrin – Kostrzyn

Lagow – Łagów
Łagów – Lagow
Łagów – Logau

Landeshut – Kamienna Góra
Landsberg a.d.W. – Gorzów Wielkopolski
Langhermsdorf – Urzuty
Läsgen – Laski Odrzańskie
Laski Odrzańskie – Läsgen
Lauban – Lubań
Lausitz – Łużyce
Łaz – Loos
Lebus – Lubusz
Leipzig – Lipsk
Leitersdorf – Sycowce
Leobschütz – Głubczyce
Leśniów Mały – Wenig Lessen
Lesniów Wielki – Groß Lessen
Leszno – Lissa
Lieb(en)thal – Lubiatów
Lindhain – Chlebowo
Lipsk – Leipzig
Lissa – Leszno
Łochowice – Lochwitz
Lochwitz – Łochowice
Logau – Łagów
Loos – Łaz
Lossow – Włostów
Löwenberg – Lwówek Śląski
Lubań – Lauban
Lüben – Lubin
Lubiatów – Lieb(en)thal
Lubin – Lüben
Lubogoszcz – Eichberg
Lubsko – Sommerfeld
Lubusz – Lebus
Ługi – Königsbruch
Łużyce – Lausitz
Łużyce Dolne – Niederlausitz
Lwówek Śląski – Löwenberg

Machnice – Machnitz
Machnitz – Machnice
Mailand – Mediolan
Mallmitz – Małomice
Małomice – Mallmitz
Marcinowice – Merzdorf
Markersdorf – Markosice
Markosice – Markersdorf
Marwice – Marwitz
Marwitz – Marwice
Maszewo – Messow
Mechau – Miechów
Mediolan – Mailand
Meißen – Miśnia

Mellendorf – Młynica
Merzdorf – Marcinowice
Merzwiese – Wężyska
Meseritz – Międzyrzecz
Messow – Maszewo
Miechów – Mechau
Miechów Górny – Ober Mechau
Międzyrzecz – Meseritz
Miłcz – Arnsdorf
Miśnia – Meißen
Mleczna – Mlitsch
Mlitsch – Mleczna
Młynica – Mellendorf
Mościce – Mondschütz
Mondschütz – Mościce
Münchsdorf – Sarbia
Muschten – Myszecin
Myszecin – Muschten

Neuendorf – Czarnowo
Neumark – Nowa Marchia
Neumarkt – Środa Śląska
Nickern – Niekarzyn
Nieder Bohrau – Borów Dolny
Nieder Paltzig – Pałek Dolny
Nieder Polgsen – Pełczyn Dolny
Nieder Struse – Sitno
Niederlausitz – Łużyce Dolne
Niekarzyn – Nickern
Niemaschkeba – Chlebowo
Niemcza – Nimptsch
Niemitzsch – Polanowice
Niemodlin – Falkenberg
Nimptsch – Niemcza
Norymberia – Nürnberg
Nowa Marchia – Neumark
Nowy Zagór – Boberhöh
Nowy Zagór – Deutsch Sagar
Nürnberg – Norymberia

Ober Herzogswaldau – Żubrow Górny
Ober Mechau – Miechów Górny
Ober Paltzig – Pałek Górny
Ober Polgsen – Pełczyn Górny
Ochelhermsdorf – Ochla
Ochla – Ochelhermsdorf
Oels – Oleśnica
Oleśnica – Oels
Orsk – Urschkau
Osiecznica – Güntersberg
Ostritz – Ostrzyce

Ostrzyce – Ostritz
 Oststernberg – Torzym Wschodni
 Ośno Lubuskie – Drossen

Padligar – Podlegórze
 Pałek Dolny – Nieder Paltzig
 Pałek Górny – Ober Paltzig
 Pełczyn Dolny – Nieder Polgsen
 Pełczyn Górny – Ober Polgsen
 Piława – Pillau
 Pillau – Piława
 Plau – Pław
 Pław – Plau
 Plothow – Płoty
 Płoty – Plothow
 Podlegórze – Padligar
 Polanowice – Niemitzsch
 Polen – Polska
 Polska – Polen
 Prag – Praga
 Praga – Prag
 Preußen – Prusy
 Prusy – Preußen
 Przyborowice – Schiegern
 Przylep – Schertendorf

Rąbarz – Raubarth
 Racibórz – Ratibor
 Radenickel – Radomicko
 Radnica – Rädnitz
 Rädnitz – Radnica
 Radomia – Seifersholz
 Radomicko – Radenickel
 Ratibor – Racibórz
 Raubarth – Rąbarz
 Raudnitz – Rudnica
 Reichenau – Bogaczów
 Reichenbach – Dzierżoniów
 Reppen – Rzepin
 Riesnitz – Rzeczyca
 Rohrbeck – Rosnowo
 Rosnowo – Rohrbeck
 Rottenburg – Czerwieńsk
 Rozwady – Ermannsdorf
 Rückersdorf – Siecieborzyce
 Rudnica – Raudnitz
 Rybaki – Schlfeld
 Rzeczyca – Riesnitz
 Rzepin – Reppen

Sachsen – Saksonia
 Sądów – Sandow
 Sądrożyce – Sandraschütz
 Sagan – Żagań
 Saksonia – Sachsen
 Sallenthin – Żalęsino
 Sandow – Sądów
 Sandraschütz – Sądrożyce
 Santok – Zantoch
 Sarbia – Münchsdorf
 Sarbinowo – Zorndorf
 Sarmacja – Sarmatien
 Sarmatien – Sarmacja
 Sarny – Scharfeneck
 Scharfeneck – Sarny
 Schenkendorf – Sękowice
 Schertendorf – Przylep
 Schiedlo(w) – Szydłów
 Schiegern – Przyborowice
 Schkiryn = Teichwalde – Skórzyn
 Schlaupitz – Słupice
 Schlesien – Śląsk
 Schlesien-Glogau – Śląsk-Głogów
 Schmachtenhagen – Granice
 Schmachtenhaim – Sitno
 Schönfeld – Rybaki
 Schönfließ – Trzczańsko Zdrój
 Schönow – Sieniawa
 Schwarzwaldau – Czarny Bór
 Schweidnitz – Świdnica
 Schweinitz – Świdnica
 Schwiebus – Świebodzin
 Seedorf – Sudół
 Seifersholz – Radomia
 Seitwann – Żytowań
 Sękowice – Schenkendorf
 Siebenbeuthen – Bytomiec
 Siecieborzyce – Rückersdorf
 Siedlisko – Carolath
 Sieniawa – Schönow
 Sitno – Nieder Struse
 Sitno – Schmachtenhain
 Skórzyn – Teichwalde = Schkiryn
 Skyren zob. Teichwalde = Skórzyn
 Słońsk – Sonnenburg
 Słupice – Schlaupitz
 Sommerfeld – Lubsko
 Sonnenburg – Słońsk
 Sorau – Żary
 Spanien – Hiszpania
 Sprottau – Szprotawa

Sprottischdorf – Henryków
Stargard Gubiński – Stargardt
Stargardt – Stargard Gubiński
Staropole – Starpel
Starosiedle – Starzeddel
Starpel – Staropole
Starzeddel – Starosiedle
Steinau – Ścinawa
Stettin – Szczecin
Strega – Strzegów
Streidelsdorf – Studzieniec
Strien – Stryjno
Stryjno – Strien
Strzegów – Strega
Studzieniec – Streidelsdorf
Stypułów – Herwigsdorf
Sudoł – Seedorf
Sulechów – Züllichau
Sulęcín – Zielenzig
Sycowce – Leitersdorf
Szczecin – Stettin
Szprotawa – Sprottau
Szydłów – Goldmoor
Szydłów – Schiedlow
Ścinawa – Steinau
Śląsk – Schlesien
Śląsk-Głogów – Schlesien-Glogau
Środa Śląska – Neumarkt
Świdnica – Schweidnitz
Świdnica – Schweinitz
Świebodzin – Schwiebus

Tammendorf – Gęstowice
Tarnawa Krościeńska – Tornow
Tauer – Turów
Thiemendorf – Ciemnice
Thorn – Toruń
Tornow – Tarnawa Krościeńska
Toruń – Thorn
Torzym Wschodni – Oststernberg
Torzym Zachodni – Weststernberg
Trebichow – Trzebiechów
Trebnitz – Trzebnica
Trebschen – Trzebiechów
Treppeln – Trzebula
Trossin – Troszyn
Troszyn – Trossin
Trzcińsko Zdrój – Schönfließ
Trzebiechów – Trebichow
Trzebiechów – Trebschen

Trzebnica – Trebnitz
Trzebule – Treppeln
Tschernowitz – Czarnowice
Turów – Tauer

Ungarn – Węgry
Urschkau – Orsk
Urzuty – Langhermsdorf
Uszczonów – Austen

Vettersfelde – Witaszkowo

Wallwitz – Wałowice
Wałowice – Wallwitz
Warchlewo – Bärenklau
Węgry – Ungarn
Węgrzyce Małe – Klein Wangen
Wężyska – Merzwiese
Wenig Lessen – Leśniów Mały
Wesele – Frauendorf
Westfalia – Westphalen
Westphalen – Westfalia
Weststernberg – Torzym Zachodni
Witaszkowo – Vettersfelde
Włostów – Lossow
Wohlau – Wołów
Wołów – Wohlau
Woschitz – Woszczycze
Woszczycze – Woschitz
Wrociszów – Heinzedorf
Wrocław – Breslau
Wschowa – Fraustad

Żagań – Sagan
Zagórze – Jonasberg
Żalęsino – Sallenthin
Zantoch – Santok
Żary – Sorau
Zettitz – Czetowice
Zgorzelec – Görlitz
Ziebingen – Cybinka
Zielona Góra – Grünberg
Zorndorf – Sarbinowo
Żubrow – Herzogswalde
Żubrow Górny – OberHerzogswaldau
Züllichau – Sulechów
Zwierzyniec – Dittersbach
Żytowań – Seitwann

**WYKAZ OPUBLIKOWANYCH TOMÓW CORPUS INSCRIPTIONUM POLONIAE
Z SERII INSKRYPCJE WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO**

Corpus Inscriptionum Poloniae. Inskrypcje województwa lubuskiego: Inskrypcje powiatu międzyrzeckiego do 1815 roku. Zebrał i opracował Marcei Tureczek. Redakcja Joachim Zdrenka. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2006, T. 10, z. 1.

Corpus Inscriptionum Poloniae. Inskrypcje województwa lubuskiego: Powiat wschowski. Zebrali i opracowali Adam Górski, Paweł Karp. Redakcja Joachim Zdrenka. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2006, T. 10, z. 2.

Corpus Inscriptionum Poloniae. Inskrypcje województwa lubuskiego: Powiat świebodziński. Zebrał i opracował Marcei Tureczek. Redakcja Joachim Zdrenka. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2009, T. 10, z. 3.

Corpus Inscriptionum Poloniae. Inskrypcje województwa lubuskiego: Powiat nowosolski: lapidaria w Bytomiu Odrzańskim i Kożuchowie. Zebrał i opracował Adam Górski. Redakcja Joachim Zdrenka. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2009, T. 10, z. 4.

Corpus Inscriptionum Poloniae. Inskrypcje województwa lubuskiego: Powiat zielonogórski. Zebrali i opracowali Adam Górski, Paweł Karp. Redakcja Joachim Zdrenka. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2012, Tom 10, z. 5.

Corpus Inscriptionum Poloniae. Inskrypcje województwa lubuskiego: Powiat nowosolski. Zebrał i opracował Adam Górski. Redakcja Joachim Zdrenka. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2013, T. 10, z. 6.

Corpus Inscriptionum Poloniae. Inskrypcje województwa lubuskiego: Miasto i powiat Gorzów Wielkopolski (do 1815 roku). Zebrał i opracował Joachim Zdrenka. Redakcja Joachim Zdrenka. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2015, Tom 10, z. 7.

Corpus Inscriptionum Poloniae. Inskrypcje województwa lubuskiego: Powiat Krosno Odrzańskie (do 1815 roku). Zebrał i opracował Joachim Zdrenka. Redakcja Joachim Zdrenka. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2016, Tom 10, z. 8.

SPIS ILUSTRACJI

1. Gubin – kielich – nr 11
2. Gubin – kielich – nr 12
3. Krosno Odrzańskie – dzwon – nr 13
4. Krosno Odrzańskie – dzwon – nr 13
5. Witaszkowo – kielich – nr 18
6. Sękowice – kielich – nr 19
7. Grabin – misa chrzcielna – nr 21
8. Kosarzyn – kielich – nr 23
9. Gubin – kielich – nr 25
10. Gubin – kielich – nr 26
11. Czetowice – płyta nagrobna N. (von Grünberg) z domu Kittlitz – nr 29
12. Sękowice – płyta nagrobna Christofa von Arnsdorf – nr 30
13. Ciemnice – chrzcielnica – nr 32
14. Starosiedle – płyta nagrobna Anny von der Heide – nr 36
15. Starosiedle – płyta nagrobna Heinricha von der Heide(?) – nr 37
16. Starosiedle – płyta nagrobna Christophera Cunat – nr 38
17. Markosice – empora – nr 39
18. Markosice – empora – nr 39
19. Markosice – empora – nr 39
20. Gubin – płyta nagrobna Johanna Wolf – nr 40
21. Sękowice – płyta nagrobna Ewy von Hondorf – nr 41
22. Witaszkowo – ołtarz ambonowy – nr 42
23. Witaszkowo – ołtarz ambonowy – nr 42
24. Witaszkowo – ołtarz ambonowy – nr 42
25. Krosno Odrzańskie – płyta nagrobna Barbary von Knobelsdorff – nr 45
26. Sękowice – płyta nagrobna dziecka Ewy von Hondorf – nr 46
27. Sękowice – płyta nagrobna dziecka Ewy von Hondorf – nr 46
28. Trzebiechów – kielich – nr 47
29. Czetowice – ołtarz – nr 48
30. Czetowice – ołtarz – nr 48
31. Czetowice – ołtarz – nr 48
32. Czetowice – ołtarz – nr 48
33. Czetowice – kielich – nr 49
34. Gubin – płyta nagrobna N. von Gablenz(?) – nr 50
35. Gubin – płyta nagrobna N. von Gablenz(?) – nr 50
36. Krosno Odrzańskie – medalion – nr 51
37. Krosno Odrzańskie – medalion – nr 51
38. Krosno Odrzańskie – medalion – nr 51
39. Gubin – płyta nagrobna Antoniego i Elżbiety – nr 52
40. Gubin – płyta nagrobna Antoniego i Elżbiety – nr 52
41. Starosiedle – płyta nagrobna Barbary von Loeben – nr 53
42. Starosiedle – płyta nagrobna Barbary von Loeben – nr 53
43. Gubin – płyta nagrobna Ewy Wolff – nr 55
44. Gubin – płyta nagrobna Ewy Wolff – nr 55
45. Sarbia – kielich – nr 56
46. Gubin – płyta nagrobna Sabiny (...) Urszuli K(...) – nr 58
47. Sękowice – płyta nagrobna Friedricha von Hondorf – nr 61
48. Sękowice – płyta nagrobna Kathariny von Hondorf – nr 62

49. Gubin – płyta nagrobna syndyka, doktora medycyny – nr 74
50. Gubin – płyta nagrobna syndyka, doktora medycyny – nr 74
51. Gubin – płyta nagrobna syndyka, doktora medycyny – nr 74
52. Krosno Odrzańskie – dzwon – nr 77
53. Krosno Odrzańskie – dzwon – nr 77
54. Gubin – płyta nagrobna Anny Rosiny Schmidt – nr 78
55. Łochowice – misa chrzcielna – nr 81
56. Gubin – płyta nagrobna Johanna Kühn – nr 83
57. Krosno Odrzańskie – dzbanek cechu rybaków – nr 84
58. Sarbia – misa chrzcielna – nr 85
59. Krosno Odrzańskie – płyta nagrobna Dorothei Rothe – nr 87
60. Czarnowo – kielich – nr 88
61. Radnica – kielich – nr 89
62. Lubogoszcz – kielich – nr 90
63. Łagów – dzwon – nr 93
64. Łagów – dzwon – nr 93
65. Kosierz – świeczniki ołtarzowe – nr 96
66. Krosno Odrzańskie – płyta nagrobna Augustina Hildebrandt – nr 98
67. Gubin – naczynie do picia cechu rzeźników – nr 99
68. Rybaki – dzwon – nr 102
69. Rybaki – dzwon – nr 102
70. Rybaki – dzwon – nr 102
71. Rybaki – dzwon – nr 102
72. Rybaki – dzwon – nr 102
73. Krosno Odrzańskie – dzbanek cechu rybaków – nr 103
74. Czetowice – inskrypcja ścienna – nr 104
75. Czetowice – inskrypcja ścienna – nr 104
76. Czetowice – inskrypcja ścienna – nr 104
77. Czetowice – chorągiew żałobna Georga Abrahama von Grünberg – nr 107
78. Czetowice – chorągiew żałobna Georga Abrahama von Grünberg – nr 107
79. Ciemnice – dzwon – nr 109
80. Pław – kielich – nr 112
81. Budachów – misa chrzcielna – nr 114
82. Rybaki – empora patronacka – nr 117
83. Rybaki – empora patronacka – nr 117
84. Rybaki – empora patronacka – nr 117
85. Rybaki – empora patronacka – nr 117
86. Rybaki – tablica Adolpha Maximiliana von Löben – nr 118
87. Rybaki – tablica Adolpha Maximiliana von Löben – nr 118
88. Pław – puszka na oblaty – nr 122
89. Krosno Odrzańskie – trumna Amalii von Brand – nr 125
90. Czetowice – świeczniki ołtarzowe – nr 126
91. Rybaki – tablica Johanna Maximiliana von Löben – nr 127
92. Gubin – tablica Jakoba Klinckebeil von Grünwald – nr 129
93. Bronków – inskrypcja domu – nr 130
94. Gębice – epitafium Franza barona von Schönaich – nr 131
95. Gubin – płyta nagrobna nieznanej osoby – nr 137
96. Krosno Odrzańskie – kubek cechu rybaków – nr 139
97. Łagów – empory – nr 140
98. Łagów – empory – nr 140
99. Łagów – inskrypcja budowlana – nr 141

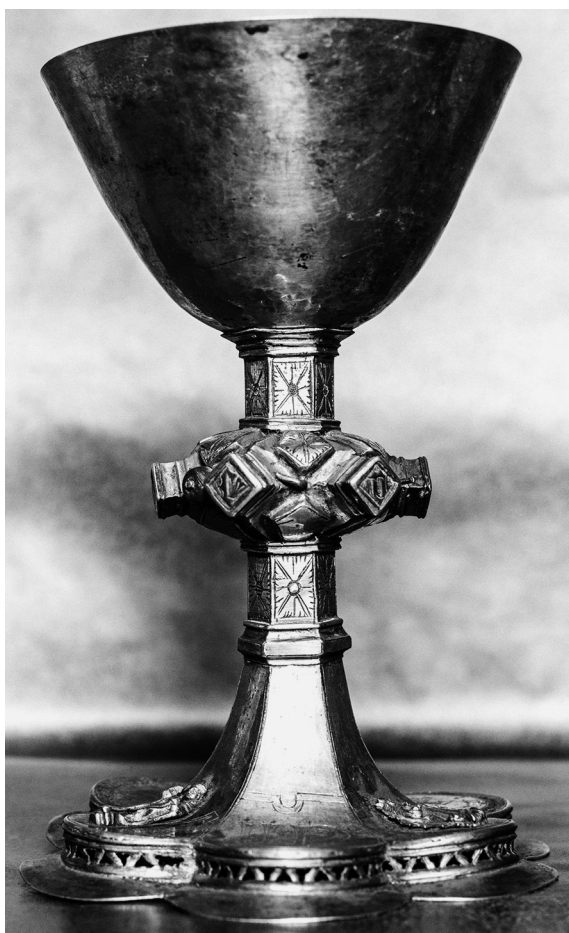
100. Łagów – herb rodzinny Arnold-Jeuthé – nr 144
101. Trzebule – dzwon – nr 147
102. Sękowice – ołtarz – nr 148
103. Sękowice – ołtarz – nr 148
104. Lubiatów – chrzcielnica – nr 149
105. Stargard Gubiński – ołtarz – nr 152
106. Stargard Gubiński – ołtarz – nr 152
107. Markosice – ołtarz ambonowy – nr 153
108. Bytnica – ambona – nr 154
109. Gubin – płyta nagrobna Thoma? – nr 155
110. Gubin – płyta nagrobna Freginy von Kohl – nr 156
111. Gubin – płyta nagrobna Freginy von Kohl – nr 156
112. Gubin – płyta nagrobna Freginy von Kohl – nr 156
113. Gubin – płyta nagrobna nieznanej osoby – nr 157
114. Gubin – płyta nagrobna nieznanej osoby – nr 158
115. Gubin – płyta nagrobna nieznanej osoby – nr 159
116. Gubin – płyta nagrobna Francisco – nr 160
117. Gryżyna – ołtarz ambonowy – nr 161
118. Gubin – płyta nagrobna Philippa Lachmann – nr 162
119. Krosno Odrzańskie – wilkom cechu rybaków – nr 163
120. Łagów – krucyfiks – nr 164
121. Koperno – kielich – nr 165
122. Krosno Odrzańskie – dzbanki cechu rybaków – nr 166
123. Gęstowice – stół ołtarzowy – nr 167
124. Gęstowice – stół ołtarzowy – nr 167
125. Krosno Odrzańskie – płyta nagrobna Martina Tielckau i jego małżonki – nr 168
126. Gęstowice – ambona – nr 169
127. Gęstowice – ambona – nr 169
128. Krosno Odrzańskie – płyta nagrobna Elisabeth? – nr 170
129. Gryżyna – tablica herbowa – nr 172
130. Gubin – ambona – nr 175
131. Gubin – ambona – nr 175
132. Czetowice – płyta nagrobna [Heinricha?] von Gloger – nr 176
133. Krosno Odrzańskie – inskrypcja domu – nr 178
134. Krosno Odrzańskie – inskrypcja domu – nr 178
135. Krosno Odrzańskie – inskrypcja budowlana – nr 179
136. Krosno Odrzańskie – dzwon – nr 180
137. Krosno Odrzańskie – dzwon – nr 180
138. Krosno Odrzańskie – dzwon – nr 180
139. Pław – Płyta nagrobna Johanneses Cannabäus – nr 183
140. Trzebiechów – świeczniki ołtarzowe – nr 184
141. Trzebiechów – kielich – nr 185
142. Budachów – świecznik koronny – nr 186
143. Pław – płyta nagrobna Barbary Marii von Glaubitz – nr 188
144. Pław – płyta nagrobna Christopha Georga von Luck – nr 190
145. Trzebule – płyta nagrobna Ursuli Marianny Stössel – nr 192
146. Tarnawa Krośnieńska – inskrypcja budowlana – nr 194
147. Tarnawa Krośnieńska – ołtarz ambonowy – nr 195
148. Tarnawa Krośnieńska – ołtarz ambonowy – nr 195
149. Tarnawa Krośnieńska – ołtarz ambonowy – nr 195
150. Tarnawa Krośnieńska – obrus ołtarzowy – nr 196

151. Gubin – płyta nagrobna Johanna Christopha Schmid – nr 197
152. Krosno Odrzańskie – ołtarz – nr 198
153. Krosno Odrzańskie – ołtarz – nr 198
154. Gryżyna – tablica herbowa – nr 199
155. Korczyców – kielich – nr 200
156. Łagów – ołtarz – nr 203
157. Łagów – ołtarz – nr 203
158. Łagów – ambona – nr 204
159. Łagów – ambona – nr 204
160. Łagów – ambona – nr 204
161. Łagów – ambona – nr 204
162. Łagów – ambona – nr 204
163. Łagów – ambona – nr 204
164. Łagów – ambona – nr 204
165. Łagów – ambona – nr 204
166. Krosno Odrzańskie – ambona – nr 205
167. Krosno Odrzańskie – ambona – nr 205
168. Krosno Odrzańskie – empory – nr 206
169. Krosno Odrzańskie – empory – nr 206
170. Krosno Odrzańskie – płyta nagrobna Paula Gottfrieda Kletschke i jego małżonki – nr 208
171. Krosno Odrzańskie – znak cechu kowali – nr 209
172. Krosno Odrzańskie – kubek cechu rybaków – nr 210
173. Krosno Odrzańskie – nagrobek Karola Friedricha von Lohenstein – nr 212
174. Bytnica – ołtarz – nr 214
175. Bytnica – ołtarz – nr 214
176. Rybaki – tarcza Friedricha Ehrenreicha von Löben – nr 215
177. Rybaki – tarcza Friedricha Ehrenreicha von Löben – nr 215
178. Rybaki – pomnik nagrobny Friedricha Ehrenreicha von Löben – nr 216
179. Gubin – płyta pamiątkowa Johanna Georga Ficina – nr 220
180. Gubin – płyta pamiątkowa Johanna Georga Ficina – nr 220
181. Gubin – płyta pamiątkowa Johanna Georga Ficina – nr 220
182. Gubin – ołtarz – nr 221
183. Krosno Odrzańskie – empora zachodnia i organy – nr 223
184. Gęstowice – tablica pośmiertna Georga Adolpha von Mikrander – nr 224
185. Ciemnice – ołtarz – nr 225
186. Korczyców – dzbanek – nr 227
187. Gębice – inskrypcja budowlana – nr 228
188. Gębice – inskrypcja budowlana – nr 229
189. Czetowice – wiatrowskaz – nr 230
190. Pław – płyta nagrobna Georga Otto von Luck(e) – nr 231
191. Gęstowice – dzwon – nr 233
192. Gęstowice – dzwon – nr 233
193. Pław – płyta nagrobna Sophie Eleonore von Luck(e) – nr 237
194. Ciemnice – świeczniki ołtarzowe – nr 238
195. Witaszkowo – dzwon – nr 244
196. Sarbia – kielich – nr 245
197. Krosno Odrzańskie – płyta nagrobna Johanna Davida Klette – nr 246
198. Gubin – płyta nagrobna Andreasa Schmid? – nr 247
199. Polanowice – ołtarz ambonowy – nr 248
200. Gryżyna – misa chrzcielna – nr 249
201. Gryżyna – misa chrzcielna – nr 249

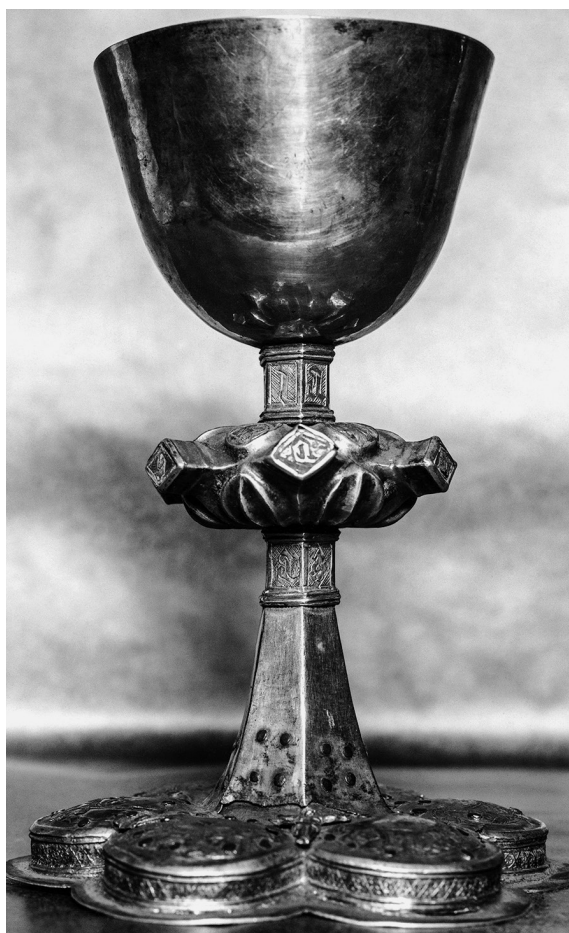
202. Pław – płyta nagrobna Georga Christlieba i Christiana Gottlieba Lubasch – nr 251
203. Ciemnice – kielich – nr 252
204. Pław – płyta nagrobna Johanna Lubasch – nr 253
205. Rzeczyca – dzwon – nr 255
206. Rzeczyca – dzwon – nr 255
207. Bytnica – ołtarz – nr 257
208. Bytnica – ołtarz – nr 257
209. Bytnica – ołtarz – nr 257
210. Polanowice – kielich – nr 258
211. Rzeczyca – kielich – nr 259
212. Ciemnice – kielich – nr 260
213. Ciemnice – kielich – nr 261
214. Bytnica – dzwon – nr 264
215. Bytnica – dzwon – nr 264
216. Krosno Odrzańskie – płyta nagrobna Andreasa Georga Kletten – nr 265
217. Kosierz – kielich – nr 266
218. Krosno Odrzańskie – puchar – nr 267
219. Krosno Odrzańskie – puchar – nr 267
220. Kosarzyn – tablica pamięci dla Anny Marii Dommaschke – nr 269
221. Żytowań – inskrypcja budowlana – nr 270
222. Żytowań – szafa zakrystii – nr 271
223. Tarnawa Krośnieńska – świeczniki ołtarzowe – nr 273
224. Krosno Odrzańskie – puchar cechu rybaków – nr 274
225. Gębice – patena – nr 275
226. Stargard Gubiński – kielich – nr 276
227. Stargard Gubiński – puszka – nr 277
228. Kosarzyn – świecznik ołtarzowy – nr 278
229. Kosierz – płyta nagrobna Sigismunda Ernsta Karla von Unruh – nr 281
230. Krosno Odrzańskie – płyta nagrobna Davida Gotthardta – nr 282
231. Krosno Odrzańskie – płyta nagrobna Davida Gotthardta – nr 282
232. Lubiatów – kielich – nr 283
233. Gubin – dzbanek gubińskiego cechu stelmachów – nr 286
234. Gubin – dzbanek gubińskiego cechu stelmachów – nr 286
235. Gębice – ołtarz ambonowy – nr 287
236. Gębice – ołtarz ambonowy – nr 287
237. Gębice – puszka do przechowywania hostii – nr 289
238. Ciemnice – tablica Christiana Wilhelma Ernsta von Oppell – nr 290
239. Pław – tablica Christopha Franza von Luck(e) i jego żony – nr 293
240. Żytowań – portret opata Gabriela Dubau – nr 294
241. Pław – płyta nagrobna Johanna Gottlieba Cannabäus – nr 295
242. Kosierz – płyta nagrobna Johanna Sigismunda Kannegießer – nr 297
243. Tarnawa Krośnieńska – płyta nagrobna Johanna Gottfrieda Berndt – nr 301
244. Stargard Gubiński – kielich – nr 303
245. Gębice – kielich – nr 304
246. Budachów – ołtarz ambonowy – nr 306
247. Budachów – ołtarz ambonowy – nr 306
248. Krosno Odrzańskie – dzbanek cechu rybaków – nr 307
249. Krosno Odrzańskie – dzbanek cechu rybaków – nr 307
250. Krosno Odrzańskie – dzbanek cechu rybaków – nr 307
251. Krosno Odrzańskie – nagrobek Paula von Natalis – nr 308
252. Krosno Odrzańskie – nagrobek Charlotty Raheli von Natalis – nr 310

253. Łagów – płyta nagrobna Friedricha Sigismunda Martin – nr 311
254. Krosno Odrzańskie – dzbanek cechu rybaków – nr 312
255. Pław – płyta nagrobna pastora Christopha Georga Lubasch – nr 313
256. Korczyców – dzbanek chrzcielny – nr 314
257. Korczyców – misa chrzcielna – nr 316
258. Kosarzyn – dzbanek chrzcielny – nr 317
259. Chlebowo – ołtarz ambonowy – nr 318
260. Chlebowo – ołtarz ambonowy – nr 318
261. Korczyców – ołtarz ambonowy – nr 320
262. Żytowań – relikwiarz – nr 321
263. Gubin – kamień nagrobny Elisabeth Appell – nr 322
264. Gubin – płyta nagrobna nieznanej osoby – nr 323
265. Gubin – płyta nagrobna nieznanej osoby – nr 324
266. Gubin – płyta nagrobna nieznanej osoby – nr 325
267. Gubin – płyta nagrobna nieznanej osoby – nr 326
268. Strzegów – ambona – nr 327
269. Strzegów – ambona – nr 327
270. Strzegów – ambona – nr 327
271. Strzegów – ambona – nr 327
272. Gębice – nagrobek Friedricha Wilhelma Köpstein – nr 330
273. Gębice – nagrobek Friedricha Wilhelma Köpstein – nr 330
274. Gębice – nagrobek Johanna Christiana Köpstein – nr 333
275. Gębice – nagrobek Johanna Christiana Köpstein – nr 333

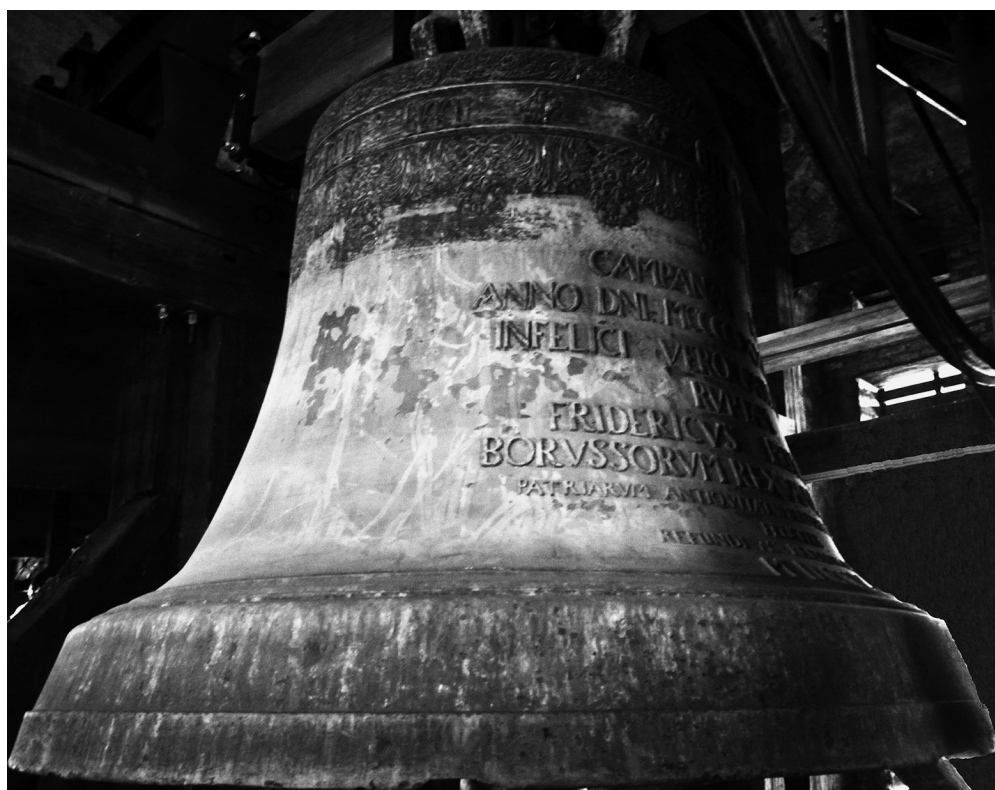
DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA
WYBRANYCH INSKRYPCJI

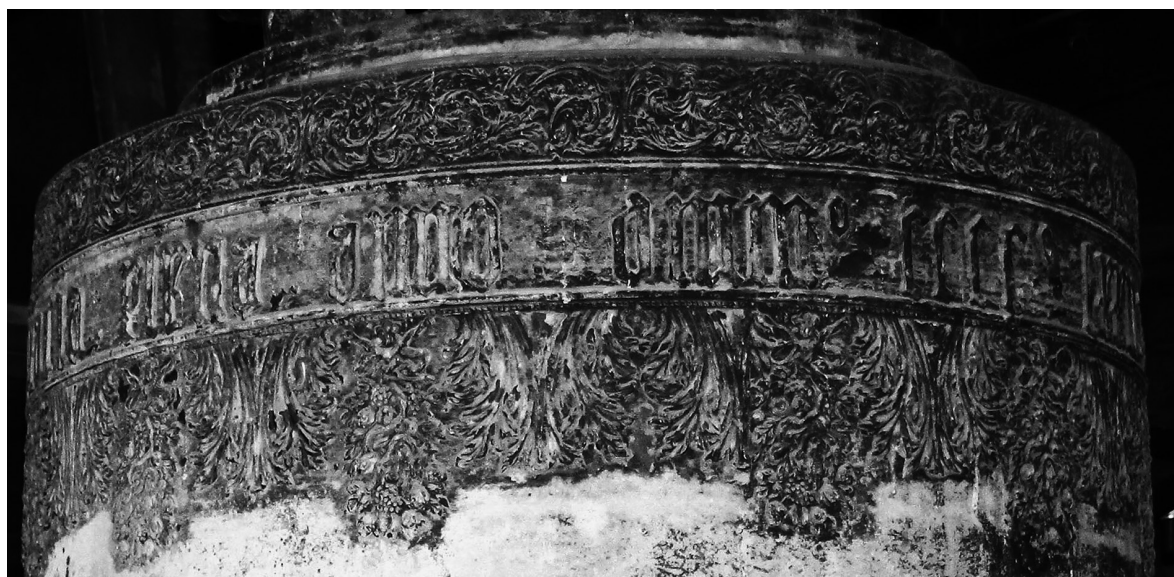
1 – nr kat. 11

2 – nr kat. 12

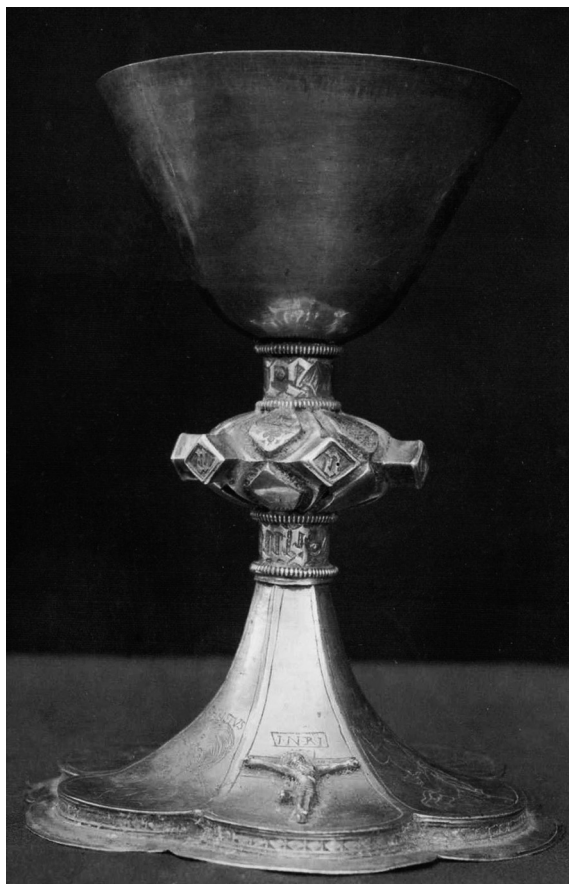
3 – nr kat. 13

4 – nr kat. 13

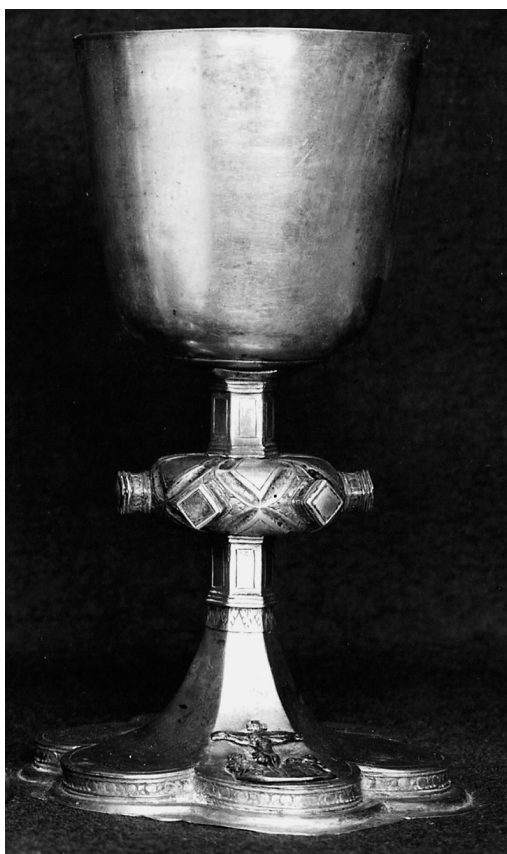
5 – nr kat 18

6 – nr kat. 19

7 – nr kat. 21

8 – nr kat. 23

9 – nr kat. 25

10 – nr kat. 26

11 – nr kat. 29

12 – nr kat. 30

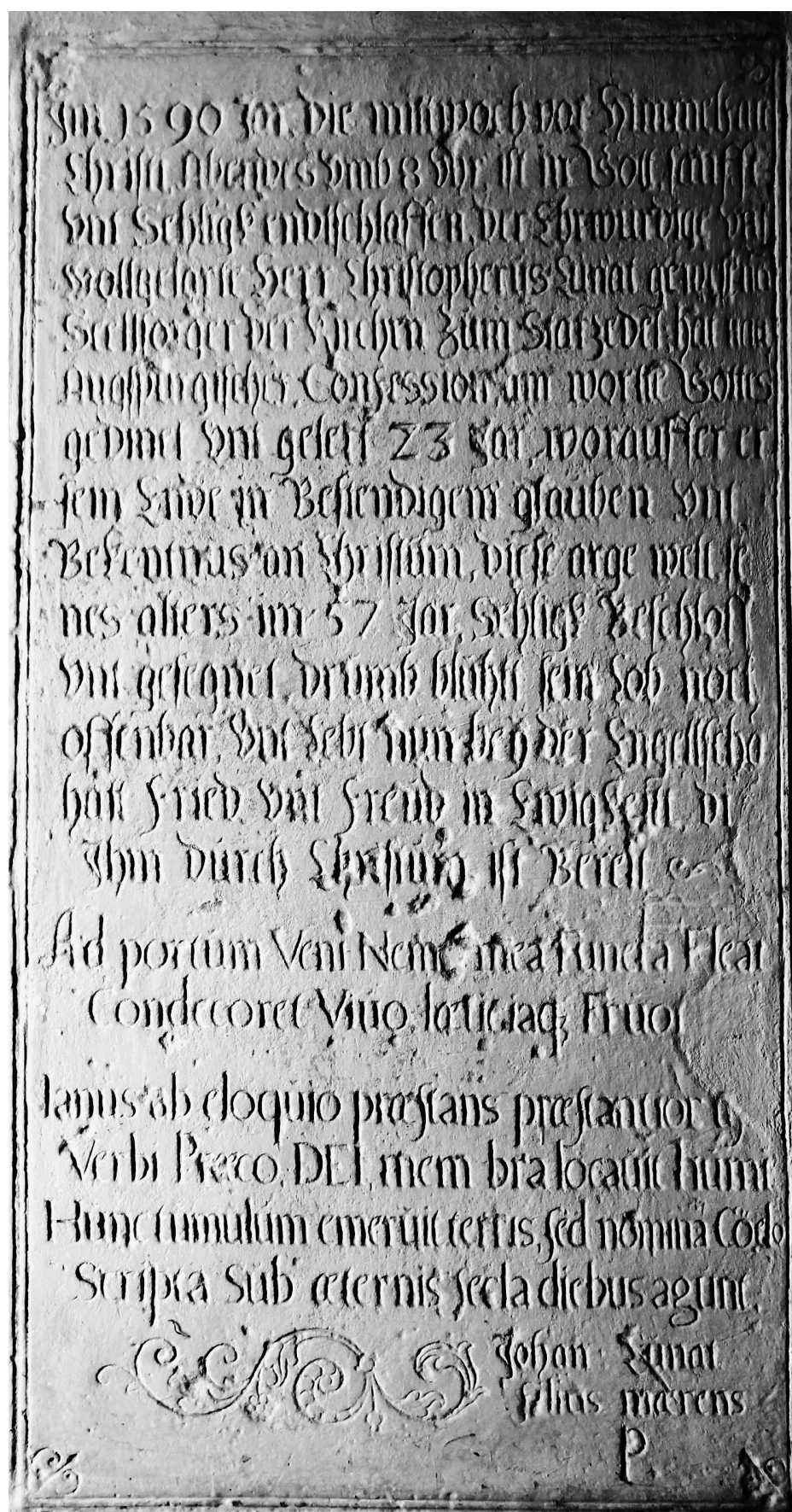
13 – nr kat. 32

14 – nr kat. 36

15 – nr kat. 37

17 – nr kat. 39

18 – nr kat. 39

19 – nr kat. 39

20 – nr kat. 40

21 – nr kat. 41 (stan obecny)

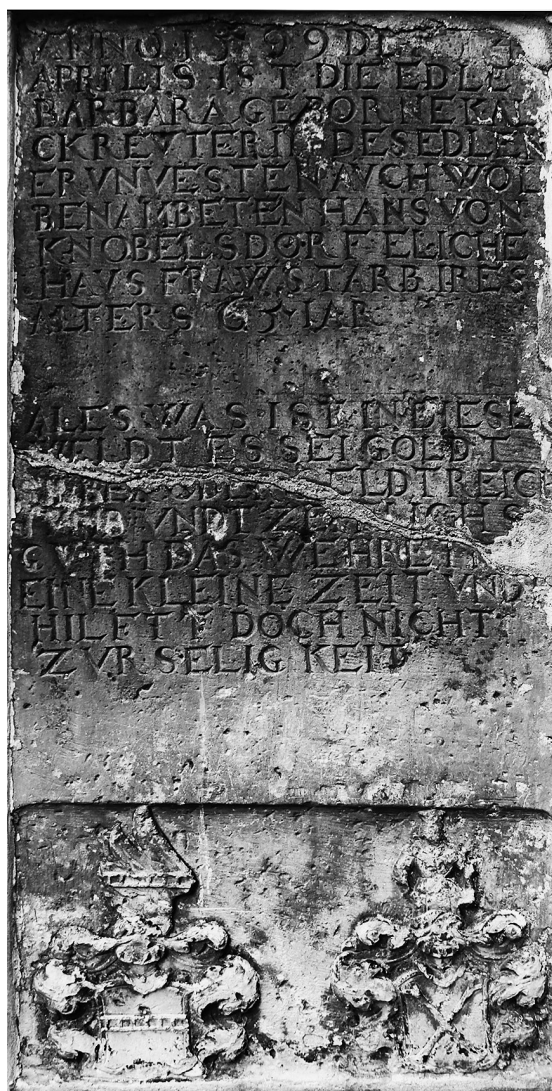
22 – nr kat. 42

23 – nr kat. 42

24 – nr kat. 42

25 – nr kat. 45

26 – nr kat. 46

27 – nr kat. 46 (stan obecny)

29 – nr kat. 48

28 – nr kat. 47

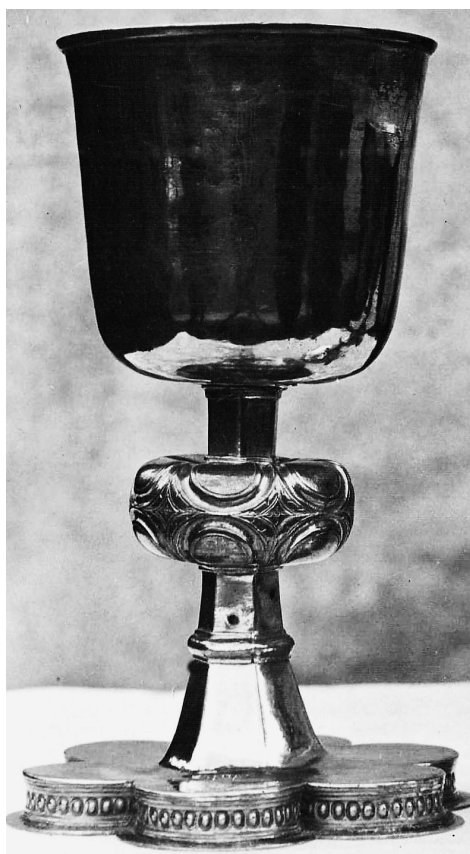
30 – nr kat. 48 (stan obecny)

31 – nr kat. 48

32 – nr kat. 48

33 – nr kat. 49

34 – nr kat. 50

35 – nr kat. 50

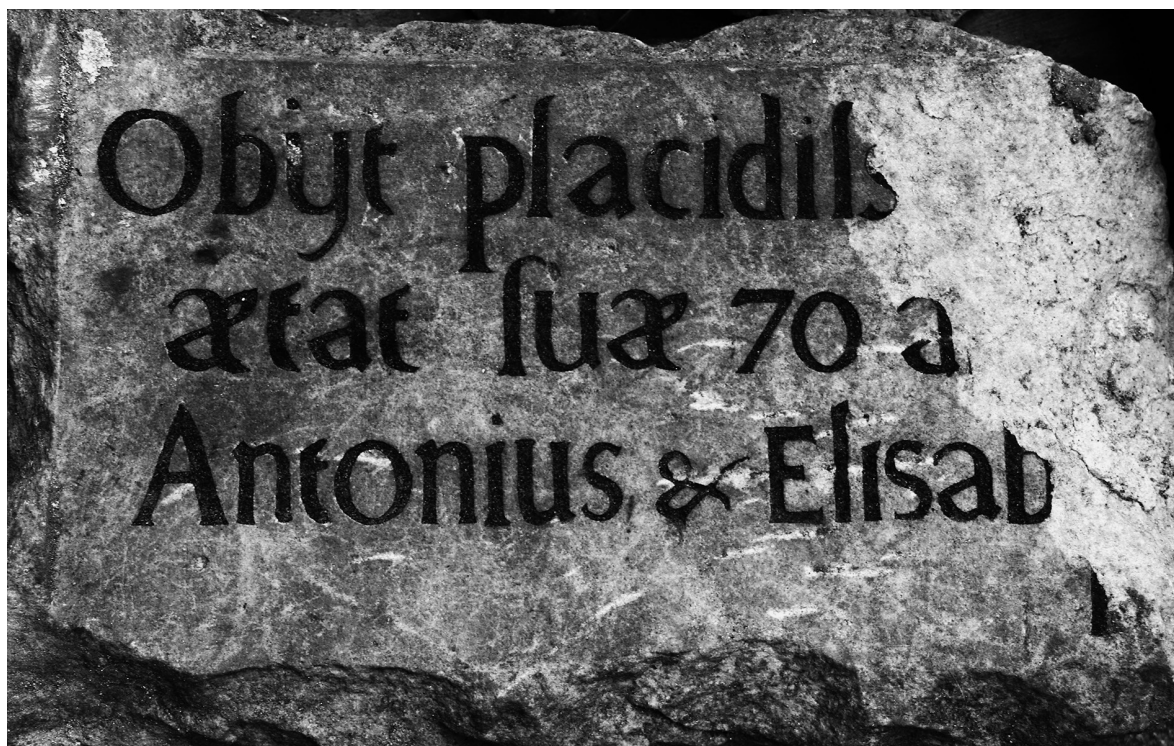
37 – nr kat. 51

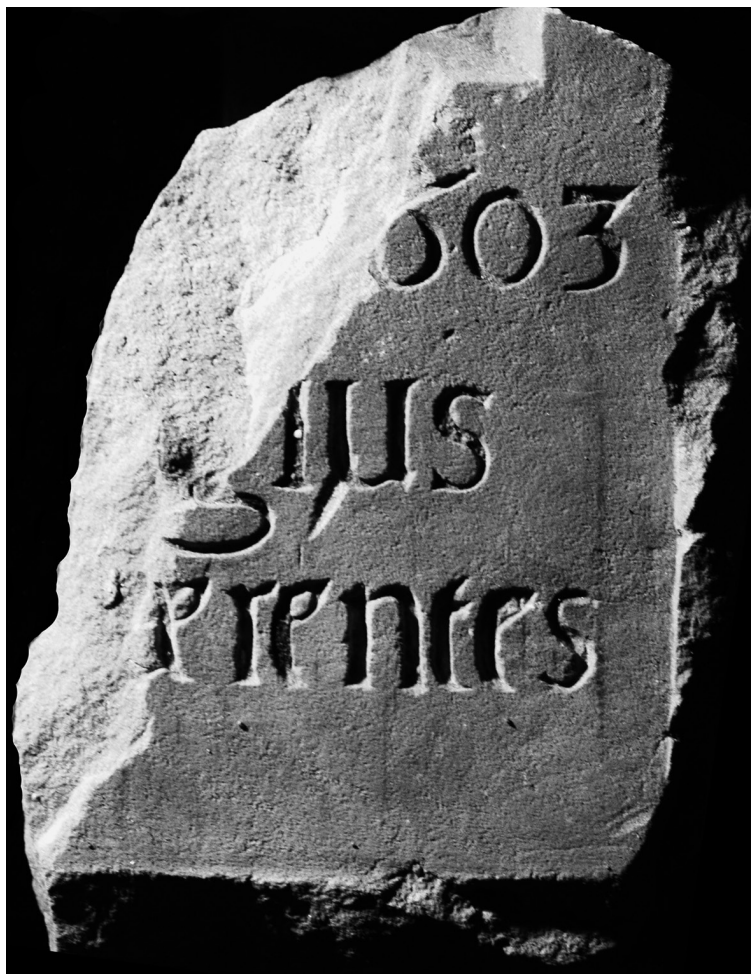
36 – nr kat. 51

38 – nr kat. 51

39 – nr kat. 52

40 – nr kat. 52

41 – nr kat. 53

42 – nr kat. 53 (stan obecny)

43 – nr kat. 55

44 – nr kat. 55

45 – nr kat. 56

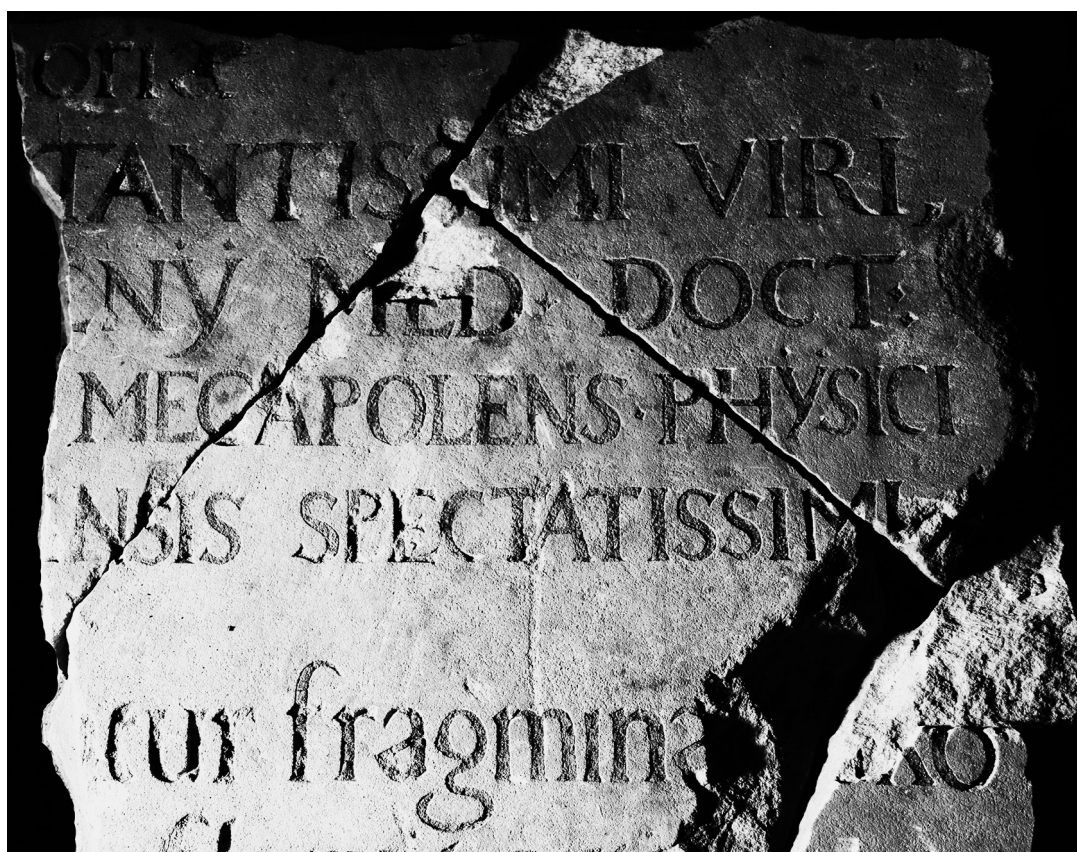
46 – nr kat. 58

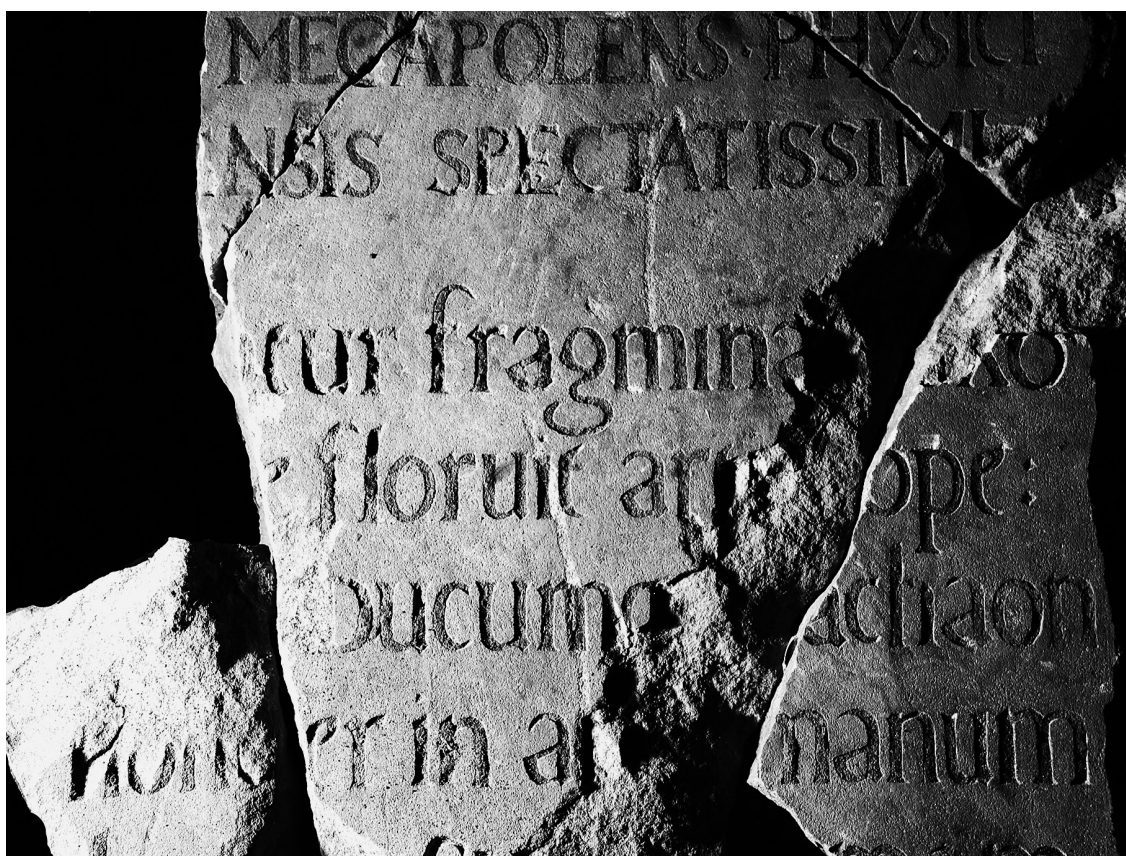
47 – nr kat. 61

48 – nr kat. 62 (stan obecny)

49 – nr kat. 74

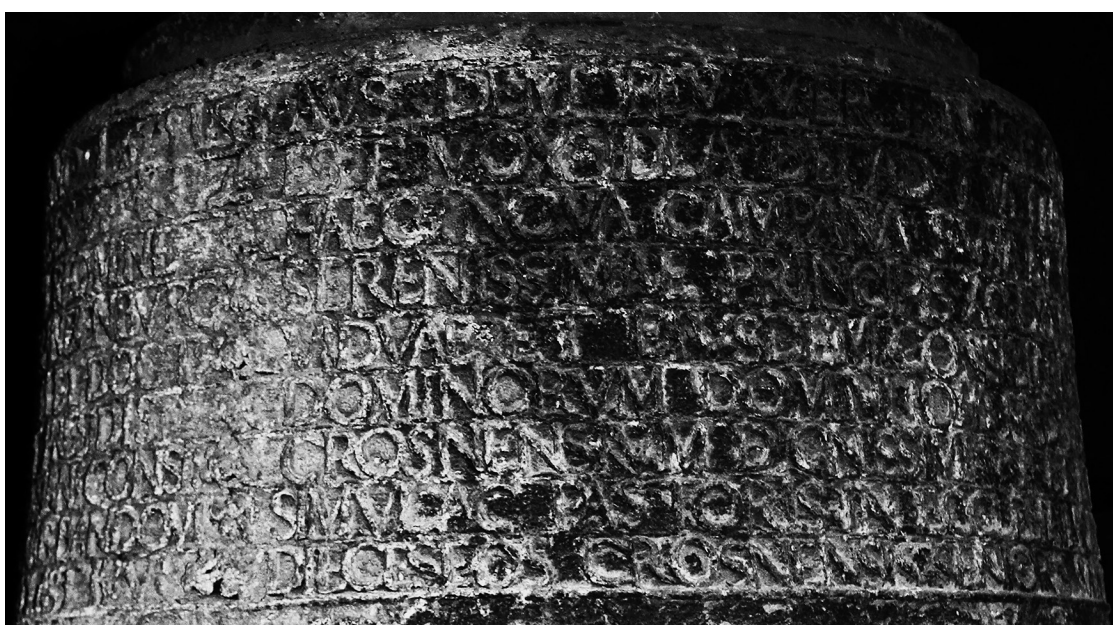
50 – nr kat. 74

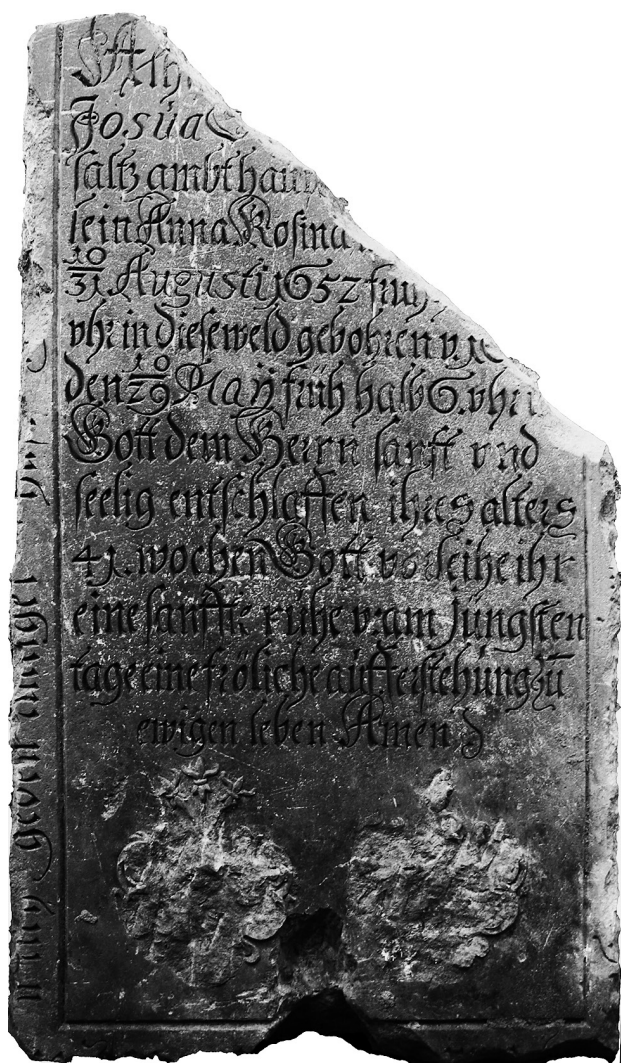
51 – nr kat. 74

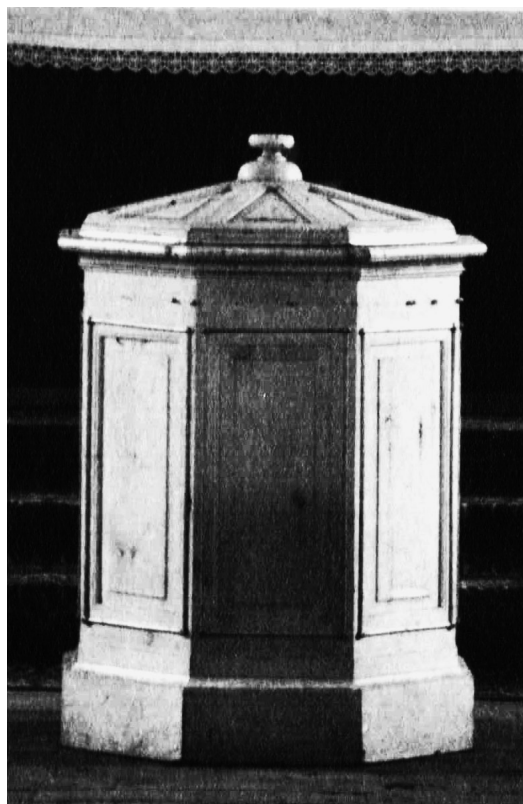
52 – nr kat. 77

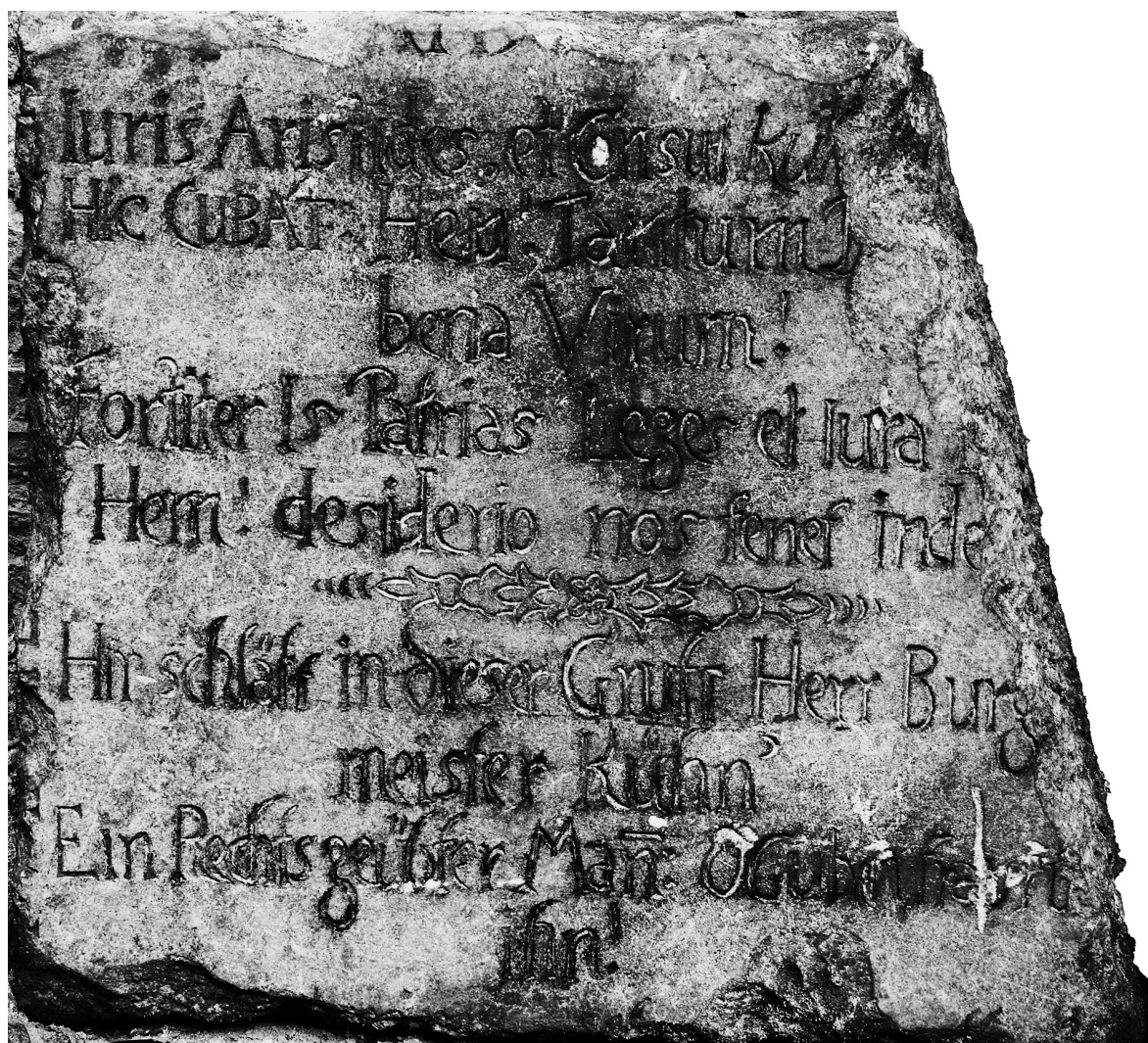
53 – nr kat. 77

54 – nr kat. 78

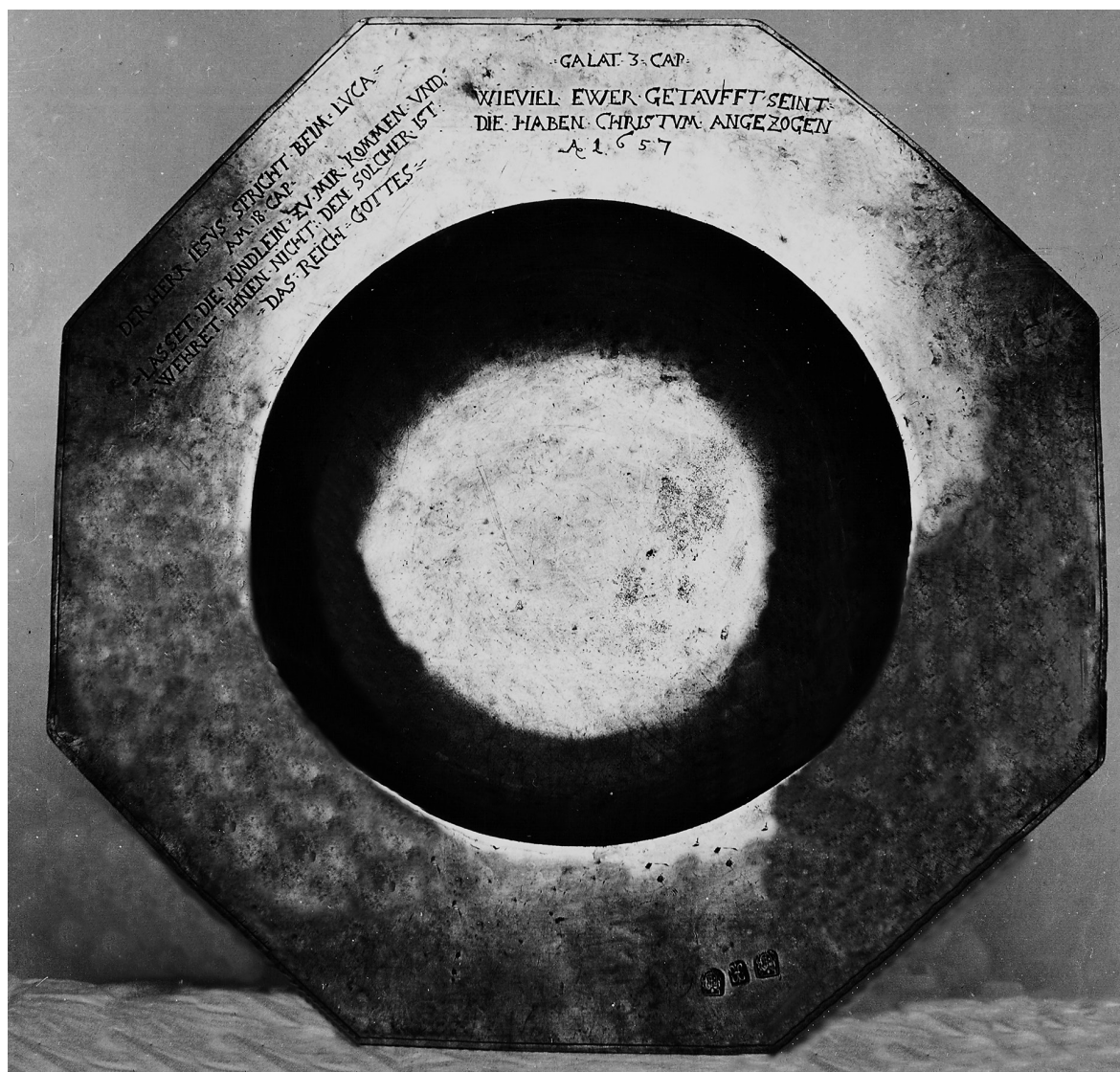
55 – nr kat. 81

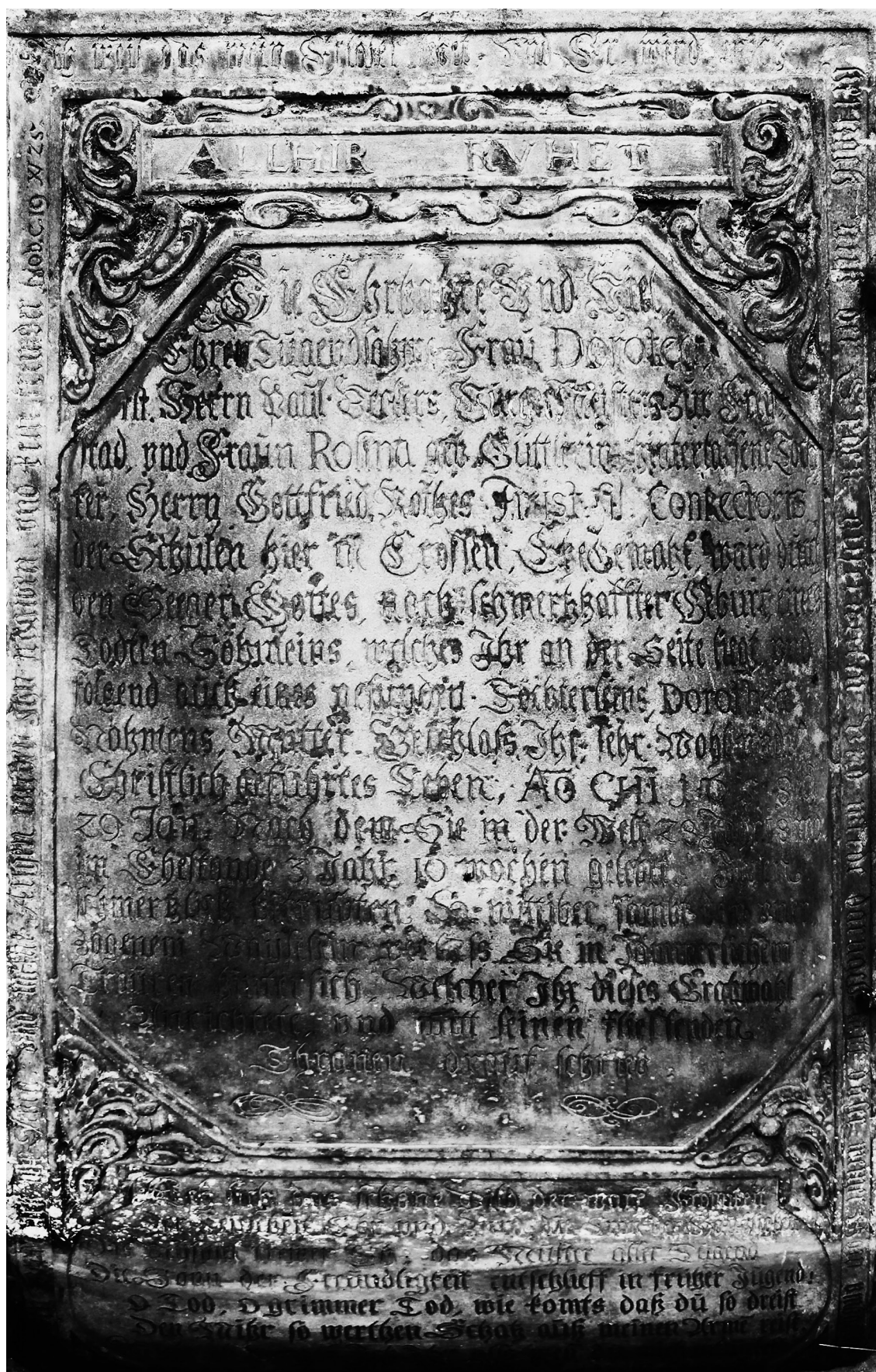
56 – nr kat. 83

57 – nr kat. 84

58 – nr kat. 85

60 – nr kat. 88

61 – nr kat. 89

62 – nr kat. 90

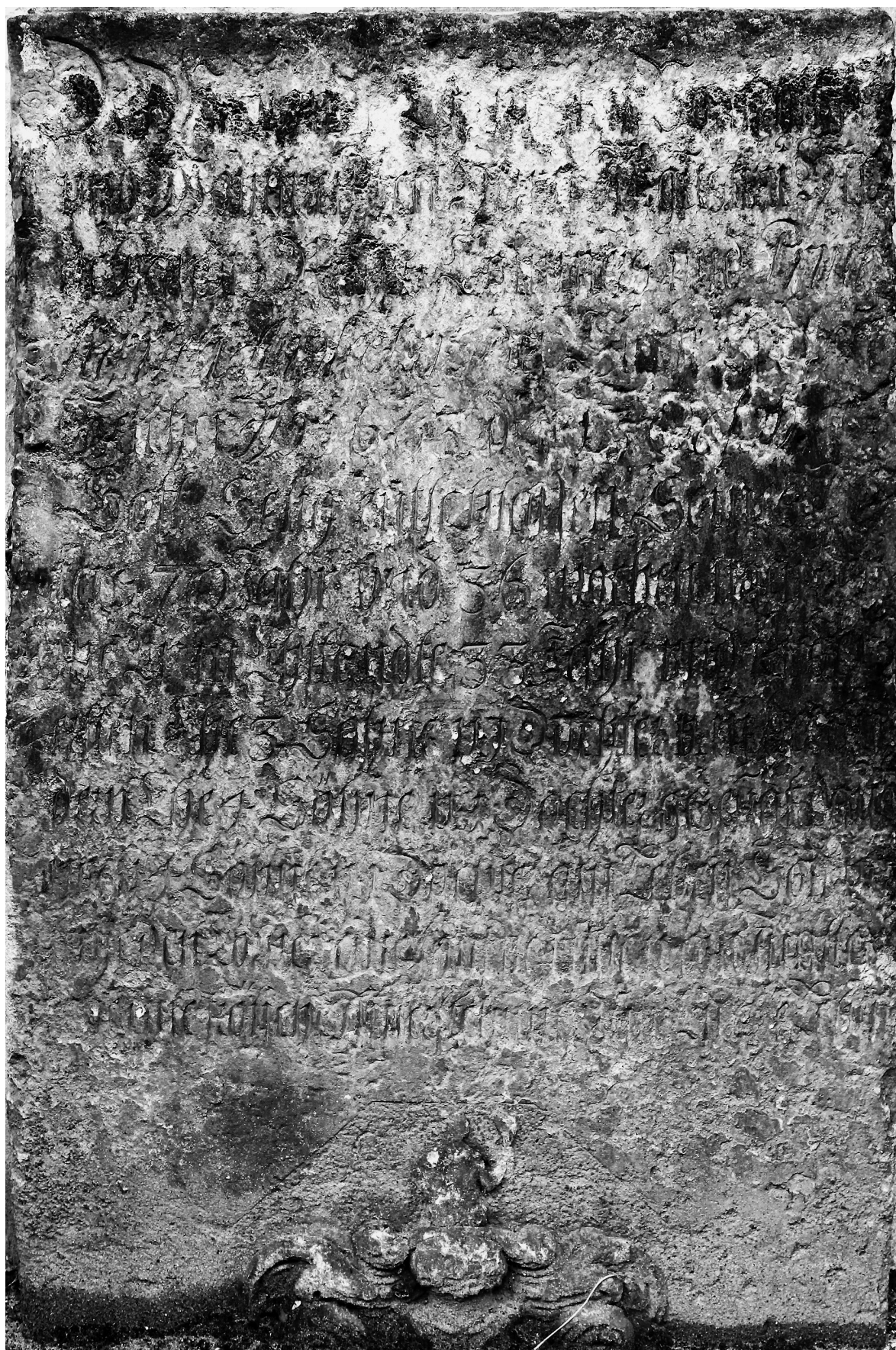
63 – nr kat. 93

64 – nr kat. 93

65 – nr kat. 96

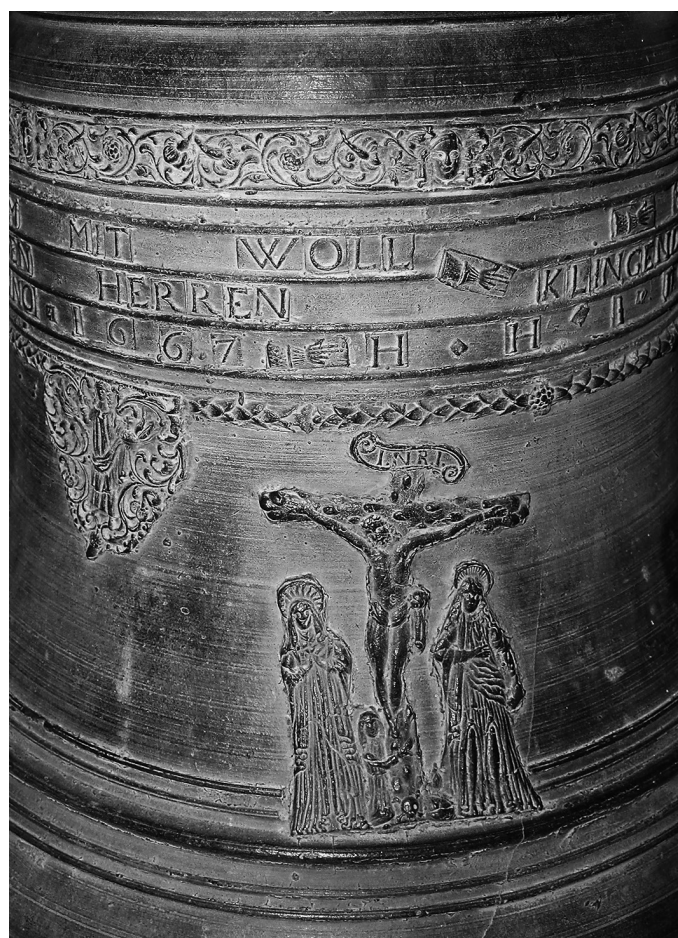

67 – nr kat. 99

68 – nr kat. 102

69 – nr kat. 102

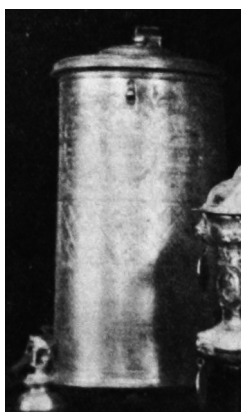
70 – nr kat. 102

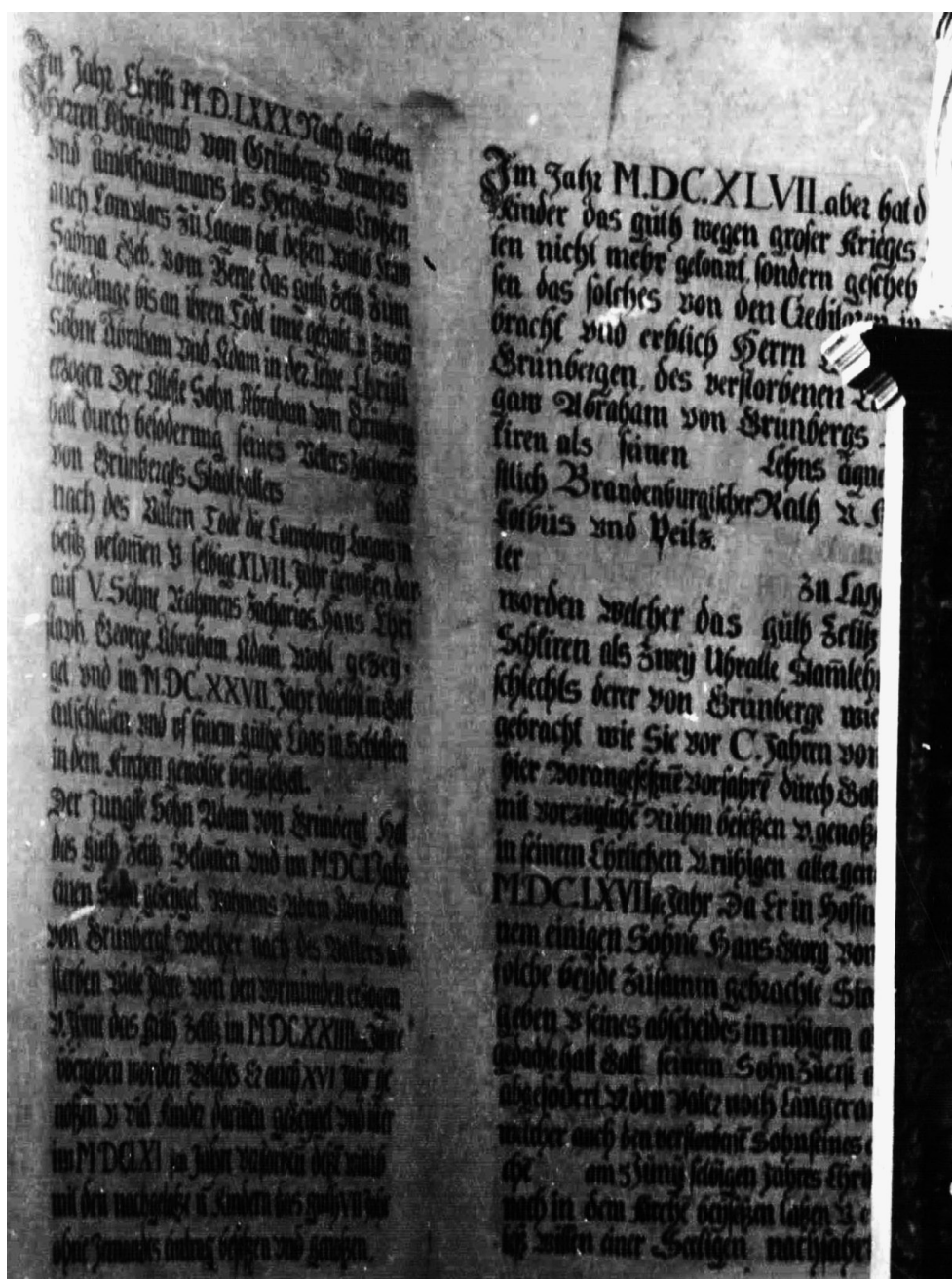
71 – nr kat. 102

72 – nr kat. 102

73 – nr kat. 103

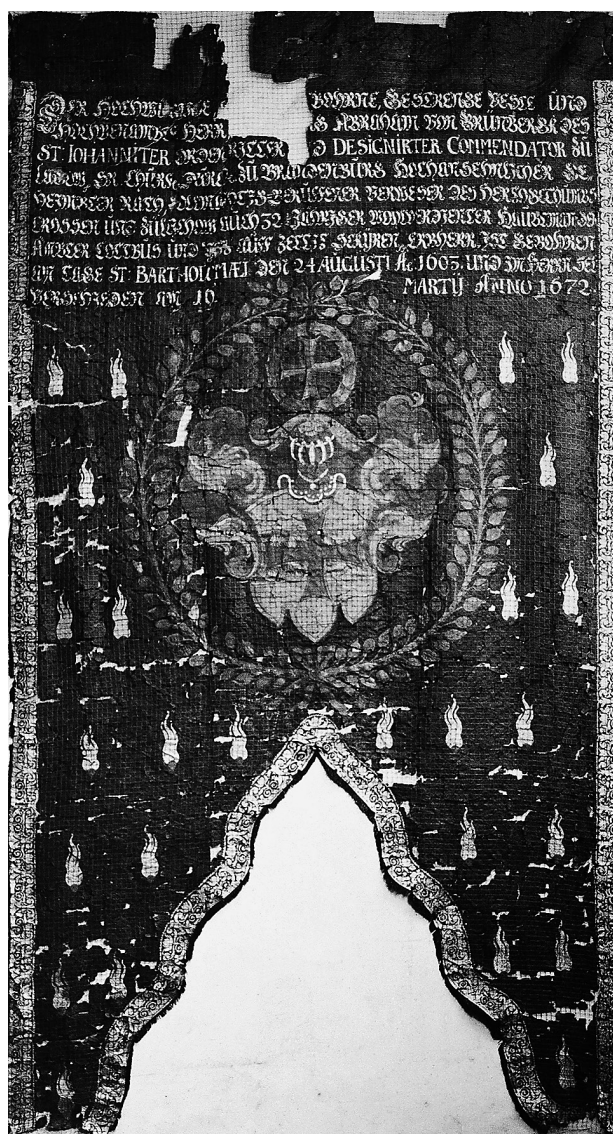
74 – nr kat. 104

Im Jahr Christi M.D.LXXX. Nach absterben
 Herren Abraham von Grimbürgs Vorwessers
 und amthauptmans des Herzogthums Croßern
 auch Comptors zu Lagau hat dessen Wittib Frau
 Sabina Ebel. vom Berge das guth Zeltz zum
 Leigedinge bis an ihren Todt inne gehabt. & Zwei
 Söhne Abraham und Adam in der Lehre Christi
 erzogen Der Älteste Sohn Abraham von Grimbürg
 hat durch beforderung seines Velters Zacharias
 von Grimbürgs Stadthalters bald
 nach des Vaters Tode die Comptorey Lagau in
 besitz bekommen & selbige XLVII. Jahr genossen dar
 auf V. Söhne Namens Zacharias, Hans, Chri
 stoph, George, Abraham, Adam. Wohl gezei
 get, und im MDC. XXVII. Jahr dakebst in Gott
 entschlafen und of seinem gütche Loos in Schloffen
 in dem Kirchen gewölbe beigesetzt.
 Der jüngste Sohn Adam von Grimbürg hat
 das guth Zeltz bekommen und im MDC.I. Jahr
 einen Sohn gezeiget, Namens Adam Abraham
 von Grimbürg, welcher nach des Vatters ab
 sterben viele Jahre von den Vormündern erzogen
 & ihme das guth Zeltz im MDC. XXIII. Jahre
 vorgegeben worden welches Er auch XVI. Jahr ge
 noßen & viel Kinder darinnen gezeiget und ist
 im MDCLXI. im Jahre verstorben deß wittib
 mit den nachgelasse n Kindern das guth VII. Jahr
 ohne Jemandes eintrag besessen und genossen.

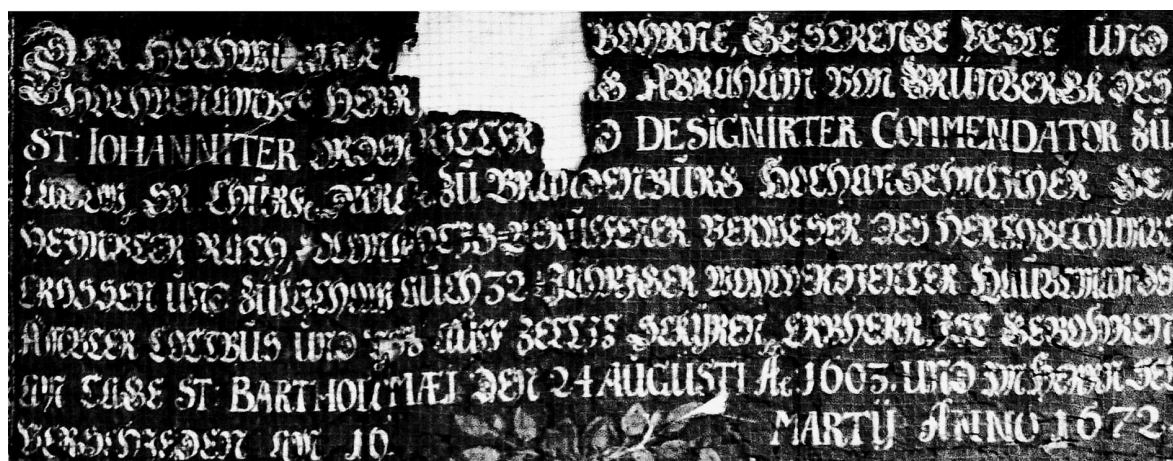
75 – nr kat. 104

76 – nr kat. 104 (stan obecny)

77 – nr kat. 107

78 – nr kat. 107

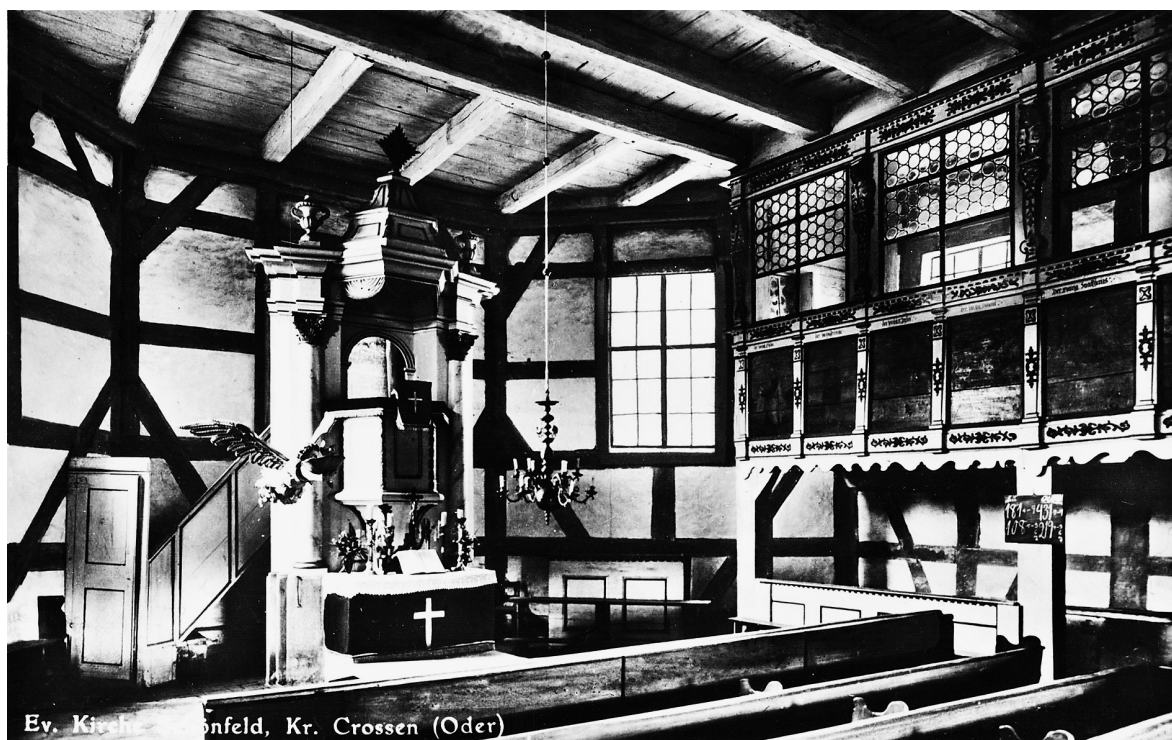
79 – nr kat. 109

80 – nr kat. 112

81 – nr kat. 114

82 – nr kat. 117

83 – nr kat. 117

84 – nr kat. 117

85 – nr kat. 117 (stan obecny)

86 – nr kat. 118

87 – nr kat. 118

88 – nr kat. 122

89 – nr kat. 125

90 – nr kat. 126

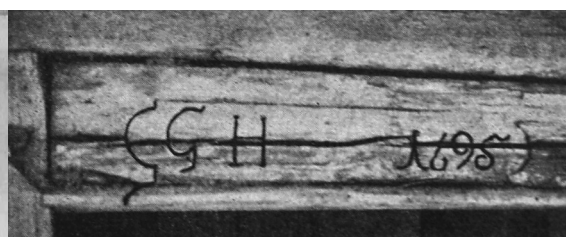

92 – nr kat. 129

94 – nr kat. 131

93 – nr kat. 130

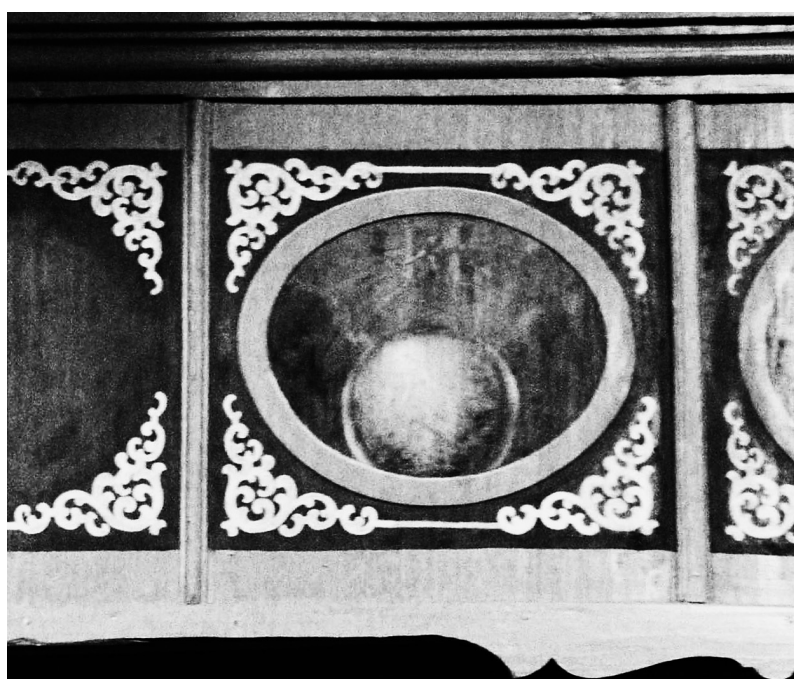

96 – nr kat. 139

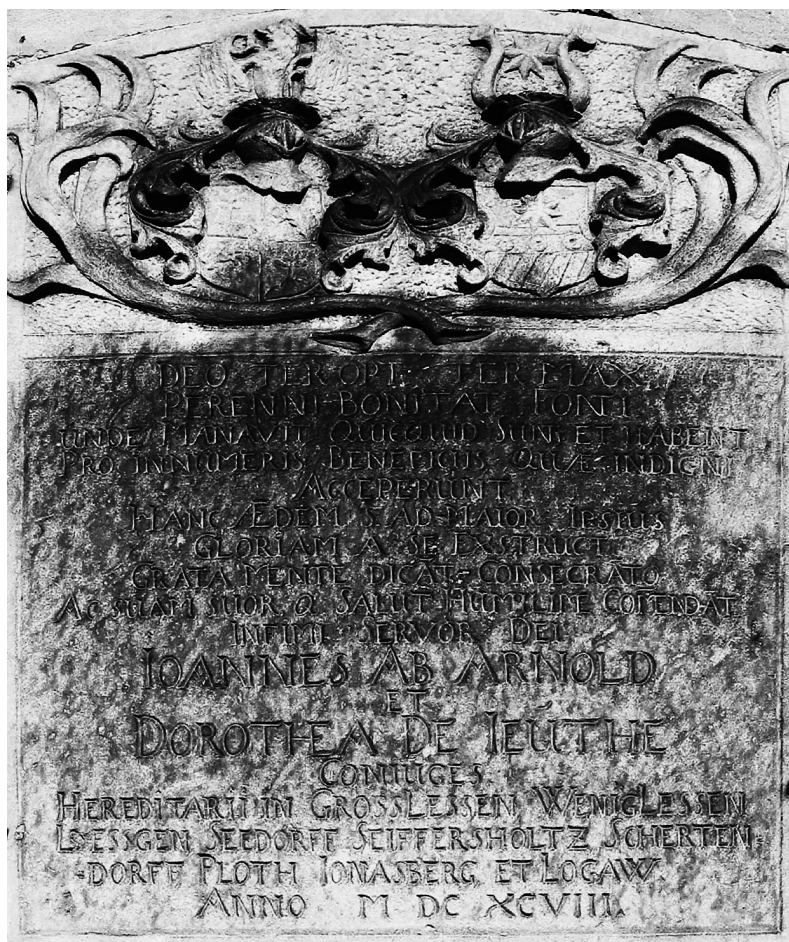
95 – nr kat. 137

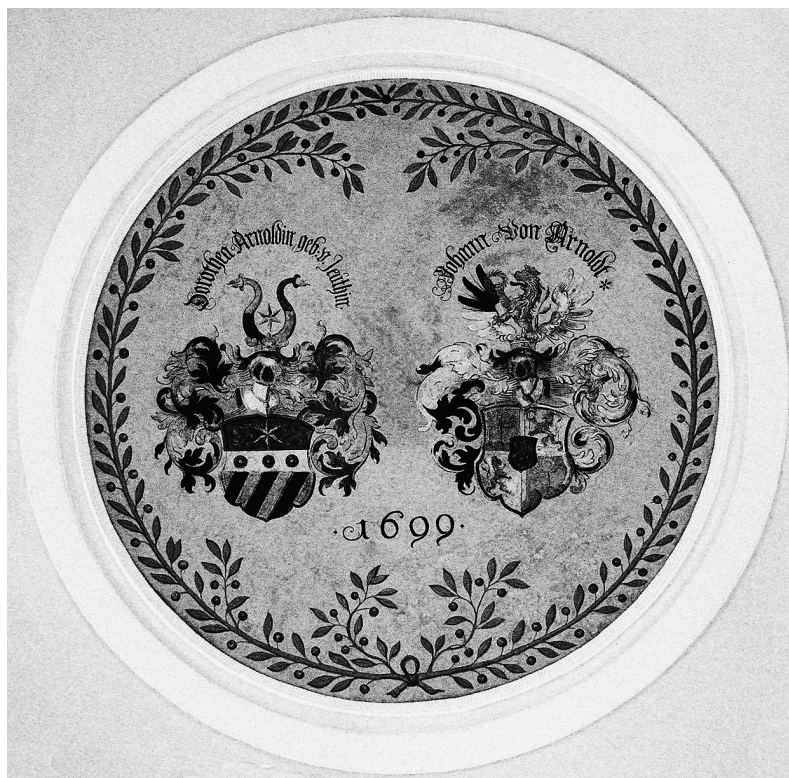
97 – nr kat. 140

98 – nr kat. 140 (stan obecny)

99 – nr kat. 141

100 – nr kat. 144

101 – nr kat. 147

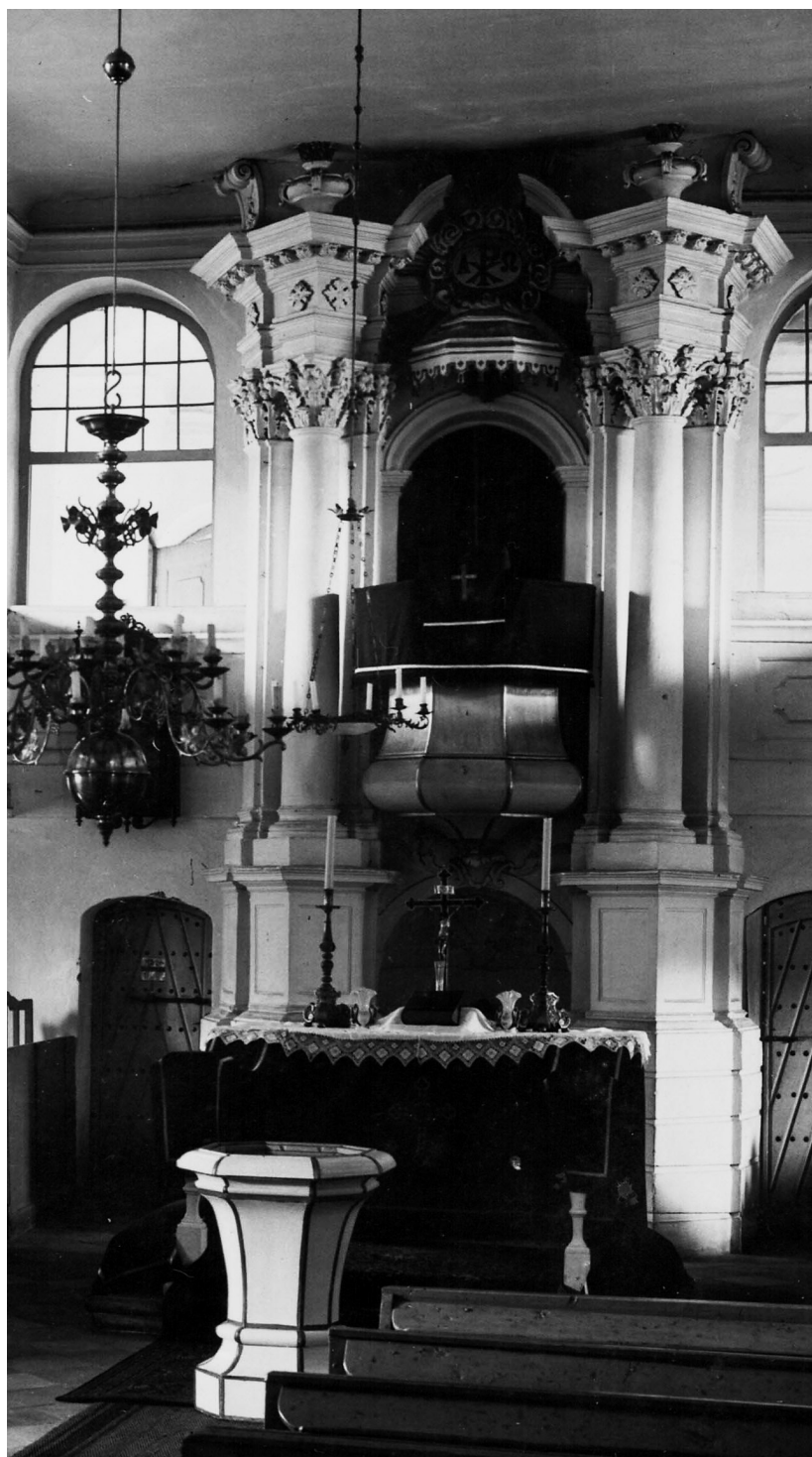

103 – nr kat. 148 (stan obecny)

104 – nr kat. 149

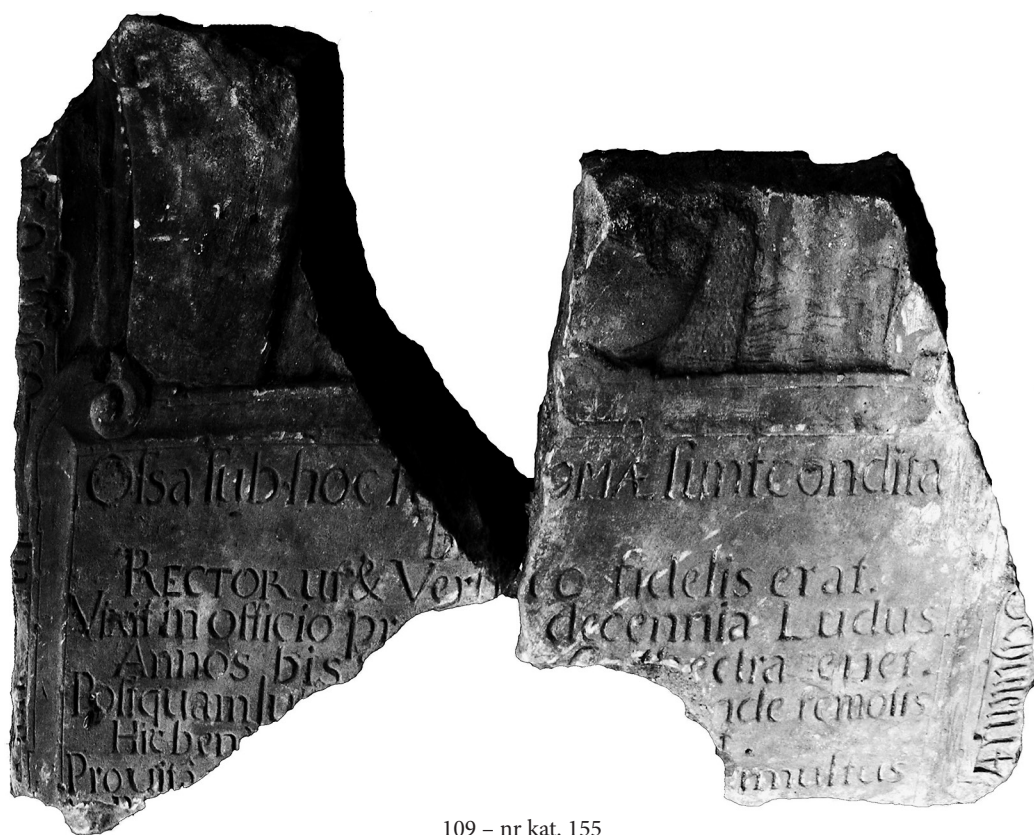
105 – nr kat. 152

106 – nr kat. 152

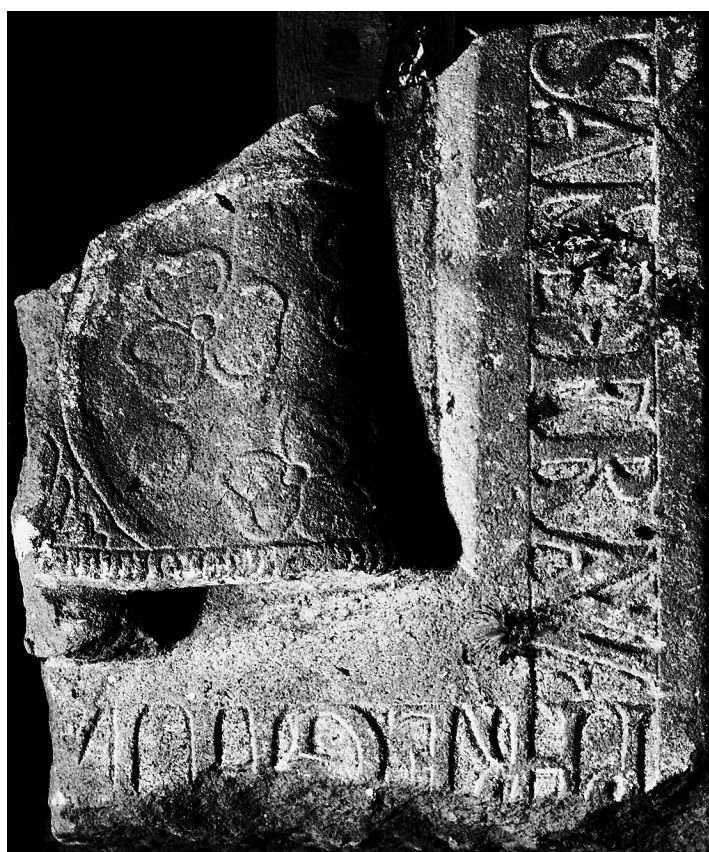
109 – nr kat. 155

110 – nr kat. 156

111 – nr kat. 156

112 – nr kat. 156

113 – nr kat. 157

114 – nr kat. 158

115 – nr kat. 159

116 – nr kat. 160

118 – nr kat. 162

119 – nr kat. 163

120 – nr kat. 164

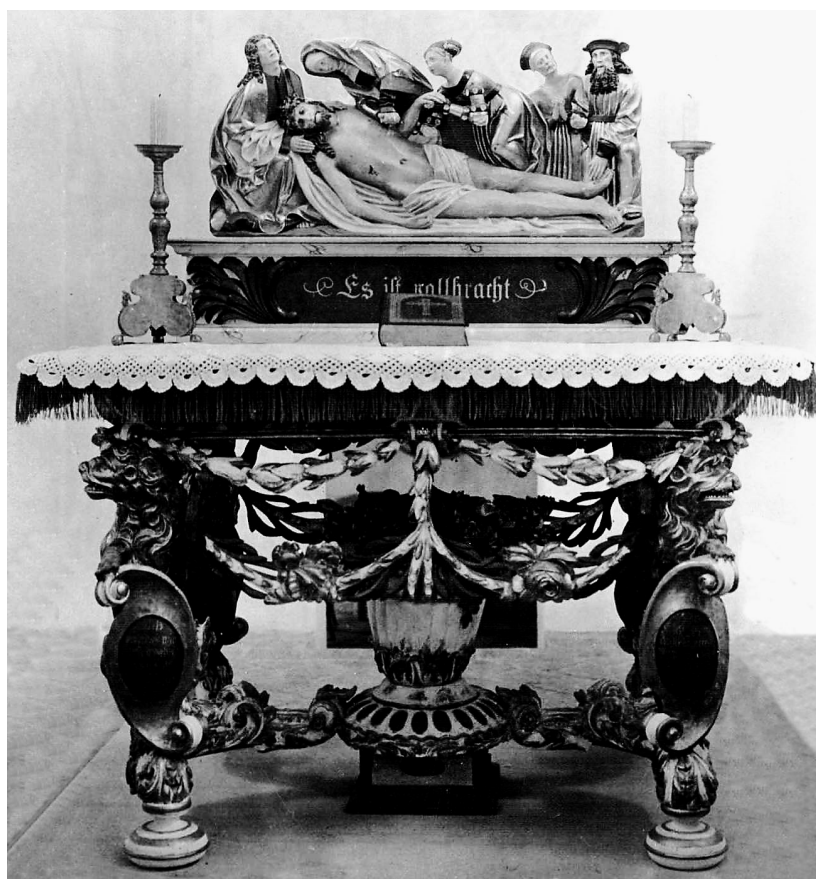
121 – nr kat. 165

122 – nr kat. 166

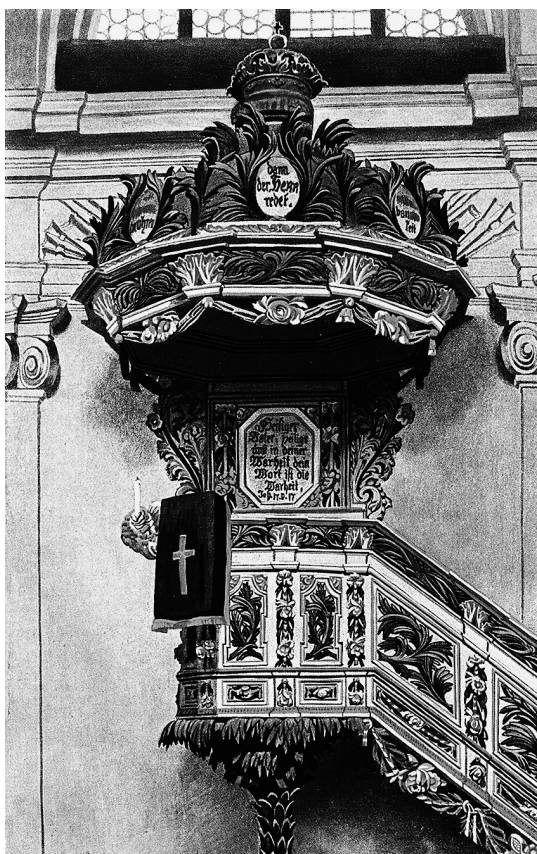

123 – nr kat. 167

124 – nr kat. 167

126 – nr kat. 169

127 – nr kat. 169 (stan obecny)

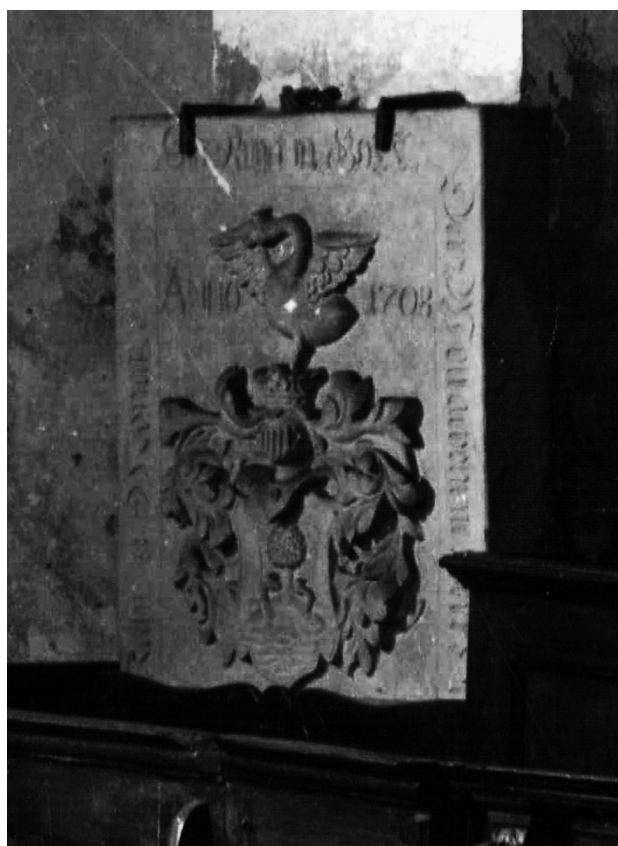
129 – nr kat. 172

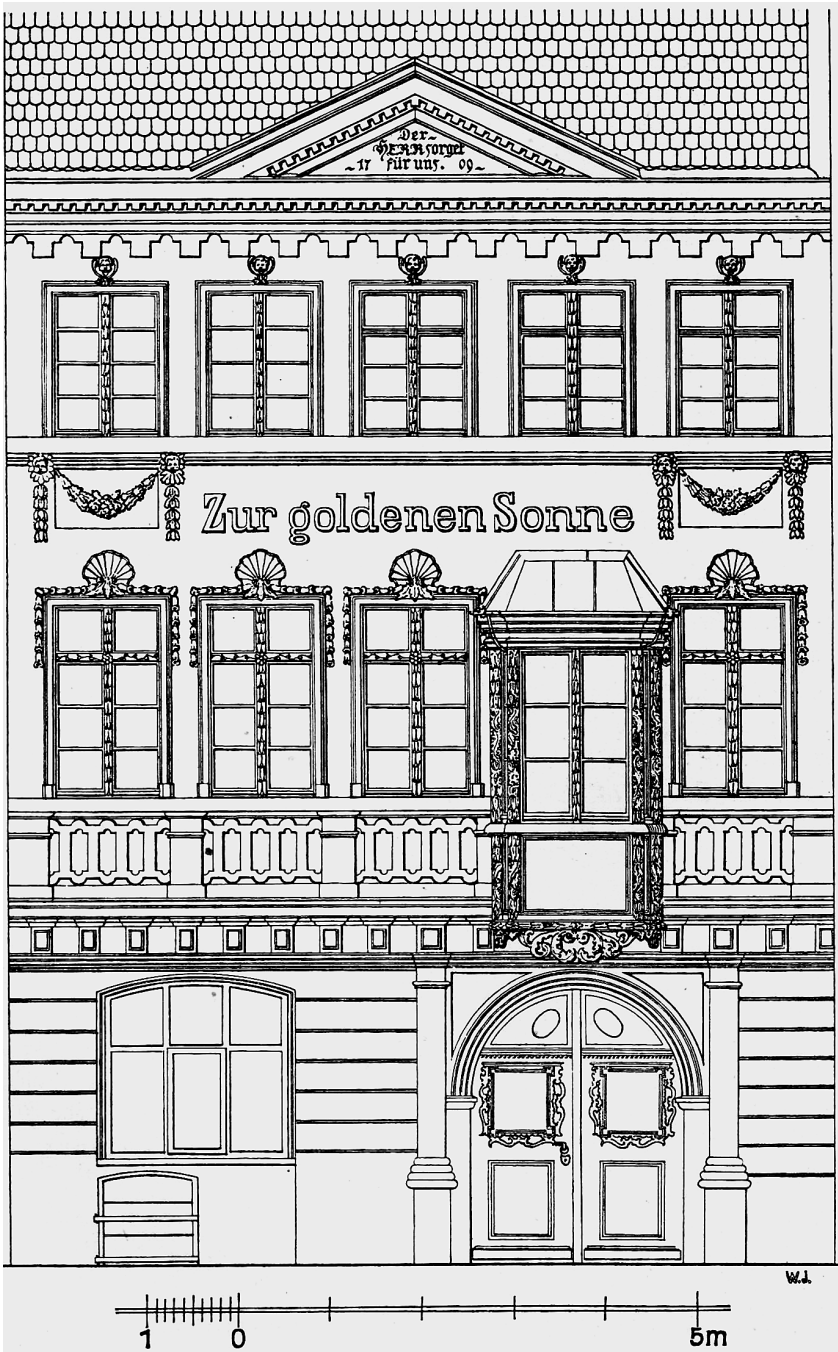
130 – nr kat. 175

131 – nr kat. 175

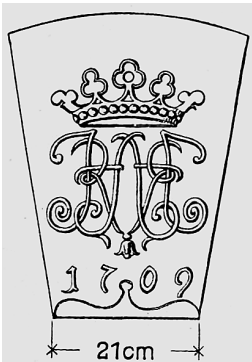
132 – nr kat. 176

133 – nr kat. 178

134 – nr kat. 178

135 – nr kat. 179

136 – nr kat. 180

137 – nr kat. 180

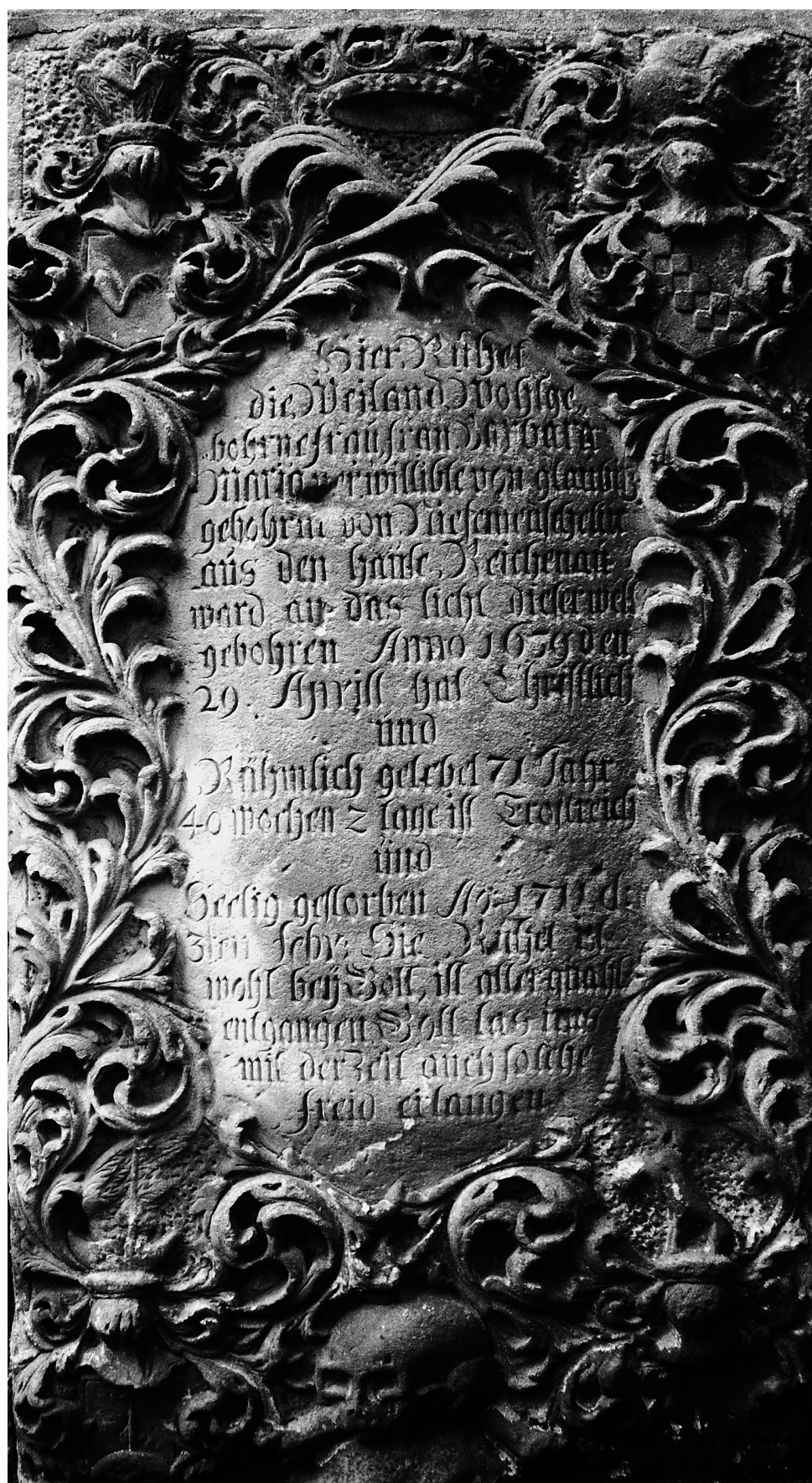
140 – nr kat. 184

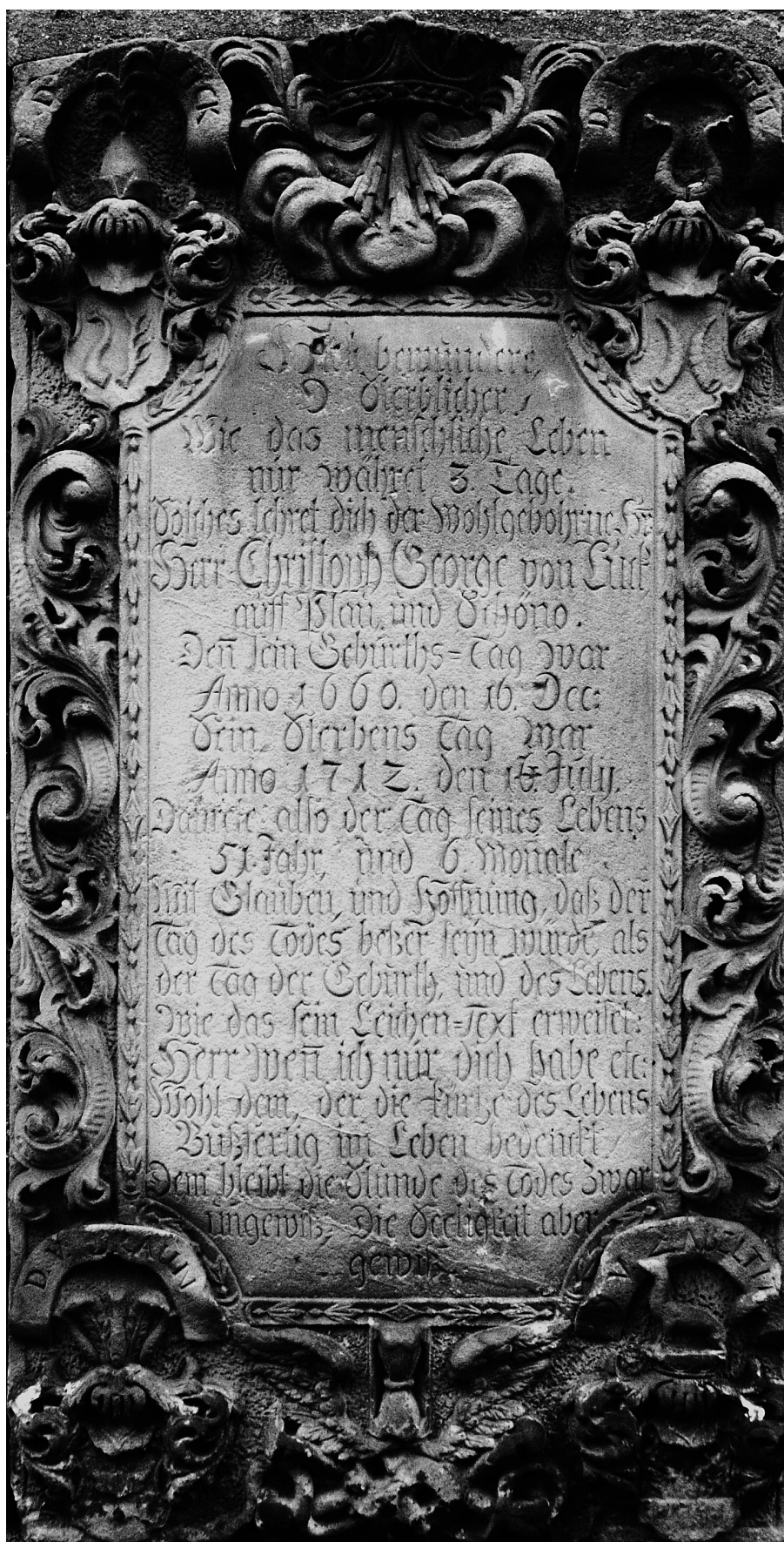

141 – nr kat. 185

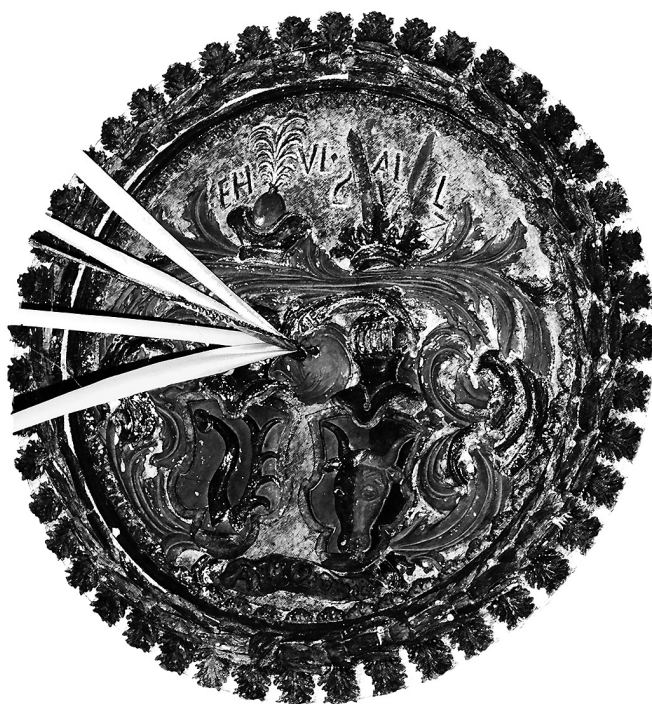
142 – nr kat. 186

145 – nr kat. 192

146 – nr kat. 194

147 – nr kat. 195

148 – nr kat. 195 (stan obecny)

149 – nr kat. 195

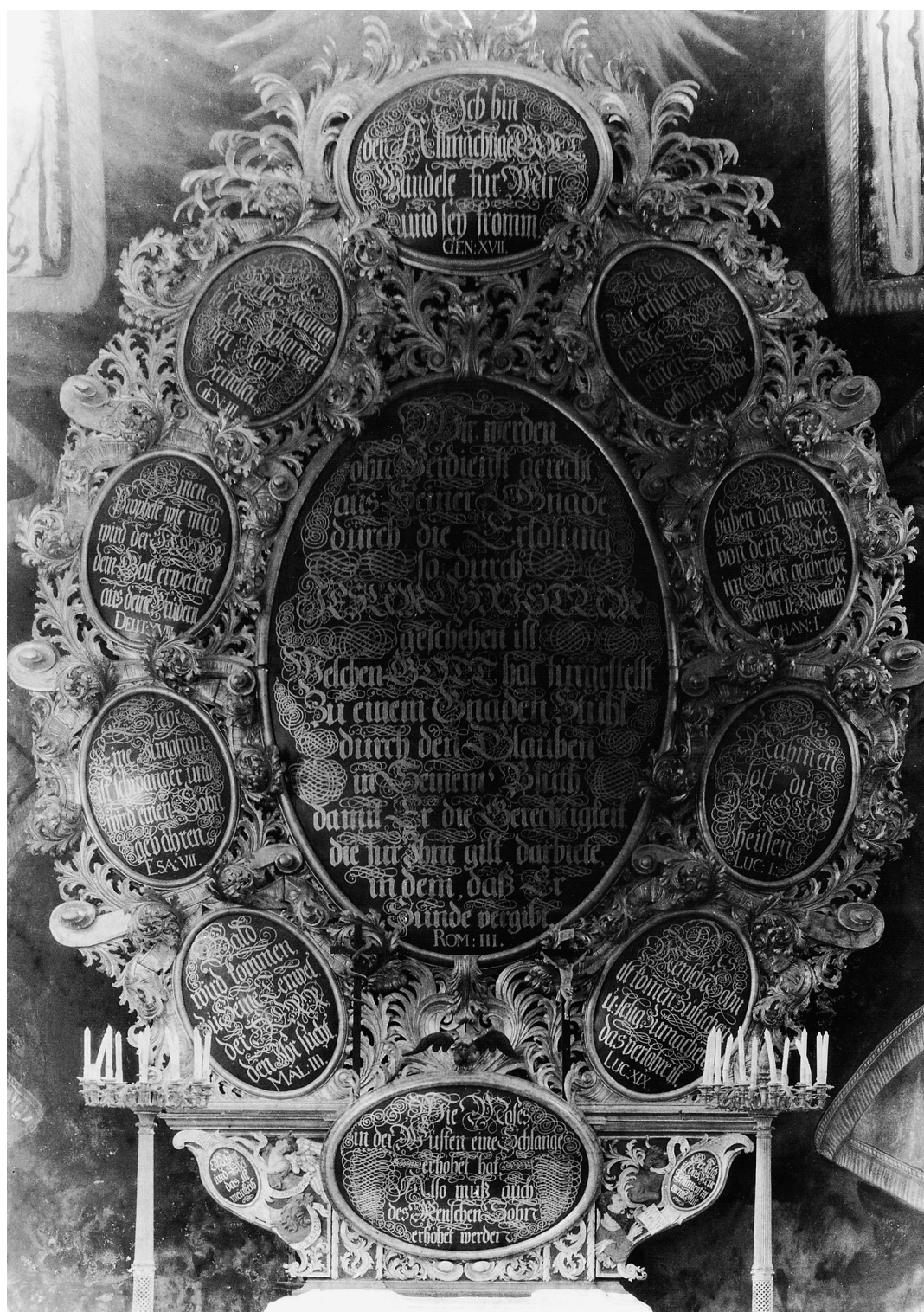

150 – nr kat. 196

152 – nr kat. 198

153 – nr kat. 198

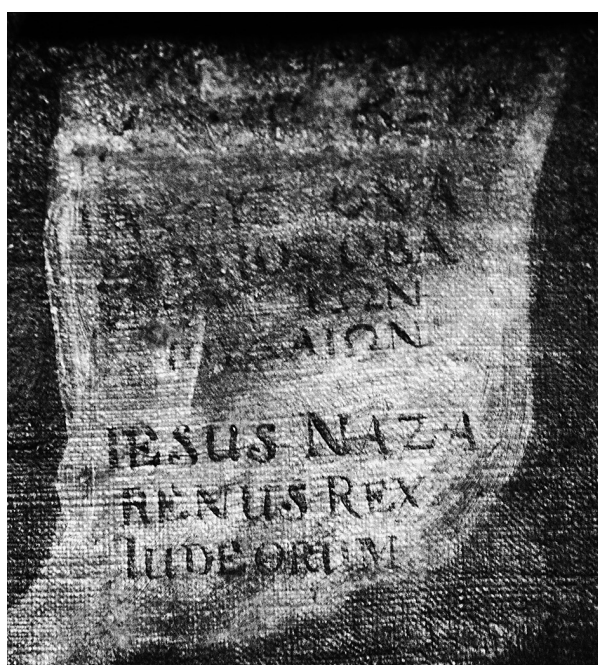
154 – nr kat. 199

155 – nr kat. 200

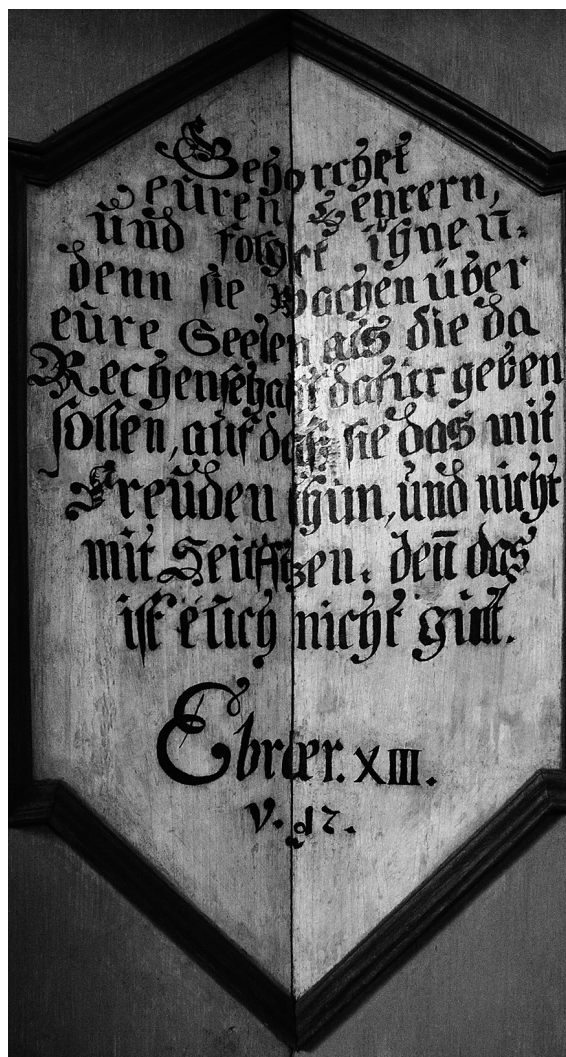
156 – nr kat. 203

157 – nr kat. 203

158 – nr kat. 204

159 – nr kat. 204

160 – nr kat. 204

161 – nr kat. 204

162 – nr kat. 204

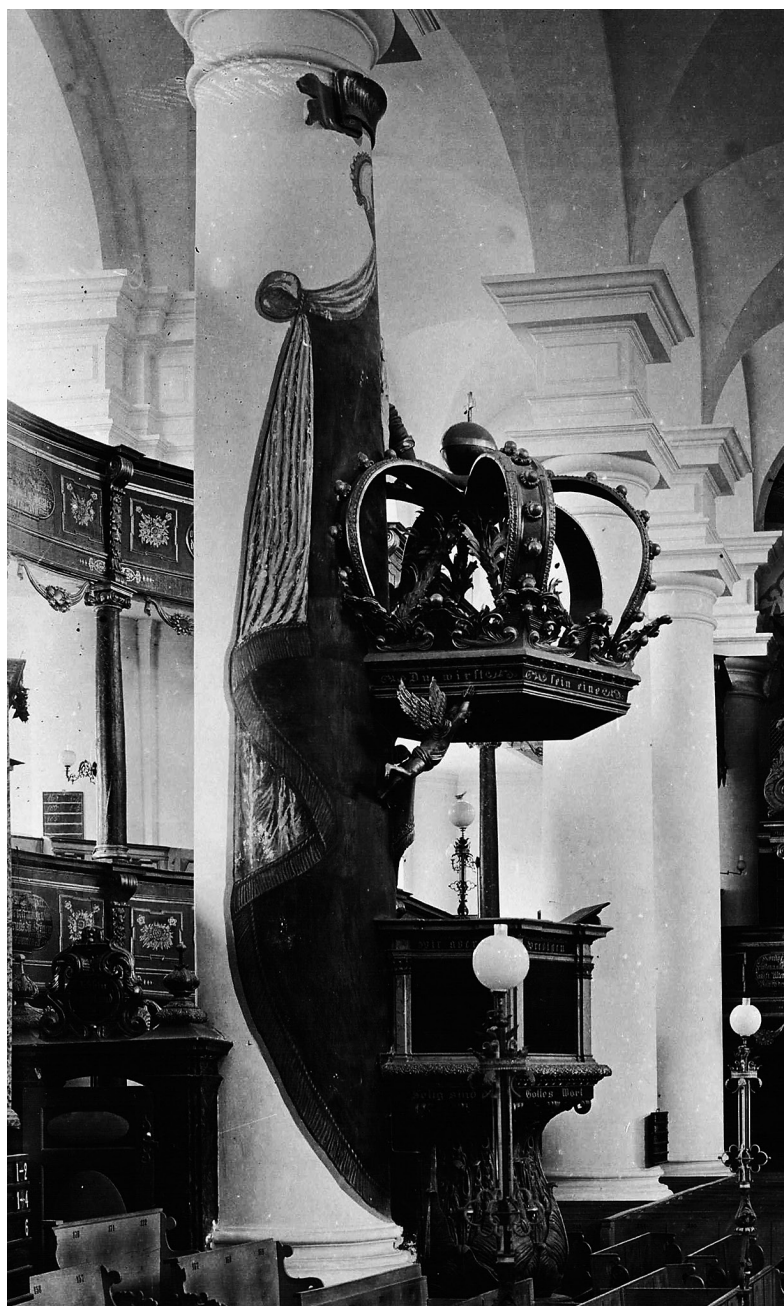

163 – nr kat. 204

164 – nr kat. 204

165 – nr kat. 204

166 – nr kat. 205

167 – nr kat. 205

168 – nr kat. 206

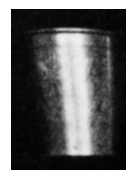

169 – nr kat. 206

171 – nr kat. 209

172 – nr kat. 210

173 – nr kat. 212

174 – nr kat. 214

175 – nr kat. 214

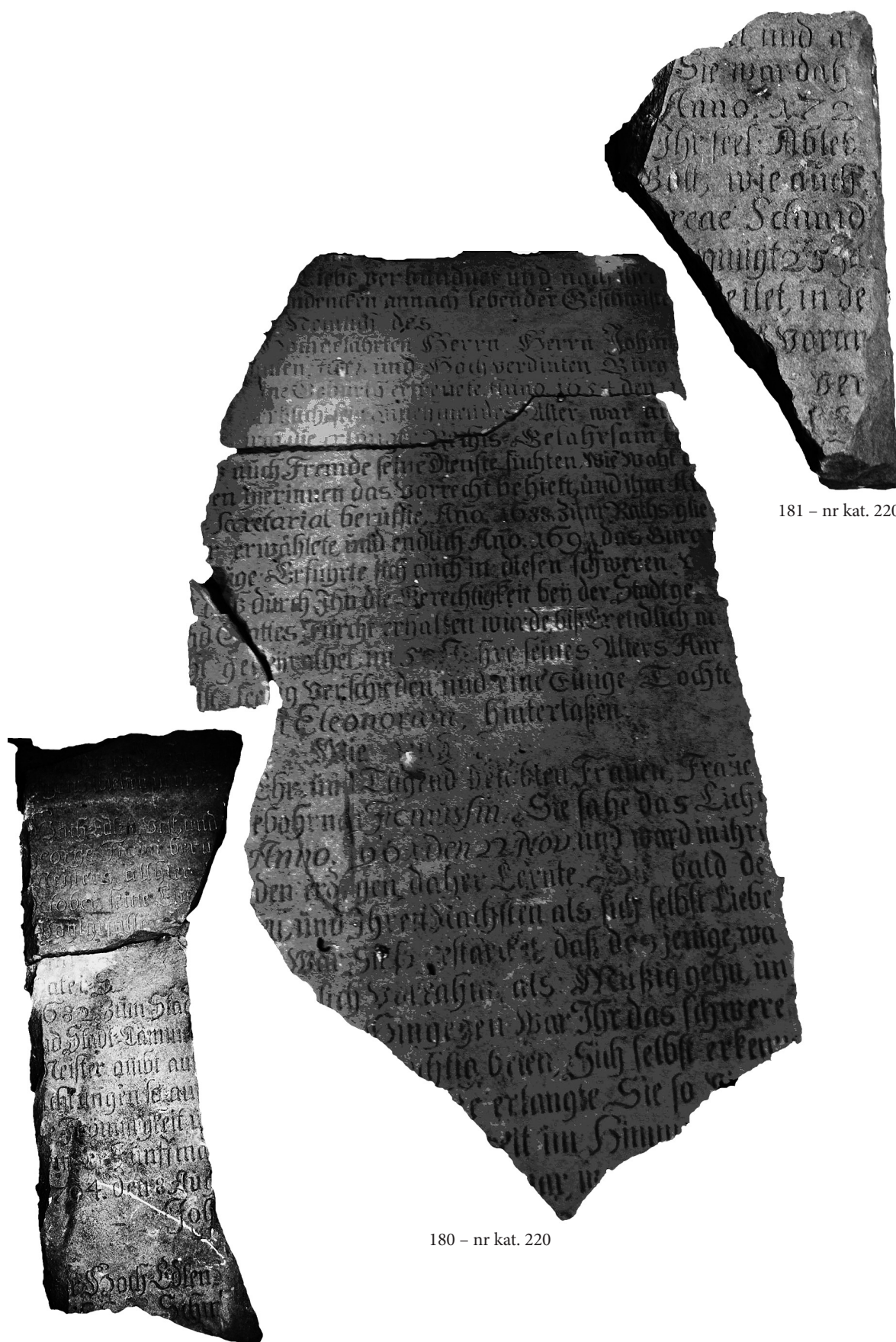
176 – nr kat. 215

177 – nr kat. 215

178 – nr kat. 216

181 – nr kat. 220

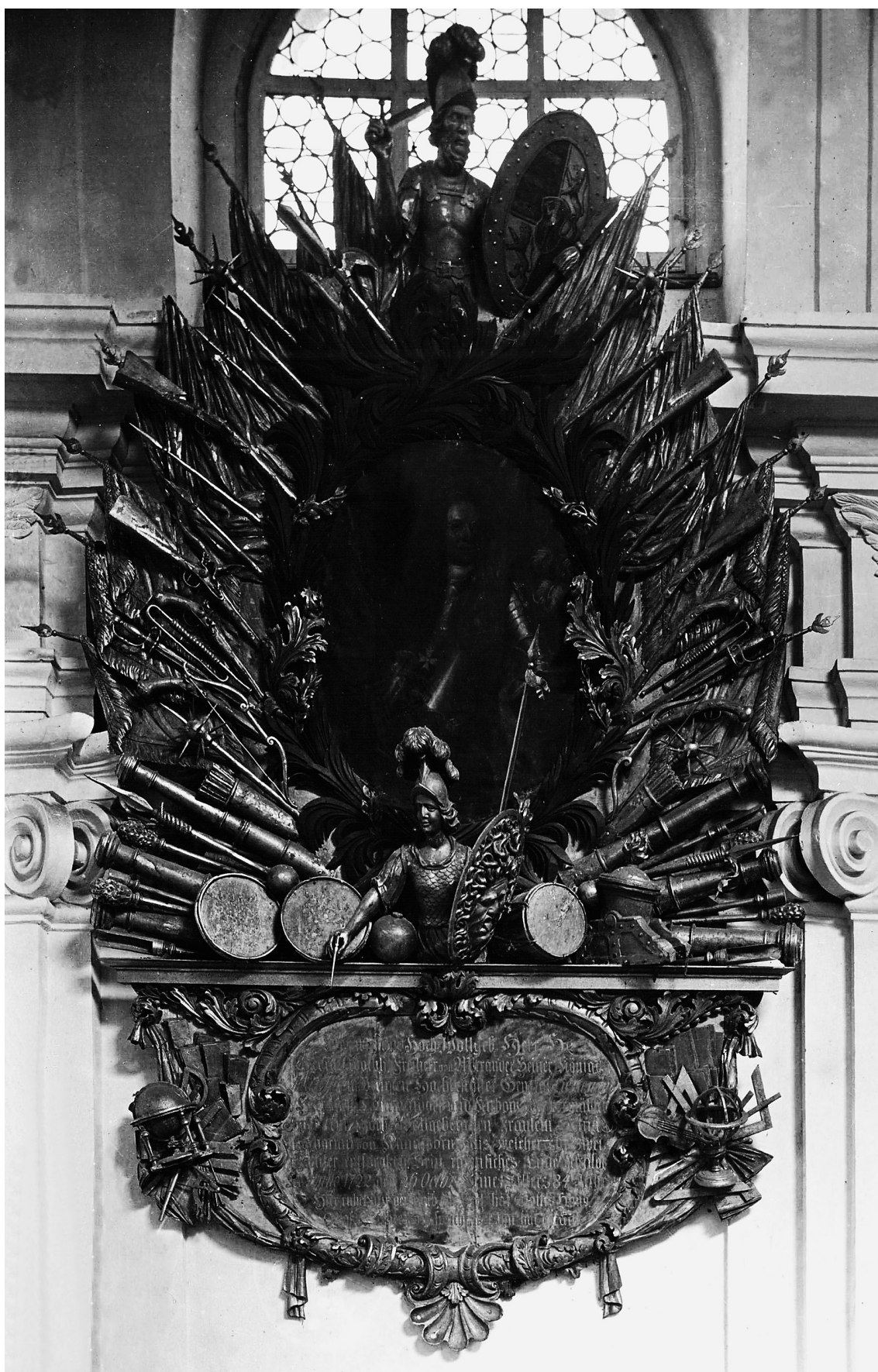
180 – nr kat. 220

179 – nr kat. 220

182 – nr kat. 221

185 – nr kat. 225

186 – nr kat. 227

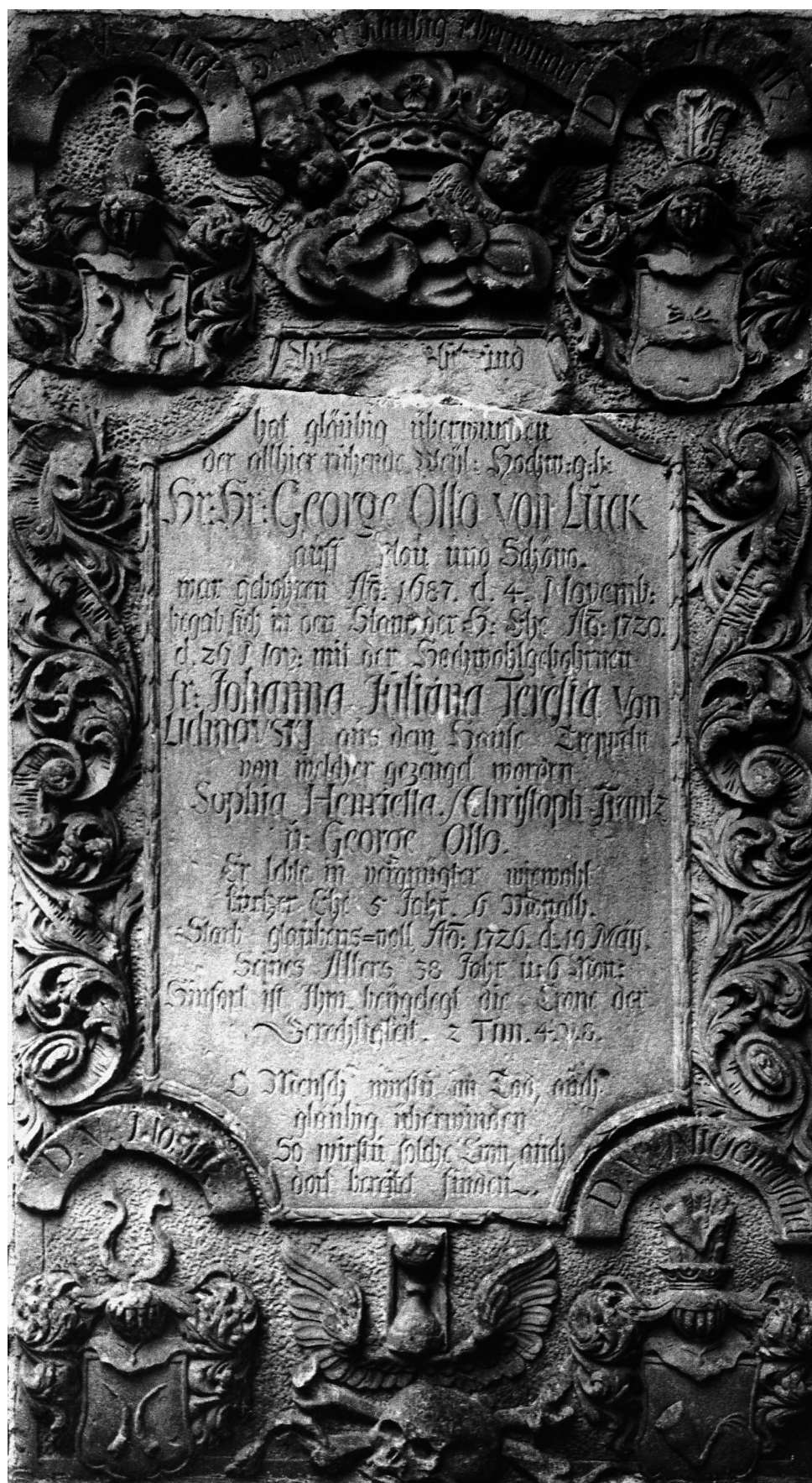
187 – nr kat. 228

188 – nr kat. 229

189 – nr kat. 230

191 – nr kat. 233

192 – nr kat. 233

194 – nr kat. 238

195 – nr kat. 244

196 – nr kat. 245

197 – nr kat. 246

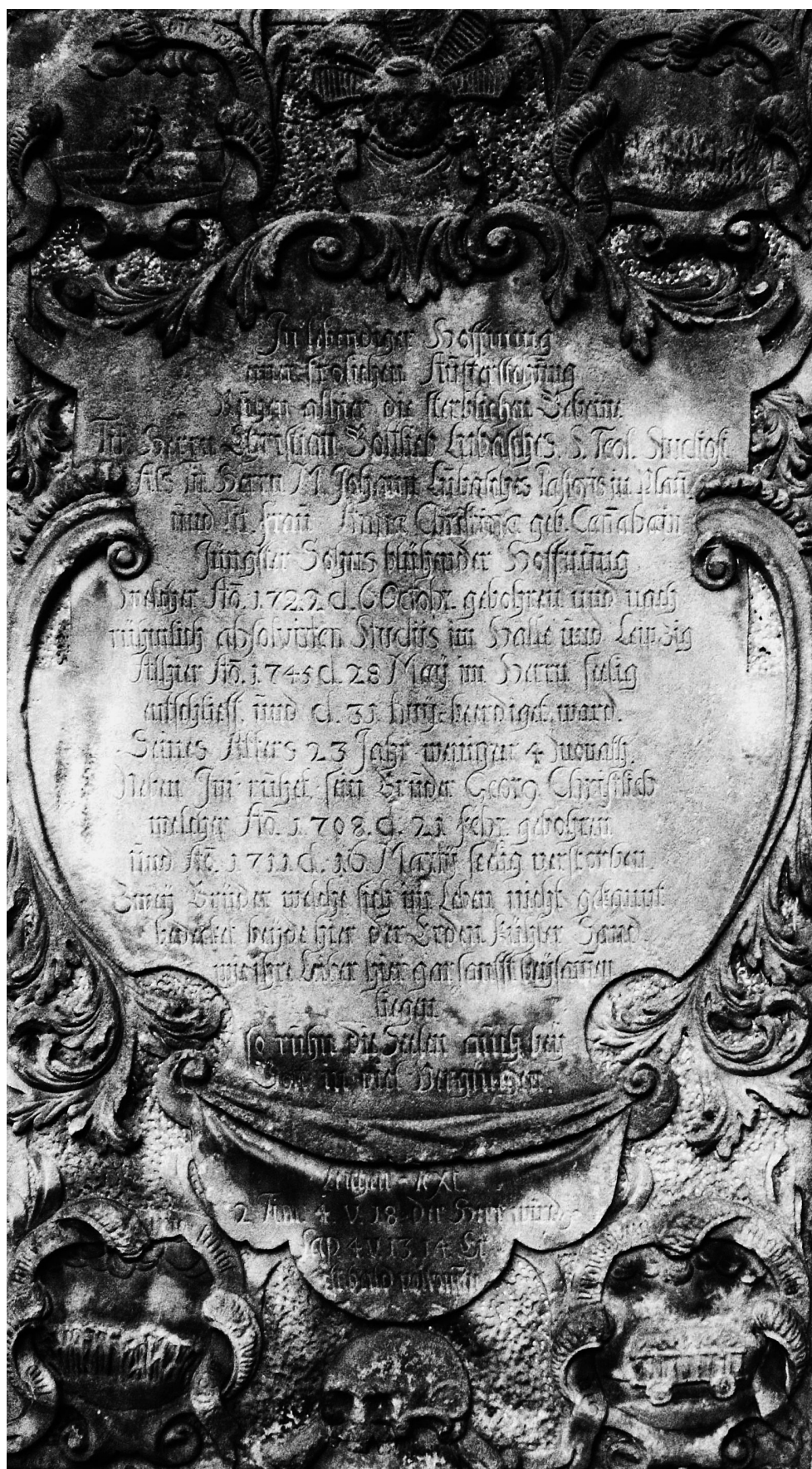
199 – nr kat. 248

200 – nr kat. 249

201 – nr kat. 249

203 – nr kat. 252

204 – nr kat. 253

205 – nr kat. 255

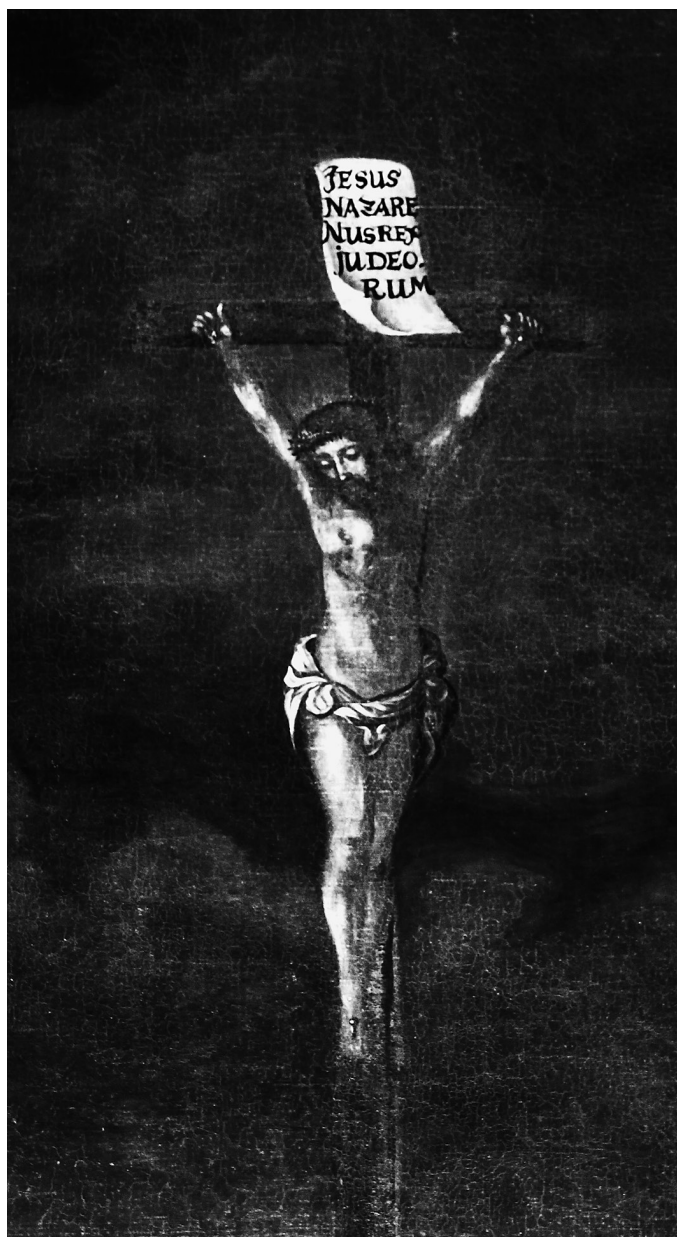
206 – nr kat. 255

207 – nr kat. 257

208 – nr kat. 257

209 – nr kat. 257

210 – nr kat. 258

211 – nr kat. 259

212 – nr kat. 260

213 – nr kat. 261

214 – nr kat. 264

215 – nr kat. 264

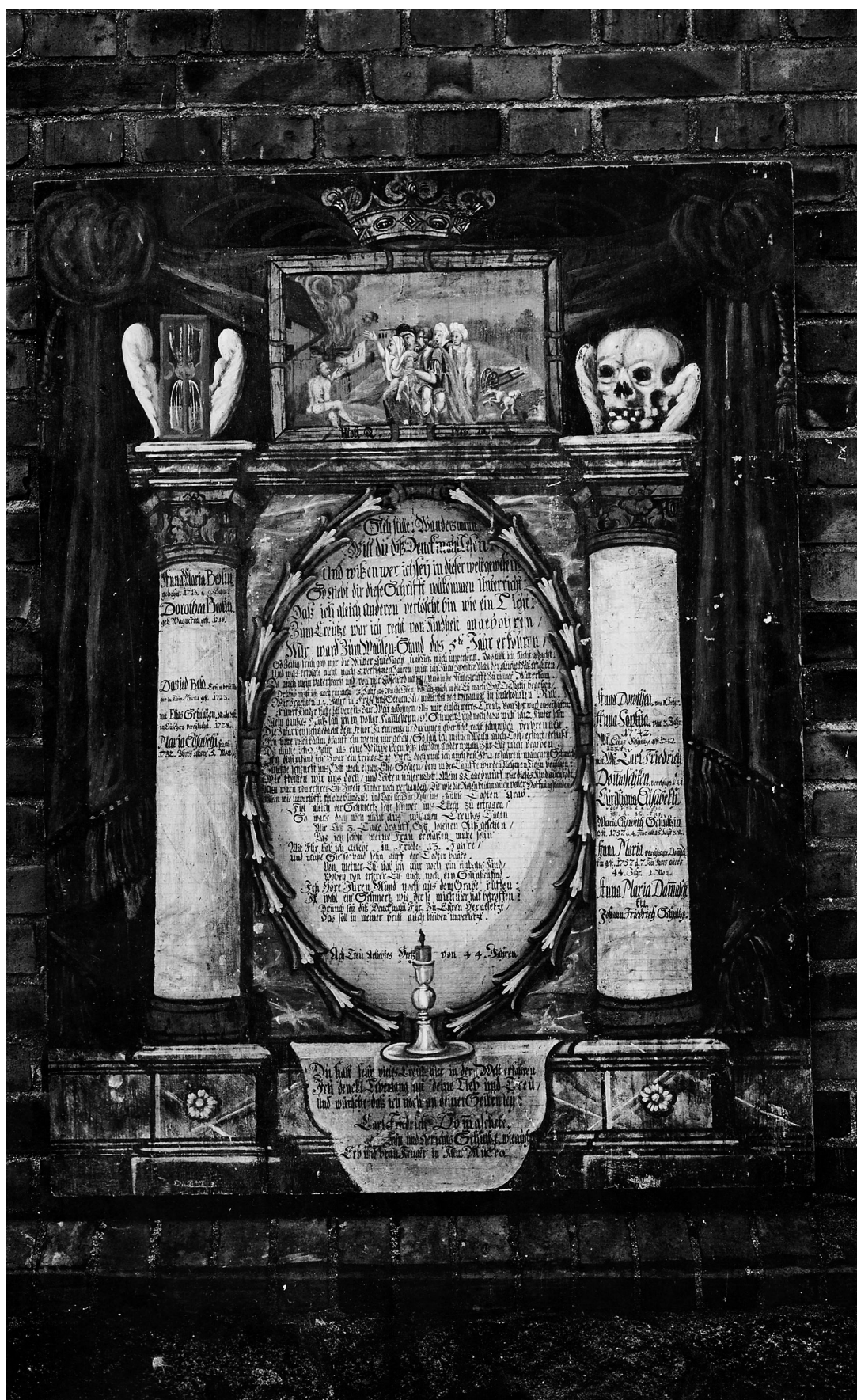
217 – nr kat. 266

218 – nr kat. 267

219 – nr kat. 267

221 – nr kat. 270

222 – nr kat. 271

223 – nr kat. 273

224 – nr kat. 274

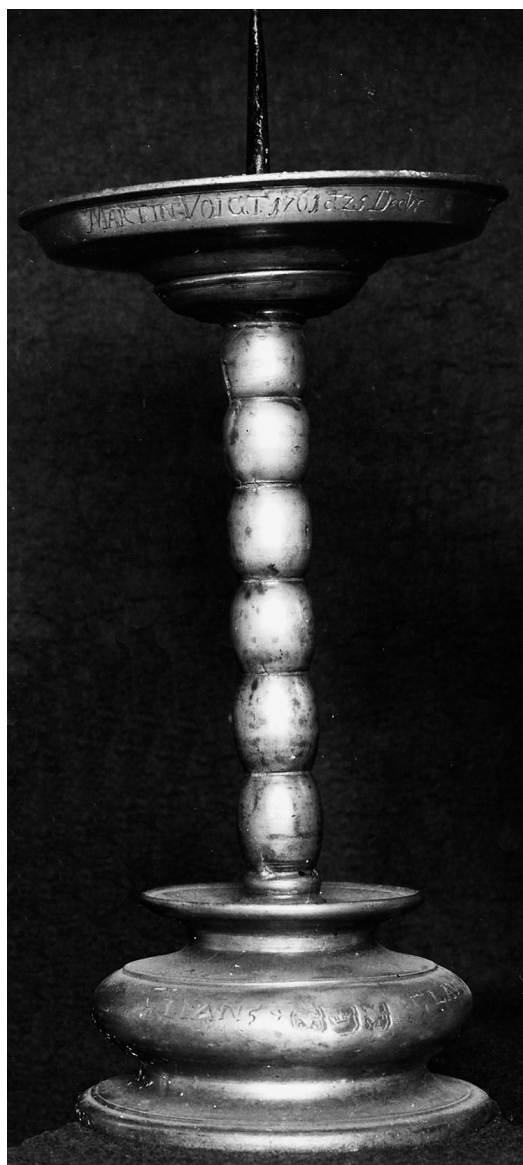
225 – nr kat. 275

226 – nr kat. 276

227 – nr kat. 277

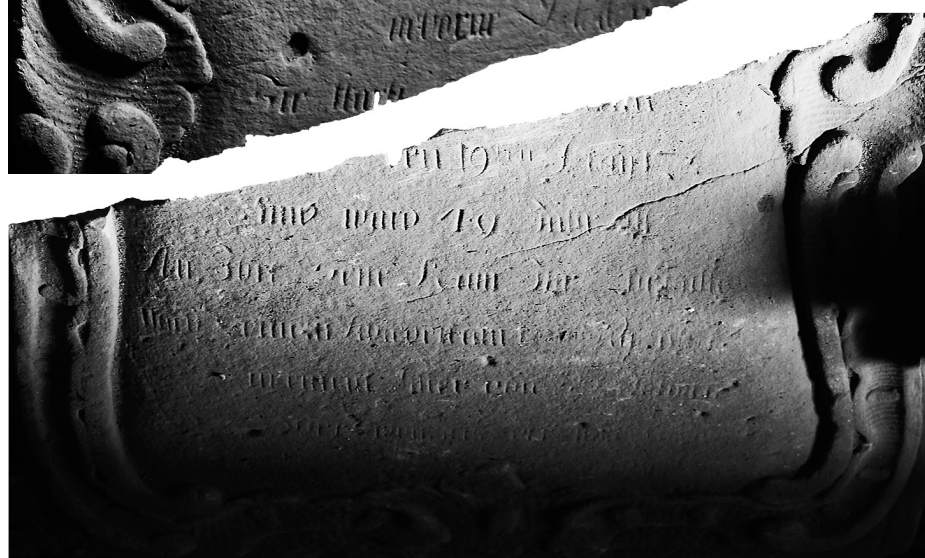
228 – nr kat. 278

229 – nr kat. 281

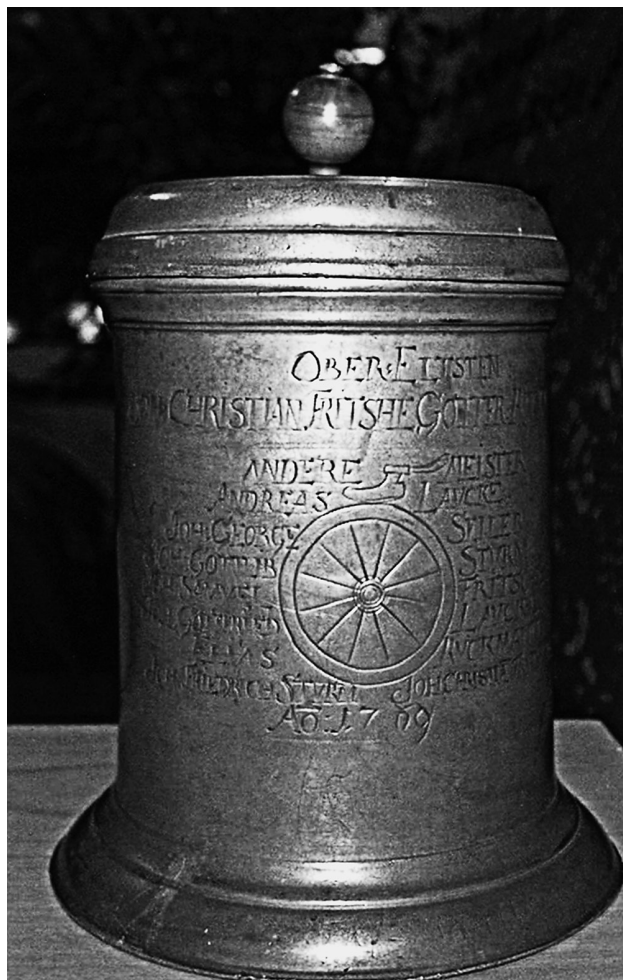
230 – nr kat. 282

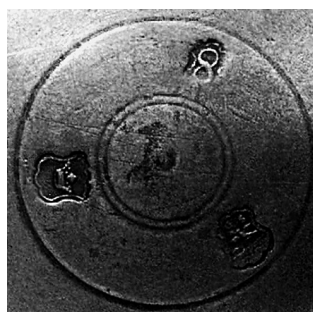
231 – nr kat. 282

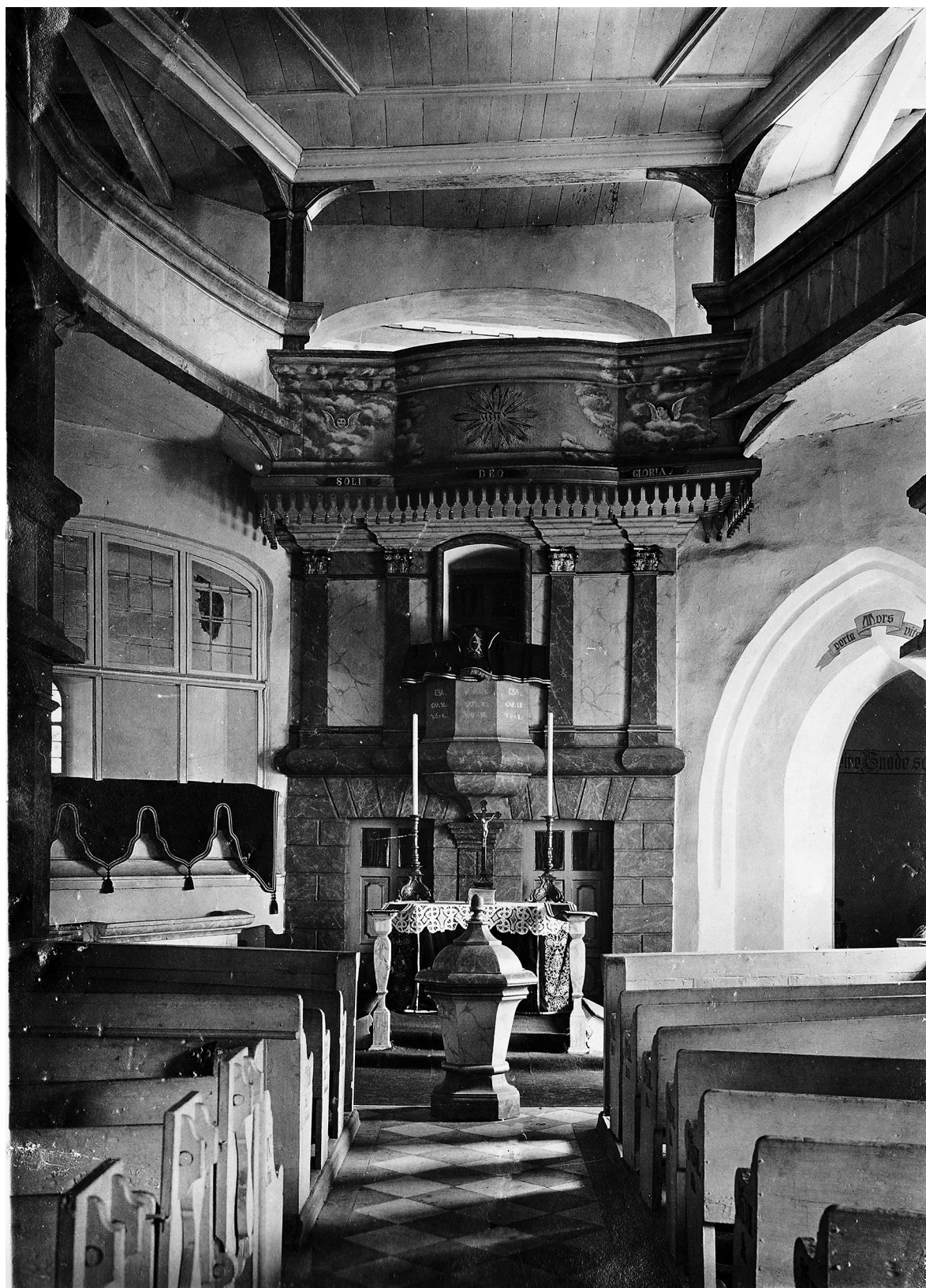
232 – nr kat. 283

233 – nr kat. 286

234 – nr kat. 286

235 – nr kat. 287

236 – nr kat. 287 (stan obecny)

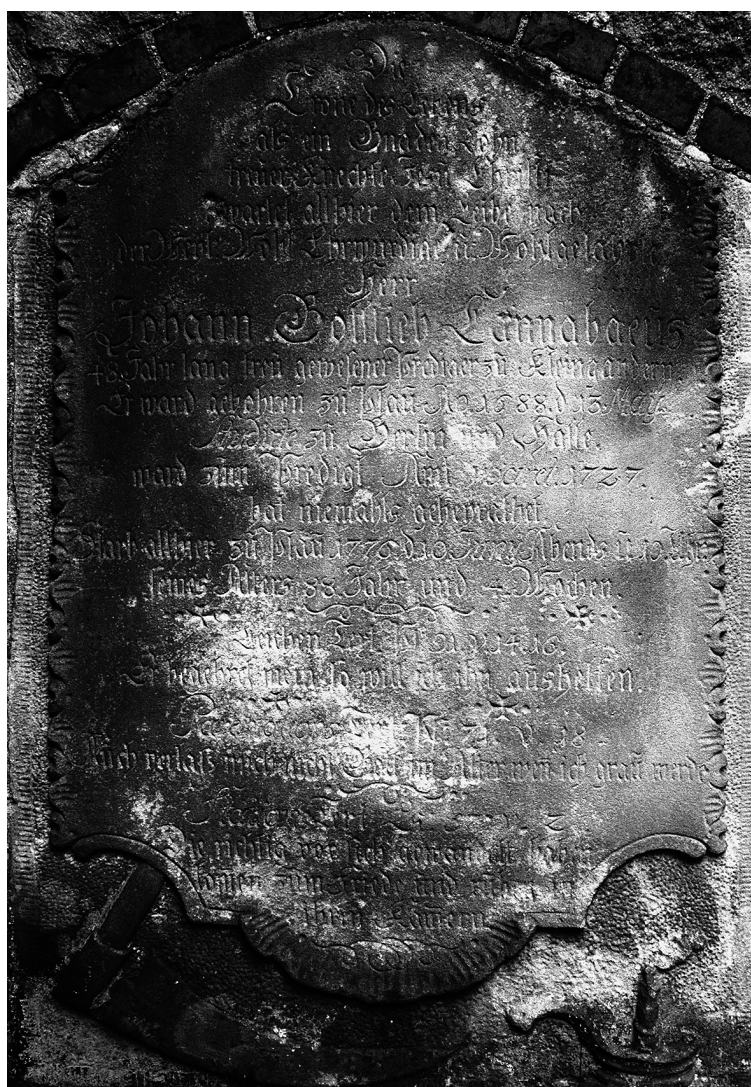
237 – nr kat. 289

238 – nr kat. 290

240 – nr kat. 294

241 – nr kat. 295

242 – nr kat. 297

243 – nr kat. 301

244 – nr kat. 303

245 – nr kat. 304

246 – nr kat. 306

247 – nr kat. 306 (stan obecny)

248 – nr kat. 307

249 – nr kat. 307

250 – nr kat. 307

251 – nr kat. 308

252 – nr kat. 310

254 – nr kat. 312

253 – nr kat. 311

255 – nr kat. 313

256 – nr kat. 315

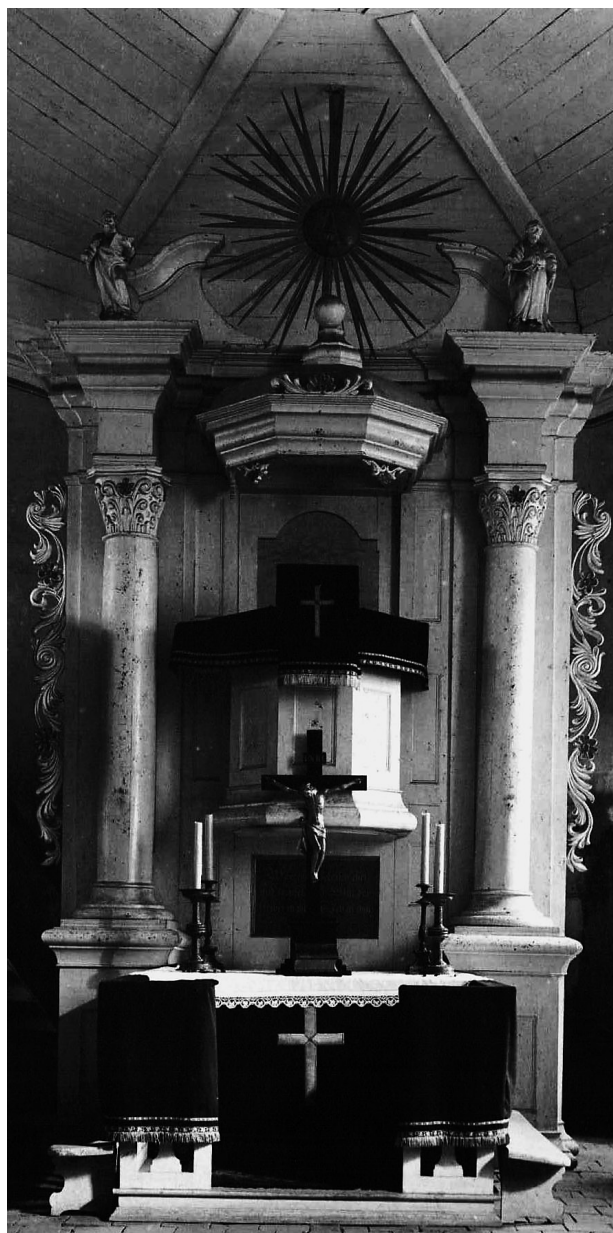
257 – nr kat. 316

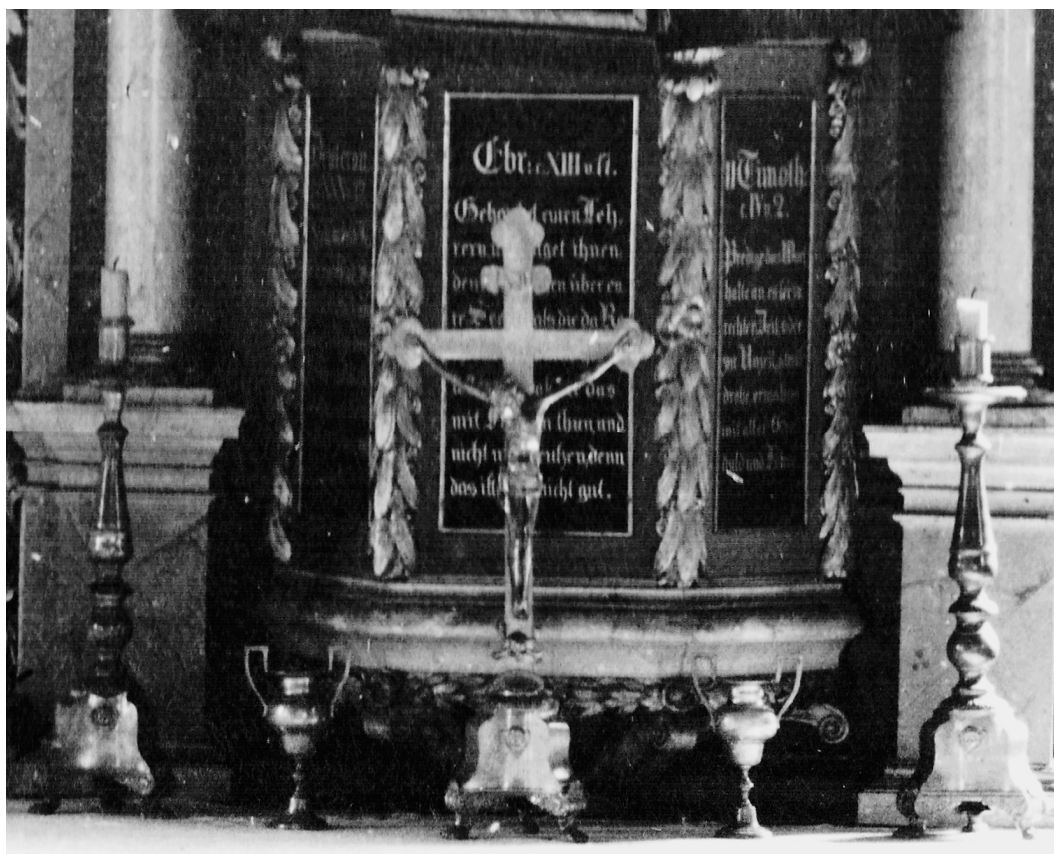
258 – nr kat. 317

259 – nr kat. 318

261 – nr kat. 320

260 – nr kat. 318

262 – nr kat. 321

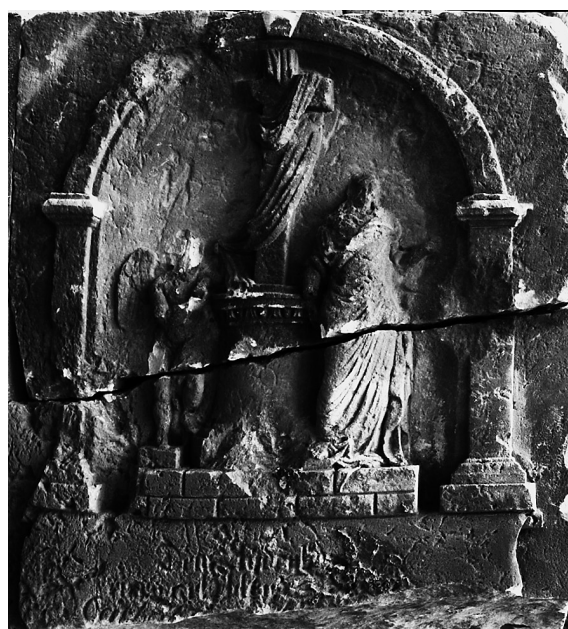
263 – nr kat. 322

264 – nr kat. 323

265 – nr kat. 324

266 – nr kat- 325

267 – nr kat. 326

268 – nr kat. 327

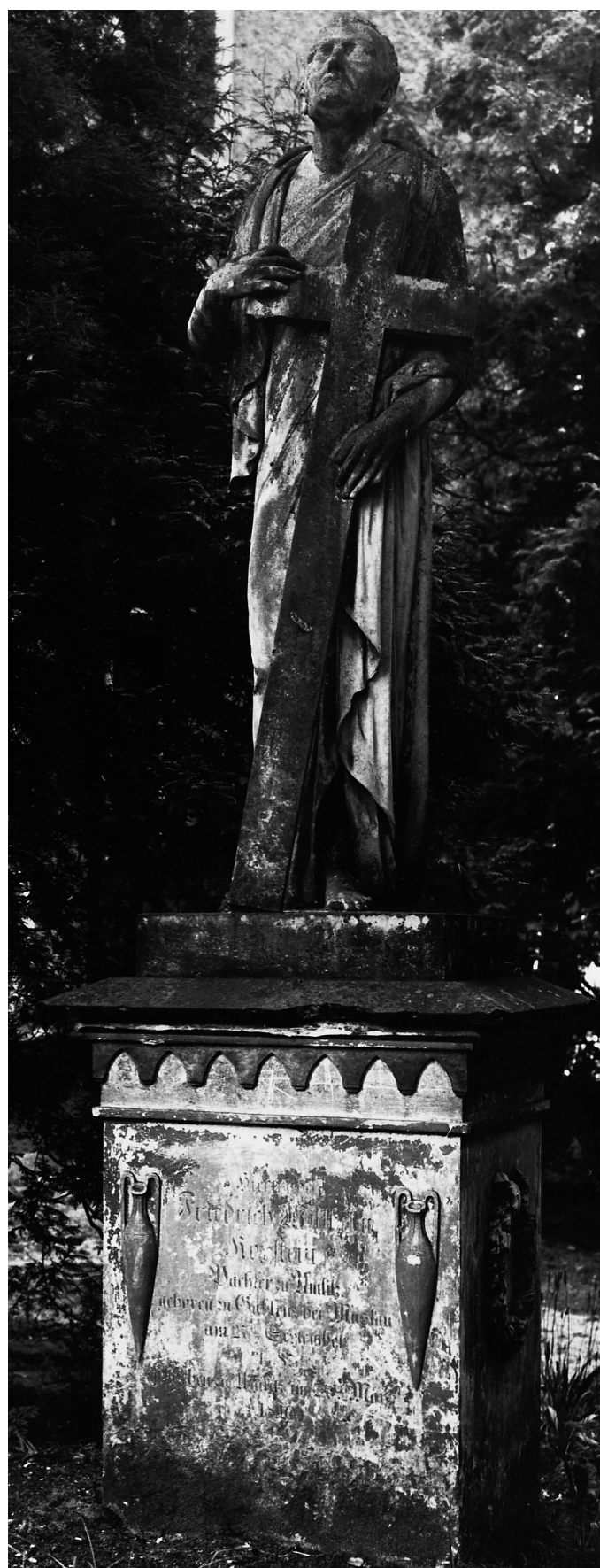
269 – nr kat. 327

270 – nr kat. 327

271 – nr kat. 327

272 – nr kat. 330

273 – nr kat. 330 (stan obecny)

274 – nr kat. 333

275 – nr kat. 333 (stan obecny)